

Rbl. 11.70

A. MAKARENKO
PEDAGOGILINE
POEM

A. MAKARENKO

**PEDAGOGILINE
POEM**

A. MAKARENKO

Pedagoogiline
POEEM

Eesti Rüklik Kirjastus · Tallinn
1957

Originaali tiitel:

А. Макаренко
Педагогическая поэма
Советский Писатель
Москва 1955

Tõlkinud J. Seilental

Kunstiliselt kujundanud
K. Vanaveski

Ustavuse ja armastusega
meie šefile, sõbrale ning õpetajale
MAKSIM GORKILE

Esimene oda

I. KÖNELUS KUBERMANGU HARIDUSOSAKONNA JUHATAJAGA

Tuhande üheksasaja kahekümnenenda aasta septembrikuus kutsus kubermangu haridusosakonna juhataja mu enda juurde ja ütles:

«Tead mis, vennas, ma olen kuulnud, et sa kiruvat seal rängasti... et sinu töökooli jaoks on antud see-samane... kubermangu rahvamajandusnõukogu...»

«Miks ma ei peaks kiruma? Siin ei aita ainult kirumine, siin pista lausa ulguma — mis töökool see's on? Suitsenud, räpane! On's see mõni kool?»

«Jah... sinu meelest on peaasi ehitada uus hoone, tuua sisse uued pingid, siis sa töotaksid küll. Mitte hooneis pole asi, vennas, tähtis on uue inimese kasvata-mine, kuid teie pedagoogid saboteerite kõike: küll pole teile hoone sobiv, küll ei kõlba lauad... Teil pole seda-samast... tuld, tead, niisugust revolutsioonilist tuld. Va pikapüksimehed! Püksid on teil saapasäärte peal.»

«Minul parajasti on säärikuis.»

«Nojah, sinul on küll saapasäärtes... Kärnased intel-ligendid! Näe otsin, otsin, ees on nihuke suur ülesanne: neidsamu paljasjalgseid on siginud, poisiklutte — ei pääse enam tänaval läbi, ja tikuvad kortereisegi. Mulle üteldakse: see on teie, haridusrahva asi... Noh?»

«Mis noh?»

«Noh just see'p see ongi: keegi ei taha, kellele ka ei räägi, käte-jalgadega sõdivad vastu, ütlevad, et tape-takse maha. Anna teile kabinetike, raamatud... Näe, prillidki on pannud endale ninale...»

Ma hakkasin naerma:

«Näete, isegi prillid on teil tülikis ees!»

«Seda ma ju ütlengi, lugeda tahaksite kõik, aga kui

antakse teile kätte elav inimene, siis te ajate ikka üht joru: elav inimene tapab mu maha. Intelligendid!»

Kubermangu haridusosakonna juhataja puuris mind vihaselt väikeste mustade silmadega ja paiskas niitse-like vurrude alt laitust kogu meie pedagoogilisele vennaskonnale. Ja ometigi ta eksis, see kubermangu haridusosakonna juhataja.

«Kuulake ometi ka mind...»

«Mis kuulake ja kuulake? Mis head sul siis ütelda on? Ütled: kui oleks seesamane... nagu on Ameerikas! Ma lugesin hiljuti selle küsimuse kohta ühe raamatukapsa läbi, — torgati-pihku. Reformaatorid... või kuidas seal oligi, pea!... Ah jaa! Reformatooriumid. Nojah, seda meil praegu veel küll pole.»

«Ei, te kuulake mind siiski.»

«Noh, ma kuulan.»

«Öiendati nende paljasjalgsetega ju enne revolutsiooni. Olid alaealiste kurjategijate kolooniad...»

«See pole siiski see, tead... Enne revolutsiooni polnud see siiski ikka seda.»

«Õigus. Täheridab, uus inimene tuleb teha uutmoodi.»

«Uutmoodi, see on sul õige sõna.»

«Aga ükski ei tea veel, kuidas.»

«Ega tea sinagi?»

«Ei tea minagi.»

«Aga mul on, seesamane... on kubermangu haridusosakonnas niisuguseid, kes teavad...»

«Aga ei, taha otsast kinni hakata.»

«Ei taha, lurjused, see on sul õige sõna.»

«Aga kui mina kätte võtan, siis söövad minu välja. Ükskõik mis mina teeksin, nad ütlevad ikka: pole õige.»

«Ütlevad, reod, jah, selles on sul õigus.»

«Ja teie usute neid, mitte mind.»

«Ei usu neid, ma ütlen: eks te hakanud ise otsast kinni!»

«Noh aga kui ma teile tõepoolest pudru valmis keedan?»

Kubermangu haridusosakonna juhataja pörutas rusikaga lauale:

«Mis sa jorutad: keedan pudru, keedan pudru!... Noh, muidugi keedad. Aga mis sa minult nõuad? Kas

ma ei mõista või? Keeda putru, aga töö tuleb ära teha. Küllap siis näeme. Peaasi on seesamune... et poleks mitte mingisugune alaealiste kurjategijate koloonia, vaid, mõistad, sotsiaalne kasvatus... Meil on vaja niisugust inimest, noh, ... meie inimest! Sina kasvata ta. Niikui tuleb kõigil õppida. Ja sina õpid. See on hea, et sa kohe näkku ütlesid: ei tea. Noh hüva.»

«Aga kas koht on olemas? Hooned on siiski vajalikud.»

«On, vennas. Peenike koht. Seal just oligi alaealiste kurjategijate koloonia. Siinsamas lähedal, versta kuus. Koht on hea: mets, põld, hakkad lehma pidama...»

«Aga inimesed?»

«Aga inimesed võtan ma sulle kohe siinsamas taskust. Võib-olla pean ma sulle autogi andma?»

«Raha?»

«Raha on. Säh võta.»

Ta võttis lauалаekast paki.

«Sada viiskümmend miljonit. See on sulle igasugusteks organisatsioonilisteks kuludeks. Seal on vaja remonti, mõnesugust mööblikolugi...»

«Aga lehmade jaoks...»

«Lehmadega kannatad, seal pole praegu ju aknail klaasegi ees. Ja aasta jaoks koostad eelarve.»

«Nõnda on ikka imelik, poleks paha, kui enne korraks vaataks...»

«Mina juba vaatasin... või arvad, et näed minust paremini? Koli kohale — ja kõik.»

«Noh, tubli,» ütlesin ma kergendustundega, sest sel hetkel polnud mulle kubermangu haridusosakonna juhataja tubadest midagi hirmsamat.

«Vaat täitsamees!» ütles kubermangu haridusosakonna juhataja. «Hakka pihta! Püha ülesanne!»

2. GORKI-NIMELISE KOLOONIA KUULSUSETU ALGUS

Kilomeetrit kuus Poltaavast on liivakünkail hektarit kakkssada männimetsa ja metsa ääres Harkovi maantee, mille puhast munakivisillutis igavalt helgib.

Metsas on lagendik, nii hektarit nelikümmend. Selle ühes nurgas asetsevad viis neljakandilist tellisekarpi, mis moodustavad kõik kokku ruudu. See ongi uus sea-duserikkujate koloonia.

Liivane õu laskub avarale metsalagendikule, väikese järve roostikku, mille teisel kaldal on kulakuküla põim-tarad ja taluhooned. Kaugel küla taga joonistub taeva foonil rida vanu kaski, veel kaks-kolm õlgkatust. Ja see on kõik.

Enne revolutsiooni oli siin alaealiste kurjategijate koloonia. 1917. aastal jooksis see laiali, jättes endast maha väga vähe pedagoogilisi jälgi. Otsustades nende jälgede järgi, mis olid säilinud kulunud žurnaalides-päevikutes, olid koloonias peamiseks pedagoogideks olnud djadkad, tõenäoliselt eru-allohviterid, kelle ko-hustuseks oli jälgida kasvandiku iga sammu niihästi töö kui ka puhkuse ajal ja öösiti magada nende lähedal kõrvaltoas. Naabertalunike juttude järgi võis otsustada, et djadkade pedagoogika polnud silma paistnud erilise keerukusega. Selle väliseks avalduseks oli selline lihtne rüüstapuu nagu kepp.

Vana koloonia materiaalsed jäljed olid veelgi tühise-mad. Koloonia lähimad naabrid olid vedanud ja tassi-nud oma panipaikadesse, mida nimetati aitadeks ja reh-tedeks, kõik selle, mida võib väljendada materiaalseis ühikuis: töökojad, laod, mööbli. Muu vara hulgas oli ära viidud viljapuuaedki. Muide, selles loos polnud aga midagi, mis oleks meelde tuletanud vandaale. Vilja-puud polnud mitte maha raiutud, vaid välja kaevatud ja kuskil uuesti maha istutatud, majade aknaklaasid polnud puruks pekstud, vaid korralikult välja võetud, ukSED polnud kirvega sisse löödud, vaid heaperemeheli-kult hingedelt tõstetud, ahjud olid lammutatud üksik-tellisteks. Ainult puhvetkapp endises direktori korte-ris oli jäänud paigale.

«Mispärast kapp on kohale jäänud?» küsisin ma naab-rilt, Lukaa Semjonovitš Verholalt, kes oli külast tul-nud uusi peremehi kaema.

«Sellepärast, tähendab, tuleb ütelda, et see kapp oli meiesugustele inimestele tarbetu. Seda lahti võtta, — näete isegi, mis sellest tuleks? Ja tarre, tuleb ütelda,

tarre ta sisse ei mahu — juba nii kõrguse poolest ja põlgiti ka mitte...»

Kuuride nurkades oli hunnikus igasugust kolu, kuid mitte kõlblikke esemeid. Värske jälgede järgi õnnestus mul tagasi saada mõningad hinnalisemad esemed, mis olid laiali kantud alles üsna hiljuti. Need olid: vana-võitu reaskülvaja, kaheksa hõõvelpink, mis vaevu jalul seisid, kolmekümnendates eluaastates hobune, — ruun, kes oli kunagi olnud kirgiisi ratsahobune —, ja vask-kell.

Koloonias kohtasin ma juba majandusülemat Kalina Ivanovitši. Ta võttis mu vastu küsimusega:

«Teie olete siis pedagoogilise ala juhataja?»

Peagi tegin ma kindlaks, et Kalina Ivanovitši hääldamine on ukrainapärase, kuigi ta põhimõtteliselt ei tunnustanud ukraina keelt. Ta sõnavaras oli palju ukraina sõnu ja «g»-d hääldas ta alati lõunapoolse manageri kohaselt. Kuid sõnas «pedagoogiline» surus ta millegipärast läbi kirjakeelse suurvene «g», mis tal tuli välja võib-olla liigagi tugevana.

«Teie olete pedakookilise ala juhataja?»

«Mispärast? Ma olen koloonia juhataja...»

«Ei,» ütles ta, võtnud suust piibu, «teie olete peda-kookilise ala juhataja, aga mina olen majandusala juhataja.»

Kujutlege Vrubeli «Paani» juba täiesti palja pea-laega, ainult väikeste juukseudemetega kõrvade kohal. Ajage Paanil habe maha ja vurrud pügage peapiiskopi moodi. Hammaste vahele pistke talle piip. See pole nüüd enam Paan, vaid Kalina Ivanovitš Serdjuk. Ta oli liiga keerukas niisuguse lihtsa asja jaoks, nagu seda on lastekoloonia majanduse juhtimine. Seljataga oli tal mitte vähem kui viiskümmend aastat mitmekesisist tegevust, kuid tema uhkuseks olid ainult kaks ajajärku: nooruses oli ta olnud Tema Kõrguse Käkisalmi Ihu-kaardiväepolgu hüsaar, ja kaheksateistkümnendal aastal oli ta juhtinud Mirgorodi linna evakueerimist saks-laste pealetungi aegu.

Kalina Ivanovitš sai mu kasvatusliku tegevuse esi-meseks objektiks. Eriti tegi mulle raskusi tema kõige mitmekesisemate veendumuste küllus. Ta kirus ühe-

suguse mõnuga pursuisid, bolševikke, venelasi, juute, meie räpakust ja saksa täpsust. Aga tema sinised silmad kiirgasid säärasest eluarmastusest, ta oli nii vastuvõtlik ja liikuv, et mul polnud kahju temale kulutada väikest osa oma pedagoogilisest tarmust. Ja ma alustasin tema kasvatamist kohe esimestest päevadest, meie esimesest keskustelust:

«Kuidas siis nõnda, seltsimees Serdjuk, koloonia ei saa ometi olla ilma juhatajata? Keegi peab ju vastutama kõige eest.»

Kalina Ivanovitš võttis uuesti piibu suust ja kummardus viisakalt mu näo poole:

«Niisiis teie soovite olla koloonia juhataja? Ja et siis mina alluksin teile teatud kombel?»

«Ei, seda pole tingimata vaja. Hüva, mina allun teile.»

«Mina pole pedakookikat õppinud, ja mis pole minu, see pole ikka minu. Teie olete alles noor inimene, — ja tahate, et mina, vana inimene, oleksin mõni jooksupoiss? Kena küll! Aga koloonia juhatajaks olla — noh teate, selleks on mul jälle kirjaoskust vähe, ja milleks mul seda vaja ongi?»

Kalina Ivanovitš lahkus minust tuseselt. Pahutses. Kogu päeva käis nukralt ringi ja õhtul tuli minu tuppa juba täiesti kurvana.

«Ma seadsin teile siia laua ja süngi, mis leidsin...»

«Täna.»

«Ma mõtlesin ja mõtlesin kogu aja, kuidas me selle kolooniaga küll toime tuleme. Ja otsustasin, et teil muidugi on parem hakata koloonia juhatajaks, ja mina siis nagu alluksin teile.»

«Lepime ära, Kalina Ivanovitš!»

«Ma mõtlen ka nõnda, et lepime ära. Asi pole keeruline ja küllap meigi oma tööga ikka toime tuleme. Ja teie nagu kirjaoskaja inimene hakkate justkui juhatajaks.»

Me asusime tööle. Nübliku varal aeti kolmekümneaastane setukas jalule. Kalina Ivanovitš kobis mingisugusele sõiduvankri-taolisele asjale, mille meile lahkesti laenutas naabrimees, ja kogu see süsteem liikus linna kahe ja poole kilomeetrise tunni kiirusega. Organiseerimisperiood oli alanud.

Organiseerimisperioodiks oli püstitatud täiesti sünnisünnanne — uue inimese kasvatamiseks vajalike materiaalsete väärtuste koondamine. Kahe kuu vältel veetame meie Kalina Ivanovitšiga linnas terveid päevi. Kalina Ivanovitš sõitis linna, aga mina läksin jalgsi. Ta ei pidanud jalgsi käimist endale väarikaks, kuid mina ei võinud kuidagi leppida selle tempoga, mida suutsin tagada endine kirgiisiratsu.

Kahe kuu jooksul õnnestus meil külameistrite abil kuidagi korrastada üks endise koloonia kasarmutest, me klaasisime aknad, parandasime ahjud, seadsime hingedele uued ukse. Välispoliitika alal oli meil üksainus, kuid see-eest suur saavutus — meil õnnestus manguda Ealmese Tagavara-armee toitluskomandörielt sada viiskümmend puuda rukkijahu. Muid materiaalseid väärtusi meil ei õnnestunud «kontsentreerida».

Võrrelnud kõike seda oma ideaalidega materiaalse kultuuri alal, mõistsin ma: kui mul oleks isegi sada korda rohkem, ka siis jääks ideaal niisama kaugeks kui praegugi. Seetõttu olin ma sunnitud organiseerimisperioodi lõpetatuks kuulutama. Kalina Ivanovitš nõustus minu vaatekohaga.

«Milleks sina ikka kokku korjad, kui nemad, parasiidid, teevad tulemasinaid? Laostasid rahva, saad aru, aga nüüd organiseeri sina, kuidas ise tahad. Tuleb teha nagu Iljaa Muromets...»

«Iljaa Muromets?»

«Nojah. Oli selline Iljaa Muromets... võib-olla sa oled kuulnudki... nad, parasiidid, kuulutasid ta vägilaseks. Aga mina arvan, et ta oli lihtsalt vaene ja logard, aga nüüd isegi aru, sõitis suvel reega.»

«Noh mis seal ikka, hakkame siis nagu Iljaa Muromets, ega see nii halb veel olegi. Aga kuhu jääb Ööbik-röövel?»

«Ööbik-röövleid, veli, saad nii palju kui aga tahad...»

Kolooniasse saabusid kaks naiskasvatajat, Jekaterina Grigorjevna ja Liidia Petrovna. Pedagoogiliste töötajate otsingul olin ma täielikku meeletusse langemas: keegi ei tahtnud end pühendada uue inimese kasvatamisele meie metsas, kõik kartsid «paljasjalgseid», ja

keegi ei uskunud, et meie ettevõtte hästi lõpeb. Ainult maakoolide õpetajate konverentsil, kus minulgi oli juhus oma kõnekunsti proovida, leidis kaks elavat inimest. Ma olin rõõmus, et need olid naised. Mulle tundus, et «naisterahva õilistav mõju» täiendab õnnelikult meie jõudude süsteemi.

Liidia Petrovna oli väga noor, alles tütarlaps. Ta oli hiljuti lõpetanud gümnaasiumi ega olnud veel jahtunud ema hoolitsusest. Kubermangu haridusosakonnajuhataja küsis minult määramiskäskkirjale alla kirjutades:

«Milleks sa võtad selle plikakese? Ta ei oska ju midagi.»

«Aga ma nimelt just niisugust otsingi. Kas teate, mul tuleb vahel pähe, et teadmised polegi praegu nii tähtsad. Seesama Liidotška on puhtaim olend, ma panen oma lootused temale nagu pookoksale.»

«Ega sa aga liiga ei vigurda? Noh, hüva...»

See-eest oli Jekaterina Grigorjevna vilunud pedagoog. Ta polnud mitte palju aega enne Liidotškat sündinud, kuid Liidotška toetus tema õlale nagu laps ema najale. Jekaterina Grigorjevnal ulatusid üle tõsise kena näo peaaegu mehelikud mustad kulmud. Ta oskas mingi ime läbi säilinud kleite kanda rõhutatud korralikkusega ja Kalina Ivanovitš väljendas väga õigesti, kui oli temaga tutvunud:

«Niisuguse naisterahvaga peab väga ettevaatlikult ümber käima...»

Niisiis, kõik oli valmis.

Neljandal detsembril saabusid kolooniasse esimesed kuus kasvandikku ja esitasid mulle mingisuguse muinasjutulise saadetise viie määratu suure lakkpitseriga. Pakis olid «toimikud». Neli uustulnukatest olid kaheksateistkümne aastased, nad saadeti siia relvastatud korterirüüstamise eest, kaks olid nooremad, ja neid süüdistati varguses. Meie kasvandikud olid hästi riides: kalifeed, keigarlikud säärsaapad. Soengud olid neil viimase moe järgi. Need polnud üldse kodutud lapsed. Nende esimeste perekonnanimed olid: Zadorov, Burun, Volohov, Bendjuk, Gud, Taranets.

Me võtsime nad külalislahkelt vastu. Juba hommikust peale valmis meil eriti maitsev lõuna, koka peas

olles lumivalge rätt; magamistoas, vooditest vabas kohas, olid kaetud peolauad, laudlinu meil polnud, kuid need asendasid edukalt uued voodilinad. Siia kogunesid kõik sündiva koloonia osalised. Tuli ka Kalina Ivanovitš, kes oli pidulikult puhuks halli määrdunud pintaku vahetanud rohelise sametkuue vastu.

Ma pidasin kõne uuest, töökast elust, sellest, et tuleb unustada minevik, et on vaja minna üha edasi ja edasi. Kasvandikud kuulasid mu kõnet halvasti, sosistasid omavahel, silmitsesid salakavalate naeratustega ja põlgusega kasarmusse ülesseatud kokkupandavaid voodid — kõikusid, mis olid kaetud kaugeltki mitte uute vatitekkidega, värvimata uksi ja aknaid. Keset mu kõnet ütles Zadorov äkki valjusti kellelegi oma kaastöölisele:

«Minu tõttu sattusime sellesse möginasse!»

Olejäanud osa päevast me pühendasime oma edasise elu planeerimisele. Ent kasvandikud kuulasid mu ettepanekud ära viisaka hooletusega, et minust ainult rütem lahti saada.

Hommikul tuli minu juurde erutatud Liidia Petrovna ja ütles:

«Ma ei tea, kuidas nendega kõnelda... Ütlen neile: on vaja sõita järvest vett tooma, aga üks seal, säherdune soenguga, tõmbab saapaid jalga ja torkab mulle saapaga otse näkku: «Näete, kingsepp on õmmelnud väga kitsad saapad!»»

Esimestel päevadel nad isegi ei solvanud meid, lihtsalt ei pannud meid tähele. Öhtu eel lahkusid nad vabalt kolooniast ja tulid tagasi hommikul, tagasihoidlikult naeratades mu siirale ühiskondlik-kasvatuslikule noomitusele. Nädala pärast areteeris kohalesõitnud kubermangu kriminaalmiilits Bendjuki öösel teostatud tapmise ja röövimise pärast. Liidotška oli surmani ohmunud sellest sündmusest, nuttis oma toas ja tuli sealt välja ainult selleks, et kõigilt küsida:

«Mis see ometigi tähendab? Kuidas see siis nõnda juhtus? Läks lihtsalt ja tappis?...»

Jekaterina Grigorjevna kortsutas tõsiselt naeratades küsime:

«Ma ei tea, Anton Semjonovitš, tõepoolest ei tea.

Võib-olla peaks lihtsalt ära sõitma... Ma ei tea, mis-sugune toon on siin võimalik...

Meie kolooniat ümbritsev tühi mets, meie tühjad majakarbid, kümmekond koikut voodite asemel, kirves ja labidas tööriistadeks ja viis kasvandikku, kes kategooriliselt eitasid mitte ainult meie pedagoogikat, vaid kogu inimlikku kultuuri, — kõik see, tõtt öelda, ei vastanud põrmugi meie varasematele kooli-kogemustele.

Pikil talveõhtuil oli koloonias õudne. Kolooniat valgustasid kaks viieliinilist lambikest, üks magamistoas, teine minu toas. Kasvatajail ja Kalina Ivanovitšil olid rasvalambid — iidama-aegsed leiutised. Minu lambikesel oli klaasi ülemine osa katki ja ülejäänud osa alati tahmunud, sest Kalina Ivanovitš kasutas oma piipu süüdates sagedasti mu lambi tuld, torgates selleks klaasi pool ajalehte.

Sel aastal algasid lumetormid varakult ja kogu koloonia õu oli lumehangi täis tuisanud, kuid kellelgi polnud aega teid puhtaks rookida. Ma palusin kasvandikke seda teha, kuid Zadorov ütles mulle:

«Teeradasid puhastada ju võib, ainult las talv lõpeb; muidu meie küll puhastame, aga lumi sajab jälle uuesti peale. Saate aru?»

Ta naeratas armsalt ja läks kaaslase juurde, unustades minu olemasolu. Zadorov oli intelligentsest perekonnast, seda oli otsekohe näha. Ta kõneles õigesti, ta näost paistis seda värsket hellitatust, mida on ainult hästi toidetud lastel. Volohhov oli teist masti mees: lai suu, lai nina, teineteisest kaugel asetsevad silmad, kõik see erilises lihavas liikuvuses — see oli bandiidi nägu. Volohhov hoidis käsi alati kalifeede taskus, ja nüüdki tuli ta minu juurde samasuguses poosis:

«Noh, teile on ju öeldud...»

Ma väljusin magamistoa, muutes oma viha mingiks raskeks kiviks rinnus. Kuid teed tuli rookida ja kivineni viha nõudis liikumist. Ma läksin Kalina Ivanovitši juurde: «Lähme lund rookima.»

«Mis sa õige arvad! Kas sa's mõtled, et ma tuln siia mustatööliseks? Aga mis need siis teevad?» osutas ta peaga magamistoa suunas. «Õöbik-röövlid?»

«Et taha.»

«Ah, parasiidid! Noh, läki!»

Meie Kalina Ivanovitšiga lõpetasime juba esimest korda, kui sellele tulid Volohhov ja Taranets, seades samad, nagu ikka, linna.

«See on tubli!» ütles Taranets lõbusalt.

«Ammu oleks pidanud seda tegema,» toetas Volohhov.

Kalina Ivanovitš tõkestas neile tee:

«Mis asi see tubli on? Sa, lurjus, keeldusid töötamast, arvad siis, et mina sinu eest hakkan või? Sina siin ei küi, parasiit! Roni lumme, või muidu annan sulle labidaga...»

Kalina Ivanovitš äigas labidaga, kuid hetke pärast leidas ta labidas kaugele hange, piip teise külge ja jahmunud Kalina Ivanovitš võis ainult pilguga saata noor- mehi ning kaugelt kuulda, kuidas nad talle hõiksid:

«Tuleb sul endal labida järele ronida!»

Nad läksid naerdes linna.

«Sõidan siit kus kurat! Või mina peaksin siin tööle hakkama!» ütles Kalina Ivanovitš ja läks oma korterisse, jättes labida hange.

Meie elu muutus kurvaks ja jubedaks. Harkovi maanteel kisendati igal õhtul:

«Appi!...»

Paljaksriisunud külaelanikud tulid meie juurde ja palusid traagilise häälega abi.

Ma palusin kubermangu haridusosakonna juhatajalt revolvri kaitseks teeröövlite vastu, kuid varjasin tema eest olukorda koloonias. Ma polnud veel lootust kaotanud, et leian vahendi kasvandikega üksmeele saavutamiseks.

Meie koloonia esimesed kuud polnud mulle ja mu kaaslastele ainult meeleheite ja jõuetute pingutuste kuud, — nad olid ka tööotsingute kuud. Ma polnud kogu oma elus lugenud nii palju pedagoogilist kirjandust kui 1920. aasta talvel.

See oli Wrangeli ja Poola sõja aeg. Wrangel oli kuskil lähikonnas, Novomirgorodi juures, päris meie lähedal Tšerkassõs sõdisid poolakad, kogu Ukrainas hulku- sid ringi igasugused batkad¹, meie ümbruses viibisid

paljudki sini-kollases hurmas. Kuid meie oma metsas püüdsime unustada suurte sündmuste äikesetorme ja lugesime käsipõsakil pedagoogilisi raamatuid.

Selle lugemise peamise tulemusena kujunes mul kindel ja millegiparast äkki põhjalik veendumus, et mu kates pole mingisugust teadust ega mingisugust teooriat, et teooria peab tuletama mu silme all toimuvate reaalsete nähtuste kogusummast. Ma algul isegi ei mõistnud, vaid lihtsalt nägin, et mulle pole vaja mitte raamatu-vormeleid, mida ma niikuinii ei saa rakendada töös, vaid kiiret analüüsi ja kiiret tegutsemist.

Kogu oma olemusega tundsin ma, et ma pean tõtama, et ma ei või oodata enam ühtegi päeva. Koloonia võttis ikka enam ja enam «punkri» — vargapesa ilme. Kasvandike suhtumises kasvatajaisse kujunes ikka selgemaks alaline irvitamine ja huligaansuse toon. Naiskasvatajate juuresolekul hakati juba kõlvatuid anekdoote rääkima, nõuti jämedalt lõuna andmist, sööklas pilluti üksteist taldrikutega, mängiti demonstratiivselt pussidega ja päriti irvitades, kui palju kellelgi on noosi:

«Alati, teate, võib ju vaja minna... rasketel minutitel.»

Nad keeldusid ahjude jaoks puid raiuma minemast ja Kalina Ivanovitši juuresolekul lõhkusid kuuri puust katuse. Nad tegid seda sõbralike naljatuste ja naeruga:

«Meie eluajaks jätkub!»

Kalina Ivanovitš puistas miljoneid sädemeid oma piibust ja laotas käsi:

«Mis sa ütled neile parasiitidele? Näed, missugused huligaani-näod! Ja kust nad ometigi on pähe võtnud, et hakata hooneid lammutama? Selle eest tuleb vanemad pokri panna, parasiidid...»

Ja siis see sündiski: ma ei püüanud pedagoogilise lõa otsas.

Ühel talveõhtul käskisin ma Zadorovit minna kõõgi jaoks puid raiuma. Kuulsin tavalist trotslik-lõbusat vastust:

«Mine aga lõhu ise, teid siin küllalt koos!»

¹ Batka — kontrrevolutsioonilise bande pealik.

Enamkordselt kõnetati mind sinatades.

Viha ja solvangu seisundis, viidud meeleheite ja soovitud kõigi eelmiste kuude sündmustega, võtsin hoogu ja lõin Zadorovile vastu nägu. Lõin tugevasti, ta ei püüanud jalul ja kukkus vastu ahju. Ma lõin teist korda, haarasin tal kaelusest kinni, tõstsin jalule ja lõin kolmandatki korda.

Ma nägin äkki, et ta on kohutavalt hirmunud. Kahvatu, värisevate kätega, kiirustas ta mütsi pähe seadma, võttis siis selle ära ja pani jälle pähe. Ma oleksin tõenäoliselt teda veelgi löönud, kuid ta sõistles vaikselt ja jätkas:

Andestage, Anton Semjonovitš...

Mu viha oli niivõrd metsik ja piiritu, et tundsin: ütled keegi veel ühe sõna mulle vastu — ja ma torman kogu kallale, lähen tapmiseni, selle bandiitide pesa lammutamiseni. Mulle oli kätte sattunud raudne ahjuhoop. Kõik viis kasvandikku seisid vaikides oma voodi juures, Burun tõttas midagi kohendama oma rõivates.

Ma pöördusin nende poole ja koputasin ahjuroobiga vastu voodi otslauda:

Kas lähete kõik otsekohe metsa tööle või koristate end kolooniast kus kurat!»

Ma lahkusin magamistoast.

Läinud kuuri juurde, milles hoiti meie tööriistu, võtsin ma kirve ja vaatlesin süngelt, kuidas kasvandikud valisid kirveid ja saage. Mul vilksatas mõte, et parem on sel päeval mitte puid lõigata, mitte anda kasvandikele kätte kirveid, kuid oli juba hilja: nad said kõik, mis vaja. Ükspuha. Ma olin valmis kõigeks, ma otsustasin, et odavalt ma oma elu ei müü. Mul oli taskus hõuks ka veel revolver.

Lüksime metsa. Kalina Ivanovitš püüdis mu kinni ja osistas hirmsas erutuses:

Mis see tähendab? Ütle jumala nimel, millest nad ütlevad nii lahkeks on läinud?»

Ma heitsin hajameelse pilgu Paani sinisilmadesse ja ütlesin:

«Inetu asi juhtus, vend... Esimest korda elus lõin inimest.»

«Ooh, sind ka, hädavarest!» oietas Kalina Ivanovitš.
«Aga kui nad nüüd kaebama lähevad?»

«Noh, see pole veel suur õnnetus!»

Mu imestuseks läks kõik toredasti.

Ma töötasin poistega lõunani. Raiusime metsas kõvraid männijasse. Poisid üldiselt mornitsesid, kuid värske pakaseõhk, kena mets, mida ehtisid tohutud lumemüt-sid, sõbralik sae ja kirve osavõtt tegid oma töö.

Puhkehetkel tegime kohmetult koos suitsu minu mahorkavarust, ja lastes suitsu männilavade poole, pahvatas Zadorov äkki naerma:

«Tubli! Ha-ha-ha-haa!»

Meeldiv oli näha tema naervat punetavat lõusta ja ma ei saanud hoiduda talle naeratades vastamast:

«Mis on tore? Töö või?»

«Töö omamoodi ka. Ei, aga see, kuidas te mu sussid püsti virutasite!»

Zadorov oli suur ning tugev noormees ja naer muidugi sobis talle. Mina ise tööpoolest imestasin, kuidas ma olin sõandanud puudutada niisugust vägilast.

Ta rõkkas naefda ja jätkates lõkerdamist võttis kirve ning suundus puu juurde:

«On, alles lugu, ha-ha-ha-haa!»

Lõunastasime koos, isukalt ja naljatledes, kuid ei meenutanud, hommikust sündmust. Ma tundsin end siiski ebamugavalt, kuid olin juba otsustanud tooni mitte muuta ja käsutasin kindlalt ka pärast lõunat. Volohhov muheles, kuid Zadorov lähenes mulle kõige tõsisema ilmega:

«Ega's me olegi nii halvad, Anton Semjonovitš! Kõik läheb heaks. Me saame aru...»

3. ESMASTE TARVETE ISELOOMUSTUS

Teisel päeval ütlesin ma kasvandikele:

«Magamistoas peab valitsema puhtus! Teil peavad olema magamistoa korrapidajad. Linna tohib minna ainult minu loal. Kes läheb ilma loata, see ärgu tagasi tulgu, ma ei võta vastu.»

«Ohoo!» ütles Volohhov. «Aga võib-olla saab ehk kergemini hakkama?»

Vahge ise, poisid, mis teile kasulik. Mina teisiti ei

Koloonias peab olema distsipliin. Kui teile ei meeldi, siis minge laiali, kuhu keegi tahab. Aga kes peab kolooniasse elama, see peab distsipliini pidama. Kuidas soovite. Siin pole mõni vargapunker.»

Zadorov ulatas mulle käe.

Küsi selle peale — õige! Sina, Volohhov, ole vait! Kui oled alles tola neis küsimustes. Me peame niikuinii istuma, kui ei taha pokri minna.»

Aga kuidas on, kas ka koolis käimine on kohustuslik? küsis Volohhov.

Kohustuslik.»

Aga kui ma ei taha õppida? ... Milleks mul seda vaja? ...»

Koolis peab käima. Kas tahad või ei taha, ükskõik. Noh, Zadorov nimetas sind praegu tolaks. Tuleb õppida ja targemaks saada.»

Volohhov vangutas naljatlevalt pead ja kordas minuga ukraania anekdoodi sõnu:

Kui oled juba kord hüppama hakanud, siis kargal!»

Distsipliini alal oli Zadorovi juhtum pöördepunktiks. Peab tõtt ütlema, ma ei vaevelnud südametunnistuse plünade käes. Jah, ma olin lõõnud kasvandikku. Ma tundsin selle juhtumi kogu pedagoogilist näotust, kogu juriidilist ebaseaduslikkust, kuid samal ajal mõistsin, et minu pedagoogiliste käte puhtus on teisejärguline küsimus võrreldes minu ees seisvate ülesannetega. Ma olin kindlalt otsustanud, et hakkan diktaatoriks, kui muid meetodeid ei leia. Mõne aja pärast oli mul tõsine kokkupõrge Volohhoviga, kes korrapidajaks olles ei koristanud magamistuba ja keeldus koristamast ka pärast minu märkust. Ma vaatasin talle vihaselt otsa ja ütlesin:

Ara aja mind vihale! Hakka koristama!»

Aga muidu? Lööte näo sisse? Teil pole selleks ...»

Ma võtsin tal kaelusest kinni, tõmbasin ta enda lähedale ja sisistasin talle täiesti siiralt näkku:

Kuula! Viimast korda hoiatan: ei löö su nägu sisse, vaid vigaseks peksan! Ja siis pärast kaeba minu peale, istun pogrís, see pole siis enam sinu asi!»

Volohhov rabeles mu käest lahti ja ütles pisaratega:
 «Niisuguse tühja asja pärast ei tasu pokri minna.
 Koristan pealegi, kurat teiega!»
 Ma müristasin talle:
 «Kuidas sa räägid?»
 «Noh, kuidas siis teiega rääkima peab? Käige
 kus...!»
 «Mis? Veel vandumas...»
 Ta hakkas äkki naerma ja lõi käega.
 «Küll on aga inimene, kas näed... Koristan, koristan,
 ärge kisendage!»
 Peab siiski märkima, et ma ainsatki hetke ei usku-
 nud, et olen leidnud vägivallas mingisuguse kõikvõimsa
 pedagoogilise vahendi Juhtum Zadoroviga läks mulle
 kallimaks kui Zadorovile enesele. Ma hakkasin kartma,
 et võin sattuda kergema vastupanu teele. Kasvatajaist
 mõistis mind õtse ja kindlalt hukka Liidia Petrovna.
 Sellesama päeva õhtul noris ta:
 «Niisiis, nüüd leidsite õige meetodi? Nagu bursas,
 jah?»
 «Jätke, Liidotškal!»
 «Ei, ütelge, kas hakkamegi nägusid sisse peksma? Ja
 kas mina ka võin? Või ainult teie?»
 «Liidotška, ma ütlen teile hiljem. Praegu ei tea ma
 veel isegi. Oodake pisut.»
 «Noh, hõiva, ootan.»
 Jekaterina Grigorjevna kortsutas mõne päeva laupa
 ja kõneles minuga ametlikult ning viisakalt. Alles päeva
 viie pärast küsis ta muld tõsiselt naeratades:
 «Noh, kuidas te end tunnete?»
 «Ei midagi, tunnen end suurepäraselt.»
 «Aga kas teate, mis on kogu selles loos kõige kur-
 vem?»
 «Kõige kurvem?»
 «Jah. Kõige ebameeldivam on see, et poisid jutusta-
 vad teie vägiteost ju vaimustusega. Nad on valmis
 teisse isegi armuma, ja esimesena Zadorov. Mis see küll
 tähendab? Ma ei mõista. Mis see on, kas harjumus orju-
 sega?»
 Ma mõtlesin pisut ja ütlesin Jekaterina Grigorjev-
 nale:

«Ei, see pole küsimus orjuses. Siin on midagi muud.
 Auhinnasige hästi: Zadorov on ju minust tugevam, ta
 oleks võinud mu ainsa hoobiga sandiks lüüa. Ja ta ei
 lenda ju kedagi, ei karda ka Burun ega teisedki. Kogu
 koloonias ei näe nad mitte löomingut, nad näevad ainult
 üht, inimlikku vihapurset. Nad mõistavad ju suure-
 poolelt, et ma oleksin võinud ka mitte lüüa, oleksin
 võinud Zadorovi tagasi komisjoni saata kui paranda-
 matu, oleksin võinud tekitada talle paljugi olulisi eba-
 meeldivusi. Kuid ma ei teinud seda, ma astusin enda
 ohtes küll ohtliku, kuid inimliku, mitte formaalse
 suhtumise. Aga koloonia on neile ilmselt siiski vajalik.
 See on asi keerukam. Lisaks näevad nad, et meie töö-
 tamine palju nende heaks. Nad on siiski inimesed. See on
 taltsus asjaolu.»

Võib-olla,» jäi Jekaterina Grigorjevna mõttesse.

Kuld mõtiskleda polnud meil aega. Nädala pärast,
 10.11. aasta veebruaris, tõin ma mööblivedamise pikk-
 vankril poolteistkümmend ehtsat kodutut ja tõesti
 rõudes poissi. Nendega tuli palju jännata, et neid puh-
 taks pesta, kuidagi rõivastada, sügelistest ravida. Mär-
 taks oli koloonias ligi kolmkümmend poissi. Enamikus
 olid nad väga rikutud ja metsikud ega olnud sugugi
 kohandatud sotsiaalse kasvatuse unistuse täitmiseks.
 Seda erilist loovat suhtumist, mis tegevat lapse mõtle-
 mine oma tüübilt väga ligidaseks teaduslikule mõtle-
 misele, neil seniajani niisama hästi kui polnud.

Kolooniasse lisandus ka kasvatajaid. Märtsis oli meil
 juba päris korralik pedagoogiline nõukogu. Ossipovide
 paar — Ivan Ivanovitš ja Natalja Markovna — tõi kogu
 koloonia imetluseks kaasa päris suure vara: diivanid,
 toolid,apid, rohkesti igasuguseid rõivaid ja toidu-
 nautsusi. Meie paljad kolonistid vaatlesid erakordse hu-
 vilga, kuidas Ossipovide korteri ukse ees tühjendati
 koormaid kõigest sellest varast.

Kolonistide huvi Ossipovide vara vastu polnud kau-
 poltiki mitte akadeemiline huvi, ja ma kartsin väga, et
 kogu see suurepärase ümberasumine võib leida tagasi-
 tee linna turgudele. Nädala pärast eriline huvi Ossi-
 povide rikkuse vastu pisut jahenes perenaise saabumise
 tõttu. Perenaine oli väga hea, jutukas ja rumal vana-

eideke. Kuigi tema varandus andis alla Ossipovide omale, koosnes see ometigi eriti isuäratavatest asjadest. Seal oli palju jahu, keedise- ja veel millegi purke, palju väikesi korralikke kotikesi ja kasikohvrikest, milledes meie kasvandike silmad kompasid mitmesuguseid hinnalisi asju.

Perenaine seadis end vanaeideliku maitse ja mugavusega oma toas sisse, kohendas oma karbid ja muud mahutid mitmesugustesse sahvrikestesse, nurkadesse ja paigakestesse, mis juba oma loomult olid määratud niisuguseks ülesandeks, ja sõbrunes kuidagi väga kiiresti kahe-kolme poisiga. Nad sõbrunesid vastastikuse abi alusel: poisid tõid talle puud ja panid teemasina üles, tema selle eest kostitas neid teega ja jutustustega elust. Perenaisel polnud koloonias, õieti öelda, midagi teha, ja ma imestasin, milleks ta küll määrati.

Koloonias polnud vaja mingit perenaist. Me olime uskumatult vaesed.

Peale mõne korteri, milles asetses personal, õnnestus meil kõigist koloonia ruumidest remontida ainult üks suur magamistuba kahe utermargi ahjuga. Selles toas seisid kolmkümmend koikut ja kolm suurt lauda, millel poisid sõid ja kirjutasid. Teine suur magamistuba, sööklaua, kaks klassiruumi ja kantselei ootasid remonti tulevikus.

Voodipesu oli meil poolteist vahetust, igasugust muud pesu üldse ei olnud. Meie suhtumine riidesse väljendus peaaegu eranditult mitmesugustes palvekirjades, millega me pöördusime haridusosakonna ja muude asutuste poole. Kubermangu haridusosakonna juhataja, kes oli nii otsustavalt avanud koloonia, oli läinud kuhugi uuele tööle, tema järglane oli kolooniast vähe huvitatud. — tal oli tähtsamaidki asju.

Haridusosakonna õhkkond vastas kõige vähem meie rikastumispüüdele. Tollal kujutas kubermangu haridusosakond endast väga paljude tubade ja toakeste ning väga paljude inimeste konglomeraati, ent pedagoogilise loomingu tõelisteks väljendajateks polnud siin mitte toad ega inimesed, vaid lauad. Kõikuvad ja kulunud varviga endised kirjutus-, tualett- või kaardilauad, mis olid kunagi olnud mustad või punased, ümbritsetud sama-

mustadest toolidest, kujutasid mitmesuguseid sektsioone, mille tunnuslauseks olid sildid, mis olid riputatud iga laua juurde seinale. Rõhuv enamus laudu olid alati tühjad, olles tühjad et täiendav suurus — inimene — ei olnud tegelikult mitte niivõrd sektsiooni juhataja, kuivõrd avastamatu kubermangu jaotusametis. Kui mingisuguse laua taha äkki ilmus inimese figuur, jooksid külastajad igast kandist kokku ja tormasid tema kallale. Voodius seisis sel puhul väljaselgitamises, missugune koloon see on, ja kas külastaja peab pöörduma sektsiooni või on tarvis pöörduda teise, ja kui teise, siis misparast ja missugusesse nimelt; ja kui siiski mitte sellesse, misjaoks siis see seltsimees, kes istus seal selle laua taga mõeldunud laupäeval, ütles, et just selles? Pärast kõigi nende küsimuste lahendamist hii- vus sektsiooni juhataja ankru ja kadus kosmilise kiirusega.

Meie kogenematud sammud laudade ümber ei viinud loomulikult mingisugustele positiivsetele tulemustele. Tõetult sarnles koloonia tuhande üheksasaja kaheksanne esimese aasta talvel väga vähe kasvatusasutustega. Närvused kuued, milledele küll hoopis enam sobis vanaaegne nimetus «satter», kattis kuidagi inimihu, väga harva olid «satri» all pehkinud särki jäänused. Meie esimesed kasvandikud, kes olid saabunud meile heades ülikondades, eraldusid ainult üürikest aega üldisest massist: puude lõhkumine, abistamine köögis ja pesukojas tegid oma ehk küll pedagoogilise, kuid riide elu hävitava töö. Märtsikuuks olid kõik meie koloonistid rõivastatud nõnda, et neid oleks võinud kadestada ühe «Näkinge» möldri osa mängiv näitleja.

Väga vähestel kolonistidel olid jalas saapad, enamik nühkis jalad nartsudesse ja köitis nõõriga kinni. Aga selle viimasegi jalatsite liigiga oli meil alaline kriis.

Meie toitu nimetati «segapudruks», mis on vististi üks vene rahvustoite, ja seepärast hoidun ma edasistest oletustest. Muu toit oli juhuslik. Tollal oli olemas suur hulk igasuguseid toitlustusnorme: olid tavalised normid, kõrgendatud normid, normid nõrkadele ja tugevatele, defektsete normid, sanatooriuminormid, haiglanormid. Väga pingelise diplomaatia abil õnnestus meil

vahe! veenda, manguda, petta; oma armetu välimusega ära osta, hirmutada kolonistide mässuga, — ja meid viidi, näiteks, üle sanatoorsele normile. Normis oli ette nähtud piim, tohutu hulk rasvaineid ja sai Seda me endastmõistetavalt ei saanud, kuid «segapudru» mõningaid elemente ja rukkileiba hakati tooma suurel hulgal. Mõne kuu parast tabas meid diplomaatiline luüasamine, me langesime uuesti tavalise sureliku seisundisse ja alustasime jälle salajase ja avaliku diplomaatia ettevaatlikku ning kõverat joont. Vahe! õnnestus meil avaldada säärast tugevat survet, et hakkasime saama isegi liha, suitsutatud liha-kala ja kompvekke, kuid seda haledamaks läks meie elu, kui selgus, et mingit õigust niisugusele luksusele ei oma moraalselt defektsed, vaid omavad ainult intellektuaalselt defektsed.

Vahe! õnnestus meil kitsa pedagoogika sfääridest teha rünnakuid mõningaisse naabersfääridesse, näiteks kubermangu tootluskomiteesse või Esimese Tagavaraarmee tootlusosakonna komissarile või mõne muu sobiva asutuse varustusosakonda. Haridusosakonnas keelati kategooriliselt selletaoline partisanlus ja rünnakuid tuli teha salaja.

Rünnakuks oli vaja end varustada paberiga, millel seisis ainult üks fihtne ja väljendusriikas lause:

«Alaealiste Kurjategijate Koloonia palub anda kasvandike tootlustamiseks sada puuda jahu.»

Koloonias endas ei tarvitanud me kunagi niisuguseid sõnu nagu «kurjategija» ja meie kolooniast ei nimetatudki kunagi nõnda. Tõllal nimetati meid moraalselt defektseiks. Kuid muule maailmale sobis viimane nimetus vähe, sest see lõhnas liigselt kasvatusliku keskasutuse järele.

Oma paberiga asetasin ma kuskile vastava asutuse koridori, kabineti ukse ette. Sellest uksest läks sisse palju inimesi. Vahe! tungis kabinetti nii palju rahvast, et sinna võis minna iga soovija. Üle külastajate peade oli vaja tungida ülemuse juurde ja vaikides pista talle pihku meie paber.

Tootlusasutuste ülemus taipas üsna vähe pedagoogika klassifikatsioonikavalustest ja talle ei tulnud just alati

et «alaealistel kurjategijatel» võiks olla midagi muud kui ülemuse Väljendi «alaealine kurjategija» enese ümardatavalt värviline värving oli aga küllaltki mõjukas. See-juures valitsis ülemus väga harva meile karmilt otsa ja

«Miks te siia tulite? Pöörduge oma haridusosakonna poole.»

Kõigedamini oli nõnda — ülemus vajus mõttesse ja

«Kas teid siis varustab? Kas vangimajade valitsus?»

«Ei, mure, vangimajade valitsus meid ei varusta, selgub, et need on ju lapsed...»

«Aga kes teid siis varustab?»

«Tõlajani, näete, polegi selgunud...»

«Kuidas siis pole selgunud?... Kummaline!»

«Tõlajani kirjutas midagi märkmikku ja palus tulla ühe pära.»

«Jah, andke seni kas või kakskümmend puuda.»

«Kakskümmend ma küll ei anna, saate esialgu viis puuda, aga pärast ma selgitan välja.»

Võlest puudast oli vähe, ja tekkinud keskustelu ei võltnud meie kavatsustele, milles iseendast ei oodanud mingisuguseid väljaselgitamisi.

Amus M. Gorki nimelisele kolooniale vastuvõetavale kõik oli niisugune, kui ülemus midagi ei pärimist, vaid võttis vaikides meie paberi ja kritseldas nure-

«Vulja anda.»

Nis lendasin ma ülepeakaela kolooniasse:

Kalina Ivanovitš!... Order!... Sada puuda! Otsi kohiku sellid kokku ja too ära, muidu saavad veel seal õppel ajal jaole...»

Kalina Ivanovitš kummardus rõõmsalt paberi kohale:

«Sada puuda? Mis sa ütled!... Aga kust siis seda saab?»

«Kas sa ei näe? Kubermangu juriidilise osakonna tootluskomitee...»

«Kes neist aru saab!... Ja meil üks kama kõik, olgu see kurat tahes, peaasi, et jahu annab, eh-eh-hee!»

Inimese esmane vajadus on toit. Seepärast ka rõivaste seisukord meile niipalju peavalu ei teinudki, kui toitude valmistamise olukord. Meie kasvandikud olid alati näljased, ja see raskendas tunduvalt nende moraalse ümberkasvatamise ülesannet. Ainult mõningast väikest osa oma söögisust õnnestus kolonistidel rahuldada eravahendite abil.

Üks eraviisilise toiduhankimise põhivorm oli kalapüük. Talvel oli see väga raske. Kõige hõlpsam abinõu oli mõrdade tuhjendamine, mis kohalikud talunikud olid üles seadnud lähedasse jõekesse ja meie järve. Enda säilitamise vaist ja inimesele omane majanduslik taip hoidsid meie poisid mõrdade eneste varastamisest, kuid meie kolonistide hulgas leidis üks, kes rikkus seda kuldset reeglit. See oli Taranets. Ta oli kuueteistkümnepäevane, sihvakas, tedretähniline, lõbus, teravmeelne, suurepärase organisator ja ettevõtlik inimene, pärit vanast varaste perekonnast. Kuid ta ei osanud austada kollektiivseid huvisid. Ta varastas jõest mitu mõrda ja tõi need kolooniasse. Tema jälgi mooda tulid ka mõrdade peremehed ja lugu lõppes suure skandaaliga. Talunikud hakkasid pärast seda mõrdu valvama ja meie küttidel õnnestus üpris harva midagi püüda. Kuid mõne aja pärast tekkisid Taranetsile ja mõningaile teistele kolonistidele omad mõrrad, mis neile oli kinkinud «üks tuttav linnas». Nende isiklike mõrdade abil hakkas kalastamine ruttu arenema. Kala tarvitas algul vaike ring isikuid, kuid talve lõpul otsustas Taranets ettevõtte matult mindki sellesse ringi tõmmata.

Ta tõi minu tuppa taldriku praetud kalaga.

«See kala on teile.»

«Naen küll, ainult ma ei võta.»

«Miks?»

«Selleparast et see on ebaõiglane. Kala tuleb anda kõigile kolonistidele.»

«Mis alusel?» punastas Taranets solvumisest. «Mis alusel? Mina hankisin mõrra, mina püüan, ligunen jões, ja andku kõigile?»

«Noh, korista aga siis oma kala: mina pole midagi hankinud ega ka ligunenud.»

«Selle me tõime teile nii kingiks...»

«... see pole nõus, mulle see kõik ei meeldi. Ja see on ebaõiglane.»

«Aga miks on siis ebaõiglast?»

«... sa ju ei ostnud mõrda? Mõrd on kingitud...»

«...»

«Kellele? Sinule? Või kogu kolooniale?»

«Majadeks kogu kolooniale? Minule...»

«Aga mina mõtlen nõnda, et ka minule ja kõigile.»

«Aga kelle oma on pann? Siis? Üldine. Ja

teie palute kokalt — kelle oma on õli? Üldine.

«... ahi, pang? Noh, mis sa nüüd ütled?»

«Aga vaata, mina võtan su käest mõrra ära ja lool on hõpp ja peasi — see pole seltsimehelik. Mis sellest, et

«...» Aga sina nae vaeva ka seltsimeeste heaks.

«... võivad ju kõik.»

«... liva,» ütles Taranets, «olgu's nõnda. Aga kala tuleb eliski.»

«... ma võtsin. Sellest ajast peale muutus kalapüük

... dooks järjekorras, ja saak anti ära kõiki.

«... toidu era-hankeviisiks olid sõidud linna

... Iga päev rakendas Kalina Ivanovitš ette Rüb-

... lügisiratsi ja seadis sammud toiduainete

... või retkele mööda asutusi. Temaga ühinesid

... kolonisti, kel selleks ajaks hakkas end tunda

... vajadus linna järele: haiglasse, komisjoni üle-

... le, Kalina Ivanovitšile appi, Rüblikut hoidma.

... need õnneseened pöördusid linnast tagasi tavali-

... koonutena ja tõid teistele üht-teist kaasa. Pol-

... ahitumit, kus mõni oleks turul «orki lennanud».

«... retkede tulemustel oli legaalne ilme: «tädi

... kohtasin tuttavat». Ma püüdsin koloniste mitte

... rapaste kahtlustustega ja uskusin alati neid.»

«... Ja mis kasu oleks võinud tuua minu umbusk?»

«... ed rapased kolonistid, kes luusisid toitu otsides

... olid minu silmis ebatavaliselt materjal mingisuguse

... ah jutlustamiseks säärahtel tühistel põhjustel nagu

... aiakese või paari saapataldade vargus.

«... Meie mõistust-nüristaval vaesusel oli üks hea külg,

«... meil hiljem enam kunagi polnud. Ühtviisi vaesed

«... olid ja olime ka meie, kasvatajad. Palka me tollal

peaaegu üldse ei saanud, leppisime sellesama «segapudruga» ja käisime ligikaudu samasuguseis nädal. Mul polnud kogu talve jooksul saabastel pooltalt all ja jalanartsu tükk tikkus alati välja. Ainult Jekaterina Grigorjevna edvistles puhaste, korralike triigitud kleitidega.

4. SISEMIST LAADI OPERATSIOON

Veebruarikuus kadus mul laekast terve pakk raha — ligikaudu mu kuue kuu palk.

Minu toas asetses tollal nii kantselei, õpetajatetuba, raamatupidamine kui ka kassa, sest ma ühendasin oma isikus kõik ametid. Uhiuute paberrahade pakk kadus lukustatud kastist ilma igasuguste purustamise jälgedeta.

Õhtul jutustasin ma sellest poistele ja palusin raha tagasi tuua. Vargust ma tõestada ei saanud ja mind oleks võidud vabalt süüdistada raiskamises. Poisid kuulasid loo süngelt ära ja läksid laiali. Pärast koosolekut, kui ma läksin oma majatiiba, tulid pimedas õues mu juurde kaks poissi, Taranets ja Gud. Gud oli väike väle noormees.

«Me teame, kes võttis raha,» sosistas Taranets, «ainult ei tohi kõigi juuresolekul ütelda: me ei tea, kuhu see on peidetud. Ja kui avalikult teatamegi, litsub ta varvast ja viib raha minema.»

«Kes võttis?»

«On üks...»

Gud vaatas Taranetsile altkulmu otsa, nähtavasti tema poliitikat mitte täielikult heaks kiites. Ta pomises:

«Kolu peaks tal sisse lööma... Mis me siin kõneleme?»

«Aga kes lööb?» pöördus tema poole Taranets. «Kas sina lööd või? Ta sulle teeb veel säärast särut, et...»

«Te ütelge mulle, kes võttis raha. Ma räägin temaga,» tegin ma ettepaneku.

«Ei, nii ei või teha.»

Taranets nõudis konspiratsiooni. Ma kehtasin õlgu:

«Noh, kuidas soovite.»

...õhku magama.

Ühheksakul leidis Gud tallist raha. Keegi oli visanud otse talli kitsast aknast sisse ja rahad olid lennanud talli üle kogu ruumi. Gud jooksis minu juurde rõõmuga vahtudes ja kummaski käes olid tal korratult abirahad.

Gud lautsis rõõmust mööda kolooniat, kõik poisid olid nüüd ja jooksid mu tuppa mind vaatama.

Amult Taranets käis pead tähtsalt selga ajades ringi. Ma ei hakanud küsitama ei teda ega Gudi nende tegevuse üle pärast meie keskustelu.

Ühe päeva pärast lõhkus keegi keldri luku ja viis ära mitu naela rasva — kogu meie rasvatagavara. Ära oli vildud ka lukk. Veelgi päev hiljem löödi sisse laotatud ukse, — kadusid kompvekid, mis olid varutud Veebruarirevolutsiooni pidustuste puhuks, ja mitu purki kondiitriäret, mida me hindasime kui valuutat.

Kallne Ivanovitš isegi kõhnenes nende päevade jooksa, ta pööras kahvatunud näo iga kolonisti poole, puhus talle nuporkasuitsu näkku ja usutles:

Mõelge ometigi ise! Kõik oli ju teie jaoks, sindri-õhku, iseendalt varastate, parasiidid!»

Taranets teadis kõige rohkem, kuid põikles kuidagi kinnale, tema arvestustesse ei kuulunud millegipärast selle loo paljastamine. Kolonistid avaldasid üsna ohtlikku arvamus, kuid neil oli ülekaalus ainuüksi sportlik huumor. Kuidagi ei tahtnud nad aru saada sellest, et oli varastatud just neilt endilt.

Magamistoas kisendasin ma vihaselt:

Kes te õige olete? Kas te olete inimesed või...»

Me oleme kambajõmmid,» kuuldus kuskilt kaugelt kolkust.

Kambajõmmid!»

Valetate. Mis kambajõmmid te olete? Te olete kõige ohtsamad nohikud, iseendalt varastate. Ja nüüd istute ilma rasvata, noh, kurat teiega! Pühadeks olete ilma kompvekkideta. Uusi ei anna meile keegi. Kärvake nõnda!»

Mis me siis teha saame, Anton Semjonovitš? Me ei tea, kes võttis. Ei tea teie ega meie.»

Ma, muide, mõistsin juba algusest peale, et minu

jutud on asjatud. Varastanud oli keegi vanematest poistest, keda kõik kartsid.

Teisel päeval sõitsin ma kahe poisiga uut rasvaportsjonit hankima. Me sõitsime küll mitu päeva, kuid sõitsime senikaua, kui saime rasva kätte. Meile anti ka portsjon kompvekke, kuigi söimati tükk aega, et me polnud osanud hoida. Õhtuti jutustasime üksikasjaliselt oma eksirännakuist. Lõpuks toodi rasv kolooniasse ja paigutati keldrisse. Samal ööl varastati see.

Ma isegi rõõmustasin selle asjaolu üle. Ootas, et nüüd hakkab kõnelema kollektiivne, üldine huvi ja sünnib kõiki suure innuga tegelema varguseküsimumusega. Tõepoolest, kõik poisid nukrutsesid, kuid innustust polnud mingisugust, ja kui oli möödunud esimene mulje, haaras kõiki uuesti sportlik huvi: kes see küll nii osavasti tegutseb?

Veelgi mõne päeva pärast kadusid tallist rangid, ja meil oli võimatu isegi linna sõita. Tuli käia mööda küla, laenata ajutiseks.

Vargused toimusid juba iga päev. Hommikuti tuli filmsiks, et ühes või teises kohas puudub midagi: kirves, saag, toidunõu, voodilina, sedelgarihm, ohjad, toiduaained. Ma püüdsin öösiti mitte magada ja käisin revolvriga mööda õue, kuid muidugi ei pidanud üle kahekolme öö vastu. Palusin Ossipovi valvata üks öö, kuid ta kohkus sellest nõnda, et ma temaga sellest pikemalt enam ei kõnelnudki.

Poistest ma kahtlustasin paljusidki, sealhulgas ka Gudi ja Taranetsi. Mingisuguseid tõendeid mul siiski polnud ja oma kahtlustused olin ma sunnitud hoidma salajas.

Zadorov mõirgas naerda ja naljatles:

«Aga kuidas teie siis mõtlesite, Anton Semjonovitš, et kui on töökoloonia, siis ainult töötada ja töötada — mingit meelelahutust polegi? Pidage, niisugust asja küll ei ole! Ja mis te sellega teete, kelle kinni püüate?»

«Pistan vangimajja.»

«Noh, see pole veel suur õnnetus. Ma mõtlesin, et hakkate peksma.»

Kord öösi tuli ta riidetatult õuele.

«Kõnnin teiega koos.»

Võib ette, et vargad sind ähvardama ei hakka»
«Lood ju teavad, et teie täna öösi valvate, täna nad koloonia vargile ei tule. Mis siis selles ikka iseäralikku

«Aga tunnista siiski, Zadorov, et sa neid kardad.»

«Keda? Vargaid? Muidugi kardan. Mitte just nõnda, et kardan, aga saage minust aru, Anton Semjonovitš, teidagi ei sobi nagu üles anda.»

«Kuid teilt kõigilt ju varastatakse.»

«Noh, mis siis minul sest on? Minu oma pole siin

«Aga te ju elate siin?»

«Minu elu see siin on, Anton Semjonovitš! On's see ka muu elu? Ei tule teil midagi välja sellest kolooniast. A jala rabelete. Noh, näete ise, varastavad kõik paljaks ja jooksevad laiali. Parem palgake paar head öövahti ja andke neile vintpüssid kätte.»

«Ei, vahte ei palka ja vintpüsse ei anna.»

«Aga miks siis?» üllatus Zadorov.

«Vahtidele tuleb maksta, me oleme niigi vaesed, ja peame, te peate ise peremehed olema.»

Motet, et on vaja palgata vahid, avaldasid paljud kolonistid. Magamistoas toimus selle küsimuse ümber terve diskussioon.

Anton Brattšenko, kolonistide teise partii parim esinõukaja, tõendas:

Kui öövaht väljas on, ei lähe keegi vargile. Ja kui lahubki, võib talle sähvata tollesse paremasse kohta kangu soola. Kui käib kuu aega soolatult ringi, ei enam tulu.

Talle vaidles vastu Kostja Vetkovski, ilus poiss, kelle emalaks «vabaduses» oli olnud teostada läbiotsimisi vintpüsside alusel. Nende läbiotsimiste ajal etendas ta ise teisejärgulist osa, peaosad kuulusid täiskasvanutele. Kostja ise — see oli kindlaks tehtud tema toimik — ei varastanud kunagi midagi ja nautis ainuüksi operatsiooni esteetilist külge. Ta suhtus alati põlgusega vargaisse. Ma olin ammu märganud selle poisi keerukat ja peent natuuri. Mind hämmastas kõige enam see, et ta hõlpsasti sobis kõige metsikumate poistega ja oli

üldtunnustatud autoriteet poliitilistes küsimustes. Kostja tõendas:

«Anton Semjonovitšil on õigus. Öövahte pole vaja! Praegu meie veel ei mõista, aga peagi mõistame kõik, et koloonias ei tohi varastada. Ja juba nüüdki paljud mõistavad. Varsti hakkame ise valvama. Kas pole tõsi, Burun?» pöördus ta ootamatult Buruni poole.

«Aga mis seal's ikka, kui valvame, siis valvame,» ütles Burun.

Veebruarikuus lõpetas meie perenaine oma töö koloonias, ma saavutasin ta üleviimise kuhugi haiglasse. Ühel päeval sõitis tema treppi Rüblik ja kõik tema sõbrad ning filosoofilistest teeõhtutest osavõtjad hakkasid agaralt saani laduma arvukaid kotikesi ja sumadani-kesi. Hea eideke sõitis oma rikkusekuhja otsas rahulikult kõikudes ikka sellesama kahekilomeetrise tunni-kiirusega vastu uuele elule.

Rüblik tuli tagasi hilja, aga temaga koos pöördus tagasi ka vanaeideke ja vajus valju nutu ning kisaga minu tuppa: ta oli paljaks riisunud. Tema sõbrad ja abilised polnud mitte kõiki sumadane, reisipaunakesi ja kotikesi saani toonud, vaid olid viinud ka teistesse kohtadesse — vargus oli lausa jultunud. Ma äratasin aega viitmata Kalina Ivanovitši, Zadorovi ja Taranetsi ning me teostasime põhjaliku läbiotsimise kogu koloonias. Varastatud oli nii palju, et kõike polnud jõutud korralikult ära peita. Pöösastest, küünilakkadest, trepialustest, lihtsalt voodite alt ja kapi tagant leiti kõik perenaise aarded. Vanaeideke oli tõepoolest rikas: me leidsime umbes tosina uusi laudlinu, hulga voodilinu ja käterätte, hõbelusikaid, mingisuguseid vaasikesi, käevõru, kõrvarõngad ja veel palju igasugust tühja-tühja.

Vanaeideke nuttis mu toas, aga tuba täitus kordkorralt vahistatutega — tema endiste sõprade ja kaasatundjatega.

Poisid puiklesid algul, kuid ma käratasin neile peale ja horisondid hakkasid selginema. Vanaeidekese sõbrad polnud peavargad. Nema olid piirdunud mõnesuguste laudlinakeste või suhkrutoosi-taoliste suveniiridega. Selgus, et peategelane kogu selles sündmuses oli Burun.

...avatus jahmatas paljusid ja esijoones mind. Burun oli ammu peavargast peale osutunud kõige soliidsemaks, ta oli alati tõsine, tagasihoidlikult viisakas ja kõigist mehest, oppis koolis aktiivseima pinge ja huviga. Mind huvitas tema tegevuse hoog ja soliidsus: ta oli ära jätanud terved kastitüübid vanaeide varandust. Polnud kahtlust, et kõik varasemad vargused koloonias olid tema katekoõ.

Lõpuks ometi olime välja jõudnud päris-kurja epe-... Ma viisin Buruni rahva kohtu ette, esimesse koh-... meie koloonia ajaloos.

Magamistoas vooditel ja toolidel asetsesid närused, moodad kohtunikud. Viieliinine lamp valgustas koloonias erutatud nägusid ja raskekaalulise, liikumatu, panna kaelaga Buruni kahvatut nägu, kes, sarnanes Ameerika Ühendriikide presidendi MacKinley'ga.

Vilumate ja tugevate toonidega kirjeldasin ma pois-tele kuritegu: varastada vanaeidekeselt, kel setuke õnne on küll, neis õnnetuis hilbukestes, varastada hoolimata sellest, et koloonias ei suhtunud keegi nii armastavalt kasvandikesse kui tema, varastada sel ajal, kui ta palus abi, — see tähendab, et inimeses pole midagi inimlikku, — see tähendab, et see pole isegi mitte jätis, vaid jätise-... Inimene peab iseennast austama, peab olema tugev, uhke, aga mitte võtma nõtradel eidekestelt nende vaimast hilpu.

Kas minu kõne avaldas tugevat mõju või olid kolooniad ilma selletagi keema löönud, kuid Burunile tungiti ühel nõul ja kirglikult kallale. Väike säbrik Brattšenko arutas mõlemad käed Buruni poole:

«Mis? Aga mis sa nüüd ütled? Sind on vaja panna tollide taha pokri istuma! Meie nälgisime sinu pärast,» — «ma võtsid ka raha Anton Semjonovitšilt.»

Burun hakkas järsku protestima:

Raha Anton Semjonovitšilt? Aga noh, eks tõenda!»

«Tõendangi!»

Tõenda!»

Ah et ei võtnud? Mitte sina?»

Ah et mina?»

Muidugi sina.»

«Et mina võtsin raha Anton Semjonovitšilt? Aga kes seda tõendab?»

Kuskilt tagantpoolt kostis Taranetsi hääl:

«Mina tõendan.»

Burun jahmus. Pöördus Taranetsi poole, tahtis midagi ütelda, siis aga lõi käega:

«Noh, hüva, olgu siis mina. Kas ma ei andnud tagasi?»

Poisid vastasid sellele ootamatu naeruga. Neile meeldis see huvitav vestlus. Taranets vaatas kangelasena ringi. Ta tuli ettepoole.

«Ainult välja ajada teda ei maksa. Paljugi mis on kellegagi juhtunud. Larhv tublisti tuliseks taguda — seda, tõepoolest, peaks küll tegema.»

Kõik vakatasid. Burun libistas pikkamisi pilgu üle Taranetsi tedretähnlike näo.

«Sinu jaoks on minu larhv kauge. Mis sina end pingutad? Koloonia juhatajaks ikkagi ei saa. Anton teeb larhvi kuumaks, kui vaja on, aga mis sinul sellega asja on?»

Vetkovski kargas kohalt:

«Kuidas mis asja? Poisid, kas see on meie asi või ei ole?»

«On meie asil!» kisendasid poisid. «Me taome ise su larhvi üles, paremini kui Anton!»

Keegi tormas juba Buruni poole. Brattšenko vehkis kätega üsna Buruni nina all ja kiunus:

«Kolkida oleks sind vaja, vaeseomaks kolkida!»

Zadorov sosistas mulle kõrva:

«Viige ta kuhugi, muidu hakkavadki peksma.»

Ma tirisin Brattšenko Burunist kaugemale. Zadorov paiskas eemale kaks-kolm poissi. Suuri vaevu lõpetati kära.

«Las Burun kõneleb! Las ütleb ise!» kisendas Brattšenko.

Burun langetas pea.

«Pole midagi kõnelda. Teil kõigil on õigus. Laske mul minna Anton Semjonovitšiga, — las karistab, nagu oskab.»

Vaikus. Ma liikusin ukse poole, kartes, et elajalik viha, mis mind ääreni täitis, läigatab üle serva. Kolo-

nia talitajad kahele poole, andes teed minule ja Buru-

ni. Ma pimedada õue läbi lumekaevikute läksime vaiki-

sti. Tema ees, tema mu järel. Mul oli vastik. Burun näis viimase jätisena, keda võib pidada inimlik pühkmehunnik. Ma ei teadnud, mis teha. Kolooniasse oli ta sattunud osavõtu eest kolmeaastasest, mille liikmetest suurem osa — täiskasvanud — oli maha lastud. Ta oli seitsmeteistkümne aastat elanud.

Burun seisis vaikides ukse juures. Ma istusin laua taga ja talitsesin end vaevu, et mitte visata Buruni millegi taga ja sellega lõpetada keskustelu.

«Luguks tõstis Burun pea, vaatas mulle teraselt silma ja ütles pikkamisi, rõhutades iga sõna, vaevalt talitse-

des: «Ma... enam... kunagi... ei varasta.»

Valetad! Sa töotasid seda ka komisjonile!»

«Tõesti komisjonile, aga nüüd — teile! Karistage, kuidas tahate, ainult ärge ajage mind kolooniast välja.»

«Aga mis on sulle koloonias huvitavat?»

Mulle meeldib siin olla. Siin töötatakse. Ma tahan õppida. Ma varastasin sellepärast, et tahan alati midagi teha.»

«Noh, hüva, istud kolm päeva luku taga vee-leiva taga, Taranetsit ei tohi puudutada!»

Hüva.»

Kolm ööpäeva istus Burun väikeses toakeses magamiskambris kõrval, sellessamas, milles vana koloonia ajal olid elanud djadkad. Lukustama ma teda ei hakanud, ta andis ausõna, et ilma minu loata välja ei tule. Esimesel päeval ma saatsin talle tõepoolest vett ja leiba, teisel päeval hakkas kahju, talle toodi lõuna. Burun lubas uhkelt loobuda, kuid ma mõirgasin talle:

«Mis, kurat, uhkeldama hakkad veel!»

Tu naeratas, kehtas õlgu ja võttis lusika.

Burun pidas sõna: ta ei varastanud pärastpoole enam kunagi midagi ei koloonias ega kuskil mujal.

5. RIIKLIKU TÄHTSUSEGA ASJAD

Samal ajal kui meie kolonistid suhtusid peaaegu ükskõikselt koloonia varandusse, leidis kõrvalisi jõude, kes suhtusid sellesse eriti tähelepanelikult.

Peamised neist jõududest asetsesid Harkovi maantee ääres. Peaaegu polnud ööd, kui sel teel kedagi paljaks ei roõvitud. Terved voorid maamehi peatati karbikulasuga, riisujad pistisid ilma liigse jututa karbikust vaba kää koormal istuvate naiste põue, samal ajal kui mehed täielikus peatuses laksutasid piitsaga mööda saapasäägi ja imestasid: «Kes seda võis teada? Peitsid krossid kõige kindlamsse kohta, eide põue, aga nemad — näe! — tikkusid põuegi.»

Niisugune nõnda-ütelda kollektiivne röövimine polnud peaaegu kunagi seotud verevalamisega. Onukesed, toibunud ja seishud paigal riisujate poolt maaratud aja, tulid kolooniasse ja kirjeldasid meile piltlikult sündmust. Ma kogusin kokku oma armee, relvastasin ta kaigastega, ise võtsin revolvri, ja me suundusime jooks teale ning otsisime kaua mööda metsa. Kuid ainult ühel korral kroonis meie otsinguid edu: pool versta teest eemal sattusime meeste rühmale, kes oli end metahange peitnud. Poiste huietolo vastasid nad ühe lasuga ja jooksid laiali, aga ühte neist õnnestus siiski kinni püüda ja kolooniasse tuua. Tema juurest ei leitud ei karbikut ega riisutud asju ja ta eitas üldse kõike. Andsime ta üle kubermangu kriminaalosakonda; ta osutus siiski tuntud bandiidiks, ja tema järel areteeriti terve jõuk. Kubermangu täitevkomitee nimel avaldati Gorki-nimelisele kolooniale tanu.

Kuid ka pärast seda ei vähenenud röövimised maanteel. Talve lõpul hakkasid poisid leidma ka juba öiste veriste sündmuste jälgi. Mandide vahel lumes näeme äkki väljaulatuvat kätt. Kaevame ja leiame naise, kes on tapetud lasuga näkku Teises kohas, päris tee ääres põõsastes on puruksloodud kolbaga voorimehekuues meesterahvas. Ühel ilusal hommikul ärkame ja näeme metsalagendikult vaatavad meid kaks poodut. Seni kui kohtu-uurija kohale jõudis, rippusid nad kaks ööpäeva ja silmitsesid koloonia elu pungis silmi.

Kolonistid suhtusid kõigisse neisse nähtustesse ilma erilise hirmuta ja siira huviga. Kevadel, kui lumi sulab, olid nad metsast üles rebaste poolt paljakslootud kolbad, pistisid need kepi otsa ja tõid kolooniasse rahva esmargiga Liidia Petrovnat hirmutada. Kasvatapol olid selletagi hirmus ja öösiti värisesid oodanud, et äkki tungib kolooniasse röövlijõuk ja algab kõribulamine. Eriti hirmunud olid Ossipovid, kel üldise arvamus kohaselt oli ka mida röövida.

Vebruarikuu lõpul peatati ühel õhtul meie koorem, mis venis tavalise kiirusega linnast koju mingisuguse kolbaga, otse meie kolooniasse käänduva tee otsas. Koorem olid tangud ja peensuhkur, — asjad, mis röövitel millegipärast ei ahvatlenud. Kalina Ivanovitšil ei tulnud peale piibu mingisuguseid väärtasju. See asjaolu kutsus röövleis esile õiglase viha: nad kopsasid Kalina Ivanovitšile vastu pead, ta veeres lumme ja langes seal, senikaua kui riisujad olid pakku läinud. Üht, kes kogu aja hoidus Rübliku juurde, oli lihtsalt muutajaks. Jõudnud kolooniasse, sattusid nii Kalina Ivanovitš kui ka Gud pikka jutuhoogu. Kalina Ivanovitš kirjeldas sündmust dramaatilistes värvides, Gud juttu koomilistes värvides. Kuid otsus tehti üksmeelne: alati saata meie veokile vastu salk koloniste.

Nõnda tegimegi kahe aasta jooksul. Neid retki teele muudati meil sõjaväeliselt:

Vallutada tee.»

Teele läks inimest kümme. Vahel kuulusin ka mina selga koosseisu, sest minul oli nagaan. Ma ei võinud seda usaldada igale kolonistile, aga ilma revolvrita tundus meie salk nõrgana. Ainult Zadorov sai vahel muhest revolvri ja kinnitas selle uhkusega oma hilpude peale.

Valvepidamine maanteel oli väga huvitav toiming. Me asetsesime poolteise kilomeetri pikkuselt kogu teel, alates üle jõe viivast sillast kuni kolooniasse käänduva teeni. Poistel hakkas külm ja nad kepslesid lumel, huiutasid, et mitte kaotada sidet üksteisega, ja ennustasid laskuvas hämaruses kindlat surma hilinenud teelise fantaasiale. Linnast tagasipöörduvad külamehed nüppaldasid hobuseid ja kihutasid vaikides mööda rütmili-

selt korduvaist ning kõige kaelakohtulikuma ilmega kogudest. Sovhooside juhatajad ja valitsusvõimu esindajad lendasid mööda mürisevais vedruvankreis ja näitasid kolonistidele demonstratiivselt oma kaheraudseid ning kərbikpüsse, jalakäijad peatusid silla juures ja ootasid uusi teekäijaid.

Minu juuresolekul ei huligaanitsenud kolonistid kunagi ega hirmutanud teekäijaid, kuid ilma minuta vallatlesid vahel, ja Zadorov loobus varsti isegi revolvrast ning nõudis, et mina oleksin tingimata teel. Ma hakkasin kaasas käima igal salga komandeeringul, kuid revolvri andsin siiski Zadorovi kätte, et talt mitte võtta ärateenitud naudingut.

Kui nähtavale ilmus meie Rüblik, võtsime ta vastu hüüdega: «Seis! Käed üles!»

Kuid Kalina Ivanovitš naeratas ainult ja hakkas erilise energiaga piipu läitma. Piibu läitmine jätkus tal kuni kolooniani, sest sel puhul tarvitati tuntud vormelit:

«Seitse versta löin tuld ega märganudki, millal tule jälja löin.»

Meie salk koondus järk-järgult Rübliku järele ja suundus lõbusa jõuguna kolooniasse, pärides Kalina Ivanovitšilt mitmesuguseid toitlustamisalaseid uudiseid.

Selsamal talvel asusime ka teistele operatsioonidele, millel polnud enam ainult kolooniat puudutav, vaid üleriigiline tähtsus. Kolooniasse sõitis metsnik ja palus metsa silmas pidada: metsavargaid on palju, tema oma koosseisuga ei tule nendega toime.

Riigimetsa valvamine tõstis meid suuresti meie enda silmis, andis meile erakordselt huvitavat tööd ja tõi meile lõpuks tunduvat kasu.

Õö. Varsti saabub hommik, kuid on alles täiesti pime. Ma ärkan koputusest aknale. Vaatan: aknaklaasil paistab ähmaselt läbi jäärooside laiaks litsunud nina ja sassis pea.

«Mis on?»

«Anton Semjonovitš, metsas raiutakse!»

Suütan õolambi, riietun kiiresti, võtan revolvri ja kaheraudse ning lähen õue. Mind ootavad trepi ees

... armastavad Burun ja Šelaputin, usna ... poisipõnn, süütu olend.

... mu käest kaheraudse ja me läheme

... kuulake...

... Algul ma ei kuule midagi, siis hakkab ... hingamise ja tabamatute õiste hääle ... kuuldavaid helisid — tumedaid kirvehoope. ... edasi, kummardume, noorte mändide oksad ... meie nägu, pühivad mul prillid ninalt ja ... meid üle lumega. Vahel katkevad kirvehoo ... me kaotame suuna ja ootame kannatlikult. ... elustuvad nad uuesti juba tugevamini ja lähe-

... läheneda täiesti märkamatuks, et varast mitte ... Burun taarub karu kombel osavasti läbi, tema ... Šelaputin, mähkides end oma «sat- ... Rongkäigu lõpetan mina.

... oleme eesmärgil. Peidame end männitüvede ... sirge puu väriseb, tema all on võõtatud ... areldi ja aeglaselt mõne korra, ajab end ... vaatab ringi ja lööb uuesti. Me oleme temast ... viie sammu kaugusel. Burun hoiab kaheraudse ... laskevalmis ülespoole, vaatab minu poole ega ... Šelaputin on end minu selja taha peitnud ja ... rippudes minu õlal:

Kas võib? Kas võib juba?»

Ma noogutan peaga. Šelaputin rapsab Buruni käisest. ... nagu hirmus plahvatus ja kajab kaugele

Kirvega inimene langeb reflektiivselt istukile. Või ... Me läheme tema juurde. Šelaputin teab juba oma ... kirves on juba tema käes. Burun tervitab

Ahaa, Mussi Karpovitš, tere varahommikust!»

Ta raputab Mussi Karpovitši õlast, kuid Mussi Karpovitš ei suuda tervitusele vastata. Ta väriseb ja mil- ... pärast muudkui rapsab lund vasakult käiselt.

Ma küsin:

Kas hobune on kaugel?»

Mussi Karpovitš vaikib endiselt, tema eest vastab Burun:

«Nae, siinsamas ongi hobune!... Hei, kes seal on? Pööra ümber!»

Alles nüüd eraldan ma männitihnikus hobuse pea ja looga.

Burun võtab Mussi Karpovitšil käe alt kinni.

«Palun, Mussi Karpovitš, astuda kiirabi-vankrisse.»

Mussi Karpovitš hakkab lõpuks elumärke avaldama. Ta võtab mütsi peast, silitab käega juukseid ja sosistab, kellelegi otsa vaatamata:

«Oeh, sa issand!»

Me suundume ree juurde.

Regi, nõndanimetatud «lõustak», pöördub pikkamisi ümber ja meie liigume mööda vaevu märgatavat sügavat ja kohevat jälge. Aasta neljateistkümnene määratu suure mütsi ja saabastega poiss muisutab setukale huultega ja liigutab kurvalt ohje. Ta luristab kogu aja nina, on üldse tujust ära. Vaikus.

Metsaservale, jõudmisel võtab Burun ohjad poisi käest.

«Ehee, te sõidate valesti. Vaat kui oleks olnud koor-maga, siis muidugi sinna, aga kui isaga, siis vaat kuhu...»

«Kolooniasse?» küsib poiss, kuid Burun ei anna enam temale ohje, vaid pöörab ise hobuse meie tee.

Hakkab valgenema.

Mussi Karpovitš peatab äkki üle Buruni käe hobuse ja võtab teise käega mütsi peast.

«Anton Semjonovitš, laske lahti! Esimene kord... Puid pole... Laske minna!»

Burun raputab pahaselt tema käe ohjade küljest, kuid hobust ei aja liikvele, ootab, mis ma ütlen:

«Ehee, ei, Mussi Karpovitš,» ütlen ma, «nõnda see küll ei lähe. Protokoll tuleb koostada: asi, teate isegi, on riiklik.»

«Ja üldse mitte esimene kord,» võtab koitu vastu hõbedase aldihäälega Šelaputin. «Mitte esimene kord, vaid kolmas: üks kord püüti kinni teie Vasja ja teine...»

Burun lööb hõbedase aldi muusika sekka kähiseva baritoniga:

«Mida me sinu seisame? Aga sina, Andrei, lenda koju, ära pole midagi teha. Ütled emale, et ätt kukkus...»

«Vahet vahet ähmiga reelt ja lendab küla poole. Me loome edasi. Kolooniasse sissesõidul tuleb meile vastu...»

«Muid Aga meie mõtlesime juba, et teid tapeti seal...»

Burun naerab:

«Operatsioon möödus peadpööritava eduga.»

Minu tuppa koguneb salk. Masendatud Mussi Karpovitš istub toolil minu vastas, Burun püssiga aknal, Šelaputin jutustab sosinal kaaslastele öise häire jubeid lugusid. Kaks poissi istuvad minu voodil, ülejäänud rühmal, jälgivad tähelepanelikult akti koostamise protsessi. Akt koostatakse südantlõhestava üksik-...»

«Maad on teil kaksteist tessatini? Hobuseid kolm?»

«Mis hobused need ka on?» ägab Mussi Karpovitš. «On ju alles varsanatuke... kõigest kaks aastat...»

«Kolm tükki, kolm tükki,» kinnitab Burun ja patsutab Mussi Karpovitšile õrnalt õlale.

Ma kirjutan edasi:

«... raiumise kohalt kuus verssokit...»

Mussi Karpovitš sirutab käed ette:

«Noh, mis te nüüd räägite, jumala eest, Anton Semjonovitš! Kus seal kuus oli? Polnud seal ju neljagi.»

Šelaputin katkestab äkki sosinal jutustamise, näitab... midagi poolemeetrilist ja naerab häbematult... Karpovitšile näkku:

«Eks siisugune? Eks siisugune? Tõsi?»

Mussi Karpovitš lööb käega tema naeratusele ja jälle alandlikult minu sulepea liikumist.

Akt on valmis. Mussi Karpovitš annab mulle solvumise käe hüvastijätuks ja ulatab käe Burunilegi kui kauge vanemale.

«Asjata te, poisid, seda küll teete: kõik tahavad elada.»

Burun teeb tema ees üliviisaka näo:

«Ei, mispärast seda, alati oleme heameelega valmis...»

aitama...» Äkki meenub talle: «Jah, Anton Semjonovitš, aga mis saab puust?»

Me jääme mõttesse. Tõepoolest, puu on peaaegu maha raiutud, homseks raiutakse see ikkagi maha ja varastatakse ära. Burun ei oota meie mõttemõlgutuste lõppu ja suundub ukse poole. Käigult heidab ta lõplikult tuju kaotanud Mussi Karpovitšile:

«Hobuse toome ära, ärge muretsege. Poisid, kes tuleb minuga? Noh, kuuest inimesest on küllalt. Kas kõis on seal, Mussi Karpovitš?»

«Reetiibade külge seotud.»

Kõik lahkuvad. Tunni aja pärast tuuakse kolooniasse pikk mänd. See on koloonia preemia. Peale selle jääb vana traditsiooni kohaselt kolooniale kirves. Palju vett voolab merre meie elus, kuid vastastikuste majanduslike arvepidamiste puhul kõnelevad kolonistid veel kaua:

«Oli kolm kirvest. Ma andsin sulle kolm kirvest. Kaks on, aga kus on kolmas?»

«Missugune kolmas?»

«Missugune? Aga Mussi Karpovitši oma, mille too-
kord ära võtsime.»

Mitte niivõrd moraalne veendumus ja viha, kuivõrd just see huvitav ja tõsine asjalik võitlus andis hea kollektiivse tooni esimesed eod. Ohtuti me vaidlesime, naersime ja fantaseerisime oma seikluste teemadel, lähenesime üksteisele üksikuis krabedais juhtumeis, liitusime üheks tervikuks, mille nimi oli Gorki koloonia

6. RAUDPAAGI VALLUTAMINE

Vahepeal hakkas meie koloonia pisut oma materiaalset ajalugu arendama. Äärmuseni viidud vaesus, täid ja külmavõetud jalad ei takistanud meid unistamast paremast tulevikust. Kuigi meie kolmekümneaastane Rüblik ja vana külvimasin andsid vähe lootusi põllumajanduse arendamiseks, omandasid meie unistused just põllumajandusliku suuna. Kuid need olid ainult unistused. Rüblik kujutas endast jõuallikat, kes oli niivõrd vähe sobiv põllupidamiseks, et ainult kujutluses võis joonis-

le pühik Rüblik adra ees. Peale selle ei nälginud kolonistid mitte ainult kolonistid, vaid nälgis ka Rüblik. Kolonistid vaevu hankisime talle põhku, vahel heinu. Kogu talve me ei sõitnud, vaid nägime temaga ja Kalina Ivanovitšil valutas alati parem käsi talve talvavardavast piitsakeerutamisest, milleta Rüblik ei ma jäi.

Kolonistid ei sobinud põllupidamiseks ka meie koloonia pinnas. See oli liiv, mis vähimagi tuule puhul

ja puugugi ma ei käsita täiesti, kuidas me kirjeldatud tingimustes tegime läbi ilmse avantüüri, mis ometi

Algas anekdoodist.

Äkki naeratas meile õnn: me saime orderi tamme-
põudele. Need oli vaja ära vedada otse raielangilt. See oli meie külanõukogu piirides, aga sinna kanti polnud veel veel kordagi vaja olnud minna

Lappinud kokku kahe meie naabertalunikuga, siirdusime nende hobustel tundmatule maale. Senikaua kui vedajad hulkusid raiepaigal, veeretasid rekke jämedaid tamme- ja saepakke. ja vaidlesid, kas siisugune pakk libiseb või ei libise teel reest, pöörasime meie Kalina Ivanovitšiga tahelepanu reale papeleile, mis kerkisid kinnikülmu-
mud jõe voogude kohal.

Laksime üle jää, tõusime mingit alleekest mööda künn-
kale, ja leidsime end surnud riigis. Ligi kümmekond
suurt ja väikest maja, küüni ja eluhoonet, abi- ja muid
ehitisi seisis varemeis. Kõik nad olid võrdsed oma
ehitustes: ahjude asemel lamasid lund täis tuisanud
põlde- ja savihunnikud; aknad, ukseid, põrandad, trepid
olid kadunud. Paljud vaheseinad ja laed olid samuti
purustatud, paljudes kohtades lammutati juba tellis-
seina ja vundamente. Hiigelsuurest tallist oli säilinud
ainult kaks pikutist tellisseina, aga nende kohal siru-
tus kurvalt ja totralt taeva poole tore, otsekui äsja
valvitud raudne paak. Tema üksinda jättis kogu mõisas
mingi elava mulje, kõik muu tundus juba laibana.

Aga laip oli rikas: kõrval kerkis kahekorruseline uus,
alles krohvimata, teatavate stiilitaotlustega maja. Selle
kõrgetes ja ruumikates tubades olid veel säilinud niker-

datud laed ja marmor-aknalauad. Ühe teises otsas oli uuevõitu kõrgbetoonist hobusetall. Isegi purustatud hooned üllatasid meid lähemal vaatlemisel oma ehituse põhjalikkusega, tugevate tammeraketistega, sarikapennide kindlusega, pärilipostide õgevusega, rõhtjoonte täpsusega. Võimas majanduslik organism polnud surnud raukusest ega haigusest, talle oli vagivaldselt lõpp tehtud jõu ja tervise täielikus õitseas.

Kalina Ivanovitš ainult kraaksatas, vahtides kogu seda rikkust:

«Sa kae õige, mida siin pole: siin on sul jõgi, siin on sul aed, ja veel missugused aasad!»

Jõgi ümbritses mõisa kolmest küljest, möödudes meie tasandikul juhustlikuna esinevast ja küllaltki kõrgest künkast. Aed laskus jõeni kolme terrassina: ülemisel olid kirsid, teisel olid õunapuud ja pirnid, alumisel terve mustsõstra-istandus.

Teisel õuel töötas suur viiekorruseline veski. Veskitööstelt saime teada, et mõis oli kuulunud vennastele Trepkedele. Trepked olid lahkunud koos Denikini armeeaga, jättes oma majad kraami täis. See kraam oli juba ammu kadunud naabruses asuvasse Gontšarov-kasse ja taludesse, nüüd siirdusid sinna üle ka majad.

Kalina Ivanovitš päästis valla terve kõne:

«Metslased, saad aru, lihtsalt lurjused, adioodid! Siin on sul säherdune varandus — paleed, tallid! Ela ainult, sindrinahk, istu, valitse, joo kohvi, aga sina, lontrus, peksad praegu niisuguse raami kirvega puruks. Aga mispärast? Sellepärast, et sul on vaja klimpe keeta, aga pole seesamune — puid raiuda... Et sa lämbuksid oma klimbiga, loll, adioot! Ja kärvabki sellena, mõistad, ei aita niisugusele mingi revolutsioon... Ah, te lurjused, ah, lontrused, neetud tõlplased!... Noh, mis sa ometigi ütled?... Aga ütlege, palun, seltsimees,» pöördus Kalina Ivanovitš ühe veskilise poole, «kellest see sõltub, kui tahaks saada seda paaki? Vaat seda, mis ilutseb talli kohal. Ta kaob sealt niikuinii jäljetult.»

«See paak? Aga kurat teab! Siin otsustab külanõukogu...»

«Ahaa! Noh, see on hea,» ütles Kalina Ivanovitš, ja me suundusime koju

laperteel, sammudes mööda varakevadist äratallatut teed oma naabrite regede järel, hakkas Kalina Ivanovitš tundama: kui hea oleks saada seesamane paak, tuua ta kolooniasse, seada pesuköögi lakka ja sel kom-
tel muuta pesuköök saunaks.

Heimukul enne raielangile minekut võttis Kalina Ivanovitš mul nõobist kinni:

«Kirjuta, kullake, kiri sellelesamale külanõukogule. Meil on paaki vaja niisama palju kui koerale külje-
tut, aga meie saame ikka sauna...»

Et Kalina Ivanovitšile meelehead' teha, kirjutasin kohe. Öhtu eel tuli Kalina Ivanovitš tagasi maruviha-
ga.

Kas on parasiidid! Nemad vaatavad ainult teorehti-
nult, aga mitte prahtiliselt. Ütlevad, seesamane paak —
võtaks neid tühi! — on riigi vara. Kas sa oled enne näi-
nud niisuguseid adioote? Kirjuta, ma sõidan valla täi-
tevkomiteesse.»

«Kuhu sa sõidad? Sinna on ju kakskümmend versta. Millega sa sõidad?»

«Minu kavatses keegi inimene minna, nõnda et ma
sõidan sõidule.»

Kalina Ivanovitši saunaehitamise projekt meeldis
valla kõigile kolonistidele, kuid paagi saamisen ei usku-
nud keegi:

«Kulsume kuidagi ilma selle paagita. Võib ehitada
muut.»

«Ah, midagi sa ka ei mõista! Inimesed on teinud
muut. Paagid, tähendab, nemad siiski mõistsid. Aga
selle paagi mina neilt parasiitidelt kisun käest koos
muutega...»

«Aga millega te ära toote? Rüblikuga või?»

«Toome ära! Kui oleks aga mold, küll siis seadki
muut.»

Valla täitevkomiteest pöördus Kalina Ivanovitš veelgi
olemana tagasi ja oli unustanud kõik sõnad peale
«omutsõnade.»

Terve nädala käis ta kolonistide naeru saatel ümber
muut ja nurus:

«Kirjuta paber maakonna täitevkomiteele.»

«Jata, Kalina Ivanovitš, on teisigi, sinu paagist tähtsamaid asju.»

«Kirjuta, noh, mis see sul ikka maksab? Või on sul paberist kahju, või mis? Kirjuta valmis — kull näed, toon paagi ära.»

Sellegi paberi kirjutasin ma Kalina Ivanovitšile. Seda taskusse pistes naeratas Kalina Ivanovitš lõpuks:

«Ei või olla, et maksaks niisugune seadus: vara hävineb, aga keegi ei mõtle. Ega see ole mõni tsaariaeg.»

Maakonna täitevkomiteest saabus Kalina Ivanovitš tagasi hilja õhtul ega astunud isegi sisse ei minu juurde ega magamistuppa. Alles hommikuvarul tuli ta minu tuppa ja oli kõrgilt jäine, aristokraatselt viisakas ja vahtis aknast välja mingisugusesse ääretusse kaugusse.

«Ei tule midagi välja,» ütles ta kuivalt, ulatades mulle paberi.

Põiki üle meie põhjaliku teksti oli sellele punase tindiga lühidalt, otsustavalt ja otse solvavalt kategooriliselt kritseldatud:

«Tagasi lükata.»

Kalina Ivanovitš kannatas kaua ja kirglikult. Paariks nädalaks kadus kuhugi tema lahke vanataatlik elévus.

Lähemal pühapäeval, kui märts oli juba tublisti irvitunud värvitleva lume üle, kutsusin ma mõned poisid ümbruskonda jalutama. Nad muretsesid endile mingisugused soojemad riided ja me suundusime... Trepke mõisa.

«Käs ei peaks me siia ehitama oma koloonia?» hakkasin ma valjusti mõtisklema.

«Kuhu siia?»

«Nendesse majadesse.»

«Aga kuidas siis? Siin ei saa ju elada...»

«Remondime ära.»

Zadorov pahvatas naerma ja käis korgitsana mööda õue.

«Meil on sealgi veel kolm maja remontimata. Kogu talve jooksul ei saanud niikaugele.»

«Noh, hüva, aga kui siiski ära remontida?»

«Oo, siin oleks alles koloonia! Jõgi ja aed ja veski.

Me ronisime varemete vahel ja unistasime: siin on

magamistuba, siin söökla, siin tore klubi, need on klas-

suudusime koju väsinutena ja energilistena. Magamistuba arutlesime kärarikkalt tulevase koloonia pisi-
«... ja detaile. Enne laialiminekut ütles Jekaterina

«Aga teate mis, poisid, ei ole õige tegelda niisuguste teemadega unistustega. See pole bolševistlik.»

Magamistoas jäädi piinlikult vaikseks.

Ma vaatasin Jekaterina Grigorjevna-le raevuga näkku, peotades rusikaga vastu lauda ja ütlesin:

«Aga mina ütlen teile: kuu aja pärast on see mõis meil oma! On see bolševistlik?»

Lapsed pahvatasid naerma ja hakkasid karjuma hurra. Naersin minagi, naeris ka Jekaterina Grigorjevna. Terve öö istusin ma ettekande kallal kubermangu täitevkomiteele

Nädala pärast kutsus mind välja kubermangu täitevkomitee esimees.

Heale mõttele olete tulnud, — söidame, vaatame.»

Veelgi nädal hiljem vaadati meie projekt kubermangu täitevkomitees läbi. Osutus, et mõisa saatuse oli olnud juba kaua vaevanud. Ja mul oli võimalus jutustada koloonia vaesusest, perspektiivi puudumisest, mahajäetusest, milles on juba sündinud elujõuline kollektiiv

Kubermangu täitevkomitee esimees ütles:

«Seal on vaja peremeest, aga siin on peremehed toota. Las võtavad.»

Ja mul ongi käes order endisele Trepke mõisale koos kümme tessatini põllumaaga ja kinnitatud taastamis-eelarve. Ma seisan keset magamistuba ega suuda uskuda, et see pole unenägu, vaid minu ümber on erutatud kolonistide jõuk, vaimustusetorm ja minu poole suurutatud käed.

«Andke meile vaadata!»

Sisse astub Jekaterina Grigorjevna. Tema kallale tormatakse vahutava ägedusega ja Šelaputin helistab läbi-
lõikavalt:

«On see bolševistlik või mitte? Noh, ütelge nüüd?»

«Mis on, mis on juhtunud?»

«See on bolševistlik! Vaadake, vaadake!...»

Kõige enam rõõmutses Kalina Ivanovitš.

«Sa oled täitsamees, sest nagu papid ütlevad: paluge — ja teile antakse, koputage — ja teile tehakse lahti, ja te saate...»

«Kuklasse,» utles Zadorov.

«Kuidas kuklasse?» pöördus tema poole Kalina Ivanovitš. «Näed, on ju order.»

«Teie «koputasite» paagi pärast, aga teile anti mööda kukalt. Aga siin on asi, mis on riigile vajalik, aga mitte see, mida meie palusime...»

«Sina oled alles noor pühakirja mõistmiseks,» naljatas Kalina Ivanovitš, sest ta ei suutnud sel hetkel vihas-tuda.»

Juba esimesel pühapäeval tuli ta koos minu ja salga kolonistidega vaatama meie uut valdust. Tema piip suitses võidukalt näkku Trepke riismete igale tellisele. Ta läks tähtsalt paagi kõrvalt mööda.

«Millal siis paak ära vedada, Kalina Ivanovitš?» küsis Burun tõsiselt.

«Aga milleks siis teda, parasiiti, vedada? Teda läheb ju siingi vaja. Sa mõistad ju, tall tuleb välismaise teh-nika viimase sõna järgi.»

7. «POLE ÜKS KIRP TEISEST HULLEM»

Õma võidurõõmu vennaste Trepkede pärandi vallutamise üle ei saanud me nii ruttu tõlkida faktide keelde. Raha ja materjali üle andmine venis mitmesugustel põhjustel. Kõige tähtsam takistus seisnes vaikeses, ent kahjulikus Kolomaki jõekeses Kolomak, mis eraldas meie kolooniat Trepke mõisast, avaldas end aprillikuus loodusjõudude vägagi soliidse esindajana. Algul paisus ta pikkamisi ja visalt, aga pärast taandus veelgi aeglasemalt oma tagasihoidlikesse kaldaisse ja jättis maha uue loodusõnnetuse — läbipääsmatu, läbisõidetamatu pori.

Sellepärast jäi siis «Trepke», nagu meil tollal nime-tati uut omandit, veel kauaks varemeisse. Kolonistid andusid tollal kevadistele elamustele. Hommikuti pärast einet töökella oodates istusid nad reas aida kõrval ja

vaadates end päikesepaistel, usaldades tema kiirte kaudu oma kõhud ja loopides «satriid» põlglikult laiali oma kogu õue. Nad võisid tundide viisi vaikides istuda pühapäevadel, tasa tehes talvekuid, kus meil oli raske minna magamistubadeski.

Töökell sundis neid tõusma ja vastumeelselt oma töökohtadesse lonkima, kuid ka töö ajal leidsid nad rõõkandeid ja tehnilisi võimalusi vahel ühe või teise kattega vastu päikest pöörata.

Aprilli algul põgenes Vaska Poleštšuk. Ta polnud kolonistide kolonist. Detsembris olin ma sattunud hari-

konnas järgmisele pildile: jõuk rahvast piiras lauakese juures räpast ning närudes poissi.

Teie seksioon oli tunnistanud ta vaimuhaigeks ja saatnud ta mingisugusesse eri-lastekodusse. Näru-mular protestis, nuttis ja karjus, et ta pole üldsegi hull, et teda on pettusega linna toodud, tõepoolest aga olnud ta teel Krasnodari, kus lubatud paigutada kooli.

«Mis sa karjud?» küsisin ma talt.

«Aga näed ju, mind tunnistati hulluks...»

«Kuulsin. Aitab kisast, sõidad koos minuga.»

«Millega me sõidame?»

«Oma kahel jalal. Sea end rakkesse!»

Hi-hi-hii!..»

Narupuntra lõust polnud tõepoolest mitte just intel-ligentset laadi. Kuid temast õhkus suurt energiat, ja ma mõtlesin: «Ükskõik, pole üks kirp teisest hullem...»

Defektsete seksioon vabanes rõõmuga oma klien-did ja me sammusime temaga julgesti kolooniasse. Trep jutustas ta tavalise loo, mis algas vanemate surma ja kerjamisega. Teda kutsuti Vaska Poleštšukiks. Oma sõnade järgi oli ta «haavatud» inimene — oli osa võt-nud Perekopi vallutamisest.

Koloonias vakatas ta kohe teisel päeval, ja kel-lelgi — ei kasvatajail ega poistel — ei õnnestunud teda kõnelema panna. Arvatavasti olid selletaolised mõttused andnudki arstidele tõuke Poleštšuki hulluks tunnistamisele.

Poisid huvitusid tema vaikimisest ja palusid mult luba rakendada tema suhtes mingisuguseid erilisi mee-todeid: teda tuleb tingimata hirmutada, siis hakkab

korrapealt kõnelema. Ma keelasin selle kategooriliselt ära. Üldse ma kahetsesin, et olin võtnud selle vaikija kolooniasse.

Äkki hakkas Poleštšuk kõnelema, hakkas kõnelema ilma mingisuguse ajendita. Oli lihtsalt kaunis, soe kevadpäev, mis oli täidetud taheneva maa ja päikese lõhnast. Poleštšuk hakkas kõnelema energiliselt, käratsevalt, saatis sõnu naeru ja karglemisega. Ta ei lahkunud minu juurest päevade viisi, jutustades Punaarmee elu hunnitusest ja komandör Zubatist.

«See oli alles mees! Silmad niisugused kangesti sinised, niisugused tumedad, et kui vaatab; siis hakkab otse kõhus külm. Kui ta oli Perekopis, siis vast meie omadel oli hirmu.»

«Mis sa ikka aina Zubatist kõneled?» küsisid poisid. «Kas sa tema aadressi tead?»

«Missugust aadressi?»

«Aadressi, kuhu talle kirjutada, tead?»

«Ei, ei tea. Aga milleks talle kirjutada? Ma sõidan Nikolajevi linna, sealt leian...»

«Aga ta ajab ju su minema...»

«Tema mind ära ei aja. See teine hoopis ajas minema. Ütleb: pole aega lollikesega jännata. Aga kas ma siis olen mõni loll?»

Tervete päevade viisi jutustas Poleštšuk kõigile Zubatist, tema ilust, kartmatusest ja sellest, et ta kunagi polnud sõimanud roppude sõnadega.

Poisid küsisid otse:

«Kavatsed jalga lasta?»

Poleštšuk vaatas mulle otsa ja jäi mõttesse. Mõtles kaua, aga kui poisid olid ta juba unustanud ja olid huvitunud teisest teemast, peatas ta äkki küsimuse esitaja:

«Kas Anton vihastub?»

«Mille pärast?»

«Kui ma jalga lasen?»

«Aga kas sa siis arvad, et ei vihastu? Maksis tal sinuga jännata!...»

Vaska vajus jällegi mõtteisse.

Ja kord pärast hommikusööki jooksis minu juurde Šelaputin.

«Vaadant pole koloonias... Ei olnud ka hommiku-
... — lippas minema. Sõitis Zubati juurde.»

«Ond piirasid poisid mu ümber. Neil oli huvitav teada, missugust muljet avaldas mulle Vaska kadumine.»

«Poleštšuk siis viskaski varvast...»

«Kevadest hakkas lõhnama...»

«Kihumi sõitis...»

«Mitte Krimmi, vaid Nikolajevisse...»

«Kul minna jaama, võib kinni püüda...»

«Ei olnud Vaska küll kadestusväärne kolonist, aga tema pogenemine jättis minusse väga raske mulje. Oli valus ja kibe, et inimene ei tahtnud vastu võtta meie enimest ohvrit, läks otsima paremat. Ja ma teadsin juba ajal, et meie koloonia vaesus ei suuda kedagi tappa.»

Poisidele ütlesin:

Noh, kurat temaga! Läks siis läks. On tähtsamaidki

Aprillis hakkas Kalina Ivanovitš kündma. See sündmuse tabas meid täiesti ootamatult. Alaealiste Suutööajade Komitee oli püüdnud kinni alaealise hobusevõrgu. Kurjategija oli kuhugi ära saadetud, kuid hobuse peremeest ei suudetud kuidagi üles leida. Komisjon veetis nädala hirmsais piinades: neil oli väga harjumatu hoida eneste juures niisugust ebamugavat tööendit nagu hobune. Tuli komisjoni Kalina Ivanovitš, nägi mitte milleski süüdi oleva ja keset munakividega sillutatud õue seisva hobuse märtrielu ning kurba meesündit, võttis ainukestki sõna lausumata ohelikust kinni ja tõi hobuse kolooniasse. Talle lendasid järele komisjoniliikmete kergendusohked.

Koloonias võtsid Kalina Ivanovitši vastu vaimustuse ja imestushüüded. Gud võttis Kalina Ivanovitšilt väri-
... kätega vastu päitseoheliku, aga oma gudiliku
... hinge avarustesse järgmise saatekõne:

Vaata sa mul! See pole mitte nõnda, nagu te isekeskis üksteisega ümber käite. See on loom — tal pole keelt ja ta ei saa midagi ütelda. Temal on võimatu kellegi peale kaevata, teate isegi. Aga kui sa hakkad teda narritama ja ta kapsab sulle kabjaga mööda kolu, siis ära Anton Semjonovitši juurde tule. Tõina, kui tahad,

või ära toina, aga kinni ma nabin su' ikka. Ja pea väänan otsast.»

Me seisime ümber selle piduliku rühma ja keegi meist ei protestinud niisuguste hirmsate ohtude vastu, mis ähvardasid Gudi kolu. Kalina Ivanovitš säras ja naeratas läbi piibusuitsu, pidades säärast terroristlikku kõnet. Hobune oli kõrb, mitte vana ja küllaldaselt rammus.

Kalina Ivanovitš askeldas poistega mõne päeva kuuris. Vasarate, kruvikeerajate, lihtsalt rauatükkide ja lõpuks, paljude õpetlike kõnede abil õnnestus tal vana koloonia mitmesuguseist mittevajalikest jäänuseist korda seada midagi adra taolist.

Ja lõpuks saabus õnnistatud pilt: Burun ja Zadorov kündsid. Kalina Ivanovitš käis kõrval ja kõneles:

«Äh, parasiidid, kündagi te ei oska: näed sa, vaovahe jätab, vaovahe, vaovahe.»

Poisid nähvasid heasüdamlikult vastu:

«Aga kui te õige näitaksite ise. Kalina Ivanovitš Te arvatavasti pole ise kunagi kündnud.»

Kalina Ivanovitš võttis piibu suust, püüdis teha metsikut nägu:

«Kes? Mina pole kündnud? Kas peab siis tingimata ise kündma? Peab ainult mõistma. Mina vaat mõistan, et sa jätsid, vaovahed, aga sina ise ei mõista.»

Kõrval aga käisid Gud ja Brattšenko. Gud luuras kündjate järele, kas nad ei tee hobusele liiga, Brattšenko aga vahtis lihtsalt armunud silmadega Kõrbi. Ta oli astunud Gudi juurde vabatahtlikuks tallipoisiks.

Küümis askeldasid mõned vanemad poisid vana külvi-masina juures. Nende kallal karjus Sofron Golovan ja hämmastas nende vastuvõtlikke hingi oma sepa-lukk-sepa alase eruditsiooniga.

Sofron Golovanil oli mitu väga eredat joont, mis teda märgatavalt eraldasid kõigist teistest surelikest. Ta oli määratut kasvu, silmapaistvalt elurõõmus, oli alati napsitanud ega olnud kunagi purjus, kõige kohta oli tal oma ja alati imestamisväärselt tobe arvamus. Golovan oli kummaline ühendus kulakust ja sepast; tal oli kaks maja, kolm hobust, kaks lehma ja sepikoda.

Heelmutata oma kulaklikust seisundist oli ta siiski hea «opp» ja tema käed olid võrdlematult valgustatumad tema peast. Sofroni sepikoda seisis otse Harkovi maantee ääres, kõrvuti trahteriga, ja selles sepikoja geomeetriselises asendis peituski Golovanide perekonna eluõnnistamise põhjus.

Kolooniasse tuli Sofron Kalina Ivanovitši kutsel. Mõni kuuris leidis mõnesuguseid sepatööbriistu. Sepikoda ise oli poollagunenud olukorras, kuid Sofron lubas siia tuua oma alasi ja ääsi, lisada juurde mõned tööriistad ja töötada instruktorina. Ta lubas omal hulul parandada isegi sepikoja hoone. Ma imestasin, millest küll Golovanil on säherdune valmisolek meid

Minu hämmelduse lahendas «õhtusel ettekandel» Kalina Ivanovitš.

«Lisles paberitüki minu öölambi klaasi, et piipu süüdata, ütles Kalina Ivanovitš:

«... see parasiit Sofron ei tule asjata meile. Teda, tead, on talumehed pitsitanud, seepärast ta kardab, et sepikoda võetakse talt ära, aga siin ta, tead ju, loetakse nappi nõukogude teenistuses olevaks.»

Mis me siis temaga peale hakkame?» küsisin ma Kalina Ivanovitšilt.

Aga mis meil siis muud üle jääb? Kes siia tuleb? Kust me ääsi võtame? Ja strumendid? Ja korterit meil pole, ja kui ongi mingisugune pugerik, siis on vaja puuseppi kutsuda. Ja tead,» — tõmbas Kalina Ivanovitš silmad pilukile, «mis meil sest, kas ta on kõõrd-alm või küürakas, peaasi kui aga tare on rikas. Mis meil sellest, et ta on kulak? ... Tööd hakkab ta tegema nagu päris korralik inimenegi.»

Kalina Ivanovitš suitsetas mõtlikult minu toa madalasse lakke ja naeratas äkki:

«Talumatsid, need parasiidid, võtavad niikuinii talt sepapaja ära, ja mis sellestki tolku tuleb? Niikuinii peavad ilma tööta. Olgu siis parem meil sepikoda, aga Sofronil läheb ikkagi käest minema. Ootame tsipake, siis anname talle käpaga kuklasse: meil nõukogude asutus, aga sina, sinder, oled külakurnaja, imesid inimeste verd, he-he-he!»

Me saame juba osa raha mõisa remondiks, aga seda oli nõnda vähe, et nõudis meilt erakordset leidlikkust. Kõike tuli teha omade kätega. Selleks oli vaja sepi-koda, selleks oli vaja ka puusepa-töökoda. Hõõvelpin-gid olid meil olemas, neil võis kuidagi töötada, too-riistad osteti. Peagi ilmus kolooniasse ka puusepp-instruktor. Tema juhtimisel hakkasid poisid energili-selt saagima linnast toodud laudu, liimima aknaid ja uksi uuele kolooniale. Kahjuks olid meie puuseppade ametialased teadmised nii mannetud, et tulevaseks eluks uste ja akende valmistamise protsess oli väga piinarikas. Sepatööd — ja neid polnud vähe — ei rõõ-mustanud meid algul samuti. Sofron ei püüdnud eriti taastamisperioodi kiirema lõpetamise poole nõukogude riigis. Tema kui instruktori palk väljendus tühiseis arvudes, palgapäeval saatis Sofron demonstratiivselt kogu saadud raha ühe poisiga samagonnieide manu käsuga:

«Kolm pudelit esimest sorti.»

Ma ei saanud sellest niipea teada. Ja üldse olin ma sel ajal hüpnotiseeritud nimestikust: käepidemed, ukse-hinged, lengid, ukseriivid. Minuga koos olid kõik haaratud äkki vallandunud tööst, poistest kujunesid juba puusepad ja sepad, taskus hakkas meil liikuma kopikas.

Meid viis otse vaimustusse see elevus, mille tõi endaga kaasa sepikoda. Kell kaheksa kajas koloonias lõbus alasi kõlin, sepikojast kostis alati naer, selle pärani avatud väravast paistis kogu aja kaks-kolm maameest, kõneldi majapidamisküsimustest, toiduai-nete jaotusest, kehvikute komitee esimehest Verho-last, loomatoidust ja külvimasinast. Maameestele me rautasime hobuseid, tõmbasime peale rattarehve, remontisime atru. Kehvikuilt võtsime pool tasu, ja see asjaolu sai lähtepunktiks lõputuile vaidlusile sot-siaalsest õiglusest ja sotsiaalsest ebaõiglusest.

Sofron tegi ettepaneku valmistada meile endile saraban. Igasugusest prahist ammendamatus koloonia kuurides leidis mingisugune vankrikere. Kalina Iva-novitš tõi linnast paari telgi. Nende kallal taoti sepi-kojas kaks päeva suurte ja väikeste haamritega. Lõpuks

teatas Sofron, et saraban on valmis, aga puuduvad veel vedrud ja rattad. Vedrusid meil polnud, rattaid samuti mitte. Ma tuhnisin kaua mööda linna, mangusin välja vanad vedrud, aga Kalina Ivanovitš siirdus pikemaaja-tööle matkale maa südamesse. Ta sõitis terve nädala, ta toonud kaks paari uuevõitu rattapöidasid ja mitu-
võit muljet, millede seas tähtsaim oli:

«Ebakultuurne rahvas, need matsid!»

Sofron tõi külast Kozõri. Kozõr oli neljakümne-aastane, ta lõi risti ette igal sobival puhul, oli väga valkne, viisakas ja alati naeratlevalt elav. Ta oli hiljuti tulnud hullumajast ja värises surmahirmus omaenese nime mainimisel, kes oli olnud süüdlane kuber-nangu psühhiaatrite ebaõiges diagnoosis. Kozõr oli ettepanek. Ta rõõmustus hirmsal kombel meie ette-panekust teha meile neli ratast. Tema perekonnaelu vaesus ja usuvägiluse hiilgavad eod tõukasid ta puht-asjalikule ettepanekule:

«Teate mis, seltsimehed, aituma, et kutsusite mind maameest; teate, mis ma teile ütlen? Ma jäängi siia juurde elama.»

«Aga siin pole kuskil elada.»

«Pole viga, pole viga, ärge sellepärast muret tundke, mina ise leian ja issand jumal aitab. Nüüd on suvi, ja talvaks kuidagi kohendame end ära, näete selles kuuri-
tean end sisse, sean end hästi sisse...»

«Noh, elage siis.»

Kozõr lõi risti ette ja laiendas kohe küsimuse asja-likku külge:

«Pöidasid me muretseme. Kalina Ivanovitš ei tead-nud, aga mina tean kõike. Maamehed ise toovad, ise toovad... küllap näete, et issand meid maha ei jäta.»

«Aga meil pole ju rohkem vajagi, onu.»

«Kuidas pole vaja, kuidas pole vaja, tule jumal appi? Teil pole vaja, aga inimestel on ometigi vaja: kas siis maamees saab ilma ratasteta läbi? Müüte-
teenite, tuleb poistele kasuks.»

Kalina Ivanovitš puhkes naerma ja ta toetas Kozõri puudlust:

«Kurat temaga, las jääb. Looduses, tead, on kõik nõnda hästi seatud, et isegi inimene kõlbab millekski.»

Kozõr sai kolonistide üldiseks lemmikuks. Tema religioossusesse suhtuti kui erilisse, haige enda suhtes väga ranka, kuid ümbrusele põrmugi mitte ohtlikku vaimuhaiguse liiki. Isegi enam: Kozõr etendas teatavat positiivset osa vastumeelsuse kasvatamises religiooni vastu.

Ta asus väikesse tuppa magamistubade kõrvale. Siin oli ta toredasti peidus oma naise agressiivse tegevuse eest, kes paistis silma tööpoolest hullumeelse loomusega. Poistele sai tõsiseks naudinguks kaitsta Kozõri tema endise elu igandite eest. Kozõri moor ilmus kolooniasse kisa ja needmistega. Mehe kodukoldesse tagasi-pöördumist nõudes süüdistas ta mind, koloniste, nõukogude võimu ja «seda paljasjalgset» Sofroni oma perekonnaõnne purustamises. Poisid tõendasid talle varjamatu irooniaga, et Kozõr ei sobi temale meheks, et rataste tegemine on hoopis tähtsam küsimus kui perekonnaõnn. Kozõr ise istus samal ajal peidus oma toakeses ja ootas kannatlikult, kuni rünnak on lõplikult tagasi löödud. Alles siis, kui solvunud abikaasa häälel kostis juba teiselt poolt järve ja temale läkitatud soovideist jõudsid kohale ainult kauged katked: ... «kutsikad, et teile... teie pead...» alles siis ilmus Kozõr lavale:

«Päästku Kristus teid, pojukesed! Säherdune riivatu naisterahvas...»

Vaatamata niivõrd vaenulikule ümbrusele hakkas rattatöökooda tulu tooma. Kozõr oskas tööpoolest ainuüksi ristimärgi abiga teha soliidseid ärilisi tehinguid meile toodi ilma igasuguse tülita rattapõidasid ja isegi raha ei nõutud kohe. Asi seisis selles, et ta tööpoolest oli suurepärase ratasseppi ja tema toodang oli kuulus kaugel väljaspool meie rajooni piire.

Meie elu muutus keerukamaks ja rõõmsamaks. Kalina Ivanovitš külvas siiski meie metsalagendikule tessatini viis kaeru, tallis toretses Kõrb, õuel seisis saraban, mille ainsaks puuduseks oli tema ennenägematu kõrgus: ta kerkis maast mitte vähem kui sülla kõrgusele ja tema korvis istuvale sõitjale paistis alati, et sarabani vedav hobune asetseb küll ees, aga ometi kuskil kaugel allpool.

Me arundasime niivõrd pingelist tegevust, et hakkasime juba tööjõust puudust tundma. Tuli kiiresti ära otsustada veelgi üks kasarm magamisruumidega, ja loomulikult meile täiendust. See oli täiesti uus sort.

Samal ajal likvideeriti suur arv atamanie ning batkareid, ja kõik alaealised, mitmesuguste levtsenkode ja koolilaste sõjakaaslased, kellede sõjaline ja bandiitlik osa polnud ulatunud mitte kaugemale talli- ja kokapööde kohustusest, saadeti kolooniasse. Just selle aja-loomuliku olukorra tõttu ilmusid kolooniasse nimed: Karabakov, Prihhodko, Goloss, Soroka, Veršnjov, Mitjagin ja teised.

8. LOOMUS JA KULTUUR

Uute kolonistide tulek vapustas tugevasti meie eba-õnnelust kollektiivi ja me lähenesime uuesti «vargapunktile».

Meie esimesed kasvandikud olid viidud korrani ainult meie hädapärasuse vajadusteks. Kodumaise anarhia poolthoidjail oli veelgi vähem kalduvust alistuda ühiskondlikule korrale. Peab siiski ütlema, et avalikku valetapanu ja ulaklikkust kasvatajate personali suhtes ei tekkinud koloonias kunagi. Võib arvata, et Zadorov, Burun, Taranets ja teised oskasid uustulnukaile lühidalt tutvustada esimeste kolooniapäevade ajalugu. Nii vanad kui ka noored kolonistid demonstreerisid alati veendumust, et kasvatajate personal ei ole nende suhtes vaenulik jõud. Säärase meeleolu peamine põhjus peitus tingimata meie kasvatajate töös, mis oli niivõrd ennastsalgav ja silmanähtavalt raske, et see tekitas loomulikult enda vastu austuse. Seepärast olid kolonistid, väga harvade eranditega, meiega alati heas vahekorras, tundisid vajadust töötada ja koolis õppida, mõistsid loomasti, et kõik see lähtub meie ühistest huvidest. Laiskus ja vastumeelsus kannatada puudust avaldusid meil puhtzooloogilistes vormides ega võtnud kunagi protesti vormi.

Me andsime endile aru sellest, et kogu see heaolu on ainult puhtväline distsipliini vorm ja et selle taga ei

peitu mingisugust, isegi mitte kõige algelisemat kultuuri.

Küsimus, miks kolonistid jäid püsima meie vaesuse ja küllaltki raske töö tingimustes, miks nad ei jooksnud laiali, ei lahenenud loomulikult ainult pedagoogilisel pinnal, 1921. aasta ei kujutanud endast tänaval elamiseks midagi kadestatavat. Kuigi meie kubermang polnud nälgivate kirjas, oli elu linnas eneses siiski väga karm ja vist oli seal nälgi. Pealesõlle ei saanud me esimestel aastatel peaaegu üldse kvalifitseeritud kodutuid, kes on harjunud väljas hulkumisega. Suuremalt osalt olid meie poisid perekondadest parit lapsed, kes alles hiljuti olid katkestanud sidemed sugulastega.

Meie poisid kujutasid endast keskelt läbi väga ereda iseloomujoonte ja väga kitsa kultuurilise taseme kombinatsiooni. Just niisuguseid püütigi saata meie kolooniasse, mis oli spetsiaalselt määratud raskesti kasvatatavatele. Rõhuv enamuse neist oli vanese kirjaoskusega või üldse kirjaoskamatu, peaaegu kõik olid harjunud mustuse- ja täidega, teiste inimeste suhtes oli neil välja kujunenud primitiivse kangelaslikkuse alaline kaitsev-ähvardav poos.

Kogu sellest jõugust paistsid kõrgema intellektuaalse taseme poolest esile mõned inimesed, nagu Zadorov, Burun, Vetkovski, Brattšenko, uustulnukaist Karabanov ja Mitjagin, ülejäänud võtsid väga järkjärguliselt ja erakordselt pikkamisi omaks inimliku kultuuri saavutusi, seda aeglasemalt, mida vaesemad ja naljasemad me olime.

Esimesel aastal rusus meid eriti nende alaline tung omavahelisele tülitsemisele, hirmus nõrgad kollektiivsed sidemed, mis purunesid igal sammul esimese tühi-seima asja pärast. Suurel määral ei tulnud see isegi mitte vaenust, vaid üha samast kangelaslikkuse poosist, mida polnud korrigeerinud mingisugune poliitiline enesetunne. Kuigi paljud neist olid viibinud klassivaenulikus leeris, polnud neil mingit ühte või teise klassi kuuluvuse tunnet. Tööliste lapsi meil peaaegu üldse polnud, proletariaat oli neile midagi kauget ja tundmatut, talupoja töösse suhtus enamik sügava põlgusega, muide, mitte niivõrd töösse, kuivõrd talupoja

teadmatust elusse-olusse, talupoja psüühikasse. Järelikult jäi laialdane pind igasugusele omavolile, oma olemuses metsistunud isiksuse avaldamisele.

Üht oli üldiselt masendav, kuid ometigi löid kollektiivsed eod, mis olid tekkinud esimese talve kestel, tasahilsi lahjendama meie ühiskonnas, ja need eod oli vaja hea huna eest päästa, ei tohtinud uuel täiendusel lasta talu neid kalleid võrseid. Ma pean oma suuri-õnneks, et ma siis markasin seda tähtsat asjaolu ja selle vaartust. Nende esimeste võrsete eod kadus, pärast nii uskumatult raskeks, nii lõpmata ja vaevaliseks protsessiks, et kui ma oleksin teadnud, oleksin kindlasti heitunud ja loobunud võitlusest. Hea oli see, et ma alati tundsin end võidu eelõhtul; selleks oli vaja olla paranemise optimist.

Talulordse elu iga päev sisaldas endas tingimata teki, rõõmu ja meeleheidet.

Kõik läheks nagu hästi. Kasvatajad on õhtul lõpetanud oma töö, loevad raamatut, lihtsalt vestlevad, nautuvad, soovivad poistele head ööd ja lahkuvad. Poisid jäävad rahulikku meeleolu, valmistuvad magama heitma. Minu toas löövad päevase tööpulsi viimased tüked, istub veel Kalina Ivanovitš ja tegeleb harjumuse kohaselt mingisuguse kokkuvõtte tegemisega, tükeldab veel mõni uudishimulik kolonist, ukse juures valmistuvad Brattšenko ja Gud järjekordsele rünnakule Kalina Ivanovitši vastu hobusemoona küsimuses, ja likki tormab kisaga sisse jõnglane:

«Poisid pussitavad magamistoas!»

Mina jooksega toast välja. Magamistoas on soodum ja komorra. Nurgas on kaks elajalikult hambaid irevilte ajavat rühma. Ähvardavad žestid ja rünnakud vahelduvad peadpööritava sõimuga; keegi läigatab kellegi vastu kõrvu; Burun võtab ühe kangelase käest pussi, aga tagantpoolt kisendatakse talle:

«Mis sina oma nina siia topid? Kas tahad ka minu allkirja saada?»

Voodil istub kaasatundjaist ümbritsetuna haavatu ja erub vaikides voodilina tükiga oma veristatud kätt.

Ma ei lahutanud kunagi kaklemaid, ei püüdnud neist üle karjuda.

Kalina Ivanovitš sosistab minu selja taga ehmunult:

«Oeh, katsume, kullake, et kiiremini siit minema saame, pussitavad, parasiidid, üksteist...»

Kuid ma seisan vaikides uksel ja vaatan pealt. Kordkorralt märkavad poisid minu juuresolekut ja vakatavad. Kiiresti saabuv vaikus taltsutab ka kõige vihasemad. Kaovad pussid ja laskuvad rusikad. Kuid ma vaikin edasi, mu enese sisemuses keeb raev ja vihkamine kogu selle metsiku maailma vastu. See on jõuetuse viha, sest ma tean väga hästi: täna pole viimane päev.

Lõpuks tekib magamistoas õudne, raske vaikus, vaikivad isegi pingelise hingamise kõlatud helid.

Siis äkki plahvatan ma ise, plahvatan nii tõelise raevu palangus kui ka täiesti teadlikus veendumuses et nõnda on vaja:

«Noad lauale! Ja kähku, kurat!...»

Lauale laotakse noad: pussid, kööginoad, mis eriti võetud arveteõiendamiseks, sulenoad ja sepikojas enda tehtud väitsed. Vaikus ripub magamistoas edasi. Laua kõrval seisab ja naeratab Zadorov, oivaline armas Zadorov, kes näib mulle praegu ainukese omase, lähedase inimesena. Ma käsin veel lühidalt:

«Käsinuiad!»

«Üks on minu käes, ma võtsin ära,» ütles Zadorov. Kõik seisavad, pead norus.

«Magama!...»

Ma ei lahku enne magamistoast, kui kõik on heitnud magama.

Järgmisel päeval püüavad poisid mitte meenutada eilset skandaali. Ka mina ei meenuta seda millegagi.

Möödub kuu, teine. Selle aja jooksul ajavad üksikud vaenukolded mingisugustes salaurgudes nõrgalt vingu, aga kui püüavad lõkkele lüüa, siis summutatakse kiiresti kollektiivis endas. Kuid äkki lõhkeb jällegi pomm, ja jällegi ajavad raevunud, inimliku ilme kaotanud kolonistid üksteist noaga taga.

Ühel õhtul nägin ma, et pean mutrid kõvemini kinni keerama, nagu meil üteldakse. Pärast üht kak-

leht katan ma Tšobotil, ühel kõige kärsitumal pussitõulil, tulla minu tuppa. Ta lentsib alandlikult kohale. Tema loos ütlen temale:

«Sul tuleb kolooniast lahkuda.»

«Aga kuhu ma lähen?»

«Ma soovitan sul minna sinna, kus on lubatud pussitõulu. Täna sa sellepärast, et kaaslane ei andnud sulle suuklaas kohta, tärkisid teda noaga. Niisiis, otsi enesele suuklaas koht, kus vaidlused lahendatakse noaga.»

«Millel ma pean minema?»

«Homme hommikul.»

Ma lahkub süngelt. Hommikul pärast einet pöörduvad kõik poisid minu poole palvega: las Tšobot jääb, mul vastutavad tema eest.

«Millega te tagate?»

«Nad ei saa aru.»

«Millega tagate? Kui ta, näiteks, võtab siiski noa, mis te siis teete?»

«Ma ajage ta minema!»

«Lahendab, et te ei taga millegagi? Ei, ta lahkub kolooniast.»

Tšobot tuli pärast einet minu juurde ja ütles:

«Hüvasti, Anton Semjonovitš, aitäh õpetuse eest...»

«Nagemiseni, ära siis meid halvasti mäleta. Kui läheb suuklaas, siis tule tagasi, aga mitte enne kui kahe nädala pärast.»

Kuu aja pärast tuli ta tagasi, kõhnunud ja kahvatu.

«Ma tulingi nüüd, nagu te ütlesite.»

«Ei leidnud niisugust kohta?»

«Ta naeratas.»

«Mispärast ei leidnud? On niisuguseidki kohti...»

«Ei, kolooniasse, ma ei võta nuga kätte.»

«Kolonistid võtsid meid magamistoast lahkelt vastu. Siiski andestasite! Me ütlesime kohe.»

9. «ON VEEL RÜÜTLEID UKRAINAS»

Ühel pühapäeval päeval jõi Ossadtši enda täis. Ta teadis minu juurde sellepärast, et ta märatses magamistoas. Ossadtši istus minu toas ja ajas peatumatult min-

gisugust purjus solvunud loba. Temaga oli kasutu kõnelda. Ma jätsin ta oma tuppä ja käskisin magama heita. Ta uinus kuulekalt.

Kuid magamistuppa astudes haistsin ma piirituse lõhna. Paljud poisid hoidusid ilmselt minuga kõnelemast. Ma ei tahtnud kära tõsta süüdlaste tagaotsimisega ja ütlesin ainult:

«Mitte Ossadtši ükski pole purjus. Veel mõned on end täis joonud.»

Mõne päeva pärast oli koloonias uuesti näha purjus poisse. Osa neist vältis minuga kohtumist, teised seevastu tulid purjus kahetsuspuhangus minu juurde, lobisesid nutuselt ja tunnistasid oma armastust.

Nad ei varjanud, et nad olid käinud külas võõrsil.

Õhtul magamistoas kõnelesime joomise kahjulikkusest, eksinud andsid lubaduse enam mitte juua, ja ma tegin näo, nagu oleksin lõpplahendusega jäagitult rahul ega hakanud isegi kedagi karistama. Mul oli juba väikesi kogemusi ja ma teadsin hästi, et joomisega võideldes ei tule sõidelda mitte kolonistidega, — sõidelda on vaja kellegi teisega. Muide, see teinegi polnud kaugel.

Me olime piiratud samagonni merest. Koloonias enese viibisid sageli purjus inimesed teenijate ja talupoegade seast. Selsamal ajal sain ma teada, et Golovan saadab poisse viina tooma. Golovan ei eitanudki:

«Mis sellest siis ikka on?»

Kalina Ivanovitš, kes ise kunagi ei joonud, kärkis Golovanile:

«Kas sa mõistad, parasiit, mis tähendab nõukogude võim? Kas sa arvad, et nõukogude võim on selleks, et sa samagonnis ujuksid?»

Golovan niheles piinlikult kõikuval ning kägiseval toolil ja õigustas end:

«Mis sellest siis ikka on? Kes siis ei joo, küsige. Igaühel on aparaat, ja igaüks joob nii palju, kui tal on isu. Ärgu nõukogude võim ise siis joogu...»

«Missugune nõukogude võim?»

«Noh igasugune. Juuakse linnas, juuakse ka hohholide juures.»

«Kas te teate, kes siin samagonni müüb?» küsisin ma

«Aga kes seda teab, ma ise pole seda kunagi ostnud. Ol vaja saadan kellegi. Aga mis teil siis sellest? Akkade ära võtma või?»

«Aga mis teie siis arvate? Võtan ära kah!»

«Hei, kui palju on miilits ära võtnud, aga midagi pole neist välja tulnud.»

Kuigi teisel päeval hankisin ma linnas mandaadi teatamatuks võitluseks samagonniga kogu meie küla-
nõukogu territooriumil. Õhtul pidasime Kalina Ivanovitši nõu. Kalina Ivanovitš oli skeptiliselt häälestatud.

«Ära hakka sina jändama selle musta asjaga. Ma ütlen sulle, siin on nad ühe mütsi all: esimees on oma mees, mõistad — Gretšanõi. Ja külades, kuhu sa ka ei saa, ainult Gretšanõid ja Gretšanõid. Sa pea silmas ainult Gretšanovka on neil näed kus!» — Kalina Ivanovitš näitas kokkupigistatud rusikat. «Hoiavad ühte, parasiidid, ja midagi pole teha!»

«Ma ei mõista, Kalina Ivanovitš. Aga mis on samagonni sellega tegemist?»

«O, oled sina aga veidrik, ja ise pealegi koolitatud inimene! Aga võim on ju nende käes. Ära neid pa-
rasiitide puudutagi, muidu söövad su ära. Söövad ära, mõis-
tad!»

«Mõistad, ütlesin ma kolonistidele:

«...d, ütlen teile avameelselt: ei luba ühelgi juua. Kui sa ajad selle samagonni-bande ka laiali. Kes tahab mind aidata?»

«Dramik tõmbus tagasi, kuid teised tormasid minu ettepanekule kirega kallale. Karabanov välgatas oma sõna — musti ja suuri nagu hobusel:

«...on üpris hea asi. Üpris hea. Neid matse peab...
...seesamune... pitsitama»

«...kutsusin abiks kolm poissi: Zadorovi, Volohhovi...
...Taranetsi. Hilja ootsi vastu laupäeva asusime dispo-
...oni koostamisele. Ümber mu öölambi kummardu-
...sime minu koostatud külaplaani kohale ja Taranets,
...võutanud käed punastesse juuksesalkudesse, vedas
...tehtänilise ninaga mööda paberit ning kõneles:

«Kui kargame ühe talu kallale, siis peidavad teised ära. Kolmest on vähe.»

«Kas siis nii paljudes taludes jännatakse samagonniga?»

«Peaaegu igaühes: Mussi Gretšanõil keedetakse Andri Karpovitšil keedetakse ja esimees Sergei Gretšanõi enese juures keedetakse. Verholad — kõik teevad nõnda, ja vanamoorid muudkui muutuvad linnas. Vaja on rohkem poisse, aga muidu, teate, lõovad meil naod sisse — ja kõik.»

Volohhov istus vaikides nurgas ja haigutas.

«Lõovad sisse, mis veel! Võtame ainult Karabanovi ja küllalt. Ei puuduta sind ükski sõrmega. Ma neid matse tunnen. Meiesugust nad juba kardavad.»

Volohhov läks operatsioonile ilma huvita. Ta suhtus tollal veel minussegi mõningase võõristusega: noor-meies ei armastanud distsipliini. Aga ta oli tugevasti kiindunud Zadorovisse ja sammus tema järel, kontrollimata mingeid printsiipiaalseid aluseid.

Zadorov naeratas nagu alati rahulikult ja veendunult; ta oskas teha kõik, minetamata oma isiksust ja muutmata põrmuks ainukestki grammi oma olemusest. Ja nagu alati, ei uskunud ma kedagi nõnda nagu Zadorovit; nõndasamuti võib Zadorov oma isiksust pillamata minna vastu mistahes kangelastele, kui teda kangelastele kutsus elu.

Ja nüüd ütles ta Taranetsile:

«Ära vigurda, Fjodor, ütle lühidalt, missugusest talust algame ja kuhu edasi. Ja homme saab näha. Karabanov on vaja võtta, see on kindel, ta oskab mat-sidega kõnelda, sellepärast et ta ise on samasugune riats. Aga nüüd lähme magama, sest homme on vaja varem välja minna, kuni taludes pole veel jõutud end purju juua. Nõndaks, Gritsko?»

«Hmhm,» lõi Volohhov särama.

Me läksime laiali. Õuel uitasid Liidotška ja Jekaterina Grigorjevna, ja Liidotška ütles:

«Poisid kõnelevad, et lähete samagonni hirmutama? Milleks on teil seda vaja? Kas see on siis ka pedagoogiline töö? Noh, kuhu see kõlbab?»

«Hee just ongi pedagoogiline töö. Tulge homme koos meiega.»

«Aga kas arvate, et kardan? Tulengi. Ainult see pole pedagoogiline töö...»

«Tulete?»

Jekaterina Grigorjevna kutsus mu kõrvale:

«Noh, milleks te siis selle lapse kaasa võtate?»

«Pole viga, pole viga,» hüüdis Liidia Petrovna, «ma tulen ikkagi.»

See viisil moodustus meil viieliikmeline komisjon.

Kell seitse hommikul koputasime Andri Karpovitšile, meie lähima naabri väravale. Meie koputus oli signaaliks ülikeerukale koerte uvertüürile, mis kestis minutit viis.

Alles pärast uvertüüri algas tegevus ise, nagu see olema pidi.

See algas vanaäti Andri Gretšanõi lavaleilmumise. Gretšanõi oli väike kulupäine taadike, kes aga oli saanud korralikult pügatud habeme. Vanaäti Andri lõi is meilt ebasõbralikult:

«Mis te siit tahate saada?»

«Teil on samagonniaparaat, me tulime seda hävitama,» ütlesin ma. «Siin on kubermangu miilitsa volitused.»

«Samagonniaparaat?» küsis vanaäti Andri hämmastunult, libistades teravaid pilke üle meie nägude ja kolonistide maalilise riietuse.

Kuid samal hetkel algas koerte orkester tormikalt oma fortissimo't, sest Karabanov oli vanaisa selja taga jõudnud tagaplaanile lähemale liikuda ja valada ette-
kult kaasa võetud madjakaga punasele koeranäsmele, kes vastas sellele väljaastumisele kõrvulukustava muusikaga kaks oktaavi kõrgemal tavalisest koerahäälest.

Me tormasime läbimurdesse, koeri laiali ajades. Volohhov käratas nendele võimsa bassiga ja koerad jooksid laiali mööda õuenurki, varjundades edasisi muusikusi haavunud klähvimise ilmetu muusikaga. Karabanov oli juba majas ja kui me vanaätiga sinna jõudusime, näitas ta meile võidukalt otsitavat samagonniaparaati:

«Näe!»

Vanaätt Andri sammus mööda maja ja läikis nagu operis oma uuevõitu moleskiinpintsakus.

«Kas eile samagonni keetsite?» küsis Zadorov.

«Eile näh,» ütles vanaätt Andri hämmeldunult habet sügades ja vaatas otsa Taranetsile, kes tõmbas esinurgast pingi alt välja terve veerandpangelise pudeli roosakas-violetset nektarit.

Vanaätt Andri raevus äkki ja tormas Taranetsi kallale, operatiivselt õigesti arvestades, et kõige hõlpsam on teda tabada kitsas nurgas, kus olid läbisegamini pingid, ikoonid ja laud. Taranetsi sai ta kätte, aga veerandikpudeli võttis Zadorov rahulikult üle vanaäti pea vastu. Ja vanaätt tabas ainult Taranetsi irvitavalt laia võluva naeratuse:

«Aga mis see siis tähendab, vanaisa?»

«Kas teil häbi pole!» kisas vanaätt Andri vihaga. «Südametunnistust teil pole, käite mööda talusid, rõõvite! Ja tüdrukupirtsu on ka enestega veel kaasa toonud! Millal küll inimesed teist rahu saaks, millal küll õnnetus teile kaela saajaks?»

«Ehee, vanaisake, te olete ju lausa luuletaja,» ütles Karabanov elava miimikaga ja tardus vembrale toetudes vanaäti ette dekoratiivselt tähelepanelikus poosis.

«Välja minu majast!» kisendas vanaätt Andri, ja haaranud ahjult määratu ahjuhargi, kopsas sellega oskamatult Volohhovile vastu õlga.

Volohhov hakkas naerma ja pani ahjuhargi paigale, näidates vanaätile sündmuste uut detaili:

«Te vaadake parem sinna!»

Vanaätt vaatas ja nägi Taranetsit, kes ronis ahjult maha teise veerandpangelise samagonnipudeliga ja naeratas endiselt siiralt ning hurmavalt. Vanaätt Andri istus järile, langetas pea ja lõi käega.

Liidotška võttis tema kõrval istet ja hakkas lahkesti kõnelema:

«Andri Karpovitš! Te teate ju, samagonni keetmine on seadusega keelatud. Sellega läheb vilja raisku, aga ümberringi on ometi nälg, te teate küll.»

«Nälg on logarditel. Aga kes töötab, sel ei tule nälga.»

«Aga kas teie, vanaisa, töötasite?» küsis Taranets hõlpsalt ja lõbusalt, istudes ahjul. «Aga võib-olla töötas teil Stepan Netšiporenko?»

«Jah, Stepan. Aga teie ajasite tema välja ega maksnud talle palka ega andnud riideid selga, nüüd tuleb end kolooniasse võtta.»

Taranets laksutas vanaätile lõbusalt keelt ja hüppas ahjult alla.

«Kuhu see kõik panna?» küsis Zadorov.

«Looge õuel puruks.»

«Ka aparaat?»

«Ka aparaat.»

Vanaätt ei tulnud hukkamispaigale, — ta jäi majja ja majanduslike, psühholoogiliste ja sotsiaalsete probleemide rida, mida Liidia Petrovna hakkas tema ees esimese eduga arendama. Peremehe huvisid õuel tundsid koerad, kes istusid nurkades, täis viha. Alles kui meie läksime tänavale, avaldasid mõningad hääled liilinenud, eesmärgita protesti.

Zadorov kutsus Liidotška ettenägelikult majast välja.

«Tulge meiega koos, muidu teeb vanaisa Andri teist vord...»

Liidotška jooksis välja, vaimustatud vestlusest vanaätt Andriga.

«Aga kas te teate, ta sai kõigest aru! Ta nõustus, et samagonniajamine on kuritegu.»

Liidotška vastasid naeruga. Karabanov kissitas Liidotška otsa:

Nõustus? Vaat see on tubli! Kui te oleksite istunud kauemini, oleks ta ise aparaadigi puruks peksnud! Kas pole tõsi?»

«Tulge aitäh, et tema moori kodus polnud,» ütles Taranets. «Oli kirikusse läinud, Gontšarovkasse. Sellest tuleb teil veel kõnelemist Verhola-eidega.»

Lukaa Semjonovitš Verhola käis sageli koloonias mitmesuguste asjade pärast ja meiegi pöördusime vahel tema poole häda sunnil: kord rangide, kord vankri, kord tunni saamiseks. Lukaa Semjonovitš oli andekaim diplomaat, jutukas, teenistusvalmis ja liikuv. Ta oli

väga ilus ja oskas hoolitseda oma lokkis heleruuge habeme eest. Tal oli kolm poega, vanim, Ivan, oli vastupandamatu kümne kilomeetri raadiusega maa-alal, sest ta mängis kolmerealist viini löötspilli ja kandis meelipimestavat rohelist nokkmütsi.

Lukaa Semjonovitš võttis meid lahkesti vastu.

«Ohoo, kallid naabrid! Palun, palun! Kuulsin, kuulsin, samovare tuhnite? Tubli töö, tubli töö! Istuge! Noormees, istuge ometi pingikese pervele. Noh, kuidas siis läheb? Kas müürseppi Trepkesse saite? Aga muide, ma sõidan homme Brigadirovkasse, siis toon teile. Oh, teate, küll leidub müürseppigi! Aga miks teie, noormees, siis ei istu? Ega mul ole aparaati, ei, mina niisuguse asjaga ei tegele. Ei tohi! Mis te's... kuidas võikski? Kui nõukogude võim on juba ütelnud, et ei tohi, ma ju ometi mõistan, kuidas siis veel... Eideke, sa ära konuta seal — kallid külalised tulid!»

Lauale ilmus liud, ääreni täis hapukoort, ja terve mägi kohupiima-pirukaid. Lukaa Semjonovitš palus, ei libitsenud, ei alandanud end. Ta torises sõbraliku laia bassihäälega, tal olid hea külalislahke peremehe kombed. Ma panin tähele, kuidas hapukoore nägemisel kolonistide süda võpatas: Volohhov ja Taranets ei saanud silmi lahti kallilt külakostilt. Zadorov seisis ukse juures ja naeratas punastades, mõistes olukorra täielikku väljapääsmatust. Karabanov istus minu kõrval, ja tabanud sobiva hetke, sosistas:

«Küll on see vast sindrinahk!... Noh, mis sa siis parata saad? Jumala eest, tuleb süüa. Ma ei pea vastu, jumala eest, ei pea vastu!»

Lukaa Semjonovitš asetaski Zadorovile tooli:

«Sööge, kallid naabrid, sööge! Oleks võinud ju ka samagonnigi muretseda, kui te juba niisuguse asja pärast väljas olete...»

Zadorov istus minu vastas, langetas silmad ja hamustas pool pirukat, määrides oma lõua hapukoorega. Taranetsil ulatusid hapukoore-vurrud kuni kõrvaeni; Volohhov õgis piruka piruka järel ilma mingisuguse emotsiooni nähtavate tunnusteta.

«Sa puista veel pirukaid,» käsutas Lukaa Semjonovitš naist. «Mängi, Ivan...»

«Aga kirikus on praegu jumalateenistus,» ütles moor. «See ei lähenda midagi,» lausus vastu Lukaa Semjonovitš, «kallite külaliste auks võib ikka.»

Vaukne sile iludus Ivan hakkas mängima «Paistab kuu».

Karabanov vajus laua alla naerust:

Vaot kuidas sattusime võõrusele!...»

Pärast kostitamist hakkasime vestlema. Lukaa Semjonovitš toetas suurima vaimustusega meie kavasid. Trepke mõisa suhtes ja oli valmis kõigi oma majanduslike jõududega meile appi tulema:

«Tähtis istuge seal metsas. Kõige rutemini sinna minna, ei pole peremehe silma. Ja võtke veski, veski võtke. Seesama kombinaat — see ei oska niisugust asja teha. Talumehed kurdavad, üpris kurdavad. On sul vaja püüli jahvatada, lihavõtteks pirukajahu, siis käid ja käid terve kuu, aga asja ei saa. Talumees armastab pirukaid süüa, aga kus sa saad pirukaid, kui pole peapüüli?»

«Veski jaoks on meil alles vähe püssirohtu,» ütlesin mina.

«Kuidas vähe? Inimesed ju aitavad... Te teate, kui palju ahvas teid siin austab. Otse kõik ütlevad: on hea moor...»

Sel lüürilisel hetkel ilmus uksele Taranets ja majas kuulus ehmunud perenaise kiljatus. Taranetsil oli käes pool suurepärase samagonniparaati, selle kõige olulisem osa — spiraaltoru. Kuidagi polnud märganud meilgi, et Taranets oli meie seltskonnast lahkunud.

See oli lakas,» ütles Taranets, «seal on samagonnigi Alles soe.»

Lukaa Semjonovitš haaras peoga habemest kinni ja muutus tõsiseks — ülilühikeseks hetkeks. Ta elavnes kohe jälle, lähenes Taranetsile ja peatus naeratades tema ees. Siis sügas kõrvatagust ja vidutas minule teist silma:

Sellest noormehes saab asja. Noh, mis siis ikka, kui kord juba sedamoodi asi on, ega minagi ütle midagi, ei midagi... ega pane pahakski. Kui juba seaduse järgi, mis tähendab seaduse järgi. Lööte puruks, tähendab? Noh, mis siis ikka... Ivan, sa aita neid...»

Kuid Verhola-moor ei jaganud oma targa teisepoole lojaalsust. Ta kiskus Taranetsi käest spiraalitoru ja hakkas lõugama:

«Aga kes teile annab õiguse, kes teile annab õiguse lõhkuda? Tehke ise ja siis lõhkuge! Kuradi paljasjalgsed, söödikud, kui äigan mööda pead...»

Verhola-moori monoloog osutus lõputult pikaks. Senini nurgas vaikinud Liidotška püüdis avada vaikset diskussiooni samagonni kahjulikkusest, kuid Verhola-mooril olid suurepäraseks kopsud. Juba olid purustatud samagonnipudelid, juba lõpetas Karabanov keset õue raudse kangiga aparadi hävitamise, juba jättis Lukaa Semjonovitš meiega sõbralikult hüvasti ja palus jälle külastada, kinnitades, et ta ei pane pahaks, juba surus Zadorov Ivani kätt ja Ivan kääksutas midagi harmoonikal, äga Verhola-moor ikka aina kisendas ja nuttis, leidis aina uusi värve meie käitumise iseloomustamiseks ja meile kurva tuleviku ennustamiseks. Naaberõuedes seisis liikumatud eided, ulgusid ja haukusid koerad, kareldes üle õue veetud traatide otsas ja vangutasid pead peremehed hobusetalle puhastades.

Me söötsime tänavale ja Karabanov veeres vastu lähimat varbtara.

«Oeh, ei suuda, jumala eest ei suuda! Olid külalised mis külalised!... Kuidas ta ütleski? Et teil vatsad lõhkeksid, sest hapukoorest? Kuidas sinul vatsaga lood on, Volohhov?»

Sel päeval me hävitasime kuus samagonniaparaati. Meie poolel kaotusi polnud. Ainult viimasest maiast välja tulles sattusime külanõukogu esimehe Sergei Petrovitš Gretšanõi peale. Esimees sarnles kasakas Mammaile: võitnud must pea ja peenikesed vurrud, otsad rõngastena ules keeratud. Hoolimata oma noorusest oli ta kõige korralikum peremees kogu ringkonnas ja teda peeti väga arukaks inimeseks. Esimees hõikas meile juba kaugelt:

«Hei, pidage!»

Seisatasime.

«Tervist, head pühapäeva... Aga kuidas see nõnda on, lubage huvi tunda, missugusele mandaadile põhje-

mele misugune omavoliline vahelesegamine, et lõhute minudel aparate, misuguseid õigusi teil ju pole?»

Ta keerutas veel enam vurrusid ja vahtis uurivalt meie elaseaduslikke nägusid.

Ma ulatasin talle vaikides mandaadi «omavoliliseks vahelesegamiseks».

Ta keerutas seda kaua oma käes ja andis mulle pahameelega tagasi.

See muidugi on luba, kuid inimesed haavuvad. Kui tunda hakkab toimima mingisugune koloonia, siis nõukogude võimu kohta küll ei saa ütelda, et see võiks lõppeda õnnelikult. Ma võitlen ise ka samagonniajami-

ga. «Õige on aparaat,» ütles Taranets vaikselt, lubades kõikenägevail nägemisorganeil häbematult tundda esimehe nägu.

Esimees vahtis raevukalt närusele Taranetsile otsa.

«Sina kah! Sinu asi on nurgas olla. Kes sina niisugune oled? Koloonia oma? Me viime selle asja kuni kõrge kõrgema võimuni välja, ja siis näeme, kas võimu omneest kohtadel võivad ilma ühegi takistusega solvata inimesed kurjategijad.»

Me lahkusime eri suunas.

Meie ekspeditsioon tõi suurt kasu. Teisel päeval ütles Zadorov sepikoja juures meie klientidele:

Järgmisel pühapäeval me enam nii ei tee: kogu koloonia — viiskümmend inimest — läheb välja.»

Külamehed noogutasid habemeid ja nõustusid:

Seesamane muidugi on õige. Misjaoks vilja raisataks, ja kui kord juba keelatud, siis on see õige.»

Joomine koloonias lõppes, kuid tekkis uus häda — laudimäng. Me hakkasime märkama, et sööklas lõuustab üks või teine kasvandik ilma leivata, koristab ja mõnd teist ebameeldivat tööd ei tee mitte see, kes oleks pidanud tegema.

«Miks sina täna koristad, aga mitte Ivanov?»

Ta palus mind.»

Töö palve peale muutus igapäevaseks nähtuseks ja juba kujunesid välja misuguste «palujate» kindlad tühmad. Hakkas suurenema kolonistide arv, kes loomaid toidust, kes loovutasid oma annuse kaaslastele.

Lastekoloonias ei saa olla suuremat pahet kui kaardimäng. Ta kisub kolonisti välja üldisest tarbimisõhkkonnast ja sunnib teda hankima lisavahendeid ning ainuke tee selleks on vargus. Ma tõttasin ründama seda uut vaenlast.

Kolooniast põgenes Ovtšarenko, rõõmus ja energiline poiss, kes oli juba jõudnud kolooniaga ühte kasvada. Minu järelepärimised, miks ta põgenes, ei viinud millegi välja. Teisel päeval kohtasin teda linnas «täiturul», aga kuidas ma teda ka ei veennud, keeldus ta kolooniasse tagasi tulemast. Ta vestles minuga täielikus kabuhirmus.

Kaardimänguvõlga loeti meie kasvandike ringis auvõlaks. Selle võla maksmisest keeldumine võis viia mitte ainult peksmiseni ja teiste vägivallavahenditeni, vaid ka üldise põlguseni.

Kolooniasse tagasi pöördunud, käisin ma õhtul pois-tele peale:

«Miks Ovtšarenko ära põgenes?»

«Kust meie seda teame?»

«Teie teate.»

Vaikus.

Selsamal ööl, kutsunud appi Kalina Ivanovitši, teostas ma üldise lähiotsimise. Tulemused üllatasid mind: patjade all, kohvrites, karpides, mõningate kolonistide taskuis leidsid terved laod suhkrut. Kõige rikkamaks osutus Burun: tema kastis, mille ta minu loal ise oli valmistanud puusepa-töökojas, leidis üle kolmekümne naela. Kuid kõige huvitavam oli leid Mitjagini juurest. Padja alla vanasse lambanahksesse mütsi oli tal peidetud viiskümmend rubla vask- ja hõberaha.

Burun tunnistas puhtsüdamlikult ja rõhutatult ilmega:

«Kaartidega võitsin.»

«Kolonistidelt?»

«Jah.»

Mitjagin vastas:

«Ei ütle!»

Peamised suhkru, igasuguste võõraste asjade, kuu-
bede, rättide, käekotikeste laod hoiti toas, kus elutsesid
meie kolm tüdrukut: Olja, Raissa ja Marusja. Tüdru-

kud keeldusid teatamast, kellele need varud kuuluvad.
Olja ja Marusja nutsid, Raissa vaikis.

Tüdrukuid oli koloonias kolm. Kõik nad olid komis-
joni poolt saadetud siia korterivarguste pärast. Üks
neist, Olja Voronova, oli arvatavasti juhuslikult langed-
nud ebameeldivasse loosse — säherdusi juhuslikkusi
mööb alaealistel teenijatüdrukutel sageli. Marusja
Levišenko ja Raissa Sokolova olid väga lodevad ja
ilikutud, vandusid ja võtsid osa poiste joominguist ning
kaardimängust, mis peamiselt toimuski nende toas.
Marusja paistis silma talumatu hüsteerilise iseloomuga,
mis sageli ja koguni lõi oma koloonia-sõbratare, pois-
tega oli ta samuti alati tülis igasugustel jaburatel põh-
judel, pidas end «kadunud» inimeseks ja igale märku-
sele või nõuandele vastas ühteviisi:

Mis te end pingutate? Mina olen kadunud inimene.»

Raissa oli väga paks, räpane, laisk ja naeruhimuline,
kuid kaugeltki mitte rumal ja võrdlemisi haritud.
Kunagi oli ta käinud gümnaasiumis ja meie naiskas-
vatajad veensid teda valmistuma töölisfakulteeti astu-
miseks. Tema isa oli olnud kingsepp meie linnas, aas-
tal kaks tagasi oli ta joomaseltskonnas tapetud, ema jõi
ja kerjas. Raissa kinnitas, et see pole tema ema, et lap-
sena oli ta jäetud maha Sokolovide juurde, kuid poisid
kinnitasid, et Raissa fantaseerib:

«Ta ütleb peagi, et tema papa on prints.»

Raissa ja Marusja pidasid end poiste suhtes sõltuma-
tult ülal ja neil oli poiste seas mõningane lugupidamine
kui vanadel ja kogenenud naissulidel. Just sellepärast
olidki Mitjagini ja teiste tumedate operatsioonide täht-
sund üksikasjad usaldatud nende kätte.

Mitjagini saabumisega kolooniasse tugevnes varga-
lik element nii kvantitatiivselt kui ka kvalitatiivselt.

Mitjagin oli kvalifitseeritud varas, osav, arukas,
menukas ja julge. Kõige selle juures näis ta eriti süm-
paatsena. Ta oli aasta seitsmeteistkümnene, aga võib-
olla vanemgi.

Tal oli näos kordumatu «eriline tunnus» — heleval-
ged kulmud, mis koosnesid täiesti hallidest tihedatest
puhmastest. Tema sõnade järgi oli see tunnus sagedasti
lakistanud tema ettevõtte edu. Sellest hoolimata ei tul-

nud talle pähegi, et ta võiks tegelda millegi muu tooga peale varguse. Kohe oma kolooniasse saabumise päeva õhtul kõneles ta minuga väga vabalt ja sõbralikult.

«Teist kõnelevad poisid hästi, Anton Semjonovitš.»

«Noh, ja mis siis sellest?»

«See on ju tore. Kui poisid teid armastavad, siis on neil kergem elada.»

«Tähendab, ka sina pead mind armastama.»

«Ei... ma ei kavatse koloonias kaua elada.»

«Mispärast?»

«Aga milleks? Niikuinii tuleb minust varas.»

«Sellest võib ära võõrduda.»

«Võib küll, kuid ma arvan, et pole põhjust võõrduda.»

«Sa lihtsalt vigurdad, Mitjagin.»

«Ei, põrmugi ei vigurda. Varastada on huvitav ja lõbus. Ainult seda peab tegema oskuslikult, ja siis — mitte igatsevalt ei pea varastama. On palju niisuguseid jätiseid, kellelt vanajumal ise on käskinud varastada. Aga on ka niisuguseid inimesi, kellelt ei tohi varastada.»

«Seda sa kõneled õigesti,» ütlesin ma Mitjaginile, «ainult peamine häda pole sellel, kellelt varastati, vaid sellel, kes varastas.»

«Mis häda siis?»

«Aga selline häda oled sa harjunud varastama, siis oled ka võõrdunud tööst, kõik on sulle kerge, oled harjunud jooma, seisad ühel kohal paigal, oled paljasjalgne — ja kõik. Siis satud vanglasse, aga seal on juba hoopis...»

«Nagu vanglas poleks inimesed. Vabaduses elavad paljud halvemini kui vanglas. Sellega mind pehmeks ei räägi.»

«Kas Oktoobrirevolutsioonist oled kuulnud?»

«Kuidas siis pole kuulnud? Ma ise käisin Punakaardi kannul.»

«Noh näed, nüüd pole inimestel elu enam niisugune nagu vanglas.»

«Kes seda veel teab,» mõtiskles Mitjagin. «Lurjuseid on ikka järele jäänud kuradima palju. Nad võtavad

kohe oma osa, kui mitte nii, siis teisiti. Vaadake, mis-
mune publik on ümber koloonia! Ohoo!»

Kul ma purustasin koloonia kaardipõrgu, keeldus
Mitjagin teatamast, kust ta oli saanud mütsitäie raha.
Varastasid?»

Ta naeratas:

«Te olete ka veidrik, Anton Semjonovitš!... Noh
muidugi ei ostnud. Tolasid on veel maailmas palju.
Need rahad on tolade poolt toodud kõik ühte kohta
kokku, ja pealegi veel kummardusega anti paksmagu-
dele kõriloikajatele. Mis ma siis veel vaatan? Parema
võtan enesele. Noh, võtsingi. Ainult et teie koloonias
pole kuhugi peita. Iial ei mõelnud, et teie võiksite
abnootsimisi korraldada.»

Noh hüva... Selle raha ma võtan kolooniale. Kohe
koostame akti ja kanname tuludesse sisse. Esiolgu pole
muust juttu.»

Ma hakkasin poistega kõnelema vargustest:

«Kaardimängu keelan ma otsustavalt ära. Enam te
kaarte ei mängi. Kaarte mängida tähendab kaaslast pal-
jaks varastada.»

«Argu mängigu.»

Mängitakse rumalusest. Meil nälgivad koloonias
paljud kolonistid, ei söö suhkrut, leiba. Ovtšarenko läks
«amade kaartide pärast kolooniast minema, nüüd käib,
nutab, hakkub täika!...»

«Jah, Ovtšarenkoga... kukkus küll halvasti välja,»

«... Mitjagin.»

Ma jätkasin:

«Otsutub nõnda, et koloonias ei kaitse nõrka seltsi-
... keegi. Tähendab, kaitsmine lasub minu õlgadel.
Ma ei või lubada, et poisid nälgiksid ja kaotaksid ter-
vise ainult sellepärast, et tuli mingisugune rumal kaart.
Ma ei luba seda. Valige nüüd ise. Mul on vastumeelt
teie magamistube läbi otsida, ent kui ma nägin linnas
Ovtšarenkot, kuidas ta nutab ja hakkub, siis otsustasin
ma teiega mitte enam tembutada. Aga kui tahate,
lepime kokku, et enam ei mängita? Kas võite anda
ausõna?... Ma ainult kardan... et au suhtes on teil
oolikas nagu peenike: Burun andis ausõna...»

Burun tormas ette:

«Pole õige, Anton Semjonovitš, häbi peaks olema teil kõnelda ebatõtt... Kui teie hakkate kõnelema ebatõtt, siis meie... Kaartide kohta pole ma andnud mingit sõna.»

«Noh, vabanda, tõsi, olen süüdi, ei märganud kohe sult ka kaartide suhtes sõna võtta, siis lisaks veel viina suhtes...»

«Mina viina ei joo.»

«Noh, hüva, sellega lõpp!... Kuidas siis jääb nüüd?»

Ettepoole liigub pikkamisi Karabanov. Ta on vastupandamatult kirkas, gratsioosne ja, nagu alati, pisut poseeriv. Temast uhkab steppides omandatud härjajõudu ja ta talitseb seda justkui meelega.

«Poisid, siin on lugu selge. Kaaslasi ei tohi paljaks mängida. Pange pahaks, kui tahate, mina olen kaartide vastu. Niisiis teadke: millegi muu eest ma ei tee tuupl, aga kaartide eest tuubin ja võtan ise kõri pihku, kõlgutan pisut. Sellepärast et ma nägin Ovtšarenkot, kui ta ära läks, — võib ütelda, me ajame inimese hauda, Ovtšarenkol, teate isegi, ei ole varga nutti. Burun ja Raissa mängisid ta paljaks. Ma arvan, et nemad mingi ja otsigu ning ärgu tulgu enne tagasi, kui on ta üles leidnud.»

Burun nõustus taliselt:

«Ainult milleks, tont võtaks, on mulle Raissat tarvis? Ma leian isegi.»

Poisid hakkasid kõik korraka kõnelema. Kõigile oli meeltnõõda leitud kokkulepe. Burun konfiskeeris oma käega kõik kaardid ja viskas ämbrisse. Kalina Ivanovitš võttis rõõmsalt suhkru ära:

«Aitäh! Kokkuhoidu tegite.»

Magamistoast saatis mind Mitjagin välja:

«Kas ma pean kolooniast lahkuma?»

Ma vastasin talle nukralt:

«Ei, milleks, ela edasi.»

«Niikuinii hakkan varastama.»

«Noh, kurat sinuga, varasta. Ega mina põhja käi, sina ise kaid.»

Ta jäi minust ehmunult maha.

Teisel hommikul suundus Burun linna Ovtšarenkot

linna. Poisid vedasid tema järel Raissat. Karabanov hõlmas üle kogu koloonia ja patsutas Burunile õlale:

«Ah, on veel rüütleid Ukrainas!»

Zadorov vaatas sepikojast välja ja ajas hambad paljaks. Ta pöördus minu poole sõbramehelikult nagu alati:

«Sindrima rahvas küll, aga elada nendega koos võib.»

«Aga kes sina siis õige oled?» küsis temalt metsikult Karabanov.

«Endine igipõline kargaja, aga praegu Maksim Gorki nimelise töökoloonia sepp Aleksander Zadorov,» venitab ta.

«Vabalt!» ütles Karabanov põristades ja läks, nina püsti, sepikojast mööda.

Ohtuks tõi Burun tagasi õnneliku ja näljase Ovtšarenko.

10 «SOTSIAALSE KASVATUSE USUVÄGILASED»

Selliseid, lugedes sinna hulka ka mind ennast, oli vana «Sotsiaalse kasvatuse usuvägilasteks» nimetas meid «eltsimees» Grinko. Ise me end küll kunagi nõnda ei nimetanud, ja koguni ei mõelnudki, et me sooritame mingit vagitegu. Ei mõelnud nõnda koloonia olemasolu algul, ei mõelnud ka siis, kui koloonia pühitses oma kaheksandat aastapäeva.

Grinko sõnad ei käinud ainult Gorki-nimelise koloonia töötajate kohta, seepärast me lugesime oma hingepehjas neid sõnu tühiseks fraasiks, mis oli vajalik lastekodude ja kolooniate töötajate meeleolu ülalhoidmiseks.

Tollal esines palju vägitegusid nõukogude elus, revolutsioonilises võitluses, aga meie töö oli liiga tagasihoidlik nii oma väljendustes kui ka oma edus.

Me olime kõige tavalisemad inimesed ja meil leidis suurel hulgal mitmesuguseid puudusi. Ja oma tööd me õigupoolest ei tundnud: meie tööpäev oli täis vigu, ebakindlaid liigutusi, segaseid mõtteid. Aga ees seisis lõputu udu, milles me suuri vaevu eraldasime tulevase pedagoogilise elu piirjoonte katkendeid.

Igast meie sammust võis ütelda mis tahes, niivõrd juhuslikud olid meie sammud. Midagi polnud vaieldamatut meie töös. Ja kui me hakkasime vaidlema, läks veelgi hullemaks, meie vaidlustest millegipärast ei sündnud tõde.

Meil oli ainult kaks asja, mis ei kutsunud esile kahtlust: meie kindel otsus mitte loobuda ülesandest, viia ta mingisuguse, olgu kas või kurva lõpuni. Ja teiseks seosamine «elu» meil koloonias ja meie ümber.

Kui kolooniasse saabusid Ossipovid, suhtusid nad kolonistidesse väga põlglikult. Meie reeglite kohaselt oli korrapidaja kasvataja kohustatud lõunastama koos kolonistidega. Nii Ivan Ivanovitš kui ka tema naine teatasid mulle kindlalt, et nad kolonistidega ühes lauas lõunastama ei hakka, sest ei suuda võitu saada oma jätkustundest.

Ma ütlesin neile:

«Iks edaspidi nae»

Magamistoas ei istunud Ivan Ivanovitš õhtuse valvekorra ajal kunagi kasvandiku voodil, aga mingit muud istet siin polnud. Nõnda veetis ta oma õhtuse valvekorra püstijalu. Ivan Ivanovitš ja tema naine ütlesid mulle:

«Kuidas te võite istuda sel voodil! See on ju täitanud.»

Ma ütlesin neile:

«See ei tähenda midagi, küll lõpeb kõik hästi, taid kas hävivad või kuidagi teisiti!...»

Kolme kuu pärast Ivan Ivanovitš mitte ainult helpis süüa kolonistidega ühes lauas, vaid oli koguni kaotanud harjumuse oma lusikat kaasas kanda, võttis tavalise puulusika ühisest hunnikust ja tõmbas ta rahustuseks sõrmede vahelt labi.

Ja õhtul istus Ivan Ivanovitš magamistoas poiste ülemealikus ringis voodil ning mängis varast ja salakaebajat. Mäng seisis selles, et kõigile mängijaile jagati kätte piletikeseid pealkirjadega: «varas», «salakaebaja», «kohtu-uurija», «kohtunik», «timukas» ja nõnda edasi. Salakaebaja teatas avalikult temale osaks langenud õnnest, võttis nuudi kätte ja püüdis arvata, kes on varas. Kõik sirutasid talle käed, ja nende seast

oli vaja nuudiga ära märkida varga käed. Tavaliselt anti lükk kohtunikule või kohtu-uurijale, ja need tema kohtlustamisest solvunud ausad kodanikud nupeldasid salakaebaja väljasirutatud kätt solvamise eest vastastahatu tariifile. Kui salakaebaja järgmisel korral ei arvas ära õige varga, lõppesid tema kannatused ja algasid varga kannatused. Kohtunik tegi viis tulist, kümme tulist, viis külma. Timukas muudis kätte ja viis taide nuhtluse.

Al mängijate osad kogu aeg vaheldusid ja varas järgmisel ringis muutus kohtunikuks või timukaks, siis seisid kogu mängu peamine veetlus kannatuste ja kättemaksu vaheldumises. Julm kohtunik või halastamatu timukas muutus salakaebajaks või vargaks, sai sajakordselt tagasi nii toimiva kohtuniku kui ka toimiva timuka käest, kes talle nüüd meelde tuletasid kõik kohtuotsused ja kõik karistused.

Ka Jekaterina Grigorjevna ja Liidia Petrovna mängisid poistega seda mängu, kuid poisid suhtusid neisse emotsiooniliselt, määrasid varguse korral neile kolm-neli külma hoop, timukas tegi otsuse täideviimisel kõige lõbemaid grimasse ja ainult paitas nuudiga õrna naisepihku.

Mängides minuga olid poisid eriti huvitatud minu vastupidavusest, seepärast ei jäänud mul muud üle kui braveerida. Kohtunikuna määrasin ma varastele karmid reeglid, et isegi timukad kohkusid, ja kui mul tuli kohtuotsused täide viia, siis sundisin ma ohvri oma oma väarikusetunde ja karjuma:

Anton Semjonovitš, nii ei tohi ju!»

Kuid selle eest tasuti mulle ka sama mõõduga: ma olen alati koju paistetanud vasaku käega; kätt vaheldamisi loeti ebaviisakaks, aga paremat kätt oli mul vaja kaitseks.

Ivan Ivanovitš demonstreeris arglikult naiselikku takkoont ja poisid suhtusid temasse algul delikaatselt. Ma ütlesin kord Ivan Ivanovitšile, et niisugune poliitika on ebaõige: meie poisid peavad kasvama vastupidavaks ja julgeiks. Nad ei tohi karta ohte, veel vähem füüsilisi kannatusi. Ivan Ivanovitš ei nõustunud minuga.

Seepärast me korraldasimegi ühislugemisi, millest tavaliselt võtsid osa kõik. Lugesime kas mina või Zadorov, kel oli suurepärane diktsioon. Esimese talve jooksul lugesime läbi hulga Puškini, Korolenko, Mamin-Sibirjaki, Veressajevi ja eriti Gorki teoseid.

Gorki tööd tekitasid meie keskkonnas tugeva, kuid kahesuguse mulje. Karabanov, Taranets, Volohhov ja teised olid vastuvõtlikud gorkiliku romantismi suhtes ega tahtnud üldse märgatagi gorkilikku analüüsi. Nad kuulasid põlevate silmadega «Makar Tšudra'd», ohootasid ja vehkisid rusikaid Ignat Gordejevi kuju ees ja tundsid igavust «Vanaisa Arhipi ja Ljonka» tragöödia juures. Karabanovile meeldis eriti stseen, kui vana Gordejev vaatab oma «Bojaaritari» hävimist jääminkus Semjon tõmbas pingule kõik oma näolihased ja avaldas vaimustust traagiku häälega:

«See on vast mees! Kui niisugused oleksid kõik inimesed!»

Samasuguse vaimustusega kuulas ta Iljaa hukkumise lugu teoses «Kolmekesi».

«Täitsamees, täitsamees! See on vast surm: peaga vastu kivi...»

Mitjagin, Zadorov, Burun pilkasid üleolevalt meie romantikute vaimustust ja puudutasid neid õrnast kohast:

«Kuulate küll, tõgud, aga mitte kui midagi te ei kuule.»

«Mina ei kuule?»

«Kas sa siis kuuled? Noh, mis selles siis õige tarka on: peaga vastu kivi. Toosama Iljaa on loll ja narts. Mingisugune eit kõõritas talle otsa ja temal kohe pisarad lahti. Mina tema asemel oleksin veel ühe kaupmehe surnuks kägistanud, neid kõiki oleks vaja kägistada, ja sinu Gordejevit samuti.»

Mõlemad pooled olid ühel meelel ainult hinnangus Lukaale näidendis «Põhjas». Karabanov vangutas pead:

«Ei, säherdused vanatoid on kahjulikud. Jukerdab, jukerdab, aga siis võtab ja laseb jalga, pole teist enam ollagi. Minagi tunnen niisuguseid.»

«Lukaa, see on tark, mait», ütles Mitjagin. «Tal on hea, ta mõistab kõik, ja nii ta võtab kõikjalt matti, kust

peatab, kust varastab, aga kust meelitab heaga välja. Ja nõnda elab ta ära.»

Tugevasti rabasid kõiki «Lapsepõlv» ja «Inimeste elu». Neid kuulati hinge kinni pidades ja paluti lugeda kas või kella kaheteistkümneni. Algul ei usutud mind, kui ma jutustasin Maksim Gorki tõelise eluloo; oldi hirmustunud sellest eluloost ja äkki huvituti küsimust

«Tähepärast, tuleb välja, Gorki oli meiesugune? Vaat, see on tore!»

See küsimus erutas neid sügavasti ja rõõmsalt.

Maksim Gorki elu sai nagu osaks meie elust. Selle üksikud episoodid said meil võrdluseeskujudeks, hüüdnimede aluseks, vaidluste transparentideks, inimväärtuse mõõdupuudeks.

Kui meist kolme kilomeetri kaugusele asus V. G. Korolenko nimeline lastekoloonia, ei kadestanud meie kasvandikud neid kaua:

Neile väikestele sobib hästi nimetada end korolenkolasteks. Aga meie oleme Gorki omad.»

Ja Kalina Ivanovitš oli samal arvamusel:

«Ma nägin seda Korolenkot ja isegi kõnelesin temaga: ta on korralik inimene. Aga teie muidugi olete paljusjalgsed nii teoreetiliselt kui ka prahtiliselt.»

Me hakkasime end nimetama Gorki-nimeliseks kolooniaks ilma igasuguse ametliku määruseta ja kinnitusega. Pikkamisi harjuti linnas sellega, et me end nõnda nimetame, ega hakatud protestima meie uute kirjaniku nimega pitsatite ja templite vastu. Kirjavahelehelusse astuda Aleksei Maksimovitšiga ei saanud me kahjuks niipea, seepärast et meie linnas keegi ei teadnud tema aadressi. Alles 1925. aastal lugesime ühest illustreeritud nädalalehest artikli Gorki elust Itaalias; artiklis oli antud tema nime itaaliakeelne transkriptsioon — Massimo Gorky. Siis saatsime talle hea õnne peale esimese kirja ideaalselt lakoonilise aadressiga: Italia, Massimo Gorky.

Gorki jutustused ja biograafia haarasid nii vanemaid kasvandikke kui ka jõmpsikaid, hoolimata sellest, et viimased olid peaaegu kõik kirjaoskamatud.

Väikesi poisse kümnest aastast alates oli meil tükki

kaksteistkümmend. Kõik see oli elav, riukalik, kuni pisiasjadeni vargalik rahvas ja igavesti võimatuseni määrdunud. Nad tulid kolooniasse alati väga kurvas seisukorras: kõhnad, kärnas, sügelistes. Nendega askeldas lõpmatult Jekaterina Grigorjevna, meie vabatahtlik velsker ja halastajaõde. Nad rippusid alati tema küljes, hoolimata tema tõsidusest. Ta oskas neid emalikult noomida, tundis kõiki nende nõrkusi, ei uskunud kellegi ainukestki sõna (mina polnud kunagi vaba sellest nõrkusest), ei lasknud läbi ainukestki kuritegu ja tundis avalikku pahameelt iga ulakuse üle.

Kuid see-eest oskas ta suurepäraselt kõige lihtsamate sõnadega, kõige inimlikuma tundega kõnelda jõnglasega elust, tema emast, sellest, mis temast saab — kas meremees või punakomandör või insener; oskas mõista tolle hirmsa sõjangu kogu sügavust, mis neetud elu oli osaks saatnud poistele. Peale selle oskas ta neid ka sööta, vaikselt purustades kõik toitusala eeskirjad ja seadused, hõlpsasti võites ainsa meelitleva sõnaga Kalina Ivanovitši raevuka pedantsuse.

Vanemad kolonistid nägid seda sidet Jekaterina Grigorjevna ja poisipõngerjate vahel, ei seganud teda ja nõustusid alati heatahtlikult ning soosivalt täitma Jekaterina Grigorjevna väikest palvet: vaatama, et poisipõngerjas, peseks end nagu kord ja kohus, määriks seepi peale nagu vaja, et ei suitsetaks, ei rebiks riideid puruks, ei kakleks Petkaga ja nõnda edasi.

Tunduval määral tänu Jekaterina Grigorjevna armastusele meie koloonias vanemad poisid alati põngerjaid, suhtusid neisse alati kui vanemad vennad: armastavalt, rangelt ja hoolitsevalt.

11. TRIUMFAALNE KÜLVIMASIN

Ikka enam ja enam sai selgeks, et esimeses koloonias on meil raske majapidamist arendada. Üha enam pöördusid meie pilgud teise koloonia poole, sinna, Kolomaki kallastele, kus kevadel löid nõnda lopsakalt õitsele aiad ja maa läikis rammusast mustmullast.

Kuid teise koloonia remont liikus ebatavaliselt aeg-

laselt. Puusepad, kes olid palgatud krosside eest, suutsid küll ehitada puust talutaret, kuid jäid jänni mingiuguse pisutki keerukama vahelae puhul. Klaasi ei muutnud me hankida mingi raha eest ja meil polnudki raha. Kaks-kolm suuremat maja olid siiski saanud korraliku välimuse juba suve lõpuks, kuid neis ei saanud elada, sest nad seisid ilma klaasideta. Mõningad väiksemad kõrvalhooned me remontisime lõpuni, kuid sinna asusid puusepad, müüritöölised, pottsepad, õvavahid. Poisse polnud mõtet üle viia, sest ilma töökodadeta ja majapidamiseta polnud neil seal midagi teha.

Kolonistid viibisid teises koloonias iga päev, suurema või väiksema tõist tegidki nemad. Suvel elas siin kümmekond kolonisti lehtonides, töötades aias. Nad saatsid esimesse kolooniasse terved koormad õunu ja pirne. Tänu neile oli Trepke aed kui mitte täiesti kultuurse, siis igal juhtumil korraliku ilme.

Gontšarovka küla elanikud olid väga häiritud uute ja pealegi veel nii väheväärikate, näruste ja ebausaldatavate peremeeste ilmumisest Trepke varemete vahele. Meie order kuuekümmenele tiinule osutus minulegi ootamatult peaaegu tühjaks: kogu Trepke maa, sealhulgas ka meie krundi olid talupojad juba seitsmeteistkümnendal aastal üles kündnud. Linnas naerutati meie nõutuse peale:

«Kui order on teil käes, siis, tähendab, on ka maa teie oma, sõitke tagasi ja töötage.»

Kuid Sergei Petrovitš Gretšanõi, külanõukogu esimees, oli teisel arvamusel:

«Te mõistate, mis tähendab, kui töötav talupoeg on saanud maa kõigi seaduse õiguste kohaselt. Niisiis, tähendab, ta hakkab kündma. Aga kui keegi kirjutab igasuguseid ordineid ja pabereid, siis ta tingimata lööb tööliste noa selga. Ja teie parem ärge liputage selle oma orderiga.»

Jalgtee teise kolooniasse viis Kolomaki jõe äärde, millest tuli üle sõita. Me korraldasime Kolomakist oma uleveo ja pidasime seal alati valvepaadimeest, kolonisti. Koormaga ja üldse hobusega võis teise kolooniasse sõita ainult ringteed mööda üle Gontšarovka alla. Gontšarovkas võeti meid üsnagi vaenuli-

kult vastu. Poisinolgid pilkasid meie kehva sõidukit nahes

«Hei, te nadikaelad! Ärge te meile täisid sillale maha raputage! Asjata ronite siia, niikuinii litsume teid Trepkest välja.»

Me ei asunud Gontšarovkasse mitte rahulike naaberitena, vaid kutsumata vallutajatena. Ja kui me selles sõjalises positsioonis poleks pidanud tooni, oleksime näidanud end võitlusvõimetuina, oleksime tingimata kaotanud nii maa kui ka koloonia. Talupojad mõistsid, et tüli ei lahendata mitte kantseleides, vaid siin, põldudel. Nad olid juba kolm aastat kündnud Trepke maad, neil oli mingi tavaõigus, millele nad toetusidki oma protestides. Neil oli iga hinna eest vaja pikendada seda tavaõigust, selles poliitikas sisaldus kogu nende edu lootus.

Täpselt samuti oli meil ainuke väljapääs võimalikult rutem asuda maa faktilisele majandamisele.

Suvel tulid maamõõtjad meie piire tähistama, kuid nad kartsid instrumentidega põllule minna ja näitasid meile kaardil, missuguseid kraave, jäärakuid, võserikke mööda me pidime arvestama oma maad. Maamõõduaktidega sõitsin ma Gontšarovkasse, võttes endaga kaasa vanemad poisid.

Külanõukogu esimeheks oli nüüd meie vana tuttav Lukaa Semjonovitš Verhola. Ta võttis meid vastu väga lahkelt ja palus istuda, kuid maamõõduakti isegi ei vaadanud.

«Kallid seltsimehed, ma ei saa midagi teha. Talumehed künnavad ammu, ma ei või meestele ülekohut teha. Paluge teiselt põllult.»

Kui talumehed sõitsid meie põldudele kündma, riputasin välja kuulutuse, et koloonia meie maa kündmise eest ei maksa.

Ma ise ei uskunud ettevõetud abinõude tähtsusse, ei uskunud sellepärast, et mul oli südames külm tunne: maa tuli ära võtta talupoegade, töötavate talupoegade käest, kellele see maa oli vajalik nagu õhk.

Kuid ühel õhtul tõi Zadorov minu juurde magamistuppa tundmatu külanoormehe. Zadorov oli millegi üle tugevasti erutatud

«Te kuulake teda, kuulake ainult!» Karabanov tegi teda matkides mingisuguseid hopakisamme ja mõirgas üle kogu magamistoa:

«Oo! Andke Verhola mu kätte!»

Kolonistid piirasid meid ümber.

Noormees osutus kommunistlikuks nooreks Gontšarovkast.

Kui palju kommunistlikke noori on Gontšarovkas?»

Meid on ainult kolm inimest.»

Ainult kolm?»

Te teate, meil on väga raske, ütles ta. «Küla on kulaklik, suurtalude käes, teate, on järe ots. Poisid otsisid mu teie juurde — vaadake ruttu, kuhu asi läheb, noo! Teie poisid aga on sõjakad poisid. Kui meil oleks missuguseid!»

«Maaga on nimelt häda.»

Eks ma maa pärast tulnudki. Võtke jõuga. Ärge hoolige midagi sellest punapäisest pärglist Lukaaast. Kas teate ka, kelle käes on see maa, mis teile on määratud?»

Noh?»

Ütle, ütle Spiridon!»

Spiridon hakkas sõrmedel lugema:

Gretšanõi, Andri Karpovitši...

Vanaisa Andri? Nii et temalgi on siin põld?»

Nagu näete... Gretšanõi, Petro, Gretšanõi, Onopri, Stomuhha, see, kes kiriku juures... ah jaa, Serjoga... Stomuhha Javtuhh ja Lukaa Semjonovitš ise. See on kõik. Kuus inimest.»

Mis te ometi räägite? Kuidas see siis juhtus? Aga kus on siis teie kehvikute komitee?»

«Kehvikute komitee on meil pisike, kehvikute komiteel topitakse suu samagonniga kinni, ja asi nudi. Siis aga juhtus nõnda: maa jäi mõisa juurde, otsustati siin midagi ette võtta. Aga külanõukogus on omad mehed, otsustasidki ära. Ja asi tahe!»

«Noh, nüüd läheb asi lõbusamaks!» hüüdis Karabanov. «Hoia sa oma nahk, Lukaa!»

Septembri algul tulin ma linnast koju. Oli kella kahe ümber päeval. Meie kolmekordne saraban liikus kiirustamata edasi, uniselt vulises Antoni jutt Kõrvi iseloo-

must. Ma kuulsin teda, aga mõtlesin ka mitmesugustele koloonia küsimustele.

Äkki Brattšenko vakatas, vahtis teravasti kaugele teele, tõusis püsti, nähvas hobust, ja me lendasime kohutava mürinaga mööda sillutist. Anton nüpeldas Kõrbi, mida temaga polnud kunagi juhtunud, ja kisedas mulle midagi. Ma lõpuks taipasin, milles asi seisab.

«Meie omad... külvimasinaga!»

Koloonia teekäänaku juures me peaaegu pörkasime kokku ülejala kihutava kummalist plekist häält tegeva külvimasinaga. Kõrbide paar kihutas meeletult edasi, ehmunud neile harjumatu sõiduki kolinast. Külvimasin veeres mürinat kisiselt sillutiselt, krabises liivas ja mürises uuesti juba mööda meie koloonia teed. Anton libises sarabanilt maha ja punus külvimasinale järele, visanud ohjad minule pihku. Külvimasinal pingule tõmmatud ohjade otsas püsisid mingi ime vael Karabanov ja Prihhodko. Anton peatas vaevu kummalise sõiduki, Karabanov kirjeldas meile erutusest ja väsimusest hingeldades toimunud sündmust:

«Me ladusime õuel telliskive. Vaatame, sõidavad välja, ise nii tähtsad, külvimasin ja viis meest. Läheme nende juurde, ütleme, et koristage end. Aga meid oli neli: Tšobot ja... kes see veel...?»

«Soroka,» ütles Prihhodko.

«Nojah, Soroka ka. Käige siit minema, ütlen, niikui nii te ei külva. Aga siis see must, vist mustlane ise... te tunnete teda küll... säuhti piitsaga Tšobotile! Noh, Tšobot temale vastu hambaid. Siis vaatame, Burun lendab meie poole kepiga. Ma haarasin hobusel suitsetest, aga esimees minul rinnust kinni...»

«Missugune esimees?»

«Missugune veel? Meie oma — punapea, Lukaa Semjonovitš. Noh, nii kui Prihhodko äigas talle tagant, nõnda ta lendas otse ninali mulda. Ma ütlesin Prihhodkole: istu ise külvimasinale ja kupata minema! Gontšarovkasse kihutasime, seal poisinolgid teel ees, et kuhu te... Mina andsin valu hobustele, ja nelja kihutades sillale, aga sealt juba ajasime kiviteele... Sinna jäid kolm tükki meie omadest maha, onukesed vist kolkisid neid tublisti.»

Karabanov värises üleni võiduvaimustusest. Prihhodko keerutas rahulikult vilkat ja naeratas. Ma kujutlesin endale selle huvitava loo edasisi peatükke: komisjonid, ülekuulamised, sõidud...

Kurat teid võtaks, olete jällegi pudru keetnud!»

Karabanov kaotas julguse minu rahulolematut ilmet nähes.

«Aga nemad hakkasid ju esimestena.»

Noh, hüva, sõitke kolooniasse, küll seal arutame.»

Koloonias võttis meid vastu Burun. Tema laubal paistis silma määratu sinine muhk, ja poisid rõkkasid tema ümber naerda. Veetünni juures pesid end Tšobot ja Soroka.

Karabanov hakkas Burunil õlast kinni:

Mis, said punuma? Täitsamees!»

«Nad lidusid külvimasinale järele, aga siis nägid, et ei saa kätte, ja siis meile järele. Oi, küll aga jooksimel!»

«Aga kus nemad on?»

Meie sõitsime paadis üle, aga nemad jäid kaldale vanduma. Sinna me nad jätsimegi.»

Kas poisse jäi kolooniasse?» küsisin ma.

Seal on põngerjaid: Toska ja veel kaks tükki. Neid ei puudutata.»

Tünni aja pärast tulid kolooniasse Lukaa Semjonovitš ja kaks külameest. Poisid võtsid neid lahkesti vastu:

Mis, kas külvimasina järele?»

Kabinetis polnud võimalik ringi pöörata asjast huvitunud kodanike summa pärast. Seisund oli raskevõitu.

Lukaa Semjonovitš istus laua taha ja algas:

«Kutsuge need poisid, kes peksid mind ja veel kahte nimest.»

«Teate mis, Lukaa Semjonovitš,» ütlesin ma talle, kui teid peksti, siis kaevake, kuhu tahate. Praegu mina kedagi ei kutsu. Ütelge, mis teile veel vaja on ja milleks te tulite kolooniasse.»

«Teie, tähendab, keeldute kutsumast?»

«Keeldun.»

«Ahaa! Tähendab, keeldute? Tähendab, kõneleme teises kohas.»

«Hüva.»

«Kes annab külvimasina tagasi?»

«Kellele?»

«Aga peremehele.»

Ta näitas mustlase näoga tõmmule lokkispäisele ja süngeilmelisele mehele

«Kas see on teie külvimasin?»

«Minu.»

«Teate mis: külvimasina ma saadan rajooni miilit-sasse kui võõrale põllule omavolilise tungimise ajal äravõetud saagi ja palun teid nimetada oma nime.»

«Minu nimi? Gretšanõi, Onopri. Missugusele võõrale põllule? Minu põld. Ja oli minu...»

«Nojah, sellest pole siin praegu jutt. Praegu koos-tame akti omavolilise põllule sõitmise ja põllul tööta-vate kasvandike peksmise kohta.»

Burun astus ettepoole:

«See ongi seesama, kes oleks minu peaaegu tapnud.»

«Kellel sind tarvis? Sind tappa? Et sa marutõppe jääksid!»

Niisuguses stiilis vestlus venis pikale. Ma jõudsin juba unustada, et aeg on lõunastada ja õhtust süüa, koloonias helistati juba magamiseks, aga meie istusime külameestega ja vestlesime kord rahulikult, kord eru-tatult-ähvardavalt, kord teravmeelselt-ironiliselt.

Ma pidasin kõvasti vastu, külvimasinat ära ei andnud ja nõudsin akti koostamist. Õnneks polnud külamees-tel mingisuguseid kakkuse jälgi, kolonistid aga uhkel-dasid muhkude ja kriimustustega. Asja otsustas Zado-rov. Ta laksatas peoga vastu lauda ja pidas järgmise kõne:

«Jätke oma joru, onukesed! Maa on meie oma ja melega ärge te parem rindu kokku pistke! Põllule me teid ei lase. Meid on viiskümmend ja meie poisid on sõjakad.»

Lukaa Semjonovitš mõtles kaua, lõpuks silus oma habet ja kraaksatas:

«Jah... Noh, kurat teiega! Siis makske vähemalt künni eest!»

«Ei.» ütlesin ma külmalt. «Ma hoiatasin.»

Jälle vaikus.

«Noh, kuidas siis jääb, andke külvimasin tagasi.»

Kirjutage alla maamööduaktile.»

Noh... andke akt siia.»

Sügisel külvasime siiski rukki teise kolooniasse maha. Agronoomideks olid kõik. Kalina Ivanovitšil oli vahe aimu põllumajandusest, teistel veelgi vähem, kuid tahtmist töötada adra ja külvimasinaga oli kõigil peale Brattšenko. Brattšenko kannatas ja kadetses, kuras nii maad, rukist kui ka meie indu.

Nagu oleks neil leiba veel vähe, hakkavad rukist oma!

Oktoobris rohetasid kaheksa tiinu eredat orast. Kalina Ivanovitš torkas kummist otsakattega kepiga uhkelt kuhugi taeva idaossa ja kõneles:

Sinna on vaja, tead, läatsi külvata. Head asjad on need läätсед.»

Kõrb ning Röövel nägid vaeva tõuviljapõllu kallal ja Zadorov tuli õhtuti tagasi, väsinud ja tolmune.

Noh, käigu kus pärgel see raske matsitöö. Lähen jälle sepikotta.»

Lumi tabas meid poolelt töölt. Esimeseks korraks oli see rahuldav.

12. BRATTŠENKO JA RAJOONI TOITLUSKOMISSAR

Meie majapidamise arenemine kulges imede ja kan-datuste rada mööda. Ime läbi õnnestus Kalina Ivano-vitšil mingi likvideerimise juures välja manguda vana lehm, kes Kalina Ivanovitši sõnade järgi oli «ahtraks loodud»; ime läbi saime meist kaugel asuvast ultra-majanduslikust asutusest mitte vähem vana, kõhuka, lõbise ja laisa musta mära; ime läbi ilmusid meie kuu-ridesse vankrid, kaarikud ja isegi sõiduvanker. Sõidu-vanker oli paarisrakendi jaoks, väga ilus meie tolle-kordse maitse kohaselt ja mugav, kuid mingisugune ime ei suutnud meil aidata organiseerida sellele sõidu-vankrile sobivat hobusepaari.

Meie vanemtallipoiss Anton Brattšenkol, kes asus sellele kohale pärast Gudi kingsepatöökotta minekut, väga energilisel ja ennastarmastaval inimesel, tuli läbi elada palju ebameeldivaid hetki, istudes suurepärase

sõiduki pukis, kui aisade vahel oli ainult kõrge kõhn Kõrb ja madal kõverjalgne Röövel, nagu Anton täiesti teenimatult oli ristunud musta mära. Röövel komistas igal sammul, vahel kukkus mahagi, ja niisuguseil juhtumel tuli meie rikkal väljasõiduseltskonnal tegelda rikutud heaolu jaluleseadmisega keset linna — voorimeeste ja kodutute poisikeste pilklike repliikide saatel. Anton ei talunud sageli pilkeid ja astus ägedasse lahingusse kutsumata pealtvaatajatega, millega ta veel enam diskrediteeris Gorki-nimelise koloonia olukorda hobuste alal.

Anton Brattšenko oli igasuguseks võitluseks hirmsasti hakkamas, oskas sõimelda iga vastasega, ja selleks otstarbeks oli tal kenake varu sõnakesi, solvavaid pooltoone ja füsionoomilist talenti.

Anton polnud kodutu. Tema isa teenis linnas pagarina, oli tal emagi, ja ta oli nende auväärsete vanemate ainuke poeg. Kuid juba väikesena tundis Anton vastikust penaatide vastu, kodus viibis ainult öösi ja pidas laialdast tutvust linna kodutute ning varastega. Ta paisis silma mitmes julges ja huvitavas seikluses, kukkus mitu korda pokri ja sattus lõpuks kolooniasse. Ta oli kõigest viieteistkümneme aastane, välimusest kaunis, lokkispäine, sinisilmne, sirget rühti. Anton oli usumatult seltskondlik ega suutnud ühtegi hetke üksinduses viibida. Kuskil oli ta kirjatarkust õppinud ja tundis läbinisti kogu seikluskirjandust, kuid õppida ei tahtnud mingi hinna eest, ja ma olin sunnitud teda jõuga panema koolilaua taha. Esialgu lahkus ta sageli kolooniast, kuid pöördus kahe-kolme päeva pärast tagasi ega tundnud endal seejuures mingit süüd olevat. Hulkumistungiga püüdis ta ka ise võidelda ja palus mind:

«Kohelge mind karmimalt, Anton Semjonovitš, muidu tuleb minust tingimata paljasjalgne.»

Kolooniast ei varastanud ta kunagi midagi, armastas kaitsta õigust, kuid ei suutnud üldse mõista distsipliini loogikat, mida ta võttis omaks ainult niivõrd, kuivõrd oli nõus ühe või teise väitega igal üksikjuhtumil. Mingisugust kohustust koloonia korras ta ei tunnustanud ega varjanudki seda. Mind ta pisut kartis, aga ka minu noomitusi ei kuulanud ta kunagi lõpuni, katkestas

minud kirgliku kõnega, süüdistades alati oma arvukaid vastaseid mitmesuguseis ebaõigeis tegudes: minule poogenises, pealekaebamises, ebamajanduslikkuses, ohvardas nuudiga puuduvaid vaenlasi, lõi ukse kinni ja talikus pahaselt minu kabinetist. Kasvatajatega oli ta talumatult jäme, kuid tema jämeduses oli alati midagi tunda, nõnda et meie kasvatajad ei solvunudki. Tema toonis polnud midagi huligaanset ega lihtsalt vaenulikkugi, sel määral oli temas alati ülekaalus inimlikult kirglik noot, — ta ei läinud kunagi tülli egoistlikel ajendeil.

Antoni käitumist koloonias hakkas peagi määratlema tema armumine hobustesse ja tallipoisiametisse. Raske on mõista selle kire päritolu. Oma arengult seisas Anton hoopis kõrgemal paljudest kolonistidest, tal oli õiget linnakeelt, ainult moepärast pistis sekka mõningaid linnamisme. Ta püüdis olla korralik oma rõivastuses, tal oli palju ja armastas kõnelda raamatuid. Ja kõik see ei takistanud teda päevad ja ööd tallis askeldamast, sõnnikut välja rookimast, igavesti rakendamast ja rakkest lahti võtmast, puhastamast leisi või suitseid, piitsa punumast, igasuguse ilmaga linna või teise kolooniasse sõitmast — ja elamast alati poolnälgides, sest ta ei jõudnud kunagi ei lõunale ega õhtusöögile, ja kui oli sunnitud kõrvale panna tema annus, siis ta ise ei tuletanud seda meelde.

Tallipoisiametis töid talle vaheldust lakkamatud riid Kalina Ivanovitšiga, seppadega, laohoidjatega ja tingimata iga sõidule pretendeerijaga. Hobuse etterakendamise ja kuhugi sõitmise käsu täitis ta ainult pärast pikemat sõimlemist, mis oli täis süüdistusi halastamatus suhtumises hobustesse, meeldetuletusi, millal Kõrbil või Rüblikul oli kael hõõrdunud, hobusemoona ja kühjaraua nõudmisi. Vahel oli kolooniast võimatu välja toita lihtsalt sellepärast, et kuskilt polnud leida ei Antonit, hobuseid ega mingeid jälgigi nende asupaigast. Pärast pikki otsinguid, millest võttis osa pool kolooniat, osutus, et nad olid kas Trepkes või naabri aasal.

Antonit ümbritses alati staap kahest või kolmest poisist, kes olid armunud Antonisse selsamal määral, nagu tema oli armunud hobustesse. Brattšenko pidas nad

väga karmi distsipliini all ja seepärast valitses tallis alati eeskujulik kord: alati oli tall koristatud, hobuse-riistad korralikult üles riputatud, vankrid seisis sirgetes ridades, hobuste peade kohal rippusid lõpnud harakad, hobused olid puhastatud, lakad palmitsetud ja sabad sõlme seotud.

Juunis, hilja õhtul, joosti minu juurde magamis-toast:

«Kozõr jäi haigeks, päris suremas...»

«Mis tähendab suremas?»

«Suremas, tuline ega hing.»

Jekaterina Grigorjevna kinnitas, et Kozõril on südameatakk, on vaja kohe kutsuda arst. Ma saatsin Antoni järele. Ta tuli, juba ette igasuguse minu korralduse vastaselt häälestatud.

«Anton, pane otsekohe hobune ette, on vaja kiiresti linna sõita.»

Anton ei lasknud mul lõpetadagi:

«Kuhugi ma ei sõida ja hobuseid ei anna ma ka kuhugi, terve päev aeti hobuseid taga, vaadake isegi, veel senini pole ära jahtunud... Ei sõida!»

«Arsti järele, sa mõistad?»

«Ma sülitän teie haigete peale! Kõrb on ka haige, aga temale ei veeta ühtigi arsti.»

Ma raevusin:

«Otsekohe anna tall Opriškole üle! Sinuga on võimatu töötada.»

«Annanagi, mis sellest siis on! Eks kaeme, kuidas te Opriškoga sõidate. Kes teile aga midagi ette puhub, te kohe usute: haige, sureb. Aga hobustele ei pöörata mingisugust tähelepanu, — tähendab, kärvaku... Noh, kärvaku, aga hobuseid ma siiski ei anna.»

«Kas sa kuulsid? Sa pole enam vanemtallipoiss, anna tall Opriškole üle. Otsekohe!»

«Annan kah... Andku ära kes tahab, aga mina ei tahagi koloonias elada.»

«Ei taha — ei ole vajagi, keegi ei pea sind kinni!»

Anton ajas, pisarad silmis, käe sügavasse taskusse, tõmbas välja võtmekimbu, pani lauale. Tuppa tuli Opriško, Antoni parem käsi, ja jäi imestusega ainiti vahtima oma nutvat ülemust. Brattšenko vaatas teda

usuga, tahtis midagi ütelda, kuid pühkis vaikides ja nina ja väljus.

Kolooniast lahkus ta veel samal õhtul, isegi magamistuppa sisse astumata. Kui sõitsime linna arsti järele, tegime teda maanteel sammumas; ta ei palunud isegi, et sõidukile võetaks ja lõi kutsele ainult käega.

Teie päeva pärast vajus õhtul minu juurde tuppa mullev verise näoga Opriško. Ma ei jõudnud veel päritugi, milles on asi, kui sisse jooksis ülimalt erutatud Ljudia Petrovna, koloonia korrapidaja.

Anton Semjonovitš, tulge talli, seal teeb Brattšenko, ma lihtsalt ei mõista, sääraseid tempe, et...»

Talliteel kohtasime teist tallipoissi, määratu suurt Fedorenkot, kes mõirgas nii, et kogu mets kajas.

Mis sa karjud?»

Mis ma veel... Kas niiviisi tohib? Võttis leid seimult ja äigas mulle otse vastu nägu...»

Kes? Brattšenko?»

Noh, Brattšenko jah...»

Mis tabasin ma Antoni ja veel ühe tallipoissi kibedalt toölt. Ta tervitas mind ebasõbralikult, kuid nähes mind seha taga Opriškot, unustas minu ja tormas otse kallale.

Sa parem ära üldse tulegi siia, niikuinii annan sulle delgarihmaga! Kanäe, kus leidus õige ratsutamise harrastaja! Vaadake ise, mis ta on Kõrviga teinud!»

Anton haaras ühe käega laterna ja teisega tiris mu Kõrvi juurde. Hobusel oli turi tõepoolest pööraselt ära hõõrdunud, kuid haaval asetses juba valge narts; Anton visas seda armastavalt ja pani jälle paigale.

Kõroformi riputasin, ütles ta tõsiselt.

Mis õigus oli sul siiski omavoliliselt talli tungida in hakata arveid õiendama, kaklema?»

Te mõtlete, et see on talle kõik? Ärgu parem tulgu mulle silma allagi, niikuinii saab kolki!»

Talli väraval seisis jõuk koloniste ja lõkerdas. Mul ei jätkunud jõudu vihastada Antoni peale: ta ise oli juba liigselt kindel omaenda ja hobuse õigsuses.

Kuule, Anton, selle eest, et sa peksid poisse, istud linna õhtul minu toas arestis »

«Aga millal mul selleks aega on?»

«Jätkub lobast!» käratasin ma talle.

«Noh, hüva, istu veel ka seal kuskil...»

Õhtul istus ta vihasena minu juures ja luges raamatut.

1922. aasta talvel saabusid minule ja Antonile ras-
ked päevad. Kaer, mille Kalina Ivanovitš oli külvanud
tuiskliivale ilma väetiseta, ei andnud peaaegu üldse ei
iva ega kõrt. Heinamaad meil veel polnud. Jaanuariks
me olime ilma loomatoiduta. Kuidagi ajasime läbi,
mangusime vahel linnast, vahel naabrite käest, kuid
peagi lõpetati meile andmine. Kuipalju me Kalina Iva-
novitšiga tallasimegi toiduainete kantseleide lävesid,
kõik oli asjata. Lõpuks saabus ka katastroof. Brat-
tšenko jutustas mulle pisarais, et hobused on teist päeva
toiduta. Ma vaikisin. Anton puhastas nuttes ja söimates
hobusetalli, kuid muud tööd tal enam polnudki. Hobu-
sed lamasid põrandal, ja seda asjaolu rõhutas Anton
eriti.

Teisel päeval pöördus Kalina Ivanovitš linnast
tagasi tigidana ja meeleheitel.

«No mis sa hakkad peale? Ei anta. Mis teha?»

Anton seisis ukse juures ja vaikus.

Kalina Ivanovitš laotas käsi ja vaatas Brattšenkole
otsa:

«Kas röövima minna või mis? Mis sa teed? Loomal
pole ju sõna suus.»

Anton surus järsku uksele ja hüppas toast välja.

Tunni aja pärast üteldi mulle, et ta on kolooniast
lahkunud.

«Aga kes teda teab?... Kellelegi ta midagi ei üteli-
nud.»

Teisel päeval ilmus ta kolooniasse kellegi külamehe
saatel põhukoormaga. Külamehel oli seljas uus kuub
ja peas hea müts. Koorem nagises mõnusasti hästi pas-
sitatud rattapussidel, hobused läikisid. Külamees pidas
Kalina Ivanovitši peremeheks.

«Siin poiss ütles teel, et toitusmaksu võetavat
vastu...»

«Missugune poiss?»

«Seesama seal... Koos tulime...»

Anton vaatas tallist välja ja tegi mulle mingisugu-
roid arusaamatuid märke.

Kalina Ivanovitš naeratas segaduses, piip suus, ja
võis mu kõrvale:

Noh, mis sa hakkad peale? Võtame tal õige selle
koormakese vastu ja eks edasi siis näe.»

Ma juba mõistsin, milles on asi.

Kui palju siin on?»

Puudat kaksikümmend ikka on. Ma ei kaalunud.»

Anton ilmus tegevuspaigale ja vaidles vastu:

Ise ütlesid teel, et seitseteist, aga nüüd kaksiküm-
mend? Seitseteist puuda.»

Lükake ümber. Tulge kantseleisse kviitungi järele.»

Kantseleis, see tähendab väikeses kabinetikeses, mille
ma enesele selleks ajaks olin välja pigistanud kolonis-
tide ruumide hulgast, kirjutasin ma kuritegeliku käega
meie blanketile, et kodanik Vatsj, Onufrilt on vastu
võetud tema toitusmaksu arvel koresööta — kaera-
pohku — seitseteist puuda. Allkiri. Tempel.

Onufri Vatsj kummardas sügavasti ja tänas millegi-
parast

Sõitis minema. Brattšenko askeldas kogu oma kam-
baga lõbusalt tallis ja koguni laulis. Kalina Ivanovitš
hõõrus käsi ja naeratas süüdlaslikult:

Vaat, kurat, kui lajab sulle pähe selle tembu eest,
aga mis sa ikka peale hakkad? Ei saa ju lasta loomal
luhkuda. Ta on ju riigi oma, nõndasamuti...»

Aga misparast see onuke nõnda rõõmsalt ära sõi-
t? küsisin ma Kalina Ivanovitšilt.

Ah, aga mis sa siis arvad? Kui ta peaks vastumäge
ma sõitma ja seal veel sabas seisma, ja siin ta, para-
it, ütles, et seitseteist puuda, aga keegi ei kontrolli-
nudki, võib-olla on seal viisteist.»

Päev hiljem sõitis meile õue heinakoores.

Siin on toitusmaks. Vatsj oli siin teile ära andnud.»

Aga kuidas teie nimi on?»

«Mina olen ka Vatsjide soost, samuti Vatsj, Stepan
Vatsj.»

Kohe.»

Ma läksin, Kalina Ivanovitši otsima, et nõu pidada.
Trepil kohtasin Antonit.

«Näitasid kord teed toitlusmaksule, ja nüüd...»
«Võtke vastu, Anton Semjonovitš, küll pärast õien-dame.»

Vastu võtta ei tohtinud, võtmata jätta ka ei tohtinud. Mispärast, küsitakse, ühelt Vatsjilt võeti, aga teiselt keeldutakse võtmast?

«Mine võta heinad vastu, ma kirjutan seni kvitungi»

Ja me võtsime vastu veel koormat kaks koresoota ja puudat nelikümmend kaeru.

Ei elus ega surnud, ootasid ma arveteõiendamist. Anton jälgis mind tähelepanelikult ja vaevalt-vaevalt naeratas ühe suunurgaga. See-eest lakkas ta võitlemast kõigi transpordienenergia tarbijatega, täitis meeleldi kõik veokorraldused ja töötas tallis nagu vägilane.

Lõpuks sain lühikese, kuid väljendusriikka arupäri-mise:

«Palun viivitamata teatada, mis alusel koloo-nia võtab vastu toitlusmaksu.

Rajooni toitluskomissar Agejev.»

Ma ei kõnelnud isegi Kalina Ivanovitšile saadud paberist. Ja vastama ka ei hakanud. Mis ma võisingi vastata?

Aprillis lendas kolooniasse korvvanker, kaks musta hobust ees, — ja minu kabinetti ehmunud Brattšenko.

«Siia tuleb,» ütles ta hingeldades.

«Kes?»

«Küllap vist õlgedele pärast... Vihane.»

Ta istus ahju taha ja vakatas.

Rajooni toitluskomissar oli tavaline: nahkkuues, revolvriga, noor ja sirge.

«Teie olete juhataja?»

«Mina.»

«Kas te saite mu järelepärimise?»

«Sain.»

«Miks te ei vasta? Mis see siis tähendab, et ma pean ise sõitma? Kes teil lubas toitlusmaksu vastu võtta?»

«Me võtsime toitlusmaksu ilma loata.»

Rajooni toitluskomissar kargas toolilt ja mõirgas:

Kuidas — ilma loata? Kas te teate, mille järele see loomad? Teid areteeritakse siinsamas, kas teate seda?»

Ma teadsin seda.

Lõpetage kuidagi,» ütlesin ma rajooni toitluskomis-sarile kõlatult, «sest ma ju ei õigusta end ega püüa vilja puigelda. Ja ärge kisendage. Tehke, mis leiate lühiliku olevat.»

Ma hakkas jooksuma mööda mu kehva kabineti dia-gonaali.

Mis kurat niisugune asi tähendab!» pomises ta enda-misi ja puristas nagu hobune. Anton ronis ahju tagant vilja ja jälgis sinepina kibedat rajooni toitluskomissari. Ootamatult hakkas ta madala aldiga sumisema nagu pornikas.

Ükski poleks vaadanud sellele, kas see on toitlus-maks või mitte, kui hobused pole neli päeva toitu saa-nud. Kui teie mustadele neli päeva ajalehte lugeda, kas te siis veel lendaksite kolooniasse?»

Agejev peatus imestunult.

Aga kes siis sina niisugune oled? Mis sinul siin asja on?»

See on meie vanemtallipoiss, tema on enam või vähem asjahuviline isik,» ütlesin ma.

Rajooni toitluskomissar hakkas uuesti mööda tuba sobima ja äkki peatus Antoni ees:

Kas teil on vähemalt sisse kantud? Kes kurat sedagi teab!»

Anton kargas minu laua juurde ja sosistas erutatult:

On ju sisse kantud, Anton Semjonovitš?»

Niihästi mina kui ka Agejev hakkasime naerma.

«On sisse kantud.»

Kust te säherduse tubli noormehe olete saanud?»

«Ise valmistame,» naeratasin mina.

Brattšenko tõstis pilgu rajooni toitluskomissarile ja küsis tõsiselt ning lahkelt:

«Kas teie mustadele on ka vaja ette anda?»

«Mis seal ikka, anna pealegi.»

13. OSSADTŠI

1922. aasta talv ja kevad olid täis kohutavaid plahvatusi Gorki-nimelises koloonias. Need järgnesid üksteisele ilma hingetõmbuseta ja mu mälus sulavad nad praegu ühte mingisuguseks üldi õnnetuse keraks.

Ometi, vaatamata nende päevade kogu traagilisusele, olid need ka meie majapidamise ja meie tervise kasvu päevad. Kuivõrd loogiliselt need nähtused kokku sobisid, ei suuda ma praegu seletada, kuid sobisid. Tavaline päev koloonias oli ka tollal kaunis päev, täis tööd, usaldust, inimlikku seltsimehelikkuse tunnet ja alati naeru, nalja, hoogu ja väga head, julget tooni. Ja peaaegu ei möödunud nädalat, et mõni väga inetu lugu ei oleks paisanud meid kõige sügavamasse auku, säherdusse raskesse sündmuste ahelasse, et me peaaegu kaotasime normaalse kujutluse rahust ja muutusime haigeteks inimesteks, kes tajusid maailma palavlike närvidega.

Ootamatult puhkes meil valla antisemitism. Senini polnud koloonias juute. Sügisel saadeti kolooniasse esimene juut, siis üksteise järel veel mõned. Üks neist oli millegipärast varem töötanud kubermangu kriminaaljälituse osakonnas ja tema peale langes esimesena meie põliselanike metsik viha.

Antisemitismi avaldustes ei suutnud ma algul isegi mitte eristada, kes oli rohkem, kes vähem süüdi. Asja saabunud kolonistid olid antisemiidid lihtsalt sellepärast, et leidsid oma huligaansetele instinktidele süütud objektid, vanematel aga oli enam võimalust mõnitada ja kuraasitada juutide kallal.

Esimese nimi oli Ostromuhhov.

Ostromuhhovit hakati peksma igasugustel põhjustel ja täiesti ilma põhjusega. Peksta, mõnitada igal sammul, ära võtta ilus vöö või terved saapad ja anda nende asemele kõlbmatud nürud, mingil kavalal teel jätta toiduta või toit ära rikkuda, lõputult narrida, teotada igasuguste sõnadega, ja kõige hirmsam, — alati hirmus ja põlguses pidada, — see ootas koloonias mitte ainult Ostromuhhovit, vaid ka Šneiderit, Gleisserit ja Krainikut. Võitlus sellega osutus talumatult raskeks. Kõik

loomus täielikus saladuses, väga ettevaatlikult ja peaaegu ilma riskita, sest juudid olid eelkõige surmani hirmunud ja kartsid kaevata. Ainult kaudsete tunnetega — rõhutud ilme, vaikiva ja argliku käitumise järgi võis rajada oletusi, ja kõige kaugemate teede kaudu, kõige tundlikumate jõnglaste sõbralikest vestlustest kasvatajatega imbus läbi tabamatuid kuuldusi.

Ometigi oli võimatu pedagoogilise personali eest loosti varjata terve rühma kolonistide regulaarset rütmist ja tuli aeg, kus antisemitismi märatsemine koloonias polnud enam kellelegi saladuseks. Koostati ka vägivallatsejate nimistu. Kõik need olid meie vanad tuttavad: Burun, Mitjagin, Volohhov, Prihhodko, kuid kõige tähelepandavamad osa neis asjus etendasid kaks — Ossadtši ja Taranets.

Elavus, teravmeelsus ja organisatsioonilised võimed olid Taranetsi juba ammu tõstnud kolonistide esiritta, kuid vanemate poiste tulek ei jätnud Taranetsile vaba tegevusvälja. Nüüd leidis valitsemishimu väljapääsu juutide hirmutamises ja nende mõnitamises. Ossadtši oli kuueteistkümnepäevane noormees, tusane, jonnakas, tugev ja väga metsik. Ta uhkustas oma minevikuga, kuid mitte sellepärast, et oleks selles leidnud midagi ilusat, vaid lihtsalt kangekaelsuset, et see on tema minevik ja kellelgi pole tema eluga asja.

Ossadtši omas maitset elu suhtes ja jälgis alati tähelepanelikult seda, et tema päev ei mööduks rõõmuta. Rõõmude suhtes oli ta väga vähenõudlik ja leppis suuremalt jaolt jalutuskäikudega Pirogovka külla, mis asetses linna lähedal ja oli asustatud poolkulakute-poolväikekodanlastega. Pirogovka paistis tollal silma kenade tüdrukute ja samagonni külluse poolest, need moodustasidki Ossadtši peamise rõõmu. Tema vääramatuks kaaslaseks oli koloonia tuntud logard ja õgard Galatenko.

Ossadtši kandis meelipimestavat tukka, mis segas tal issanda maailma vaatamast, aga ilmsesti moodustas lihtsa eelise võitluses Pirogovka tütarlaste sümpaatia pärast. Selle tuka alt vahtis ta mind alati süngelt ja, nagu näis, vihaga mu katsete ajal end segada tema isiklikku ellu: ma ei lubanud tal käia Pirogovkas ja nõudsin visalt, et ta tunneks rohkem huvi koloonia vastu.

Ossadtši muutus juutide peainkvisiitoriks. Ossadtši oli vaevalt ise antisemiit. Kuid karistamatus ja juutide kaitsetus andsid talle võimaluse hiilata koloonias ürgse teravmeelsuse ja kangelaslikkusega.

Otsekohest avalikku võitlust meie märatsejate jõugu vastu oli vaja alata ettevaatlikult: see ähvardas rasket kättemaksu eelkõige juutidele; niisugused nagu Ossadtši ei peatunud äärmisel juhtumil ka noa ees. Oli vaja tegutseda kas aegamööda ja väga ettevaatlikult või lõpetada asi mingi plahvatusega.

Ma algasin esimesega. Mul oli vaja isoleerida Ossadtši ja Taranets. Karabanov, Mitjagin, Prihhodko ja Burun suhtusid minusse hästi, ja ma arvestasin nende toetust. Kuid ainus, mis mul õnnestus, oli neid keelitada juute mitte puutuda.

«Kelle eest neid kaitsta? Kas kogu koloonia eest?»

«Ära valeta, Semjon. Sa tead, kelle eest.»

«Mis sellest, et mina tean? Ma hakkan kaitsma, aga sellega ei seo enda külge Ostromuhhovit, — ikkagi püütakse ta kinri ja pekstakse veel hullemini.»

Mitjagin ütles mulle otsekoheselt:

«Mina oma nina sellesse asja ei topi, ei ole mulle käe järele; aga puutuma ma neid ei hakka, pole mul neid vaja.»

Zadorov tundis kõige enam kaasa minu seisundile, kuid ta ei osanud astuda otsesse võitlusse niisugustega nagu Ossadtši.

«Siin peab kuidagi väga järsu käänaku tegema, aga ei tea kuidas... Ja minu eest varjatakse samuti kõike seda, nagu teiegi eest. Minu juuresolekul kedagi ei puudutata.»

Juutide seisund muutus sel ajal üha raskemaks. Neid võis juba iga päev näha muhkudega, kuid pärimisel keeldusid nad enda peksjaid nimetamast. Ossadtši käis koloonias ringi, nina seljas, ja vahtis mulle ning kasvatataiale oma toreda tuka alt valjakutsuvalt otsa.

Ma otsustasin järsku läbi murda ja kutsusin ta oma kabinetti. Ta eitas otsustavalt kõike, ent kogu oma ilmega näitas, et ta eitab ainult viisakuse pärast, kuid tegelikult on talle ükskõik, mis ma temast mõtlen.

«Sa peksad neid iga päev.»

Mitte midagi selletaolist,» kõneles ta vastumeelselt.

Ma ähvardasin ta kolooniast minema saata.

Ta teadis väga hästi, kui pikk ja püürikas lugu on kolooniast väljasaatmine. Seda tuli kaua taotleda komisjonis, esitada igasuguseid ülekuulamismaterjale ja aruteluksikaid, kümme korda saata ülekuulamisi. Ossadtši ennast ja lisaks mitmesuguseid tunnista-

Ma ei huvitanud mind mitte ainult Ossadtši eest. Tema kanglastegusid jälgis kogu koloonia ja paljud suhtusid temasse heakskiidu ning vaimustusega. Saata ta kolooniast välja oleks tähendanud konserveerida need sümpaatiad alatise mälestuse kujul kannatanud kangelasest Ossadtšist, kes midagi ei kartnud, kedagi ei kuulnud, peksis juute ja kes pandi selle eest «tsima». Ja mitte Ossadtši üksinda ei tegutsenud juute vastu: Taranets polnud nii jäme kui Ossadtši, vaid ta leidis leidlikum ja peenem. Tema ei peksnud neid ühtegi ja kõigi teiste silme all suhtus juutidesse koguni õnnalt, kuid öösiti pistis ühele või teisele varvaste vahele paberitükid ja süütas need põlema, ise aga heitis voodisse ja teeskles magajat. Või hankinud juukse-loikamise masina, veenis mõnd Fedorenko-taolist venimust pügama Šneideril pool pead, siis teeskles, nagu oleks masin rikki läinud, ja kuraasitama vaese poisikese kallal, kui see käib tema kannul ja pisarsilmi palub lõpetada juuste loikamise.

Maasmine kõigist neist hädadest tuli kõige ootamatul ja häbiväärsemal kujul.

Kord õhtul avanes minu kabinetis uks ja Ivan Ivanov tuli sisse Ostromuhhovi ning Šneideri, mõlemad olid väsinud, sülitasid verd, kuid nad isegi ei nutnud tavapärasest hirmust.

«Ossadtši?» küsisin ma.

Korrapidaja jutustas, et Ossadtši noris õhtusöögi ajal Šneideri kallal, kes oli sööklatoimkonnas, sundis teda portsjoni ümber vahetama, teist leiba ulatama, ja rõõpaks selle eest, et Šneider suppi ulatades kogemata allutas taldrikut ja puudutas sõrmedega suppi, väljus Ossadtši laua tagant ja lõi korrapidaja ning kogu koloonia juuresolekul Šneiderile näkku. Šneider oleks vis-

tisti vaikinud, kuid korrapidaja polnud argpükside hulgast; kunagi polnud meil kaklusi olnud korrapidaja juuresolekul. Ivan Ivanovitš kaskis Ossadtšil sööklast lahkuda ja tulla mulle asjast ette kandma. Ossadtši suundus sööklast ukse juurde, aga peatus ukseks ja ütles:

«Ma lähen küll koloonia juhataja juurde, aga enne see itski veel laulab mu käes!»

Samas juhtus vaike ime. Ostromuhhov, kes oli juutidest alati kõige kaitsetum, hüppas äkki laua tagant välja ja tormas Ossadtši kallale:

«Mina ei luba sul teda lüüa!»

Kõik see lõppes sellega, et siinsamas sööklas peksis Ossadtši Ostromuhhovi läbi, märkas väljudes eeskotta peitupugenud Šneiderit ja lõi teda nii tugevasti, et sel tuli hammas välja. Minu juurde keeldus Ossadtši tulemast.

Minu kabinetis määrisid Ostromuhhov ja Šneider näod veriseks räpaste «satrite» käistega, kuid ei nutnud ja olid eluga ilmselt hüvasti jätnud. Ma olin samuti veendunud, et kui ma nüüd lõplikult ei lahenda kogu pinget, siis tuleb juutidel kiires korras päästa end põgenemise teel või valmistuda tõelistele piinadele. Mind rõhus ja masendas see ükskõiksus kakluse vastu sööklas, mida olid ilmutanud kõik kolonistid, isegi niusugused nagu Zadorov. Ma tundsin äkki, et praegu olen ma nõndasama üksik nagu koloonia esimesil päevil. Kuid esimesil päevil ma ei otsinudki kuskilt toetust ega kaastunnet, aga praegu olin ma juba jõudnud end ära hellitada ja harjuda kolonistide alalise kaastööga.

Kabinetis oli koos kannatanutega mitu inimest. Ma ütlesin ühele neist:

«Kutsu Ossadtši siia!»

Ma olin peaaegu veendunud, et Ossadtši ei hooli enam millestki ja tõrgub tulemast, ning otsustasin kindlalt ta äärmisel juhtumil ise sisse tuua kas või revolvriga.

Kuid Ossadtši tuli, vajus kabinetti, pintsak õlul, käed taskus, teel tõukas tooli. Koos temaga tuli ka Taranets. Taranets tegi näo, et see kõik on hirmus huvitav ja ta on tulnud ainult sellepärast, et on oodata huvitava etendust.

Ossadtši vaatas mind üle öla ja küsis:

Noh, ma tulin... mis on?»

Ma osutasin Ostromuhhovile ja Šneiderile:

Mida see tähendab?»

Noh, mida see siis ikka ära ei tähenda! Mõtles mul otse asja! Kaks juudinäru. Ma mõtlesin, et teab mis...

Akki langes pedagoogiline pinnas minu jalge all tagina ja mürinaga sisse. Ma leidsin end tühjast ruumist. Raske arvelaud, mis lebas mu laual, lendas äkki Ossadtši pea suunas. Ma ei tabanud, arvelaud põrkas kolinal vastu seina ning veeres põrandale.

Täielikus meeltekaotuses otsisin ma laualt midagi tasket, kuid äkki haarasin kätte tooli ja tormasin sellega Ossadtši kallale. Ta kargas paanikas ukse poole, kuid pintsak kukkus ta õlalt põrandale, Ossadtši takerdus sellele ning kukkus.

Ma toibusin, keegi võttis mul õlast kinni. Ma vaatasin ümber, — mulle vaatas otsa Zadorov ja naeratas:

«See jätis ei vääri seda!»

Ossadtši istus põrandal ja hakkas nuuksuma. Aknal varjas end kahvatanud Taranets, tal värisesid huuled.

Sina samuti mõnitasid neid poisse!»

Taranets ronis aknalaualt maha.

Annan ausõna, et ilal enam ei puuduta!»

«Välja siit!»

Ta väljus kikivarbail.

Ossadtši tõusis lõpuks põrandalt, hoides pintsakut kättes, ja likvideeris teise käega oma närvinõrkuse viimase jäänuse — üksiku pisara mäardunud põsel. Ta vaatas mulle otsa rahulikult, tõsiselt.

Neli päeva istud kingsepatöökojas veel-leival.»

Ossadtši naeratas virilalt ja vastas pikemalt mõtlema:

Hüva, istun ära.»

Teisel arestipäeval kutsus ta mind kingsepatöökotta ja palus:

«Ma enam ei tee, andestage.»

«Andestamisest tuleb jutt, kui oled oma aja ära istunud.»

Neli päeva ara istunud, ei palunud ta enam andestust, vaid teatas süngelt:

«Ma lahkun kolooniast.»

«Mine.»

«Andke dokument.»

«Ei mingisuguseid dokumente.»

«Hüvasti!»

«Jää terveks.»

14. TINDIPOTID HEANAABERLIKKUSEST

Kuhu Ossadtši läks, seda me ei teadnud. Kõneldi, et ta olevat läinud Taškenti, sest seal on kõik odav ja võib elada lõbusasti; teised kõnelesid, et Ossadtšil olevat meie linnas onu; kolmandad parandasid, et mitte onu, vaid tuttav voorimees.

Ma ei saanud kuidagi tagasi oma meelerahu pärast uut pedagoogilist langemist. Kolonistid painasid mind küsimusega, kas ma pole midagi kuulnud Ossadtšist.

«Mis asja on teil Ossadtšiga? Mispärast te siis nii mures olete?»

«Meie ei ole mures,» ütles Karabanov, «ainult parem oleks, kui ta oleks siin. Teil oleks parem...»

«Ma ei saa aru...»

Karabanov vaatas mulle otsa Mefisto silmadega:

«Vististi on teil hinges kuidagi ebamugav...»

Ma käratasin talle:

«Kasige minust eemale oma hingejuttudega! Mis te õige arvate? Et hingki on juba teie päralt?»

Karabanov lahkus tasahiljukesi minu juurest.

Koloonias helises elu, ma kuulsin koloonia tervet ja julget tooni, minu akna all kõlasid naljad ja tembud asjalikkuse vahele (kõik kogunesid millegipärast minu akna alla), keegi ei kaevanud kellegi peale. Ja Jekaterina Grigorjevna ütles mulle ükskord säärase ilmega, nagu oleksin mina raskesti haige, aga tema halastajade:

«Teil ei maksa piinelda, see läheb mööda.»

«Ma ei piinlegi. Muidugi läheb mööda. Kuidas koloonias on?»

Ma isegi ei tea, kuidas seda seletada. Koloonias on praegu kõik hästi, kuidagi inimlik. Meie juudid on lausa meelredad. Nad on veidi hirmunud kõigest, töötavad suurepäraselt ja häbenevad hirmsasti. Teate, vanemad poisid hoolitsevad nende eest. Mitjagin käib nagu lapsehoidja ringi: sundis Gleisserit end pesema, pügas pea, koguni nõobid õmbles ette.»

«Ah, Tähendab, kõik oli hea. Kuid mäherdune korraldus ja rämps oli täitnud mu pedagoogilise hinge! Mind rõhus üks mõte: kas ma üldse ei leiagi, milles peitub saladus? Nais ju, nagu oleks see otse peos olnud, nagu oleks ainult tarvitsenud haarata. Juba särasid paljude kolonistide silmad uutviisi... ja äkki kõik see purunes nii näotult. Kas tuleb siis kõike otsast alata?»

Mind häiris inetult organiseeritud pedagoogiline tehnika ja minu tehniline jõuetus. Ja ma mõitlesin järeleluse ning vihaga pedagoogikateadusele:

Kui mitu tuhat aastat ta eksisteerib! Missugused nimed, missugused hiilgavad mõtted: Pestalozzi, Rousseau, Natorp, Blonski! Kui palju raamatuid, kui palju paberit, kui palju kuulsust! Aga samal ajal on tühi koht, pole mitte midagi, üheainsa hu'igaanigagi ei tulda toime, ei ole meetodit, ei vahendit, ei loogikat, lihtsalt mitte midagi. Mäherdune šarlataansus.»

Ossadtšile mõtlesin ma kõige vähem. Ma viisin ta kulude arvele, kirjutasin ta igas tootmises paratamatute kadude ja praagi arvele. Tema koketeeriv lahkumine häiris mind veelgi vähem.

Ja muide, ta pöördus peagi tagasi.

Meile langes kaela uus skandaal, millest kuuldes minagi lõpuks tundsin, mis tähendab, kui üteldakse, et juuksed tõusevad peas püsti.

Ühel vaikselt külmal ööl läks jõuk koloniste-gorkilasi Ossadtši osavõtul tülili Pirogovka noormeestega. Tüli muutus kakluseks: meie poolel oli ülekaalus külmrelv — pussid, nende poolel tulirelv — kärbikud. Lahing lõppes meie kasuks. Külapoisid suruti välja sellest paigast, kus tänav aheneb, ja siis põgenesid nad hääbiväärselt ning sulgusid külanõukogu hoonesse. Kella kolmeks vallutati külanõukogu hoone rünnakuga, see tähendab, löödi eest ukseid ning aknad, ja lahing

läks üle energiliseks jälitamiseks. Külapoisid kargasid välja samadest uuest ja akendest, jooksid majadesse laiali, aga kolonistid pöördusid kolooniasse tagasi suure võidutsemisega.

Kõige kohutavam oli see, et külanõukogu oli täielikult lõhutatud ja teisel päeval oli selles võimatu töötada. Pea'e uste-akende olid kõlbmatuks muudetud lauad ja riiulid, paberid laiali loobitud ja tindipotid purustatud.

Bandiidid ärkasid hommikul nagu süütud sülelapsukesed ja läksid tööle. Lõuna paiku tuli minu juurde Pirogovka esimees ja jutustas mulle möödunud öö sündmustest.

Ma vaatasin sellele vanale, kidurale, arukale küla-mehele imeštusega otsa: mispärast ta üldse veel minuga kõneleb, miks ta ei kutsu välja miilitsat, ei võta vahi alla kõiki neid lurjuseid ja mind koos nendega?

Kuid esimees jutustas kõigest sellest mitte niivõrd vihaga, kuivõrd kurbusega, ja kõige enam oli mures selle pärast, kas koloonia parandab ukseid-aknad, kas parandab lauad ja kas ei või koloonia praegu anda temale, Pirogovka esimehele, kaks tindipotti?

Ma lausa jahmusin imestusest ega suutnud kuidagi mõista, millega seletada niisugust «inimlikku» suhtumist meisse võimude-poolt. Siis tulin ma otsusele, et esimees samuti nagu ma isegi ei suutnud veel endasse mahutada selle sündmuse kogu õudust: ta lihtsalt pomises midagi, et vähemalt kuidagimoodi sellele «reageerida».

Ma otsustasin enda järgi; ma ise olin suuteline ainult midagi pomisema:

«Noh, hüva... muidugi me parandame kõik... Ja tindipotid? Jah, need võib võtta.»

Esimees võttis tindipotid, korjas nad ettevaatlikult vasakusse kätte, surudes neid vastu kõhtu. Need olid tavalised kinnised potid.

«Niisiis, me parandame kõik ära. Ma saadan kohe meistri. Ainult klaasiga tuleb oodata, kuni linnast toome.»

Esimees vaatas mulle tänulikult otsa.

«Ega sest ole midagi, võib ka homme. Siis, teate, kui klaasi saab, võib teha juba kõik korraga.»

«Ah nii... Nojah, hüva, tähendab homme.»

Mispärast ta siiski ei lahku, too esimehe-loigam?

Kas te lähete praegu koju?» küsisin ma temalt.

Jah.»

Esimees vaatas ringi, võttis taskust kollase räti ja puhkis sellega täiesti puhtaid vurre. Nihkus mulle lähemale:

Sin, mõistate, on niisugune asi... Seal olid eile teie poisid ära võtnud... Ja seal, teate, noored inimesed... ja minu omagi poisinolk. Noh, noored inimesed, niisama naljapärast, ega olegi muud plaani, issand hoia... Nagu seltsimehed, teate, et hangivad, ja endalgi on ju ka tarvis... Ma ikka ütlesin: aeg on juba säherdune, loepooldest... igatühel on ju...»

Aga milles siis asi on?» küsisin ma. «Andestage, ma mitte ei mõista.»

Kärbik,» ütles esimees lausa näkku.

Kärbik?»

Kärbik neh»

Mis siis sellest?»

Ah, sa mu issake, ja ma ju ütlesin: noh naljatasid, mis seal ikka, neh... ja näe, eile see juhtuski... Siis teie omad võtsid ära... minu omal, ja veel seal kellegi, ei teagi, võib-olla ka mõni kaotas, teate ju küll, purjus inimesed... Ja kust nad seda samagonnigi saavad?»

Kes siis oli purjus?»

Oh, issake, kes seda teab... Kes seal veel aru saab? Ma le seal põlnud, aga jutud on sihukesed, et teie omad olid kõik purjus...»

«Aga teie omad?»

Esimees jäi kimpu:

Ma seal põlnud... Seesamane, et eile, tõsi küll, oli puhapäev. Ega ma siis sellepärast. Noorte inimeste asi, teate ju, mis seal ikka, ja teie poisidki, ega ma midagi ütlen, noh, peksid seal, kedagi ei tapnud ega haavanud. Või ehk on teie omadest mõni saanud?» küsis ta äkki hirmuga.

Ma pole omadega veel rääkinud.»

Mina küll ei kuulnud... aga räägitakse, et oli nagu paukusid olnud, kaks või kolm, võib-olla siis juba, kui

jooksid, sellepärast et teie omad, teate ju, on tulisem rahvas, ja meie külapoised muidugi seni kui pöörasid ara, kes sinna, kes tänna... He-he-he-he!»

Vanataat naerab ja kissitab silmi, säherdune lahke ja armas-kodune. Säherdusi vanaatte kutsutakse alati vanapapideks. Naeran minagi, vaadates talle otsa, aga südameš on talumatu rahunus.

«Tähendab, teie arvates polnud midagi hirmsat — kaklesid ja lepivad jälle ära?»

«Sedapsi jah, sedapsi jah, lepivad ära. Kas siis, kui mina alles noor olin, kas siis küll ei kakeldud plikade pärast? Minu venna Jakovi peksid poisid siis surnuks. Te kutsuge õige poisid kokku, kõnelge nendega, teate, et niisugust asja enam ei juhtuks.»

Ma läksin trepile.

«Kutsu need, kes olid eile Pirogovkas.»

«Aga kus nad on?» küsis mult terane nakerjas, kes jooksis mingi kiire asja pärast õuel.

«Kas sa siis ei tea, kes olid eile Pirogovkas?»

«Ai, te olete kaval... Ma kutsun teile parem Buruni.»

«Noh kutsu siis Burun.»

Burun ilmus trepile.

«Kas Ossadtši on koloonias?»

«Tuli koju, töötab puusepa-töökojas.»

«Ütle talle tead mis: eile meie omad olid räusanud Pirogovkas, ja asi on väga tõsine.»

«Jah, meil poisid kõnelesid küll.»

«Niisiis, ütle kohe Ossadtšile, et kõik koguneksid minu juurde, siin istub minu juures esimees. Ja et nad ei luiskaks, asi võib väga halvasti lõppeda.»

Kabinet tuli «pirogovkalasi» puupüsti täis: Ossadtši, Prihhodko, Tšobot, Opriško, Galatenko, Goloss, Soroka, veel keegi, ei mäletagi. Ossadtši käitus vabalt, nagu poleks meil omavahel midagi olnud. Kõrvaliste inimeste juuresolekul ma ei tahtnud vana asja meelde tuletada.

«Te olite eile Pirogovkas, olite purjus, huligaanitsite, teid taheti rahustada ja te peksite külapoisse, lõhkusite külanõukogu. On nii?»

«Mitte just täiesti nõnda, nagu teie kõnelete,» astus Ossadtši välja. «See on tõsi, et poisid olid Pirogovkas,

aga mina elasin seal kolm päeva, sellepärast et, teate teagi... Purjus me polnud, see on vale. Aga nende Panass pummeldas juba paeval Sorokaga, ja Soroka oli tõesti purjus... pisut, nojah. Golossile oli keegi andnud tutvuse poolest. Aga muidu olid kõik nagu kord ja kohus. Ja meie ei norinud kellegi kallal, jalutasime nagu kõik teisedki. Aga siis tuli seal üks, Hartšenko, mulle nina alla ja karjub: «Käed üles!» ja ise kärbikuga minu pihta sihtima. Nojah, ma andsin talle tõesti vastu molu. Noh, ja sellest seal lahti läkski... Nad on vihased meie peale, et plikad meiega rohkem...»

Mis siis juhtus?»

Ei midagi, läks kakluseks. Kui nad poleks lasknud, nad poleks ka midagi olnud. Aga Panass tulistas ja Hartšenko samuti, noh, ja ajasid meid taga. Me neid peksa ei tahtnudki, vaid ainult kärbikud ära võtta, aga nad pugesis peitu. Siis Prihhodko, te ju teate, kui ikka virutab...»

«Virutab! Virutasite muidugi. Kus kärbikud on? Kui palju?»

Kaks tükki.»

Ossadtši pöördus Soroka poole:

Too siia.»

Kärbikud toodi kohale. Poisid saatsin ma töökotta. Esimees oli kärbikute juures kimbatuses.

Kuidas siis on, kas võib ära võtta?»

Milleks siis? Teie pojal pole ju õigust kärbikuga ringi käia, samuti Hartšenkol mitte. Mul pole õigust neid tagasi anda.»

Nojah, mis mina nendega ikka teen? Ärge andke pealegi, las jäävad teile, ehk tuleb vahel siin metsas vargaid hirmutada. Ma tahtsin veel seda ütelda, teate, ärge siiski sellest asjast suurt välja tehke... Noorte inimeste asi, mõistate ju.»

See tähendab, et ma kuhugi ei kaebaks?»

Nojah, muidugi.»

Ma hakkasin naerma:

Milleks? Me elame ju heanaaberlikult...»

«Just-just,» rõõmutses ätt... «ikka heanaaberlikult... Elus juhtub ju kõike! Ja kui kõik laheb ülemuse ette...»

Esimees lahkus ja mul langes koorem südamele.

Õieti ütelda, ma olin kohustatud kogu selle loo laskma läbi pedagoogilise transporendi. Kuid nii mina ise kui ka poisid olime nii rõõmsad õnneliku lõpu üle, et saime seekord läbi ilma pedagoogikata. Ma ei karistanud neid, nad andsid mulle sõna ilma minu loata mitte enam Pirogovkasse minna ja lubasid vahekorrad Pirogovka poistega joonde seada.

15. «MEIE OMA ON IKKA KÕIGE ILUSAM»

1922. aasta talveks oli koloonias kuus tüdrukut. Selleks ajaks oli sirgunud ja tähelepandavalt ilusaks muutunud Olja Voronova. Poisid silmitsesid teda juba ilma naljata, kuid Olja oli kõigiga ühtviisi lahke, ligipääsmatu, ja ainult Burun oli tema sõber. Buruni laiade õlgade varjus ei kartnud Olja koloonias kedagi ja võis üleolevalt suhtuda isegi Prihhodko, koloonia kõige tugevama, kõige rumalama ja arulagedama inimese armuavaldustesse. Burun polnud armunud, tema ja Olja vahel oli tõepoolest hea noorpõlvesõprus, ja see asjaolu lisandas kolonistide hulgas suuresti austust nii Burunile kui ka Voronovale. Hoolimata oma ilust polnud Olja kuigivõrd silmapaistev. Talle meeldis väga põllumajandus; põllutöö, isegi kõige raskem, veetles teda nagu muusika, ja ta unistas:

«Kui kasvan suureks, abiellun tingimata maa-matsiga.»

Tütarlaste eestvedajaks oli Nastja Notševnaja. Ta oli kolooniasse saadetud koos ülisuure kirjaga, milles oli palju kirjutatud Nastja kohta: et ta on varas, varastatud esemete müütaja ja «punkripidaja». Sellepärast me vahtisime Nastjat kui imet. See oli haruldaselt aus ja sümpaatne inimene. Nastja polnud üle viieteistkümne aasta vana, aga ta paistis silma oma tuseduse, klaari näo, uhke peahoiaku ja kindla iseloomu poolest. Ta oskas tüdrukuile kätatada ilma kurjuseta ja irisemiseta, oskas ainsa pilguga korrale kutsuda iga kolonisti ja pidada talle lühikese veenva noomituse:

Mis sa sellest leivast purustad ja loobid? Oled rik-
kumiseks saanud või sigade tehnikumi lõpetanud? Korja
kehe üles!»

Ja haäl oli Nastjal sügav, rinnahaäl, mis reetis hillit-
setud jõudu.

Nastja sõbrunes kasvatajannadega, luges püsivalt
ning palju ja läks igasuguse kahtluseta plaanitatud
eesmärgi — töölisfakulteedi — poole. Kuid töölisfakul-
teet oli Nastjale alles kaugel silmapiiri taga, samuti
nagu teistelegi inimestele, kes püüdsid selle poole: Ka-
rabanovile, Veršnjovile, Zadorovile, Vetkovskile. Liiga
vauke oli meie esimeste kasvandike kirjaoskus, suuri
vaevu said nad jagu aritmeetika ja poliithariduse
tarkusest. Kõige haritum oli Raissa Sokolova, ja
me saatsime ta 1921. aasta sügisel Kiievi töölis-
fakulteeti.

Õigupoolest oli see lootusetu üritus, kuid meie nais-
kasvatajad tahtsid nii väga, et meil koloonias oleks
töölisfakulteedi õpilane. Eesmärk oli ilus, kuid Raissa
sobis vähe sääraseks pühaks ülesandeks. Terve suve
valmistus ta töölisfakulteeti astumiseks, kuid rammatu
muurde tuli teda ajada jõuga, sest Raissa ei püüdnud
ei mingisugusele haridusele.

Zadorov, Veršnjov, Karabanov — kõik inimesed, kel
oli jani teaduse järele — polnud sellega kuidagi rahul,
et töölisfakulteedi teele läheb Raissa Veršnjov, kolo-
niaal, kes paistis silma suureparase võime poolest lugeda
arv või oopäeva ühtesoodu, isegi sel ajal, kui tõmbas
epikoja lõõtsa, suur õigusearmastaja ja tõeotsija, van-
dus alati, kui meenutas Raissa säravat tulevikku. Ko-
geldes kõneles ta mulle:

«K-k-kuidas s-s-sellest ometi aru ei s-s-saada?
Raissa n-niikuinii l-l-lõpetab oma p-p-päevad v-v-
vanglas.»

Karabanov väljendus veelgi selgejoonelisemalt:

«Lialgi poleks oodanud teilt niisugust rumalust.»

Zadorov, häbenemata Raissa juuresolekut, naeratas
põlglikult ja lõi lootusetult käega:

«Töölisfakulteedi õpilane! Pannakse kits kärneriks.»

Raissa naeratas koketeerivalt ja uniselt vastuseks
kõigile neile sarkastilistele väljendustele, ja kuigi ta

ei ihanud töölisfakulteeti, oli ta ometigi rahul; talle meeldis Kiievisse sõit.

Ma olin poistega nõus. Tõepoolest, mis töölisfakulteedi õpilane võis saada Raissast! Ta sai juba nüüdki, töölisfakulteetiks valmistudes, linnast mingisuguseid kahtlasi kirju, käis salamisi kolooniast ära ja tema juures käis niisama salaja Kornejev, äpardunud kolonist, kes oli koloonias viibinud ainult kolm nädalat, kes oli varastanud meid teadlikult ja järjekindlalt, siis linnas vargusega sisse kukkunud, alaline mööda kriminaalmiilitsaid käija, ülimal määral roiskunud ja vastik olend, üks vähestest inimestest, kellest ma olen lahti ütelnud esimesest pilgust peale.

Sisseastumiseksami töölisfakulteeti Raissa sooritas. Kuid nädal pärast seda õnneliku sõnumit said meie poisid kuskilt teada, et Kornejev on samuti Kiievisse sõitnud.

«Nüüd siis algab see päris «teadus»,» ütles Zadorov.

Möödus talv. Raissa kirjutas harva, kuid tema kirjadest ei saanud midagi välja lugeda. Kord paistis, et tal läheb kõik hästi, kord osutus, et õppimine on väga raske, ja alati oli rahapuudus, kuigi ta sai stipendiumi. Kord kuus saatsime meie talle kakskümmend-kolmkümmend rubla. Zadorov kinnitas, et selle rahaga sööb Kornejev hästi õhtust, ja see sarnles tõega. Kõige enam said nina pihta naiskasvatajad, Kiievi nalia algatajad.

«Noh, iga inimene saab aru, et see kuhugi ei kõlba, aga teie ei märka. Kuidas on see võimalik: meie näeme, aga teie ei näe!»

Jaauaris saabus Raissa ootamatult kolooniasse kõigi oma korvidega ja ütles, et on lubatud õppevaheajale. Kuid tal polnud mingeid puhkusedokumente ja kogu tema käitumisest oli näha, et ta ei kavatsengi Kiievisse tagasi sõita. Minu järelepärimise peale teatas Kiievi töölisfakulteet, et Raissa Sokolova on katkestanud instituudis käimise ja on lahkunud ühiselamust teadmata kuhu.

Küsimus oli selgunud. Tuleb anda au poistele: nad ei narritanud Raissat, ei meenutanud talle äpardunud töölisfakulteeti ja oleksid nagu üldse unustanud kogu selle seikluse. Esimesil päevil pärast Raissa saabumist

naerdi naudinguga Jekaterina Grigorjevna üle, kel selletagi oli äärmiselt piinlik, aga üldiselt oldi arvamusel, et oli juhtunud kõige harilikum asi, mida nad juba varem olid ette näinud.

Märtsis pöördus Ossipova minu poole ärevate kahtlustega: mõningate tunnuste järgi on Raissa rase.

Mul läks süda külmaks. Me olime keerukas olukorras — mõtelge, lastekoloonias on naiskasvandik rase. Ma tajusin meie koloonia ümber, linnas, haridusosakonnas väga suure arvu nende heategelike vagatsejate olemasolu, kes tingimata kasutavad juhust ja tõstavad hirmsat kisa: koloonias valitseb suguline lodevus, koloonias elavad poisikesed tütarlastega kokku. Mind heidutas ka koloonia enese olukord ja Raissa kui kasvandiku raske seisund. Ma palusin Ossipovat kõnelda Raissaga südamest südamesse.

Raissa eitas kindlalt rasedust ja koguni solvus:

«Mitte midagi selletaolist! Kes siisuguse jätkuse ometigi on välja mõelnud? Ja kust see pärit on, et isegi kasvatajad hakkavad tegelema tühjade juttudega?»

Ossipova, vaeseke, tundis tõepoolest, et ta on halvasti talitanud. Raissa oli väga täidlane ja näilikku rasedust võis seletada lihtsalt ebaterve rasvumisega, seda enam, et väliselt polnud tõepoolest midagi kindlat. Me uskusime Raissat.

Kuid nädala pärast kutsus Zadorov mu õhtul õue, et nelja silma all kõnelda.

«Kas te teate, et Raissa on rase?»

«Aga kust sina seda tead?»

«Vaata kus naljamees! Aga kas see pole siis veel näha? Seda teavad kõik, ma mõtlesin, et teiegi teate.»

«Noh, kui on rase, mis siis sellest?»

«Ei midagi. Ainult milleks ta varjab seda? Noh, kui rase, siis rase, aga milleks ta teeb säherduse näo, et pole midagi selletaolistki. Ja vaat Kornejevilt on isegi kiri. Siin... näete?... «kallis naisuke». Me teadsime seda ju varemgi.»

Rahutus kõvenes ka pedagoogide seas. Lõpuks hakkas mind kogu see lugu vihastama.

«Noh, miks nõnda erutada? Rase, tähendab, sünnitab. Kui nüüd varjabki, siis sünnitust ikka varjata ei

saa. Midagi hirmsat siin pole, sünnib laps, ja see on kõik.»

Ma kutsusin Raissa enda juurde ja küsisin:

«Raissa, ütle tõtt: kas sa oled rase?»

«Milleks kõik minu kallal norivad? Mis see tähendab, tõepoolest, painavad ja raiuvad kõik kui rauda: ikka rase ja rase! Mitte midagi selletaolist pole, saate aru!»

Raissa hakkas nutma.

«Kas mõistad, Raissa, kui sa oled rase, siis ei ole vaja seda varjata. Me muretseme sulle tööd, kas või meil, koloonias, aitame ka rahaliselt. Lapse puhuks on ju kõik vaja ette valmistada, õmmelda ja muud sellist.»

«Aga mitte midagi selletaolist! Ma ei taha mingisugust tööd, jätke mind rahule!»

«Noh, hüva, minel!»

Nõnda ei saanud koloonia midagi teada. Oleks võinud ta saata arsti juurde järelevaatuseks, kuid selles küsimuses läksid pedagoogide arvamused lahku. Ühed nõudsid asja kiireimat selgitamist, teised toetasid mind ja osutasid, et tüdrukule on niisugune järelevaatust väga raske ja solvav, et lõpuks pole vajagi niisugust järelevaatust — ükskõik, varem või hiljem selgub kogu tõde, ja kuhu siis ikka tõtata, kui Raissa on rase, siis mitte rohkem kui viiendat kuud. Las ta rahuneb, harjub selle mõttega, ja selleks ajaks on ka juba raske varjata.

Raissa jäeti rahule.

Viieteistkümnendal aprillil oli linna teatris suur pedagoogide koosolek, sellel koosolekul pidasin ma ettekande distsipliinist. Esimesel öhtul õnnestus mul lõpetada referaat, kuid minu seisukohtade ümber arenesid kirklikud sõnavõttud, referaadi arutlus tuli üle viia teisele päevale. Teatris viibisid peaaegu kõik meie kasvatajad ja mõningad vanemad kolonistidki. Ööbima jäime linna.

Kolooniast oldi sel ajal juba huvitatud mitte enam ainult meie omas kubermangus, ja teisel päeval oli teatris rahvast otsatult. Muude küsimuste seas, mis mulle esitati, esines ka ühiskasvatuse küsimus. Tollal oli ühiskasvatus, õiguserikkujate koloonias seadusega

keelatud, meie koloonia oli Liidus ainuke, mis teostas ühiskasvatuse katset.

Küsimusele vastamisel vilksatas mulle kohe meelde Raissa, kuid isegi tema võimalik rasedus ei suutnud minu kujutluses midagi muuta ühiskasvatuse küsimuses. Ma raporteerisin koosolekule meil sel alal valitsevast täiel määral õnnelikust seisundist.

Vaheajal kutsuti mind fuajeesse. Leidsin sealt hingeldava Brattšenko: ta oli kihutanud ratsa linna ega lahtnud ühelegi kasvatajale ütelda, milles on asi.

Meil on juhtunud õnnetus, Anton Semjonovitš. Tüdrukud leidsid magamistoast surnud lapse.»

Kuidas — surnud lapse?»

«Surnud, täiesti surnud. Raissa korvist. Lenka pesi põrandat ja heitis millegipärast pilgu korvi, võib-olla tahtis midagi võtta, ja seal oli surnud laps!»

«Mis sa lobised?»

Mis võib ütelda meie enesetundest? Ma polnud veel kunagi läbi elanud niisugust õudu. Kalbed ja nutvad kasvatajad lahkusid kuidagi teatrist ja sõitsid voorimehega kolooniasse. Mina ei saanud sõita, sest ma pidin veel tagasi tõrjuma kallaletunge oma ettekandele.

«Kus laps praegu on?» küsisin ma Antonilt.

«Ivan Ivanovitš pani magamisruumi luku taha. Seal, magamistoas.»

«Aga Raissa?»

«Raissa istub kabinetis, poisid valvavad teda seal.»

Ma saatsin Antoni leiust miilitsasse teatama, aga ise jätkasin kõnelusi distsipliinist.

Alles öhtuks jõudsin ma kolooniasse. Raissa istus puust diivanil minu kabinetis, pea sassis ja ees räpane põll, millega ta oli töötanud pesuköögis. Ta ei vaadanud mulle otsa, kui ma sisse astusin, ja laskis pea veel mädalamale. Sealsamas diivanil oli Veršnjov enda ümber ladunud raamatuid: nähtavasti otsis ta mingit kohta, sest lehitses kiiresti üht raamatut teise järel ega pööranud kellelegi tähelepanu.

Ma tegin korralduse luku magamistoas ukse eest ära võtta ja korv laibakesega pesulattu viia. Hilja öhtul, kui kõik olid juba magama läinud, küsisin ma Raissalt:

«Miks sa seda tegid?»

Raissa tõstis pea, vaatas mulle otsa tõntsilt nagu loom ja kohendas põlve põlvedel.

«Tegin — ja kõik.»

«Miks sa mind ei kuulanud?»

«Ta hakkas äkki vaikselt nutma.»

«Ma isegi ei tea.»

Ma jätsin ta ööbima kabinetti Veršnjovi valve alla, kelle lugemiskirg garanteeris tema täielikemat valvust. Me kõik kartsime, et Raissa enese kallal midagi ette võtab.

Hommikul saabus kohtu-uuriija, juurdlus ei võtnud palju aega, üle kuulata polnud kedagi. Raissa jutustas oma kuriteost kitside, aga täpsete väljenditega. Lapse oli ta sünnitanud öösi, sealsamas magamistoas, kus magasid veel viis tüdrukut. Ükski neist polnud ärganud. Raissa seletas seda kui kõige lihtsamat asja:

«Ma püüdsin mitte oiata.»

Otsekohe pärast sünnitamist lämmatas ta lapse rätiga. Eitas ettekavatsetud tapmist.

«Ma ei tahtnud nõnda teha, aga ta hakkas nutma.»

Ta oli peitnud laiba korvi, millega oli sõitnud töölisfakulteeti, ja kavatsenud järgmisel ööl välja viia ning metsa visata. Mõtelnud, et rebased söövad ta ära, ja keegi ei saa midagi teada. Hommikul läks ta tööle pesukööki, kus tüdrukud pesid oma pesu. Einestas ja lõunastas kõigi kolonistidega koos, oli ainult «igav», poiste sõnade järgi.

Kohtu-uuriija viis Raissa endaga ühes ja laiba kohta tegi korralduse saata see haigla surnukambrisse lahkamisele.

Pedagoogiline personal oli sellest sündmusest äärmiselt demoraliseeritud. Mõtlesime, et kolooniale on saabunud viimased päevad.

Kolonistid olid pisut elavamas meeleolus. Tüdrukud kartsid öhtust pimedust ja oma magamistuba, milles nad ühegi hinna eest ei tahtnud ilma poisteta magada. Mõne öö olid nende juures magamistoas Zadorov ja Karabanov. Kõik see lõppes sellega, et ei maganud ei tüdrukud ega poisid ja koguni ei võtnud end riidest lahtigi. Poiste lemmikharrastuseks sai neil päevil tü-

tarlapsi hirmutada: nad ilmusid nende akende alla valgeis voodilinades, korraldasid jubedaid kontserte ahju-äärades, ronisid salamisi Raissa voodi alla ja väakusid seal öhtul kõigest kõrist.

Tapmisse endasse suhtusid poisid kui väga lihtsasse asja. Seejuures moodustasid nad kõik opositsiooni kasvatajatele Raissa võimalike ajendite seletamisel. Pedagoogid olid veendunud, et Raissa lämmatas lapse neitsiliku häbi hoos: pingelises seisundis keset uinuvat magamisruumi tõepoolest äkki piiksatas laps, — hakkas hirm, et ärgataks.

Zadorov oli naerust lõhkemas, kuulates neid ülemäära psühholoogiliselt häälestatud pedagoogide seletusi.

«Ah jätke säärase loba kõnelemine! Mis neitsihäbi! Kõik oli varem valmis mõeldud, sellepärast ta ei tahtnudki tunnistada, et varsti sünnitab. Kõik oli Kornejeviga varem läbi mõeldud ja arutatud. Ja korvgi oli ilusasti ette valmis, et metsa viia. Kui ta oleks seda teinud häbist, kas ta siis oleks nõnda rahulikult hommikul tööle läinud? Ma laseksin selle Raissa, kui see oleks minu teha, homme maha. Raibe ta oli, raipeks alati jääbki. Ja teie kõnelete neitsilikust häbist! Tal polnud ju üldse kunagi mingit häbi.»

«Sel juhul, mis eesmärk tal siis oli, mispärast ta seda tegi?» esitasid pedagoogid surmava küsimuse.

«Väga lihtne eesmärk: milleks on tal last vaja? Lapsega peab jändama — toitma ja kõike muud. Oli neil last väga vaja, eriti Kornejevile!»

«Nonoh! Seda ei või olla...»

«Ei või olla? Küll on veidrikud! Muidugi Raissa ei ütle, aga ma olen veendunud, kui ta käsile võtta, siis tuleb seal niisuguseid asju ilmsiks, et...»

Poisid olid Zadoroviga nõus ilma vähimagi kahtlusevarjuta. Karabanov oli veendunud selles, et «säärast tempu» ei tee Raissa esimest korda, et juba enne kolooniat on kindlasti olnud midagi taolist.

Kolmandal päeval pärast mõrva viis Karabanov lapse laiba mingisugusesse haiglasse. Ta pöördus tagasi suure vaimustusega:

«Oi, mis ma seal kõik ei näinud! Seal oli purkides

välja pandud igasuguseid selliseid poisipõnne, küllap, tükki kolmkümmend. Seal on niisuguseid koledaid, niisuguse peaga, jalad kõverasse tõmmatud, ega saa aru, kas ikka on inimene või mõni kärnkonn. Meie oma — ei maksa rääkidagi! Meie oma on ikka kõige ilusam.»

Jekaterina Grigorjevna vangutas etteheitvalt pead, kuid temagi ei suutnud hoiduda naeratusest:

«Noh, mis te räägite, Semjon, kas teil pole ometigi häbi!»

Ümberringi rōkkasid poisid naerda, neid olid juba ära tüüdanud kasvatajate äravaevatud paastuaegsed näod.

Kolme kuu pärast peeti Raissa üle kohut. Kohtusse oli kutsutud kogu Gorki-nimelise koloonia pedagoogiline nõukogu. Kohtunik hurjutas meid sellepärast, et me ei ole kasvatanud õiget vaadet. Protestida me muidugi ei võinud. Mind kutsuti kohtu nõupidamisele ja küsiti:

«Kas te võite teda uuesti kolooniasse võtta?»

«Muidugi.»

Raissa mõisteti tingimisi kaheksaks aastaks vangi ja anti otsekohe kolooniasse vastutava järelevalve alla.

Meie juurde pöördus ta tagasi, nagu poleks midagi juhtunud, tõi endaga kaasa suurepärased kollased poolsaapad, ja meie piduõhtutel sädeles ta valsikeerises, kutsudes oma poolsaabastega esile meie pesunaiste ja Pirogovka tüdrukute talumatu kadeduse.

Nastja Notševnaja ütles mulle:

«Te kõristage Raissa kolooniast või muidu me koristame ta ise. Vastik on temaga ühes toas elada.»

Ma tõttasin teda trikotaaživabrikusse tööle paigutama.

Ma kohtasin teda mitu korda linnas. 1928. aastal sõitsin ma asja pärast sinna linna, nägin ootamatult ühe söökla puhvetis leti taga Raissat ja tundsin ta kohe ära: ta oli muutunud kenamaks ja samal ajal lihasterikkamaks ning rühikamaks.

«Kuidas elad?»

«Hästi. Töötan puhvetimüüjana. Mul on kaks last ja hea mees.»

«Kornejev?»

«Oh ei,» naeratas ta, «vana elu on unustatud. Ta pussitati juba ammu uulitsal surnuks... Aga teate mis, Anton Semjonovitš?»

«Noh?»

Aitäh teile, et siis ei uputanud mind. Niipea kui läksin tehasesse, jätsin vanad kombed maha.»

16. «HABERSUPP»

Kevadel sadas meile kaela uus õnnetus — plekiline tuufus. Esimesena haigestus Kostja Vetkovski.

Arsti koloonias polnud. Jekaterina Grigorjevna, kes oli kunagi käinud meditsiinilises instituudis, tohterdas neil möödapääsmatuil juhtumel; kui päris ilma arstita oli võimatu toime tulla, aga arsti kutsuda oli ka piinlik. Tema erialaks koloonias olid juba saanud sügelised ja esmaabi löikehaavade, põletuste ning põrutuste puhul, ja talvel oli meil jalatsite ebatäiuslikkuse tõttu palju poisse külmunud jalgadega. See oli nähtavasti ka kõik, mida kolonistid heatahtlikult põdesid, — nad ei paistnud silma kalduvusega jännata arstide ja ravimitega.

Ma suhtusin kolonistidesse alati sügava austusega just nende meditsiinilise vähenõudlikkuse pärast ja ise õppisin neilt selles suhtes paljugi. Meil sai täiesti harjunud asjaks mitte pidada end haigeks kolmekümne kaheksa kraadise temperatuuri puhul, ja selletaolise vastupidavusega uhkeldasime üksteise ees. Muide, see oli peaaegu möödapääsmatu lihtsalt sellepärast, et arstid tulid meile üsna vastumeelselt.

Sellest siis tuligi, et kui Kostja haigestus ja tal oli ligi nelikümmend kraadi palavikku, tähistasime seda kui uudsust koloonia elus. Kostja pandi voodisse ja ta me püüti osutada igasugust tähelepanu. Õhtuti kogunesid tema voodi juurde sõbrad, ja et paljud suhtusid temasse laisti, siis ümbritses teda õhtul terve salkkond. Et Kostjalt seltskonda mitte ära võtta ja poisse mitte pahan-dada, veetsime meie samuti oma õhtused tunnid haige voodi juures.

Päeva kolme pärast teatas Jekaterina Grigorjevna

mulle erutatult oma rahutusest: väga sarnane plekiline tüüfusega. Ma keelasin poistel tema voodile lähemise, aga Kostjat kuidagi nagu kord ja kohus isoleerida oli niikuinii võimatu: samas toas tuli nii õppida kui ka õhtuti koguneda.

Päev hiljem, kui Vetkovskil hakkas väga paha, mähkisime ta vatitekki, mis teda kattis, asetasime sõiduvankrisse ja ma viisin ta linna.

Haigla vastuvõturuumis kõnnib, lamab ja oigab inimest nelikümmend. Kaua ei ilmu arsti. On näha, et siin on juba ammu kõik askeldamisest ära väsinud ja et haige paigutamine haiglasse ei tööta talle midagi eriti head. Lõpuks tuleb arst. Laisalt tõstab ta meie Vetkovskil sargi üles, ähib raugalikult ja ütleb laisalt märkmeid tegevale velskrile

«Plekiline. Haiglalinnakesse.»

Linna taha väljale on sõjast jäänud paarkümmend puust barakki. Ma ekslen kaua õdede, haigete, sanitaride seas, kes kannavad välja linadega kaetud kanderäume. Oeldakse, et haiget peab vastu võtma valvevelsker, kuid keegi ei tea, kus ta on, ja keegi ei taha teda otsida. Ma kaotan lõpuks kannatuse ja torman lähima õe kallale, tarvitades sõnu «korralagedus», «ebainimlikkus», «pöörane». Minu viha toob kasu: Kostja rõivastatakse lahti ja viiakse kuhugi.

Kolooniasse tagasi jõudnud, kuulsin, et samasuguse temperatuuriga on voodisse heitnud Zadorov, Ossadtši ja Beluhhin. Zadorovi tabasin ma, muide, jalult veel sel hetkel, kui ta vastas Jekaterina Grigorjevna manitsusele voodisse heita:

«Küll te olete kummaline naine! No ei tea, milleks ma peaksin voodisse heitma? Ma lähen praegu kohe sepikotta, seal arstib Sofron mu silmapilkselt terveks...»

«Kuidas Sofron teid arstib? Mis te kõnelete rumalusi!»

«Aga eks ikka sellesamaga, millega ennastki: samagonn, pipar, sool, masinaõli ja pisut vankrimääret!» rõkkab Zadorov harjumuse kohaselt ilmekalt ja avameelselt naerda.

«Vaadake, Anton Semjonovitš, kuidas te olete nad

lasknud üle käte minna!» pöörduv minu poole Jekaterina Grigorjevna. «Tema arstib end Sofroni juures! Jalamaid heitke voodisse!»

Zadorovist õhkus kohutavat palavust ja oli näha, et ta püsis vaevu jalul. Ma võtsin ta küünarnukist kinni ja juhtisin vaikides magamistuppa. Seal lebasid juba voodites Ossadtši ja Beluhhin. Ossadtši kannatas ja polnud rahul oma olukorraga. Ma olin ammu märganud, et sellised «lahingumehed» taluvad alati väga raskelt haigusi. See-eest oli Beluhhin, nagu tavaliselt, roosilises meeleolus. Koloonias polnud Beluhhinist lõbusamat ja rõõmsamat inimest. Ta pärines Nižni-Tagili põlisest töölisperest; oli nälja ajal läinud leiba otsima, kuid Moskvast mingisuguse haarangu puhul vahistatud ja lastekodusse paigutatud, sealt põgenenud ja harjunud uulitsaeluga, uuesti vahistatud ja uuesti põgenenud. Ettevõtliku inimesena püüdis ta mitte varastada, vaid spekulatsioonidest heasüdamliku naeruga, sest need olid alati julged, omapärased ja äpardunud. Lõpuks veendus Beluhhin, et ta ei sobi spekulandiks, ja otsustas minna Ukrainasse.

Beluhhin oli kunagi koolis õppinud, teadis pisut kõigest, oli kräbe ja vilunud poiss, kuid, mis paneb imestama, ka metsikult kirjaoskamatu. On olemas säherdusi poisse, kel oleks nagu kogu kirjatarkus selgeks õpitud: tunneb murdusid, on protsentidestki aimu, kuid kõik see on tal käes imestusväärset konarlikult ja isegi naljakalt. Beluhhin kõneles samasugust konarlikku keelt, millest hoolimata aga arukalt ja vaimukalt.

Tüüfuses lamades oli ta ammendamatult lobisev ja, nagu alati, kahekordistasid tema teravmeelsust juhuslikult koomilised sõnaseosed:

«Tüüfus, see on meditsiiniline intelligents, mis pärast ta siis on takerdunud põlise töölise külge? Vaat kui linnib sotsialism, siis ei lase me seda batsilli künnisele, ja kui, ütleme, ta just nii kihevilt on küsimuse pärast, kas saab toiduportsjoni või ei, sellepärast et temalgi on õigupoolest vaja elada, siis pöördugu minu sekretäri-kirjaniku poole. Aga sekretäriks needime Kolka Veršnjo, sellepärast et tema on kimbus raa-

matuga nagu koer kirpudega. Kolka täiendab intelligentsi ja on talle sama, mis koerale kirbud, mis vastab batsillile demokraatlikus tasakaalus.»

«Mina saan sekretäriks, aga mis sina hakkad tegema sotsialismi puhul?» küsis Kolka Veršnjov kogeldes.

Kolka istus Beluhhini jalutsis, tavakohaselt raamatuga, tavakohaselt sasipäine ja katkise särgiga.

«Mina hakkan seadusi kirjutama, kuidas sina pead riietuma, et sul oleks sarnasus inimesega, aga mitte paljasjalgsega, sellepärast et see ajab vihale isegi Toska Solovjovi. Mis lugeja sa oled, kui sarnled pärdikuga. Ja pealegi veel igal ahvitantsitajalgi pole säherdust musta pärdikut. Eks ole tõsi, Toska?»

Poisid naersid Veršnjovi üle. Veršnjov ei vihastunud ja vaatas armastavalt Beluhhinile otsa hallide heade silmadega. Nad olid suured sõbrad, tulid kolooniasse koos ja töötasid kõrvuti sepikojas, ainult Beluhhin seisis juba alasi ääres, aga Kolka eelistas tõmmata lõõtsa, et teine käsi oleks vaba raamatu jaoks.

Toska Solovjov, keda sagedamini nimetati Anton Semjonovitšiks, — me olime temaga nimekaimud — oli ainult kümne aastane. Beluhhin oli ta leidnud meie metsas näljast poolsurnuna ja juba meelemärkuseta. Ukrainasse oli ta sõitnud Samaara kubermangust koos vanematega, teel kaotanud ema, aga mis juhtus pärast seda, ei mäletanud ta enam isegi. Toskal oli kena kirgas lapsenägu, ja see oli alati suunatud Beluhhini poole. Tal polnud nähtavasti oma lühikese elu jooksul olnud eriti tugevaid muljeid ja teda rabas alatiseks ning aheldas enda külge see lõbus enesekindel irvhammas Beluhhin, kes orgaaniliselt ei võinud karta elu ja tundis maailmas kõige väärtust.

Toska seisab Beluhhini peatsis ja tema silmakesed põlevad armastusest ning vaimustusest. Ta helistab puhangulist tiiskandilist lapsenaeru:

«Must pärdik!»

«Toskast saab mul tubli poiss,» tirib Beluhhin ta voodi tagant välja.

Toska kummardub hämmelduses Beluhhini kõhu kohale, mis on kaetud vatitekiga.

«Kuule, Toska, ära sa loe raamatuid nõnda nagu

Kolka, sest näed, ta on kaotanud igasuguse teadlikkuse.»

«Mitte tema ei loe raamatuid, vaid raamatud loevad teda,» ütleb Zadorov naabervoodist.

Ma istun kõrval, mängin Karabanoviga malet ja mõtlen: «Nad nähtavasti on unustanud, et nad on tüüfuses.»

«Keegi seal, kutsuge Jekaterina Grigorjevna.»

Jekaterina Grigorjevna tuleb vihase inglina sisse.

«Mis õrnutsemised need on? Mis Toska siin ameleb? Kas te mõtlete ka midagi? See ei kõlba kuhugi!»

Toska kargab ehmunult voodist eemale ja taandub. Karabanov haarab tal käest kinni, kükitab ja tuiگردab paanilises hirmus vallatult nurka:

«Minagi kardan...»

Zadorov itsitab:

«Toska, sa võta ka Anton Semjonovitši käest kinni. Miks sa tema maha jätsid?»

Jekaterina Grigorjevna vaatab abitult ringi keset lõbusat jõuku.

«Täiesti nagu suulude juures.»

«Suulud — need on need, kes käivad püksata ja tarvitavad toiduks tuttavaid,» kõneleb Beluhhin tähtsalt. «Läheneb säherdune preilile: «Lubage teid saata.» See on muidugi rõõmus: «Ah, milleks, ma lähen üksinda?» — «Ei, kuidas ometi võib, kuidas nõnda, et üksinda?» Noh, saadab põiktänavani ja paneb siis nahka. Ja koguni ilma sinepita.»

Kaugest nurgast kajab Toska lagisev tiiskant. Ja Jekaterina Grigorjevna naeratab:

«Seal süüakse preilisid, aga siin lastakse väikesi lapsi tüüfushaigete juurde. Üks ja sama.»

Veršnjov leiab hetke Beluhhinile kätte maksta:

«S-s-suulud ei s-s-söö m-m-mingisuguseid p-r-r-reilisid. Ja k-k-kindlasti on sinust kultuursemad. N-n-nakatad T-t-toska.»

«Aga teie, Veršnjov, mispärast istute sel voodil?» tähendab talle Jekaterina Grigorjevna. «Otsekohe lahuge siit!»

Veršnjov hakkab hämmeldunult korjama oma raamatuid, mis on laiali Beluhhini voodil.

Zadorov lööb sekka:

«Tema pole preili. Teda Beluhhin ära ei õgi.»

Toska seisab juba Jekaterina Grigorjevna kõrval ja kõneleb otsekui mõtlikult:

«Matvei ei söö musta pärdikut.»

Veršnjov tassib ühe kaenla all tervet virna raamatuid, aga teise alla on ootamatult sattunud Toska, kes vehkleb jalgadega, naerab.

Kogu see rühm langeb Veršnjovi voodisse, kõige kaugemasse nurka.

Hommikul on sügav vanker, mis on valmistatud Ka-lina Ivanovitši projekti järgi ja pisut sarnleb puusärgiga, ääreni täis. Vaipadesse mähitult istuvad vankri põhjal meie tüüfushaiged. Puusärgi äärele on asetatud laud ja sellel istume meie Brattšenkoga. Mul on süda raske, sest ma aiman ette sellesama jandi kordumist, mis võttis vastu Vetkovski. Ja mul pole mingit veendumust, et poisid sõidavad just paranema.

Ossadtši lamab põhjal ja sikutab kramplikult vaipa õlgadele. Vaibast vahib välja mustjas-halli vatti, oma jalge juures näen ma Ossadtši saapaid, jämedaid ja katkisi. Beluhhin on vaiba üle pea tõmmanud, teinud sellest toru ja ütleb:

«Inimesed mõtlevad, et papid sõidavad. Mispärast küll niisugust papikarja veetakse?»

Zadorov naeratab vastuseks ja sellest naeratusest on näha, kui halb tal on.

Haiglasinnakeses on endine olukord. Ma leian üles õe, kes töötab sellel palatis, kus lamab Kostja. Ta pildurdab vaevaga tõtlikku jooksu koridoris.

«Vetkovski? Vist selles palatis...»

«Mis seisukorras ta on?»

«Ei ole veel midagi teada.»

Anton rapsab tema selja taga nuudiga õhku:

«Vaata sulle juttu: ei ole teada! Kuidas siis nõnda — ei ole teada!»

«Kas see poiss on teiega kaasas?» vaatab õde põlglikult kopitanud, sõnnikust haisvat Antonit, kelle pükste külge on takerdunud ölekõrsi.

«Me oleme Gorki-nimelisest kolooniast,» algan ma ettevaatlikult. «Siin on meie kasvandik Vetkovski. Aga

muud tõin ma veel kolm tükki juurde, paistab, et samuti tüüfuses.»

«Siis pöörduge vastuvõturuumi.»

Aga vastuvõturuumis on rahvasumm ees. Ja peale selle tahaksin ma, et poisid oleksid üheskoos.»

«Me ei saa igasuguste tujude järgi tantsida!»

Ja liikus edasi.

Kuid Anton oli tal ees:

Kuidas siis nõnda? Te võite ju ometigi kõnelda inimesega.»

«Minge vastuvõturuumi, seltsimehed, siin pole mõtet kõnelda!»

Ode vihastus Antoni peale. Ka mina vihastusin Antoni peale:

«Kao siit, ära sega!»

Anton ei kao, muide, kuhugi. Ta vaatab imestades otsa minule ja õele, aga mina räägin õele niisama ärritatud tooniga:

«Võtke vaevaks kuulata paar sõnagi. Mul on vaja, et poisid tingimata paraneksid. Iga paranenu eest maksan ma kaks puuda nisujahu. Kuid ma sooviksin, et mul oleks tegemist ühe inimesega. Vetkovski on teie juures. Korraldage nõnda, et ka teised poisid oleksid teie juures.»

Õde jahmub, ilmselt solvumisest.

«Kuidas nisujahu? Mis see on, altkäemaks või? Ma ei mõista!»

«See ei ole altkäemaks, see on preemia, mõistate? Kui teie pole nõus, leian ma teise õe. See pole altkäemaks: me palume pisut lisatähelepanu oma haigeile, võib-olla mõningat lisatööd. Asi seisab, näete, selles, et nad on halvasti toidetud ja neil pole sugulasi.»

«Ma võtan nad enesele ilma nisujahuta, kui tahate. Kui palju neid on?»

«Praegu ma tõin kolm, kuid arvatavasti toon veelgi.»

«Noh, läki.»

Mina ja Anton läheme õele järele. Anton kissitab kavalalt silmi ja noogutab peaga õe poole, kuid temagi on nähtavasti rabatud asjade niisugusest pöördest. Ta võtab alandlikult vastu mu soovi mitte vastata tema grimassidele.

Õde juhib meid kuhugi tuppa haigla kauges nurgas, Anton toob meie haiged.

Kõigil on muidugi tuufus, Valvevelsker vaatab pisut imestunult meie vatitekke, kuid õde ütleb talle veenva haälega:

«Need on Gorki-nimelisest kolooniast, saatke nad minu palatisse.»

«Aga kas teil on kohta?»

«Selle me korraldame. Kaks kirjutatakse täna välja, aga kolmanda voodi mahutame ka kuhugi ära.»

Beluhhin jätab meiega lõbusasti hüvasti:

«Tooge aga veel, on soojem olla.»

Tema soovi täitsime päev hiljem: tõime Golossi ja Sneideri, ja nädala pärast veel kolm tükki.

Selleks õnneks lõppeski.

Mitu korda sõitis Anton haiglasse ja päris õelt, kuidas on meie lood. Tüüfusel ei õnnestunud meie kolonistidest jagu saada.

Me kavatsesime juba mõnele linna järele sõita, kui ühel heliseval kevadisel keskpäeval tuli metsast välja vari, mähitud vatitekki. Vari läks otse sepikotta ja piiksatas:

«Noh, kesvatreialid, kuidas te siin siis elate? Aga sina ikka aina loed? Yaata, sul tikub ajuniit juba kõrvast välja...»

Poisid sattusid vaimustusse: Beluhhin, kuigi kõhnenud ja näost must, oli endiselt lõbus ega kartnud elus midagi.

Jekaterina Grigorjevna tormas talle kallale: mispärast ta tuli jalgsi, mispärast ta ei oodanud, kuni järele sõidetakse?

«Näete, Jekaterina Grigorjevna, ma oleksin oodanud küll, kuid hakkas nii väga igav puukimise järele. Kui mõtlen, seal meie omad söövad peenleiba, söövad «sega-putru» ja putru terve kausitäie, siis, mõistate, levib üle kogu mu psühholoogia säärane igatsus, ei suuda lihtsalt vaadata, kuidas nad helbivad seal seda habersuppi... ha-ha-haa!»

«Mis asi see «habersupp» on?»

«Noh, teate, Gogol on kujutanud niisugust suppi, see hakkas mulle hirmsasti meeldima. Ja haiglaski armas-

lati seda habersuppi pruukida, aga niipea, kui mina seda nägin, siis lõi niisugune naljakas tunne mu organismi, — et ei suutnud end kuidagi kohandada, lõhun naerda ega saa parata. Kus siis õde pistis söimama, aga minul sellest veelgi lõbusam, muudkui naeran ja naan. Nii kui aga meelde tuleb: habersupp... Ja süüa seda kuidagi: niipea kui lusika järele käe sirutan — või suren naerust. Nii ma nende juurest ära tulingi... Kuidas teil on, kas olete juba lõunastanud? Täna on vististi puder?»

Jekaterina Grigorjevna hankis küskilt piima: haigele ei tohi kohe ometi putru anda!

Beluhhin tänas rõõmsalt:

«Aitäh, tegite surijale viimast meelehead.»

Kuid piima kallas kõik pudru sekka. Jekaterina Grigorjevna lõi käega.

Peagi tulid ka teised tagasi.

Õele viis Anton korterisse koti valget jahu.

17. «KONTAKT» KÜLAELANIKKONNAGA

Trepke mõisa remont osutus meie jaoks uskumatult oluliseks ja raskeks asjaks. Maju oli palju, kõik nad olidsid mitte remonti, vaid peaaegu terveniisti ümberehitamist. Rahaga oli alati pingeline olukord. Kubermanguasutuste abi väljendus peamiselt meile mitmesuguste ehitusmaterjalide ostulubade väljaandmises; nende ostulubadega oli vaja sõita teistesse linnadesse — Kiievi, Harkovi. Siin suhtuti meie ostulubadesse üleolevalt, materjale anti välja kümne protsendi ulatuses nõutavast, aga vahel üldse ei antudki. Pool vagunit klaasi, mis meil siiski õnnestus pärast mitut Harkoviteekonda saada, võeti meilt ära raudteel, meie omas linnas, hoopis tugevama organisatsiooni poolt, kui seda oli meie koloonia.

Rahapuudus pani meid väga raskesse seisundisse töölise suhtes, palgatööliste ei võinud peaaegu üldse loota. Ainult puusepatööd teostasime me puuseppade artelli abil.

Aga peagi leidsime rahaenergia allika. Need olid vanad lõhutud küünid ja tallid, mida teises koloonias oli määratu palju. Trepkedel oli olnud hobusekasvandus, meie plaanides tõuhobuste kasvatamist senini küll veel polnud ja nende tallide taastaminegi oleks osutunud meile üle jõu käivaks, — «polnud küna meie kärsa järgi», nagu ütles Kalina Ivanovitš.

Me hakkasime neid hooneid lammutama ja telliseid külameestele müüma. Ostjaid leidsus külluses: igal korralikul inimesel on vaja küll ahju laduda, küll keldrit ehitada, ja kulakute tõu esindajad ostsid telliseid sellele tõule omase ahnusega lihtsalt tagavaraks.

Lammutamist teostasid kolonistid. Sepikojas tehti igasugusest vanast kolust kangid, ja töö lausa kees.

Et kolonistid töötasid ühe poole päevast ja teise poole veetsid koolilaudade taga, siis käisid poisid päeva jooksul teises koloonias kaks korda: esimene ja teine vahetus. Need rühmad kursseerisid kolooniate vahel kõige asjalikumana, näoga, mis, muide, ei takistanud neid vahetevahel õigest teest kõrvale kaldumast mingisuguse klassikalise «kuldkanakese» jahil, kes oli usaldavalt lahkunud väljapoole õue piire värsket õhku hingama. Selle tibukese püüdmine ja seejärel seda põhjalikum kõigi temas peituvate kalorite ärakasutamine olid keerukad operatsioonid ja nõudsid energiat, ettenägelikkust, külma verd ja entusiasmi. Need operatsioonid muutusid keerukamaks veel seetõttu, et meie kolonistidel oli olnud kokkupuuteid kultuuriajaloo ja nad ei suutnud toime tulla ilma tuleta.

Töomatkad teise kolooniasse lubasid üldse meie kolonistidel astuda tihedamasse suhteisse talupoja-maailmaga, kusjuures täielikus kooskõlas ajaloolise materialismi seisukohtadega huvitas koloniste eelkõige talupoegade majanduslik baas, millele nad kirjeldataval perioodil ka vahetult lähenesid. Süvenemata aruteludesse mitmesugustest pealisehitustest, tungisid kolonistid otsest teed mööda aitadesse ning keldritesse ja tarvitasid kuidas oskasid sinna kogutud rikkusi. Täiesti õigesti oodates vastupanu oma tegevusele elanikkonna pisiomandlikelt instinktidelt, püüdsid kolonistid uurida kultuuriajalugu niisugustel tundidel, kui need instink-

tid magavad, tähendab öösiti. Ja täielikus kooskõlas ajalooga tundsid kolonistid mõninga aja vältel huvi eranditult inimese kõige algelisema vajaduse rahuldamise vahendi — toidu — vastu. Piim, koer, pekk, pirukad — see oleks lühike nomenklatuur, mida tollal rakendati Gorki-nimelises koloonias küllaga «kontakti» loomise küsimuses.

Senikaua kui nende niivõrd teaduslikult põhjendatud küsimustega tegelesid Karabanovid, Taranetsid, Volohhovid, Ossadtšid, Mitjaginid, võisin ma rahulikult magada, sest need inimesed paistsid silma täieliku usjatundmisega ja südametunnistusega. Külamehed tulid hommikuti pärast oma varanduse lühikest ülelugemist otsusele, et kaks kruusi piima puudub, seda enam veel, et kruusid ise seisid kohal ja tunnistasid loenduse õigeaegsust. Kuid lukk keldri ees oli täielikus korras ja oli isegi suletud vahetult enne ülelugemist, katus oli terve, koer polnud öösi klähvinud, ja üldse kõik osemed, nii elusad kui ka elutud, vaatasid maailma püürani ja usalduslike silmadega.

Hoopis teiseks läks lugu, kui ürgkultuuri kursuse läbivõtmisele asus noorem põlvkond. Sel puhul võttis lukk peremeest vastu hirmust virildunud füsiognoomiaga, sest et tema elu oli, õieti ütelda, likvideeritud muukraua oskamatu käsitsemisega, vahel aga ka endise Trepke mõisa taastamiseks määratud kangiga. Koer, nagu mäletas peremees, polnud öösi mitte ainult klähvinud, vaid oli otse lõhki minemas, ja ainult peremehe laiskus oli olnud selle põhjuseks, et koer ei saanud õigeaegset toetust. Meie poiste kvalifitseerimata, järele ei viis selleni, et neil endil tuli varsti üle elada rae-vunud peremehe tagaajamise õudu, kes oli sängist üles astunud kas tähendatud peni poolt või oli koguni õhtust peale oodanud kutsumatut külalist. Nendes tagaajamistes peitusidki juba minu rähutuse esimesed elemendid. Ebaedukas jõnglane jooksis muidugi kolooniasse, mida kunagi poleks teinud vanem põlvkond. Peremees tuli samuti kolooniasse, äratas minu ja nõudis kurjategija väliaandmist. Kuid kurjategija lebas juba voodis ja mul oli ainult võimalus naiivselt küsida:

«Kas te võite selle poisi ära tunda?»

«Aga kuidas ma teda ära tunneksin? Nägin ainult, kuidas ta sua jooksis.»

«Aga võib-olla polegi see meie oma?» tegin ma veelgi naiivsema lähenemiskatse.

«Kuidas pole teie oma? Seni kui teie omi polnud, ei juhtunud meil niisuguseid asju.»

Kahjukannatanu hakkas sõrmedel üles lugema tema käsutuses olevat faktilist materjali:

«Eile öösi joodi Mirošnitsenkol piim ära, üleile lõhuti Stepan Verholal lukk, sel päeval kadus kaks kana Gretšanõi Pjotril, aga päev enne seda... seal elab lesk Stovbina, võib-olla teategi, seadis turu jaoks kaks kannu hapukoort valmis, tuli vaene naine keldrisse, aga seal oli kõik puhtalt pahupidi pööratud ja hapukoor ära rikutud. Ja Vassili Moštšenkol ja Jakov Verholal ja sel küütrakal, kuidas ta nüüd oligi... Netšipor Moštšenkol...»

«Aga missuguseid tõendeid teil on?»

«Missuguseid tõendeid? Ma tulin ju sellepärast, et ta siia jooksis. Ja rohkem pole vajagi. Teie omad käivad Trepkes ja heidavad kõigele silma...»

Tõljal ei suhtunud ma kaugeltki nii heasüdamlikult sündmustesse. Kahju oli külameestestki, kurb ja häiriv oli tunda oma täielikku jõuetust. Eriti ebamugav oli mul sellätõttu, et ma koguni ei teadnudki kõiki lugusid, ja võidi kahtlustada milles tahes. Aga samal ajal olid mu närvid talviste sündmuste tõttu pisut vapustatud.

Koloonias näis pealispinnal kõik korras olevat. Päeval kõik poisid töötasid ja õppisid, öhtul naljatlesid, mängisid, ööseks heitsid magama ja hommikul ärkasid lõbusaina ja eluga rahul olevaina. Aga just öösi toimusidki ekskursioonid külla. Vanemad poisid võtsid mu vihased ja nõrdinud kõned vastu alandliku vaikimisega. Mõneks ajaks vaikisid talupoegade kaebed, kuid siis algasid uuesti ja jälle süttis talumeeste viha koloonia vastu.

Meie seisund muutus keerulisemaks selle asjaolu tõttu, et maanteel jätkusid röövimised. Need võtsid nüüd pisut teise iseloomu kui varem: röövlid ei riisunud mitte niipalju raha, kuivõrd toiduaineid, ja see-

juures kõige pisimais kogustes. Algul ma mõtlesin, et see pole meie kätetöö, kuid külamehed jutustasid inimeste seas jutuajamistes:

Noh küllap vist ikka on teie omad. Vaat kui mõni kinni püütakse ja läbi pekstakse, küll siis näete.»

Poisid vaigistasid mind tuliselt:

«Matsid luiskavad! Võib-olla mõni meie omadest on roninudki kuhugi keldrisse, noh... juhtub ju. Aga et teel — see on plära.»

Ma nägin poisse siiralt veendunud olevat, et teel meie omad ei röövi, nägin sedagi, et niisugust riisumist vanemad kolonistid ei õigusta. See vähendas pisut minu närvipinget, kuid ainult kuni esimese kuulduseni, lähima kokkupuuteni külaaktiiviga.

Äkki tungis ühel öhtul kolooniasse ratsamiilitsa rühm. Kõik väljapääsud meie magamisruumidest suleti tunnimeeste poolt ja algas üldine läbiotsimine. Ka mind areteeriti minu kabinetis, ja see just rikkuski miilitsal kogu mängu. Poisid võtsid militsionääre rusikatega vastu, kargasid aknaist välja, pimeduses hakkasid juba telliskivid lendama, õuenurkades arenesid kähmlused. Talli juures seisvaid hobuseid ründas terve alk, ja hobused jooksid metsa mööda laiali. Minu kabinetti tungis pärast kärarohket sõimu ja maadlemist Karabanov ning kisendas:

«Tulge kiiresti välja, või muidu juhtub õnnetus.»

Ma hüppasin õuele ja minu ümber kogunesid silmapilkselt hunnikusse solvatud, vihast kähisevad kolonistid. Zadorov oli hüsteerikas:

«Millal see lõpeb? Saadetagu mind vanglasse, see on juba ära tüüdanud!... Kas ma olen vang või kes ma olen? Vang? Mispärast nõnda, mispärast otsitakse läbi, tuhnitakse kõikjal?»

Kohkunud miilitsarühma ülem püüdis tooni siiski mitte kaotada:

«Otsekohe käskige oma kasvandikel magamisruumidesse minna ja seisma jääda oma voodite kõrvale.»

«Mis alusel te teostate läbiotsimist?» küsisin ma ülemalt.

«See pole teie asi. Mul on käsk.»

«Lahkuge otsekohe kolooniast.»

«Kuidas lahkuge?»

«Ilma oblasti haridusosakonna juhataja loata ei lase ma labiotsimist teostada, mõistate, ei lase, takistan jõuga.»

«Kull me teid veel otsime labi!» hõikas keegi kolonistidest, kuid ma kärgatasin talle:

«Vait!»

«Hüva,» ütles ülem ähvardavalt, «teiega tuleb teisiti kõnelda...»

Ta korjas oma mehed juba lõbusaks läinud kolonistide abiga kuidagi kokku, hobused leiti üles, ja nad lahkusid, saadetud iroonilistest saatesõnadest.

Linnas saavutasin ma seda, et tehti noomitus mingisugusele ülemusele. Pärast seda haarangut hakkasid sündmused arenema erakordselt kiiresti. Külamehed tulid minu juurde vihaselt, ähvardasid, karjusid:

«Eile võtsid teie omad teel Javtuhhi eidelt või ja rasva!»

«Lora!»

«Teie omad! Ainult mütsi oli tõmmanud silmade peale, et ära ei tuntaks.»

«Palju neid siis oli?»

«Üks oli, ütleb eit. Teie oma oli! Ja pintsakki niisugune.»

«Lora! Meie omad ei või ometigi niisuguse asjaga hakkama saada!»

Külamehed lahkusid, meie vaikisime rusutult, ja Karabanov paiskas äkki:

«Luiskavad, ja ma ütlen tõesti — luiskavad! Me teaksime ju kah!»

Minu erutust jagasid poisid juba ammu, isegi rünnakud keldritele oleksid juba nagu lõppenud. Öhtu tulekuga koloonia sõna otseses mõttes tardus millegi ootamatult uue, raske ja solvava ootuses. Karabanov, Zadorov ja Burun käisid magamistoast magamistuppa, mööda õue pimedaid nurki, luusisid mööda metsa. Ma närvisesin sel ajal rohkem kui kunagi oma elus.

Ja siis...

Ühel ilusal öhtul avanes mu kabineti uks ja jõuk poisse viskas tuppa Prihhodko. Karabanov, hoides

Prihhodkot kaelusest kinni, paiskas ta jõuga minu laua juurde:

«Siin ta on!»

«Kas jälle noaga?» küsisin ma väsinult.

«Mis noaga? Röövis teel!»

Maailm langes mu peale kokku. Reflektiivselt küsisin ma vaikivalt ja värisevalt Prihhodkolt:

«On see tõsi?»

Tõsi,» sosistas ta vaevalt kuuldavalt, vaadates maha. Hetke murdosakese vältel toimus katastroof. Mul oli akki käes revolver.

«Ah! Kurat!... Elada teiega!»

Kuid ma ei jõudnud tõsta revolvrit oma pea juurde. Mu kallale tormas karjuv, nuttev poistejõuk.

Ma tulin teadvusele Jekaterina Grigorjevna, Zadorovi ja Buruni juuresolekul. Ma lamasin põrandal laua ja seina vahel, üleni veega üle kallatud. Zadorov hoidis minu pead ja tõstes pilgu Jekaterina Grigorjevna poole ütles:

«Minge sinna, seal poisid... nad võivad Prihhodko maha tappa...»

Sekundi pärast olin ma õues. Ma vabastasin Prihhodko nende käest juba meelemärkuseta seisundis, üleni verisena.

18. PANDIMÄNG

See oli 1922. aasta suve algul. Koloonias vaikiti Prihhodko kuriteost. Ta sai kolonistidelt hea keretäie, tal tuli kaua voodis lamada, ja meie ei tulitanud teda mingisuguste pärimistega. Kõrvalt kuulsin, et midagi erilist Prihhodko vägitöös polnudki. Relva tema juurest polnud leitud.

Kuid Prihhodko oli ometigi tõeline bandiit. Temale ei jätnud kogu katastroof minu kabinetis ega ka oma õnnetus mingit muljet. Ja edaspidigi tekitas ta kolooniale palju ebameeldivaid elamusi. Samal ajal oli ta omamoodi andunud kolooniale, ja ükski tema vaenlane polnud garanteeritud, et talle pähe ei saja raske kang või kirves. Ta oli äärmiselt piiratud mõistusega inimene

ja elas alati lähima mulje, tema rumalasse kolusse tulnud esimese mõtte mõju all.

See-eest aga polnud töös Prihhodkost paremat. Kõige raskemate ülesannete puhul ei langenud tema meeleolu, ta oli kirglik kirve- ja vasaratöömees ka siis, kui need ei sadanud ligimese pähe.

Kolonistidel tekkis pärast kirjeldatud raskeid päevi tugev viha talupoegade vastu. Poisid ei suutnud andestada, et nemad olid meie kannatuste põhjuseks. Ma nägin, et kui poisid hoiduvadki liiga avalikust vägivallast talupoegade kallal, siis hoiuvad ainult selle pärast, et neil on minust kahju.

Minu ja kasvatajate vestlusi talurahva, tema töö, selle töö austamise vajaduse teemal ei võetud poiste poolt mitte kui neist teadlikumate ja targemate inimeste kõnelusi. Kolonistide arvates mõistsime meie neid küsimusi vähe, — nende silmis me olime linna-intelligendid, kes pole suutelisedki mõistma talupoegade eemaletõukavuse kogu sügavust.

«Teie ei tunne neid, aga meie tunneme omal nahal, mis rahvas see on. Ta on poole naela leiva pärast valmis inimest tapma, ja katsuge talt midagi paluda... Näljasele ei anna ta mingi hinna eest, parem mädanegu tal salves.»

«Las me olla pealegi bandiidid! Kuid meie siiski teame, et oleme eksinud, nojah... meile on andestatud. Me teame seda. Aga nemad — neile pole keegi meeltmööda, tsaar oli halb, nõukogude võim on halb. Temale on ainult see hea, kes temalt midagi ei nõua, aga annab temale kõik muidu. Matsid, ühe sõnaga!»

«Oi, mina neid ei salli, neid matse, ei või silma otsaski näha, laseksin kõik maha!» ütles Burun, põline linnainimene.

Burunil oli turul käies alati üks meelelahutus: minna külamehe juurde, kes seisis koorma kõrval ning vahtis raevuga tema ümber sõeluvaid linna rõõvleid, ja küsida:

«Kas sa oled ka kambajõmm?»

Külamees unustab arusaamatuses oma ettevaatlikkuse:

«Mäh?»

Ahaa! Sa oled mats!» naerab Burun ja teeb ootamatu välkkiire liigutuse koormas oleva koti suunas: «Hoi kinni, vanatol!»

Külamees vannub katu, aga seda just Burunile vaja ongi, temale on see sama nagu muusikasõbrale sümfooniakontserdi kuulamine.

Burun ütles mulle otsekoheselt:

Kui poleks teid, näeksid need kulakud tirulit.»

Üks tähtsamaid põhjusi, mis tekitas meie vahekorra halvenemise talupoegkonnaga, oli see, et meie koloonia oli eranditult kulaklikest taludest ümbritsetud. Gontšarovka, milles elas suuremalt jaolt tõeline töötav talurahvas, oli meie elust veel kaugel. Meie lähimad naabrid aga, kõik need Mussi Karpovitšid ja Jefrem Didorovitšid, pesitsesid üksikult asuvais, mitte viitstaradest, vaid plankaedadest piiratud õuedega, korralike katustega ja lumivalgeks lubjatud majades, ei lasknud kadedalt kedagi oma õue ja kui käisid koloonias, siis tüütasid meid ära oma alaliste kurtmistega toitusmaksu jaotuse üle, ennustasid, et siisuguse poliitika puhul nõukogude võim ei püsi, aga samal ajal sõitsid ise toredail täkkudel, pühade ajal ujusid samagonnis, nende naised lõhnasid uuest sitsist, hapukoorest ja vareenikuist, nende pojad kujutasid endast midagi väljaspool võistlust seisvat peigmeeste ja hurmavate kavaleride turul, sest kellelgi polnud siisuguseid liibuvaid pintsakuid, siisuguseid uusi tumerohelisi nokkmütse, siisuguseid puhastatud säärsaapaid, mida ohtisid nii suvel kui ka talvel läikivad, toredad kalossid

Kolonistid tundsid hästi iga meie naabri majapidamist, tundsid isegi iga üksiku külvimasina või viljalõikaja seisundit, sest neil tuli meie sepikojas sageli korrastada ja parandada neid tööriistu. Kolonistid teadsid ka paljude karjaste ja töömeeste kurba saatust, keda kulaklus sageli halastamatult õuest välja viskas, maksmata neile isegi palka nagu kord ja kohus.

Õigust öelda nakatasid kolonistid mindki vaenuga elle väravate ja plankude taha peitunud kulaklusemaailma vastu.

Seda enam tegid mulle muret alalised arusaamatu-

sed. Sellele lisandusid veel vaenulikud suhted küla juhtkonnaga. Lukaa Semjonovitš, loovutanud meile Trepke põllud, ei olnud kaotanud lootust tõrjuda meid välja teisest kolooniast. Ta taotles tarmukalt veski ja kogu Trepke mõisa üleandmist külanõukogule kooli asutamise ettekäändel. Tal õnnestus linnas olevate sugulaste ja kaimude abil osta külasse aravedamiseks üks teise koloonia kõrvalehitusi. Me võitlesime selle kallale tungi vastu rusikate ja kaigastega; mul õnnestus linnas suure vaevaga likvideerida müügitehing ja tõestada, et ehitus ostetakse lihtsalt küttepuudeks Lukaa Semjonovitšile endale ja tema sugulastele.

Lukaa Semjonovitš ja tema sabarakud kirjutasid ja läkitasid linna lõpmatuid kaebusi koloonia peale, nad kandsid agarasti linnas mitmesugustes asutustes meie peale keelt ja nende pealekäimisel oligi teostatud miilitsa haarang.

Juba talvel oli Lukaa Semjonovitš kord vajunud minu tuppa ja nõudnud ülemuslikult:

«Näidake mulle dokumente, kuhu te kulutate krossid, mida võtate külameestelt sepise eest.»

Ma ütlesin talle:

«Käige välja!»

«Kuidas?»

«Välja siit!»

Mu ilme ei ennustanud kindlasti mingisugust edu külameeste raha saatuse selgitamiseks ja Lukaa Semjonovitš haihtus tõrkumatult. Kuid pärast seda sai tast minu ja kogu meie organisatsiooni avalik vaenlane. Kolonistid vihkasid Lukaad samuti kogu oma «noorus-tulega».

Juunikuus, kuumal lõunaajal kerkis horisondile teispoole järve terve rongkäik. Kui ta lähenes kolooniale, seletasid meie silmad vapustavaid üksikasju: kaks «matsi» töid kinniseotud Opriškot ja Sorokat.

Opriško oli igas suhtes kangelaslik isiksus ja koloonias kartis ta ainult Anton Brattšenkot, kelle käe all ta töötas ja kelle käe läbi ta mõnegi korra oli kannatada saanud. Ta oli Antonist hulga pikem ja temast tugevamgi, kuid neid eelseid takistas teda kasutamast ei millegagi seletatav armumine vanemasse talli-

mehele ja tema edusse. Kõigi ülejäänud kolonistide suhtes käitus Opriško väarikusega ega lubanud kedagi enda seljas ratsutada. Teda aitas suurepärase iseloom: ta oli alati lõbus, armastas samasugust lõbusat seltskonda ja asus seepärast ainult misugustes kohtades koloonias, kus polnud ühtegi norgus nina ega haput nägu. Kogumispunktist ei tahtnud ta mingi hinna eest kolooniasse tulla ja mul tuli isiklikult talle järele sõita. Ta võttis mind voodis lamades vastu põlgliku pilguga:

«Käige kus kurat, kuhugi ma ei sõida!»

Mind oli hoiatatud tema kangelaslike väärtuste suhtes ja seepärast kõnelesin ma temaga üpris asjakohase tooniga:

«Mul on väga ebameeldiv teid tülitada, sir, kuid ma olen sunnitud oma kohustust täitma ja palun teid väga asuda oma kohale teile valmisseatud tõllas!»

Opriško oli algul rabatud minu galantsest kohtlemisest ja isegi tõusis voodilt üles, kuid siis sai tas endine kapriis võimust ja ta langetas pea uuesti padjale.

«Ütlesin, et ei sõida!... Ja asi nudi!»

«Niisugusel puhul, austatud sir, olen ma oma suureks kurvastuseks sunnitud teie vastu jõudu tarvitama.»

Opriško tõstis padjalt lokkis pea ja vaatas mulle võltsimatu imestusega otsa:

«Etskae, kust säherdune on välja tulnud? Mind ei ole kerge jõuga võita!»

«Võtke arvesse...»

Ma suurendasin rõhku hääles ja lisandasin sellele juba iroonia varjundi:

«...kallis Opriško...»

Ja äkki möirgasin talle:

«Noh, maast lahti, mis kurat sa aeled! Üles, öeldakse sulle!»

Ta kiskus end voodist lahti ja tormas akna juurde:

«Jumala eest hüppan aknast välja!»

Ma ütlesin talle põlglikult:

«Kas hüppad otsekohe aknast välja või sead sammud vankri poole, mul pole aega sinuga jorutada.»

Me olime kolmandal korrusel, sellepärast hakkas Opriško lõbusalt ja laialt naerma.

«Küll aga norite! ... Noh, mis sa ütled? Teie oletegi Gorki koloonia juhataja?»

«Jah.»

«Noh, seda oleksite pidanud kohe ütlema! Oleksime juba ammu ära sõitnud.»

Ta hakkas energiliselt teele asuma.

Koloonias võttis ta eranditult kõigist kolonistide operatsioonidest osa, kuid ei mänginud kunagi esimest viiulit ja otsis nähtavasti rohkem meelelahutust kui mingisugust kasu.

Soroka oli Opriškost noorem, ümara sileda näoga, oli põhjalikult rumal, kidakeelne ja erakordselt saamatu. Polnud niisugust asja, milles ta poleks «vahele jäänud». Seepärast, kui kolonistid nägid teda Opriško kõrval seotuna, olid nad väga pahased.

«Mis lust oli Dmitril Sorokaga kampa lüüa...»

Saatjaiks osutusid külanõukogu esimees ja Mussi Karpovitš — meie vana tuttav.

Mussi Karpovitš käitus praegusel hetkel solvatud inglina. Lukaa Semjonovitš oli ideaalselt kaine ja ülemuslikult ligipääsmatu. Tema punane habe oli korralikult soetud, pintsaku alla tõmmatud puhtaim väljaõmmeldud särk, — ilmselt oli ta äsja kirikust tulnud.

Esimees alustas:

«Hästi kasvatate küll oma koloniste.»

«Aga mis on teil sellega tegemist?»

«Aga nimelt niipalju, et inimestel pole enam elu teie kasvandike pärast, röövivad teel, varastavad kõik paljaks.»

«Hei, külaonu, aga kas sul oli õigust neid kinni siduda?» kostis kolonistide salgast.

«Ta mõtleb, et see on vana režiimi aeg...»

«Kui võtta ta käsile...»

«Olge vait!» ütlesin ma kolonistidele. «Milles asi seisab, jurustage.»

Mussi Karpovitš hakkas kõnelema:

«Naine riputas undruku ja teki aiale, aga need kaks läksid mööda, vaatan — pole enam ollagi. Mina neile järele, aga nemad jooksu. Kus mina nüüd neid kätte saan! Aga aitäh, et Lukaa Semjonovitš tuli kirikust, nii me nad siis kinni võtsimegi...»

«Mispärast te kinni sidusite?» kostis jällegi jõugust.

«Aga selleks, et varvast ei laseks. Sellepärast...»

«Siin pole praegu jutt sellest,» ütles esimees, «lähme aga protokollile kirjutama.»

«Küll saab protokollitagi läbi. Kas nad andsid asjad teile tagasi?»

«Paljud mis andsid! Tingimata protokoll.»

Esimees oli otsustanud meiega suurstada ja, tõttu telda, oli tal selleks parim alus: esimest korda oli kolonist tabatud kuriteopaigalt.

Meile oli säärane asjade kõik väga ebameeldiv. Protokoll oleks tähendanud poistele tõsist ülekuulamist ja kolooniale kustutamatu häbi.

«Need poisid püüti kinni esmakordselt,» ütlesin ma.

«Naabrite vahel juhtub ju mõndagi! Esimene kord tuleb ikka andestada.»

«Ei,» ütles punapea, «mis andestamist siin veel saab olla! Läki aga kantseleisse protokollile kirjutama.»

Mussi Karpovitš tuletas samuti meelde.

«Aga kas mäletate, kuidas te mind öösi vedasite? Kirves on veel tänaseni teie käes, ja kui palju ma veel trahvi maksin!»

Jah, varjata ei saanud! Kulakud surusid meid seljale. Ma saatsin võitjad kantseleisse, aga ise ütlesin poistele vihaga:

«Seda te tembutasite, kuni nüüd on päevad käes, kurat teid võtku! Seelikutükki oli teil vaja! Nüüd pole häbil otsa... Hakkan teid, lurjuseid, varsti tümitama. Ja need idioodid istuvad pogriss.»

Poisid vaikisid, sest vallatusega oli tööpoolest liiga kaugele mindud.

Pärast niisugust ultrapedagoogilist kõnet suundusin minagi kantseleisse.

Tundi kaks palusin ja keelitasin ma esimeest, töötasin, et niisugust asja ei juhtu, ial enam, nõustusin tegema külanõukogule uued vankrirattad omahinnaga. Esimees seadis lõpuks ainult ühe tingimuse:

«Las kõik poisid paluvad.»

Selle kahe tunni jooksul hakkasin ma vihkama esimeest kogu oma eluajaks. Keskustelude vahel välgatas mul verejanuline mõte: võib-olla õnnestub kolonistide!

kuskil pimedas nurgataguses tabada see esimees, hakkavad peksma — ei kutsu mina neid ära.

Nii või teisiti, aga muud väljapaasu polnud. Ma käskisin koloniste rivistuda trepi juurde, kuhu ilmus ülemus. Pannes käe mütsi sirmi juurde ütlesin ma koloonia nimel, et meie kahetseme väga oma kaaslaste eksimust, palume neile andestada ja töötame, et edaspidi niisugused juhtumid enam ei kordu. Lukaa Semjonovitš pidas järgmise kõne:

«Niisuguste asjade puhul tuleb ilmtingimata talitada seaduse kogu valjusega, sellepärast et külainimene on ilmtingimata töötav inimene. Ja kui ta on undruku üles riputanud ja sina võtad selle ära, siis oled sa rahva, proletariaadi vaenlane. Mina, kelle kätte on antud nõukogude võim, ei või lubada niisugust seaduserikkumist, et iga bandiit ja kurjategija aga kahmab, mis saab. Aga et te siin ilmtingimata palute ja töotate, siis jäägu see nõnda, nagu ta juba kord on. Kui te just alandlikult palute, ja teie juhataja, tema peab teid kasvatama ausale kodanikuelule, aga mitte bandiitideks. Ma ilmtingimata andestan.»

Ma värisesin alandusest ja vihast. Opriško ja Soroka seisid kaametena kolonistide kõrval.

Ülemus ja Mussi Karpovitš surusid mul kätt, kõnelesid midagi ülemuslikult-suuremeelselt, kuid ma ei kuulnud neid.

«Rivitult!»

Koloonia kohal lõõskas ja pahtus põuane päike. Maa kohal roomas mägimüüdi lõhn. Liikumatu õhk oli tardunud metsa kohale siniste joomedena.

Ma vaatasin ringi. Aga ümberringi oli ikka see sama koloonia, needsamad kivist karbid, needsamad kolonistid, ja ka homme on kõik ikka sama: undrukud, esimees, Mussi Karpovitš, sõidud igavasse, kärbeste reostatud linna. Otse mu ees oli üks minu tuppa, kus asetsesid koiku ja värvimata laud, ja laual lebas pakk tubakat.

«Kuhu küll kaduda? Noh, mis suudan ma teha? Mis suudan ma teha?»

Ma pöörasin metsa.

Männimetsas pole südapäeval varju, kuid siin on

alati suurepäraselt puhas, paistab kaugele, ja sirged männid oskavad nõnda korraldatult, nõnda vähenõudlikes misanstseenides paikneda taeva all.

Hoolimata sellest, et me elasime metsas, polnud mul peaaegu üldse olnud juhusid sattuda päris tihnikusse. Inimlikud küsimused ohjeldasid mu laudade, hõõvelplinkide, kuuride ja magamistubade külge. Männimetsa õhus ja puhtus, vaigulõhnast küllastunud õhk meenutas enda juurde. Oli tahtmine siit mitte kuhugi enam minna ja ka ise muutuda samasuguseks sirgeks tarbaks aromaatses puuks ja seista samasuguses peenes, delikaatses seltskonnas sinise taeva all.

Mu taga praksus oks. Ma vaatasin ringi: kogu mets, nii palju kui oli näha, oli täis koloniste. Nad liikusid ettevaatlikult puutüvede perspektiivis, ainult kõige kaugemates harvikutes jooksid minu suunas.

Ma peatusin imestunult. Nema tardusid samuti paigale ja vahtisid mind teritatud pilkudega, vaatasid mingisuguse liikumatu, kohkunud ootusega.

«Mis te siin teete? Mis te minu järele luurate?»

Minule kõige lähemal asuv Zadorov eraldus puust ja ütles mulle jämedavõitu tooniga:

«Lähme parem kolooniasse.»

Mul sälvatas midagi südames.

«Aga mis siis koloonias on juhtunud?»

«Ei mitte midagi... Lähme.»

«Kõnele ometi, kurat! Mis siis, kas te võtsite õige nõuks täna mu pea peal vett keeta või?»

Ma astusin talle kiiresti vastu. Lahenes veel inimene, kolm, teised heidusid kõrvalt Zadorov atles osinal.

«Me läheme ära, tehke meile ainult üks meelehea.»

«Mis teil siis vaja on?»

«Andke revolver siia.»

«Revolver?»

Ma taipasin äkki, milles on asi, ja hakkasin naerma:

«Ah revolver! Olge lahked! Kus on veidrikud. Kuid ma võin ju ka end üles puua või järve uputada.»

Zadorov hakkas äkki naerma, nii et mets kajas.

«Ei-ei, las jääda teie kätte! Meil tuli aga niisugune

mõte pähe. Te jalutate? Noh, jalutage siis. Poisid, tagasi!»

Mis oli siis juhtunud?

Kui ma olin metsa pööranud, oli Soroka lennanud magamistuppa:

«Oi, poisid, kullakesed, oi, kiiresti minge metsa! Anton Semjonovitš laseb enda maha!»

Teda ei kuulatud lõpuni ja tormati magamistoast välja.

Õhtul olid kõik uskumatult pahased, ainult Karabanov mängis tola ja aeles naga pargel voodite vahel. Zadorov paljastas armsasti hambaid ja aina litsus end millegipärast Šelaputini õitsva näokese ligi. Burun ei läinud minust eemale ja vaikis jonnakalt ning saladuslikult. Opriško harrastas husterikat — lebas Kozõri toas ja lõugas määrdunud padjasse. Soroka oli poiste pilke vältimiseks kuhugi peitu pugunud.

Zadorov ütles:

«Hakkame panti mängima.»

Jä me mängisime tõepoolest panti. On olemas ka säherdusi pedagoogika grimasse: nelikümmend parasjagu närust, nälginud poissi petrooleumilambi valgusel mängivad kõige lõbusamal kombel panti. Ainult ilma suudlusteta.

19. ELAVAST JA ELUTUST

Kevadel surusid inventariküsimused meid vastu seinä. Rüblik ja Rõõvel ei kõlvanud lihtsalt kuhugi, nendega oli võimatu töötada. Iga päev hommikust õhtuni pidas Kalina Ivanovitš kontrrevolutsioonilisi kõnesid, tehes nõukogude võimule etteheiteid ebamajanduslikkuses ja halastamatuses loomade vastu:

«Kui sa hakkad majapidamist ules ehitama, siis anna ka elav inventar, aga ära piina keeletut olevust. Teoreetiliselt on ta muidugi hobune, aga prahtikaliselt ta kukub maha, nii et kahju on vaadatagi, seda enam veel tootada.»

Brattšenko käis sirget joont. Ta armastas hobuseid lihtsalt sellepärast, et nad olid elavad hobused, ja iga liigne töö, mis aeti tema lemmikute kaela, vihastas ja

solvas teda. Igale nõudmisele ja etteheitele oli tal alati varus hävitav põhjendus:

«Aga kui sind ennast sunnitakse atra vedama? Huvi-
tav oleks kuulata, mis laulu sa siis laulma hakkaksid.»

Kalina Ivanovitši kõnelusi mõistis ta kui direktiivi mitte anda hobuseid mistahes tööks. Kuid meil polnud isu seda nõudagi. Teises koloonias oli juba tall valmis ehitatud, varakevadel oli vaja sinna viia kaks hobust künni- ja külviajaks. Kuid viia polnud kedagi.

Kord vestluses Tšernenkoga, Kuermangu Tööliste-Talupoegade Inspeksiooni esimehega, kõnelesin ma meie raskustest: elutu inventariga rabeleme veel kuidagi välja, kevadeks piisab, aga näe, hobustega on häda. On ju maad ikkagi kuuskümmend tiinu! Aga kui ules ei hari — mis laulu hakkavad siis meile laulma külamehed?

Tšernenko mõtles ja kargas äkki rõõmsalt üles:

«Pea! Mul on siin ju majandusosakond. Vastu kevadet meil hobuseid nii palju vaja pole. Ma annan teile ajutiseks kolm tükki, pealegi pole mul neid siis vaja sõõta, ja te annate kuu-poolteise pärast tagasi. Kõnele õige meie majandusülemaga.»

TTI majandusülem osutus järsuks ja majanduslikult mõtlevaks inimeseks. Ta nõudis hobuste üürimise eest soliidset tasu: iga kuu eest viis puuda nisu ja rattad nende sõiduvankrile.

«Teil on ju ratassepatöökoda.»

«Kas siis nii tohib? Naha nülite maha! Ja kellelt?»

«Mina olen majandusülem, aga mitte mõni heategev proua. Missugused hobused meil on! Ma ei annaks mingi hinna eest — rikute ära, ajate ära, tean teid juba. Ma poputasin neid hobuseid kaks aastat, need pole hobused, vaid lausa iludused.»

Muide, ma oleksin võinud talle lubada kas või sada puuda nisu ja rattad kogu linna sõidukeile. Meil oli hobuseid vaja.

Majandusülem kirjutas lepingu kahes eksemplaris, milles kõik oli sõnastatud väga üksikasjaliselt ja veenvalt:

«...edaspidi ...kolooniaks nimetatav ...missugused rattad loetakse kuermangu TTI majan-

dusosakonnale üle antuks pärast nende vastuvõtmist erikomisjoni poolt ja pärast sellekohase akti koostamist... Iga viivitatud päeva eest hobuste tagastamisel maksab koloonia kubermangu TTI majandusosakonnale kümme naela nisu iga hobuse eest... Käesoleva lepingu mittetäitmise puhul koloonia poolt maksab koloonia leppetrahvi kahjude viiekordse summa ulatuses...

Teisel päeval sõitsid Kalina Ivanovitš ja Anton suure pidulikkusega kolooniasse. Väiksemad poisid valvasid hommikust peale kaugel teel; kogu koloonia, isegi kasvatajad, piinlesid ootuses. Šelaputin ja Toska olid kõige suuremad võidumehed: nad võtsid protsessiooni vastu maanteel ja ronisid viivitamata hobustele selga. Kalina Ivanovitš ei suutnud ei naeratada ega kõnelda, niivõrd täitsid tema olemust tähtsus ja ligipääsmatus. Anton ei pööranud isegi mitte pead meie poole, üldse olid tema silmis igasuguse väärtuse kaotanud kõik elusolendid peale kolme musta hobuse, kes olid seotud meie vankri pära külge.

Kalina Ivanovitš ronis vankrist välja, rapsas öle kõrre pintsakult ja ütles Antonile:

«Sa õige vaata seal, pane nad latrisse nagu kord ja kohus,» ega need ole mõned Röövli-kronud.»

Anton, heites katkendlikke korraldusi oma abilistele, tuupis oma vanad lemmikud kõige kaugematesse ja ebamugavamatesse latritesse, ähvardas sedelgarihmaga uudishimulikke, kes piilusid talli, ja vastas Kalina Ivanovitšile sõbramehelikult jämedalt:

«Riistad lagedale, Kalina Ivanovitš, see praht ei kõlba!»

Hobused olid kõik mustad, kõrged ja rammusad. Nad tõid kaasa oma vanad hüüdnimed, ja see andis neile kolonistide silmis teatava suursugususe. Neid kutsuti Kiskjaks, Kulliks ja Meeriks.

Muide, Kiskja valmistas meile peagi pettumuse: see oli tore täkk, kuid ei sobinud põllutöödeks, väsis kiiresti ja hakkas lõõtsutama. See-eest Kull ja Meeri osutusid igas suhtes sobivaks hobuseiks: nad olid tugevad, vaiksed, ilusad. Antoni lootused mingisugusele

mehelele träävile, kelle abil ta plaanitses meie rakendiga varju jätta kõik linna voorimehed, osutusid, tõi küll, asjatuiks, kuid adra ja külvimasina ees olid hobused suurepärased ja Kalina Ivanovitš ainult kraaksus heameelest, kandes mulle õhtuti ette, kui palju on küntud ja kui palju külvatud. Teda tegi ainult ulimal määral rahutuks hobuste peremeeste ebameeldiv ametkondlik seisund.

Kõik see on hea, tead, ainult selle TTI-ga end siduda... see on kuidagi... Mis tahavad, seda teevad... Aga kuhu sa kaebama lähed? TTI-sse?»

Teises koloonias hakkas elu liikuma. Üks majadest oli valmis ja sellesse asus kuus kolonisti. Nad elasid seal ilma kasvatajata ja ilma kokata, varustasid end mõningate toiduainetega meie laost ja valmistasid ise endile kuidagi toitu aias ahjul. Nende kohustuseks oli valvata aeda ja hooneid, pidada parveühendust Kolomakil ja töötada tallis, milles seisid kaks hobust ja kus Brattšenko emissarina istus Opriško. Anton ise otsustas jääda peakolooniasse — siin oli rahvarohkem ja lõbusam. Ta teostas iga päev inspekteerimisreise teise kolooniasse ja tema külaskäike ei kartnud mitte ainult tallipoisid, mitte ainult Opriško, vaid ka kõik kolonistid.

Teise koloonia põldudel toimus suur töö. Kõik kuuskümmend tiinu olid täis külvatud, tõi küll, ilma eriliste agronoomiliste oskusteta ja ilma õige külviplaaniga, kuid oli seal nii talinisu, suvinisu kui ka rukist ja kaera. Mitu tiinu oli kartuli ja peedi all. Siin oli vaja rohimist ja muldamist, seepärast tuli meil rühmadeks jaguneda. Tollal oli koloonias juba kuuskümmend kolonisti.

Esimese ja teise koloonia vahel toimus kogu päeva vältel kuni hilise ööni liikumine: kolonistide rühmad läksid tööle või tulid töölt, sõitsid meie koormad seemnematerjaliga, loomatoiduga või kolonistide toiduainetega, sõitsid palgatud külameeste veokid ehitusmaterjalidega, Kalina Ivanovitš vanas kabrioletis, mille ta kuskilt oli välja kerjanud, Anton kihutas ratsa Kiskja seljas, tähelepandavalt osavasti sadulas istudes.

Pühapäeviti siirdus Kolomakki suprema peaaegu

kogu koloonia — kolonistid, kasvatajad; nende järel harjusid vähehaaval hubase rõõmsa jõekese kaldale kogunema naabruse poisid ja tüdrukud, Pirogovka ja Gontšarovka kommunistlikud noored ja meie külade kulakupojad. Meie puusepad ehitasid Kolomakile väikese valgma ja me hiivasime sellel lippu tähtedega «GK». Valgma ja meiepoolse kalda vahel kursseeris kogu päeva samasuguse lipuga roheline paat, mida teenindasid Mitka Ževeli ja Vitka Bogojavlenski. Meie tüdrukud, mõistes hästi meie esinduse tähtsust Kolomakil, õmblesid mitmesugustest tüdrukute ehetest Mitkale ja Vitkale madrusepluusid, ja paljudki jõmpsikad niihästi koloonias kui ka mitu kilomeetrit ümberringi kadestasid pööraselt neid kahte erakordselt õnnelikku inimest. Kolomak muutus meie keskklubiks.

Koloonias endas oli lõbus ja kärarikas alalisest tööpingest, alalistest töömuredest, külameeste-töötellijate tulekust, Antoni torisemisest ja Kalina Ivanovitši sententsidest, Karabanovi, Zadorovi ja Beluhhini lakka-matuist naerurõkatustest ja tempudest, Soroka ja Galatenko äpardustest, mändide kumisevast mühinast, päikesest ja noorusest.

Selleks ajaks olime juba unustanud, mis on mustus, mis on täid ja sügelised. Koloonia sätendas puhtusest ning uutest lappidest ja paikadest, mis olid korralikult pandud igale kahtlasele kohale mistahes esemel: pükstele, plangule, küüni seinale, vanale trepile. Magamistubades seisis needsamad koikud, kuid päeval oli keelatud neil istuda, seetõttu selleks olid spetsiaalselt olemas värvimata männilavatsid. Sööklas kaabiti samasuguseid männipuust laudu iga päev eriliste sepikojas valmistatud nugadega.

Sepikojas olid selleks ajaks toimunud juba olulised muutused. Kalina Ivanovitši kuratlik plaan oli täielikult teostatud: Golovan oli minema aetud joomise ja töötellijatega kontrrevolutsiooniliste juttude ajamise pärast, kuid sepikoja varustust Golovan ei püüdnudki tagasi saada — see asi oli lootusetu. Ta raputas ainult etteheitvalt ja irooniliselt pead, kui lahkus:

«Ka teie olete samasugused peremehed nagu kõik, — riisusite inimese paljaks, on vast peremehed!»

Beluhhini pead niisuguste juttudega segi ei saanud ajada, inimene polnud asjata raamatuid lugenud ja rahva hulgas elanud. Ta naeratas Golovanile vahvalt naku ja ütles:

«Küll sina aga oled ebateadlik kodanik, Sofron! Töötaud meil juba teist aastat, aga seniajani ei saa aru — see on ju tootmisvahend.»

«Noh, seda ma ju ütlengi...»

«Aga tootmisvahend peab, mõistad, teaduse järgi kuuluma proletariaadile. Aga siin seisab sul proletariaat, näed?»

Ja ta näitas Golovanile kuulsusrikka proletaarlaste klassi tõelisi elusaid esindajaid: Zadorovit, Veršnjovi ja Kuzma Lešit.

Sepikojas kamandab Semjon Bogdanenko, päris põline sepp perekonnast, kel on igivana kuulsus veduritehastes. Semjonil on sepikojas sõjaväeline distsipliin ja puhtus, kõik lihtimisvasarad, haamrikesed ja suurhaamid vaatavad väärikalt igaüks temale määratud kohalt, muldpõrand on pühitud nagu heal perenaisel toapõrand, ääsil pole laiali ühtegi grammi sütt, ja tellijatega on jutt väga lühike ning selge:

«Ega siin ole sul kirik — ei ole siin mingit kauplemist.»

Semjon Bogdanenko on kirjaoskaja, puhtaksraseeritud ega vannu kunagi.

Sepikojas oli tööd üle pea — nii meie oma inventar kui ka külameeste oma. Teised töökojad olid selleks ajaks oma töö peaaegu lõpetanud, ainult Kozõr kahe kolonistiga jändas endistviisi oma rattakuuris, sest nõudmine rataste järele ei vähenenud.

TTI majandusosakond vajas erisuguseid rattaid, kummirehvide jaoks, aga niisuguseid rattaid polnud Kozõr veel kunagi teinud. Ta oli väga mures selle tsivilisatsiooni grimassi üle ja igal õhtul pärast tööd nukrutses:

«Ei tuntud meie päevil neid kummirehvisid. Meie issand Jeesus Kristus käis jalgsi, ja apostlid ka... aga kui nüüd inimesed sõidaksid veel raudrehvidelgi.»

Kalina Ivanovitš ütles Kozõrile karmilt:

«Aga raudtee? Aga auto? Kuidas siis nendega on sinu

arvates? Mis loeb see, et sinu issand käis jalgsi? Tähendab, kas oli ebakultuurne inimene või ehk külamats, samasugune nagu sa isegi. Aga võib-olla käis sellepärast, et oli nadikael, aga kui keegi oleks pistnud autosse, siis oleks meeldinud küll. Aga sina — käis jalgsi! Häbi peaks olema vanainimesel niisugust juttu rääkida.»

Kozõr naeratas areldi ja sosistas jahmunult:

«Kui saaks vaadatagi, kuidas see kummirehvidega on tehtud, siis ehk jumala abiga teeks ka ise valmis. Aga mitme kodaraga, issand ise seda küll teab?»

«Eks sa mine TTI-sse ja vaata. Loe üle!»

«Issand halasta, kas mina vanainimene niisuguse üles leian!»

Kord juuni keskpaiku tahtis Tšernenko poistele heameelt teha:

«Ma kõnelesin siin kellegagi, nii et teile sõidavad külla baleriinid, las poisid ka näevad. Meil on ooperis, tead, head baleriinid. Sa toimetad nad õhtuks sinna.»

«See on hea.»

«Ainult vaata-ette, see on õrn rahvas, muidu veel sinu bandiidid hirmutavad nad millegagi ära. Ja millega sa nad kohale toimetad?»

«Aga meil on ju sõiduvanker.»

«Ma olen näinud. Ei kõlba. Sa saada hobused, aga las võtavad minu sõiduki, siin rakendavad ette ja — baleriinide järele. Ja tee pane valve välja, muidu satuvad veel mõnele käppade vahele, ahvatlev asi.»

Baleriinid saabusid hilja õhtul, värisesid kogu tee ja valmistasid nalja Antonile, kes neid rahustas:

«Mis te siin ikka kardate, teilt pole ju midagi võtta. Praegu pole talv, talvel oleks võetud kasukad.»

Meie valve, kes ootamatult tormas metsast välja, viis baleriinid säherdusse seisundisse, et kolooniasse jõudmisel tuli neile otsekohe palderjani sisse anda.

Nad tantsisid väga vastumeelselt ja poistele ei meeldinud nad üldse. Üks neist, noorem, suurepärase ja väljendusriikka tõmmu seljaga, kulutas terve õhtu otsa seda selga upsaka ja põlgliku ükskõiksuse väljendamiseks kogu koloonia vastu. Teine, vanem, vahtis meid varjamatu hirmuga. Tema välimus ärritas eriti Antonit.

«Noh ütlege, kas tasus kahe hobusega sõita linna ja tagasi, ja pärast uuesti linna ja tagasi? Ma toon teile niisuguseid jalgsigi linnast, niipalju kui aga süda kutub.»

Aga need ju ei tantsi!» naeris Zadorov.

«Ohoo! Arvad nii või?»

Klaveri taga, mis juba ammu on ilustanud ühte meie magamistubadest, istus Jekaterina Grigorjevna. Ta mängis halvasti ja tema muusika polnud kohaldatud balletile, aga baleriinid polnud niivõrd delikaatsed, et oleksid kuidagi kaks-kolm takti kinni katnud. Nad jäid barbaarsetest vigadest ja peatustest solvumult jõuetuks. Peale selle kiirustasid nad hirmsasti mingisugusele huvitavale õhtule.

Senikaua kui talli juures laterna valgel ja Antoni kerge sõimu saatel hobuseid ette rakendati, närvit-
dud baleriinid hirmsasti: nad hilistuvad tingimata õhtule. Erutusest ja põlgusest selle pimedusse uppuva koloonia vastu, nende vaikivate kolonistide vastu, selle absoluutselt võõra ühiskonna vastu ei suutnud nad isegi midagi väljendada, vaid oigasid ainult tasahiljukesi, üksksteise vastu nõjatudes. Soroka jõuras pukis mingisuguste trengide pärast ja kisendas, et tema ei sõida. Anton vastas Sorokale külaliste juuresolekut pelgama:

«Kes sa oled — kutsar või baleriin? Mis sa siis tantsid pukis? Sa ei sõida? Tule maha!»

Soroka pingutab lõpuks ohje. Baleriinid on tardunud ja vahivad surmahirmus Soroka õlale heidetud karabiini. Ometigi hakkavad liikuma. Ja äkki uuesti Bratšenko kisa:

«Aga mis sa, hädavares, oled teinud? Kas sul on üldse aru peas, kas sa hulluks oled läinud, kuidas sa hobuse ette oled rakendanud? Kuhu sa Kõrvi oled pannud, kuhu sa Kõrvi oled toppinud? Rakenda ümber! Kull priisi, — kui mitu korda ma olen sulle seda ütelnud!»

Soroka võtab tõttamata vintpüssi seljast ja paneb baleriinide jalge juurde. Sõidukist kostavad allasurutud nuuksumise nõrgad helid.

Karabanov kõneleb mu selja taga:

«Nõnda, ikka said lõpuks niikaugale. Mina aga mõtlesin, et ei jõuagi. Tublid poisid.»

Vile minuti pärast liigub sõiduk uuesti. Me tõstame käed viisakalt mütsinokkade juurde, muide, ilma iga-suguse vastutervituse lootuseta. Kummirehvid hakkavad hüplema mööda sillutist, aga sel hetkel lendab meist mööda sõidukile järele vormitu vari, vehib kätega ja möirgab:

«Seiske! Pidage kinni. Kristuse nimel! Oeh, pidage kinni, kullakesed!»

Soroka tõmbab arusaamatuses ohje, üks baleriinidest kargab istmelt.

«Oleksin peaaegu unustanud, andesta, taevane jumalaema! Lubage mul kodarad ära lugeda...»

Ta kummardub ratta kohale, nuuksumised sõidukis kostavad tugevamini ja neile liitub meeldiv kontralt:

«Noh, rahustu ometi, rahustu...»

Karabanov tõukab Kozõri rattast eemale:

«Käi sina, vanatoi, kus...»

Kuid Karabanov ise ei pea enam vastu, turtsatab ja tormab metsa.

Mina kaotan samuti tasakaalu:

«Lase käia, Soroka, jätkub sellest jahtimisest! Oled palgaliseks hakanud või?»

Soroka älgab hoogsalt Kullile. Kolonistid rõkkavad siirast naeru, pöõsa all oigab Karabanov, isegi Anton hirnub:

«Vaata kus alles siis on nali, kui veel bandiidid ka neid kinni peavad! Siis tingimata hilinevad õhtule.»

Kozõr seisab jahmunult keset jõuku ega suuda kuidagi taibata, missugused tähtsad asjaolud võisid takistada kodarate loendamist.

Mitmesuguste muredega me ei märganudki, kuidas möödus poolteist kuud. TTI majandusülem tuli minuti pealt meile.

«Noh, kuidas meie hobustega lood on?»

«Elavad.»

«Millal te nad ära saadate?»

Anton kahvatas

«Kuidas nii — ära saadame? Ohoo, aga kes siis töötab?»

«Leping, seltsimehed,» ütles majandusülem kalgi häälega. «Leping. Aga millal võib nisu kätte saada?»

«Mis te nüüd räägite! Enne tuleb lõigata ja peksta, nisu on alles põllul.»

«Aga rattad?»

«Jah, mõistate, meie ratassepp ei lugenud kodaraid me ei tea, mitme kodaraga rattad teha. Ja möödud ka...»

Majandusülem tundis end koloonias suure ülemusena. Kuidas siis — TTI majandusülem!

«Tuleb lepingu järgi viivist maksta. Lepingu järgi. Ja tänasest päevast, teate, kümme naela päevas, kümme naela nisu. Kuidas soovite.»

Majandusülem lahkus. Brattšenko jälgis vihaga tema sõiduvankrit ja ütles lühidalt:

«Lurjus!»

Me olime äärmiselt tujust ära. Hobuseid oli kibedasti vaja, kuid ei või ju temale anda ka kogu lõikust!

Kalina Ivanovitš urahtas:

«Ma ei anna neile nisu, säherdustele parasiitidele; viisteist puuda kuus ja nüüd veel kümme naela päevas. Nemad kirjutavad seal seda kõik teooria järgi, aga meie näeme viljaga vaeva. Ja pärast anna veel vili ära ja anna hobused ka. Võta kust tahad, aga mina nisu ei anna!»

Poisid suhtusid lepingusse eitavalt:

«Kui nisu tuleb neile ära anda, las siis parem nārbub kõrre otsas. Või jälle las võtavad nisu, aga hobused jäägu meile.»

Brattšenko otsustas küsimuse leplikumalt:

«Te võite ära anda nii nisu, rukki kui ka kartulid, aga hobuseid mina ära ei anna. Kas söimake või ärge söimake, aga hobuseid nad ei näe.»

Saabus juuli. Aasal niitsid poisid heina ja Kalina Ivanovitš oli tujust ära:

«Poisid niidavad sandisti, ei oska. Nõnda on juba heinaga, aga mis saab rukkiga, õkva ei tea. Rukist on ju maas seitse tiinu, ja nisu kaheksa tiinu, ja talinisu, ja

kaera. Mis sa temaga peale hakkad? Tuleb tingimata osta lõikusmasin.»

«Mis sa tühja juttu ajad, Kalina Ivanovitš. Mis rahaga sa lõikusmasina ostad?»

«Kas või lihtsa niidumasina. Maksis varem poolteist-sada või kakssada rubla.»

Õhtul tuli ta minu juurde ja tõi kamalutäie rukkeid:

«Näed, kahe päeva pärast, mitte tundigi hiljem, peab hakkama koristama.»

Valmistuti rukist lõikama vikatitega. Lõikus otsustati avada pidulikult, esimese rukkivihu peoga. Meie koloonia kuumal liivamaal küpses rukis varem, ja see oli sobiv peo korraldamiseks, milleks me valmistusime kui väga suureks pidulikuks sündmuseks. Kutsutud oli palju külalisi, valmistati hea lõuna, töötati välja lõikuse piduliku alguse kaunis ja pikk rituaal. Juba kaunistati põldu kaarväravatega ja lippudega, juba õmmeldi poistele uusi ülikondi, kuid Kalina Ivanovitš oli tujust ära:

«Läks nahka saak! Seni, kui lõigatakse, mureneb rukis. Oleme töötanud varestele.»

«Kuid kuuri teritasid kolonistid vikateid ja panid neile külge rehakesi, rahustades Kalina Ivanovitši:

«Mitte midagi ei lähe nahka, Kalina Ivanovitš, kõik läheb nagu päris matsidelgi.»

Niitaid oli määratud kaheksa.

Pidupäeva varahommikul ajas Anton mu üles:

«Seal üks vanataat tuli ja tõi lõikusmasina.»

«Missuguse lõikusmasina?»

«Tõi niisuguse masina. Terve tiibadega lõikusmasina. Kõneleb, et kas me ei tahaks ära osta?»

«Siis saada ta minema. Missuguse raha eest — tead ju...»

«Aga tema ütleb: võib-olla vahetate. Ta tahab hobuse vastu vahetada.»

Ma riietusin, läksin talli juurde. Keset õue seisis lõikusmasin, veel mitte vana, nähtavasti müümise jaoks spetsiaalselt üle värvitud. Selle ümber tunglesid kolonistid ja samas vahtis Kalina Ivanovitš tigidalt nii lõikusmasinat, peremeest kui ka mind.

«Mis see siis tähendab, kas pilkeks sõitis siia või? Kes ta siia tassis?»

Peremees rakendas hobused eest lahti. Ta oli korralik inimene hoolitsetud mustjashalli habemega.

«Aga miks sa ära müüd?» küsis Burun.

Peremees vaatas ringi:

«Pojale on vaja naine võtta. Ja mul on juba lõikusmasin olemas, teine masin, sellest piisab meile, aga hobune tuleb pojale anda.»

Karabanov sosistas mulle kõrva:

«Luiskab. Ma tunnen seda vanameest... Ega te ole Storoževojest?»

«Noneh, Storoževojest jah. Aga mis sina siin oled? Kas sa pole mitte Semjon Karaban? Panassi poegi?»

«Aga kuidas siis,» rõõmustus Semjon. «Te siis olete vist Omeltšenko? Võib-olla kardate, et võetakse käest ära? Mis?»

«Seda ju kah, et võidakse ära võtta, ja pojale on vaja ka naine võtta...»

«Aga kas teie poeg pole enam jõugus?»

«Mis te nüüd, Kristuse nimel!...»

Semjon võttis enda peale kogu operatsiooni juhtimise. Ta vestles kaua peremehega hobuste juures, nad noogutasid teineteisele peaga, patsutasid õlale ja käsivarrele. Semjonil oli tõelise peremehe ilme ja oli näha, et ka Omeltšenko suhtub temasse kui arusaajasse inimesesse.

Poole tunni pärast avas Semjon salajase nõupidamise Kalina Ivanovitši trepil. Nõupidamisel viibisin mina, Kalina Ivanovitš, Karabanov, Burun, Zadorov, Brattšenko ja veel kaks-kolm vanemat kolonisti. Teid seisid sel ajal lõikusmasina ümber ja olid vaikides hämmastatud sellest, et maailmas on mõningail inimestel niisugune mehaaniline õnn.

Semjon selgitas, et vanaaht tahab saada lõikusmasina eest hobuse, et Storoževojest teostatakse masinate loendust ja peremees kardab, et võetakse muidu ära, aga hobust ei võeta, sest ta kosib pojale naist.

«Võib-olla on tõsi, võib-olla ka mitte, see pole meie asi,» ütles Zadorov, «aga lõikusmasin tuleb võtta. Kohe täna laseme põllul käiku.»

«Missuguse hobuse sa siis ära annad?» küsis Anton. «Rüblük ja Röövel ei kõlba kuhugi, kas annad õige Kõrvi või?»

«Ja kas või Kõrvigi,» ütles Zadorov. «See on ju ometi lõikusmasin.»

«Kõrvi? Kas seda enne oled näinud...»

Karabanov sõnas ägestunud Antonile vahele:

«Ei, Kõrbi küll ei või ära anda. Ainuke hobune koloonias, milleks siis Kõrb? Anname õige Kiskja. Hobune on tore ja sobib veel tõuloomaks.»

Semjon vaatas Kalina Ivanovitšile kavalalt otsa.

Kalina Ivanovitš isegi ei vastanud Semjonile. Lõi piibu vastu trepiastet tühjaks, tõusis püsti:

«Mul pole aega teie rumalustega jahtida.»

Ja läkski oma korterisse.

Semjon saatis teda pilukil silmadega ja sosistas:

«Tõsiselt, Anton Semjonovitš, andke Kiskja ära. Vanajumala veskid jahvatavad omaette, aga meil on ikkagi lõikusmasin.»

«Pannakse vangi.»

«Keda? ... Teid? Ei eluilmaski. Lõikusmasin maksab ju hobusest rohkem. Las TTI võtab Kiskja asemel lõikusmasina. Mis temal sellest, kas pole ükskõik? Ei mingisugust kahju, aga meie jõuame vilja koristada. Kiskjast pole niikuinii mingit tolku...»

Zadorov hakkas meeldivalt naerma:

«Küll on lugu! Aga tõepoolest! ...»

Burun vaikis ja liigutas naeratades suu juures rukkipähikut.

Anton naeris sädelevi silmi.

«Tuleb alles nali, kui TTI rakendab sõiduvankri ette lõikusmasina... Kiskja asemel.»

«Noh, otsustage, Anton Semjonovitš... otsustage, selles pole midagi hirmsat. Kui pannaksegi istuma, siis mitte rohkemaks kui nädalaks.»

Burun muutus lõpuks tõsiseks ja ütles:

«Kuidas seda asja ka ei kääna, aga täkk tuleb ära anda. Muidu nimetavad meid kõik veel lollideks. Ja TTI nimetab samuti.»

Ma vaatasin Burunile otsa ja ütlesin lihtsalt:

«Tõsi! Anton, too täkk välja!»

Kõik tormasid talli juurde.

Peremehele meeldis Kiskja. Kalina Ivanovitš tõmbas mind käisest ja kõneles sosinal:

«Kas sa oled hulluks läinud või? Mis, kas oled elust tudinud? Mingu hukka kogu koloonia, ja rukiski... Kuhu sa oma pea pistad?»

«Jäta, Kalina... Ükskõik. Lõikame masinaga.»

Tunni aja pärast sõitis peremees Kiskjaga minema. Aga kahe tunni pärast sõitis kolooniasse Tšernenko ja nägi õuel niidumasinat.

«Vaat kus tubli! Kust te küll niisuguse toreda asja olete välja tirinud?»

Poisid vakatasid äkki nagu enne äikest. Ma vaatasin kurvalt Tšernenkole otsa ja ütlesin:

«Juhushikult õnnestus saada.»

Anton lõi käsi kokku ja keksles:

«Kas tirisime või ei tirinud, seltsimees Tšernenko, aga lõikusmasin on olema. Kas tahate täna töötada?»

«Lõikusmasinal?»

«Lõikusmasinal.»

«Nõus, tuletame vanu aegu meelde! ... Aga noh, kontrollime ta üle.»

Tšernenko askeldas koos poistega kuni peo alguseni lõikusmasina juures: määrati, puhastati, korrastati ühteist, kontrolliti.

Peol pärast esimest pidulikku hetke ronis Tšernenko ise lõikusmasinale ja hakkas mööda põldu lõgistama. Karabanov lämbus naerust ja karjus üle kogu välja:

«Kae, ikka kohe näha, et peremees.»

TTI majandusülem käis mööda välja ringi ja küsis kõigilt:

«Aga miks Kiskjat näha pole? Kus Kiskja on?»

Anton osutas nuudiga ida suunas:

«Kiskja on teises koloonias. Seal lõikame homme rukist, las puhkab.»

Metsas olid lauad kaetud. Poisid panid Tšernenko pidulikku lõunalauda istuma, kostitasid pirukate ning boršiga ja puhusid juttu.

«Seda te olete suurepäraselt organiseerinud — lõikusmasin!»

«Eks ole tõsi, hästi?»

«Hästi, hästi!»

«Aga mis on parem, seltsimees Tšernenko, kas hobune või lõikusmasin?» tulistas Brattšenko silmadega üle terve rinde.

«Noh, seda võib mitmeti ütelda. Selle järgi, missugune on hobune.»

«Noh, võtame näiteks, kui niisugune hobune nagu teie Kiskja?»

TTI majandusülem laskis lusika lauale kukkuda ja liigutas erutatult kõrvu. Karabanov turtsatas äkki ja peitis pea laua alla. Tema järel hakkasid poisid naerahoos laua taga tuikuma. Majandusülem kargas püsti ja hakkas nagu abi otsides metsa poole vaatama. Aga Tšernenko ei mõista ikka veel midagi:

«Mis neil siis nüüd on? Kas siis Kiskja on halb hobune?»

«Me vahetasime Kiskja lõikusmasina vastu, täna vahetasime,» ütlesin ma hoopis ilma naeruta.

Majandusülem langes pingile, aga Tšernenkol jäi suu pärani lahti.

Kõik vakatasid.

«Vahetasite lõikusmasina vastu?» pomises Tšernenko ja vaatas majandusülemale otsa.

Solvunud majandusülem ronis laua tagant välja.

«Poisikeselik häbematus ja muud midagi. Kaabaklus, omavoli...»

Tšernenko naeratas äkki rõõmsalt:

«Ah, te sindrinahad! Tõepoolest? Mis meie siis lõikusmasinaga peale hakkame?»

«Noh, mis siis ikka, meil on ju leping: viiekordne kahjutasu,» piinas majandusülem julmalt.

«Jäta!» ütles Tšernenko vaenulikult. «Sina oled saamatu niisuguste asjade jaoks.»

«Mina?»

«Just nimelt saamatu, ja seepärast pea suu. Aga nemad on hakkajad. Neil oli vaja rukist lõigata, sest nad teavad, et leib on kallim sinu viiekordsetest, mõistad? Ja et nemad ei karda sind ega mind, see on ka hea. Ühe sõnaga, meie kingime täna neile lõikusmasina.»

Purustades paraadlauad ja TTI majandusülema hinge, loopisid poisid Tšernenko õhku. Kui ta lõpuks

end räputades ja naerdes jalule tõusis, lähenes talle Anton ja ütles:

«Noh, aga kuidas jääb Meeri ja Kulliga?»

«Mis kuidas?»

«Kas peab temale ära andma?» osutas Anton peaga majandusülema poole.

«Aga kuidas siis, muidugi pead ära andma.»

«Ei anna,» ütles Anton.

«Annad küll, jätkub sulle lõikusmasinastki!» vihasus Tšernenko.

Kuid Anton vihasta samuti:

«Koristage siis siit oma lõikusmasin! Mis kurat on meil kasu teie lõikusmasinast? Kas rakendame talle Karabanovi ette või?»

Anton läks talli.

«Oh, küll on see alles koerapoeg!» ütles Tšernenko murelikult. Ümberringi jäädi vaikseks. Tšernenko vaatas majandusülemale otsa:

«Oleme meie alles loosse sattunud. Sa müü hobused neile kuidagi järelmaksuga, kurat nendega, kenad poisid, olgugi et bandiidid. Lähme otsime üles selle teie vihase kuradi.»

Anton lamas tallis heinahunnikul.

«Noh, Anton, ma müüsin sulle hobused maha.»

Anton tõstis pea:

«Aga ega mitte kallilt?»

«Küllap kuidagiviisi maksate kinni.»

«See on vast mehine tükk,» ütles Anton, «te olete arukas inimene.»

«Ma ise arvan samuti,» naeratas Tšernenko.

«Teie majandusülemast arukam.»

20. KAHJULIKUD TAADID

Suveõhtuti on koloonias imekaunis. Lahke elav taevaskõrgus on avar, metsasalu on jäänud vaikseks hämaruses, päevalillede siluetid aiaäärtel on ühte sulanud ja puhkavad pärast kuumat päeva, õhtu ebaselgeis piirjoonis kaob jahe ja sügav järvenõlvak. Kuski istutakse trepil, on kuulda ebamäära juttu, aga kui palju on seal inimesi ja mis seltskond see on — pole selge.

Saabub saarane tund, millal nagu oleks veel valge, kuid on juba raske eraldada ja ära tunda esemeid. Sel tunnil näib koloonia alati tühi olevat. Küsid endalt: kuhur on küll poisid kadunud? Ent käige läbi koloonia, ja te näete neid kõiki. Tallis peavad inimest viis nõu rippuvate rangide juures, pagaritöötoas on terve istung, — poole tunni pärast on leib valmis ja kõik inimesed, kel on tegemist selle küsimusega, õhtusöögiga, koloonia korrapidamisega, on aset võtnud pinkidel puhtaks küüritud pagaritöötoas ja vestlevad tasahiljukesi. Kaevu juures on mitmesugused inimesed kokku juhtunud: üks on ämbriga vett tooma jooksnud, teine läks mööda, aga kolmas peatati sellepärast, et juba hommikul oli tema järele vajadus olnud; kõik on unustanud vee ja meelde on tulnud hoopis midagi muud, võib-olla ka midagi tähtsusetut... kas on ilusal suveõhtul üldse midagi tähtsusetut?

Päris õue äärel, seal, kus algab järvenõlv, maharaiutud remmelga juures, mille koor on ammu kadunud, on istet võtnud terve salkkond ja Mitjagin jutustab üht oma toredat muinasjuttu:

«...Tähendab, hommikul tulevad inimesed kirikusse, näevad — pole ühtegi pappi. Mis see siis tähendab? Kuhu papid on kadunud? Aga öövaht ütleb: «Küllap kurat viis meie papid öösi sohu. Meil on ju neli pappi» — «On.» — «Nojah, nõnda'p see on: neli pappi viis öösi sohu...»

Poisid kuulavad tasahiljukesi, põlevate silmadega, ainult Toska kiunatab vahel rõõmsalt: temale ei meeldi mitte niivõrd kurat, kuivõrd rumal öövaht, kes vahtis kogu öö ega saanud aru, kas kurat viis sohu omad papid või võõrad. Silme ette ilmuvad kõik need ühesugused nimetud rasvased papid, kogu see tülikas, ränk ettevõtte — mõtelge, tassida nad kõik oma turjal sohu! — kogu see sügav ükskõiksus nende saatuse vastu, niisamasugune ükskõiksus, nagu see esineb lutikate hävitamiselgi.

Pöösastikust endise aia kohalt kuuldub Olja Voronova rõkkavat naeru, temale vastab Buruni narritlev bariton, uuesti naer, kuid mitte enam üksinda Olja, vaid terve tüdrukutekoori oma, ja lagendikule lendab

välja Burun, hoides peas kagardatud nokkmütsi, ja tema järel lõbus kirju ajujaht. Lagendikul on peatuma jäänud asjast huvitatud Selaputin ega tea, mis ta peaks tegema, kas naerma või jalga laskma, sest temalgi on tüdrukutega vanu arveid õiendada.

Kuid vaiksed, mõtlikud, lüürilised õhtud ei vastanud alati meie meeleolule. Ei koloonia laod, ei külameeste keldrid ega isegi kasvatajate korterid ei lakanud veel olemast lisategevuse areeniks, kuigi mitte niivõrd produktiivselt nagu meie koloonia esimesel aastal. Üksikute esemete kadumine koloonias oli muutunud üldse haruldaseks nähtuseks. Kui ilmuski kolooniasse mõni uus spetsialist sääraseis asjus, siis hakkas ta väga kiiresti mõistma, et tal ei tule tegemist teha mitte ainult juhatajaga, vaid tunduva osaga kollektiivist, ja kollektiiv oli oma reageeringuis erakordselt karm. Suve algul õnnestus mul suuri vaevu vabastada kolonistide käest üks uustulnuk, kelle poisid olid kinni püüdnud katsel ronida läbi akna Jekaterina Grigorjevna tuppa. Teda peksti säärase pimedada viha ja halastamatusega, milleks on suuteline ainult mass. Kui ma ilmusin keset seda jõuku, paisati mind samasuguse vihaga kõrvale ja keegi kisendas hasardis:

«Koristage Anton kus kurat!»

Suvel saadeti kolooniasse komisjoni poolt Kuzma Leši. Ta oli päritolult ilmselt poolenisti mustlane. Leši tõmmus näos olid hästi sobitatud ja haruldase pöörlemisaparaadiga varustatud suured mustad silmad ja neile silmadele oli juba looduse poolt antud kindel eesmärk: vahtida seda, mis on ripakil ja mida võib varastada. Kõik Leši ülejäänud kehaosad alistusid pimesi mustlassilmade korraldavaile käskudele: jalad kandsid Leši sinnapoole, kus asus ripakil olev ese, käed küübitusid sõnakuulelikult selle poole, selg paindus kuulekalt mingisugust loomulikku kaitset otsides, kõrvad kuulatlesid pingsalt mitmesuguseid kahinaid ja muid ohtlikke hääli. Millisel määral võttis Leši pea osa neist operatsioonidest, on võimatu ütelda. Edasises koloonia ajaloos oli Leši pea küllaltki hinnatud, kuid esialgu näis ta kõigile kolonistidele kõige mittevajalikuma osana tema organismis.

Nii muret kui ka naeru sai selle Lešiga! Polnud päeva, millal ta poleks millegagi sisse kukkunud: kord näppab äsja linnast saabunud vankrist tüki pekki, kord nähvab laost otse käe alt peotäie suhkrut, kord poetab seltsimehe taskust mahorkat, kord jälle õgib teel pagaritöötoast kööki ära poole pätsi, kord jälle võtab kasvataja toast ametliku jutu ajal lauanoa. Leši ei kasutanud kunagi kuigivõrd keerukat plaani või kõige tühisematki instrumenti: ta oli juba nii loodud, et parimaks instrumendiks pidas oma käsi. Poisid proovisid teda peksta, kuid Leši ainult muheles:

«Aga miks te mind peksate? Ma ei tea ju isegi, kuidas see nõnda juhtus; kui oleksite kas või ise olnud minu asemel.»

Kuzma oli väga lõbus poiss. Oma kuueteistkümnenda aasta kohta oli ta omandanud palju kogemusi, oli palju rännanud, palju näinud, istunud pisut kõigis kubernangu vanglaid, oli kirjaoskaja, teravmeelne, hirmus osav ja kartmatu liigutustes, oskas suurepäraselt «hõpakki kükitada» ega teadnud, mis asi on hämmeldus.

Kõigi nende omaduste pärast andestasid kolonistid talle mõndagi, kuid ometigi hakkas tema erakordne vargusehüü meid kõiki tüütama. Lõpuks sattus ta äärmiselt ebameeldivasse loosse, mis pani ta kauaks ajaks sängi. Kord öösi pugest ta leivaküpsetusruumi ja sai puuhaluga tugevasti peksta. Meie pagar Vetkovski kannatas juba ammu alaliste puudujääkide tõttu leiva äraandmisel, küpsetuse vähese juurdekasvu ja ebameeldivate jutuajamiste tõttu Kalina Ivanovitšiga. Kostja hakkas varitsema ja oli rahuldatud enam kui vaja: Leši ronis öösi otse tema peidikusse. Hommikul tuli Leši Jekaterina Grigorjevna juurde ja palus abi. Jutustas, et oli roninud puu otsa moorusoksa katkuma ja oli end niimoodi kriimustanud. Jekaterina Grigorjevna imestas väga lihtsa puu otsast kukkumise nii veriste tagajärgede üle, kuid tema ülesanne oli väike: ta sidus Leši näo kinni ja viis poisi magamistuppa, sest ilma tema abita poleks Leši sinna jõudnudki. Kostja ei jutustanud esialgu kellelegi midagi õistest üksikasjadest pagaritöötoas, ta oli vabal ajal ametis Kuzma voodi

juures istumisega ja luges temale «Tom Sawyeri seiklusi.»

Kui Leši paranes, jutustas ta ise kõigest juhtunust ja naeris esimesena oma õnnetuse üle.

Karabanov ütles Lešile:

«Kuule, Kuzma, kui minul alati sedasi viltu veaks, oleksin ma ammugi varguse maha jätnud. Sind lüüakse ju niimoodi kunagi maha.»

«Ma mõtlen ise ka, et mispärast mul küll niiviisi viltu veab. See on muidugi sellepärast, et ma pole päris varas. Vaja veel paar korda proovida, ja kui midagi välja ei tule, siis ka maha jätta. Eks ole tõsi, Anton Semjonovitš?»

«Korda paar?» vastasin mina. «Sel juhul ei maksa edasi lükata, proovi täna, niikuinii midagi välja ei tule. Ei kõlba sa niisuguseks tööks.»

«Ei kõlba?»

«Ei. Sinust tuleb hea sepp, Semjon Petrovitš ütles.»

«Ütles?»

«Ütles. Ainult ta ütles veel, et sa oled sepikojast kaks vindipuuri näpanud, arvatavasti on nad praegu sinu taskus.»

Leši punastas niivõrd, kui võis punastada tema must lõust.

Karabanov haaras Leši taskust kinni ja hakkas hirnema nõnda, nagu oskas hirnuda ainult Karabanov:

«Noh, muidugi tema taskus! Ongi sul juba esimene kord käes — sisse kukkusid.»

«Ah sa kurat!» ütles Leši taskuid tühjendades.

Kuid selletaolisi asju esines meil koloonia sisemuses. Hoopis halvem oli nõndanimetatud ümbrusega. Külameeste keldritele kuulus endiselt kolonistide sümpaatia, kuid see töö oli nüüd korraldatud täiuslikult ja viidud sirgjoonelisse süsteemi. Keldrioperatsioonidest võtsid osa eranditult vanemad, väiksemaid ei lastud ligigi, ja halastamatult ning siiralt tõsteti nende vastu kaelakohtulikke süüdistusi pisimalgi katsel laskuda maa alla. Vanemad poisid saavutasid niivõrd silmapaistva kvalifikatsiooni, et isegi kulaklikud keeled ei sõندانud süüdistada kolooniat selles räpases töös. Peale selle oli mul täielik alus mõelda, et kõigi keldri-

lugude operatiivseks juhiks on säärane asjatundja nagu Mitjagin.

Mitjagin oli kasvanud vargana. Koloonias ei võtnud ta sellepärast, et austas inimesi, kes elasid koloonias, ja mõistis väga hästi, et koloonias võtta tähendab teha ülekohut poistele. Kuid linna turgudel ja külameeste juures polnud Mitjaginile midagi püha. Öösiti polnud teda sageli koloonias, hommikuti saadi ta suure vae- vana hommikusöögiks jalule. Pühapäeviti palus ta endale alati puhkust ja tuli tagasi hilja õhtul, vahel uue nokkmütsi või salliga ja alati külakostiga, millega kos- titas kõiki jõnglasi. Need jumaldasid Mitjaginit, kuid ta oskas nende eest varjata oma avameelset vargafilo- soofiat.

Minusse suhtus Mitjagin endiselt armastavalt, kuid vargusest ei kõnelnud me temaga iialgi. Ma teadsin, et kõnelused ei suuda teda aidata.

Ometigi valmistas Mitjagin mulle tugevasti muret. Ta oli targem ja andekam paljudestki kolonistidest ja seepärast oli tal üldine lugupidamine. Kogu oma varga- natuuri oskas ta näidata mingis vastupandamatult veet- levas valguses. Tema ümber oli alati terve staap vane- maid poisse ja see staapki käitus mitjaaginliku taktili- susega, mitjaaginliku kolooniatunnustamisega, austu- sega kasvatäjate vastu. Millega tegeles kogu see selts- kond pimedail salajasil tundidel, oli raske teada saada. Selleks oli vaja kas spioneerida või midagi välja pres- sida mõnelt kolonistilt, kuid mulle tundus, et sel viisil purustan ma nii raskesti sündinud tooni arengu.

Kui ma juhuslikult sain teada Mitjagini ühest või teisest seiklusest, tegin ma talle avalikult koosolekul välku, vahel määrasin karistuse, kutsusin enese juurde kabinetti ja sõimasin ta nelja silma all läbi. Mitjagin tavaliselt vaikis ideaalselt rahuliku näoga, naeratas rõõmsasti ning sümpaatselt, lahkudes ütles muutuma- tult lahkesti ja tõsiselt:

«Head ööd, Anton Semjonovitš!»

Ta oli koloonia au avalik kaitsja ja oli väga pahane, kui keegi «sisse lendas».

«Ma ei mõista, kuidas inimene võib nii loll olla? Ajab näpud külge, kui endal käed pole midagi väärt.»

Ma nägin ette, et Mitjaginit tuleb vabaneda. Valus oli tunnistada oma jõuetust ja kahju oli Mitjaginit. Ta mõistis vist isegi, et temal ei maksa koloonias elada, aga temalgi polnud soovi lahkuda kolooniast, kus talle oli tekkinud suur hulk sõpru ja kus kõik jõnglased kleepusid tema külge nagu kärbsed suhkrule.

Kõige halvem oli see, et Mitjagini filosoofiast hakka- sid nakatuma niisugusedki näiliselt tugevad kolonistid nagu Karabanov, Veršnjov, Volohhov. Tõsist ja ava- likku opositsiooni Mitjaginile osutas ainult Beluhhin. On huvitav, et Mitjagini ja Beluhhini vaheline vaen ei võtnud kunagi riiakate kokkupõrgete vormi, kunagi ei laanud nad kakluseni ja isegi ei tülitsevad. Beluhhin kõneles magamistoas avalikult, et senikaua, kui koloo- nias on Mitjagin, ei saada meil vargaist lahti. Mitjagin kuulas teda naeratusena ja vastas vaguralt:

«Mitte kõigile, Matvei, pole antud olla ausad inime- sed. Mida kuradit maksaks sinu ausus, kui poleks var- gaid? Sa ju teenid ainult minu arvel.»

«Kuidas — mina teenin sinu arvel? Mis sa luiskad?»

«Päris lihtsalt. Mina varastan, aga sina ei varasta, ja sellest saad sina au. Aga kui keegi ei varasta, olek- sid kõik ühesugused. Ma seepärast arvangi, et Anton Semjonovitš peab just meelega tooma niisuguseid nagu mina. Muidu pole sinusugustel mingit menu.»

«Mis sa aina valetad!» ütles Beluhhin. «On ju nii- suguseid riike, kus pole vargaid. Vaat Taani ja Rootsi ja Šveits. Ma olen lugenud, et seal pole üldse vargaid.»

«No-noh, see on l-l-lora,» astus Veršnjov sekka, «ka seal v-v-varastatakse. Ja m-m-mis h-h-head on sellestki, et p-p-pole v-v-vargaid? See-eest nad jälle... T-t-taani ja Šveits on tühised.»

«Aga mis siis meie oleme?»

«Aga m-m-meie, n-näed ju, kuidas me end n-n-näi- tame, näed r-r-revolutsioon, n-n-näed m-m-mihuke!»

«Sinutaolised seisavad ju esimestena revolutsiooni vastu, vaat mis!»

Niisuguste kõnede puhul vihastus kõige enam ja kõige ägedamalt Karabanov. Ta kargas voodist välja, raputas rusikat õhus ja sihtis raevunult oma mustade silmadega Beluhhini heasüdamlikku näkku:

«Mis sina siin õige kaagutad? Arvad, et kui me Mitjaginiga ühe liigse saia ära sööme, siis sellest tuleb revolutsioonile kahju. Te olete harjunud kõike saia järgi mõõtma.»

«Mis sa oma saia mulle nina alla hõõrud? Mitte saias ei ole küsimus, vaid selles, et sina käid nagu siga ja tuhnid kärsaga maad.»

Suve lõpu poole arenes Mitjagini ja tema kaaslaste tegevus kõige laiemas mastaabis naabruse arbuusiväljadel. Meie piirkonnas külvati tollal väga palju arbuuse ja meloneid, mõningad jõukamad peremehed eraldasid nende alla mitu tiinu.

Arbuusiasjandus algas üksikute kallaletungidega väljadele. Arbuusivargust pole Ukrainas kunagi loetud kriminaalkuriteoks. Seepärast lubasid ka külapoissid endale alati seda lõbu, et teostasid väikesi sissetunge naabruse arbuusiväljadele. Peremehed suhtusid nendesse sissetungidesse enam või vähem heasüdamlikult; ühelt tiinult aiamaalt võib koguda kuni kakskümmend tuhat arbuusi, mõnesaja kadumine suve jooksul ei tähendanud erilist kahju. Kuid siiski seisis keset välja alati õlgonn ja selles elas mingi vanataat, kes mitte niivõrd ei kaitsnud välja, kuivõrd teostas kutsu-mata külaliste registreerimist.

Vahel tuli minu juurde mõni säherdune taat ja esitas kaebuse:

«Eile kolasid teie omad meie väljal. Te ütlege neile, et nii pole ilus teha. Las tulevad otse onni juurde ja mis seal's ikka, inimest võib alati kostitada. Ütle aga mulle ja ma ise valin välja kõige parema arbuusi.»

Ma andsin vanataadi palve poistele edasi. Nad kasutasid seda kohe selsamal õhtul, kuid taadi poolt esitatud süsteemis võtsid nad ette väikesi parandusi: senikaua kui õlgonnis söödi taadi poolt väljavalitud parimat arbuusi ja aeti sõbralikku juttu sellest, missugused arbuusid olid möödunud aastal ja mäherdused olid olnud sel aastal, kui jaapanlane sõdis, mängisid kogu välja territooriumil peremeest ebaseaduslikud külalised ja toppisid juba ilma igasuguste juttudeta särgisabad, padjapüürid ja kotid arbuuse täis. Esimesel õhtul, ära kasutades taadi lahket kutset, palus Veršnjov Beluhhi-

ni taadile külla minna. Teised kolonistid ei protestinud niisuguse austuse vastu. Matvei tuli rahulolevana arbuusiväljalt tagasi.

«Ausõna, nõnda on kena: sai juttu ajada ja inimesele ka heameelt teha.»

Veršnjov istus lavatsil ja naeratas leplikult. Uksest veeres sisse Karabanov.

«Noh, Matvei, kas külakosti said?»

«Jah, näed, Semjon, võib elada ka heanaaberlikult.»

Sinul oli küll hea, sa ajasid end arbuuse täis, aga kuidas meie?»

Vaat kus naljamees! Eks mine sinagi tema juurde.»

«Säh sulle pirukas! Kas sul pole häbi? Kui inimene korra kutsus, siis lähevad kohe kõik. See kukub sea kombel välja. Meid on kuuskümmend inimest.»

Teisel päeval tegi Veršnjov Beluhhinile uuesti ettepaneku vanataadile külla minna. Beluhhin loobus uuremeelselt: las lähevad teised.

«Kus ma hakkas siis teisi otsima? Kas lähme või? Sa võid ju arbuuse mitte süüa. Istud niisama ja vestad juttu.»

Beluhhin arvas, et Veršnjovil on õigus. Talle koguni meeldiski idee minna vanataadi juurde ja näidata, et kolonistid ei käi mitte ainult sellepärast, et arbuuse süüa.

Kuid taat võttis külalised väga ebasõbralikult vastu ja Beluhhinil ei õnnestunud midagi näidata. Vastuoksa, taat näitas neile vintpüssi ja ütles:

«Eile teie kurjategijad tassisid sellal, kui te siin juttu jahvatasite, pool välja tühjaks. Kas nii tohib teha! Ei, teiega nähtavasti tuleb teisiti talitada. Ma lasen!»

Beluhhin pöördus hämmeldunult kolooniasse tagasi ja hakkas magamistoas kärkima. Poisid naersid ja Mitjagin ütles:

Kas sa oled õige vanamehe advokaadiks hakanud või? Sina õgised eile seaduslikult parima arbuusi, mis sul veel vaja on? Aga meie võib-olla ei näinud midagi. Missugused tõendid vanamehel on?»

Vanataat minu juurde enam ei tulnud. Kuid paljud lunnused näitasid, et oli alanud ehtne arbuusi-bakha-naal.

Kord hommikul heitsin ma pilgu magamistuppa ja nägin, et kogu toa põrand oli täis arbuusikoori. Ma tormasin korrapidaja kallale, karistasin kedagi, nõudsin, et seda enam ei juhtuks. Tõepoolest oli magamistuba järgmistel päevadel tavalisel kombel puhas.

Vaiksed kaunid suveõhtud, täis sulisevaid vestlusi, häid sõbralikke meeleolusid ja ootamatut helisevat naeru läksid üle läbipaistvaks pidulikeks öiks.

Uinuva koloonia kohal uitavad unenäod, männi ja mägimündi lõhnad, lindude sabin ja koera haukumise vastukajad kuskilt kaugest riigist. Ma lähen trepile. Nurga tagant ilmub valvekolonist-öovaht, küsib, mis kell on. Tema jalge ees kümbleb jaheduses kuulmatult liikuv lapiline Bukett. Võib rahulikult magama minna.

Kuid see rahu varjas väga keerukaid ja rahutuid sündmusi.

Kord küsis mul Ivan Ivanovitš:

«Kas teie tegite korralduse, et hobused võivad ööd läbi vabalt ööel uidata? Nad võidakse ära varastada.»

Brattšenko sai pahaseks:

«Aga kuidas, kas hobused ei tohi siis enam värsket õhkugi hingata?»

Päev hiljem küsis Kalina Ivanovitš:

«Mis need hobused küll magamistuppa piiluvad?»

«Kuidas piiluvad?»

«Aga sa vaata, kui hommik on käes, seisavad nad ikka akerde all. Mis nad seal küll seisavad?»

Ma kontrollisin: tõepoolest, varahommikul asusid kõik meie hobused ja härg Gavruška, kelle haridusosakonna majandusosakond oli kõlbmatuse ja vanaduse pärast meile kinkinud, akende all sireli- ja too-ningapõõsais ning seisis liikumatult tundide viisi, ilmselt oodates mingit neile meeldivat sündmust.

Magamistoas ma küsisin:

«Mis need hobused teie aknaisse piiluvad?»

Opriško tõusis voodist, vaatas aknast välja, naeratas ja hõikas kellelegi:

«Serjoža, mine küsi õige neilt idiotidelt, mis nad seisavad akende all.»

Vaipade all itsitati. Mitjagin põristas ringutades:

«Koloonias poleks vaja niisuguseid uudishimulikke õpraide pidada. Nüüd aina teevad teile muret...»

Ma tormasin Antoni kallale:

«Mis salapärased lood need on? Miks hobused seisavad siin igal hommikul? Millega neid siia peibutatakse?»

Beluhhin tõrjus Antoni kõrvale:

«Ärge muretsege, Anton Semjonovitš, hobustega ei juhtu midagi paha. Anton toob nad meelega siia, tahendab, siit on neil midagi meeldivat oodata.»

«Noh, sind ka, juba lobisesidki välja!» ütles Karabanov.

Jah, me ütleme pealegi teile. Te ju keelasite koori põrandale loopida, aga meie ei saa ju ilma selleta, kui mõnel juhtub olema arbuus...»

«Kuidas juhtub olema?»

«Et kuidas? Vahel taat mõnele kingib, vahel külapoisid toovad...»

«Vanataat kingib?» küsisin ma etteheitvalt.

«Noh, kui mitte taat, siis kuidagi teisiti. Kuhu sa ikka koored paned? Aga Anton ajas siis hobused välja uitama. Eks poisid siis kostitasidki.»

Ma lahkusin magamistoast.

Pärast lõunat tassis Mitjagin mulle kabinetti hiiglasuure arbuusi:

«Eks proovige, Anton Semjonovitš.»

«Kust sa selle said? Käi minema kõige oma arbuusiga!... Ja üldse ma võtan teid tõsiselt käsile.»

Arbuus on kõige ausam ja valisime ekstra teile välja. Vanatoile on selle arbuusipõraka eest makstud puhta rahaga. Aga meid käsile võtta on muidugi juba ammu aeg, ega me seda pahaks pane.»

«Kao siit kõige oma arbuusi ja juttudega!»

Kümne minuti pärast tuli sellesama arbuusiga terve saatkond. Minu imestuseks pidas kõne Beluhhin, katkestades seda igal sõnal, et naerda:

«Need tõprad, Anton Semjonovitš, kui te ainult teaksite, kui palju nad õgivad arbuuse igal ööl! Mis siin ikka varjata... Ainult Volohhovil üksinda... ta... see muidugi pole tähtis... Kuidas nad hangivad, olgu see nende oma südametunnistuse asi, kuid tingimata

hakkasid ka mind kostutama, nad, rõõvlid, leidsid minu noores hinges nõrga koha — armastan hirmsasti arbuuse. Tüdrukudki saavad oma portsjoni ja Toskale annavad kah, peab ütlema, et nende südames asuvad siiski õilsad tunded. Noh, aga teame ju, et teie arbuuse ei söö, muudkui ebameeldivusi on teil nende neetud arbuuside pärast. Nii et võtke juba vastu see tagasihoidlik kink. Ma olen ju aus inimene, mitte mingisugune Veršnjov, uskuge mind, vanataadile on selle arbuusi eest makstud võib-olla veel enamgi, kui tema sisse on mahutatud inimtööjõu tootlikkust, nagu kõneleb ökonoomilise poliitika teadus.»

Lõpetanud selliselt, muutus Beluhhin äkki tõsiseks, pani arbuusi lauale ja astus malbelt kõrvale.

Sassis ja tavalisel kombel katkenud Veršnjov vaatas Mitjagini selja tagant välja:

«P-p-poliitiline ök-k-konoomia, aga mitte ök-k-konoomiline p-p-poliitika.»

«Üks kurat kõik,» ütles Beluhhin.

Ma küsisin:

«Millega maksite vanataadile?»

Karabanov luges sõrmedel:

«Veršnjov jootis kruusile kõrva, Gud pani saapale paiga ja mina valvasin tema eest pool ööd.»

«Kujutlen, kui palju te selle poole öö jooksul selle arbuusi väärtusele juurde lisasite!»

«Tõsi, tõsi,» ütles Beluhhin. «Seda ma võin kinnitada ausõnaga. Me peame praegu selle taadiga kontakti. Aga seal metsa ääres on ka arbuusiväli, kuid seal tööpoolest kükitab säherdune kahjulik inimene, muudkui tulistab.»

«Kas sina siis ka oled hakanud mööda välju kolama?»

«Ei, mina ei kola, aga kuulen pauke, juhtub, et lähen natuke jalutama...»

Ma tänasin poisse toreda arbuusi eest.

Mõne päeva pärast nägin ma ka kahjulikku vanataati. Ta tuli minu juurde, ise puru-vihane.

«Mis sest siis nõnda saab? Seni varastasid ikka enamalt jaolt öösi, aga nüüd ei ole enam päevalgi pääsu, tulevad lõuna ajal tervete bandede viisi ja kas või

nuta, — ühte ajad taga, aga teised jooskevad üle terve välja laiali.»

Ma ähvardasin poisse, et hakkab ise käima vahte autamas või palkan koloonia kulul vahid.

Mitjagin ütles:

«Ärge uskuge seda matsi. Küsimus ei seisa mitte arbuusides, vaid selles, et ei tohi väljast mitte möödagi minna.»

«Milleks on teil vaja välja juurest mööda minna? Kuhu teil tee sealtkaudu viib?»

«Mis see tema asi on, kuhu me läheme? Mis ta kõmmutab oma püssitortsuga!»

Päev hiljem hoiatas Beluhhin mind:

«Selle vanaätiga lugu hästi ei lõpe. Poisid on tulivihased. Vanamees kardab juba üksinda osipikus istuda, loos temaga valvavad veel kaks tükki, ja kõik püssid. Aga poisid ei või seda sallida.»

Samal ööl ründasid kolonistid seda välja ahelikus. Minu sõjaline õppus tuli siinjuures kasuks. Südaööl lamas pool kolooniat arbuusivälja piiril, ette saadeti valve ja piilurid. Kui taadid tõstsid kära, kisendasid poisid hurraa ja tormasid rünnakule. Öövahid taandusid metsa ja unustasid paanikas püssid osmikusse. Osa poisse asus võidu realiseerimisele, veeretades arbuuse näest alla piiripeenrale, ülejäänud tegelesid repressioonidega: suur õlgonn süüdati põlema.

Üks öövahte jooksis kolooniasse ja äratas minu. Me tõttasime lahingupaigale.

Osmik künkal lõomas hiiglasuure tuleriidana ja seltest tekkis säärane kuma, nagu oleks kogu küla põlenud. Kui me joostes arbuusiväljale lähenesime, kostis sealt mitu pauku. Ma nägin koloniste, kes lamasid korraldatud jagudes arbuusikasvude seas. Vahel tõusid need jaod jalule ja jooksid põleva osmiku juurde. Kuski paremal tiival kamandas Mitjagin:

«Ära roni otse, mine küljelt.»

«Kes seal laseb?» küsisin ma taadilt

«Aga kes seda teab? Seal pole kedagi. Võib-olla keegi unustas vintpüssi maha, võib-olla vintpüss ise laseb.»

Asi oli, õieti ütelda, juba lõpetatud. Mind nähes kadusid poisid nagu maa alla. Ätt ohkas ja läks koju. Ma

poördusin kolooniasse. Magamistubades oli surma-
vaikus. Kõik mitte ainult et magasid, vaid koguni
norskasid, kunagi elus polnud ma kuulnud säärast
norskamist. Ma ütlesin vaikselt:

«Küllalt tembutamisest, maast lahti!»

Norskamine lakkas, kuid kõik jätkasid jonnakalt
magamist.

«Püsti, ütlen ma teile.»

Patjadelt tõusid sassis pead. Mitjagin vaatas mulle
otsa ega tundnud mind ära.»

«Milles on asi?»

Kuid Karabanov ei pidanud vastu:

«Ah jäta, Mitjaga, mis sa tembutad!»

Kõik piirasid mu ümber ja hakkasid vaimustusega
jutustama ulja öö üksikasjust. Taranets kargas äkki
üles, nagu oleks teda kõrvetatud:

«Seal osmikus olid ju püssid!»

«Pölesid ära...»

«Puu põles ära, aga muidu kõlbab kõik...»

«Ja lendas magamistoast välja.»

Ma ütlesin:

«Võib-olla on see kõik lõbus, kuid siiski on see ehtne
röövimine. Ma ei suuda seda enam kannatada. Kui te
tahate nii jätkata edaspidigi, siis lähevad meie teed
lahku. Mis see siis õieti on, tõepoolest, ei päeval ega
ööl pole rahu ei koloonial endal ega kogu ümbrusel!»

Karabanov haaras mul käest:

«Enam seda ei juhtu. Me mõistame ka ise, et sellest
juba aitab. Eks ole tõsi, poisid?»

Poisid ümahtasid midagi kinnituseks.

«Need kõik on ainult sõnad,» ütlesin ma. «Hoiatan,
et kui kõik need röövlitembud korduvad, loon ma mõne
kolooniast minema. Niisiis teadke, seda ma enam kor-
dama ei hakka.»

Järgmisel päeval sõitsid rüüstatud arbuusiväljale
vankrid, korjasid üles kõik, mis sellele veel oli jää-
nud, ja sõitsid minema.

Minu laual lebasid põlenud püsside rauad ja pisi-
osad.

21. AMPUTATSIOON

Poisid ei pidanud oma lubadust. Ei Karabanov, Mit-
jagin ega teisedki rühma liikmed ei lõpetanud rüüste-
tõtki arbuusiväljadele ega rünnakuid külameeste aita-
dele ja keldritele. Lõpuks organiseerisid nad uue, väga
keeruka ürituse, mida kroonis terve kakofoonia meel-
divaid ja ebameeldivaid asju.

Kord öösi ronisid nad Lukaa Semjonovitši mesilasse
ja tõid ära kaks taru koos mee ja mesilastega. Tarud
toid nad kolooniasse öösi ja paigutasid kingsepatöö-
kotta, mis tollal ei töötanud. Korraldati rõõmupidu,
millest võttis osa palju koloniste. Hommikul oli või-
malik koostada täpne osavõtjate register — kõik nad
liikusid koloonias ringi punaste paistetunud nägudega.
Lõulil tuli koguni pöörduda Jekaterina Grigorjevna
poole arstiabi saamiseks.

Kabinetti kutsutud Mitjagin võttis kohe alguses süü
omaks, keeldus aga osalisi nimetamast ja isegi imes-
tas.

«Siin pole midagi erilist! Meie ei võtnud ju tarusid
endile, vaid tõime kolooniasse. Kui te aga arvate, et
koloonias mesilastepidamist vaja pole, võib ka ära
võtta.»

«Mida sa veel ära viid? Mee sõite nahka, mesilased
saiid hukka.»

«Noh, kuidas soovite. Ma tahtsin nõnda, kuidas on
parem.»

«Ei, Mitjagin, kõige parem on, kui sa jätaid meid
rahule... Sa oled juba täiskasvanud inimene, minuga
sa kunagi ühele arvamusele ei jõua, lahkume teine-
teisest.»

Ma ise mõtlen ka nõnda.»

Mitjagin oli vaja eemaldada võimalikult rutemini.
Mulle oli juba selge, et ma olin selle otsusega andesta-
matult venitanud ja tähele panemata jätnud ammugi
kindla kuju võtnud mädanemisprotsessi meie kollek-
tiivis. Võib-olla polnudki aiavargustes või mesilaruüs-
tamises midagi eriti patust, kuid kolonistide püsiv
tähelepanu niisugustele asjadele, ööd ja päevad taide-
tud ikka ühtede ja samade jõupingutuste ning mulje-

tega, tähistasid meie tooni arengu täielikku peatumist, tähistasid järelikult seisakut. Ja selle seisaku taustal said juba igale teravamale pilgule selgeks eemaletõukavad pildid: kolonistide ülbus, mingisugune eriline kolonistlik vulgaarsus nii koloonia kui ka töö suhtes, rammestav ja tühine irvitamine, ilmse künismi elemendid. Ma nägin, et isegi niisugused nagu Beluhhin ja Zadorov, kes ei võtnud osa mingisugustest kriminaalsetest tegudest, hakkasid kaotama oma isiksuse endist sära, katkusid tagiga. Meie kavad, huvitav raamat, poliitilised küsimused hakkasid kollektiivis nihkuma mingisugustele kaugetele tagamaadele, andes keskse koha korra-
tuile ja odavaile seiklustele ja lõputuile keskustelu-
dele nendest. Kõik see peegeldus ka kolonistide ja kogu koloonia välispildis: lodev liikumine, räpane ja lame tung teravmeelsusele, lohakalt selga heidetud rõivastus ja nurkades peituv mustus.

Ma kirjutasin Mitjaginile väljalasketõendi, andsin viis rubla teeraha — ta ütles, et sõidab Odessasse — ja soovisin talle õnnelikku teed.

«Kas poistega hüvasti jätta võib?»

«Palun.»

Kuidas nad seal hüvasti jätsid, ei tea. Mitjagin lahkus öhtu eel ja teda saatis peaaegu kogu koloonia.

Öhtul käisid kõik kurbadena ringi, jõnglased tõmbusid endasse, ja neid liikuma panevad võimsad mootorid läksid rikki. Karabanov istus lao kõrval kummulil lükatud kastil ega tõusnudki sellelt enne ööd.

Minu kabinetti tuli Leši ja ütles:

«Kahjugi on Mitjagast.»

Ta ootas kaua vastust, kuid ma ei vastanud Lešile midagi. Nõnda ta lahkuski.

Ma töötasin väga kaua. Kella kahe ümber kabinetist väljudes märkasin ma valgust talli lakas. Äratasin Antoni ja küsisin:

«Kes on lakas?»

Anton kehtas pahuralt õlgu ja kostis vastumeelselt:

«Seal on Mitjagin.»

«Mis tema seal istub?»

«Kust mina tean?»

Ma läksin lakka. Tallilaterna ümber istus mitu ini-

mest: Karabanov, Volohhov, Leši, Prihhodko, Ossadtši. Nad vaatasid mulle vaikides otsa. Mitjagin toimetas midagi lakanurgas, ma märkasin teda vaevalt pimeduses.

«Tulge kõik kabinetti!»

Seni kui ma avasin kabineti ust, korraldas Karabanov:

«Kõigil pole mõtet siia koguneda. Läheme mina ja Mitjagin.»

Ma ei protestinud.

Astusime sisse. Karabanov viskus vabalt diivanile. Mitjagin peatus ukse juures nurgas.

«Mispärast sa kolooniasse tagasi tulid?»

«Oli üks asi õiendada.»

«Missugune asi?»

«Meie oma asi.»

Karabanov vaatas mulle oma tähelepaneliku tulise pilguga otsa. Ta tõmbus äkki üleni pingule ja kummardus painduva siugja liigutusega minu laua kohale, lahendades oma leegitsevad silmad otse vastu minu prille:

«Teate mis, Anton Semjonovitš? Teate, mis ma teile ütlen? Minagi lähen koos Mitjagaga.»

«Mis asja te seal lakas õiendasite?»

«Asi, õigust ütelda, on tühine, kuid kolooniale siiski ei sobi. Aga mina lähen koos Mitjagaga. Kui me kord juba teile ei kõlba, mis siis ikka, eks läheme siis oma õnne otsima. Võib-olla te saate paremaid koloniste.»

Ta koketeeris alati pisut ja nüüdki teeskles haavunud, lootes tõenäoliselt, et mul hakkab häbi oma julgusest ja jätan Mitjagini kolooniasse.

Ma vaatasin Karabanovile silma ja küsisin veel kord:

«Mis asja te seal plaanitsesite?»

Karabanov ei vastanud midagi ja vaatas küsivalt Mitjagini otsa.

Ma tulin laua tagant välja ja ütlesin Karabanovile:

«Kas sul revolver on?»

«Ei,» vastas ta kindlalt.

«Näita taskud siia.»

«Ega's te ometi hakka läbi otsima, Anton Semjonovitš?»

«Näita taskud!»

«Noh, vaadake!» kisendas Karabanov peaaegu hüsteerikas ja pööras pahupidi kõik püksi- ja kuuetaskud, puistates põrandale mahorkat ja leivapuru.

Ma läksin Mitjagini juurde.

«Näita taskud!»

Mitjagin ajas käed piinlikult taskutesse. Tõmbas välja rahakoti, võtme- ja muukrauakimbu, naeratas hämmeldunult ja ütles:

«Muud pole mitte midagi.»

Ma sirutasin käe tema püksivärvli järele ja sain seal kätte keskmise suurusega brauningu. Pidemes oli kolm padrunit.

«Kelle oma?»

«See on minu revolver,» ütles Karabanov.

«Mispärast sa siis valetasid, et sul pole midagi. Ah, te... Noh, mis siis ikka? Kaduge kolooniast kus kurat, ja otsekohe, et siia teie haisugi ei jääks! Kas mõistate?»

Ma istusin laua taha ja kirjutasin Karabanovile tunnistuse. Ta võttis vaikides paberi, vaatas põlglikult vierublalist, mille ma talle ulatasin, ja ütles:

«Saame ilmagi läbi. Huvasti.»

Ta sirutas mulle kramplikult käe ja surus mu sõrmi tugevasti, otse valusalt, tahtis midagi ütelda, tormas siis äkki ukse juurde ja kadus ööhämarusse. Mitjagin ei ulatanud kätt ega öelnud huvasti. Ta lõi «satri» hõlmad laiaš kaares kokku ja hiilis kuulmatute vargasamudega Karabanovile järele.

Ma läksin välja trepile. Trepil juurde oli kogunenud salkkond poisse. Leši tormas lahkujatele järele, kuid jooksis ainult metsaservani ja pöördus tagasi. Anton seisis ülemisel trepiastmel ja torises midagi. Beluhhin katkestas äkki vaikuse:

«Nii. Noh, mis siis ikka, ma pean tunnistama, et see on õigesti tehtud.»

«Võib-olla, et õigestigi,» ütles Veršnjov, «ainult et on s-s-siiski k-k-kahju.»

«Kellest on kahju?» küsisin ma.

«Noh, S-semjonist ja M-mitjaginit. Aga kas t-teil ei ole k-kahju?»

«Minul on sinust kahju, Kolka.»

Ma suundusin oma toa poole ja kuulsin, kuidas Beluhhin veenis Veršnjovi:

«Sa oled tola, sa ei taipa midagi, raamatud lähevad suust läbi ilma jälgi jätmata.»

Kaks päeva polnud lahkunuist midagi kuulda. Karabanovi pärast tundsin ma vähe muret: tal on isa Storoževos. Hulgub nädal otsa linnas ja läheb isa juurde. Mitjagini saatuses ma ei kahelnud. Hulgub veel aasta tänaval, istub mõnegi korrakese vanglais, satub mõnda tosisemasse loosse, saadetakse kuskile teise linna ja aasta viie-kuue pärast tingimata käs omad tapavad ta ära või lastakse ta kohtuotsusega maha. Teist teed pole talle määratud. Aga võib-olla viib ta Karabanovigi õigelt teelt kõrvale. Oli teda ju ennegi eksiteele viidud, — ta oli osa võtnud relvastatud röövimistest.

Paari päeva pärast hakati koloonias sosistama:

«Kõneldakse, et Semjon ja Mitjagin röövivad teel. Eile röövitud Rešetilovka lihunikud paljaks.»

«Kes kõneleb?»

«Piimanaine oli Ossipovide juures, tema ütleski, et Semjon ja Mitjagin.»

Kolonistid sosisklesid nurkades ja vakatasid, kui neile läheneti. Vanemad piilusid altkulmu, ei tahtnud ei lugeda ega jutelda, õhtuti kogunesid kahe-kolme-kaupa kokku ja vahetasid sõnu kuulmatult ning kitsilt.

Kasvatajad püüdsid minuga lahkunuist mitte kõnelda. Ainult Liidotška ütles kord:

«Aga eks ole ju kahju poistest?»

«Kuulge, Liidotška, lepime kokku,» ütlesin ma, «et le naudisklete haletsemist ilma minu osavõtuta.»

«Noh, pole seda siis vajagi!» solvus Liidia Petrovna.

Päeva viie pärast pöördusin ma kabrioletiga linnast tagasi. Kõrb, suvisest küllusest täissöönud, traavis meelsasti kodu poole. Minu kõrval istus Anton ja mõtles millelegi, langetanud pea madalale. Me olime harjunud oma lageda teega ega oodanud seal enam midagi huvitavat.

Äkki ütles Anton:

«Vaadake, kas need pole mitte meie poisid? Ohoo! Ja pealegi Semjon ning Mitjagin!»

Eespool terendasid tühjal maanteel kaks kogu.

Ainult Antoni teravad silmad võisid nii täpselt määratleda, et see oli Mitjagin kaaslasega. Kõrb viis meid ruttu neile vastu. Anton muutus rahutuks ja heitis pilgu mu kabuurile.

«Pange siiski nagaan taskusse, et oleks lähemal.»

«Ära jahvata rumalusi.»

«Noh, kuidas soovite.»

Anton pingutas ohje.

«Vaata see on hea, et me teid nägime,» ütles Semjon.

«Tookord, teate, lahkusime kuidagi nagu halvasti.»

Mitjagin naeratas sõbralikult nagu alati.

«Mis te siis teete?»

«Me tahame teid näha. Te ju ütlesite, et koloonias ärgu olgu meie haisugi, sellepärast me sinna ei tulnud.»

«Miks sa siis Odessasse ei sõitnud?» küsisin ma Mitjaginilt.

«Esiolgu võib siingi elada, kuid talveks lähen Odessasse.»

«Tööle ei hakka?»

«Vaata, kuidas välja kukub,» ütles Mitjagin. «Me pole teile pahased, Anton Semjonovitš, ärge mõtelge, et teie peale pahased oleme. Igaühel on oma tee.»

Semjon säras siirast rõõmust.

«Kas sa jääd Mitjagini seltsi?»

«Ma ei tea veel. Tirin teist, et lähme vanamehe, minu vanatoe juurde, aga tema punnib vastu.»

«Aga tema vanamees on ju maamats, mis mul seal's ikka näha on?»

Nad saatsid mind kuni kolooniasse pöörduva käänakuni.

«Ärge te siis meid halvasti mäletage,» ütles Semjon hüvastijätul. «Ah, tahaks teid otse suudelda!»

Mitjagin hakkas naerma:

«Oh, oled ikka õrna südamega loomake, Semjon, ei saa sinust head nahka.»

«Aga kas sa ise oled parem?» küsis Semjon.

Nad rōkkasid mõlemad naerda, nii et mets kajas, lehvitasid mütsidega ja lahkusid eri suunas.

22. SORDISEEME

Sügise lõpul algas koloonias sünge periood, kõige süngem meie ajaloo vältel. Karabanovi ja Mitjagini väljaajamine osutus väga valuliseks operatsiooniks. See asjaolu, et olid ära saadetud kõige jõhkramad poisid, kel oli senini olnud koloonias kõige suurem mõju, võttis kolonistidelt õige orientatsiooni.

Nii Karabanov kui ka Mitjagin olid suurepäraseid töömehed. Karabanov oskas töötada suure hoo ja kiirga, oskas töös leida rõõmu ja teisigi sellega nakatada. Tal pudenesid käte alt sõna otseses mõttes energia ja vaimustuse sädemed. Laiskade ja loidude peale mõirgas ta ainult harva, ja sellest piisas, et häbistada kõige panetunumatki logelejat. Mitjagin oli tööjuures Karabanovile suurepäraseks täienduseks. Tema liigutustele oli omane pehmus ja hiilivus, need olid tööpoolest varga liigutused, kuid tal tuli kõik välja hästi, õnnestunult ja heasüdamlikult-lõbusalt. Koloonia elu suhtes olid nad mõlemad erksalt reageerivad ja energilised vastama igasugusele ärritusele, koloonia igasugustele päevandmustele.

Nende lahkumisega muutus koloonias äkki igavaks ja halliks. Veršnjov kaevus veel enam raamatuisse, Beluhhin naljatles kuidagi liiga tõsiselt ja sarkastiliselt, niisugused nagu Volohhov, Prihhodko, Ossadštš muutusid ülemäära tõsiseks ja viisakaks, põngerjad tundsid igavust ja salatsesid, kogu kolonistide mass omandas äkki täiskasvanud ühiskonna ilme. Õhtuti läks raskeks reibast seltskonda kokku koguda, igaühel olid omaenese asjad. Ainult Zadorov ei vähendanud oma reipust ega varjanud oma kaunist avameelset naeratust, kuid keegi ei tahtnud jagada tema elavust, ja ta naeratas üksinda, istudes raamatu või aurumasina mudeli kallal, mida ta alustas juba kevadel.

Seda langust soodustasid ka meie ebaõnnestumised põllumajanduses. Kalina Ivanovitš oli halb agronoom, omas kõige metsikumaid kujutlusi külvikordadest ning külvitehnikast, ja lisaks sellele saime külameestelt hirmsasti umbrohtu kasvanud ja väljakurnatud põlud. Seepärast, hoolimata hiigeltööst, mida kolonistid

tegid suvel ja sügisel, väljendus meie saak häbiväärseis arvudes. Talinisu oli rohkem umbrohtu kui nisu, suviljadel oli armetu välimus, veelgi halvem oli lugu peetide ja kartulitega.

Ka kasvatajate kortereis valitses samasugune depressioon.

Võib-olla olime lihtsalt väsinud: koloonia algusest peale polnud ükski meist puhkust saanud. Kuid kasvatajad ise ei vihjanud väsimusele. Taas sündisid vanad jutud meie töö lootusetusest, sellest, et «sääraste» poiste sotsiaalne kasvatus on võimatu, et see on asjatu hinge ja energia kulutamine.

«Tuleb kõik see siia paika jätta,» ütles Ivan Ivanovitš. «Näiteks oli Karabanov, kellega me koguni uhkustasimegi, aga tuli ära ajada. Midagi erilist loota pole ei Volohhovist ega Veršnjovist, Ossadtšist ega Taranetšist ega paljudest teistestki. Kas maksab ainult Beluhhini pärast kolooniat pidada?»

Isegi Jekaterina Grigorjevna reetis meie optimismi, mis varem oli teinud tema mu esimeseks abiliseks ja sõbraks. Ta tõmbas kulmud kokku pingutatud mõtiskeluks ja mõtiskelu tulemused olid tal kummalised, mulle ootamatud:

«Kas teate mis? Äga äkki me teeme mingi hirmsa vea: polegi üldse kollektiivi, mõistate, ei mingit kollektiivi, aga meie kõneleme kogu aja kollektiivist, me lihtsalt hüpnootiseerisime end oma unistusega kollektiivist.»

«Pidage,» katkestasin ma teda, «kuidas pole kollektiivi? Aga kuuskümmend kolonisti, nende töö, elu, sõprus?»

«Teate, mis see on? See on mäng, huvitav, võib-olla andekaski mäng. Me ise olime sellest kaasa kistud ja poisidki kiskusime kaasa, kuid see oli ajutiseks. Nähtavasti on see mäng juba tüüdanud, kõigil on hakanud igav, peagi loobuvad nad sellest täiesti ja kõik muutub tavaliseks äpardunud lastekoduks.»

«Kui üks mäng tüütab, hakatakse mängima teist,» püüdis rikutud meeleolu parandada Liidia Petrovna.

Me hakkasime nukralt naerma, kuid ma ei mõelnudki alla anda.

«Teil on tavaline intelligendi tahtejõuetus, Jekaterina Grigorjevna, tavaline halisemine. Ei tohi teha min-geid järeldusi teie meeleoludest, need on teil juhuslikud. Te tahaksite hirmsasti, et me oleksime Mitjagini ja Karabanovist jagu saanud. Nõnda läheb alati millegagi põhjendatud maksimalism, kapriis, õhin pärast üle soigumiseks ja käte rüppelaskmiseks. Kas kõik või mitte midagi — tavaline vene haiglane filosoofia.»

Kõike seda kõnelesin ma, eneses võib-olla sedasama intelligendile omast tahtejõuetust alla surudes. Vahel tulid minulegi pähe viljatud mõtted: tuleb jätta siia paika, ei tasu Beluhhin või Zadorov neid ohvreid, mis tuuakse kolooniale; tuli pähe, et me oleme juba väsinud ja seepärast on edu võimatu.

Kuid vana vaikiva kannatliku pinge harjumus ei jätnud mind maha. Ma püüdsin kolonistide ja kasvatajate juuresolekul olla energiline ja kindel, ründasin argu pedagooge, püüdsin neid veenda selles, et hädad on ajutised, et kõik unustatakse. Ma kummardun selle määratu vastupidavuse ja distsipliini ees, mida näitasid meie kasvatajad sel raskel ajal.

Nad olid endiselt iga minut kohal, olid alati aktiivsed ja vastuvõtlikud igale ebaõigele toonile koloonias, valvekorda tulid meil sisseseatud kauni traditsiooni kohaselt oma parimais rõivais, korras ja puhtatena.

Koloonia läks edasi naeratusteta ja rõõmudeta, aga sammus heas, puhtas rütmis nagu õlitatud, korras masin. Ma märkasin ka oma kahe kolonisti kallal teostatud karistuse positiivseid tulemusi: lõppesid täiesti retked külasse, muutusid ebatõenäolisteks keldri- ja arbuusivälja-operatsioonid. Ma tegin näo, nagu ei märkaks ma kolonistide rusutud meeleolu, nagu ei kujutaks uus distsiplineeritus ja lojaalsus külainimeste suhtes endast midagi erilist, nagu läheks kõik üldiselt vanaviisi ja nagu varemgi tõusuteed.

Koloonias leidis palju uut, tähtsat tööd. Me alustasime kasvuhoone ehitamist teise kolooniasse, hakkasime rajama teid ja tasandama õuesid pärast Trepke varemete likvideerimist; ehitasime aiad ja kaarväre-

vad, asusime silla ehitamisele üle Kolomaki selle kõige kitsamas kohas; sepikojas tegime kolonistidele raudvoodid, seadsime korda põllumajandusliku inventari ja kiirustasime palavikuliselt majade remondi lõpetamisega teises koloonias. Ma kuhjasin kolooniale karmilt kaela aina uusi ja uusi töid ja nõudsin kogu kolonistide ühiskonnalt töös endist täpsust ja puhtust.

Ma ei tea mispärast, arvatavasti mulle tundmatu pedagoogilise instinkti tõttu, haarasin ma kinni sõjaväelisest õppusest.

Juba varem olin ma kolonistidele korraldanud võimlemise ja sõjalise õppuse tunde. Ma pole kunagi olnud spetsialist-kehakultuurlane, aga meil polnud summasid niisuguse spetsialisti kutsumiseks. Ma tundsin ainult sõjaväelist rivi ja sõjaväelist gümnaastikat, teadsin ainult seda, mis puutub roodu lahingualasse. Ilma mingisuguse mõtlemiseta ja ilma ainsagi pedagoogilise krambita viitsin ma poiste aega kõigi nende kasulike asjade harjutamisega.

Kolonistid olid sellega meeleldi nõus. Pärast tööd tegime iga päev kogu kolooniaga tunni või paar õppust oma õppeväljakul, mida kujutas endast meie avar neli-nurkne õu. Vastavalt sellele, kuidas suurenesid meie teadmised, laiendasime oma tegevusvälja. Talveks teostasid meie ahelikud väga huvitavaid ja keerukaid sõjalisi liikumisi kogu meie talundite rühma maa-alal. Me teostasime väga kaunilt ja metoodiliselt õigesti kallaletunge üksikuile objektidele — taredale ja rehtedele, kroonides neid päägirünnakuga ja paanikaga, mis haaras peremeeste ja perenaiste tundlikke hingi. Lumivalgete seinte taga hiirvaikseks jäänud elanikud, kuulnud meie sõjakat kisa, jooksid ruttu õue, sulgesid kiiruga aidad ning kuurid, asetusid ustele ja jälgisid ehmunud pilguga kadedalt kolonistide sirgeid ahelikke.

Poistele meeldis see kõik väga ja peagi ilmus meile tõelisi püsse, sest meid võeti rõõmuga vastu üldise sõjalise õppuse ridadesse, kunstlikul viisil ignoreerides meie kriminaalset minevikku.

Õppuste ajal olin ma nõudlik ja pistimatu nagu päris komandör, poisid suhtusid sellessegi suure heakskiiduga. Nõnda pandi meil alus sellele sõjamängule, mis

pärastpoole sai üheks põhimotiiviks kogu meie muusikale.

Ma märkasin eelkõige õige sõjaväelise rühi head mõju. Kolonisti välimus muutus täiesti: ta muutus sirgemaks ja peenemaks, lakkas naaldumast laudadele ja vastu seina, võis vabalt ja rahulikult püsida ilma tuge deta. Uus kolonist hakkas juba märgatavalt erinema vanast kolonistist. Poiste kõnnakki muutus kindlamaks ning vetruvamaks, pead hakkasid nad hoidma kõrgemal ja unustasid harjumuse toppida käsi tasku sisse.

Oma sõjaväelise korra innustuses kolonistid lisandasid ja mõtlesid paljugi ise välja, kasutades ära oma loomuliku poisikeseliku sümpaafia mere- ja lahinguelu vastu. Just sel ajal pandi koloonias maksma reegel: igasugusele käsule vastata kinnituse ja nõusoleku märgiks sõnadega «just nii», rõhutades seda toredat vastust pioneeritervituse käetõstmisega. Sel ajal võeti koloonias tarvitusele ka pasunad.

Senini anti meil signaale kellaga, mis pärines veel vanast kolooniast. Nüüd me ostsime kaks kornetit, mõningad kolonistid käisid iga päev linnas kapellmeistri juures ja õppisid noodist kornetit mängima. Seejärel koostati signaalid igaks sündmuseks koloonia elus, ja talveks me kõrvaldasime kella. Pasunapuhuja ilmus nüüd minu kabineti trepile ja paiskas koloonia kohale kaunid täisverelised signaali helid.

Õhtuvaikusel kõlavad kornetihelid eriti erutavalt koloonia, järve ja talumajade katuste kohal. Keegi laval avatud aknast sedasama signaali noore heliseva tenoriga, keegi mängib seda äkki klaveril.

Kui haridusosakonnas saadi teada meie sõjaväelistest harrastustest, muutus sõna «kasarm» kauaks meie hüüdnimeks. Ükskõik, ma olin niigi küllalt meelehärmi tundnud, arvestada veelgi üht väikest meelehärmi polnud tahtmist. Ja polnud aegagi.

Juba augustikuus tõin ma katsejaamast kaks porsast. Need olid ehtsad inglased, seepärast protestisid nad teel hirmsasti kolooniasse ümberasustamise vastu ja kogu aja kukkusid mingisse vankris olevasse lohku.

Põrsad olid otse hüsteerikani pahased ja ajasid Antoni vihale:

«Kas niigi veel vähe on koloonias peamurdmist, et veel lisaks ka põrsad välja mõteldi...»

Inglased saadeti teise kolooniasse ja neid talitada tahtjaid oli väiksemate poiste seas rohkem kui vaja. Sel ajal elas teises koloonias ligi kakskümmend poissi, sealsamas elas ka kasvataja, üsna kasutu inimene kummalise perekonnanimega Rodimtšik. Suur maja, mida meil nimetati tähega «A», oli juba lõpetatud, see oli määratud klassideks ja töökodadeks, aga nüüd asusid selles ajutiselt poisid. Olid lõpetatud ka teised majad ja kõrvalhooned. Jäi veel palju tööd teha määratu suures kahekordses ampiiris, mis oli määratud magamistubadeks. Kuuride, tallide, aitade seintesse lisandus iga päevaga uusi laudu, krohviti seinu, pandi uksi hingedele.

Põllumajandus sai võimsat tuge. Me kutsusime agroomi, ja mööda koloonia põlde hakkas käima Eduard Nikolajevitš Schere, olend, kes oli täiesti arusaamatu kolonisti harjumatu pilgule. Igaühele oli selge, et Schere on kasvatatud mingisugusest eri sorti seemnest ja kastetud polnud teda Venemaa õnnistusrikaste vihmadega, vaid mingisuguste saksa vabrikuessentsidega, mis olid leiutatud ekstra niisuguste Scherede jaoks.

Vastupidiselt Kalina Ivanovitšile ei pahandanud Schere kunagi millegi üle ega sattunud vaimustusse, oli alati meeletatud ühetooniliselt ja pisut lõbusalt.

Kõiki koloniste, isegi Galatenkot teietas ta, ei kõrgendanud iial häält, kuid ei sõbrutsenud ka kellegagi. Põisse rabas väga, kui vastuseks Prihhodko jämedale keeldumisele: «Mis mul seal sõstrapõõsais õige uudist on? Ma ei taha töötada sõstrais!» Schere lahkelt ja soovivalt, ilma poosi ja mänguta imestas:

«Ah teie ei taha? Sel juhtumil ütelge mulle oma nimi, et ma kuidagi juhuslikult ei määraks teid mingisugusele tööle.»

«Ma lähen ükskõik kuhu, ainult mitte sõstrapõõsaisse.»

«Ärge muretsege, ma tulen teietagi toime, aga teie leiute kuskil mujal tööd.»

«Mispärast siis?»

«Olge lahke, ütelge oma nimi, mul pole aega niisama lobiseda.»

Prihhodko bandiitlik võlu närtsis momentaanselt. Ta kehtas põlglikult õlgu ja läks sõstrapõõsaste juurde, mis alles minuti eest olid nii kisendavas vastuolus olnud tema kutsumusega maailmas.

Schere oli võrdlemisi noor, aga sellest hoolimata oskas ta koloniste viia otse jahmumiseni oma alalise kindluse ja ebainimliku töövõimega. Kolonistidele paistis, et Schere ei maga kunagi. Koloonia ärkab, aga Eduard Nikolajevitš möödab juba oma pikkade, pisut kohmakate, otsekui noore tõukoera jalgadega põldu. Puhutakse magamaminekusignaali, aga Schere kaupleb midagi sigalas puusepaga. Päeval võis Scheret üheaegselt näha nii tallis, kasvahoone ehituse juures, teel linna, kui ka sõnniku põllule vedamise juures; vähemalt jäi meil kõigil mulje, et kõik see toimub ühel ja samal ajal, nõnda kiiresti kandsid Scheret edasi tema tähelepanuväärsed jalad.

Tallis läks Schere Antoniga juba teisel päeval tülli. Anton ei suutnud mõista ega taibata, kuidas võib ometigi niisugusesse elavasse ja sümpaatsesse olendisse nagu hobune suhtuda nõnda matemaatiliselt, nagu seda jonnakalt soovitas Eduard Nikolajevitš:

«Mis see sakslane ometi välja mõtleb? Peab kaaluma? Kas on niisugust asja nähtud, et heinu kaalutakse? Ütleb: säh sulle norm — ja ei vähem ega rohkem. Ja norm on mingisugune närune, ainult natuke. Hobused lõpevad ära, kuidas ma saan vastutada? Ja töötada, ütleb ta, tuleb kella järgi. Ja koguni vihiku on välja mõtelnud: pane kirja, mitu tundi on tööd tehtud.»

Schere ei kartnud Antonit, kui see harjumuse kohaselt käratas, et ei anna Kulli, sest Kull pidi Antoni projektide kohaselt päeva pärast teostama mingisuguseid erilisi vägitegusid. Eduard Nikolajevitš läks ise talli, tõi Kulli välja ja rakendas ta ette ega vaadanud isegi säärasest teotusest kivistunud Brattšenkole otsa. Anton oli vihane, heitis piitsa talli nurka ja lahkus. Aga kui ta vastu õhtut siiski heitis pilgu talli, nägi ta,

et seal mängivad peremeest Orlov ja Bublik. Anton sattus sügavasse solvumisseisundisse ja tuli minu juurde lahkumispalvega, aga keset õue tõttas tema juurde Schere, paber peos, ja nagu poleks midagi olnud, kummardus viisakalt vanemtallipoisi solvunud näo poole:

«Kuulge, teie nimi on vist Brattšenko? Siin on teile selle nädala plaan. Vaadake, siin on täpselt märgitud, mis tuleb igal hobusel teha ühel või teisel päeval, mil-lal välja sõita ja muud. Näete, siin on kirja pandud, missugune hobune on valvekorras linnasõitudeks ja missugune on jõude. Te vaadake see ise oma kaaslas-tega läbi ja ütelge homme mulle, missuguseid muuda-tusi te peate vajalikuks teha.»

Anton võttis imestunult paberilehe ja hiilis talki.

Järgmise päeva õhtul võis näha Antoni käharat soen-gut ja Schere masinaga paljaks pügatud teravat pead kummardumas minu laua kohale tähtsa asja pärast. Ma istusin joonestuslaua taga töö juures, aga hetketi kuu-latasin nende vestlust.

«Seda te tähendasite õigesti. Hüva, las kesknädalal käivad adra ees Kõrb ja Röövel...»

«...Rüblük naereid ei söö, tal pole hambaid...»

«See ei tähenda midagi, teate, võib peenemaks lõi-gata, proovige.»

«...Noh, aga kui veel kellelgi on vaja linna sõita?»

«Läheb jalgsi. Või palgaku külast hobune. Meisse see ei puutu.»

«Nii jah!» ütles Anton. «See on õige.»

Peab ütlema, transpordivajadust rahuldab üks valve-hobune väga nõrgalt. Kalina Ivanovitš ei suutnud midagi teha Scherega, sest see purustas tema vaimus-tatud peremeheliku loogika kõigutamatult jaheda vas-tusega:

«Minusse üldse ei puutu teie transpordivajadus. Vedage oma toiduained millega tahes või ostke endale hobune. Minul on kuuskümmend tiinu. Ma oleksin teile väga tänulik, kui te sellest enam ei räägiks.»

Kalina Ivanovitš raksatas rusikaga vastu lauda ja kisendas:

«Kui mul on vaja, rakendan ise ette!»

Schere kirjutas midagi märkmikku ega vaadanud isegi vihase Kalina Ivanovitši poole. Tunni aja pärast, lahkudes kabinetist, hoiatas ta mind:

«Kui hobusetööde plaani rikutakse ilma minu nõus-olekuta, siis lahkun ma selsamal päeval kolooniast.»

Ma saatsin kiiresti Kalina Ivanovitši järele ja ütlesin talle samuti rahvuslikus stiilis:

«Kurat temaga, selle sakslasega, ära sa temaga raksu mine.»

«Aga kuidas ma siis saan läbi üheainsa setukaga, linna on ju vaja sõita, ja vett vedada, ja puid tuua, ja produkte teise kolooniasse viia...»

«Eks mõtleme midagi välja.»

Ja mõtlesimegi...

Uued inimesed, uued mured, teine koloonia ja häda-vares Rodimtšik teises koloonias, uus distsiplineeritud kolonist, endine vaesus, kasvav rikkus — kogu see meie elu mitmepalgeline meri kattis mulle endalegi märka-matult surutise ja halli mure viimasedki jäänused. Sel-lest ajast peale hakkasin ma ainult harvemini naerma ja isegi sisemine elav rõõm ei suutnud märgatavalt vähendada välist karmust, mille olid maskina mu näole tõmmanud 1922. aasta lõpu sündmused ja meeleolud. See mask ei põhjustanud mulle kannatusi, ma pea-aegu ei märganudki seda. Kuid kolonistid nägid seda alati. Võib-olla nad teadsidki, et see on mask, kuid neile oli siiski sünenenud minu suhtes pisut liigsegi austuse, teatud kiindumuse ja võib-olla mõningase hirmu toon, ma ei oska seda täpselt nimetada. Kuid see-eest nägin ma alati, kuidas nad puhkesid õitsele rõõmust ja ligi-nesid mulle eriti südamlikult, kui juhtusin nendega lobutsema, mängima, tembutama või lihtsalt piha üm-bert kinni hoides koridoris kõndima.

Kolooniast oli ometigi kadunud igasugune karmus ja tarbetu tõsidus. Millal see kõik oli muutunud ja muhe-nenud, polnud jõudnud keegi märgatagi. Nagu varemgi, kõlasid ümberringi naer ja naljad, nagu varemgi, olid kõik ammendamatud huumorist ja energiast, ainult nüüd oli kõik see kaunistatud igasuguse lobisemise ja näotu, loiu liikumise täieliku puudumisega.

Kalina Ivanovitš leidis väljapääsu ka transpordi-

raskustest. Härjale Gavrjuškale, keda Schere ei ikestanud adra ette, — sest mis kasu oleks ühest härjast? — valmistati lihtne ike ja ta vedas vett, puid ja sooritas üldse kõik kodused veod. Aga ühel imekaunil aprilli-öhtul vappus kogu koloonia naerust, nagu polnud enam ammu vappunud: Anton sõitis kabrioletis linna mingisuguse saadetise järele, ja kabrioleti ette oli rakendatud Gavrjuška.

«Seal võetakse sind kinni,» ütlesin ma Antonile.

«Eks proovigu,» vastas Anton, «nüüd on kõik võrdsed. Mille poolest on Gavrjuška hobusest halvem?... Samuti töötaja.»

Gavrjuška vedas kabrioletti linna poole ilma iga-suguse hämmelduseta

23. SEMJONI KANNATUSTE RADA

Schere tegutses energiliselt. Kevadkülvi teostas ta kuueväljasüsteemi järgi, oskas selle plaani muuta koloonias elavaks sündmuseks. Põllul, tallis, sigalas, magamistubades, lihtsalt teel või vedudel, minu kabinetis ja sööklas kujunes alati tema ümber uus põllumajanduslik praktika. Poisid ei võtnud tema korraldusi mitte alati vaidluseta vastu ja Schere ei keeldunud kunagi kuulda võtmast asjalikku vastuväidet; mõnikord heietas ta lahkelt, kuivalt ja üpris napoliselalt mõninga argumendi niidikesi ja lõpetas kategooriliselt:

«Tehke nii, nagu ma teile ütlen!»

Ta veetis endiselt kogu päeva pingelises ja samal ajal rahulikus töös, endiselt raske oli teda kätte saada; ühtlasi oskas ta kannatlikult seista kaks-kolm tundi söime juures või viis tundi käia külvimasina järel, suutis lõpmatult iga kümne minuti järel joosta sigalasse ja viisakate ning pealekäivate küsimustega kleepuda nagu tõrv seatalitajate külge:

«Mis kella ajal te andsite põrsastele kliisid? Ega te ei unustanud üles märkida? Kas märkisite nii, nagu ma näitasin? Kas valmistasite kõik kümbluseks ette?»

Kolonistid hakkasid Scheresse suhtuma tagasihoidliku vaimustusega. Mõistagi olid nad veendunud, et «meie Schere» on ainult sellepärast nii hea, et ta on meie oma, igas teises paigas ta ei oleks nii oiuline. See vaimustus avaldus tema autoriteedi vaikivas tunnustamises ja lõputuis kõnelustes tema sõnadest, osavusest, sugustele tunnetele ligipääsmatusest ja tema teadmisest.

See sümpaatia ei üllatanud mind. Ma juba teadsin, et poisid ei õigusta intelligentide veendumust, nagu võiksid lapsed armastada ja hinnata ainult sellist inimest, kes suhtub neisse armastusega, kes neid hellitab. Ma olin ammu veendunud, et poiste suurim austus ja suurim armastus, vähemalt niisuguste poiste, nagu nad olid koloonias, avaldub teist tüüpi inimeste suhtes. See, mida me nimetame kõrgeks kvalifikatsiooniks — kindel ja täpne teadmine, oskus, taidurlikkus, «kuldsed käed», napolisonalisus ja fraaside täielik puudumine, alaline valmidus tööks — see võib poisse suurimal määral.

Teie võite nende vastu olla äärmuseni kuiv, norimiseni nõudlik, te võite neid mitte märgata, kui nad tolknevad teil ees, võite isegi hoolimatult suhtuda nende sümpaatiasse, aga kui te hiilgate tööga, teadmistega, kordaminekuga, siis olge rahulik, ärge kartke: nad on kõik teie poolel ega reeda teid. Ükskõik, milles avalduvad need teie võimed, ükskõik, kes te ka oleksite, kas tisler, agronoom, sepp, õpetaja või masinist.

Ja vastuoksa, kui lahke, huvitav kõneluses, hea ja sobralik teie oleksitegi, kui sümpaatne te ka oleksite igapäevases elus ja puhkehetkel, kui teie tööga kaasuvad nurjumised ja äpardumised, kui igal sammul on müha, et teie oma tööd ei tunne, kui teil kõik lõpeb praagi või «sossiga», — ei pälvi te kunagi muud kui põlgust, kord heatahtlikku ja iroonilist, kord vihast ja hävitavalt vaenulikku, kord kiuslikult ulakat.

Kunagi ladus pottsepp tütarlaste magamistoa ahju. Temalt oli tellitud ümmargune utermargi ahi. Pottsepp astus meile möödaminnes sisse, tolknes terve päeva koloonias, parandas mõne juures pliidi, kohendas talli selna. Tal oli huvitav välimus: ta oli üleni ümmar-

gune, paljaspäine, ühtlasi särav ja magus. Ta poetas nalju ja sõnakesi, ja tema oma jutu järgi tuli välja, et maailmas teist temaga võrdset pottseppa ei leidugi.

Kolonistid käisid tema järel troppis, suhtusid tema juttudesse väga umbusklikult ega võtnud tema kõnelusi sageli vastu mitte sellise reaktsiooniga, nagu tema oli lootnud.

«Eks seal, lapsukesed, muidugi leidis ka minust vanemaid pottseppi, kuid krahv ei tahtnud kedagi tunnustada. Ütleb: «Kutsuge, vennikesed, Artemi. Kui tema juba ahju laob, siis vast on ahi.» Seda nüüd muidugi, et olin noor pottsepp, aga ahi krahvi majas, saate isegi aru... Noh, vaata ahju, tähendab, aga krahv ütleb: «Sa, Artemi, näita õige, mis oskad...»»

«Noh, kas siis tuli midagi välja?» küsivad kolonistid.

«Noh, aga kuidas siis: krahv aina vaatab...»

Artemi lööb uhkelt oma kulupea kuklasse ja kujutab krahvi, kes vaatab Artemi ehitatud ahju. Poisid ei pea vastu ja puhkevad naerma, nii väga vähe sarnleb Artemi krahviga.

Utermargi ahju alustas Artemi pidulike ja eriliste kõnelustega, meenutas sel puhul kõiki utermargi ahje — nii häid, tema enda püstitatuid, kui ka teiste pottseppade poolt ehitatud mitte kuhugi kõlbavaid. Seejuures reetis ta häbenematult kõik oma kunsti saladused ja luges üles kõik utermargi ahju ehitusraskused:

«Kõige tähtsam on siin õigesti raadius tõmmata. Igaüks ikka ei suuda raadiusega töötada.»

Poisid tegid tütarlaste magamistuppa terveid palverännakuid ja vaatlesid vaikides, kuidas Artemi «tõmbab raadiust».

Artemi latras palju, kui ladus vundamenti. Kui ta aga siirdus ahju enda juurde, ilmus tema liigutustesse mingit ebakindlust ja keelgi peatus.

Ma läksin Artemi tööd vaatama. Kolonistid taganesid ja vaatasid mulle huviga otsa.

Ma raputasin pead:

«Miks ta siis nii maokas on?»

«Maokas?» küsis Artemi. «Ei, ta pole maokas, see

nab ainult nii, sest ta pole veel valmis, aga pärast on, nagu olema peab.»

Zadorov pilutas silmi ja vaatas ahju:

«Aga kas krahvi juures ka niimoodi näis?»

Artemi ei mõistnud irooniat:

«Noh, aga kuidas siis, niisugune on ju iga ahi, seni kui pole lõpetatud. Vaat, sinagi näiteks...»

Kolme päeva pärast kutsus Artemi mind ahju vastu võtma. Kogu koloonia kogunes magamistuppa. Artemi tulsas ahju ümber ja ajas pea selga. Ahi seisis keset luba, ajas igast kandist kõverad küljed ette, ja korraga... kukkus ümber, varises mürinal kokku, täites toa hüplevate tellistega, varjas meid üksteise eest, ent ei suutnud varjata samal sekundil puhkevat naerulaginat, oigeid ja kiljumist. Tellised tegid paljudele haiget, kuid keegi polnud suuteline märkama oma valu. Naerdi nii magamistoas kui ka, olles sellest välja jooksnud, koridorides, õuel, oldi sõna otseses mõttes naerukrampidest kõveras. Ma ronisin välja rusude seast ja sattusin kõrvaltoas Burunile, kes hoidis Artemit kraest kinni ja juba sihtis rusikaga tema tolmusele kiilaspeale.

Artemi aeti minema, kuid tema nimi jäi kauaks mitte midagi teadva hoopsele ja kehkenpüksile sünonüümiks. Räägiti:

«Mis mees see on?»

«Artemi, kas sa siis ei näe!»

Schere oli kolonistide silmis kõige vähem Artemi sarnane, seepärast saatis teda koloonias üldine tunnustus ja töö põllumajanduses läks meil libedalt ning edukalt. Scherel oli ka lisavõimeid: ta oskas leida vaibevara, oskas toime tulla veksliga, üldse — laenu hankida, seejärel hakkasid kolooniasse ilmuma uued raierauad, külvimasinad, ratasadrad, sead ja isegi lehmad. Mõtelge — kolm lehma! Kuskil ligiduses hakkas lõhnama piima järele.

Koloonias algas tõeline põllumajanduse harrastus. Ainult need poisid, kes olid töökodades midagi kätte õppinud, ei tunginud põllule. Sepikoja-tagusele platsile kaevas Schere lavad ja puusepatöökoda valmistas neile raamid. Teises koloonias valmistati lavad suurejoonelistes mõõtudes.

Põllumajandusliku elevuse kõrghooajal, veebruari algul, tuli kolooniasse Karabanov. Poisid võtsid ta vastu vaimustatud kallistuste ja suudlustega. Ta raputas end kuidagiviisi nendest lahti ja vajus minu juurde sisse:

«Tulin vaatama, kuidas te elate.»

Kolonistide, kasvatajate ja pesunaiste naeratavad, rõõmsad näod vaatasid kabinetti.

«Oo, Semjon! Vaata aga vaata! Tubli!»

Semjon hulkus õhtuni koloonias ringi... käis Trepkes, õhtul tuli minu juurde, kurb ja vaikiv.

«Jutusta siis, Semjon, kuidas sina elad?»

«Et kuidas elan... Isa juures.»

«Aga kus, on Mitjagin?»

«Käigu ta kus kurat! Ma jätsin ta maha. Sõitis nähtavasti Moskvasse.»

«Aga kuidas isa elab?»

«Mis seal ikka, maainimesed, nagu tavaliselt. Isa on veel tubli... Vend tapeti maha.»

«Kuidas siis see juhtus?»

«Vend oli mul partisan, petljuuralased tapsid linnas, tänaval.»

«Mida sa siis mõtled teha? Kas jääd isa juurde?»

«Ei... Isa juurde küll ei taha... Ei tea...»

Ta kehtas end kõhklevalt ja nihkus mulle lähemale.

«Teate mis, Anton Semjonovitš,» pahvatas ta äkki, «aga mis oleks, kui ma jääksin kolooniasse? Mis?»

Semjon vaatas mulle kiiresti otsa ja langetas pea.

Ma ütlesin talle lihtsalt ja rõõmsalt:

«Aga mis siis ikka? Muidugi jää. Oleme kõik rõõmsad.»

Semjon kargas toolilt üles ja värises üleni tagasihoidud tulisest vaimustusest:

«Ei suuda, kas mõistate, ei suuda! Esimesed päevad kuidagi veel, aga siis — noh, ei suuda, ja kõik... Ma kään, teen tööd, aga sealsamas lõunalauas, kui tuleb meelde... kas või kisenda! Ma ütlen teile nii: olen nõnda kiindunud kolooniasse, et isegi ei teadnud, mõtlesin — tühja kah, aga siis — et ükskõik, lähen vähemalt vaatan. Aga tulin siia, ja kui nägin, mis teil siin tehakse, kui tore teil siin kõik on! Et see teie Schere...»

«Ara erutu nõnda, milleks seda!» ütlesin talle. «Noh, oleksid võinud ju kohe tulla. Milleks piinelda?»

Nõnda ma mõtlesin isegi, aga kui tuli meelde kogu see häbematus, kuidas me kuraasitasime, siis kohe...»

Ta lõi käega ja vaikis.

«Hüva,» ütlesin ma, «unusta see!»

Semjon tõstis ettevaatlikult pea:

«Ainult... võib-olla te mõtlete, võib-olla mõtlete, et olvestan, nagu te ütlesite. Seda küll ei ole. Oh, kui te teaksite, mis mulle kõik on selgeks saanud! Ütelge mulle otsekoheselt, kas usute mind?»

«Usun,» ütlesin tõsiselt.

«Ei, ütelge tõtt: kas usute?»

Noh, käi kus kurat!» ütlesin ma naerdes, «Ma mõtlen, et endist asja enam ei juhtu?»

«Noh näete, tähendab, ikka täiesti ei usu...»

Asjata sa, Semjon, nii erutud. Ma usun iga inimest, ainult ühte enam, teist vähem, ühte viie-, teist kümnekopikalise eest.»

«Aga mind kui palju?»

«Sind saja rubla eest.»

Aga teate, mina teid kohe üldse ei usu!» ütles Semjon.

«Säh sulle pirukas!»

«Noh, pole viga, ma veel tõestan teile...»

Semjon läks magamistuppa.

Esimesest päevast peale sai ta Schere paremaks käeks. Tal oli selgelt avalduvat põllumehenärvi, ta teadis palju ja tal oli veres palju vanaisalt ja vaarisalt päritud kogemusi. Samal ajal imes ta endasse ahnelt uut põllumajanduslikku mõttelaadi, agronoomilise tehnikaga ilu ja sirgjoonelisust.

Semjon jälgis Scheret kiival pilgul ja püüdis talle näidata, et temagi on võimeline Scherest mitte maha jääma ja mitte peatuma. Ainult Eduard Nikolajevitši meelerahu ei suutnud ta matkida ja oli alati erutatud ning elevil, torises igavesti, millal pahameelest, millal vaimustusest, millal väsikovaimustusest.

Paari nädala pärast kutsusin ma Semjoni ja ütlesin lihtsalt:

«Siin on volitus. Saad rahandusosakonnast viissada rubla.»

Semjon ajas suu ja silmad pärani, kahvatas, muutus näost halliks ja ütles kohmetult.

«Viissada rubla ja mis siis?»

«Rohkem mitte midagi,» vastasin ma laualaekasse vaadates. «Tood mulle selle summa.»

«Kas peab ratsa minema?»

«Muidugi ratsa. Siin on igaks juhuks revolver.»

Ma andsin Semjonile sellesama revolvri, mille ma sügisel olin välja tõmmanud Mitjagini värvli vahelt, nendesamade kolme padruniga.

Karabanov võttis masinlikult revolvri kätte, vaatas seda metsiku pilguga, pistis kiire liigutusega taskusse ja väljus sõnagi lausumata toast. Kümne minuti pärast kuulsin ma kabjaplaginat sõiduteel, minu aknast kihutas mööda ratsanik.

Ohtu eel tuli Semjon kabinetti vööga kinnitõmmatud lühikeses sepa-poolkasukas, sihvakas ja peenike, ent morn. Vaikides pani ta lauale paki paberraha ja revolvri.

Ma võtsin paki kätte ja küsisin kõige ükskõiksemal ja ilmetumal häälel, milleks üldse olin suuteline: «Kas sa lugesid üle?»

«Lugesin.»

Ma heitsin paki hooletult laekasse.

«Aitäh vaeva eest. Mine lõunat sööma!»

Karabanov nihutas millegipärast vööd poolkasukal vasakult paremale, tammus mööda tuba, ent ütles vaikselt:

«Hüva.»

Ja väljus.

Möödus kaks nädalat. Mind kohates tervitas Semjon pisut süngelt, just nagu oleks häbenenud mind. Nii-sama tusaselt kuulas ta ära minu uue käsu.

«Sõida ja too kaks tuhat rubla.»

Brauningut taskusse pistes vaatas ta kaua ja nõrdinult minule, ütles siis iga sõna rõhutades:

«Kaks tuhat? Aga kui ma ei too raha?»

Ma kargasin kohalt ja karjusin talle näkku:

«Palun ilma oma idiootlike juttudeta! Sulle antakse

ulesanne, mine ja täida see. Ära mängi siin psühholoogiaga!»

Karabanov kehtas õlgu ja pomises ebamääraselt:

«Noh, mis siis ikka...»

Toonud raha, hakkas ta peale ajama:

«Lugege üle!»

«Milleks?»

«Lugege üle, ma palun teid!»

«Aga sina ju lugesid?»

«Lugege, ma ütlen teile.»

«Jäta!»

Ta haaras endal kõrist kinni, nagu oleks miski teda lümmitanud. Siis rebis kraed ja vaarus.

«Te irvitate minu üle! Ei või olla, et te mind nii usaldate. Ei või olla! Saate aru? Ei või olla! Te riskite meelega, ma tean, meelega...»

Ta hakkas hingeldama ja istus toolile.

«Mul tuleb sinu teene eest kallilt maksta.»

«Millega maksta?» kargas üles Semjon.

«Sinu hüsteerikat vaadelda.»

Semjon haaras aknalauast kinni ja mõirgas:

«Anton Semjonovitš!»

«Noh, mis sul nüüd siis on?» Ma juba pisut ehmusin.

«Kui te teaksite! Kui te ainult teaksite! Tagasiteel ratsutades mõtlesin ma: kui vähemalt jumalgi oleks maailmas. Kui kas või jumal saadaks kedagi, kes kargaks metsast mulle kallale... Olgu kas või kümme-kond, ükskõik kui palju, ma ei tea. Ma tulistaksin, purreksin hammastega vastu, rebiksin kui koer, kuni nad minu tapaksid... Ja teate, peaaegu et oleksin nutma hakanud. Ja tean ise, te istute siin ja mõtlete: kas loon või ei too? Teie ju riskite, eks ole tõsi?»

«Semjon, sa oled veidrik! Rahadega on alati risk. Rahapakki kolooniasse ilma riskita tuua pole võimalik. Ent ma mõtlen nii: kui sina käid raha toomas, siis on vähem riski. Sa oled noor, tugev, ratsutad tore-dasti, sina pääsed igasuguste bandiitide küüsisist, aga minu püüavad nad kergesti kinni.»

Semjon pilutas rõõmsalt ühte silma:

«Oi, küll te olete aga kaval, Anton Semjonovitš!»

«Mis kavalust mul siin vaja on? Nüüd sa tead, kui-

das raha saada, ja toodki edaspidi sina. Ei mingit kavastust. Mina ei karda midagi. Ma tean: sina oled niisama aus inimene nagu minagi. Ma teadsin seda varemgi, kas sa seda ei märganud?»

«Ei, ma mõtlesin, et teie seda ei teadnud,» ütles Semjon ja väljus kabinetist ning üürgas üle kogu koloonia:

«Lendasid välja kotkad
järsu mäe tagant.
Lendasid välja, kluugatasid,
toredusi otsisid.»

24. «KOMANDÖRIPEDAGOOGIKA»

Kahekümne kolmanda aasta talv tõi meile palju tähtsaid organisatsioonilisi leide, mis määratlesid kauaks ette meie kollektiivi vormid. Tähtsaim neist oli — salgad ja komandörid.

Kuni tänini on nii Gorki-nimelises koloonias kui ka Dzeržinski-nimelises kommuunis olemas salgad ja komandörid, ja nad on teistestki kolooniaist, mis on laiali mõõda Ukrainat.

Mõistagi võib hoopis vähe ühist leida gorkilaste salkade vahel aastail 1927—1928 või kommunaaride-dzeržinskiilaste salkade vahel ning esimeste, Zadorovi ja Buruni salkade vahel. Kuid midagi põhilist oli ka juba kahekümne kolmanda aasta talvel. Meie salgasüsteemi printsiipialne tähtsus tuli ilmsiks alles hoopis hiljem, kui meie salgad kõigutasid pedagoogilist maailma laia rünnakumarsiga ja kui nad muutusid teatud osa pedagoogiliste kirjatarkade teravmeelsuse märklauaks. Tõllal ei nimetatudki kogu meie tööd teisiti kui «komandöripedagoogikaks», eeldades, et selles sõnaühendis sisaldub saatuslik hukkamõist.

1923. aastal ei arvanud keegi, et meie metsas tekib tähtis instituut, mille ümber lööb lõkkele nii palju kirgi.

Asi algas tühisest seigast.

Lootes nagu alati meie väljarabelemisoskusele, ei antud meile sel aastal puid. Me kasutasime endiselt metsakuivi ja metsapuhastuse saadusi. Selle väheväär-

tusliku kütuse suvised varud olid novembriks põletatud ja meid tabas uuesti kütusekriis. Tõtt öelda, meid kõiki oli hirmsasti ära tüüdanud see igavene jändamine metsakuivadega. Raiuda oli teda hõlpus, kuid selleks, et korjata sajad puudad seda, lubatagu viisakalt ütelda, puitu, tuli läbi tuhnida mitu tiinu metsa, tungida läbi tihedate padrikute ja suure ning asjatu jõukuluga vedada kogu korjatud rämps kolooniasse. Selle töö juures kannatas üpris rõivastus, mida niigi oli napilt, ja talvel kaasnesid kütuseoperatsioonidega külmavõetud jalad ning pöörane intriigitsemine tallis: Anton ei tahtnud kuulda puude varumisest.

«Santige ise, aga hobuseid pole mõtet santima saata. Nemad korjavad puid! Mis puud need ka on?»

«Brattšenko, aga kütta on ju ometi vaja?» esitas Kalina Ivanovitš hävitava küsimuse.

Anton lõi käega:

«Minupärast ärge kütke, talli te ikka ei küta, meil on siin niigi hea.»

Säärases raskes seisundis õnnestus meil siiski üldkoosolekul veenda Scheret ajutiseks vähendama sõnnikuvedu ja mobiliseerida kõige tugevamad ja teistest paremini kängitsetud kolonistid metsatöödele. Moodustus kahekümnemeheline rühm, millesse kuulus kogu meie aktiiv: Burun, Beluhhin, Veršnjov, Volohhov, Ossadtši, Tšobot ja teised. Nad toppisid hommikul taskud leiba täis ja askeldasid kogu päeva metsas. Öhtuks oli kogu meie sillutatud teekene kaunistatud haohunnikutega ja Anton sõitis neile järele kahehobusereel, manades oma näole põlgliku maski.

Poisid pöördusid tagasi näljaseina ja elavaina. Väga sageli mängisid nad koduteel omapärast mängu, milles esines mõningaid elemente nende bandiidimälestustest. Senikaua kui Anton ja kaks poissi ladusid rekke kagu, ajasid ülejäänud üksteist mööda metsa taga; seda kõike kroonis võitlus bandiitidega ja nende vangistamine. Kinnipüütud metsavennad toodi kolooniasse kirveste ja saagidega relvastatud konvoi saatel. Nad lükati naljatades minu kabinetti, ja Ossadtši või Koroto, kes oli kunagi teeninud Mahno juures ja kaotanud isegi ühe sõrme, nõudis minult kärarikalt:

«Kas kael kahekorra või maha lasta! Käivad metsas relvaga, võib-olla on neid seal rohkesti.»

Algas ülekuulamine. Volohhov kortsutas kulme ja käis Beluhhinile peale:

«Ütle, kui palju on kuulipildujaid?»

Beluhhin rōkkas naerda ja küsis:

«Mis asi see kuulipilduja on? Kas seda süüakse või?»

«Keda, kuulipildujat? Ah, sa rōõvlinägu!»

«Ah ei söödagi? Säärasel juhul huvitab mind kuulipilduja vähe.»

Hirmsasti maamehe laadi Fedorenko poole pöörduti järsku:

«Tunnista üles, kas Mahno juures olid?»

Fedorenko taipas üsna kiiresti, kuidas tuleb vastata, et mängu mitte rikkuda.

«Olin.»

«Aga mis sa seal tegid?»

Senikaua kui Fedorenko mõtleb, missugust vastust anda, vastab üle tema õla keegi teine tema unise ja nūri häälega:

«Lehmi karjatasin.»

Fedorenko vaatab ringi, aga talle vaatavad otsa süütud näod. Kajab üldine naer. Hāmmeldunud Fedorenko hakkab kaotāma arusaamist mängu õhkkonnast, mis on omandatud nii suure vaevaga, aga samal ajal lendab talle näkku uus küsimus:

«Kas tatšankade ees on siis lehmad?»

Mānguolustik on lõplikult kadunud ja Fedorenko lahendab küsimuse klassikaliselt:

«Māh?»

Korōto vaatab talle otsa hirmsa pahameelega, siis pöördub minu poole ja lausub pingutatud sosinaga:

«Üles puua! See on ju hirmus inimene, vaadake tema silmi.»

Ma vastan samas toonis:

«Jah, ta ei pālvi halastust. Viige ta sööklasse ja andke talle kaks portsjonit.»

«Hirmus karistus!» ütleb Korōto traagiliselt.

Beluhhin alustab kiirkōnes:

«Õieti ütelda olen minagi hirmus bandiit... Ja lehmi karjatasin minagi emakese Maruska juures...»

Fedorenko naeratab alles nüüd ja suleb imestunud suu. Poisid hakkavad jagama tõõmuljeid. Burun jutustab:

«Meie salk tõi täna kaksteist koormat, mitte vähem. Üteldi teile, et jõuluks saab tuhat puuda täis, ja abki!»

Sõna «salk» oli revolutsioonija termin, tolle aja, millal revolutsioonilained polnud jõudnud veel rivistuda polkude ja diviiside sirgeteks kolonnideks. Partisanisõda, mis oli eriti pikaajaline meil Ukrainas, peeti randitult salkades. Salk võis hõlmda kas mitu tuhat meest või ka alla saja: nii ühele kui teisele kuulusid ühteviisi nii lahingulised vägiteod kui ka päästvad metsatihnikud.

Meie kommunaaridele oli enam kui kellelegi teisele meeltnõõda revolutsioonilise võitluse sõjalis-partisānluk romantika. Isegi need, kes juhuse tõttu olid sattunud vaenuliku klassi leeri, leidsid selles eelkõige just seda romantikat. Võitluse olemus, klassivastuolud olid paljudelegi neist nii arusaamatud kui ka tundmatud, sellega seletubki asjaolu, et nõukogude võim kimbutas neid vähe ja saatis kolooniasse.

Salk meie metsas, olgugi varustatud ainult kirve ja saega, äratas teadvuses teissuguse salga tuttava ja omase pildi, millest oli kui just mitte mälestusi, siis vähemalt arvukaid jutte ja legende.

Ma ei tahtnud takistada seda meie kolonistide revolutsiooniliste instinktide poolteadlikku mängu. Pedagoogilised kirjatargad, kes nii väga hukka mõistsid nii meie salgad kui ka meie sõjalise mängu, polnud lihtsalt suutelised mõistmāgi, milles on asi. Neile polnud salgad meeldivaiks mälestusiks: salgad ei austanud ei nende kortereid ega nende psühholoogiat ja tulistasid nii ühtesid kui ka teisi kolmetollistest, säästmata nii nende teadust kui ka kortsus laupu.

Midagi polnud parata. Vastupidi pedagoogiliste kirjatarkade maitsele algas koloonia salgast.

Burun mängis kütusesalkades alati esimest viiulit, tema sellisele aule ei vaieldud keegi vastu. Teda hakati selle mängu käigus nimetama atamaniks.

Ma ütlesin:

«Atamaniks ei sobi nimetada. Atamanid olid ainult bandiitidel.»

Poisid vaidlesid vastu:

«Mispärast bandiitidel? Ka partisanidel olid atamanid. Punastel partisanidel olid mitmedki.»

«Punaarmees ei ütelda ataman.»

«Punaarmees on komandör. Meil on Punaarmeeeni veel tükk maad.»

«Pole midagi tükk maad, aga komandör on parem.»

Puude raiumine lõpetati; esimeseks jaanuariks oli meil üle tuhande puuda. Aga Buruni salk me ei hakanud laiali ajama ja ta läks tervikuna teise kolooniasse lavasid ehitama. Salk läks hommikul tööle, ei lõunastanudki kodus ja pöördus tagasi alles õhtul.

Kord pöördus minu poole Zadorov:

«Kuidas siis seädasi; on olemas Buruni salk, aga mis ülejäänud poistest saab?»

Ei mõeldud kaua. Tollal olid meil juba igapäevased käskkirjad, avaldati käskkiri, et koloonias organiseeritakse teine salk Zadorovi juhtimisel. Teine salk töötas tervenisti töökodades ja sellesse tulid Buruni salgast tagasi niisugused kvalifitseeritud meistrid nagu Beluhhin ja Veršnjov.

Edasine salkade kujunemine arenes väga kiiresti. Teises koloonias moodustati kolmas ja neljas salk eraldi komandöridega. Tüdrukud moodustasid viienda salga Nastja Notševnaja juhtimisel.

Salkade süsteem kujunes lõplikult välja kevadeks. Salgad muutusid väiksemaks ja kätkesid endas kolonistide töökodade viisi jaotamise ideed. Ma mäletan, et kingsepad kandsid alati numbrit üks, sepad — kuus, tallipoisid — kaks, sigadetalitajad — kümme. Algul polnud meil mingit põhiseadust. Komandörid määrasin mina, kuid vastu kevadet hakkasin ma aina sagedamini kokku kutsuma komandöride nõupidamisi, millele poisid peagi andsid uue ja kenama nimetuse «komandöride nõukogu». Ma harjusin kiiresti mitte midagi tähtsat ette võtma ilma komandöride nõukoguta; kord-korralt läks komandöride määraminegi nõukogu kätte, mis sel moel hakkas täienema koopteerimise näol. Komandöride tõelist valitavust, nende aruandlus-

kohustust ei saavutatud kiiresti, kuid ma ei ole seda valitavust kunagi pidanud ega pea praegugi mingiks saavutuseks. Komandöride nõukogus saatis uue komandöri valimist alati väga hoolikas arutelu. Koopteerimismeetodi tõttu oli meil alati otse suurepäraseid komandöre ja samal ajal oli meil nõukogu, mis ei lõpetanud kunagi tervikuna oma tegevust ega läinud erru.

Väga tähtsaks reegliks, mis on säilinud kuni tänapäevani, oli komandörile mistahes privileegide täielik keelamine: ta ei saanud kunagi mingit lisasoodustust ega olnud kunagi tööst vabastatud.

Kahekümne kolmanda aasta kevadeks jõudsimel välja salkade süsteemi väga tähtsa tuisistamiseni. See tuisistus oli õigupoolest meie kollektiivi tähtsaim leiutis kogu meie kolmeteistkümnendaajalise ajaloo vältel. Ainult see võimaldas meie salkadel liituda tõeliseks, tugevaks ja ühtseks kollektiiviks, milles oli olemas tööalane ja organisatsiooniline diferentseerumine, üldkoosoleku demokraatia, käskkiri ja seltsimehe alistumine seltsimehele, ent milles ei kujunenud aristokraatiat — komandöride kasti.

Selleks leiutiseks oli koondsalk.

Meie süsteemi vastased, kes nõnda ründasid meie komandöripedagoogikat, ei näinud kunagi meie elavat komandöri töös. Aga see pole veel nõnda tähtis. Hoopis tähtsam on see, et nad eales isegi polnud kuulnud koondsalgast, see tähendab, neil polnud mingit käsitustki kõige peamisemast ning otsustavamast parandusest meie süsteemis.

Koondsalk oli ellu kutsutud selle asjaolu tõttu, et meie peamine töö tollal oli põllutöö. Meil oli ligi seitskümmend tiinu maad, ja suvel nõudis Schere kõiki tööle. Samal ajal oli iga kolonist kinnistatud ühte või teise töökotta, ja ükski neist ei tahtnud sellega suhteid katkestada: põllumajandusele vaatasid kõik nagu meie olemasolu ja elu parandamise vahendile, aga töökoda — see tähendas kvalifikatsiooni. Talvel, kui põllutööd vähenesid miinimumini, olid kõik töökojad täis, aga juba jaanuarist peale hakkas Schere nõudma koloniste lavadele ja sõnnikuveoks ning siis juba aina suurendas iga päevaga nõudmist.

Põllutöödega käis kaasas alatine tööpaiga ja tööise-loomu muutumine, järelikult viis see kollektiivi mitmesugustele ristlemistele tööülesandeis. Meie komandöri ainujuhtivuse põhimõtte töös ja tema kontsentreeritud vastutus näisid meile juba päris algusest peale väga tähtsa institutsioonina, ja Scheregi nõudis, et üks kolonistidest vastutaks distsipliini, tööriistade, toodangu ja kvaliteedi eest. Praegu ei hakka selle nõude vastu protestima ükski kainelt mõtlev inimene ja ka siis protestisid vist ainult pedagoogid.

Tulles vastu täiesti mõistetavale organisatsioonilisele vajadusele, jõudsimme välja koondsalgani.

Koondsalk on ajutine salk, mida ei moodustata rohkem kui nädalaks ja mis saab lühemaajalise kindla piirilise ülesande: puhastada mingi kartuliväli umbrohist, üles künda see või teine põld, puhastada seemnevili, vedada sõnnik välja, teostada külv ja nõnda edasi.

Mitmesugustele erinevatele töödele nõuti ka erinevat hulka koloniste: mõningaisse koondsalkadesse oli vaja saata kaks inimest, teistesse viis, kaheksa, kakskümmend. Koondsalkade töö erines ka ajaliselt. Talvel, kui meil toimus õppetöö, töötasid poisid kas enne lõunat või pärast lõunat — kahes vahetuses. Pärast koolitöö lõppu pandi kehtima kuuetunniline tööpäev kõigile üheaegselt, ent vajadus elusat ja eluta inventari täielikult ära kasutada nõudis seda, et mõningad poisid töötasid hommikul kella kuuest kuni keskpäevani, aga teised — keskpäevast kella kuueni õhtul. Vahel aga langes töö meile nii suures hulgas kaela, et tuli pikendada tööpäeva.

Kogu selle töö tüübi ja kestuse mitmekesisus tingis ka koondsalkade suure mitmekesisuse. Meil tekkis koondsalkade plaan, mis meenutas pisut rongide sõiduplaani.

Koloonias teadsid kõik hästi, et kolmas J koondsalk töötab kella kaheksast hommikul kuni kella neljani päeval, lõunavaheajaga, ja seejuures tingimata juurviljaaias, kolmas A — viljapuuaias, kolmas R — remonttöödel, kolmas L — lavadel; esimene koondsalk töötab kella kuuest hommikul kuni kaheteistkümneni päeval, aga teine koondsalk — kaheteistkümnest kuni

kuueni. Koondsalkade nomenklatuur tõusis peagi kolmekümneni. Koondsalk oli alati ainult töösalk. Nii, kui lõppes töö ja poisid pöördusid kolooniasse tagasi, ei eksisteerinud enam koondsalka.

Iga kolonist teadis oma alalist salka, millel oli oma alaline komandör, kindel koht töökodade süsteemis, magamistoas ja söoklas. Alaline salk oli kolonistide algkollektiiv ja tema komandör oli tingimata komandöride nõukogu liige. Kuid kevadest peale, mida lähemale suvele, seda sagedamini, sattus kolonist nädalaks tegelikult ühe või teise eesmärgiga koondsalka. Juhtus, et koondsalgas oli ainult kaks kolonisti, ometigi määrati üks neist koondsalga komandöriks. Koondsalga komandör juhtis tööd ja vastutas selle eest. Ent niipea kui lõppes tööpäev, lagunes koondsalk. Iga koondsalk moodustati nädalaks, järelikult võttis ka iga üksik kolonist teisel nädalal tavaliselt osa uuest koondsalgast, uuest tööst uue koondsalga komandöri käskluse all. Ka koondsalga komandör määrati komandöride nõukogu poolt samuti nädalaks, aga pärast seda läks ta üle uude koondsalka, tavaliselt mitte enam komandörina, vaid reaaliikmena.

Komandöride nõukogu püüdis alati lasta koondsalga komandöri koormat läbi teha kõigil kolonistidel peale kõige saamatumate. See oli õiglane, sest koondsalga juhtimine oli seotud väga suure vastutuse ja murega. Säärase süsteemi tõttu võttis enamik koloniste osa mitte ainult tööfunktsioonidest, vaid ka organisatorlikest funktsioonidest. See oli väga tähtis ja nimelt see, mis on vajalik kommunistlikuks kasvatuses. Just tänu sellele paistis meie koloonia 1926. aastal teravalt silma võimega häälestuda ja ümber häälestuda mistahes ülesandeks, ja selle ülesande üksikute detailide täitmiseks leidis alati külluses andekaid ning algatusvõimelisi organisatorite, korraldajate kaadreid, inimesi, keda võis usaldada.

Alalise salga komandöri tähtsus muutus erakordselt mõõdukaks. Alalised komandörid ei nimetanud end peaaegu kunagi koondsalkade komandörideks, eeldades, et neil on niigi olemas koormus. Alalise salga komandör läks tööle koondsalga lihtsa reaaliikmena ja töö ajal

alistus ajutisele koondsalga komandörile, sageli oma alalise salga liikmele.

See lõi koloonias väga keeruka sõltuvusvahekorra ja selles ahelas ei saanud üksik kolonist enam esile ker- kida ega kollektiivist kõrgemale tõusta.

Koondsalkade süsteem tegi elu koloonias väga pinge- liseks ja huviküllaseks, kus vaheldusid tööalased ja or- ganisatsioonilised funktsioonid, käsutamise ja alistu- mise harjutused, kollektiivsed ja isiklikud liikumised.

25. TEISE KOLOONIA VÄRDJAD

Üle kahe aasta me olime remontinud Trepket, kuid 1923. aasta kevadeks ilmnes meile peaaegu ootama- tult, et tehtud on väga palju ja teine koloonia on meie elus hakanud etendama märgatavat osa. Teises koloo- nias asus Schere tegevuse pea-areen — seal oli lehma- laut,* tall ja sigala. Suvehooaja algusest peale elu tei- ses koloonias enam ei kiratsenud nagu varemini, vaid kees täie hooga.

Esialgu jäid selle elu tegelikeks virgutajaiks siiski esimese koloonia koondsalgad. Kogu päeva kestel võis näha, kuidas mööda kõveraids radu ja põllukraave toi- mus esimese ja teise koloonia vahel peaaegu lakkamatu koondsalkade liikumine: ühed salgad tõttasid teise ko- looniasse tööle, teised kiirustasid esimesse lõuna- või õhtusöögile.

Hanereas liikudes kattis koondsalk vahemaa väga kiire sammuga. Poiste leidlikkus ja julgus ei tundnud suurt muret eraomandlike huvide ega eraomandi pii- ride üle. Algul püüdsid talunikud sellele leidlikkusele veel kuidagi vastu seista, kuid pärastpoole veendusid, et see on lootusetu asi: kõrvalekaldumatult ja lõbusalt revideerisid kolonistid mitmesuguste talude vahelisi liiklusteid ja parandasid neid visalt, püüeldes reaalse ideaali — sirgjoone — poole. Seal, kus sirgjoon kul- ges läbi taluõue, tuli teostada mitte ainult geomeetri- line ületus, vaid vaja oli neutraliseerida säärase asjad nagu koerad, tarad, plangud ja väravad.

Kõige kergemad objektid olid koerad: leiba oli meil alati ja ilma leivatagi tundsid küla koerad oma ootamatavuses kolonistide vastu tugevat poolehoidu. Igavat provintslikku koeraelu, millel puudusid igasugu- sed eredamad muljed ja terve naer, kaunistasid ootama- tult uued ning huvitavad elamused: suur seltskond, huvitavad jutud, võimalus organiseerida prantsuse maadlust lähemas ölekuhjas, ja lõpuks ülim nauding — hupelda kiiresti astuva salga kõrval, haarata oksake jonglase käest ja vahel saada talt mingi kirju lindike kuula. Isegi külažandarmeeria aheldatud esindajad osu- tusid renegaatideks, seda enam et agressiivseks tegevu- seks polnud peamist: varakevadest peale ei kändnud kolonistid pikki pükse, põlvpüksid olid hügieenilisemad, kenamad ja odavamad.

Külaühiskonna laostumine, mis oli alahud Musti, Murka ja Krantsi renegaatlusega, jätkus ja viis selleni, et teisedki takistused koloonia — Kolomaki joone õg- vendamisel osutusid olematuiks. Algul tulid meie poole le Andrid, Mõkõlad, Netšiporid ja Mõkolad kümne kuni kuueteistkümmene aasta vanuses. Neidki veelles ikka seesama kolonisti elu ja töö romantika. Nad olid ammu kuulnud meie pasunahuikeid, olid ammu saanud maitse suhu suure ja lõbusa kollektiivi kirjeldama- lust võlust ja nüüd ajasid suud ammuli ning vai- mustusid kõigist säherdustest inimtegevuse kõrgemaist tunnuseist nagu: «koondsalk», «komandör» ja veelgi peenemast — «raport». Vanemaid poisse huvitasid uued põllutööviisid, hersoni kesa lähendas neid mitte ainult kolonistide südameile, vaid ka meie põllule ja meie külvimasinale. Sai harilikuks nähtuseks, et iga meie koondsalka külge takerdus tingimata sõber külast, kes toi endaga kaasa salamisi rehest võetud köpla või la- bida. Need poisid täitsid õhtutigi koloonia ja said mei- legi märkamatult selle lahutamatuks pärisosaks. Nende silmist oli näha, et kolonistiks saada muutus neile eluunistuseks. Mõningail see pärast õnnestuski, kui perekondlikud, olustikulised või religioossed konf- liktid tõukasid nad välja isamaja rüpest.

Ja lõpuks kroonis küla laostumist kõige tugevam, mis maailmas on olemas: ei suutnud küla neidki seista

paljasäärelise, rühika, lõbusa ja haritud kolonisti võlu vastu. Meessoos-hakatiste kohapealsed esindajad ei suutnud sellele hurmale midagi vastukaaluks seada, seda enam veel, et kolonistid ei kiirustanud ära kasutama tüdrukute järeleandlikkust, ei võmminud tüdrukuid abaluude vahele, ei kahmanud mingisuguseist kohtadest ega suurustlenud nende ees. Meie vanem põlvkond lähenes sel ajal juba töölisfakulteedile ja kommunistlikule noorsooühingule, hakkas juba maiku suhu saama peenemast viisakusest ja huvitavast vestlusest.

Külatüdrukute sümpaatia ei võtnud tollal veel armutamise vormi. Nad suhtusid hästi ka meie tüdrukuisse, kes olid arenenumad ja pealegi «linnainimesed», kuid ometigi polnud «preilnad». Armastus ja armulood tulid pisut hiljem. Seepärast ei otsinud tüdrukid mitte ainult kohtamisi ja ööbikukontserte, vaid ka ühiskondlikke väärtusi. Nende parvekesed ilmusid üha sagedamini kolooniasse. Nad kartsid veel üksinda ujuda koloonia laineil: võtsid pikidel reas istet ja imesid vaikides endasse uhiuusi, nõelasilmast tulnud muljeid. Võib-olla hämmastas neid liialt keeld päevalilleseemneid maha sülitada mitte ainult ruumides, vaid ka õuel?

Noorema põlvkonna kaasatundmise tõttu meie üritusele ei saanud pistandid, plangud ja väravad peremeest teenida endises suunas — tõestada eraomandi puutumatus. Seepärast jõudsid kolonistid peagi välja niisuguse jultumuseni, et kõige raskemates paikades ehitasid nõndanimetatud «ülekäigukohad». Venemaal nähtavasti neid transpordiviimistlusi ei esine. See seisneb selles, et üle pistandi pannakse kitsas lauake ja kinnitatakse otstest kahele vaiale.

Kolomak — koloonia joone õgvendamine toimus külvipindade arvel, tunnistame end selles patus süüdi. Nii või teisiti, aga kahekümne kolmanda aasta kevadeks võis see joon võistelda Oktoobriraudteega. See hõlbustas tunduvalt meie koondsalkade tööd.

Lõunaajal saab koondsalk oma portsjoni kätte enne teisi. Juba kakskümmend minutit ühel on esimene koondsalk söönud ja asub otsekohe tee. Koloonia korrapidaja annab talle paberi, millel on kirja pandud

kõik mis vaja: salga number, liikmete nimistu, komandori nimi, määratud töö ja täitmise tähtaeg. Schere rakendas kõiges selles kõrgemat matemaatikat; ülesanne oli alati arvestatud kuni viimase meetri ja kilomeetrimini.

Koondsalk asub kiiresti tee, viie-kuue minuti pärast paistab tema hanerida juba kaugel põllul. Juba ongi ta hüpanud üle pistandi ja kadunud majade vahele. Tema järel vahemaal, mille pikkuse määrab jutunägemise kestus koloonia korrapidajaga, asub teele järgmine, mingisugune kolmas K või kolmas S. Peagi on põld läbi lõigatud meie koondsalkade joontest. Keldrikatusel istuv Toska kilkab juba vahepeal:

«Esimene B tulebki juba tagasi!»

Tõepoolest, küla-pistandite tagant ronib välja esimene B hanerida. Esimene B töötab alati künni- või külvitöödel, üldse hobustega. Ta lahkus juba pool kuus hommikul ja koos temaga läks ka tema komandör Beluhhin. Just Beluhhinit silmabki Toska keldrikatuse laujalt. Mõne minuti pärast on esimene B — kuus kolonisti — juba koloonia õuel. Senikaua kui salk võtab metsas laudade ümber istet, esitab Beluhhin koloonia korrapidajale raporti. Raportil on Rodimtšiku määrge saabumisaja ja sooritatud töö kohta.

Beluhhin on lõbus nagu alati.

«Tekkis viieminutiline viivitus, mõistate. Süüdi on laevastik. Meil on vaja tööle minna, aga Mitka veab mingisuguseid spekulante.»

«Missuguseid spekulante?» uudishimutseb korrapidaja.

«Aga kuidas neid siis nimetada! Aeda tulid rentima!»

«Noh?»

«Ega ma neid kaldast kaugemale lasknudki: et mis te's õige mõtlete, et te õgite õunu, aga meie vaafame pealt? Uh, ujuge aga, kodanikud, lähtekohta tagasi!... Tere, Anton Semjonovitš, kuidas käsi käib?»

«Tere, Matvei.»

«Ütelge ausalt, kas Rodimtšik siit varsti ära koristatakse? See on kuidagi väga sündsusetu, Anton Semjonovitš. Saate aru, niisugune inimene käib mööda kolooniat ringi, ajab nukruse peale. Isegi töötada ei taha

tema tõttu, aga siis anna temale veel raport alla kirjutada. Milleks?»

See Rodimtšik oli pinnuks silmas kõigile kolonistidele.

Teises koloonias oli tollal üle kahekümne inimese ja tööd oli neil üle pea. Schere teostas ainult põllutööd esimese koloonia koondsalkade jõududega. Talli, lehmalauta ja aina kasvavat sigalat teenindasid sealsed poisid. Eriti palju jõudu kulutati teises koloonias aia korramisele. Aeda oli neli tiinu, see oli täis ilusaid noori puid. Schere võttis aias ette hiigeltööd. Aed künti tervenisti üles, puud kärbiti, vabastati igasugusest prahist; puhastati suur sõstraistandus, rajati jalgteed ja korraldati lillepeenrad. Meie noor kasvuhuone andis sel kevadel esimese toodangu. Rohkesti oli tööd ka jõe kaldal — seal rajati kraave, raiuti maha pilliroog.

Mõisa remont lähenes lõpule. Isegi kärgbetoonist tall lakkas meid ärritamast oma purukslastud katusega, see kaeti sindlitega, ja sisemuses lõpetasid puusepad seasulgude ülesseadmise. Schere arvestuse järgi pidi see mahutama sada viiskümmend siga.

Kolonistidele oli elu teises koloonias vähe veetlev, eriti talvel. Vanas koloonias olime jõudnud kohanduda ja siin oli kõik nii hästi endale paiga leidnud, et me peaaegu ei märganudki ei igavaid kivist karpe, ei ilu ega poeesia täielikku puudumist. Matemaatiline kord, puhtus ja kõige viimasemagi, tühisemagi asja täpne klanimine asendas ilu.

Teine koloonia, hoolimata oma metsikust ilust Kolomaki käärus, kõrgeist kaldaist, aiast, ilusatest ja suurtest majadest, oli ainult poolenisti päästetud hävinemise kaosest, see oli üleni täis ehitusprahti, rikutud lubjaaukudest, ja kõik see ühtekokku oli kasvanud täis säärast kõrget takjapuhmastikku, et ma sageli mõtlesin, kas suudame sellest umbrohist kunagi jagu saada.

Ja elamiseks polnud siin kõik nagu täiesti valmis: magamistoad olid head, kuid polnud korralikku kööki ega sööklat. Köök seati kuidagiviisi korda, aga kelder polnud valmis. Kuid peahäda oli personaliga: teises koloonias polnud kedagi esimese kolooniaga kaasa löömas.

Kõik need asjaolud viisid selleni, et kolonistid, kes nii meeleldi ja säärase paatosega olid teostanud teise koloonia taastamise määratu töö, ei tahtnud selles elada. Brattšenko oli nõus käima kaksikümmend versta päevas ühest kolooniast teise, olema pooleldi söömata ja magamata, kuid teise kolooniasse üleviimist luges endale habiks. Isegi Ossadtši ütles: «Parem lähen kolooniast minema, aga Trepkes küll ei ela.»

Kõik esimese koloonia eredad iseloomud olid selleks ajaks jõudnud ühineda sääraseks sõbralikuks seltskonnaks, et kedagi sealt ära kiskuda oli võimatu. Neid teise kolooniasse ümber asustada oleks tähendanud riskida nii teise kolooniaga kui ka iseloomude enestega. Poisid mõistsid seda väga hästi. Karabanov rääkis:

Meie poisid on nagu head täkud. Niisuguseid nagu Burun rakenda ilusasti ette ja muisuta heaperemehelikult suud, siis ta veab, muudkui silita tal pead; aga anna talle oma voli kätte, siis ta lõhub kuskil mäe all enese ja vankri.»

Sellepärast hakkas teises koloonias kujunema hoopis teist tooni ja teise väärtusega kollektiiv. Sinna sattusid mitte nii eredad, mitte nii aktiivsed ja mitte nii raskesti kasvatatavad poisid. Neist uhkas mingit kollektiivset niiskust, mis oli pedagoogilistel kaalutlustel toimunud valiku tulemus.

Iluvitavaid isiksusi esines seal juhuslikult, neid kasvatas väiksematest poistest, kerkis ootamatult esile uutlunukate seast, kuid samal ajal ei jõudnud need isiksused end veel näidata ja kadusid üldises trepkelaste hallis massis.

Trepkelased tervikuna aga olid säärasead, et aina enam masendasid nii mind, kasvatajaid kui ka koloniste. Nad olid laisad, ebaausad, kalduvusega isegi niisugusele surmapatule nagu kerjamine. Nad vaatasid alati kadedusega esimest kolooniat ja nende keskel liikusid igavesti salapäraseid jutud sellest, mis oli esimeses koloonias lõunaks, õhtusöögi, mida toodi esimese lattu ja miks seda ei toodud neile. Tugevaks ja otsekoheseks protestiks polnud nad suutelised, vaid sosistasid mööda nurki ja ütlesid süngelt häbematusi meie ametlikele esindajaile.

Meie kolonistid hakkasid juba omandama pisut põlglikku poosi trepkelaste suhtes. Zadorov või Volohhov tõi teisest kolooniast mõne nuriseja, viisid vägivaldselt kööki ja palusid:

«Andke, palun, süüa sellele näljahädalisele.»

«Näljahädaline» muidugi keeldus söögist vale-enese-armastuse tõttu. Tegelikult aga said poisid teises koloonias paremini süüa. Oma juurviljaaiad olid lähemal, üht-teist sai osta veskest, lõpuks olid oma lehmad. Meie kolooniasse oli raske piima vedada, oli kauge ega jätkunud hobuseid.

Teises koloonias kujunes laisk ja hädaldav kollektiiv. Nagu juba tähendatud, olid selles süüdi paljud asjaolud, äga kõige enam tuuma puudumine ja kasvatajate personali halb töö.

Pedagoogid ei tähtnud tulla kolooniasse tööle, palk oli vilets ja töö raske. Haridusosakond saatis lõpuks esimese kättejuhtuva — Rodimtšiku, ja tema järel Derjutsenko. Nad saabusid koos naiste ja lastega ning võtsid ehda alla parimad ruumid koloonias. Ma ei protestinud — hüva, et leidis siisuguseidki.

Derjutsenko oli selge nagu telegraafitulp: see oli petljuuralane. Ta «ei osanud» vene keelt, kaunistas kõik koloonia ruumid odavate Ševtšenko piltidega ja asus aega viitmata ainukese asja kallale, milleks ta oli suuteline, — ukraina laule laulma.

Derjutsenko oli alles noor. Kõik tema välimuses oli keerdsus nagu luulelisel Zaporozje soldatil: vurrud keerdsus, juuksed keerdsus ja keerdsus kaelaside — pael ümber väljaõmmeldud ukraina särgi kaeluse. See inimene pidi siiski tegema asju, mis olid pühadustteotavalt ükskõiksed ukraina omariikluse suhtes: korra pidama koloonias, sigalat külastama, ära märkima koondsalkade töölesaabumise ja töövalve päevadel töötama koos kolonistidega. See oli tema arvates mõttetu ning mittevajalik töö ja kogu koloonia täiesti kasutu nähtus, millel polnud mingit tegemist maailmamõttega.

Rodimtšik oli siisama kasulik koloonias nagu Derjutsenko, kuid tema oli veelgi vastikum...

Rodimtšikul oli kolmekümne-aastane elustaaž, ta oli

varem töötanud mitmesugustes asutustes: jälitusmiilitseerias, kooperatsioonis, raudteel, ja lõpuks kasvas noorugu lastekodudes. Tal oli kummaline nägu, mis suu- ja meenutas vana, ärakantud ja lotsitud rahakotti. Kõik selles näos oli kokku litsutud ja kaetud punase loobega: nina oli pisut lapergune ja viltu, kõrvid vastu kolpa litsutud ja selle külge kleepunud lõtvade, surnud voltidena, suu juhuslikus kõverduses ammu kulunud, rikutud ja paiguti koguni rebenenud kauasest ning korratust käitlemisest.

Saabunud kolooniasse ja asunud perekonnaga äsja remonditud korterisse, töötas Rodimtšik nädala ja siis äkki, saatnud mulle kirjakese, et ta sõidab ära kolme päeva pärast. Kolme päeva pärast sõitis ta tagasi taluvankril, mille taha oli seotud lehm. Rodimtšik käskis kolonistidel panna lehma ühte meie omadega. Logi Schere kaotas siisugusest ootamatusest pisut tasakaalu.

Paari päeva pärast jooksis Rodimtšik minu juurde kaebusega:

«Ma poleks kunagi oodanud, et siin on siisugune suhtumine teenistujatesse! Siin nähtavasti on unustatud, et nüüd pole enam vana aeg. Minul ja minu lastel on samasugune õigus piimale nagu kõigil teistelgi. Kui ma avaldasin initsiatiivi ega jäänud ootama, kuni mulle hakatakse andma kroonu piima, vaid hankisin ise, nagu teate, nägin vaeva, oma kasinaist summadest ostsin lehma ja ise tõin ta kolooniasse, siis võite järeldada, et seda peab kiitma, aga mitte mingil juhtumil halvustama. Missugune on suhtumine minu lehmasse? Koloonias on mitu kuhja heinu, peale selle saab koloonia veskest odava hinnaga kliisid, aganaid ja muud. Ja söövad kõik lehmad, aga minu oma seisab näljas ja poisikesed vastavad väga jämedalt, ütlevad: lehma võib ju hankida endale! Teistel lehmadel puhastatakse, aga minu omal pole juba viis päeva puhastatud, ja ta on üleni sõnnikune. Tuleb nii välja, et mu naine peab minema ja ise lehma aset tegema. Ta läheks ka, kuid poisid ei anna talle labidat ega harki ja peale selle ei anna talle aluspõhku. Kui juba siisugusel tühi- asjal nagu põhk on ka tähtsus, siis võin ma hoia-

tada, et olen sunnitud hakkama tarvitusele võtma otustavaid abinõusid. See ei tähenda midagi, et ma praegu pole parteis. Ma olin parteis ja olen ära teeninud, et mu lehmasse poleks selletaolist suhtumist.»

Ma vaatasin juhmilt seda inimest ega suutnud kohe isegi taibata, kas on mingi võimalus temaga võidelda:

«Lubage, seltsimees Rodimtšik, kuidas siis nõnda? Teie lehm on ju eraomand, kuidas võib ometigi kõike seda segi ajada? Lõpuks te olete ju pedagoog. Mis seisundisse te seate end kasvandike suhtes?»

«Milles siis asi seisab?» ragistas Rodimtšik vastu. «Ma ei taha üldse midagi muidu: nii loomatoidu kui ka kasvandike töö eest ma muidugi maksan, kui hind pole kallis. Aga kui mult varastati, — mu lapselt varastati ju barettmütsike, kasvandikud muidugi, — siis mina ei ütelnud mitte midagi!»

Ma saatsin ta Schere juurde.

See oli selleks ajaks juba jõudnud toibuda ja tõstis Rodimtšiku lehma laudast välja. Mõne päeva pärast lehm kadus, nähtavasti müüs peremees ta maha.

Möödus kaks nädalat. Volohhov tõstis üldkoosolekul üles küsimuse:

«Mis see's tähendab? Mispärast võtab Rodimtšik kolonistide juurviljääiast kartuleid? Meie kõik istub ilma kartuliteta, aga Rodimtšik võtab. Kes on talle seda lubanud?»

Kolonistid toetasid Volohhovi. Zadorov ütles:

«Asi pole mitte kartulites. Tal on perekond — küsigu luba, kellelt on vaja küsida, kartulitest pole kahju, — ainult milleks on vaja seda Rodimtšikut? Ta istub terve päeva oma korteris või käib külas. Poisid on räpased, kunagi nad teda ei näe, elavad nagu metslased. Tuled raportit alla kirjutama, aga teda ei leia: juba ta magab, juba lõunastab, või jälle pole tal aega — oota. Mis kasu temast on?»

«Me teame, kuidas kasvataja peab töötama,» ütles Taranets. «Aga Rodimtšik? Tuleb koondsalga juurde töövalvekorda, seisab seal kõplaga pool tundi, ja juba ütlebki: «Noh, ma lippan korraks kuhugi,» — ja pole teda enam; aga paari tunni pärast, vaatad, tuleb teine juba külast, tassib midagi kotis...»

Ma lubasin poistele samme astuda. Teisel päeval kutusin Rodimtšiku enda juurde. Ta tuli vastu õhtut ja ma hakkasin teda nelja silma all noomima, kuid sain ainult alata. Raevunud Rodimtšik katkestas mind:

«Ma tean, kelle temp see on, ma tean väga hästi, kes mu jalgealust õõnestab, — see kõik on tolle sakslase töö! Aga te parem kontrollige, Anton Semjonovitš, mis mees ta ise on. Mina, näete, kontrollisin: minu lehmale ei leidunud raha eestki õlgi, müüsin lehma maha, mu lapsed istuvad ilma piimata, tuleb külast tuua. Aga nüüd kusige, millega Schere sööda oma Milordi? Kas teil on teada, millega sööda? Ei, ei ole teada. Aga tegelikult ta võtab hirssi, mis on määratud lindudele, võtab hirssi ja keedab Milordile putru. Hirsiputru! Ise keedab ja sööda koera ega maksa midagi. Ja koer sööb koloonia hirssi täiesti maksuta ja salaja, kasutades ära ainult seda olukorda, et ta omanik on agroom ja et teie teda usaldate.»

«Kust teie seda kõike teate?» küsisin ma Rodimtšikult.

«Oo, ma ei hakkaks kunagi asjata kõnelema. Ma pole niisugune inimenegi, eks vaadake...»

Ta tegi lahti väikese pakikese, mille võttis põuetaskust. Pakikeses oli midagi musta-valge kirjut, mingi imelik segu.

«Mis asi see on?» küsisin ma imestunult.

«Aga see tõendab teile ju kõik. See on ju Milordi roe. - Roe, kas mõistate? Ma jälgisin, senikaua kui sain tatte. Kas näete, millest Milord elab? Päris hirss. Aga mis, kas Schere ise seda ostab? Loomulikult ei osta, võtab lihtsalt laost.»

Ma ütlesin Rodimtšikule:

«Teate mis, Rodimtšik, lahkuge parem kolooniast.»

«Kuidas lahkuge?»

«Lahkuge võimalikult kiiremini. Täna vallandan teid käskkirjaga. Andke avaldus vabatahtlikult lahkumise kohta, nii on kõige parem.»

«Ma seda asja nõnda ei jata!»

«Hüva, ärge jätke, aga ma vallandan teid!»

Rodimtšik lahkus; asja ta «jättis nõnda» ja päeva kolme pärast sõitis minema.»

Mis tuli ette võtta teise kolooniaga? Trepkelastest tulid halvad kolonistid ja seda enam kauem kannatada ei võinud. Nende vahel toimusid aina tülid, alati varas-
tasid nad üksteise tagant — ilmne halva kollektiivi tunnus.

«Kust leida inimesi sellele neetud tööle? Tõelisi inimesi?»

Tõelisi inimesi? See polegi nii vähe, kurat võtku!

26. KOMMUNISTLIKU NOORSOOÜHINGU VALLUTAMINE

1923. aastal liginesid gorkilaste sirged ahelikud uuele tugevale kindlusele, mida, nii kummaline kui see ongi, tuli vallutada äkkrünnakuga, — kommunistlikule noorsooühingule.

Gorki-nimeline koloonia polnud kunagi mingi suletud organisatsioon. Juba kahekümne esimesest aastast peale* olid meie sidemed nõndanimetatud «ümbritseva elanikkonnaga» väga mitmekülgsed ja avarad. Lähim naabrus oli nii sotsiaalsetel kui ka ajaloolistel põhjustel meie vaenlane, kellega me siiski pidasime võitlust, kuidas oskasime ja olime ka majanduslikus suhtlemises, eriti meie töökodade tõttu. Koloonia majanduslikud suhted ulatusid siiski kaugele väljapoole vaenuliku kihi piire, sest me teenindasime külarahvast küllaltki suure raadiusega, tungides oma töönduslike teenetega sääraseisse kaugeisse paikadesse, nagu Storoževõje, Matšuhhi, Brigadirovka. Meile lähemad suured külad: Gontšarovka, Pirogovka, Andruševka, Zabilovka olid kahekümne kolmandaks aastaks meie poolt vallutatud mitte ainult majanduslikus suhtes. Isegi meie argonautide esimesed retked, mis järgisid esteetilisi eesmärke, nagu kohaliku tütarlaste-elemendi ilu tundmaõppimine või omaenese saavutuste demonstreerimine soengute, figuuri, kõnnaku ja naeratuste alal, — isegi need esimesed kolonistide sissetungid külarahva merre viisid sotsiaalsete sidemete tunduvale laienemisele. Just neis külates tutvusid kolonistid esmakordselt kommunistlike noortega.

Kommunistlike noorte jõud neis külates olid väga nõrgad nii kvantitatiivses kui ka kvalitatiivses suhtes. Kõik kommunistlikud noored ise olid enam huvitatud tudrukuist ja samagonnist ning avaldasid kolonistidele pigemini negatiivset mõju. Alles sellest ajast peale, kui teise koloonia vastas Kolomaki paremal kaldal hakati organiseerima Lenini-nimelist põllumajanduslikku artelli, mis tahtmatult sattus suuresti vaenujalale meie külanõukoguga ja kogu taluderühmaga, — alles siis me avastasime kommunistlike noorte ridades lahingumeelt ja sõbrunesime artellinoortega. Kolonistid tundsid väga hästi, kuni pisimate üksikasjadeni kõiki küsimusi ja kõiki raskusi, mis ootasid uut artelli tema sündimisel.

Eelkõige andis artell tugeva hoobi kulaklikele põlluhävarustele ja kutsus esile suurtalunike üksmeelse, vihast ohkuva vastupanu. Artell ei saavutanud mitte just väga holpsasti võitu. Suurtalunikud olid tollal suur jõud, omasid linnas käsilasi, ja nende kulaklik olemus oli paljudele linnategelastele millegipärast saladuseks. Selles võitluses olid peamiseks võitlusväljaks linna kantseleid ja peamiseks relvaks sulg, seepärast ei saanud kolonistid sellest võitlusest otseselt osa võtta. Aga kui võitlus oli lõpetatud ja algasid keerukaimad inventarioperatsioonid, leidis meie ja artelli poistele palju huvitavat tööd, milles nad sõbrunesid veelgi enam.

Ometi ei etendanud kommunistlikud noored artelliski juhtivat osa ja olid ise vanemaist kolonistidest nõrgemad. Meie kooliõppus andis kolonistidele väga palju ja süvendas tugevasti nende poliitilist haridust. Kolonistid tunnistasid end juba uhkusega proletaarlaskeks ja mõistsid hästi erinevust oma ja külanõukogude põlvkonna vahel. Pingeline ja sageli raske põllutöö ei takistanud neil kujunemast sügavat veendumust, et neid ootab ees teissugune tegevus.

Kõige vanemad võisid juba üksikasjalisemalt kirjeldada, mida nad ootavad oma tulevikult ja kuhupoole nad püüdleval. Nende püüdluste ja liikumiste määramisel ei etendanud peaosat mitte küla-, vaid linnanõukogu jõud.

Jaama läheduses asusid suured veduritöökojad. Kolonistidele kujutasid nad kalliste inimeste ja esemete hinnalisimat kogu. Veduritöökodadel oli kuulus revolutsiooniline minevik, neil oli võimas parteikollektiiv. Kolonistid unistasid neist töökodadest nagu mingist võimatult imeväärsest muinasjutulossist. Lossis ei säranud mitte «Sinilinnu» sädelevad sambad, vaid midagi hunnitumat: tõstekraanade hiiglaslikud tiivalehitused, jõust tulvil auruhaamid, teravmeelseimad keerukaima ajuaparaadiga revolvertreipid. Õuel kõndisid inimesed-peremehed, õilsaimad printsid, rõivastatud kalleimates riidesse, mis laikisid vedurimaärdest ja lehkasid kõigist terase ja raua aroomidest. Neil oli õigus puutuda pühi tasapindu, silindreid ja koonuseid, kogu lossi rikkust. Ja need inimesed olid erilised inimesed. Neil polnud punaseid sassis habemeid ega rasvast läkivaid külameeste nägusid. Neil olid targad, peened näod, mis kiirgasid teadmist ja võimu, võimu tööpinkide ja vedurite üle, keerukaimate käepidemete, supörtite, hoobaide ja roolirataste tundmist. Ja nende inimeste seas leidis palju kommunistlikke noori, kes üllatasid meid uue ja kauni hoiakuga; siin nägime meie veendunud julgust, kuulsime tugevat, soolast tohissõna.

Jah, veduritöökojad — see oli paljudelegi kahekümne teise aasta perioodi kolonistidele pürgimuste piir. Meie omad olid kuulnud üht-teist ka inimkonna veelgi suurepärasemast loomingust: Harkovi, Lenigradi tehased, kõik need legendaarsed Putilovi, Sormovo VZK-d. Aga paljugi mis on maailmas! Mitte kõigest pole õigust unistada tagasihoidlikul provintsikolonistil. Aga oma vedurimeestega me hakkasime pikka-mööda lähemalt tutvuma ja saime võimaluse neid oma silmaga näha, tajuda nende toredust kõigi meeltega, otse kompamiseni.

Nad tulid meile esimestena, ja tulid just kommunistlikud noored. Ühel pühapäeval jooksis minu kabinetti Karabanov ja hüüdis:

«Veduritehasest tulid kommunistlikud noored! See on vast maru!...»

Kommunistlikud noored olid kuulnud paljugi head kolooniast ja olid tulnud meiega tutvuma. Neid oli

inimest seitse. Poisid piirasid nad sõbralikult kitsasse ringi, hõõrusid oma kõhtusid ning külgi nende vastu ja veetsid säherduses tööpoolest tihedas kokkupuutes kogu päeva, näitasid neile teist kolooniat, meie hobuseid, inventari, sigu, Scheret, kasvumaja, tundes kogu oma kolonistihinge sügavusega meie rikkuse tühisust võrreldes veduritöökodadega. Neid üllatas väga see asjaolu, et kommunistlikud noored ei suurustlenud meie ei näidanud oma üleolekut, vaid isegi nagu oleksid attunud vaimustusse ja olid pisut, nagu heldinudki.

Enne linnaminekut tulid kommunistlikud noored minuga vestlema. Neid huvitas, mispärast pole koloonias kommunistlikke noori. Ma kirjeldasin neile lühidalt selle küsimuse traagilist ajalugu.

Juba kahekümne teisest aastast alates olime taotlenud koloonias komsomolirakukese loomist, kuid kommunistlike noorte kohalikud jõud vaidlesid kindlalt sellele vastu: koloonia on ju seaduserikkujaille, missuguseid kommunistlikke noori võib siis olla koloonias? Kui palju me palusimegi, vaidlesime ja isegi sõime-me, meile öeldi ikka ühte: meil on seaduserikkujad. Las nad lahkuvad kolooniast, olgu tõendatud, et nad on end parandanud, siis on võimalik kõnelema hakata ka üksikute noorukite kommunistlikku noorsooühingusse võtmisest.

Veduritehase inimesed tundsid meie seisundile kaasa ja lubasid linna kommunistlike noorte juures meie asjus kaasa aidata. Tööpoolest tuligi juba järgmisel pühapäeval üks neist uuesti kolooniasse, kuid ainult selleks, et jutustada meile mitterõõmustavat teadet. Linna- ja kubermangukomiteedes öeldakse: «Õigus, kuidas võib koloonias olla kommunistlikke noori, kui kolonistide seas on ka palju endisi mahnoolasi ja kuritegelikke elementi, üldse tumedat rahvast?»

Ma seletasin talle, et mahnoolasi on meil väga vähe, et Mahno juures olid nad juhuslikult. Lõpuks seletasin sedagi, et terminit «end parandanud» ei saa mõista nii formaalselt, nagu seda mõistetakse linnas. Meile on sellest vähe, et ainult inimest «parandada», me peame teda kasvatama uut moodi, tähendab peame kasvatama nõnda, et ta ei muutuks mitte kihtsalt ohutuks või kah-

jutuks ühiskonnaliikmeks, vaid et temast saaks aktiivne uue ajastu esindaja. Aga kes siis teda kasvatab, kui ta püüdleb kommunistlike noorte sekka, aga sinna teda ei lasta ja kõik tuletavad meelde mingisuguseid vanu, pealegi lapsepõlveaegseid kuritegusid? Veduritöoline ühtaegu nii nõustus minuga kui ka ei nõustunud. Teda vaevas kõige enam selle piiri küsimus: millal võib kolonisti võtta kommunistlikuks nooreks ja millal mitte, ja kes otsustab selle küsimuse?

«Kuidas — kes otsustab? Otsustama hakkab nimelt koloonia kommunistlike noorte organisatsioon.»

Kommunistlikud noored-veduritöölised külastasid edaspidigi meid tihti, kuid ma taipasin lõpuks, et neil pole mitte täiesti terve huvi meie vastu. Nad vaatasid meile nimelt kui kurjategijatele, püüdsid suure uudishimuga tungida poiste minevikku ja olid valmis tunnustama meie edu ainult ühel tingimusel: siia kogutud pole siiski tavalised noored inimesed. Ma meelitasin suure vaevaga enda poole üksikud kommunistlikud noored.

Selles küsimuses olid meie positsioonid koloonia algusest peale jäänud muutmatuks. Seaduserikkujate ümberkasvatamise põhimeetodiks pidasin ma niisugust meetodit, mis on rajatud mineviku ja seda enam veel mineviku kuritegude täielikule ignoreerimisele. Seda meetodit täielikult läbi viia polnud mul eneselgi väga kerge, vaja oli muude takistuste seas võidelda ka omaenese loomusega. Alati ässitas tung teada saada, mille eest on kolonist saadetud kolooniasse, mis asjaga ta oli hakkama saanud. Tavaline pedagoogiline loogika püüdis tollal jäljendada meditsiinilist loogikat ja arutas targa näoga: selleks, et ravida haigust, on vaja teda tunda. See loogika ahvatles vahel mindki, aga eriti ahvatles mu kolleege ja haridusosakonda.

Alaealiste Süüteoasjade Komisjon saatis meile kasvandiku «toimiku», milles kirjeldati üksikasjaliselt mitmesuguseid ülekuulamisi, silm silma vastu seadmisi ja muud prahti, mis aitavat haigust tundma õppida.

Koloonias õnnestus mul enda poole tõmmata kõik pedagoogid ja juba 1922. aastal palusin ma komisjoni mulle mitte mingisuguseid «toimikuid» saata. Me lak-

kusime kõige siiramal viisil huvitumast kolonistide minevikus olnud kuritegudest ja meil õnnestus see nii lasti, et kolonistidki unustasid selle pea. Ma rõõmustusin väga nähes, kuidas kord-korralt kadus koloonias igasugune huvi mineviku vastu, kuidas kadus meie elust vastikute, haiglaste ja meile vaenulike päevade peegeldus. Selles suhtes saavutasime täieliku ideaali: meie need kolonistidki häbenesid juba jutustada oma vägitõlgudest.

Ja äkki säärase suurepärase asja puhul nagu kommunistlike noorte organisatsioon koloonias tuli meil meenutada just meie minevikku ja värskendada meile vastikuid termineid: «enda parandamine», «seaduserikkumine», «toimik».

Poiste tung komsomoli muutus kohatud vastupanu tõttu visaks võitluseks — kavatseti astuda tõelisse tülli. Kompromissile kalduvad inimesed nagu Taranets soovitasid kõrvalteed: anda kommunistlikuks nooreks astuda tahtjaile tõend selle kohta, et nad on «end parandanud», aga jätta nad, loomulikult, kolooniasse. Enamik protestis säärase kavaluse vastu. Zadorov läks pahameelest punaseks ja kõneles:

«Ei ole seda vaja! Ega sa siin matsidega kemple, siin pole vaja kedagi tolaks teha. Meil on vaja saavutada, et koloonias oleks kommunistlike noorte organisatsioon, aga kommunistlike noorte organisatsioon juba ise teab, kes on väärt ja kes mitte.»

Poisid käisid üsna sageli linna komsomoliorganisatsioonides ja taotlesid oma eesmärki, kuid üldiselt polnud neil edu.

Kahekümne kolmanda aasta talvel astusime sõbraliiksesse suhteisse veelgi ühe komsomoliorganisatsiooniga. See kujunes juhuslikult.

Õhtu eel pöördusime meie Antoniga koju. Rammus läikiva karvaga Meeri oli rakendatud kerge saani ette. Paris mäenõlva tipul me kohtasime meie laiuskraadi all ootamatut nähtust — kaamelit. Meeri ei saanud võitu loomulikust vastikustundest, võpatas, ajas tagu-jalgadele, viskles aisade vahel ja pistis jooksu. Anton loetas jalad vastu saanipead, kuid ei suutnud mära peatada. Teatav oluline puudus meie kergesõidusaanil,

millele Anton, tõsi küll, oli juba ammu osutanud, — lühikesed aisad — määras edaspidised sündmused ja lähendas meid ülaltähendatud uuele kommunistlike noorte organisatsioonile. Pistes paaniliselt ajama lõi Meeri tagumiste jalgadega vastu raudset saanipead, ehmus veel enam ja viis meid kohutava kiirusega vastu vältimatule katastroofile. Me pingutasime Antoniga kahekesi ohje, kuid sellest läks lugu veel hullemaks: Meeri ajas pea selga ja läks üha metsikumaks. Ma nägin juba seda kohta, kus kõik pidi lõppema enam või vähem kurvalt: teekäänakul veevõtmise putka juures olid külameeste reed jootmisküna ääres hunnikus koos. Paistis, et pääsmist pole, tee oli ummistatud. Kuid mingi ime tõttu tormas Meeri veeküna ja rühma linnasaanide vahelt läbi. Kostis puruneva puu ragin, inimeste kisa, kuid me olime juba kaugel. Mägi lõppes, me lendasime rahulikumalt mööda tasast sirget teed. Anton sai isegi võimaluse pead pöörata ja ümber vaadata.

«Kellegi saani puistas laiali, tuleb varvast litsuda.»

Ta tahtis piitsaga sühvata Meerit, kes küll ilma selle tagi lendas täies traavis, kuid ma peatasin tema energilise käe.

«Ei pääse, vaata, mäherdune kurat on neil aiste vahel!»

Tõepoolest, meie taga heitis ilus traavel laias kaares rahulikult oma võimsaid kapju ja tema laudja tagant vahtis vabarnavärviliste lõkmetega mees teravasti äbarikke põgeneid. Me peatusime. Lõkmete omanik seisis saanis ja hoidis kutsari õlust kinni, sest tal polnud millelegi istuda: saani tagaiste ja seljatugi olid muudetud armetuks võreks ja teel lohisesid taga mingisuguste saaniosade näritud ja katkised otsad.

«Sõitke meile järele,» heitis sõjaväelane vihaselt.

Me sõitsimegi. Anton naeratas rõõmsalt; talle meeldis väga sõiduriista «viimistlus», mille oli tekitanud meie rahutu sõiduk. Kümne minuti pärast me olime GPU¹ komandantuuris, ja alles siis tekkis Antoni näole ebameeldiv imestus.

¹ GPU - Riiklik Poliitiline Valitsus.

«Etskae aga, GPU otsa jooksi...»

Meid piirasid vabarnavärviliste lõkmetega inimesed ja üks neist käratas mulle:

«Noh, muidugi, poisike on pandud kutsariks... kas meesugune suudab ka hobust kinni pidada? Vastutada tuleb teil.»

Anton tõmbus solvumisest vimma ja hakkas peaaegu püürais raputama pead solvaja suunas:

«Poisike, õige mul! Kui ei lastaks kaameleid tänavale, aga on hakatud pidama ka igasuguseid lojuseid, tikuvad sulle jalgu... Kas võib mära siis teda vaadata? Kas võib?»

«Meesuguseid lojuseid?»

«Ks ikka kaameleid!»

Vabarnavärvilised lõkmed naersid.

«Kust te olete?»

Gorki kolooniast, ütlesin ma.

«Ohoo, need siis ongi gorkilased! Aga kes teie olete, juhataja? Kenad purikad püüti täna!» naeris rõõmsalt noormees, kutsudes kokku rahvast ja näidates meid nagu meeldivaid külalisi.

Meie ümber kogunes terve jõuk. Nad heitsid nalja oma kutsari üle ja kiusasid Antonit, esitades talle küsimusi koloonia kohta.

«Ja meie oleme juba ammu kavatsenud kolooniasse tulla. Kõneldakse, et seal on sõjakas rahvas. Vaat sõidamegi teile pühapäeval külla.»

Kuid tuli majandusjuhataja ja asus vihaselt mingisuguse akti koostamisele. Temale käratati:

«Ah jäta oma bürokraatlikud tembud! Noh, milleks sa siis kirjutad?»

Kuidas milleks? Te nägite ju, mis nad saaniga tegid? Las parandavad nüüd ära.»

«Nad parandavad ilma sinu protokollitagi. Parandate midagi? ... Jutustage parem, kuidas teil koloonias läheb. Kõneldakse, et teil polevat isegi mitte kartserit?»

«Kae õige, mis veel puudus, kartser! Aga kas teil siis on?» huvitus Anton.

Publik oli uuesti naerust lõhkemas.

«Tingimata sõidame pühapäeval nende juurde. Viime saani parandada.»

«Aga millega ma sõidan pühapäevani?» hädaldas majandusülem.

Kuid ma rahustasin teda:

«Meil on veel üks saan, las sõidab meiega praegu keegi kaasa ja võtab.»

Nõnda tekkis meie kolooniale veel häid sõpru. Pühapäeviti sõitsid kolooniasse tšekistid-kommunistlikud noored. Ja uuesti võeti arutusele toosama neetud küsimus: miks ei tohi kolonistid olla kommunistlikud noored? Tšekistid asusid selle küsimuse otsustamisel üksmeelselt meie poolele.

«Noh, mis nad seal õige välja mõtlevad,» kõnelesid nad meile, «mis kurjategijad siin siis on? Lollused, kas pole häbi tõsistel inimestel... Me paneme selle asja liikuma, kui mitte siin, siis Harkovis.»

Selleks ajaks oli meie koloonia antud Ukraina Hariduse Rahvakomissariaadi otsesele juhtimisele kui «sea-duserikkujate näitlik musterasutus». Meid hakkasid külastama Hariduse Rahvakomissariaadi inspektorid. Need ei olnud enam tuulispäised, kergemeelsed provintslased, kes usuvad sotsiaalsesse kasvatusse kevadise emotsiooni korras. Sotsiaalses kasvatuses huvitasid harkovlasi vähe liimised paberid, hinged, isiksuse õigused ja muu lühtriline praht. Nad otsisid uusi organisatsioonilisi vorme ja uut tooni. Kõige sümpaatsem nende juures oli see, et nad ei teeselnud doktor Fausti, kel puudub ainult üks õnnelik hetk, vaid suhtusid meisse šeltsimehelikult, olid koos meiega valmis otsima uut ja rõõmustumist igast uuest terakesestki.

Harkovlased imestasid väga meie komsomoli-õnnetuse üle:

«Nõnda siis te töötate ilma komnoorteta?... Ei lubata?... Käs niisuguse asja välja mõtles?»

Õhtuti nad sosistasid vanemate kolonistidega ja noogutasid üksteisele osavõtlikult pead.

Ukraina Kommunistliku Noorsooühingu Keskkomitees lahendati küsimus nii tänu Rahvakomissariaadile kui ka meie linnasõprade eestkostmisele välgukiirusel ja kahekümne kolmanda aasta suvel määrati kolooniasse poliitjuhiks Tihhon Nesterovitš Koval.

Tihhon Nesterovitš oli maainimene. Oma elu kahe-

kümne nelja aasta jooksul oli ta jõudnud oma biograafiasse talletada paljugi huvitavaid momente, peamiselt võitlusest külas, oli kogunud suure poliitilise kogevuse tagavara, peale selle oli ta arukas, heasüdamlik ning rahulik inimene. Kolonistidega kõneles ta esimesest kohtumisest peale nagu üheväärne kaaslane, põllul ja rehalas näitas end kogenud peremehena.

Kommunistlike noorte rakuke organiseeriti koloonias ühissahukmelisena.

27. FANFAARIMARSI ALGUS

Derjutsenko hakkas äkki vene keelt kõnelema. See loomuvastane sündmus oli seotud terve rea ebameeldivate juhtumustega Derjutsenko pesas. Algas sellest, et Derjutsenko naine — olgu siinkohal öeldud, ukraina naine vastu absoluutselt ükskõikne olend — pidi sünnitama. Kui tugevasti Derjutsenkot erutasidki kuulsusrikka kasakasoo arenemisperspektiivid, ei suutnud nad teda siiski täiesti sadulast maha paisata. Puhtas ukraina keeles nõudis ta Brattšenkolt hobuseid ämmaemanda juurde sõiduks. Brattšenko ei keelanud endale lõbu lausuda mõningad sententsid, mis mõistsid hukka nii noore Derjutsenko sünni, mis polnud ette nähtud koloonia transpordiplaanis, kui ka linnast ämmaemanda kutsumise, sest Antoni arvates oli see «üks kurat kõik, kas ämmaemandaga või ilma ämmaemandata». Hobused andis ta Derjutsenkole siiski. Teisel päeval ilmus, et nurganaine tuleb viia linna. Anton vihastas nii-võrd, et kaotas kujutluse tegelikkusest ja ütles isegi:

Ei anna!»

Aga nii mina, Schere kui ka kogu koloonia avalikkus mõistsime Brattšenko käitumise nii karmilt ja energiliselt hukka, et hobused tuli anda. Derjutsenko kuulas kannatlikult ära Antoni sõnavalingu ja manitses teda, säilitades sealjuures väljenduste endise mahlakuse ja suuremeelsuse:

«Pealegi nõuab see asi väga kiiret lahendust, ei või viivitada tundigi, kõrgesti austatud seltsimees Brattšenko.»

Anton relvastus matemaatiliste andmetega ja oli veendunud nende erilises mõjuvuses:

«Ämmaemanda järele kihutasite kahe hobusega? Kihutasite. Ämmaemanda viisite linna jällegi kahe hobusega? Teie arvates huvitab hobuseid väga, kes seal sünnitab?»

«Kuulge ometigi, seltsimees...»

«Või veel kuulge! Aga te mõtelge, mis saab, kui kõik alustavad niisugust korralagedust!...»

Protesti märgiks rakendas Anton sünnitusasjade puhul kõige ebameeldivamad ja aeglasemad hobused, kuulutas sõiduvankri katkiseks ja andis sarabani, pukki pani Soroka — ilmne tunnus, et see pole mingi paraadsõit.

Kuid Antoni viha lõi päris lõkkele alles siis, kui Derjutsenko nõudis hobuseid sünnitanu tagasitoomiseks. Muide, Derjutsenko ei olnud saanud õnnelikuks isaks: tema esikpoeg, kes kiiruga ristiti Tarassiks, elas sünnitushaiglas ainult ühe nädala ja suri, lisamata midagi olulist kasakasoo ajaloole. Derjutsenko kandis näol täiesti paslikku leina ja kõneles pisut jõuetult, aga tema mure ei lõhnanud mitte millegi eriti traagilise järele, ja Derjutsenko jätkas visalt enda väljendamist ukraina keeli. See-eest ei leidnud Brattsenko pahameelest ja jõuetust vihast sõnu üheski keeles ja tema suust voolasid välja ainult vähemõistetavad katkendid:

«Ikkägi sõitsite asjatult! Voorimeest... pole kiirustada kuhugi... võib küll jorutada tunnikese. Kõik hakkavad sünnitama... Ja pole kõigest mingit tolku...»

Derjutsenko tõi oma pessa tagasi õnnetu sünnitaja, ja Brattsenko kannatused lõppesid kauaks ajaks. Sellest kurvast loost ei võtnud Brattsenko enam osa, aga lugu ei lõppenud veel sellega. Tarass Derjutsenkot polnud veel maailmas olemaski, kui loosse põimus juhuslikult kõrvaline teema, mis edaspidi polnud hoopiski mitte kõrvaline. See teema oli Derjutsenkole samuti kannatusrohke. See seisis järgmises.

Kasvatajad ja kogu koloonia personal said toidu kolonistide ühiskatlast valmis kujul. Kuid mõne aja pärast, tulles vastu perekonnaelu erijoontele ja soovides köögi koormust pisut vähendada, lubasin ma Kalina

Ivanovitšil ühele või teisele toiduaineid kuivalt välja anda. Nõnda sai toiduvarustuse kätte ka Derjutsenko. Mingil moel sain ma linnast kõige minimaalsema koguse vood. Seda oli nii vähe, et jätkus katlasse ainult mõneks päevaks. Muidugi ei tulnud kellelegi pähegi, et seda võid tuleks anda ka kuivnormina. Ent Derjutsenko muutus väga rahutuks, kui sai teada, et kolonistide katlas ujub juba kolmandat päeva hinnaline toiduaine. Ta kiirustas end ümber korraldama ja andis avalduse, et hakkab kasutama ühiskatelt ega soovi kuivnormi kätte saada. Õnnetuseks sai säherduse ümberkorralduse momendiks kogu võitagavara Kalina Ivanovitši laost välja ja see andis Derjutsenkole aluse joosta minu juurde ja protestiga:

«Ei tohi inimesi narritada! Kus siis või on?»

Või? Võid pole enam, on ära söödud.»

Derjutsenko kirjutas avalduse, et tema ja tema perekond tahavad saada toiduaineid kuival kujul. Palun! Kuid kahe päeva pärast tõi Kalina Ivanovitš jällegi võid ja jällegi samasuguses väikeses koguses. Derjutsenko talus hambaid kiristades sellegi õnnetuse ega läinud isegi katlale üle. Kuid midagi oli juhtunud meie haridusosakonnas, võis tähele panna mingisugust pikalevenivat perioodilist rasva tilgutamise protsessi haridustegelaste ja kasvandike organismi. Kalina Ivanovitš vedas linnast tulles tihti istme alt välja väikese püti, mis oli pealt puhta marliga kaetud. Läks niikaugele, et Kalina Ivanovitš ei sõitnudki enam linna ilma selle putita. Kõige sagedamini, muidugi mõista, juhtus, et pütt sõitis tagasi katmatult ja Kalina Ivanovitš heitis ta hooletult sarabani põhja õlgedele ning ütles:

Säherdune arusaamatu rahvas! Noh, andke siis inimesele, et oleks ka, mida vaadata. Mida teie's annate, parasiidid: kas nuusutada või süüa?»

Derjutsenko ei pidanud siiski vastu, läks uuesti ühistoidule üle. Kuid see inimene polnud suuteline vaatlema elu selle dünaamikas, ta ei pööranud tähelepanu sellele, et rasvainete kõver koloonias pidevalt tõuseb; ent olles poliitiliselt nõrgalt arenenud, ei teadnudki ta, et kvantiteet peab teataval astmel üle minema kvaliteediks. See üleminek langes tema perekonnale oota-

matult kaela. Äkki hakkasime saama võid säärares kül-
luses, et ma pidasin võimalikuks seda möödunud poole
kuu eest välja anda kuivnormi hulgas. Naised, vana-
emad, vanemad tütreid, ammad ja muud kõrvalise täht-
susega tegelased tassid Kalina Ivanovitši laost oma
korteritesse kuldseid kuubikuid, tasudes enesele pikaaja-
lise kannatlikkuse eest, aga Derjutsenko ei tassinud: ta
oli temale määratud või ettevaatamatult ära söönud
kolonistide katla vaevalt märgatavas ja vähenõudlikus
vormistuses. Derjutsenko isegi kahvatas kurbusest ja
visast ebaedust. Täielikult pea kaotanud, kirjutas ta
sooviavalduse toidunormi saamiseks kuival kujul. Tema
mure oli sügav ja ta kutsus esile üldise kaastunde, kuid
selleski mures käitus ta nagu kasakas ja nagu mees
ega loobunud ukraina emakeelest.

Sel hetkel langes rasvainete teema kronoloogiliselt
ühete ebaõnnestunud katsega jätkata Derjutsenkode
sugu.

Derjutsenko mälus naisega kannatlikult nukraid
mälestusi Tarassist, kui saatus otsustas taastada tasa-
kaalu ja tõi Derjutsenkodele ammu pälvitud rõõmu:
koloonia käskkirjaga tehti korraldus anda kätte kuiv-
normi möödunud poole kuu eest ja kuivnormi koos-
tises oli uuesti koorevõi. Õnnelik Derjutsenko tuli
Kalina Ivanovitši juurde suure punutud korviga. Paik-
saras ja kõik elav rõõmustles. Kuid see kestis üürikest
aega. Juba poole tunni pärast jooksis Derjutsenko minu
juurde, pahane ja hingepõhjani solvunud. Vastu tema
pead sadanud saatusehõõgid muutusid juba talumatuks,
inimene sattus rõõpaist välja ja peksis ratastega mööda
liipreid puhtas vene keeles.

«Mispärast ei antud rasvaineid välja mu pojale?»

«Missugusele pojale?» küsisin ma imestunult.

«Tarassile. Kuidas siis missugusele? See on oma-
voli, seltsimees juhataja! On ette nähtud välja anda
norm kõigile perekonnaliikmeile, ja andke välja.»

«Aga teil pole ju mingit poega Tarassi.»

«See pole teie asi, kas on või pole. Ma esitasin teile
tõendi, et mu poeg Tarass sündis teisel juunil ja suri
kümnenadal juunil, tähendab, andke siis temale rasv-
aineid kaheksa päeva eest välja...»

Kalina Ivanovitš, kes oli spetsiaalselt tulnud õigus-
tuli vaatama, võttis ettevaatlikult Derjutsenko käsi-
võimest kinni.

Seltsimees Derjutsenko, missugune adioot söödab
missugust väikest last võiga? Mõtelge ise, kas laps võib
taluda säherdust toitu?»

Ma vaatasin neile mõlemale metsiku pilguga otsa.

Kalina Ivanovitš, mis te siin kõik täna kokku jama-
te!... See väike lapsuke suri juba kolme nädala
...»

Ah jaa, nii et ta on siis juba surnud? Mis teil siis
veel vaja on? Praegu aitab teda või niisama palju kui
koolnut viirukisuits. Ta on ju koolnu, kui võib nii-
... valjenduda.»

Derjutsenko poones õelana mooda tuba ja raius
mblaga õhku.

Minu perekonnas oli kaheksa päeva jooksul võrd-
õiguslik perekonnaliige, ja te peate välja andma.»

Kalina Ivanovitš tõestas vaevaga naeratust maha
...udes.

Mis võrdõiguslik perekonnaliige ta on? See on ju
ainult teoorias võrdõiguslik, aga prahtiliselt pole seda
teps mitte: kas oli ta maailma valguse käes või polnud
mitte, üks silmapete kõik.»

Kuid Derjutsenko oli rõõpaist välja jooksnud ja tema
...line liikumine oli korratu ning näotu. Ta kaotas
...sugused stiilivahendid ja isegi tema isiku erilised
tunnused rullusid kuidagi lahti ja langesid sorakile, —
nii vurrud, soeng kui ka kaelaside. Niisugusel kujul
veeres ta kuni kubermangu haridusosakonna juhatajani
ja jättis temalegi ebameeldiva mulje. Kubermangu
haridusosakonna juhataja kutsus mu välja ja ütles:

Minu juures käis kaebamas teie kasvataja. Teate
mis? Niisugused on vaja minema kihutada. Kuidas te
võite pidada koloonias niisugust talumatut nahaveda-
jat? Ta jahvatas siin mulle säherdust jama: mingi-
sugune Tarass, koorevõi, kurat teab mis veel!»

«Aga teie ta ju määrasite.»

«Ei või olla... Kihutage otsekohe minema!»

Seesuguseile meeldivaile tagajärgedele viis kahe
leema — Tarassi ja või — vastastikune tugevdatud

koosmõju. Derjutsenko lahkus naisega sedasama teed mööda kui Rodimtšikki. Mina rõõmutsesin, kolonistid rõõmutsesid ja rõõmutses väike tükk Ukraina loodustki, mis asetses kirjeldatud sündmuste vahetus läheduses. Kuid koos rõõmuga tabas mind ka mure. Ikka üks ning sama küsimus — kust saada tõeline inimene? — tungis nüüd mulle noaga kõri kallale, sest teise kolooniasse ei jäänud ühtegi kasvatajat. Ja nagu vahel juhtub, Gorki-nimelisel koloonial kahtlemata vedas: ma sattusin endalegi ootamatult meile vajalikule tõelisele inimesele. Kohtasin teda otse tänaval. Ta seisis kõnniteel, haridusosakonna varustusosakonna vaateakna ees, oli pööranud sellele selja ja vahtis tolmusel, sõnnikust ning õlgedest rüvetatud tänaval olevaid lihtsaid esemeid. Meie Antoniga tassisime laost tangukotte; Anton komistas mingisugusesse auku ja kukkus. Tõeline inimene jooksis ruttu katastroofikohale ja temaga kahekesi lõpetasime tähendatud koti laadimise meie vankrile. Ma tänasin tundmatut ja märkasin ta väledat kuju, arukat noort nägu ja väarikust, millega ta naeratas vastuseks minu tänulikkusele. Peas istus tal kindla sõjameheliku südikusega valge kubaani müts.

«Te olete vist sõjaväelane?» küsisin ma temalt.

«Arvasite õigesti,» naeratas tundmatu.

«Ratsaväelane?»

«Jah!»

«Mis teid niisugusel juhul võiks huvitada haridusosakonnas?»

«Mind huvitab juhataja. Öeldi, et ta varsti tuleb, ja nüüd ootangi.»

«Te tahate tööd saada?»

«Jah, mulle lubati tööd kehakultuuriinstruktorina.»

«Kõnelge algul minuga.»

«Hüva.»

Me kõnelesime. Ta ronis meie koormale ja me sõitsime koju. Ma näitasin Pjotr Ivanovitšile kolooniat ja õhtuks oli tema kohalemääramise küsimus otsustatud.

Pjotr Ivanovitš tõi kolooniasse terve kompleksi õnnelikke iseärasusi. Tal oli just seda, mida meil vaja oli: noorust, toredat ruhti, kuratlikku vastupidavust, tõsidust ja reipust, ja polnud midagi selletaolist, mida me ei

vajanud: ei vähimatki jälge pedagoogilistest eelnevamustest, ei mingit poosi kasvandike suhtes, ei mingit perekondlikku nahavedamist. Aga peale kõige muu oli Pjotr Ivanovitšil ka lisaväärtus: ta armastas muusikandust, oskas mängida klaverit, omas pisut teoreetilist annetki ja oli füüsiliselt väga tugev. Tema juhtimisel omandas teine koloonia juba järgmisel päeval uue tooni. Kus naljaga, kus käsuga, kus pilkega, kus eeskujuga hakkas Pjotr Ivanovitš liitma poisse kommuuni. Ta uskus kõiki minu pedagoogilisi seisukohti ja kuni lõpuni ei kahelnud kunagi milleski, päästis mind viljatuist pedagoogilistest vaidlustest ja lobiemisest.

Meie kahe koloonia elu läks nagu hea, korrastatud rong. Personalis tundsin ma mulle harjumatut põhjalikkust ja ühtekuuluvust: Tihhon Nesterovitš, Schere ja Pjotr Ivanovitš, samuti nagu meie vanad veteranidki, töötasid tõsiselt.

Koloniste oli tollal ligi kaheksakümmend. Kahekümneenda ja kahekümne esimese aasta kaadrid olid ühinenud väga üksmeelseks rühmaks ja käsutasid koloonias varjamatult, moodustades igal sammul igale uuele isikule paindumatu tahtetalastiku, millele mitte alistauda oli peaaegu võimatu. Muide, ma peaaegu ei märganudki vastupanukatseid. Koloonia kiskus uustulnukad tugevasti kaasa ja õhutas neid oma kena välise korraga, täpsuse ja elu lihtsusega, küllaltki huvitavate traditsioonide ja tavadega, millede teket polnud isegi vanematel kolonistidel enam alati meeles. Iga kolonisti kohustused olid kindlaks määratud nõudlikes ja üsna raskeis väljendeis, ent kõik need olid rangelt ära näidatud meie põhiseaduses ja koloonias polnud jäänud peaaegu üldse paika ei mingisugusele omavolile ega jonnakushoogudele. Samal ajal seisis alati kogu koloonia ees oma väärtuses mitte mingit kahtlust jättev ülesanne: lõpetada teise koloonia remont, viia kõik ühte kohta kokku, laiendada meie majapidamist. Keegi ei kahelnud, et see ülesanne on meile kohustuslik ja et meie selle tingimata lahendame. Seepärast leppisime kõik kergesti väga paljude puudustega, keeldusime mõnestki meelelahutusest, paremast ülikonnast, toidust,

loovutades iga vaba kopika sigalale, seemneviljale, uuele lõikusmasinale. Taastamise heaks toodud väikesesse ohvritesse me suhtusime heasüdamlikult ning rahulikult ja säärase rõõmsa kindlusega, et ma lubasin endale üldkoosolekul lausa bufonaadi, kui keegi nooremaist tõstis küsimuse: aeg oleks ömmelda uued püksid.

Ma ütlesin:

«Lõpetame teise koloonia, läheme rikkaks, siis ömbleme kõik: kolonistid saavad sametsärgid hõbevöödega, tüdrukud siidkleidid ja lakk-kingad, iga salk saab oma auto ja peale selle iga kolonist jalgratta. Ja kogu koloonia istutatakse täis tuhandeid roosipõõsaid. Mõistate? Aga esialgu ostame selle kolmesaja rubla eest hea simmentaali tõugu lehma.»

Kolonistid naersid südamest, ja pärast seda ei näinud neile sitsist püksipaigad ja võidunud hallid ürbid enam nii kehvadena.

Kolonistide kollektiivi ülemikku võis veel selgi ajal tublisti söimata paljude kõrvalekaldumiste pärast ideaalselt moraalsest teest, kuid keda maakeral ei saaks söimata selle eest? Aga meie raske ülesande teostamisel näitas see ülemik end väga korrahuks ja täpselt töötava aparaadina. Mä hindasin teda eriti sellepärast, et tema töö peatendentsiks oli kuidagi märkamatult muutunud püüd lakata olemast ülemik, tõmmata endasse kogu kolonistide mass.

Sellesse ülemikku kuulusid peaaegu kõik meie vanad tuttavad: Karabanov, Zadorov, Veršnjov, Brattšenko, Volohhov, Vetkovski, Taranets, Burun, Gud, Ossadtši ja Nastja Notševnaja; kuid viimasel ajal kuulusid sellesse rühma ka juba uued nimed: Opriško, Georgijevski, Žorka Volkov ja Aljoška Volkov, Stupitsõn ja Kudlatõi.

Opriško omandas palju Anton Brattšenkolt: kirglikkuse, armastuse hobuste vastu ja ebainimliku töövõime. Ta ei olnud nii andekas loominguks, ei olnud nii hiilgav, kuid see-eest oli tal ainult temale omaseid väärtusi: ülevõlav reipus, liigutuste sujuvus ja tabavus.

Georgijevski oli kolonistide ühiskonna silmis kahepalgeline olend. Ühelt poolt kogu tema välimus otse

andis meid teda mustlaseks nimetama. Niihästi ta loomus näos, mustades pungis silmades ja hillitsetud lausas huumoris kui ka kelmikas hoolimatuses erandimata vastu oli tõepoolest midagi mustlaslikku. Kuid teiselt poolt oli Georgijevski kahtlemata pärit intelligentsest perekonnast: palju lugenud, hoolitsuses kasvunud, linnalikult ilus, ja ta kõneles pisut aristokraatlikult varjundiga, veidi kõrahtades. Kolonistid väitsid, et Georgijevski on endise Irkutski kubernerini poeg. Georgijevski ise eitas igasugust säärase häbiväärse paritolu võimalust ja ta dokumentides polnud mingit jälge mineviku needusest, kuid ma kaldun siisugustel juhtudel alati uskuma koloniste. Ta oli teises koloonias komandöriks ja paistis silma ühe toreda joone poolest: keegi ei jännanud nõnda oma salgaga kui kuuenda alga komandör. Küll luges Georgijevski neile raamatuid, küll aitas rõivastuda ja sundis oma juuresolekul pesema, ja võis lõpmatult veenda, keelitada, paluda. Komandöride nõukogus esindas ta alati jõnglaste armastamise ja nende eest hoolitsemise ideed. Ja ta võis uhkustada paljudegi saavutustega. Talle anti kõige rapasemad, tatisemad poisid, ja nädala jooksul muutis ta nad keigariteks, keda ehtis soeng ja kes käisid korralikult töökalt kolonistielu rada.

Volkoveid oli koloonias kaks, Žorka ja Aljoška. Neil polnud ainsatki ühist joont, kuigi nad olid vennad. Žorka alustas oma elu koloonias halvasti: ta avaldas voimatut laiskust, ebasümpaatset haiglast ning riiakat seloomu, valelikku ja inetut pisiõelust. Ta ei naeratanud kunagi, kõneles vähe ja ma koguni arvasin, et see pole meie oma — küllap põgeneb. Tema uuestiünd toimus ilma igasuguse pidulikkuseta ja ilma pedagoogiliste jõupingutusteta. Komandöride nõukogus ilmnes äkki, et keldri kaevamise tööks jäi üle ainult üksainus võimalik kombinatsioon: Galatenko ja Žorka. Naerdi

Meelega, kahte säherdust logaskit küll ühte punkti ei paneks.»

Naerdi veelgi enam, kui keegi tegi ettepaneku teostada huvitava katse: koostada neist koondsalk ja vaadata, mis välja tuleb, kui palju nad kaevavad. Komand

döriks valiti siiski Žorka, Galatenko oli veel hullem. Žorka kutsuti nõukogusse ja ma ütlesin talle:

«Volkov, asi on niisugune: sind määrati koondsalga komandöriks keldri kaevamisel ja sulle anti Galatenko. Me siin ainult kardame, et sa ei tule temaga toime.»

Žorka mõtles ja mõmises:

«Tulen toime.»

Teisel päeval jooksis vilgas valvekolonist minu järele.

«Lähme, hirmus huvitav, kuidas Žorka Galatenkot kantseldab! Ainult ettevaatlikult, muidu kuulevad, ja meil ei tule midagi välja.»

Pöösaste vahelt hiilisime tegevuspaiga juurde. Väljakule keset endise aia riismeid oli märgitud tulevase keldri ristkülik. Selle ühes otsas oli Galatenko tükk, teises Žorka oma. See torkas kohe silma nii jõudude jaotuse kui ka töö viljakuse ilmse erinevuse poolest: Žorkal oli juba mitu ruutsülda kaevatud, Galatenkol kitsas ribake. Kuid Galatenko ei istu, ta surub kohmakalt jämeda jalaga sõnakuulmatut labidat, kaevab ja pöörab sageli raske pea pingutusega Žorka poole. Kui Žorka ei vaata, peatab Galatenko töö, kuid seisab, jalg labidal, valmis esimese häire korral seda mulda vajutama. Nähtavasti on kõik need kavalused juba söönud Volkovi hinge. Ta ütleb Galatenkole:

«Sa mõtled, et mina hakkan sind meelitama ja paluma? Mul, näed, pole aega sinuga jännata.»

«Aga mis sa siis nii pressid?» urises Galatenko vastu.

Žorka ei vasta Galatenkole ja läheneb talle:

«Ma ei taha sinuga lobiseda, mõistad? Aga kui sa ei kaeva siit siiani, ma valan su lõuna solki.»

«Arvad, et sul lastakse valada! Aga mis laulu Anton sulle siis laulab?»

«Laulgu mis tahes, aga mina valan, tea seda.»

Galatenko vaatab Žorkale teravasti silma ja mõistab, et Žorka valab. Galatenko toriseb:

«Ma ju töotan, mis sa norid?»

Tema labidas hakkab mulla sees kiiremini liikuma, korrapidaja surub mu käsivart.

«Märgi ära raportis,» sosistan ma korrapidajale.

Õhtul lõpetas korrapidaja raporti:

«Palun pöörata tähelepanu kolmanda koondsalga K keldri tööle Volkov Esimese juhtimisel.»

Karabanov võttis Volkovi pea oma kämmaldega nagu puitide vahele ja hirnatas:

«Ohoo! Ega's igal komandöril olegi säärast au!»

Žorka naeratas uhkelt. Galatenko kinkis meile kabineti ükselt samuti naeratuse ja kähises:

Jah, küll aga töötasime täna, kuradima kombel töötoime!»

Ja sellest ajast peale olid Žorka vigurid nagu käega pühitud, inimene läks täie auruga vastu täiuslikkusele. Kahe kuu pärast saatis komandöride nõukogu ta teise kolooniasse eriülesandega virgutada laiska seitsmendat salka.

Aljoška Volkov meeldis esimesest päevast alates kõigile. Ta polnud ilus, tema nägu oli kaetud kõige mitmekesisemas varjundis laikudega, laup oli Aljoškal niivõrd madal, et paistis, nagu ei kasvaks juuksed peas mitte ülespoole, vaid ettepoole, ent Aljoška oli väga arukas, eelkõige arukas, ja see torkas kõigile kohe silma. Polnud Aljoškast paremat koondsalga komandöri: ta oskas hästi tööd arvestada, poisse paigutada, leides uusi vahendeid, uusi võtteid.

Niisama arukas on ka Kudlatõi — laia mongolinäoga inimene, jässakas ja ihne. Ta sattus meile otse sulasepõlvest, kuid koloonias kandis alati hüüdnime «küla-kurnaja»; tõepoolest, kui poleks olnud kolooniat, kes viis Kudlatõi aja jooksul parteipiletini, oleks Kudlatõist tulnud kulak: liiga tugevasti tungis tast läbi mingi materiaalne, sügav majanduslik vaist, armastus asjade, vankrite, äkete ja hobuste vastu, sõnniku ja küntud põllu vastu, igasuguste tööde vastu õuel, kuuris, aidas. Kudlatõi oli võitmatult arukas, kõneles kiirustamata, tõsise koguja ja säilitaja tugeva põhjalikkusega. Kuid endise sulasena vihkas ta niisama rahulikult ning samasuguse terve mõistuse tugeva jõuga kulakuid ja oli sugavasti veendunud meie kommuuni nagu üldse iga kommuuni väärtuses. Kudlatõi oli juba ammu muutunud koloonias Kalina Ivanovitši paremaks käeks ja kahekümne kolmanda aasta lõpuks suurem osa meie majapidamisest lasuski tema õul.

Stupitsõn oli samuti peremees, kuid hoopis teist masti. See oli tõeline proletaarlane. Ta pärines Harkovi linna tsunftikäsitöolistest ja võis jutustada, kus olid töötanud tema vaarisa, vanaisa ja isa. Tema perekonnanimi oli juba ammu ehtinud tervet rida Harkovi tehaste proletaarlasi ja vanem vend oli pärast 1905. aastat olnud asumisel. Ka välimuselt oli Stupitsõn kena. Tal olid peened kulmud ja väikesed teravad mustad silmad. Ümber suu oli Stupitsõnil liikuvate õrnade lihaste kaunis pärg, tema nägu oli rikas miimika, järskude ja huvitavate üleminekute poolest. Stupitsõn esindas meil üht tähtsamat põllumajanduslikku haru — teise koloonia sigalat, milles seakari kasvas mingi muinasjutulise kiirusega. Sigalas töötas kümnes erisalk, ja selle komandöriks oli Stupitsõn. Ta oskas muuta oma salga energiliseks ja klassikalistele seakarjustele vähe sarnanevaks: poisid olid alati ninapidi raamatus, alati olid neil peas loomade toiduratsioonid, käes pliatsid ja märkmikud, kõigis sigala nurkades olid diagrammid ja reeglid, igal seal oma pass. Mida seal küll kõike polnud, selles sigalas!

Ülemiku kõrval asusid kaks laialdast rühma, sellele lähedased, selle reserv. Ühel pool olid vanad, lahinguis karastatud kolonistid, suurepärase töömehed ja seltsimehed, kel polnud siiski silmapaistvat organisaatoritalenti, tugevad ja rahulikud inimesed. Need olid Prihodko, Tšobot, Soroka, Leši, Gleisser, Šneider, Ovtšarenko, Korõto, Fedorõenko ja veel paljud. Teise rühma moodustasid kasvavad jõnglased, tõeline vahetus, kes juba nüüd sageli näitas tulevase organisaatorina oma hambaid. Nad ei saanud oma ea tõttu veel valitsemisohje üle võtta, sest vanemad istusid alles kohtadel ja nad armastasid ning austasid vanemaid. Kuid neil oli ka palju eeliseid: nad olid koloonia elust maitse suhu saanud hoopis nooremas eas, nad olid sügavamini omaks võtnud tema traditsioonid, uskusid tugevamini koloonia vaieldamatusse väärtusesse ja peaasi — nad olid enam kirjaoskajad, teadustele lähemal. Need olid osalt meie vanad tuttavad: Toska, Šelaputin, Ževeli, Bogojavlenski, osalt uued nimed. Lapot, Šarovski, Roman-tšenko, Nazarenko, Veksler. Kõik need olid tulevased

komandörid ja Kurjaži vallutamise ajajärgu tegelased ja muudki olid nad juba sageli koondsalkade komandörideks.

Loetletud kolonistide rühmad moodustasid suurema osa meie kollektiivist. Oma mažoorse tooni, oma energiat, oma teadmiste ja kogemuste tõttu olid need grupid väga tugevad, ja ülejäänud kolonistid võisid ainult nende järel käia. Aga see ülejäänud osa jagunes kolonistide meeste silmis kolme liiki: «raba», jõnglased ja «rämps».

«Rabasse» kuulusid kolonistid, kes millegi poolest silma ei paistnud, ilmetud, nagu poleks nad ise kindlad alles, et nad on kolonistid.

Peab ometigi ütleva, et «rabast» kerkis aeg-ajalt isegi esile silmatorkavaid isiksusi, ja üldse oli «raba» ajutine seisus. Esialgu koosnes see peamiselt teise koloonia kasvandikest. Jõnglasi oli meil tükki viisteist, kolonistide silmis oli see toormaterjal, kelle peafunktsiooniks oli õppida nina pühkima. Muide, jõnglased ei puudnudki mingisugusele silmapaistvale tegevusele ja rahuldusid mängudega, uiskudega, paatidega, kalapüümisega, kelkude ja muude tühiste asjadega. Minu arusaamise järgi talitasid nad õigesti.

«Rämpsus» oli inimest viis. Siia kuulusid Galatenko, Perepeljattšenko, Jevgenjev, Gustoivan ja veel keegi.

«Rämpsu» kategooriasse olid nad viidud kogu kollektiivi üksmeelsel otsusel, pärast seda kui igaühe juures neist oli kindlaks tehtud märgatava pahe olemasolu: Galatenko — söömar ning looder, Jevgenjev — hüsteeriline luiskav lobiseja, Perepeljattšenko — hadinutupunn, lunija, Gustoivan — usuhull, «vaimuhaige», kes luges palveid jumalaemale ja unistas kloostri. «Rämpsu» esindajail õnnestus aja jooksul mõningaist pahedest vabaneda, kuid see ei toimunud kiiresti.

Staarane oli kolonistide kollektiiv kahekümne kolmanda aasta lõpuks. Väliselt olid kõik kolonistid väheste eranditega ühetaoliselt distsiplineeritud ja uhkeldasid sõjaväelise rühiga. Meil oli juba suurepärase rivi, mida kaunistasid ees neli pasunapuhujat ja kaheksa trummi. Meil oli ka uhke siidlipp, samuti siidiga välja õmmeldud, — Ukraina Hariduse Rahvakomissariaadi kink meie kolmandaks aastapäevaks.

Proletariaadi pidupäevadel sammus koloonia trummipõrinaga linna, üllatades linlasi ja mulje-erksaid pedagooge range riviga, raudse distsipliiniga ja omapärase, moeka rühiga. Me tulime väljakule alati teistest hiljem, et mitte oodata kedagi, tardusime liikumatusse valvetsisangusse, pasunapuhujad puhusid tervituse kõigile linna töötajaile ja kolonistid tõstsid käed. Pärast seda jooksis meie rivi laiali pidulikke muljeid otsima, kuid kolonnide kohale tardusid ees lipukandja ja tunnimehed, viimase rea kohal väike vimplimees. Ja see oli nõnda mõjukas, et kunagi keegi ei sõandanud asuda meile määratud kohale. Riidekehvusest me saime hõlpsasti üle tänu oma leidlikkusele ja julgusele. Me olime sitsülikondade, selle lastekodude raevustava erijoone veendunud vastased. Kallimaid kostüüme meil aga polnud. Polnud meil ka uusi ilusaid jalatseid. Seepärast tulime paraadile palja jalu, ent see jättis mulje, nagu oleks see olnud meelega. Poisid särasid puhastes valgetes särkides. Püksid olid head, mustad, nad olid üles pööratud kuni põlvini, kus lõppesid puhta pesu sädevalt valgete äärtega. Ka särgikäised olid üles käänatud. Kujunes väga tore, pisut maamehelikku laadi lõbus rivi.

Kahekümne kolmanda aasta kolmandal oktoobril voolas säärane rivi üle koloonia väljaku. Selleks päevaks oli lõbetatud keerukaim operatsioon, mis oli väldanud kolm nädalat. Pedagoogilise nõukogu ja komandöride nõukogu ühise istungi otsuse alusel koondati Gorki-nimeline koloonia ühte kohta, endisesse Trepke mõisa, aga oma vana asupaiga Rakitnoje järve ääres andis ta üle kubermangu haridusosakonna korraldusse. Kolmandaks oktoobriks oli teise kolooniasse üle viidud kõik — töökojad, kuurid, tallid, laod, personali asjad, söökla, köök ja kool. Kolmanda oktoobri hommikuks olid kolooniasse jäänud ainult viiskümmend kolonisti, mina ja lipp.

Kell kümme kirjutas kubermangu haridusosakonna esindaja alla Gorki-nimelise koloonia vastuvõtuaktile ja astus kõrvale. Ma andsin käskluse:

«Lipule valvel!»

Kolonistid võtsid tervitusseisangu, trummid hakkasid põrisema, pasunad mängisid lipumarssi.

Lipubrigaad tõi kabinetist välja lipu. Võtnud selle paremale tiivale, ei hakanudki me hüvasti jätma vana kohaga, kuigi kellelgi polnud tema vastu mingit vaenu. Me lihtsalt ei armastanud tagasi vaadata. Ei vaadanud ka siis keegi tagasi, kui kolonistide kolonn, lõhestades põldude vaikuš trummipõrinaga, läks mööda Rakitnoje järvest, Andri Karpovitši kindlusest, ja piki küla-annavat ning laskus Kolomaki luhta, võttes suuna uuele illale, mille olid ehitanud kolonistid.

See koloonia õuele oli kogunenud kogu personal ja palju Gontšarovka küla elanikke, samasuguse kaunidusega hiilgas teise koloonia rivi, tardunud valvetsisangusse gorkilaste lipu tervituseks.

Me astusime uude ajastusse.

Teine oda

1. KRUUS PIIMA

Me kolisime teise kolooniasse kaunil, soojal, peaaegu suvisel päeval. Roheluski puudel polnud veel jõudnud tuhmuda, rohi haljendas alles oma teise nooruse õitsengus, värskenenud esimestest sügispäevadest. Ja teine koloonia oli sel ajal nagu kolmekümneaastane kaunitar: mitte ainult teistele, vaid ka iseendale kaunis, õnnelik ja rahulik oma kindlas hurmas. Kolomak hõlmas teda peaaegu igast küljest, jättes ainult väikese läbikäigu Gontšarovkaga suhtlemiseks. Kolomaki kohal rippusid meie pargi lopsakad kroonid rikkaliku sosiskleva eesriidena. Siin oli rohkesti varjulisi ja salapäraseid nurgakesi, kus võis suure eduga supelda, näkineide kasvatada ja kalu pütida, aga äärmisel juhtumil ka salapäratseda sobiva kaaslasega. Meie peahooned seisid kõrge kalda äärel ja ettevõtlikud ning häbitud jõnglased lendasid otse aknast jõkke, jättes aknalaudadele oma lihtsa riituse.

Teisal, seal, kus asetses vana aed, läks kallak jõe poole astangutena, ja kõige madalama astangu vallutas Schere esimesena. Siin oli alati avar ja päikese-paisteline, Kolomak oli lai ja rahulik, kuid näkineidudele see koht ei sobinud, samuti nagu kalapütigiks ja üldse poeesiaks. Poeesia asemel lokkasid siin kapsad ja mustsõstar. Kolonistid viibisid jõe selles osas ainult asjalike kavatsustega — kord labidaga, kord kõplaga, aga vahel ronisid koos kolonistidega suuri vaevu siia saha ette rakendatud Kull ja Röövel. Siinsamas asus ka meie sadam — kaldast kolme meetri kaugusele Kolomaki voogude kohale ulatuvad kolm lauda.

Veelgi kaugemal, pöördudes itta, laotas Kolomak heldelt meie ette mitu hektarit head, rammusat aasa, mis oli kaetud põõsastike ja saludega. Me laskusime

aasale otse oma uuest aiast ja see roheline nõlv oli samuti imestusväärselt kohandatud eriliseks ülesandeks: puhkusetundidel otse tõmbas istuma rohule aeda piiravate paplite varju ja veel kord naudisklema nii aasa, salusid kui ka taevast ja Gontšarovka äärt silmapiiril. Kalina Ivanovitš armastas väga seda paika ja vahel pühapäeva lõunaajal meelitas mindki sinna.

Mulle meeldis Kalina Ivanovitšiga kõnelda talumeestest ja remondist, elu ebaõiglusest ja meie tulevikust. Meie ees oli aas ja see asjaolu eksitas Kalina Ivanovitši vahel õigelt filosoofiliselt teelt:

«Tead, kullake, elu — see on nagu naine: õiglust ära sa tema käest oota. Kellel on vurrud nina all turris, sellele toob pirukad ja korbid ning pudeli; aga kellel habe ei kasva, kõnelemata vurrudest, siis sellele ta, reo, ei anna vettki juua. Vaat kui ma olin husaariks... Ah, sa sindrinahk, kuhu sa oma pea oled pannud? Kas oled ta leivaga ära söönud või oled ta rongi unustanud? Kuhu sa, parasiit, oled hobuse lasknud, või pean sulle turja tükkima? Sinna on ju kapsad istutatud!»

Selle jutu lõpu toob Kalina Ivanovitš kuuldavale minust juba kaugel seistes ja piibuga veheldes.

Kolmesaja meetri kaugusel meist mustab rohus hall selg, ümberringi ei ole näha ühtegi «sindrinahka». Kuid Kalina Ivanovitš ei eksi aadressiga. Aas — see on Brattšenko kuningriik, siin viibib ta alati nähtamatult, ja Kalina Ivanovitši kõne on õieti öelda loitsimine. Veel kaks-kolm lühikest vormelit, ja Brattšenko materialiseerub, kuid täielikus kooskõlas kogu spiritistliku olukorraga ei ilmu ta nähtavale hobuse lähedal, vaid meie selja taga aias.

«Mis asja te siin karjute, Kalina Ivanovitš? Ei maksa karu nahka enne müüa, kui karu käes on! Mis kapsas ja mis hobune?»

Algab eriline vaidlus, millest ka aasamajanduses täielik profaan võib mõista, et Kalina Ivanovitš on juba tublisti vananenud, kui ta suuri vaevu saab jagu koloonia topograafiast ja on tõepoolest unustanud, kuhu on kadunud aasapealne kapsamaatükk.

Kolonistid lasksid Kalina Ivanovitšil rahulikult vananeda. Põllupidamine kuulus juba ammu lahutamatu

Scherele ja Kalina Ivanovitš püüdis vahel ainult noriva kriitika korras toppida vana nina mõnedesse põllumajanduslikesse pragudesse. Schere oskas sõbralikult jaheda naljaga seda nina näpistada, ja siis andis Kalina Ivanovitš alla:

«Mida's sa rabeled? Kunagi kasvas meilgi vili ja toideti küllalt sakslasigi. Las sakslased nüüd proovivad, oidu küll rohkesti, aga kas vili ka õnnestub?»

Kuid üldises majapidamises lähenes Kalina Ivanovitš üha enam Inglise kuninga seisundile — valitses, aga ei juhtinud. Me kõik tunnustasime tema majanduslikku suurust ja kummardasime austusega tema sententsidele, kuid töö tegime omal viisil. See isegi ei solvanud Kalina Ivanovitši, sest tal polnud haiglast enesearmastust ja peale selle olid talle kõige armsamad tema omad sententsid, nagu tema inglise kolleegile kuninglik kassikuld.

Vana traditsiooni kohaselt käis Kalina Ivanovitš linnas ja tema sõit toimus nüüd mõningase pidulikkusega. Ta oli alati endisaegse luksuse pooldaja ja poisid teadsid tema lauset:

«Panil oli moodne kaless, aga setukas aisade vahel, peremehel on vanker lihtne, aga hobu kui tulesäde.»

Vana vankri, mis meenutas surnukirstu, täitsid kolonistid värskete heintega ja katsid puhta tekiga. Raken-dasid ette parima hobuse ja viisid Kalina Ivanovitši trepi ette. Kõik majanduslikud nina- ja võimumehed tegid sel hetkel, mis vaja: majandusülevaate abil Deniss Kudlatõil on taskus linnaoperatsioonide nimistu, laohoidja Aljoška Volkov topib heinte alla vajalikke kastikesi, pütikesi, nõõre ja muid pakkimisvahendeid. Kalina Ivanovitš laseb sõidukil oodata trepi ees kolmeni minutit, väljub siis puhtas triigitud tolmumantlis, läidab tikuga valmisseatud piibu, vaatab vilksamisi hobust või vankrit, vahel heidab tähtsalt läbi ham-maste:

«Kui mitu korda olen sulle ütelnud: ära pane linnaminekuks niisugust närust mütsi pähe. Küll on see aga arusaamatu rahvas!»

Senikaua kui Deniss vahetab kaaslasega mütsi, ronib Kalina Ivanovitš istmele ja käsutab:

«Noh, laseme aga käia.»

Linnas istub Kalina Ivanovitš rohkem mingisuguse tootlustusala-magnaadi kabinetis, ajab pead selga ja püüab hoida ülal tugeva ning rikka riigi — Gorki-nimelise koloonia au. Just sellepärast tema kõnelused puudutavadki rohkem suuri poliitilisi küsimusi:

«Talumeestel on kõike. Seda ma ütlen teile kindlalt.»

Aga selsamal ajal ujub ja sukeldub võõra mütsiga Deniss Kudlatõi majanduselu meres, mis asetseb kor-ruse võrra madalamal: kirjutab välja ordineid, söimleb juhatajaga ja kontoritöötajatega, laob vankrile kotte ja kaste, jättes puutumata Kalina Ivanovitši koha, sööda hobust ja kella kolmeks vajub kabinetti, üleni jahune ja saepurune:

«Võib sõita, Kalina Ivanovitš.»

Kalina Ivanovitši näol puhkeb diplomaatiline naera-tus, ta surub ülemusel kätt ja küsib Denissilt asjali-kult:

«Kas sa ladusid kõik koormasse nagu kord ja kohus?»

Pärast kolooniasse saabumist väsinud Kalina Ivano-vitš puhkab, aga Deniss, kähku söönud jahtunud lõuna, käib oma mongolinäoga kuni hilisõhtuni mööda koloo-nia majanduslikke teid ja askeldab nagu mõni vana-eit.

Kudlatõi ei suutnud orgaaniliselt taluda pisimagi mahavisatud väärtuse nägemist; ta kannatas, kui vank-rist langes maha ölekõrs, kui kuskil oli lukk kaotsi läi-nud, kui lehmalauda üks rippus ühel sagaral. Deniss oli kitsi naeratustega, aga ta ei tundunud kunagi õelana ja tema manitsused igale majanduslike väärtuste rais-kajale polnud kunagi väsitavalt tüütavad, niivõrd oli tema hääles veenvat soliidust ja talitsetud tahet. Ta oskas manitseda kergeusklikke jõnglasi, kes arvasid oma lihtsameelsuses, et puu otsa ronimine on kõige ots-tarbekohasemaid inimennergia mahutamise viise. Deniss tõi nad ühe kulmuliigutusega puu otsast alla ja ütles:

«Noh, missuguse kohaga, õieti öelda, sa mõtled? Ise hakkad varsti naist võtma, aga istud remmelga otsas ja lõhud pükse. Tule, ma annan sulle teised püksid...»

«Missugused teised?» voolab jõnglasel külm higi üle ihu.

«See saab sulle spetsriietuseks, et puu otsa ronida. Noh ütle, kas sa oled õigupoolest kuskil näinud nii-sugust inimest, kes uute pükstega puu otsa roniks? Kas oled näinud niisugust?»

Deniss oli sügavasti läbi imbunud majanduslikust vaimust ja seepärast oli ta võimetu pöörama tähele-pänu inimlikule kannatusele. Ta ei suutnud mõista nii-sugust lihtsat inimlikku psühholoogiat: jõnglane oli just selleks puu otsa roninudki, et oli vaimustuse sei-undis uute pükste saamise puhul. Puu ja püksid olid põhjuslikus seoses, aga Denissile näis, et need asjad on ohendamatud.

Kudlatõi karm poliitika oli aga siiski vajalik, sest meie vaesus nõudis pöörast kokkuhoidu. Seepärast esi-tas komandöride nõukogu Kudlatõi pidevalt majandus-juhataja abi kohale ja lükkas otsustavalt tagasi jõng-laste arad kaebused, et Deniss tarvitavat ebaõigeid rep-ooni pükste suhtes. Karabanov, Beluhhin, Verš-njov, Burun ja teised vanad kolonistid hindasid Kudla-tõi energiat kõrgelt ja alistusid ise talle tõrkumatult kevadel, kui Deniss käsutas üldkoosolekul:

«Homme andke saapad lattu ära, suvel võib ka palja jalga käia.»

Deniss töötas palju 1923. aasta oktoobris. Kümme korda koloniste mahtusid suure vaevaga neisse hoo-russe, mis olid täiesti korda seatud. Vanas mõisalos-tas, mida meil kutsuti valgeks majaks, asetsesid maga-stoad ja kool, suures saalis, mis asendas rõdu, töötas puusepatöökoda. Söökla oli paigutatud teise maja keld-rikorrusele, milles olid töötajate korterid. See ei mahu-tanud korraga üle kolmekümne inimese ja seepärast lõunastasime kolmes vahetuses. Kingsepa-, ratassepa-, õmblus- ja rätsepatöökoda leidsid peavarju nurkades, mis sarnlesid hoopis vähe tootmissaalistele. Kõigil oli koloonias kitsas, nii kolonistidel kui ka töötajail. Ja alalise meeldetuletusena meie võimalikust jõukusest seisis uues aias kahekorruseline «ampiir», pilgates meie kujutlusi oma kõrgete tubade avarusega, nikerdatud lagedega ja aia kohal laiuva avara lahtise rõduga. Val-mistada siia põrandad, aknad, ukseid, trepid, küttesea-deldised, — ja meil oleksid suurepäraseid magamistoad

saja kahekümnele inimesele, me vabastaksime teised ruumid igasugusteks pedagoogilisteks vajadusteks. Kuid niisuguseks ettevõtteks polnud meil kuut tuhat rubla, aga meie jooksvad sissetulekud kulusid võitluseks vana vaesuse visade jäänustega, millede juurde tagasipöördumine oli meile talumatu. Sellel rindel oli meie pealetung juba hävitanud «sattrid», rebenenud mütsid, kokkupandavad voodid, viimase Romanovi ajastust pärit vativaibad ja nartsudesse mähitud jalad. Juukse-
lõikajagi hakkas meile sõitma juba kaks korda kuus, ja kuigi ta võttis masinaga pügamise eest kümme kopikat, soengu eest aga kakskümmend kopikat, võisime endale lubada luksust kasvatada kolonistide peas «polkasid», «poliitiku» ja teisi euroopa kultuuri vilju. Tõsi küll, meie mööbel oli alles värvimata, lauale pandi puulusikad, pesa oli lapitud, kuid seda juba sellepärast, et peaosa oma sissetulekutest me kulutasime inventarile, tööriistadele ja üldse põhikapitalile.

Kuut tuhat rubla meil polnud ja nende saamiseks polnud mingit lootust. Kommunaaride üldkoosolekuil, komandöride nõukogus, lihtsalt vanemate kolonistide vestlustes ja kommunistlike noorte kõnedes, isegi jõnglaste sädinas võis väga sageli kuulda selle summa nimetamist, ja kõigil neil juhtumisel esines see oma suuruse tõttu absoluutselt kättesaamatuna.

Sel ajal oli Gorki-nimeline koloonia Hariduse Rahvakomissariaadi juhtimisel ja sai sellelt väikesi eelarvelisi summakesi. Kui palju seda oli, võib otsustada kas või selle järgi, et ühe kolonisti rõivastusele arvestati kakskümmend kaheksa rubla aastas. Kalina Ivanovitš raevutses:

«Kes see niisugune tark küll on, kes nõnda assigneerib? Kui mina saaksin temale näkku vaadata, misuke ta on, ma olen elanud, mõistad, ka oma kuus aastakümnekest, aga niisuguseid inimesi elusuuruses pole veel näinud, parasit!»

Minagi polnud näinud niisuguseid inimesi, kuigi olin viibinud Hariduse Rahvakomissariaadis. Seda arvu polnud määratud mitte inimene-organisaator, vaid see oli saadud kodutuse elemendi ja kodutute arvu jagamise lihtsa tulemusena.

Punane maja, nagu me lihtsalt nimetasime Trepke «ampiiri», oli ehitatud nagu balliks, kuid ball lükati pikemaks ajaks edasi, isegi esimesi tantsijaid — puuseppi — polnud veel kutsutud.

Kuid niisuguse kurva konjunkturi juures polnud kolonistide meeleolu kaugeltki rõhutatud. Karabanov pani sellise olukorra mingisuguse kuratlikkuse arvele:

«Meile annavad kuradid nõjavõimu, küll näete! Meil ju veab, sest me oleme ju ka väljaspool seadust sündinud. Küll näete, kui mitte kuradid, siis mingisugune muu must jõud, võib-olla nõid, aga võib-olla miski muu. Niisugust asja ei või olla, et see maja säherduselt rumalana seisaks meie silme ees.»

Ja sellepärast, kui me saime telegrammi, et kuuendal oktoobril sõidab kolooniasse Ukraina Lasteabi inspektor Bokova ja et talle tuleb hobused Harkovi rongile võtta saata, suhtuti koloonia valitsevais ringides selle teatesse väga tähelepanelikult ja paljudki väljendasid mõtteid, mis olid otseses seoses punase maja remondiga:

«See vanamoor võib anda kuus tuhat...»

«Kust sa tead, et ta on vanamoor?»

«Need Lasteabi omad on alati vanamoorid.»

Kalina Ivanovitš kahtles:

«Lasteabilt ei saa midagi. Seda ma juba tunnen: hakkab paluma, kas ei saaks vastu võtta kolme poissi. Ja pealegi naine, teoreetiliselt olgu pealegi naiste üheõiguslus, aga prahtiliselt, nagu ta oli eit, niisuguseks ta on jäänudki...»

Viiendal oktoobril pesti Anton Brattšenko võimkonnas kahehobuse kaless puhtaks, palmitseti Kõrvi ja Meeri lakad. Pealinnakülalisi käis koloonias harva ja Antonil oli kalduvus suhtuda neisse suure austusega. Kuuenda hommikul sõitsin ma jaama ja pukis istus Brattšenko ise.

Jaamaväljakul kalessis istudes vahtisime Antoniga tähelepanelikult kõiki vanaeitesid ja üldse Hariduse Rahvakomissariaadi stiilis naisterahvaid, kes tulid jaamaesisele. Ootamatult kuulsin ma kellegi küsimust, kes sobis meile hoopis vähe:

«Kust need hobused on?»

Anton ütles jämedalt läbi hammaste:

«Meil on omad asjad. Voorimehed on seal.»

«Kas te pole Gorki-nimelisest kolooniast?»

Tõstnud jalad üles, tegi Anton pukis täispöörde ümber oma telje. Huvitusin minagi.

Meie ees seisis absoluutselt ootamatu olend: kerge hall suureruuduline palitu, palitu alt paistavad koke-
teerivad siidsukkades jalad. Ja nägu hoolitsetud, roosa, lohukesed kõrgeväärtuslikes põskedes, säravad silmad ja kitsad kulmud. Pitsist reisisalli alt vaatavad meile otsa pimestavad blondid kiharad. Tema taga pakikandja ja sellel käes tühine pagas: kubarakarp ja heast nahast reisikohver.

«Kas teie olete seltsimees Bokova?»

«Noh, näete, ma arvasin kohe, et need on gorkilased.»

Anton toibus lõpuks, keeras tõsiselt pead ja harutas hoolikalt ohje. Bokova vupsatas sõidukisse, asendas meid ümbritseva jaamaõhu mingisuguse teise aromaatsse ja värske gaasiga. Ma nihkusin kaugemale istme nurka ja olin üldse väga hämmeldunud ebatavalisest naabrusest.

Seltsimees Bokova sädistas kogu tee kõige mitmekesisemaist asjust. «Ta oli palju kuulnud Gorki-nimisest kolooniast ja tahtis hirmsasti näha, «mis koloonia see niisugune õige on».

«Ah teate, seltsimees Makarenko, meil on nõnda raske, nõnda raske nende poistega! Mul on neist nii hirmus kahju, teate, nii tahaks neid millegagi aidata. Aga kas see on teie kasvandik? Missugune armas poiss. Kas teil siin igav pole? Neis lastekodudes on väga igav, teate. Meil kõneldakse teist väga palju. Ainult kõneldakse, et te meid ei armasta.»

«Keda meid?»

«Meid, sotsiaalse kasvatuse daame.»

«Ei mõista.»

«Kõneldakse, et te nimetate meid sotsiaalse kasvatuse daamideks.»

«Vaata küs uudised!» ütlesin ma. «Lial pole ma kedagi nõnda nimetanud... kuid... see muidugi on hästi öeldud.»

Ma puhkesin siiralt naerma. Bokova oli vaimustatud niisugusest õnnestunud nimetusest.

«Aga kas te teate, see on pisut õigegi: sotsiaalse kasvatuse osakonnas on palju daame. Ma olen ju samaugune — daam. Te ei saa minult midagi säärast teaduslikku kuulda... Kas olete rahul?»

Anton vahtis kogu aja pukist üle öla tagasi, pungi-
lades tõsiseid suuri silmi ebahariliku sõitja suunas.

«Ta vahib kogu aja mind!» naeris Bokova. «Mis ta mind nõnda vahib?»

Anton punastas, pomises midagi ja kihutas hobu-
eid taga.

Koloonias võtsid meid vastu uudishimulikud kolonistid ja Kalina Ivanovitš. Semjon Karabanov sügas hammeldunult oma kukalt, väljendades selle žestiga täielikku meeltesegadust. Zadorov pilutas üht silma ja naeratas.

Ma tutvustasin Bokovale koloniste; nad vedasid teda lahkesti ringi ja näitasid kolooniat. Mind sikutas käimest Kalina Ivanovitš ja küsis:

«Aga millega teda toitma peab?»

«Jumala eest ei tea, millega toita,» vastasin ma Kalina Ivanovitšile sama tooniga.

«Ma mõtlen nõnda, et talle on vaja rohkem piima. Kuidas sina arvad, mis?»

«Ei, Kalina Ivanovitš, on vaja midagi soliidsemat...»

«Aga mis ma siis teen? Kui õige veristada siga? Aga Eduard Nikolajevitš ei anna ju.»

Kalina Ivanovitš suundus hoolitsema tähtsa külalise eest ja mina tõttasin Bokova juurde. Ta oli jõudnud juba tutvuda poistega ja kõneles neile:

«Nimetage mind Maria Kondratjevnaaks.»

«Maria Kondratjevna? Tubli... Niisiis, vaadake, Maria Kondratjevna, see on meil kasvahoone. Ise tegime, siin kaevasin minagi kenakesti, näete, senini on veel rakud peos.»

Karabanov näitas Maria Kondratjevnaale oma kätt, mis sarnles labidaga.

«Ta valetab, Maria Kondratjevna, need rakud on tal peos aerudest.»

Maria Kondratjevna keerutas elavalt oma kaunist linalakset pead, millel polnud enam reisisalli, ja tundis väga vähe huvi meie kasvuhoone ning muude saavutuste vastu. Maria Kondratjevna näidati ka punast maja.

«Mispärast te seda siis ära ei lõpeta?» küsis Bokova.

«Kuus tuhat,» ütles Zadorov.

«Ah teil pole raha? Vaesekesed!»

«Aga kas teil on?» urises Semjon. «Ohoo, milles asi seisab? Teate mis, võtame siin rohul istet.»

Maria Kondratjevna istus graatsiliselt rohule üsnä punase maja juures. Poisid kirjeldasid talle ereda värvides meie kitsikust ja meie elu tulevase luksuslike vorme pärast punase maja taastamist.

«Mõistate, meil on praegu kaheksakümmend kolonisti, aga siis on sada kaksikümmend. Te mõistate?»

Aiast väljus Kalina Ivanovitš ja tema järel kandis Olja Voronova määratu suurt savipotti, kahte savikruusi ning poelikut rukkileiva pätsi. Maria Kondratjevna ahhetas:

«Vaadake, kui tore, kui kaunis teil kõik on! Kas see vanaisake on teie oma? Ta on mesinik, tõsi?»

«Ei, ma pole mesinik,» vastas Kalina Ivanovitš, naeratus huulil, «ma pole kunagi olnud meisnik, aga vaat see piim on parem igasugusest meest. Seda pole teile mitte mõni vanamoor lüpsnud, vaid Maksim Gorki nimeline töökoloonia. Niisugust piima pole te kunagi joonud: ühteagu külm ja magus.»

Maria Kondratjevna lõi käsi kokku ja kummardus kruusi kohale, millesse Kalina Ivanovitš pühalikult kallaski piima. Zadorov tõttas kasutama seda huvitavat hetke:

«Teil vedeleb kuus tuhat asjata, aga meil ei remondita maja. Saate aru, see on ebaõiglane.»

Maria Kondratjevna tõmbas hinge külmast piimast ja sosistas kannatava häälega:

«See pole piim, vaid lausa õnn... Ei iial elus...»

«Noh, aga kuus tuhat?» naeratas Zadorov talle julmunult näkku.

«Missugupe materialist on küll see poiss,» kissitas

Maria Kondratjevna silmi. «Teil on vaja kuus tuhat? Aga mis mina selle eest saan?»

Zadorov vaatas abitult ringi ja laotas käsi, valmis pakkuma kuue tuhande rubla vastu kogu oma rikkuse. Karabanov ei mõelnud kaua:

«Me võime teile pakkuda niisugust õnne kui palju tahes!»

«Missugust, missugust õnne?» lõi Maria Kondratjevna kõigis vikerkaarevärvides särama.

«Külma piima.»

Maria Kondratjevna langes rinnuli rohule ja hakkas jõuetult naerma. «Ei, te ei suuda mind ära meelida oma piimaga. Ma annan teile kuus tuhat, aga te peate mult võtma nelikümmend last... kena poissi, ainult nad on praegu, teate... niisugused... mustavõitu...»

Kolonistid muutusid tõsiseks. Olja Voronova vehkis kruusiga nagu pendliga ja vaatas Maria Kondratjevna silma:

«Mispärast siis mitte?» ütles ta. «Me võtame nelikümmend last.»

«Viige mind pesema, ma tahaksin magada... Aga kuus tuhat ma annan teile.»

«Aga te pole meie põldudel veel käinudki.»

«Põldudele sõidame homme. Nõus?»

Maria Kondratjevna elas meil kolm päeva. Juba esimese päeva õhtuks tundis ta paljusid koloniste nimepidi ja kuni hilja ööni sädistas ta nendega pingil vanas aias. Kolonistid sõidutasid teda paadiga, õõtsutasid pöörkiigel ja harilikul kiigel, ainult põldu ta ei jõudnudki vaadata ja suuri vaevu leidis aega minuga lepingule allakirjutamiseks. Lepingu järgi kohustus Ukraina Lasteabi meile üle kandma kuus tuhat rubla punase maja taastamiseks ja meie pidime pärast niisugust taastamist Ukraina Lasteabilt vastu võtma nelikümmend kodutut last.

Kolooniast oli Maria Kondratjevna vaimustatud.

«Teil on paradiis,» ütles ta. «Teil on toredad, kuidas nüüd üteldagi...»

«Inglid?»

«Ei, mitte inglid, aga lihtsalt — inimesed.»

Ma ei läinud Maria Kondratjevna saatma. Pukis ei istunud Brattšenko, ja hobuse lakk polnud ka palmitsetud. Pukis istus Karabanov, kellele Brattšenko oli millegipärast loovutanud sõiduki. Karabanov välgutas musti silmi, oli ääreni täis kuratlikke naeratusi ja pillutas neid üle kogu õue laiali.

«Kas leping on alla kirjutatud, Anton Semjonovitš?» küsis ta mult vaikselt.

«Alla kirjutatud.»

«Noh, hüva siis. Eh, sõidutan alles kaunitari!»

Zadorov surus Maria Kondratjevna kätt:

«Niisliis sõidate meile suvel külla. Te ju lubasite.»

«Sõidan, sõidan, ma üürin siin suvila.»

«Aga milleks suvila? Meie juurde...»

Maria Kondratjevna noogutas igasse suunda pead ja kinkis kõigile lahke, naeratleva pilgu.

Jaamast tagasi tulnud, oli Karabanov hobuseid lahti rakendades murelik ja niisama murelikult kuulas teda Zadorov. Ma läksin nende juurde.

«Ma ütlesin, et nõid aitab, ja tuligi nii välja.»

«Noh, aga mis nõid siis tema on?»

«Aga kas te mõtlete, et kui on nõid, siis tingimata luuakse seljas? Ja säherduse ninaga? Ei. Ehtsad nõiad on ilusad.»

2. OTTŠENASS

Bokova ei petnud meid: juba nädala pärast saime ülekande kuuele tuhandele rublale ja Kalina Ivanovitš hakkas tugevasti ägisema uue ehitusõhinas. Ägisema hakkas ka Taranetsi neljas salk, kellele tehti ülesandeks teha toorest puidust head uksed ja aknad. Kalina Ivanovitš manas mingit tundmatut isikut:

«Et talle endale tehtaks kirst toorest puust, kui ta kärvab, parasiit!...»

Saabus Trepke laosega peetud nelja-aastase võitluse viimane vaatus; meid kõiki, Kalina Ivanovitšist kuni Šurka Ževelini, haaras soov kiiremini lõpetada maja. Vaja oli kiiremini jõuda selleni, millest oli unistatud nõnda kaua ja visalt. Meid hakkasid ärritama lubja-

õuad, takjatihnikud, korratud pargiteed, telliskivitükid ja ehituspraht õuel. Aga meil oli ainult kaheksakümme inimest. Komandöride pühapäevased nõupidamised pigistasid Schere käest kannatlikult välja kaks-kolm koondsalka meie territooriumi kordaseadmiseks. Sageli vihastutigi Schere peale:

«Ja ausõna, see on juba liig! Teil pole ju midagi teha, kõik läheb nagu nõõri mööda.»

Schere võttis rahulikult välja käkerdatud blokknoodi ja kandis vaikselt ette, et temal, vastupidi, on kõik laokul, on kuhjaga igasuguseid töid, ja kui ta annab kaks salka õue jaoks, siis on see ainult sellepärast, et ta tunnistab täiel määral ka niisuguse töö vajalikkust, muidu ta ei annaks kunagi, vaid paneks need salgad nisu sortima või lavasid remontima.

Komandörid torisesid rahulolematult, suuri vaevu mahutades oma hinge vastuolulised elamused: nii viha Schere järeleandmatuse pärast kui ka vaimustuse tema kindlast liinist.

Schere lõpetas sel ajal kuueväljasüsteemi organiseerimist. Me kõik märkasime äkki, kuidas oli kasvanud meie põllupidamine. Kolonistide seas kerkis esile inimesi, kes olid andunud sellele ülesandele nagu oma tulevikule, ja nende seas paistis eriti silma Olja Voronova. Kui maa vastu huvi tundsid Karabanov, Volohhov, Burun, Ossadtši, siis oli see peaaegu esteetiliselt laadi huvi. Nad olid armunud põllutöösse, armunud ilma igasuguse isikliku kasu tagamõtteta, tungisid selle se tagasi vaatamata, sidumata seda oma isikliku tulevikuga ja oma teiste isiklike maitsetega. Nad lihtsalt elasid ja naudisklesid toredat elu, oskasid hinnata iga töös ja pingutuses üleelatud päeva ja ootasid homset päeva kui püha. Nad olid veendunud, et kõik need päevad viivad neid vastu uutele rikkalikele kordaminekutele, ja mis toob tulevik, sellele nad ei mõelnudki. Tõsi, kõik nad valmistasid astuma töölisfakulteti, aga ka selle küsimusega ei sidunud nad mingit täpset unistust ega teadnud isegi, missugusesse töölisfakulteti nad oleksid tahtnud astuda.

Oli teisigi koloniste, kes armastasid põllutööd, kuid nad asusid praktilisemal positsioonil. Selletaolised nagu

Opriško ja Fedorenko ei tahtnud koolis õppida, ei esitanud üldse mingisuguseid erilisi nõudeid elule ja arvatsid heasüdamliku malbusega, et sisse seada omaenese põllupidamine, soetada endale hea tare, hobune ja naine, suvel töötada koidust ehani, sügisel kõik heapere-mehelikult koristada ja kokku panna, aga talvel rahulikult süüa kääke ja borši, korpe ja pekki, pummeldada paar korda kuus omaenda ja naabrite sünnipäevadel, pulmades, nimepäevadel ja kihlustel, on inimesele kaunis tulevik.

Olja Voronova asus erisugusel teel. Ta vaatles meie ja naabrite põlde kommunistliku noore mõtlike või erutatud silmadega, tema jaoks ei kasvanud põllul mitte ainult kääkid, vaid ka probleemid.

Meie kuuskümmend tiinu, mille kallal Schere nii visalt töötas, ei lämmatanud tal enesel ega tema kasvandikel unistusi suurest, traktoriga ja kilomeetripikkuste etega põllupidamisest. Schere oskas kolonistidega kõnelda sellel teemal ja tal oli kujunenud rühm alalisi kuulajaid.

Peale kolonistide viibisid selles rühmas alatasa Spiridon, Gontšarovka kommunistlike noorte sekretär, ja Pavel Pavlovitš.

Pavel Pavlovitš Nikolajenko oli juba kahekümne kuue aastane, kuid ta polnud veel abielus, küla mõõdupuu järgi loeti teda juba vanapoisiks. Tema isa, vana Nikolajenko, tõusis meie silme all tugevaks pere-meheks-kulakuks, kasutades tasapisi hulkuvaid poisikesi-sulaseid, kuid teeskles samal ajal veendunud kehvikut.

Võib-olla sellepärast Pavel Pavlovitš ei armastanudki oma isakodu, vaid viibis enam koloonias, tegi Schere juures peenemaid töid rühvelriistadega ja esines kolonistide ees peaaegu instruktori osas. Pavel Pavlovitš oli paljulugenud inimene ja oskas tähelepanelikult ning mõtlikult kuulata Scheret.

Ja Pavel Pavlovitš ning Spiridon suunasid jutu alatasa talupojateemadele: suurt majapidamist ei kujutlenud nad teisiti kui talupoja-majapidamisena. Olja Voronova hallid silmad vaatasid neid tähelepanelikult

ja soojeenesid kaastundlikult, kui Pavel Pavlovitš tasaköel kõneles.

Mina arvan nõnda: kui palju töötab inimesi ümbermüügi, aga mõttetult. Aga et aruga töötada, selleks on vaja õppida. Aga kes õpib? Maamees? Tema käigu kuskul, teda on raske õpetada. Eduard Nikolajevitš on kõik kokku lugenud ja ära jutustanud. See on õige. Nonda peabki töötama! Aga see kuramus nõnda juba töötama ei hakka. Talle anna tema oma...

Kolonistid ju töötavad?» ütles ettevaatlikult Spiridon, suure ja aruka suuga inimene.

Kolonistid,» naeratas nukralt Pavel Pavlovitš, «see on hoopis teine asi.»

Olja naeratab samuti, paneb käed kokku, nagu kavatsaks pähkli puruks litsuda, ja heidab äkki pilgu trotslikult paplite latvadele. Olja kuldsed palmikud lungevad õlult ja palmikute kannul langeb alla ka Pavel Pavlovitši tähelepanelike hallide silmade vaade.

«Kolonistid ei kavatse maale tööle jääda, aga talunikud on kogu elu maal, ja nende lapsed, ja kõik...»

«Noh, aga mis sellest?» ei mõista Spiridon.

«Arusaadav!» ütleb Olja imestunult. «Talupojad peavad veelgi paremini töötama kommuunis.»

«Kuidas peavad?» küsib Pavel Pavlovitš lahkelt.

Olja vaatab vihaselt Pavel Pavlovitšile silma, too unustab hetkeks tema palmikud ja näeb ainult seda vihast, peaaegu üldse mitte tütarlapselikku pilku.

«Peavad! Sa mõistad, mis tähendab «peavad»? See on selge nagu kaks korda kaks on neli.»

Seda kahekõnet kuulavad pealt Karabanov ja Burun. Nende suhtes on see teema akadeemilise tähtsusega nagu iga muugi jutt «matsidest», kellega nad on vahekorrad igaväseks lõpetanud.

Kuid Karabanovit tõmbab seisundi teravus ja ta ei saa keelduda huvitavast gümnaastikast:

«Olja räägib õigesti: peavad — tähendab tuleb võtta ja sundida.»

«Kuidas sa neid sunnid?» küsib Pavel Pavlovitš.

«Kuidas olukord nõuab!» süttib Semjon. «Kuidas inimesi ikka sunnitakse? Jõuga. Anna mulle praegu

kõik oma matsid, nädala pärast töötavad nad mul nagu midagi, aga kahe nädala pärast koguni tänavad.»

«Mis jõud see sul niisugune on? Vastu vahtimist andmine?» kissitab Pavel Pavlovitš silmi.

Semjon heidab naerdes pingile, aga Burun selgitab tagasihoitud põlglikkusega:

«Vastu vahtimist — see on lora! Tõeline jõud on revolver.»

Olja pöörab näo pikkamisi tema poole ja õpetab kannatlikult:

«Kuidas sa siis ei mõista, kui inimesed peavad midagi tegema, siis teevad nad ka ilma sinu revolvriga. Ise teevad. Neile on vaja ainult ilusti kõnelda, selgeks teha.»

Semjon tõstab üllatunud pingilt oma jõllitava näo:

«Ehee, Oljake, te olete kuhugi ära eksinud. Selgeks teha... kas sa kuuled, Burun? Ah? Mis sa talle saad selgeks teha, kui ta tahab saada kulakuks?»

«Kes tahab saada kulakuks?» ajab Olja silmad vihaselt pärani.

«Kuidas kes? Eks kõik. Kõik kuni viimseni. Küllap Spiridon ja Pavel Pavlovitški...»

Pavel Pavlovitš naeratab. Spiridon on jahmunud ootamatuks kallaletungist ja suudab ainult ütelda:

«Noh, kuule!»

«Kuulengi! Ta on kommunistlik noor ainult sellepärast, et pole maad. Aga anna talle äkki kakskümmend tiinu, lehm, lamma ja hea hobune, siis on ta läbi. Istub sulle, Oljake, aina turjale, ja muudkui sõida.»

Burun kõkutab naerda ja kinnitab autoriteetselt:

«Sõidab. Ja Pavel sõidab.»

«Ja teie sõitke kus kurat, lurjused!» solvub lõpuks Spiridon ja punastab rusikaid muljades.

Semjon käib ümber aiapingi ja tõstab kõrgele kord ühe, kord teise jala, kujutades ülimat vaimustuse astet. Raske on aru saada, kas ta kõneleb tõsiselt või narrib külainimesi.

Pingi vastas rohul istub Silanti Semjonovitš Ottšenašš. Pea on tal «nagu õllepada», nägu punane, pügatud vurrud on värvita ja peas pole ainsatki juukseudet. Niisuguseid inimesi esineb meil tänapäeval harva.

varemini hulkus neid palju mööda Venemaad — filosoofid, kes olid asjatundjad nii inimlikus kui ka kroonuviinas.

Semjon kõneleb siin õigesti. Talumees, tema ei tea kambavärki, nagu üteldakse. Kui temale anda, samane, hobune, siis on ta ka setukat tahtmas, et oleks kaks hobust, ja muud midagi. Näed, mihuke on lugu.»

Ottšenašš žestikuleerib rusikast väljajäänud suure jändriku sõrmega ja vidutab arukalt valkjaid silmi.

«Kas see tähendab, et hobused valitsevad inimest, mis?» küsib Spiridon vihaselt.

«Seesamane on õige jah: hobused valitsevad, näed, mihuke on lugu. Hobused ja lehmad, näed. Aga kui ta annib ilma milletagi, siis kõlbab ainult arbuusivälja ohiks. Näed, mihuke on lugu.»

Silanti armastasid koloonias kõik. Suure sümpaatiaga suhtus temasse ka Olja Voronova. Ja nüüdki kummardub ta lahkelt Silanti ligi ja see pöörab tüdrukule nagu päikese poole oma laia naeratava palge.

«Noh, kuidas on, kaunitar?»

«Sina, Silanti, vaatad asjale vanamoodi. Vanamoodi. Aga sinu ümber on uus elu.»

Silanti Semjonovitš Ottšenašš tuli meile ei tea kust. Lahtsalt tuli maailmaruumist, polnud seotud mingisuguste tingimustega ega asjadega. Ta tõi endaga kaasa seljas lõuendsärgi, paljastel jalgadel auklikud, vanad püksid — ja see oli ka kõik. Aga käes polnud keppigi. Mingi erilise joone tõttu meeldis see vaba inimene kolonistidele ja nad tassisid ta suure vaimustusega minu kabinetti.

«Anton Semjonovitš, näete missugune inimene tuli!»

Silanti vaatas mulle huviga otsa ja naeratas jõnglastele nagu vana tuttav:

«See siis on, nagu üteldakse, teie ülemus või?»

Ja mullegi meeldis ta korrapealt:

«Kas teil oli meile asja?»

Silanti õiendas midagi oma näo juures, ja see muutus äkki asjalikuks ning usaldust sisendavaks:

«Näed, mihuke, seesamane, on lugu. Ma olen tööinimene, aga sinul tööd on, ja muud ei midagi...»

«Aga mis te oskate teha?»

«Kuidas seda üteldagi, kui siin pole vaja kapitali, siis võib inimene kõike teha.»

Ta hakkas äkki avalalt ja lõbusalt naerma. Naerma puhkesid jõnglasedki talle otsa vaadates, naerma puhkesin minagi. Ja kõigile oli selge: oli palju põhjust just naermiseks.

«Ja teie oskate kõike teha?»

«Jah, nii arvata on, et kõike... näed, mihuke lugu,» teatas Silanti juba pisut kohmetult.

«Aga mida just siiski...»

Silanti hakkas sõrmedel lugema:

«Nii künda kui äestada, ja hobuseid toimetada, ja kõiki, seesamane, loomi, ja kuidas seda üteldaksegi, kõike majapidamises: puusepatööd, sepatööd ja pott-sepatööd. Olen maaler ja kingsepatööd oskan kah. Kui on vaja, seesamane, kuidas seda üteldaksegi, maja ehitada — oskan, ja oinast, seesamane, oskan tappa. Ainult lapsi ristida ei oska, pole ette tulnud.»

Ta hakkas äkki uuesti valjusti naerma ja pühkis pisaraid silmist, talle tegi see niivõrd nalja.

«Ei ole ette tulnud? Kas tõesti?»

«Pole kordagi kutsutud, näed, mihuke lugu.»

Poisid naersid sõralt ja Toska Solovjov piiksatas, Silanti ees kikkivarbaile tõustes:

«Miks ei kutsutud, miks ei kutsutud?»

Silanti muutus tõsiseks ja hakkas nagu hea õpetaja Toskale selgitama:

«Seesamane, mõtle, veli, niisugune on lugu: kui kedagi ristitakse, mõtlen ikka, et mind kutsutakse. Aga näed, leidub minust rikkam, ja muud mitte midagi.»

«Kas dokumendid on teil olemas?» küsisin ma Silantilt.

«Oli dokument, alles hiljuti oli, seesamane, dokument. Näed, mihuke lugu: taskuid mul pole, kadus ära, saad aru. Ja milleks sul vaja dokumenti, kui ma siin ise olen olemas, näed, seisan elusalt su ees?»

«Kus te varem töötasite?»

«Et kus?» Inimeste juures, näed, töötasin mitmesuguste inimeste juures. Nii heade kui lurjuste juures, mitmesuguste juures, näed, mihuke lugu. Ütlen otse-

kohe, mis siin ikka varjata, mitmesuguste inimeste juures.»

«Ütelge tõtt: kas on ette tulnud ka varastada?»

«Seesamane, ütlen sulle otsekoheselt: ei ole tulnud, mõistad. Pole tulnud, seesamane, tõepoolest pole tulnud. Niisugune, näed, on lugu.»

Silanti vaatas mulle segaselt otsa. Nähtavasti mõtles ta, et teissugune vastus oleks mulle vist rohkem meeldinud.

Silanti jäi meile tööle. Me proovisime teda määrata Scherele appi karjakasvatuse alale, kuid niisugusest reglementatsioonist ei tulnud midagi välja. Silanti ei taunustanud mingisuguseid inimtegevuse piiramisi: misjaoks ta võib teha ainult seda ühte, aga mitte teist? Seepärast tegi ta meil kõike, mida pidas vajalikuks ja millal pidas vajalikuks. Igale ülemusele vaatas ta otsa naeratusega ja käsud lendasid tal kõrvust mööda nagu võõrkeelne jutt. Ta jõudis päeva jooksul töötada nii tallis, põllul, sigalas kui komandöride nõukogus. Silantil oli erakordne anne vaistlikult määrata ohtlikem paik koloonias ja viivitamata olla selles paigas vastutava isiku osas. Tunnustamata käsutamise instituuti, oli ta alati valmis vastutama oma töö eest ja teda võis alati sõimata ja kiruda vigade ning äparduste pärast. Niisugustel juhtudel sügas ta paljast pealage ja laotas

«Seesamane, nagu üteldakse, tõepoolest on vassitud, näed, mihuke lugu.»

Silanti Semjonovitš Ottšenašš tungis kohe esimesest päevast alates ülepeakaela kommunistlike noorte plaanidesse ja tingimata tegi ohtrasti sõnu kommunistlike noorte üldkoosolekuil ja büroo istungeil. Aga juhtus ka nõnda: ta tuli minu juurde veendunult vihasena ja, vehkides oma sõrmega, raevutses:

Seesamane, tulen nende juurde...»

«Kelle juurde siis?»

«Jah, näed, nende kommunistlike noorte juurde, — ei lasta sisse, nagu üteldakse: näed, kinnine istung. Ma ütlesin neile hea mehe poolest, et seesamane, te, piimahabemed, poete minu eest peitu, sellepärast ka

rohelistena kärvategi. Loll olid, lollina ka hauda lähed, ja muud ei ühtigi.»

«Noh, ja mis siis?»

«Aga näed, missugune lugu: nad kas ei mõista või, seesamane, on nad purjus, nagu üteldakse, või pole purjus kah. Ma seletan neile küll: kelle eest sul on end vaja varjata? Lukaa eest, Sofroni eest, Mussi eest, seesamane, see on õige. Aga et sa mind sisse ei lase, — ei tundnud ära, nagu üteldakse, aga võib-olla oled rumalaks läinud? Näed siis, mihuke lugu: ei võta isegi kuulda, naeravad, nagu üteldakse, justkui väikesed lapsed. Neil tõsine asi, aga nemad teevad muudkui naeruks, ja muud ei ühtigi.»

Koos kommunistlike noortega võttis Silanti osa ka kooli asjust. Kommunistlike noorte korrapärane režiim tõstis eelkõige jalule meie kooli. Selle ajani oli ta vielnud üsna armetuna, suutmata jagu saada paljude kolonistide vastumeelsusest õpingute vastu.

See on ju arusaadav. Esimesed päevad koloonias olid puhkuseks pärast raskeid hulkurielu elamusi. Neil päevil kõvenesid kolonistide närvid kingsepa või tislari ebaesindusliku karjääri unistuste varjus.

Meie kollektiivi suurepärane edasimineku ja võidukad fanfaarid Kolomaki kaldail tõstsid tugevasti kolonistide eneseteadvust. Peaaegu ilma vaevata õnnestus meil tagasihoidlike kingsepaideaalide asemele seada eesmärgiks erutav ja kaunis sõna:

TÖÖLISFAKULTEET.

Tollal ei tähendanud sõna «töölisfakulteet» kaugeltki mitte seda, mis praegu. Praegu on see tagasihoidliku õppeasutuse lihtne nimetus. Tollal oli see töölisnoorsoo vabanemise lipp pimedusest ja rumalusest. Tollal kinnitas see kohutava selgusega harjumatu inimõigusi teadmiste, ja tollal suhtusime me kõik töölisfakulteeti, ausõna, isegi mõningase hardusega.

Kõik see oli meil praktiliseks jooneks: 1923. aasta sügiseks oli peaaegu kõiki koloniste joovastanud tung töölisfakulteeti. See oli imbunud kolooniasse märkamatult juba 1921. aastal, kui me naiskasvatajad olid meelitanud töölisfakulteeti sõitma äpardunud Raissat. Palju

töölisfakulteetlasi veduritehase noorte hulgast oli meil kulas käinud. Kolonistid kuulasid kadedusega nende jutte esimeste töölisfakulteetide kangelaslikest päevadest, ja see kadedus aitas neil soojemalt meie agitatsioonile vastu võtta. Me kutsusime koloniste visalt üles lugu pidama koolist ja tarkusest ning töölisfakulteetidest kõnelesime neile kui inimese kõige kaunimast teest. Kuid töölisfakulteeti astumine oli kolonistide silmis lootud talumatult raske eksamiga, mille sooritasid pealtnägijate sõnade järgi ainult erakordselt geniaalsed inimesed. Meil polnud sugugi kerge veenda koloniste, et ka meie koolis võib selleks hirmsaks katsumiseks valmistuda. Paljud kolonistid olid isegi juba valmis töölisfakulteeti astumiseks, kuid neid oli haaranud ebatõenäoline hirm ja nad otsustasid veel aastaks kolooniasse jääda, et põhjalikult ette valmistuda. Nõnda oli lugu Buruniga, Karabanoviga, Veršnjoviga, Zadoroviga. Eriti üllatas meid oma õppimiskirega Burun. Ainult harva oli teda vaja ergutada. Vaikiva kangekaelsusega sai ta jagu mitte ainult aritmeetika ja grammatika ülitarkusest, vaid ka oma võrdlemisi nõrkadest võimetest. Kõige lihtsamast piasjast, grammatikareeglist, üksikust aritmeetikaülesande liigist sai ta jagu suure pingutusega, puhkis, ähkis, higistas, kuid ei vihasanud kunagi ega kahelnud edus. Ta oli tähelepanuväärselt õnnelikul eksiarvamusel: ta oli sügavasti veendunud, et teadus on tõepoolest niisugune raske ja peadmurdevõim, millest on ilma ülemääraste pingutusteta võimatu midagi saada. Kõige imeväärsemal kombel keeldus ta märkamast, et teised omandasid needsamad tarkused naljatades, et Zadorov ei kuluta õppimisele ühtegi minutit peale tavaliste koolitundide, et Karabanov unistab isegi õppetundides kõrvalistest asjadest ja elab oma hinges läbi mingit koloonia elu pisiküsimust, aga mitte ülesannet või harjutust. Ja lõpuks saabus aeg, millal Burun oli oma kaaslastest ees, kui nende andekalt haaratud teadmissädemed muutusid liiga tagasihoidlikeks võrreldes Buruni soliidse eruditsiooniga.

Täielikuks vastandiks Burunile oli Marusja Levšenko. Ta tõi kolooniasse kaasa talumatult tühise loomuse, kätatseva hüsteerika, kahtlusiamise ja pirisemise.

Me saime temaga palju vaeva näha. Joobnud metsikuse ja haiglase jõulisusega võis ta üheainsa minuti jooksul pihuks purustada kõige hinnalisema: sõpruse, edu, ilusa päeva, vaigse selge õhtu, parimad unistused ja kõige vikerkaarvärvilisemad lootused. Oli palju juhtumeid, kui näis, et jääb üle ainult üks — võtta pangeda külma vett ja halastamatult üle uhta see talumatu olend, kes igavesti põles rumalas, arutus lõomas.

Kollektiivi visa, kaugeltki mitte õrn ja vahel küllalt karm vastupanu õpetas Marusjat end hillitsema, kuid siis hakkas ta samasuguse haiglase jonnakusega kuraa sitama ja iseennast mõnitama. Marusjal oli õnnelik mälu, ta oli arukas ja erakordselt kaunis: tõmmul näol sügav puna, suurtes mustades silmades mänglesid alati tuled ja välgusähvatused, aga nende kohal asetses võitva ootamatusega rahulik, puhas ja arukas laup. Kuid Marusja oli veendunud, et ta on inetu, sarnaleb murjanile, et ta ei mõista midagi ega hakka kunagi mõistma. Kõige tühisemale harjutusele kargas ta kallale ammu valmis varutud õelusega:

«Niikuinii ei tule midagi välja! Sunnite mind: õpi! Õpetage oma Burune. Ma lähen teenijatüdrukaks. Ja milleks mind piinata, kui ma ei kõlba kuradilegi!»

Natalja Markovna Ossipova, sentimentaalne inglilismadega ja samasuguse talumatult ingelliku iseloomuga inimene, lihtsalt nuttis pärast õppetööd Marusjaga.

«Ma armastan teda, ma tahan teda õpetada, aga tema saadab mu kuradile ja ütleb, et ma norivat tema kallal häbematult. Mis ma pean tegema?»

Ma viisin Marusja üle Jekaterina Grigorjevna rühma ja kartsin selle abinõu tagajärgi. Jekaterina Grigorjevna lähenes inimesele lihtsa ja siira nõudlikkusega.

Kolm päeva pärast õppetöö algust tõi Jekaterina Grigorjevna Marusja minu juurde, sulges ukse, pani oma vihast väriseva õpilase toolile istuma ja ütles:

«Anton Semjonovitš! Siin on Marusja. Otsustage nüüd, mis temaga teha. Möldril on parajasti teenijat vaja. Marusja mõtleb, et temast võib tulla ainult teenijatüdruk. Laseme ta möldri juurde. Aga on olemas ka teine lahendus: ma tagan, et tulevaks sügiseks ma

valmistan ta töölisfakulteeti astumiseks, tal on suured võimed.»

«Midagi töölisfakulteeti,» ütlesin ma.

Marusja istus toolil ja jälgis vihkava pilguga Jekaterina Grigorjevna rahulikku nägu.

Kuid ma ei või lubada, et ta solvab mind õppetöö ajal. Ma olen samuti töötav inimene ja mind ei tohi haavata. Kui ta veel üks kord ütleb sõna «kurat» või nimetab mind idioodiks, ei hakka mina temaga töötama.»

Ma mõistsin Jekaterina Grigorjevna võtet, kuid Marusjaga olid juba kõik võtted läbi proovitud ja minu pedagogiline loomisjõud ei leegitsenud nüüd mingisugusest vaimustusest. Ma vaatasin Marusjale väsinult otsa ja ütlesin ilma igasuguse võltstoonita:

«Midagi ei tule välja. Ja kuuleme edasi kuradeid ja lolle ja idioote. Marusja ei austa inimesi, ja see ei mõõdu nõnda ruttu...»

«Ma austan inimesi,» segas mind Marusja.

«Sa ei austa kedagi. Kuid mis siis teha? Ta on kasvandik. Ma arvan nõnda, Jekaterina Grigorjevna: teie olete täiskasvanud, arukas ja kogenud inimene, aga Marusja on halva iseloomuga tüdruk. Ärgem solvugem tema pärast. Anname talle õiguse: las ta nimetab teid idioodiks ja isegi lurjuseks, — on ju midagi juhtunud, — ja teie ei solvu. See läheb mööda. Olete nõus?»

Jekaterina Grigorjevna vaatas naeratades Marusjale otsa ja ütles lihtsalt:

Hüva. See on tõsi. Olen nõus.»

Marusja mustad silmad vahtisid mind ainiti ja hakkasid särama solvumispisaratest; ta kattis äkki näo patiga ja jooksis nuttes toast välja.

Nädala pärast küsisin ma Jekaterina Grigorjevnaalt:

«Kuidas Marusja elab?»

Pole viga. Vaikib ja on teie peale väga vihane.»

Kuid teisel päeval tuli Silanti hilja õhtul minu juurde koos Marusjaga ja ütles:

Vägisi, seesamane, tõi sinu juurde, nagu üteldakse. Marusja, näed, on sinu peale väga pahane, Anton Semjonovitš. Kõnele, seesamane, temaga.»

Ta astus malbelt kõrvale. Marusja langetas pea.
«Mul pole vaja midagi kõnelda. Kui mind peetakse hulluks, noh, las pidada!»

«Mispärast sa siis minu peale solvunud oled?»

«Ärge pidage mind hulluks.»

«Ma ei peagi.»

«Aga mispärast te ütlesite Jekaterina Grigorjev-nale?»

«Jah, selles ma eksisin. Ma mõtlesin, et sa hakkad teda sõimama igasuguste sõnadega.»

Marusja naeratas:

«Aga ma ei sõima ju.»

«Ah, sa ei sõima? Tähendab, ma eksisin. Mulle tundus millegipärast.»

Marusja kaunis nägu lõi särama ettevaatlikust, umbusklikust rõõmuist.

«Nõnda te teete alati: muudkui tungite inimesele kallale...»

Silanti astus ettepoole ja hakkas mütsiga žestikeerima:

«Mis sa inimese kallal norid! Teid on, nagu üteldakse, palju, aga tema on üksinda! Noh, eksis tsipake, ja sinul, seesamane, pole vaja ühtigi haavuda.»

Marusja vaatas rõõmsalt ja kiiresti Silantile näkku ja ütles helisevalt:

«Sina, Silanti, oled puupea, kuigi oled vana.»

Ja jooksis kabinetist välja. Silanti laotas käsi ja ütles:

«Näed, mihuke, seesamane, lugu.»

Ja äkki laksas mütsiga vastu põlve ning hakkas lõkerdama:

«Ah, on alles lugu, et susi sind söögu...!»

3. DOMINANDID

Ei jõudnud puusepad veel punasele majale aknaidki ette panna, kui talv tuli selga. Talv juhtus sel aastal sümpaatne: udusulgne, lahke iseloomuga, ilma vettinud suladeta, ilma pööraste pakasteta. Kudlatõi jändas kolm päeva talverõivaste jagamisega kolonistidele. Tal-

lupoistele ja seatalitajatele andis Kudlatõi vildid, teistele kolonistidele saapad, mis ei hiilunud küll uudsuse ega moega, kuid millel oli palju muid väärtusi: tubli materjal, kaunid paigad, kadestatav mahutavus, nõnda et ka kaks paari jalarätte leidsid endale koha. Me ei teadnud tollal veel, mis asi on palitu, vaid kandsime palitu asemel tepitud vattkuubi, — imperialistliku sõja parandit, mida Nikolai-aegne soldatkond teravmeelselt nimetas «kufaikadeks». Mõnedele ilmusid pähe mütsid, mis samuti lõhnasid tsaariaegse intendantuuri parele, kuid enamikul kolonistidel tuli ka talvel kanda puuvillast nokkmütsi. Tollal ei suutnud me veel kolonistide organismi tugevamini soojendada. Püksid ja pluusid jäid ka talveks samad, kergest puuvillast rüüest. Seepärast oli talvel kolonistide liikumises tähele panna mõningat üleliigset kergust, mis võimaldas neil peagi kõige tugevama pakasega lennata ühest kohast teise meteoori kiirusel.

Kaunid on talveõhtud koloonias. Kell viis on tööd lõpetatud, õhtusöögini on veel kolm tundi. Siin-seal on müüdatud petrooleumilambikesed, kuid need ei too tõelist elevust ega hubasust. Magamistubades ja klassides algab ahjude kütmine. Iga ahju kõrval on kaks hunnikut: puude hunnik ja kolonistide hunnik, ja nii ühed kui teised on kogunenud siia mitte niivõrd soojendamise pärast, kuivõrd sõbralikeks õhtusteks vestlusteks. Lõud algavad esimestena, vastavalt sellele, kuidas jõnglaste käed neid ahju laovad. Nad jutustavad keerukat lugu, täis huvitavaid seiklusi ja naeru, pauke, tagajamist, poisikeselikku julgust ja võidukaid pidulikke hetki. Jõnglased mõistavad vaevu nende lobisemist, sest jutustajad kõnelevad läbisegi ja aina ruttavad kuhugi, kuid jutustuse mõte on arusaadav ja haarab südant. Maailmas on huvitav ja lõbus elada. Ja kui vaibub puude pragin, jutustajad heidavad kuumale puhkusele, ainult veel sosistlevad millestki väsinud keeltega, — mis alustavad oma jutte kolonistid.

Ühes rühmadest on Vetkovski. Ta on koloonia vana jutupuhuja ja tal on alati kuulajaid.

Maailmas on palju head. Me istume siin ega näe midagi, aga maailmas on niisuguseid poisse, kes midagi

ei lase silmist mööda. Hiljuti ma kohtasin üht. Ta oli olnud Kaspia merel ja kolanud mööda Kaukaasiat. Seal on säherdune kuristik ja on kalju, ja seda kutsutakse «Avita läbi, issand». Sellepärast, et teist teed pole, mõistad, üksainuke tee läheb just sellest kaljust mööda. Üks pääseb mööda, aga teisel ei õnnestu minna, kogu aja kukuvad kivid kaela. Hea, kui ei tule mööda nuppu, aga kui kopsab pähe, lendab inimene otse kuristikku, ei leia teda enam keegi.»

Zadorov seisab kõrval, kuulab tähelepanelikult ja vahib niisama tähelepanelikult Vetkovski sinistesse silmadesse.

«Kostja, aga kui ka õige läheksid proovima, võib-olla avitaks sindki «issand» läbi?»

Poisid pööravad Zadorovi poole oma näod, mida paitab ahju punane paiste.

Kostja ohkab vastumeelselt.

«Sa ei mõista, Šurka, milles asi seisab. Kõike on huvitav vaadata. Oli kord seal poisinakerjas...»

*Zadorov naeratab nagu ikka pilkavalt-vastupandamatult ja ütleb Kostjale:

«Ma küsixin selleltsamalt nakerjalt midagi muud... Aeg on lõõr sulgeda, poisid!»

«Mida sa küsidsid?» pärib mõtlikult Vetkovski.

Zadorov vaatab ylgast poissi, kes kolistab ülal ahju-siibriga.

«Ma küsixin talt ükskordühte. Ta, risu, kolab ju päevayargana mööda ilma ringi, kasvab rumalana ega oska vist lugedagi. «Avita läbi, issand»? Niisugustele tõlplastele tõepoolest vaja mööda kolu kaksata. Nende jaoks see kalju just nimelt seatud ongi!»

Poisid naeravad ja keegi annab nõu:

«Ei, Kostja, sa ela parem meiega. Mis tõlplane siis sina oled?»

Teise ahju juures istub põrandal Silanti, põlved laiali, kiilaspea hiilgesäras, ja jutustab midagi pikka:

«... Me mõtlesime kõik, nagu üteldakse, et läheb õnnelikult. Aga tema, lurjus niisugune, nuttis aga ja suudles et küll sai, aga kui tuli oma kabinetti, siis kohe untsu tegema, mõistad. Võttis sellesamase lõmitaja ja laskis linna. Näed, kus lugu. Hommikul, seesamane.

vaatlame: tulevad sandarmid ratsa. Ja inimesed ütlevad: muud saame peksa. Aga meie vennaga, nagu üteldakse, ei armastanud, seesamane, et meil oleks püksid maha lastud, ja muud ei ühtigi. Siis hakkas mul tüdrukust kalju, näed, kus lugu. Noh, mõtlen, seesamane, tüdrukut küll ei puudutata...»

Silanti selja taga on põrandal näha Kalina Ivanovitši vildid ja ülalpool suitseb tema piip. Piibusuits lasub kõvera pilvena ahju poole, kobrutab kahes harus õrnepiise jõnglase kõrvade ümber, ja tungib ahnelt uuma ahjulõõri. Kalina Ivanovitš pilgutab mulle ühte silma ja katkestab Silantit:

«He-he-he! Sa, Silanti, ütle otsekohele: kas paitasid need parasiidid sul seda kohta, kust jalad välja kasvavad, või ei paitanud?»

Silanti ajab pea kuklasse, langeb peaaegu seljale ja tõkkab naerda:

Seesamane, paitati, nagu üteldakse, Kalina Ivanovitš seda oled sa õieti ütelnud... Tüdrukute pärast oli nagu piinlik.»

Ja ka teiste ahjude juures sulisevad jutuojad, samuti klassides ja kortereiski. Liidotška juures istuvad kindlasti Veršnjov ja Karabanov. Liidotška kostitab neid tee ja keedisega. Tee ei takista Veršnjovi vihastumast Semjoni peale:

Noh, hüva, eile irvitasid, täna irvitad, aga on vaja üti k-k-k-kunagi ka m-m-mõtlemata hakata...»

Aga millele on sul vaja mõelda? Kas sul on naine, lapsed, rikkad aidad? Millele on sul mõelda? Ela ja mõõmus!»

Elu üle on vaja mõelda, v-v-v-veidrik s-s-sihuke.» Tola oled sina, Kolka, tõepoolest tola! Sinu arvates, kui mõelda, siis on vaja istuda tugitooli, silmad pungi ajada ja siis... kuku mõtlema. Kel ikka pea otsas, see mõtleb niigi. Aga sellisel nagu sina on iseendast väga vaja midagi niisugust, et mõelda...»

Noh, miks te solvate Nikolaid?» ütleb Liidotška. «Las inimene mõtleb, juba ta ikka midagi välja mõtleb.»

«Kes? Kolka mõtleb midagi välja? Mitte iialgi! Kolka — kas teate, kes ta säherdune on? Kolka on

Jeesuke. Otsib tõde! Te olete näinud niisugust tola? Temal on tõde vaja! Ta hakkab tõega saapakottasid võidma.»

Liidotška juurest lahkuvad Semjon ja Kolka endistviisi sõpradena, ainult Semjon üürgab laulda üle koloonia ja Nikolai haarab samal ajal õrnalt tema ümbert kinni ja manitseb:

«K-kui juba on r-r-r-revolutsioon, siis p-peab kõik olema õigesti.»

Ja minugi tagasihoidlikus toas on külalisi. Ma elan nüüd koos emaga, igivana eidekesega, kelle elu voolab tasahilju viimastes õhtustes jõekäärudes, mis on kaetud läbipaistva, rahuliku uduga. Mu ema kutsuvad kõik kolonistid vanaemaks. Vanaema juures istub Šurka Ževeli, niigi juba väikese Mitka Ževeli väiksem vend. Šurka on hirmus terava ninaga. Ta elab koloonias ammu, aga kuidagi nagu ei kasva, vaid muutub aina teravamaks mitmes suunas: nina on tal terav, kõrvad teravad, lõug terav ja pilk samuti terav.

Šurkal on alati kõrvalisi ettevõtteid. Aias kuskil varjulises põõsas on tal laudpuur ja seal elab paar küülikut, kütja keldrisse on tal elama paigutatud varesepoeg. Kommunistlikud noored süüdistavad vahel üldkoosolekul Šurkat selles, et kogu tema majapidamine olevat määratud spekulatsiooniks ja kannab üldse eraviisilist iseloomu, kuid Šurka kaitseb end asjalikult ja nõuab jämedalt:

«Aga noh, eks tõesta, kellele ma midagi olen müü nud? Kas sina nägid, kui ma müüsin?»

«Aga kust sa raha saad?»

«Missugust raha?»

«Aga missuguse raha eest sa eile kompvekke ostsid?»

«Vaata, või raha! Vanaema andis kümme kopikat!»

Vanaema vastu üldkoosolekul ei vaielda. Vanaema ümber keerleb alati mitu jõnglast. Nad täidavad vahel tema palvel pisiülesandeid Gontšarovkas, kuid püüavad seda teha nõnda, et mina ei näeks. Aga kui on kindlasti teada, et mul on tegemist ja mind pole niipea korterisse oodata, istuvad vanaemal laua taga kaks-kolm poissi ja joovad teed või likvideerivad mingisugust kompotti, mida vanaema on minule keetnud

kui midagi minul polnud aega süüa. Raugalikult halva meeluga, ei teadnud vanaema kõigi oma sõprade nimedki, kuid Šurkat eraldas ta teistest sellepärast, et Šurka oli koloonia põliselanik, ja sellepärast, et ta oli kauge energilisem ning jutukam.

Tina tuli Šurka vanaema juurde erilisel ja tähtsal põhjusel.

Tere.»

«Tere, Šura. Miks sind nii kaua aega enam pole näha olnud? Kas olid haige või?»

Šurka võtab taburetil istet ja laksatab kunagi valge olnud nokkmütsi sirmiga vastu pükste uut sitsist põlve. Pans on Šurkal ammusest masinaga pügamisest teravad turris linalaksed juuksed. Šurka ajab nina püsti ja allmitseb madalat lage.

Ei, ma polnud haige. Aga mul jäi jänes haigeks.»

Vanaema istub voodil ja tuhnib oma raudvaras, puust karbikeses, milles on lapikesed, lõngad, kerad — vanaema vanad tagavarad.

Jänes jäi haigeks? Vaeneke! Kuidas sa siis nüüd sind?»

Mitte midagi pole teha,» ütleb Šurka tõsiselt, suuri vaevu talitsedes erutust paremas vidukil silmas.

Aga kui arstida?» vaatab vanaema Šurkale otsa.

Pole millegagi arstida,» sosistab Šurka.

Missugust rohtu on vaja?»

Kui saaks hirssi... pool klaasi hirssi, ja olekski kõik korras.»

«Ahad, Šura, teed?» küsib vanaema. «Vaata, seal idil on teekann ja seal on klaasid. Kalla mulle ka!»

Šurka paneb mütsi ettevaatlikult taburetile ja askeldab kohmakalt kõrge pliidi juures. Aga vanaema tõuseb vaevaga kikivarbaile ja võtab riulilt roosa kotikese, milles ta hoiab hirssi.

Kõige lõbusam ja kärarikkam seltskond koguneb Kozõri rattakuuri. Kozõr magab ka siin. Kuuri nurgas on madal omatehtud ahi, ahjul teekann. Teises nurgas on kokkupandav voodi, kaetud kirju vaibaga. Kozõr pe istub voodil, aga külalised pakkudel, tööpinkidel, rattapöidade hunnikutel. Kõik püüavad visalt Kozõri

hingest välja kiskuda rohkeid religioosse oopiumi varusid, mis ta sinna on kogunud oma elu jooksul.

Kozõr naeratab kurvalt:

«See pole hea, lapsukesed, see pole hea, issand, anna andeks. Issand saab vihaseks...»

Kuid senikaua, kui issand alles kavatseb vihaseks saada, on vihastunud Kalina Ivanovitš. Ta astub pimedast ukseavausest valguse kätte ja vehib piibuga.

«Mis te siin vanainimese kallal jamate? Mis on sul pistmist Jeesuse Kristusega? Ütle mulle, palun? Kui ma sul raban siit kinni, siis sa ei loe hingepalvet ainult Kristusele, vaid ka pühale Nikolaile! Kui teid nõukogude võim vabastas jumalatest, siis rõõmusta vaikselt, aga mitte, et sa tuled siia veel kuraasitama.»

«Jumal appi, Kalina Ivanovitš, et ei luba vanainimest teotada...»

«Kui midagi on, siis sa tule kaeba mulle. Nende nadikaeltega sa ilma minuta toime ei tule, oma kristustele sa suurt ära looda.»

Poisid tegid naod, nagu oleksid nad Kalina Ivanovitši kartnud, ja kiirustasid rattakuurist lahkuma paljudesse muudesse koloonia nurkadesse. Nüüd polnud meil enam suuri magamisruume-kasarmuid, vaid poisid asetsesid, kuue-kaheksakesi väikestes tubades. Neis magamistubades liitusid kolonistide rühmad tugevamiini, selgemini hakkasid silma paistma iga üksiku rühma iseloomulikud jooned ja tootamine nendega lasku huvitavamaks. Tekkis uheteistkümnelt salka põngerjate salk, mis organiseeriti Georgijevski visa nõudmise peale. Ta askeldas nendega endistviisi viisimatult hoolitses, pesi, mängis ja manitses, hellitles nagu ema, hämmastades oma energia ja kannatusega kolonistide karastatud sudameid. Ainult see Georgijevski imesteldav töö kaunistas pisut rasket muljet, mis oli tekkinud üldise veendumuse tõttu, et Georgijevski on Irkutski kuberneriga poeg.

Kolooniasse tuli juurde uusi kasvatajaid. Ma otsisin kannatlikult tõelisi inimesi ja õngitsesingi välja ühteist pedagoogiliste kaadrite küllaltki segasest varudest. Õpetajate ametiühingu aiamaal linna äärel avastasid ma valvuri isikus Pavel Ivanovitš Žurbini. See oli

haritud inimene, tubli, inglaslikult drillitud, tõeline dok ja džentelmen. Ta meeldis mulle ühe oma erilise joone tõttu: tal oli puhtgurmaanlik armastus inimloomuse vastu; ta oskas kollektionaari kirega kõnelda inimloomuse üksikuist joontest, isiksuse tabamatuid joontest, inimliku kangelaslikkuse ilust ja inimliku loomuse tumedaist saladusist. Kõigele sellele mõtles ta mõtlikult ja otsis kannatlikult inimesummas mingisuguste kollektiivsete seaduste tunnuseid. Ma nägin, et ta ei olnud tingimata eksima oma dilettantlikus harrastuses, kuid mulle meeldis selle inimese siiras ja puhas loomus, ja seepärast andestasin ma talle 35. Brjanski jalaväe polgu staabikapteni pagunid, mis ta, muide, oli kaotanud pealt juba enne Oktoobrit, määrata oma biograafiat mingisuguste valgekaartlike vägitegudega, ja oli saanud selle eest Punaarmee tagavararoodu komandöri nimetuse.

Teine oli Zinovi Ivanovitš Butsai. Ta oli aasta kahekümne seitsmene, kuid oli alles äsja lõpetanud kunstikooli, ja meile soovitati teda kui kunstnikku. Kunstnik-lik oli meile vaja nii koolile, teatrile kui ka kommunistlike noorte mitmesuguste urituste jaoks.

Zinovi Ivanovitš Butsai üllatas meid terve rea omaduste äärmusliku avaldusega. Ta oli erakordselt kõhn, erakordselt mustajuukseline ja rääkis niisuguse erakordselt sügava bassiga, et temaga oli raske kõneldagi, kuid olid mingisugused ultravioletsed helid Zinovi Ivanovitšile oli omane otse ennenagematu rahu ja tasakaalukus. Ta saabus meile novembri lõpul ja meie ootamine kannatamatusega, missuguste kunstidega võiks kiiki rikastuda meie koloonia. Kuid Zinovi Ivanovitš, keda et oleks kordagi veel kätte võtnud pliiatsit, hämmastatas meid oma kunstnikuloomuse teise küljega.

Moni päev pärast tema kolooniasse saabumist teatati kolonistid mulle, et ta väljub igal hommikul oma tööst paljana, palitu õlgadele heidetud, ja supleb Kolomakis. Novembri lõpul hakkas Kolomak juba jaatuma ja muutus peagi koloonia liuvaljaks. Zinovi Ivanovitš rääkis Ottšenaši abiga erilise jaaugu ja jatkas igal hommikul oma hirmsat kümblust. Lühikese aja pärast heitis ta voodisse ja lamas pleurudis nädalat kak-

Paranes ja ronis uuesti jääauku. Detsembris oli tal bronhiit ja veel midagi muud. Butsai jättis tunde vahele ja rikkus meie kooli tööplaani. Ma kaotasin lõpuks kannatuse ja pöördusin tema poole palvega lõpetada see rumalus. Zinovi Ivanovitš kähises vastuseks:

«Supelda on mul õigus, kui leian selle vajaliku olevat. Töökoodeksis pole see keelatud. Haigeks jääda on mul samuti õigus, ja sel viisil ei saada mulle esitada mingisuguseid ametlikke süüdistusi.»

«Kullake, Zinovi Ivanovitš, ma kõnelen ju mitteametlikult. Miks te peaksite ennast piinama? Lihtsalt inimlikult on teist kahju.»

«Noh, kui lugu on nõnda, siis ma selgitan teile: mul on nõrk tervis, mu organism on ehitatud väga ülepea-kaela. Niisuguse organismiga elada, mõistate, on väga vastik. Ma tegin kindla otsuse: ma karastan ta nõnda ära, et võib elada rahulikult, või, kurat temaga, hävinegu. Möödunud aastal oli mul neli pleuriiti, aga sel aastal on juba detsember, kuid on olnud ainult üks. Mõtlen, et üle-kahe korra ei tule. Ma tulin meelega teile, siin on teil jõgi otse külje all.»

Ma kutsusin Silanti välja ja käratasin talle:

«Mis vigurid need on? Inimene on arust ära, aga sina teed temale jääaukusid!»

Silanti laotas süüdlaslikult käsi:

«Sina, seesamane, ära vihasta, Anton Semjonovitš, teisiti, mõistad, ei saa. Üks niisugune oli mul... Noh, näed, tahtis ise teise maailma. Oli harjunud, samane, ennast uputama. Niipea kui selja pöörad, juba tema, lontrus, jões. Ma tirisin teist välja, tirisin, nagu üteldakse, väsitasin enda surmani ära. Aga tema, näed sa, niisugune kahjulik lurjus oli teine, võttis kätte ja poos enda üles. Näed sa, mihuke lugu. Aga seda ma ei segagi, ja muud midagi.»

Zinovi Ivanovitš ronis jääauku kuni maikuuni. Kolonistid algul naersid selle hädise inimese pretensioonide üle, pärast aga täitusid austusega tema vastu ja põetasid teda kannatlikult ta arvukate pleuriitide, bronhiitide ja tavaliste külmetuste puhul.

Kuid oli terveid nädalaid, kus Zinovi Ivanovitši ter-vise karastamist ei saatnud kõrgendatud temperatuur,

ja siis avaldus tema tõeline kunstnikuloomus. Zinovi Ivanovitši ümber organiseerus peagi kunstnike ring; nad palusid komandöride nõukogult väikese ärklitoa-kuse ja seadsid seal sisse ateljee.

Paukuval talveõhtul käib Butsai ateljees kõige kibe-dam töö ja ärklitoa seinad värisevad kunstnike ja küla-laste-metseenide naerust.

Suure petrooleumilambi all töötab määratu lõuendi kallal mitu inimest. Sügades pintsli-varrega süsimusta pead, müristab Zinovi Ivanovitš nagu pohmeluses ülem-diakon:

«Lisage Fedorenkole seepiat. Ta on maamees, aga teie tegite temast kaupmeheemanda. Vanka, sina pät-aid aga karmiini, kus on vaja ja kus pole vaja.»

Punapäine tedretähniline kongis ninaga Vanka Lapot aritab Zinovi Ivanovitši ja vastab kähiseva, tehtud häälega:

«Seepia kulutasin kõik Leši peale ära.»

Õhtuti muutus ka minu kabinetis kärarohkeks. Hil-juti olid Harkovist saabunud kaks naisüliõpilast, kes tõid kaasa säherduse paberi:

«Harkovi Pedagoogiline Instituut komandeerib sm-d K. Varskaja ja R. Landsbergi praktiliselt tutvuma M. Gorki nimelise koloonia pedagoogilise töö seisun-diga.»

Ma võtsin suure uudishimuga vastu need noore pedagoogilise põlvkonna esindajad. K. Varskaja ja R. Landsberg olid kadestatavalt noored, kumbki mitte üle kahekümne aasta vana.

K. Varskaja oli väga kena täidlane blondiin, väike ja liikuv; tal oli näol õrn ja peen puna, millist võib järele teha ainult akvarelliga. Kogu aja liigutades vae-valt märgatavaid kitsaid kulme ja näolt tahtepingu-lusega ära ajades aina tekkivat naeratust, korraldas ta mulle tõsise ülekuulamise:

«Kas teil pedoloogiline kabinet on olemas?»

«Pedoloogilist kabinetti pole.»

«Aga kuidas teie õpite tundma isiksust?»

«Lapse isiksust?» küsisin ma võimalikult tõsiselt.

«Nojah. Teie kasvandike isiksust.»

«Aga milleks teda tundma õppida?»

«Kuidas milleks? Aga kuidas te siis töotate? Kuidas te töotate selle kallal, mida te ei tunne?»

K. Varskaja piiksus energiliselt ja siira ekspressiivsusega ning kogu aja pöördus sõbratari poole. R. Landsberg, tõmmu, vaimustavate mustade patsidega, langes silmad, talitsedes leebe kannatlikkusega oma loomulikku pahameelt.

«Missugused dominandid on teie kasvandikel ülekaalus?» küsis range jonnakusega K. Varskaja

«Kui koloonias ei õpita tundma isiksust, siis on ka dominantide kohta pärimine ülearune,» lausus vaikselt R. Landsberg.

«Ei, mispärast siis?» ütlesin ma tõsiselt. «Dominantidest ma võin üht-teist jutustada. Valitsevad need samad dominandid, mis teilgi...»

«Aga kust te meid tunnete?» küsis K. Varskaja ebasõbralikult.

«Aga teie ju istute minu ees ja keskustlete.»

«Noh, aga mis sellest?»

«Aga ma näen ju teid läbi. Te istute siin nagu oleksite klaasist ja ma näen kõik, mis toimub teie sismuses.»

K. Varskaja punastas, kuid sel hetkel vajusid kabinetti Karabanov, Veršnjov, Zadorov ja veel mõningad kolonistid.

«Kas võib sisse astuda või on siin ehk saladusi.»

«Aga kuidas siis!» ütlesin ma. «Eks tutvuge — meie külalised, Harkovi üliõpilased.»

«Külalised? See on tore! Aga kuidas on teie nimed?»

«Ksenja Romanovna Varskaja.»

«Rahel Semjonovna Landsberg.»

Semjon Karabanov pani käe vastu põske ja imestas murelikult:

«Oi, heldeke, milleks siis nõnda pikalt? Teie, tähendab, olete lihtsalt Oksana?»

«Noh, ükskõik,» nõustus K. Varskaja.

«Aga teie olete Rahel, ja kõlbab vist küll?»

«Olgu,» sosistas R. Landsberg.

«Nii. Nüüd võib teile ka õhtusööki anda. Te olete üliõpilased?»

«Jah.»

«Noh, siis võiksite ütelda, et te olete näljased nagu seesamane... nagu kes? Kui te oleksite Veršnjov ja Zadorov, ütleksite: nagu penid. Aga nüüd, noh ütleme: nagu küsupojad.»

«Aga meie oleme tõepoolest näljased,» hakkas Oksana naerma. «Kas teil pesta ka võiks?»

Läki. Me anname teid tüdrukutele üle, seal tehke, mis tahate.»

Nõnda sündis meie esimene tutvus. Igal õhtul tulid nad minu juurde, kuid ainult hetkeks. Igal juhul ei muendatud enam isiksuse tundmaõppimise juttu — Oksanal ja Rahelil polnud aega. Poisid tõmbasid nad koloonia küsimuste, meelelahutuste ja konfliktide ääretusse merre, tutvustasid terve kuhja tõepoolest noetud küsimustega. Kollektiivis alatasa üleskerkivaist vekeeriseist ja väikestest koskedest oli elaval inimesel raske mööda pääseda, sa ei jõua veel ringigi vaadata, kui ta on su oma keerisesse haaranud ja kuhugi viinud. Vahel juhtus, et tassis otse mu kabinetti ja rikkas kaldale.

Ühel õhtul tassis kohale huvitava rühma: Oksana, Raheli, Silanti ja Brattšenko. Oksana hoidis Silantil kaisest kinni ja naeris:

«Tulge, tulge, mis te vastu punnite?»

Silanti punnis tõepoolest vastu.

«Tema arendab teie koloonias laostavat joont, aga teie ei näegi.»

«Milles siis asi seisab, Silanti?»

Silanti vabastas vastumeelselt käise ja silitas paljast pealage:

«Jah, näed, mihuke lugu: regi, seesamane, jäeti meele. Semjon ja need siin, seesamane, mõtlesid õige asja välja, näed, mäelt liugu laskma. Anton, näed, ta on ise siin, las ise jutustab.»

Anton ütles:

«Linusid ja linusid: lähme liugu laskma! Noh, Semjonile ma andsin kohe sedelgarihmaga, läkski minema, aga need ei tee sellest väljagi, muudkui veavad aga rege. Noh, mis sa nendega ikka teed? Annad sedelgarihma, hakkavad nutma. Ja Silanti ütles neile...»

«Just, just!» pahandas Oksana. «Las Silanti kordab, mis ta ütles.»

«Mis seal's nii ära polnud! Tõesti, seesamane jah, ütlesin jah, ja muud midagi. Ütlesin, et ise tahad mehele minna, aga, seesamane, lõhud siin veel rege. Näed, mihuke lugu...»

«See pole veel kõik, pole kõik...»

«Aga mis siis veel? See on kõik, nagu öeldakse.»

«Ta ütles Antonile: sa rakenda ta ree ette ja kihuta Gontšarovkasse, korrapealt jääb taltsamaks. Ütlesid...»

«Seesamane, jah, ütlen veel praegugi: terved naisterahvad ja teha pole neil midagi, aga meil on hobustest puudus, näed, missugune lugu.»

«Ah!» kisendas Oksana. «Kasige, kasige, kasige siit minema! Marss!»

Silanti hakkas naerma ja läks Antoniga kabinetist välja. Oksana langes diivanile, kus Rahel juba ammu tukkus.

«Silanti on huvitav isiksus,» ütlesin mina. «Kui õige tegeleksite tema tundmaõppimisega.»

Oksana sööstis kabinetist välja, kuid peatus uksele ja ütles kedagi narrides:

«Näen läbi, ta on klaasist!»

Ja jooksis minema, otse ukse taga sattudes mingisugusesse kolonistide summa; ma kuulsin ainult, kuidas ta hää helises ja kadus minule tavaliseks saanud koloonia tuulepöörisesse.

«Rahel, minge magama.»

«Mis? Kas ma siis tahan magada? Aga teie?»

«Ma lähen minema.»

«Ah nii, nojah... muidugi.»

Lapselikult rusikakesega vasakut silma hõõrudes surus ta mul kätt ja läks kabinetist välja, jäädes õlgapidi uksepiida taha kinni.

4. TEATER

See, millest jutustasime eelmises peatükis, moodustas ainult väga tühise osa talvistest öhtutest. Praegu on koguni pisut häbi seda tunnistada, aga peaaegu kogu vaba aja me tõime ohvriks teatrile.

Teises koloonias löime tõelise teatri. Raske on isegi kirjeldada seda vaimustust, mis haaras meid, kui saime oma täielikku käsutusse veskikuuri.

Meie teatrisse võis mahutada kuni kuussada inimest, mitme küla vaatajaskonna. Draamaringi tähtsus suuresti, tõusid aga ka nõuded tema vastu.

Küll, teatris oli ka mõningaid ebamugavusi. Kalina Ivanovitš luges neid ebamugavusi isegi niivõrd kahjulikeks, et tegi ettepaneku muuta teater vankrikuuriks:

«Kui sa paned sinna vankri, siis pole temal külmast midagi, tema jaoks pole vaja ahju sisse seada. Aga publikule on ahjusid vaja.»

«Noh, eks seame ahjud üles.»

«See aitab niisama palju kui vaesele käepigistus. Sa oled ju näinud, et seal pole lagegi, aga katus on plekist ja ilma igasuguse voodrita. Ahju kütta tähendab soojendada taevariiki, keerubeid ja seeraveid, aga hoopiski mitte publikut. Ja missugused ahjud sa panedki üles? Ma on vaja vähemalt malmahje, aga kes sul lubab üles seada malmahjud, see on ju valmis tulekahju, alga etendust ja samas hakka kohe vett kallama.»

Kuid ma ei nõustunud Kalina Ivanovitšiga, seda enam veel, et isegi Silanti ütles:

Saherdune on lugu, näed, etendus, seesamane, on maksuta, ja tulekahju pärast pole muret, — keegi, samane, ei pane pahaks.»

Ahjud seadsime üles nii malmsed kui ka raudsed ja kütsime neid ainult etenduste aegu. Teatri õhku soojendama polnud nad kunagi suutelised, kogu soojus lendas neist otsekohe üles ja läks välja läbi plekkkatuse. Ja seepärast, kuigi ahjud ise köeti tulipuna-seks, eelistas publik istuda kasukais ja palituis, tühdes muret ainult selle üle, et juhuslikult ei süttiks ahju poole pööratud külg.

Tulekahju tekkis meie teatris ainult üks kord, ja seegi mitte ahjust, vaid lavale kukkunud lambist. Seejuures tekkis omapärane paanika: publik jäi kohtadele, kuid kolonistid ronisid kõik ehtsas vaimustuses lavale, ning Karabanov käratas neile:

«Noh, õige mul idioodid, kas enne pole tuld näinud või?»

Me ehitasime korraliku lava: avara, kõrge, keeruka kulisside süsteemiga, suflööriputkaga. Lava taha jäi suur vaba ruum, kuid me ei saanud seda kasutada. Et mängijaile luua talutavat temperatuuri, eraldasime sellest ruumist väikese toakese, panime sellesse plekkahju ja grimeerisime ning rõivastusime seal, kuidagi silmas pidades järjekorda ja sugude erinevust. Muus lavataguses ruumis ja laval valitses samasugune pakane nagu vabas õhuski.

Vaatesaalis seisis mitukümmend rida saelaudadest pinke, lugematu arv istekohti, — ennenägematu kultuuripõld, millel oli vaja ainult külvata ja lõigata.

Meie teatritegevus arenes teises koloonias väga kiiresti ja kees kolme talve vältel niisugustes grandioossetes mõõtudes, ilma et kunagi oleks hetkekski alanenud tempo ja hoog, et ma praegugi vaevu suudan uskuda seda, mis kirjutan.

Talvise hooaja vältel lavastasime üle neljakümne näidendi, samal ajal ei ajanud me kunagi taga mingisugust klubilist ajaviidet ja lavastasime ainult kõige tõsisemaid suuri, nelja-viie-vaatuselisi näidendeid, korra tavaliselt pealinnas teatrite repertuaari. See oli mitte millegagi võrreldav jultumus, kuid, ausõna, see polnud haltuurategemine.

Juba kolmandast etendusest peale ulatus meie teatri alane kuulsus kaugele väljapoole Gontšarovka piire. Meile tuli etendusele külaelanikke Pirogovka, Grabilovka, Babitševka, Gontsovi, Vatsivi, Storoževlje, Volovje, Tšumatski, Ozerski külast, tuli töölisi aguleist, raudteelasi jaamast ja veduritehasest, peagi hakkas käima ka linnarahvast: õpetajaid, üldse haridusosakonna töötajaid, sõjaväelasi, nõukogude töötajaid, kooperaatoreid ja varustajaid, lihtsalt noormehi ja tüdrukuid, kolonistide tuttavaid ja tuttavate tuttavaid. Esimese talve lõpul asus laupäeviti keskpäevast peale teatrikuuri ümber kaugemalt sõitnute laager. Vurrulised mehed hallides kuubedes ja kasukais rakendasid hobuseid lahti, katsid nad takuse tekiga või hobusevabaga, kolistasid ämbritega vinnaga kaevu juures, ja

muul ajal nende silmini kinnimässitud peadega kaasas, lantsisklenud ree kõrval teel külmetama hakanud jalgade soojendamiseks, jooksid kõrgetel rautatud kontadel kiikudes magamistubadesse meie tüdrukute juurde, et end soojendada ja jätkata hiljuti sõlmitud tutvust. Paljud neist vedasid õlgede alt välja korvid ja kompsud. Pikale teatrimatkale asudes olid nad kaasa võtnud toidupoolist: pirukaid, saiakesi, risti lõhki lõigatud pekinelinurki, spiraalseid vorstirõngaid ja kendjuhi¹. Suurem osa neist varudest oli määratud kolonistide kostitamiseks ja vahel oli sääraseid pidusööminguid, et lase aga olla, kuni kommunistlike noorte büroo keelas kategooriliselt ära küllasõitnud vaatajailt mistahes kinke vastu võtta.

Laupäeviti köeti teatriahje kella kahest, peale, et võimaldada siiasõitnud külalistele end soojendada. Kuid mida lähemalt tutvusi sõlmiti, seda enam tungisid külalised koloonia ruumidesse ja isegi sööklas võis näha rühma külalisi, eriti meeldivaid ja nii-ütelda ühiseid, keda korrapidajad pidasid võimalikuks laudagi kutuda.

Koloonia kassale läksid etendused küllaltki kalliks. Kostüümid, parukad, igasugused seadeldised maksid meile rublat nelikümmend-viiskümmend. Tähendab, kuus moodustas see umbes kakssada rubla. See oli väga suur väljaminek, kuid me ei kaotanud kordagi uhkust ega määranud krossigi vaatamismaksu. Me arvestasime kõige enam noorsugu, kuid külanooritel, eriti tüdrukuil polnud kunagi taskuraha.

Algul oli sissepääs teatrisse vaba, kuid peagi saabus aeg, millal teatrisaal polnud võimeline kõiki soovijaid mahutama, ja siis seati sisse pääsmed, mis jagati kohadel varakult laiiali kommunistlike noorte rakukeste, külanõukogude ja meie eriliste täisvoliliste esindajate kaudu.

Meile endile ootamatult kohtasime külaelanikkonnas kohutavat teatrijanu. Pääsmete pärast toimusid alaliselt tülid ja arusaamatused üksikute külade vahel

¹ Kendjuhh — vorsti sort.

Meile sõitsid erutatud sekretärid ja kõnelesid küllaltki tarmukalt:

«Aga miks te meile homseks ainult kolmkümmend pääset andsite?»

Teatripiletite eest vastutaja Žorka Volkov vangutab mürgiselt pead sekretäri näo ees:

«Aga sellepärast, et sedagi on teile palju.»

«Palju? Teie istute siin, bürokraadid, ja teate, et palju?»

«Me istume siin ja näeme, kuidas papitütred käivad meie pääsmetega.»

«Papitütred? Missugused papitütred?»

«Teie papitütred, säherdused punapead, laia näoga.»

Ära turdnud oma papitütred, alandab sekretär tooni, kuid ei anna alla:

«Noh, hea küll, kaks papitütart. Aga mispärast vähendasite kahekümne pääsme võrra? Oli viiskümmend, aga nüüd kolmkümmend.»

«Olete kaotanud usalduse,» vastab õelalt Žorka. «Kaks papitütart, aga kui palju papiemandaid, poe-emandaid, kulakunaisi — me ei ole lugenudki. Teie seal roiskute, aga meie peame lugema?»

«Aga mihuke sinder see ära andis, vaat on huvitav?»

«Noh, neid sindrinähku... neid me ka ei loe. Teile on kolmkümmendki veel palju.»

Sekretär tõttab kui kastetud kana koju avastatud roiskumist juurdlema, kuid tema asemele lendab kohale uus protestija:

«Seltsimehed, mis te teete? Meil on viiskümmend kommunistlikku noort, aga teie saatsite ainult viisteist tükki.»

«Kuuenda P koondsalga andmeil tuli teilt möödunud korral ainult viisteist kainen kommunistlikku noort, peale selle veel neli vanaeite, aga ülejäänud olid purjus.»

«Mitte midagi selletaolist, see on vale, et purjus. Meie omad töötavad piiritusevabrikus ja sellepärast nad tõesti lehkavad...»

«Kontrollisime, suust lehkavad, ei maksa siin midagi tehase kaela ajada.»

«Aga ma joon nad teie juurde, siis näete ise, nad

lehkavad alati, aga teie norite ja mõtlete välja. Mis vassimised need on!»

«Hata! Meie omad teevad alati vahet, kus on tehas ja kus on joobnu.»

«Noh, lisa kas või viis pääsetki, kuidas teil küll häbi pole... Te jagate siin mitmesugustele linnapreilikes-tele ja tuttavatele laiali, aga kommunistlikud noored on teil kõige viimasel kohal...»

Me mõistsime äkki, et teater pole mitte meie meelelahutus või ajaviide, vaid meie kohustus, vältimatu ühiskondlik lõiv, mille tasumisest oli võimatu loobuda.

Kommunistlike noorte büroos hakati kõvasti mõtlema. Draamaring ei suutnud oma õlgadel kanda nii-ugust koormust. Võimatu oli kujutleda, et kas või

üks laupäev mööduks ilma etendusteta, kusjuures nädalal oli esietendus. Korrata lavastust — see ei tähendanud alistuda, anda meie lähimaile naab-riks alalisile külastajaile, rikutud õhtu. Draamaringis algasid igasugused lood. Isegi Karabanov palus:

«Aga milleks siis mina? Kas olen enda ära müünud või? Möödunud nädalal mängisin preestrit, sellel nädalal kindralit, aga nüüd üteldakse — mängi partisani. Mis siis minagi olen, kas rauast olen või? Igal õhtul proov kuni kella kaheni, aga laupäeval tassi laudu ja tae dekoratsioone kokku...»

Koval toetus kätega lauale ja kisendas:

«Võib-olla on sulle vaja diivangi seada pirnipuu alla ja sina muudkui lebaskled tsipake? On vaja!»

«Kui on vaja, eks siis organiseeri nii, et kõik töotaksid.»

Organiseerimegi.»

«Organiseeri.»

«Komandöride nõukogu kokku!»

Komandöride nõukogus tegi büroo ettepaneku: ei mingeid draamaringe, kõik peavad töötama — ja lõpp.

Nõukogus armastati alati küsimust vormistada käskkirjana. Vormistatigi järgnevalt:

§ 5.

Komandöride nõukogu otsuse alusel lugeda näidendite lavastamise töö selliseks tööks, mis on kohustuslik

igale kolonistile, ja sellepärast näidendi „Käibküllide suguvõsa seisklused“ lavastamiseks määratakse samuti koondsalgad...

Edasi järgnes koondsalkade loetelu, nagu poleks asi puudutanud mitte kõrget kunsti, vaid peedirohimist või kartulite kuhjapanekut. Kunsti profaneerimine algas sellest, et draamaringi asemele ilmus kuues A koondsalk Veršnjovi juhatusel kahekümnekaheksa-inimeselises koosseisus... käsilolevaks etenduseks.

Aga koondsalk — see tähendab: tapne nimistu ja ei mingeid hilistumisi, õhtune raport hilistujate märkimisega ja muu, komandöri päevakäsk, vastuseks tavaline «just nii» käe tõstmisega, ja kui on midagi juhtunud — läbimaterdamine komandöride nõukogus või üldkoosolekul koloonia distsipliini rikkumise eest, parimal juhtumil kõnelus minuga ja mõningad ülesanded väljaspool järjekorda või kodune arest puhkepäeval.

See oli tööpoolest reform. Draamaring on ju vabatahtlik organisatsioon, siin on alati kalduvus mõningale liigsele demokratismile, koosseisu voolavusele, draamaring kannatab alati maitsete ja nõudluste võitluse all. See on märgatav eriti näidendi valikul ja osade jaotamisel. Ja meilegi draamaringis hakkas vahel esile tungima isiklik element.

Komandöride nõukogu ja büroo otsused võeti koloonia ühiskonna poolt vastu endastmõistetava asjana, mis ei kutsunud esile kahtlust. Koloonia teater — see oli samasugune asi nagu põllumajandus, nagu mõisa taastamine, nagu kord ja puhtus ruumides. Koloonia huvide seisukohalt oli ükskõik, missugune osa on ühel või teisel kolonistil lavastuses, ta peab tegema seda, mis temalt nõutakse.

Tavaliselt teatasin ma pühapäevases komandöride nõukogus, missugune näidend tuleb järgmisel laupäeval ja missugused kolonistid on soovitavad näitlejate osades. Kõik need kolonistid loeti kuuluvaks kuuendasse N koondsalka, nende seast määrati komandör. Kõik ülejäänud kolonistid jagunesid teatri koondsalkadesse, mis kandsid alati numbrit kuus ja tegutsesid kuni ühe lavastuse lõpuni. Olid järgmised koondsalgad.

Kuues N — näitlejad.

Kuues P — publik.

Kuues K — kostüümid.

Kuues Kuum — kütmine.

Kuues D — dekoratsioonid.

Kuues R — rekvisiidid.

Kuues V — valgustus ja efektid.

Kuues Kor. — koristamine, puhastamine.

Kuues M — mürad (meie keeles «lärmajad»).

Kuues E — eesriie.

Kui võtta arvesse, et seniajani oli koloniste kõigest nimest kaheksakümmend, siis saab igatühele selgeks, et ei võinudki jääda ühtegi vaba kolonisti, ja kui tükk aega suure tegelaste arvuga, siis lihtsalt ei piisanud oma omadest jõududest. Koondsalka koostades püüdis komandöride nõukogu loomulikult lähtuda individuaalsetest soovidest ja kalduvustest, kuid alati see ei õnnestunud; sagedasti oli ka nõnda, et kolonist deklareeris:

Mispärast mind määrati kuuendasse N-i? Ma pole pu kordagi mänginud.»

Talle vastati:

Mis matsijutud need on? Igal inimesel tuleb ükskord mängida esimest korda.»

Nädala jooksul kolasisid kõik need koondsalgad ja loeti nende komandörid vabadel tundidel mööda kolooniat ja isegi mööda linna ringi nagu «soolatud jäned». Meil polnud moes arvestada mitmesuguseid vabandavaid põhjusi ja seepärast läks salgakomandöride olukord sageli väga kõhedaks. Tõsi küll, linnas oli meil tutvusi, meie üritusele tundsid paljudki kaasa. Sellepärast, näiteks, hankisime head kostüümid mistahes näidendile, aga kui ei saanud, siis kuues K oskas neid teha igasuguse ajastu jaoks ja igasugusel hulgal mitmesugustest koloonias leiduvaist materjalidest ja osameist. Seejuures oli seaduseks, et mitte ainult koloonia, vaid ka töötajate asjad on meie teatrikoondsalkade üheliikus käsutuses. Näiteks oli kuues R koondsalk alati veendunud, et rekvisiite sellepärast nimetataksegi nõnda, et need rekvireeritakse töötajate korteritest. Meie ettevõtte arenemisele vastavalt tekkisid koloonias ka mõningad alalised laod. Tulistamisega näidendeid ja

üldse sõjanäidendeid me lavastasime sageli, meil kujunes terve arsenal ja peale selle sõjaväeliste mündrite, pagunite ja ordenite kogu. Aja jooksul kerkis koloonia kollektiivis esile spetsialiste, mitte ainult näitlejaid, vaid ka teisi: meil olid suurepärased kuulipildurid, kes enda leiutatud vahendite abil tegid kõige tõepärasemat kuulipildujatärinat, oli suurtükiväelasi prohvet Eliasi, kellel tuli hästi välja välg ja müristamine

Näidendi kätteõppimiseks oli ette nähtud üks nädal. Algul püüdsime teha nagu mujal maailmas: kirjutasime osad ümber ja püüdsime need pähe õppida, kuid pärast jätsime selle nalja kõrvale: polnud aega ei ümber kirjutada ega pähe õppida, sest meil oli ju ka meie tavaline koloonia töö ja kool, esmajärjekorras tuli siiski õppida koõlitundideks. Lõõnud käega kõigile teatrikonventsionaalsustele, hakkasime mängima etteütletaja varal, ja tegime hästi. Kolonistidel kujunes välja erakordne oskus haarata lennult etteütletaja sõnu, me lubasime endale keguni luksust võidelda juurdeluuletamisega ja vabadustega laval. Kuid selleks, et etendus laabuks, tuli mul oma režissöörkohustustele lisandada veel etteütletaja funktsioonid, sest etteütletajalt nõuti mitte ainult teksti kätteandmist, vaid ka üldse lava juhatamist: tal tuli parandada misanitseene, näidata vigu, juhtida laskmisi, suudlusi ja suremisi.

Näitlejaist meil puudust polnud. Kolonistide hulgas leidsid palju andekaid inimesi. Lava peategelased olid: Pjotr Ivanovitš Gošovitš, Karabanov, Vetkovski, Veršnjov, Zadorov, Marusja Levšenko, Kudlatõi, Koval, Gleisser, Lapot.

Me püüdsime valida suure tegelaskonnaga näidendeid, sest paljud kolonistid tahtsid mängida ja meil oli kasulik suurendada laval käituda oskajate arvu. Ma omistasin teatrile suurt tähtsust, sest tänu sellele paranes tugevasti kolonistide keel ja üldse avardus tunduvalt silmaring.

Kuid vahel tuli meil puudus näitlejaistki; niisugusel puhul kutsusime appi koloonia töötajad. Ühel korral lasti isegi Silanti lavale. Proovidel avaldas ta end andetu näitlejana, aga et tal oli vaja ütelda ainult üks

laus: «Rong hilineb kolm tundi», siis polnud erilist tegelikkust ületas meie ootused.

Silanti tuli välja õigel ajal ja korralikult, aga ütles nõnda:

«Rong, seesamane, hilineb kolm tundi, näed, mihuke lugu.»

Repliik avaldas publikule ülitugevat mõju, kuid selles polnud veel häda; veelgi tugevamat mõju avaldas ta põgenike jõugule, kes jaamas rongi ootas. Põgenikud väinlesid laval täielikus jõuetuses, pööramata vähimatki tähelepanu minu hüüdeile etteütletajaputkast, mida enam veel, et ka mina osutusin muljetele vastuvõtlikuks inimeseks. Silanti vaatas hetke kogu seda segadust, siis vihastus:

Teile ju räägitakse, molksed, nagu öeldakse! Kolm tundi, seesamane, rong hilines... mis selle üle siis nii rõõmustada?»

Põgenikud kuulasid vaimustusega Silanti kõnet ja tormasid paanikas laval.

Ma sain meelekindluse tagasi ja sosistasin:

Käi vanakuradi vanaema juurde! Silanti, kao kus sa oad!

Silanti kummardus minu poole:

Jah, näed, mihuke lugu...»

Ma panin raamatu küljeli — eesriide sulgemise märk.

Raske oli saada naisnäitlejaid. Tüdrukuid suutsid kuidagi mängida Levšenko ja Nastja Notševnaja, perelast — ainult Liidotška. Kõik need naisterahvad polnud sündinud lava jaoks, nad tundsid üpris piinlikkust, keeldusid järsult kallistamast ja suudlemast, isegi kui see oli näidendis tingimata ette nähtud. Ilma armastusseenideta me kuidagi läbi ka ei saanud. Näitlejannade otsimisel me proovisime läbi kõik meie töötajate ja veskiliste naised, õed, tädid ja muud sugulased, palusime tuttavaid linnas ja hädavaevalt tulime ots-otsaga kokku. Sellepärast mängisid Rahel ja Oksana juba teisel päeval pärast saabumist proovil ja vaimustasid meid kõigesti väljenduva võimega suudelda ilma vähimagi hämmelduseta.

Kord õnnestus meil agiteerida üht juhuslikku pealt-

vaatajat, mingite veskiliste tuttavat, kes oli linnast külla tulnud. Ta osutus ehtsaks pärliks: ilus, sametine hää, silmad, kõnnak — kõik vajalikud eeldused selleks, et mängida rikutud preilit mingisuguses revolutsioonilises tükis. Proovidel me sulasime naudingust ja ootasime rabavat premjääri. Etendus algas suure vaimustusega, kuid juba esimesel vaheajal tuli kulisside taha pärli mees, raudtee-telegrafist, ja ütles naisele kogu ansambli juuresolekul:

«Ma ei või lubada sul mängida selles tükis. Lähme koju.»

Päril ehmus ja sosistas:

«Kuidas ma siis saan tulla? Aga näidend?»

«Minul pole midagi pistmist näidendiga. Läki! Ma ei või lubada, et igaüks sind kallistaks ja tiriks mööda lava.»

«Aga... kuidas nii võib?»

«Sind suudeldi korda kümme ainult ühes vaatuses. Mis see siis tähendab?»

Me algul koguni jahmusime. Siis proovisime armukadetsejat veenda.

«Seltsimees, selline laval suudlemine ei tähenda ju midagi,» ütles Karabanov.

«Ma näen, kas tähendab või ei tähenda, kas ma olen pime või? Ma istusin esimeses reas...»

Ma ütlesin Lapotile:

«Sa oled osav mees, räägi talle kuidagi auk pähe.»

Lapot asus ausalt asja kallale. Ta võttis armukadetsel nõõbist kinni, asetaski ta pingile ja hakkas lahkest rääkima:

«Küll te olete ikka naljakas, niisugune kasulik, kultuurne asi! Kui teie naine niisuguse asja pärast kellegagi suudlebki, siis tuleb sest ainult kasu.»

«Kellele kasu, aga minule kaugeltki mitte kasu,» jäi telegrafist visalt oma arvamuse juurde.

«Nii on kõigile kasuks.»

«Teie järgi tuleb välja: las kõik suudlevad minu naist?»

«Naljamées, nõnda on ju parem, kui et tuleks mõni kraadepoiss!»

«Missugune kraade?»

Noh, juhtub... Aga näete, siin on ikka kõigi ees, ja te ise vaatate pealt. Oleks hulga halvem, kui kuski põõsa all, ja te ei saaks teadagi.»

Mitte midagi selletaolist!»

Kuidas mitte midagi selletaolist? Teie naine oskab hästi suudelda, mis te õige arvate, et ta saherdust sinnet laseb kaotsi minna? Las ta parem siis juba laval...»

Mees nõustus suuri vaevu Lapoti väidetega ja lubas lühikirdes naisel lõpetada etendus tingimusel, et suudlused ei oleks «tõelised». Ta lahkus solvunud. Päril oli tujust ära. Me kartsime, et etendus läheb nurja. Esimeses reas istus mees ja hüpnootiseeris kõiki nagu hoamadu. Teine vaatus möödus nagu leinatalitus, kuid üldiseks rõõmuks polnud meest kolmanda vaatusel enam esireas. Ma ei suutnud kuidagi mõista, kuhu ta kadus. Alles pärast etendust selgus asi. Karabanov ütles malbelt:

«Ma soovitasin tal ära minna. Ta algul ei tahtnud, kuid siis võttis nõu kuulda.»

«Kuidas sa seda tegid?»

Karabanovi silmad löid põlema, ta tegi kuratliku lõusta ja sisistas:

«Kuulge! Parema tehke aumehe moodi! Täna läheb kõik hästi, aga kui te kohe ära ei lähe, koloonia ausõna, me teile sarved pähe pistame. Meil on niisugused poisid, et ei pane neile vastu teiegi naisuke.»

«Noh, ja mis siis?» huvitusid näitlejad rõõmsasti.

«Ei midagi. Ta ainult ütles: «Pidage silmas, te andsite ausõna», ja läks viimasesse ritta.»

Proov toimus meil iga päev ja kogu tüki ulatuses tervikuna. Magada saime üldiselt mitteküllaldaselt. Tuleb arvestada, et paljud meie näitlejad ei osanud veel laval käia, selleks tuli õppida pähe terved misandseenid, alates üksikust käe- või jalalihutusest, üksikust peasendist, pilgust, poordest. Sellele ma pööramingi tähelepanu, lootes, et teksti eest kannab niikuinii hoolt etteütleva Laupäeva õhtuks peeti näidendit kupsiks.

Peab siiski ütlema, et me ei mänginud mitte just väga halvasti, paljudki linlased olid rahul meie eten-

dustega. Me püüdsime mängida kultuurselt, üle soolamata, kohandumata publiku maitsele, taga ajamata odavat edu. Lavastasime nii ukraina kui ka vene näidendeid.

Laupäeviti hakkas teater elama kella kahest päeval. Kui tegelasi oli palju, hakkas Butsai grimeerima kohe peale lõunat, teda abistas ka Pjotr Ivanovitš. Kella kahest kuni kella kaheksani võisid nad mänguks ette valmistada kuni kuuskümmend inimest, aga pärast seda juba grimeerisid end ise.

Etenduse lavakujunduse osas olid kolonistid mitte inimesed, vaid roõvloomad. Kui laval oli vaja sinise abažuuriga lampi, siis otsisid nad läbi mitte ainult oma töötajate korterid, vaid ka linnatuttavate korterid, aga sinise abažuuriga lambi muretsesid nad tingimata. Kui laval söödi õhtust, siis söödi tõsiselt, ilma mingi pettusega. Seda ei nõudnud mitte ainult kuuenda R koondsalga südametunnistus, vaid ka traditsioonid. Laval võltsroogade abil õhtust süüa lugesid meie artistid kolooniale ebaväärikaks. Sellepärast langes vahel meie köögile osaks valmistada suupisteid, küpsetada praadi, pirukaid või kooke. Viina asemel hangiti sidrunijooki.

Etteütleva kongis värisin ma alati õhtusöögi sooritamise aegu: näitlejad olid niisugusel hetkel liigselt haaratud mängust ja lakkasid etteütlevale tähelepanu pööramast, venitades stseeni selle hetkeni, kuni lauale polnud enam midagi jäänud. Tavaliselt tuli mul kiirendada tempo saarast laadi märkustega:

«Juba jätkub teile... kuulsite? Lõpetage õhtusöök, kurat teid võtaks!»

Näitlejad vaatasid mulle imestades otsa, osutasid silmadega ärasõomata hanele ja lõpetasid õhtusöögi alles siis, kui ma läksin vihast tulipunaseks ja sisistasin:

«Karabanov, laua tagant minema! Semjon, ja ütleva ühtlasi, lurjus: «Ma sõidan minema.»»

Karabanov kugistab kiiruga alla mälumata haneliha ja ütleb:

«Ma sõidan minema.»

Aga külisside taga heidab ta mulle vaheajal ette:

«Anton Semjonovitš, no kuidas teil pole häbi! Harva

kui üldse saab saherdust hanepraadi süüa, ja sedagi ei lasta...»

Kuid tavaliselt püüdsid näitlejad võimalikult vähe süüa püüda, sest seal oli külm nagu õues.

Näidendis «Masinate mäss» oli Karabanovil tarvis terve tund tolgendada laval paljalt, ainult kitsas side taber muete. Näidend toimus veebruaris ja meie õnnetuks oli ligi kolmkümmend kraadi pakast. Jekaterina Grigorjevna nõudis etenduse ärajätmist, veendes meid, et külm võtab Semjoni tingimata ära. Asi lõppes õnnelikult: Semjonil võttis külm ainult varbad ära, sest Jekaterina Grigorjevna hõõrus teda pärast vaatust minisuguse soojendava seguga.

Külm segas siiski meie kunstilist kasvamist. Meil etendus näidend nimega «Seltsimees Semivzvodnõi». Laval kujutatakse mõisniku aeda ja ette nähtud oli ka raidkuju. Kuues R ei leidnud kuskilt kuju, ehkki otsis läbi kõik linna kalmistud. Otsustati läbi ajada kogu kujuta. Aga kui avanes eesriie, nägin ma imestusega ka kuju, dekoreeritud taburetil seisis üleni kriidiga määratud ja voodilinasse mähitud Šelaputin ning nähtis kavalalt minu poole. Ma silgasin eesriide ja ajan kuju kuuenda R-i suureks kurvastuseks lavalt minema.

Eriti kohusetundlikud ja leidlikud olid kuuendad M mandsalgad. Lavastasime «Azefi». Sazonov heidab pommi Plehve pihta. Pomm peab lõhkema. Kuuenda M komandör Ossadtši ütles:

«Selle plahvatuse teeme tõelise.»

Et mina mängisin Plehvet, siis olin sellest küsimusest kõige enam huvitatud.

«Kuidas seda mõista — tõelise?»

«Aga niisuguse, et teatergi võib vastu taevast lennata.»

«See on juba üleliigne,» ütlesin ma ettevaatlikult.

«Ei, pole viga,» rahustas mind Ossadtši, «kõik lõpeb hästi.»

Enne plahvatusstseeni näitas Ossadtši mulle ettevalmistusi: külisside taha oli seatud mitu tühja tunni, iga tunni juures seisis kolonist kaheraudsega, mille laengust oleks jätkunud mammutile. Lava teises küljes oli

põrandale pandud klaasitükke ja iga tüki kohal kolonist telliskiviga. Kolmandas küljes lavauste vastas istus pool tosinat poissi, nende ees põlesid küünlad, aga käes olid neil pudelid mingisuguse vedelikuga.

«Mis matused need on?»

«Aga see ongi see kõige tähtsam: pudeleis on petrooleum. Kui on vaja, võtavad poisid petrooleumi suhu ja puhuvad seda küünaldele. Väga hästi tuleb välja.»

«Käige kus... Tulekahju võib ju tekkida.»

«Ärge kartke, vaadake ainult, et petrooleumiga silmi välja ei põletataks, aga tulekahju kustutame meie ära.»

Ta näitas mulle veel üht rida koloniste, kelle jalge ees seisis veega täidetud ämbrid.

Piratud kolmest küljest niisuguste ettevalmistustega, hakkasin ma läbi elama õnnetu ministri saatust ja mõtlesin tõsiselt sellele, et kuivõrd ma isiklikult ei pea vastutama kõigi Plehve kuritegude eest, siis on mul äärmisel juhtumil õigus kaduda läbi saali. Ma püüdsin veel kord leevendada Ossadtši kohusetunnet.

«Aga kas saab siis petrooleumi veega kustutada?»

Ossadtšit ei saanud millegagi väärata, ta tundis seda küsimust kõrgeima eruditsiooni kõigi tunnustega:

«Petrooleum, kui teda puhuda küünlale, muutub gaasiks ja seda pole vajagi kustutada. Võib-olla tuleb kustutada muud esemeid...»

«Näiteks mind?»

«Teid kustutame esimeses järjekorras.»

Ma alistasin oma saatusele, kui ma ära ei põle, siis igal juhtumil kallatakse mind üle külma veega, ja seda kahekümnekraadilise pakasega! Ent kuidas võisin ma paljastada oma argust kogu kuuenda M koondsalga ees, kes oli kulutanud nii palju energiat ja leidlikkust plahvatuse kujutamisele!

Kui Sazonov heitis pommi, oli mul veel kord võimalus pugeda Plehve nahka ja ma ei kadestanud teda: jahipüssid tulistasid tünnidesse, tünnid kajasid vastu, rebestades vitsad ja minu trumminahad, tellised sadasid klaasitükkide sekka, pool tosinat suud puhusid noorte kopsude kogu jõuga põlevaisse küünlaissse petrooleumi ja kogu lava muutus hetkeks üheks lammata-vaks tulepööriseks. Ma kaotasin võimaluse halvasti

mängida omaenda surma ja langesin peaaegu meele-
markuseta põrandale kuuenda M koondsalga kõrvulu-
kustava aplausi ja vaimustusehüüete saatel. Ülalt lan-
ges mulle kaela musta rasvast petrooleumitahma. Ees-
tite sulgus, Ossadtši tõstis mind kaenla alt toetades
püsti ja küsis hoolitsevalt:

Ega teil kuskil ei põle?»

Mul põles ainult peas, kuid ma vaikisin sellest; kes
vois teada, mida kuuenda M koondsalk selleks puhuks on
varunud.

Samasuguse vahendiga me lasksime õhku ka auriku
ühe õnnetu reisi aegu NSVL revolutsioonilistele randa-
dele. Selle sündmuse tehnika oli veelgi keerulisem. Vaja
oli mitte ainult auriku igast aknast tuleleeki välja
puhuda, vaid näidata ka, et aurik tõesti lendab õhku.
Selleks istus auriku taga mitu kolonisti, kes loopisid
õhku plankusid, toole, taburette.

Nad õppisid varakult selgeks viguri, kuidas päästa
oma pea kõigi nende asjade eest, kuid kapten Pjotr
Ivanovitš Gorovitši käsi käis halvasti: tal süttisid käis-
tel olevad pabertressid ja ta sai tugevasti põrutada
ülalt kaela langevast mööblist. Muide, ta ei kaevanud,
ja meil tuli oodata pool tundi, kuni ta oli oma jao täis
saanud, enne kui saime kindlasti teada, kas kõik tema
kapteni-organid on täies korras.

Mõningaid osi oli meil tõesti raske mängida. Kolonis-
tid ei tunnustanud näiteks mingisuguseid lavataguseid
tulistamisi. Kui teid oli vaja tulistada, siis pidite val-
mistuma tõsisele katsumusele. Teie tapmiseks võeti
lavaline nagaan, padrunist võeti kuul välja ja kogu
vaba ruum topiti täis paklaid või vatti. Vajalikul hetkel
kõmmutati teie pihta terve hunnik tuld ja et tulistaja
oli alati innustunud oma osast, siis sihtis ta teile tingi-
mata näkku. Kui teie pihta oli vaja tulistada mitu lasku,
siis valmistati mainitud põrguretsepti järgi terve
trumlitäis.

Publikul oli siiski parem, ta istus soojades kasuka-
es, siin ja seal küdesid ahjud; oli keelatud ainult
päevalilleseemneid närida ja lisaks ei tohtinud joob-
nuna teatrisse tulla. Seejuures loeti vana traditsiooni
kohaselt joobnuks iga inimene, kelle juures üksikasja-

lisel uurimisel ilmnes kõige nõrgemgi alkoholilõhn. Niisuguse või ligikaudugi niisuguse lõhnaga inimese oskasid kolonistid korrapealt välja aimata mitmesaja-pealise pealtvaatajate summa hulgast ja veelgi paremini oskasid nad ta reast välja tirida ning häbiga ukse taha tõsta, halastamatult kõrvust mööda lastes väga tõele sarnleva kinnituse:

«Aga ausõna, ainult hommikul jõin kannu õlut.»

Minule kui režissöörile langesid osaks veel lisakan-natused nii etendusel kui ka enne etendust. Kudlatõile, näiteks, ei suutnud ma kuidagi pähe õpetada niisugust fraasi, nagu:

„Võeti andameid ja makse
kõigi möödunud aastate eest.“

Ta tunnistas millegipärast ainult niisugust varianti:

„Võeti kandameid ja makse
kõigi möödunud aastate eest.“

Nõnda ütles ta ka etendusel.

«Revidendi» lavastuses mängisid kolonistid hästi, kuid etenduse lõpul muutsid minu tighedaks fuuriaks, sest isegi minu vastupidavad närvid ei suutnud taluda niisuguseid tugevaid muljeid:

Amos Fjodorovitš: Kas uskuda kuuldusi, Anton Semjonovitš? Teile olevat osaks saanud haruldane õnn?

Artemi Filippovitš: Mul on au õnne soovida Anton Semjonovitši ebatavaliselt õnne puhul. Ma rõõmustusin südamest, kui kuulsin. Anna Andrejevna, Maria Antonovna!

Rastakovski: Soovin õnne, Anton Semjonovitš. Ja andku jumal pikka eluga noorpaarile ja andku teile arvukaid järeltulijaid, lapselapsi, lapselapselapsi. Anna Andrejevna, Maria Antonovna!

Korobkin: Mul on au teile õnne soovida, Anton Semjonovitš.

Kõige hullem oli see, et laval ei saanud ma linnapea-liku mundris mingisuguste vahenditega kõigi nende koletistega arveid õiendada. Alles pärast tummstseeni, kühsside taga, vallandus mu viha:

«Kurat võtku teid, mis see siis tähendab? See mõni-tamine, kas see oli meelega tehtud?»

Mulle vaatasid otsa imestunud näod, ja postmeister Zadorov küsis:

«Milles asi seisab? Mis on siis juhtunud? Kõik möo-dus ju hästi?»

«Mispärast te kõik nimetasite mind Anton Semjono-vitšiks?»

«Aga kuidas siis... Ah jaa... Ah, sa kuramus...!»
[Linnapealik on ju Anton Antonovitš.]

«Aga proovidel te nimetasite ju õigesti!»

«Kurat seda teab... proovidel on teine asi, aga siin oled ikkagi natuke nagu erutatud...»

5. KULAKLIK KASVATUS

Kahekümne kuuendal märtsil pühitseti A. M. Gorki sünnipäeva. Meil oli teisigi pühi, neist jutustan kunagi üksikasjalisemalt. Me püüdsime, et meil oleks pidudel rohkesti rahvast ja laudadel valitseks küllus, ning, ausalt ütelda, kolonistid armastasid pidutseda, eriti aga pidudeks valmistuda. Kuid Gorki päeval oli meie suhte erinev võlu. Sel päeval me võtsime vastu kevadet. See oli endastmõistetav. Juhtus, et poisid seadsid pa-raadlauad üles, tingimata õuele, et kõik mahuksid koos peolauda istuma, ja äkki puhub idast vaenulikku hingust: meid ründavad teravad kurjad terad, kipruvad loigukesed õuel, ja samas kohe põrisevad trummid meie lipu tervituseks pidupäeva puhul. Ükskõik, kolonist libistab pilukil silmad idakaarde ja ütleb:

«Päris tublisti lõhnab juba kevade järele!»

Gorki pühal oli veel üks seik, mille meie ise välja mõtlesime, väga hindasime, ja mis meile hirmsasti meeldis. Juba ammu olid kolonistid otsustanud nõnda, et sellel päeval pidutseme «kõigest jõust», kuid ei kutsu ainustki kõrvalist inimest. Taipab mõni ise tulla — olgu kalliks külaliseks, ja seda just sellepärast, et ise taipas tulla, aga üldse on see meie perekondlik pidu ja kõrvalistel inimestel pole siin midagi otsida. Ja pidu kujuneski tõesti kuidagi eriliselt lihtsaks ja hubaseks, gorkilased lähenesid üksteisele kuidagi veel sugulasli-kumalt, kuigi peovormid polnud sugugi kodused. Alati

paraadiga, lipp toodi pidulikult välja, peeti kõnesid, mööduti piduliku marsiga Gorki portreest. Pärast seda istuti laudadesse ja — ega me hakka tagasihoidlikkust teesklema — Gorki terviseks... ei, ei joodud küll midagi, kuid söödi lõunat... kohutav, kuidas söödi lõunat! Kalina Ivanovitš ütles lauast tõustes:

«Ma mõtlen nüüd, et pursuisid ei saagi hukka mõista, parasiite. Pärast sihukest lõunat, mõistad, ei suuda ükski tõbras töötada, kummatigi veel inimene...»

Lõunaks oli borš, kuid mitte lihtsalt borš, vaid eriline, niisugust borši keedavad perenaised ainult siis, kui peremehel on nimepäev; siis pirukad liha-, kapsa-, riisi-, kohupiima-, kartuli- ja pudrutäidisega, iga pirukäs niisugune, et ei mahu ühtegi kolonisti taskusse, pärast pirukaid praetud sealiha, mitte turult toodud, vaid omast kasvandusest, kus seda kümnes salk on kasvatanud juba sügisest peale spetsiaalselt Gorki päevaks. Kolonistid oskasid hoolitseda seakarja eest, kuid sigu tappa ei tahtnud keegi, isegi kümnenda komandör Stupitsõn keeldus:

«Ei suuda tappa, kahju, kena siga oli Kleopatra.»

Kleopatra tappis ära muidugi Silanti Ottšenašš, motiveerides oma tegu nõnda:

«Kehva siga, seesämanane, tapku vaenlane, aga meie tapame, nii ütelda, hea sea. Näed, mihuke lugu.»

Pärast Kleopatrast oleks võinud ka hinge tõmmata, kuid lauale ilmusid kausid ja liuad hapukoorega, nende kõrvale vareenikute mäed. Ja ükski kolonist ei tõtanud hinge tõmbama, vaid, vastupidi, pöördus täie tähelepanuga vareenikute ja hapukoore poole. Pärast vareenikuid tuli kissell, mitte saksikult alustassidel, vaid sügavais taldrikuis, ja mul ei olnud juhus näha, et kolonistid oleksid söönud kisselli ilma leivata või pirukata. Alles pärast seda loeti lõuna lõpetatuks ja igaüks sai lauast lahkudes kotikese kompvekkide ning küpsistega. Sel puhul ütles Kalina Ivanovitš õigesti:

«Ah, kui neid Gorkisid sagedamini sünniks, küll oleks tore!»

Pärast lõunat ei läinud kolonistid puhkama, vaid suundusid kuuenda koondsalgana valmistama näidendi

— hooaja viimase etenduse lavastamist. Kalina Ivanovitš oli väga huvitatud etendusest:

«Vaatan, vaatan, mis asi too on. Olen kuulnud paljude sellest samusest põhjast, aga näinud pole. Ja lugeda ka nagu pole olnud juhust.»

Peab ütlema, et sel puhul Kalina Ivanovitš tugevasti suurendas oma juhuslikku äpardust: lugemise saladusest suutis ta suuri vaevu jagu saada. Kuid täna oli Kalina Ivanovitš heas tujus ja tema kallal ei tohtinud nohida. Gorki pidu tähistati sel aastal erilisel viisil: kommunistlike noorte organisatsiooni ettepanekul kehtestati sel aastal kolonisti aunimetus. Kaua arutlesid seda reformi nii kolonistid kui ka pedagoogid, kuid jõudsid ühisele arvamusele, et see on hea mõte. Kolonisti nimetus anti ainult sellele, kes tõesti hindab kolooniat ja võitleb tema parandamise eest. Aga kes sabas korigib, viriseb, norutab või tasahiljukesi eputab, see on ainult kasvandik. Peab tõtt ütlema, niisuguseid leidis ainult vähe, inimest kaksikümmend. Kolonisti nimeuse said ka koloonia vanad töötajad. Sealjuures otsustati: kui töötaja üheaastase töö järel ei saa seda nime, tähendab, ta peab kolooniast lahkuma.

Igale kolonistile anti nikeldatud märk, mis valmistati meile Harkovis eritellimise peale. Märk kujutas paisterõngast, sellel tähed MG, ülal punane viisnurk.

Täna sai paraadil märgi ka Kalina Ivanovitš. Ta oli selle üle väga rõõmus ega varjanudki oma rõõmu:

«Kui ma teenisin sedasamast Nikolai Aleksandrovitši, ainult setukest õnne oli, et sain husaariks, aga muud andsid paljasjalgsed ordeni, parasiidid. Ja midagi pole viga, — koguni, mõistad sa, on heameel. Vaat mis ikka tähendab, kui riigivõim on nende käes! Ise käivad püksata, aga annavad ordineid.»

Kalina Ivanovitši rõõmu süngestas Maria Kondratjevna Bokova ootamatu saabumine. Kuu aja eest oli ta määratud meie kubermangu sotsiaalse kasvatuse osakonna juhatajaks, ja kuigi teda ei peetud meie otse ülemuseks, valvas ta teataval määral ometi üle.

Voorimehe sõidukist maha roninud, oli ta väga imes-

tunud, nähes meie paraadlaudu, mille taga lõpetasid pidusoõki need kasvandikud, kes olid serveerinud lõunalauas. Kalina Ivanovitš tõttas kasutama tema imestust ja kadus tähelepandamatult, jättes mind tasuma arveid ka tema kuritegude eest.

«Mis pidutsemine teil siis on?» küsis Maria Kondratjevna.

«Gorki sünnipäev.»

«Aga miks mind ei kutsutud?»

«Sel päeval me kõrvalisi isikuid ei kutsu. Meil on siisugune komme.»

«Ükskõik, asume siis lõunatama.»

«Asume. Kus see Kalina Ivanovitš on?»

«Ah, see hirmus vanamees? Mesink? Kas ta kadu praegu minu pärast? Ja teie olite samuti osaline selle alatuses? ... Mind ei lasta nüüd kubermangu haridusosakonnas liikudagi. Ja komandant ütleb, et mul arvatakse kaks aastat palgast maha. Kus on see teie Kalina Ivanovitš, tooge ta siia!»

Maria Kondratjevna tegi tigea näo, kuid ma nägin, et Kalina Ivanovitšil polnud erilist ohtu karta: Maria Kondratjevna oli heas tujus. Ma saatsin kolonisti tema järele. Kalina Ivanovitš tuli ja kummardus juba kaugel:

«Ärge lähemale tulgegi!» naeris Maria Kondratjevna. «Häbenege ometi! Hirmutis siisugune!»

Kalina Ivanovitš istus pingile ja ütles:

«Hea asja tegime.»

Ma olin Kalina Ivanovitši kuriteo tunnistajaks nädala aega tagasi. Me sõitsime temaga haridusosakonda ja astusime Maria Kondratjevna kabinetti mingi tühi asja pärast. See oli määratu suur kabinet, mis oli sisustatud arvuka, mingisugusest erilisest puust mööbliga. Keset kabinetti seisis Maria Kondratjevna laud. Tal oli eriline menu: ümber tema laua seisis alati jõuk mitmesuguseid haridusosakonna tüüpe, ühega ta kõnele teine võttis keskustelust osa, kolmas kuulas; kes kõneles telefoniga, kes kirjutas laua otsas, kes luges, kes käed lukkasid talle ette paberi allakirjutamiseks, ja peale selle aktiivi terve hulk inimesi lihtsalt seisis ja keskustles. Käratsemine, suitsulehk, praht.

Meie Kalina Ivanovitšiga võtsime diivanil istet ja vestlesime mingist oma asjast. Kabinetti torimas tugevasti erutatud kõhn naine ja jutuga otse minu juurde. Muuri vaevu taipasime, et jutt on lasteaiast, milles on lapsed ja on hea meetod, kuid pole vähimatki mööblit. Naine nähtavasti polnud siin mitte esimest korda, sest ta valjendas end väga energiliselt ega avaldanud mingit huilust asutuse vastu:

Kurat neid võtaks, avati lasteaedu terve linn linnas, aga mööblit ei anta. Mille peal lapsed peavad istuma, küsin ma? Üteldakse: tulge täna, antakse mööbel. Ma tõin lapsed kolme versta tagant kaasa, tõin sõiduki — pole kedagi, ja kaevata pole ka kellelegi. Mis kord see siisugune on? Käin terve kuu aega. Aga endal, naine, kui palju mööblit, ja kelle jaoks, tekib küsimus?»

Vaatamata naise valjule häälele ei pööranud ükski Maria Kondratjevna lauda piiravaist isikuist temale tähelepanu, ja vististi ei kuulnudki teda üldises kätises keegi. Kalina Ivanovitš vaatas ümbritsevale sisustusele, lei peoga vastu diivanit ja küsis:

«Ma saan teist nii aru, seltsimees, et see mööbel sobib teile?»

See mööbel?» rõõmutses naine. «See on ju lausa loredus ise! ...»

Noh, mis siis veel?» ütles Kalina Ivanovitš. «Kui ta kord juba teile sobib, ja siin seisab ta ilma otstarbeta, mis võtke see mööbel siit oma lapsukestele.»

Erutatud naise silmad, mis selle hetkeni olid tähelepanelikult jälginud Kalina Ivanovitši miimikat, tegid äkki ühe tiiru ja jäid uuesti Kalina Ivanovitšile peatuma:

Kuidas seda mõista?»

Üsna tavaliselt: kandke välja ja laduge oma varukutele.»

Issand, aga kuidas siis?»

Kui te mõtlete dokumente, siis sellele ärge pöörake tähelepanu, leidub parasiite, kes nii palju pabereid täis kirjutavad, et sellest kellelgi heameelt poleks. Koristage ära!»

Noh, aga kui küsitakse, kuidas ma siis ütlen, et kes lubas?»

«Nii ütlegegi, et mina lubasin.»

«Tähendab teie lubasite.»

«Jah, mina lubasin.»

«Issake!» oigas naine rõõmsalt ja vurtsatas koiliblika kergusega toast välja.

Minuti pärast vuhises ta uuesti tagasi juba paari kümne lapse saatel. Nad tormasid lõbusalt toolide, tugi-
toolide, poolpehmete toolide, diivanite kallale ja hakkasid neid mõninga raskusega uksest välja vedama. Ragin täitis kogu kabineti ja see ragin köitis Maria Kondratjevna tähelepanu. Ta tõusis laua tagant ja küsis:

«Mis teie seal teete?»

«Välja kanname,» ütles tõmmu jõmpsikas, tassides kaaslasega tugitooli.

«Kas ei saaks siis tasemini,» ütles Maria Kondratjevna ja istus oma haridusasju jätkama.

Kalina Ivanovitš vaatas mulle pettunult otsa.

«Sa kuulsid? Kuidas küll nii võib? Nii need, parasidid, needsamad lapsepõrnikad, tassivad kõik tühjaks.»

Ma silmitsesin juba ammugi vaimustusega Maria Kondratjevna kabineti paljaksriisumist ega olnud suuteline pahandama. Kaks poisikest kiskusid meie alt diivanit, me andsime neile täieliku võimaluse ka see välja tassida. Hoollitsev naine sagis veel mõne korra oma kasvandike vahel, jooksis siis Kalina Ivanovitši juurde haaras tema käe ja raputas seda tundeküllaselt, nautides suuremeelse inimese piinlikult naeratavat nägu.

«Aga kuidas on teie nimi? Ma pean ju teadma. Te otse päästsite meid!»

«Milleks on teil vaja teada, kuidas minu nimi on? Praegu, teate, õnnistust kellelegi ei jagata, hingepalvu oleks ka veel nagu varajane...»

«Ei, ütlege, ütlege...»

«Teate, ma ei armasta, kui mind tänatakse,»

«Kalina Ivanovitš Serdjuk, nõnda kutsutakse seda head inimest,» ütlesin mina tundegea.

«Aitäh teile, seltsimees Serdjuk, aitäh!»

«Ei ole tänu väärt. Aga viige ainult rutem minema, muidu tuleb veel mõnel pähe otsus ümber muuta.»

Naine leidas minema vaimustuse ja tänulikkuse tii

ludel. Kalina Ivanovitš kohendas oma mantli vööd, kohatas ja süütas piibu.

Aga miks sa ütlesid? Oleks niigi hea olnud. Ei armasta, tead, kui mind väga tänatakse... Aga siiski on huvitav: kas jõuab asjadega kohale või ei jõua?»

Peagi pudenesid Maria Kondratjevna piirajad teiste haridusosakonna ruumidesse ja meie saime audientsi. Maria Kondratjevna lõpetas meiega ruttu, vaatas hajameelselt ringi ja huvitus:

«Kuhu see mööbel viidi, huvitav? Jäeti mulle tühi kabinet.»

See viidi ühte lasteaeda,» lausus Kalina Ivanovitš, nähtavalt, nõjatudes toolikorjule.

Alles kahe päeva pärast selgus mingi ime läbi, et kabinet oli ära viidud Kalina Ivanovitši loaga. Meid kutsuti haridusosakonda, kuid me ei sõitnud. Kalina Ivanovitš ütles:

«Hakkan mina sinna sõitma mingisuguste toolidega. Ja kas mul vähe on omagi muresid?»

Neil põhjustel tundiski Kalina Ivanovitš nüüd pisut piinlikkust.

Hea asja tegime. Mis seal's ikka?»

«Kuidas teil ka häbi pole? Mis õigus oli teil lubada?»

Kalina Ivanovitš pööras end armastusväärseks toolil:

«Minul on õigus kõike lubada, ja üldse igal inimesel on õigus. Ma luban teil praegu osta endale mõisa, luban — ja kõik. Ostke. Aga kui tahate, võite ka muidu võtta, samuti luban.»

«Kuid ma võin ju ka lubada,» vaatas Maria Kondratjevna ringi, «ütleme, ära vedada kõik need taburetid ja laudad?»

Võite küll.»

«Noh, ja siis?» jätkas Maria Kondratjevna hämmastunult pealekäimist.

Muud midagi!»

«Noh, kuidas siis nõnda? Võetakse ja viiakse minema?»

Kes viib?»

Ükskõik kes»

«He-he-he, ega ikka ei vii, oleks huvitav vaadata, mihukesena ta siit ise minema sõidab.»

«Ta ei sõidaks, vaid teda viidaks,» ütles naeratades Zadorov, kes oli juba ammu seisnud Maria Kondratjevna selja taga.

Maria Kondratjevna punastas, vaatas Zadorovi poole üles ja küsis kohmetult.

«Te arvate nii?»

Zadorov paljastas kõik hambad.

«Jah, mulle näib nõnda.»

«Mingisugune röövlifilosoofia,» ütles Maria Kondratjevna. «Kas nõnda te kasvatate oma kasvandikke?» pöördus ta rangelt minu poole.

«Ligikaudu nõnda...»

«Mis kasvatus see siis on? Mööbel tassiti kabinetist minema, mis see siis on, ah? Keda te kasvatate? Tähen-dab, kui on ripakil, võta, jah?»

Meid kuulas rühm koloniste ja nende nägudel peegeldus kõige elavam huvi areneva vestluse vastu. Maria Kondratjevna ägestus, tema toonis eraldasin ma hästi varjatud pahameelenoodikese. Ma ei tahtnud jätkata vaidlust niisuguses suunas. Ütlesin rahuarmastavalt

«Kõneleme sellest küsimusest kunagi põhjalikumalt, sest küsimus on siiski keerukas.»

Kuid Maria Kondratjevna ei andnud järele:

«Mis keeruline küsimus siin on? Väga lihtne, teil on kulaklik kasvatus.»

Kalina Ivanovitš mõistis tema pahameele tõsidust ja istus talle lähemale.

«Te ärge vihastuge minu, vanainimese peale, aga nõnda küll ei tohi ütelda, et kulaklik. Meil on nõukogu-lik kasvatus. Ma muidugi tegin nalja, mõtlesin, et pere-naine istub ise siinsamas, naerab ja kõik, aga võib-olla pöörab tähelepanu ka sellele, et lapsukestel pole toole. Aga perenaine on halb: tema oma nina alt viiakse mööbel minema, ja nüüd otsib ta süüdlasi, kulaklik kasvatus...»

«Tähendab, ka teie kasvandikud teevad nõnda?» kaitses Maria Kondratjevna end juba nõrgalt.

«Ja las teevad pealegi nõnda edasi...»

«Milleks?»

Aga nimme, et halbu peremehi õpetada.»

Kolonistide jõugu tagant astus esile Karabanov ja ulatas Maria Kondratjevna kepikele, mille külge oli kootud lumivalge ninarätt, — täna jagati neid kolonistidele peo puhul.

Tostke aga valge lipp üles, Maria Kondratjevna, ja alustage kiiremini.»

Maria Kondratjevna hakkas äkki naerma ja ta silmad loid särama:

Alistun, alistun, ei ole teil kulaklikku kasvatust, keegi pole mind paljaks riisunud, sots-kasvatuse daam ulatub.»

«... kui ma võõras kasukas ronisin välja etteütleja-»

«... istus Maria Kondratjevna tühjenenud saalis ja tahelepanelikult kolonistide viimaseid liigutusi.

«... taga nõudis Toska Solovjovi kõrge tiiskant:

Semjon, Semjon, aga kas kostüümi andsid ära? Anna kostüüm ära, ja siis käi minema.»

Talle vastas Karabanovi hääl:

Tosjake, iludus, mis sulle pähe tuleb, ma mängisin ju Satinit.»

Ah, Satinit! Noh siis jäta see endale mälestuseks!»

«... va äärel seisab Volohhov ja kisendab pimedusse:

«Galatenko, nõnda ei lähe, ahi tuleb kustutada.»

«Ta kustub ju isegi,» vastab Galatenko unise kähi-ninga.

«Aga ma ütlen sulle, kustuta ära. Oled kuulnud ka... mitte jätta ahjusid põlema.»

«... k, kask!» toriseb Galatenko. «Kustutan...»

«... võtab rühm koloniste narisid lahti ja keegi seab: «Päike tõuseb ja läheb looja.»

Need lauad homme viia puusepatöökotta,» tuletab meelde Mitka Ževeli ja äkki möirgab: «Anton! Anton, ae!»

Kulisside tagant vastab Brattšenko:

Jahaa, aga mis sa siis kisendad nagu eesel?»

Kas homme annad vankri?»

Annan küll.»

Hobuse kah?»

Aga kas sa ise ei jaksa kohale vedada?»

Ei jätku jõudu.»

«Aga kas sulle vähe kaeru antakse?»

«Vähe.»

«Tule, ma annan sulle.»

Ma läksin Maria Kondratjevna juurde.

«Kus te ööbite?»

«Ma ootangi Liidotškat. Ta võtab grimmi maha ja viib mind enda juurde... Ütelge, Anton Semjonoviš, teil on nii kenad kolonistid, kuid eks ole see ju rasked nüüd on väga hilja, nad alles töötavad, aga kui väsinud nad on, kujutlen! Kas ei võiks neile anda midagi süüa? Kas või neilegi, kes töötasid.»

«Töötasid kõik, kõigile pole midagi anda.»

«Noh, aga teie ise, teie pedagoogid, teie mängisite täna ka, ja kõik oli huvitav — mispärast ei peaks teie kõik kogunema, istuma, juttu ajama, noh, ja... ees tama. Mispärast mitte?»

«Kell kuus peame üles tõusma, Maria Kondratjevna»

«Ainult sellepärast?»

«Kas mõistate, milles on asi,» ütlesin ma sellele armasale, heale naisele, «meie elu on palju karmim kui näib Hoopis karmim.»

Maria Kondratjevna vajus mõttesse. Lavalt hüppas alla Liidotška ja ütles:

«Täna oli hea etendus, kas pole tõsi?»

6. AAMORI NOOLED

Gorki päevast peale algas kevad. Juba mõnda aega olime hakanud teatud aladel tundma kevade ärkamist.

Teatritegevus lähendas koloniste tugevasti külanoor soole ja mõningais lähenemispunktides avaldusid tunded ning plaanid, mis polnud ette nähtud sotsiaalse kasvatus teoorias. Eriti kannatasid kolonistid, kes olid komandöride nõukogu tahtel seatud kõige ohtlikumasse kohta, kuuendasse P koondsalka, mille nimetuses täht «P» kõneleb paljutähendavalt publiku

Need kolonistid, kes mängisid laval kuuenda P koondsalka koosseisus, olid kuni lõpuni teatrimürgi kiusatuses. Nad elasid laval sagedasti üle romantilisi ülevusmeeleolusid, elasid läbi ka lavaarmastust, aga juu-

telottu olidki mõneks ajaks päästetud nõndanimetatud «armase tundmuse» piinadest. Nõndasamuti päästev oli olukord teistes kuuendates koondsalkades. Kuuendas salgas oli poistel alati tegemist tugevate lõhkeainetega.

Paranets võttis harva sideme pea ümbert, mis sai astada tema arvutute pürotehniliste harjutuste juu-

Ja selleski koondsalkas ei leidnud armastus kuni nagu pinda: kõrvulukustavad aurikute, bastionide ja minstrisõidukite plahvatused haarasid kolonistide tunde kuni viimase sügavuseni ja neis ei võinud enam murettida «sünget, ähmast ihade tulukest». Vaevalt võis murettida säärane «tuluke» ka neil poistel, kes tassisid mööblit ja dekoratsioone — liiga otsustavalt toimus sel puhul, väljendades pedagoogilises keeles, sublimatsioon. Isegi «kuumad» koondsalkad, kes arendasid oma tegevust otse tihedas publikumassis, olid kaitstud Aamori noolte eest, sest kõige kergemeelsemalgi Aamoril poleks pähe tulnud sihtida tahmunud, suitsunud, mustaks määrdunud kujude pihta.

Kuuenda P koondsalka kolonist aga seisis lootusetult hukkumisele määratu positsioonil. Ta läks peosaali kolonisti parimas ülikonnas, ma kontrollisin teda ja näa gutasin pisimagi korratuse pärast. Tal vaatas rinnataskust koketeerivalt välja puhta ninaräti nurk, tema soeng oli alati elegantsuse eeskujuks, ta oli kohustatud olema viisakas nagu diplomaat ja tähelepanelik nagu hamba- tehnik. Ja varustatud niisuguste voorustega, langes ta vältimatult teatavate võlude mõju alla, mida nii Gon- rovka, Pirogovka kui ka Volovje külas valmistatakse ette umbes samade retseptide järgi nagu Pariisi salongideski.

Esimene kohtumine meie teatri uksele piletite kontrollimise ja vaba koha otsimise aegu nagu poleks ähvardanud mingisuguste ohtudega: näitsikuile näis nende suurepärase, erutavate sõnade ja niisuguste tehnikameetodena vaatepiltide peremehe ja korraldaja kuju alles veetlevana-puutumatusena, peaaegu ligipääsmatusena armastusele, niivõrd ligipääsmatusena, et küla kavalericidki,

ades sedasama vaimustust, ei piinelnud armukadeduses. Kuid möödus teine, kolmas, viies etendus, ja kordus lugu, niisama vana, nagu on maailm. Paraska Piro-

govkast või Marusja Volovje külast meenutasid seda, et roosad põsed, mustad kulmud — muide, mitte ainult mustad — ja saravad silmad, mis sädelevad uudsusest ja sitskleitide moodne löige, millel oli müriaad kõige kaheldamatumaid väärtusi, itaalia-ukraina «l»-i muusika, mida oskavad õigesti hääldada ainult tüdrukud, — kõik see moodustas jõu, mis jättis kaugele tagaplaanile mitte ainult gorkilaste lavakavalused, vaid ka igasuguse muu kõige ameerikalikuma tehnika. Ja kui kõik need jõud tegevusse pandi, ei jäänud kolonisti kogu ligipääsmatust tähtsusest midagi järele. Saabus hetk, millal kolonist pärast etendust minu juurde tuli ja jultunult valetas:

«Antoņ Semjonovitš, lubage saata Pirogovka tüdrukuid, sest muidu nad kardavad.»

Selles fraasis sisaldas härdane kontsentratsioon valet, sest nii palujale kui ka minule oli täpselt teada, et keegi ei karda kedagi ja kedagi pole vaja saata, ja mitmus «tüdrukud» on hüperbool, ja mingit luba pole vajagi: äärmisel juhtumil organiseeritakse kartliku pealtvaataja eskort loatagi.

Ja sellepärast ma lubasingi, summutades oma pedagoogilise hinge sügavuses ilmse vastuolutunde. Pedagoogika, nagu teada, eitab kindlalt armastust, väites, et see «dominant» peab saabuma alles siis, kui kasvatusliku mõju nurjumine on juba täiesti kindel. Kõikidel aegadel ja kõigi rahvaste juures on pedagoogid vihanud armastust. Ja minulgi oli kiivalt ebameeldiv näha, kuidas üks või teine kolonist, puududes kommunistlike noorte või üldkoosolekult, põlglikult raamatut kõrvalt visates, lüües kaega kõigile aktiivse ja teadliku kollektiivliikme omadustele, nakkab jonnakalt tunnustama ainult Marusja või Nataša autoriteeti — olendite oma, kes minust nii pedagoogilises, poliitilises kui ka moraalses suhtes seisid aaretult madalamal. Kuid mul on alati olnud kalduvus mõtisklemiseks ja ma ei kiirustanud mingite õiguste andmisega oma kiivusele. Mu koloonia kaaslased ja eriti haridusosakonna tegelased olid minust otsustavamad ja pärvitsesid tugevasti Aamori ettenägematu ning plaanivälise vahelesegamise pärast:

«Sellega tuleb otsustavalt võidelda.»

Need vaidlused töid alati kasu, sest selgitasid olukorra lõpuni: tuleb usaldada oma tervet mõistust ja elu tervet mõistust. Tõllal elul enesel polnud seda veel kuigi palju, meie elu oli alles vaene. Ma unistasin: oleksime rikkad, ma naidaksin kolonistid, asustaksin meie ümbruse abielus olevate kommunistlike noortega. Mis oleks selles halba? Kuid sellent oli veel tükk maad pole viga. Küllap vaenegi elu midagi välja mõtleb. Ma ei hakanud armunuid jälitama pedagoogiliste vaheleelamistega, seda enam, et nad ei läinud üle sündsuse piiridest. Opriško näitas mulle avameelsuse hetkel Marusja päevapilti, mis oli selle ilmseks tõendiks, et ta jätkas oma rada, sel ajal kui meie aru pidasime.

Päevapilt iseendast ütles veel vähe. Mulle vaatas otsa rahvobiniline nägu, mis ei lisanud midagi keskmisele Marusjade tüübile. Kuid tagaküljele oli kirjutatud ilmeka õpilaskäekirjaga:

«Kallile Dmitrole Marusja Lukašenkolt. Armasta ja ära unusta.»

Dmitro Opriško istus toolil ja näitas avalikult kogu maailmale, et ta on kadunud inimene. Tema uljast kujust olid säilinud armetud riismed ja isegi reibas kahardatud tukk kadus peast, nüüd oli ta vooruslikult ja täpselt asetatud rahulikku soengusse. Sõstrasilmad, mis varemini olid nõnda kergesti erutunud teravmeelset sõnast ja ihast naerda ning hüpelda, väljendasid nüüd vaikselt ainult kodust murelikkust ja alistumist lahkele saatusele:

«Mis sa kavatsed teha?»

Opriško naeratas.

Ilma teie abita on raske. Me pole isaga veel midagi saanud ja Marusja kardab. Aga nii üldiselt isa suhtub minusse hästi.»

«Noh, hüva, ootame.»

Opriško lahkus minu juurest rahulolevana, kallima pilti hoolikalt põue peites.

Hoopis halvem oli asi Tšobotiga. Tšobot oli sünge ja kirklik inimene, ent muid väärtusi tal polnud. Kunagi oli ta koloonias alanud tõsise pussitamiskonfliktiga, sellest ajast peale alistus ta kindlalt distsipliinile, aga hoidus alati kõrvale meie pulbitsevaist tsestrumeist.

Tal oli ilmetu, värvitu nägu, mis isegi vihahetkel näis tõmpjana. Koolis käis ta vastumeelselt ja õppis hädavaevalt lugema. Mulle meeldis tema väljendusviis: ta kitsides sõnades tundus alati suurt ja lihtsat tõemeelt. Kommunistlikku noorsooühingusse võeti ta esimeste hulgas vastu. Kovalil oli temast kindel arvamus:

«Ettekannet ei pea ja agitaatoriks ei kõlba, aga kui talle anda kuulipilduja, — sureb, kuid kuulipildujat käest ei anna.»

Kogu koloonia teadis, et Tšobot oli kirglikult armunud Nataša Petrenkosse. Nataša elas Mussi Karpovitsi majas, kelle õetütteks teda peeti, kuid tegelikult oli ta lihtsalt teenijatüdrukukuks. Teatrisse lubas Mussi Karpovits teda siiski, kuid ta rõivastus väga vaeselt: halvasti istuv seelik, mille keegi oli juba ammu ära kandnud, krobelised mitte jala järgi saapad ja vanamoeline tume voltidega jakk. Teissuguses rõivastuses me teda polnud näinudki. Rõivastus muutis Nataša haletsusväärseks hernehirmutiseks, kuid seda veetlevam näis ta nägu. Nõruse määrdunud vanaeideräti ruuges aupaistes ei vaata teile vastu mitte nägu, vaid mingisugune kõrgem puutumatus, puhtuse, lapselikult naeratleva usalduse väljendus. Nataša ei grimassitanud kunagi, ei väljendanud kunagi õelust, pahameelt, kahtlust, kannatust. Ta oskas ainult kas tõsiselt kuulata, ja sel ajal tõmblesid pisut ta tihedad mustad ripsmed, või avameelselt, tähelepanelikult naeratada, paljastades keni väikesi hambaid, milledest üks esimene asetses pisut viltu.

Nataša käis koloonias alati tüdrukute karja hulgas ja sel teeseldud-käratseval foonil paistis tugevasti silma oma lapseliku, lihtsa tagasihoidlikkusega ja hea tujuga.

Tšobot läks talle tingimata vastu ja istus süngena temaga mingil pingil, teda põrmugi hämmastamata oma süngusega ja midagi muutmata tema sisemaailmas; ma kahtlesin selles, et see laps võiks armastada Tšobotit, kuid poisid vaidlesid mulle kooris vastu:

«Kes? Nataša? Tema läheb Tšoboti järel läbi tule ja vee ega mõtle hetkegi.»

Sel ajal polnud meil, õieti öelda, üldse aega romaani-dega tegelda, Saabusid päevad, millal päike asub oma

avalisele rünnakule, töötades kaheksateist tundi päevas. Matkides teda veeretask Schere meile nii palju tood kaela, et me ainult vaikides rassisime, meenutades mitte ilma kibeduseta, et juba sügisel me kinnitame üldkoosolekul suure entusiasmiga tema külvi-plaani.

Ametlikult oli Scherel kuueväljasüsteem, aga tegelikult kujunes välja midagi hoopis keerukamat. Schere ei külvanud peaaegu üldse teravilja. Mustkesal oli tal hektarit seitse talinisu, kõrval olid peidus väikesed kaera- ja odranurmed, ja katseks kasvatas ta väikesel lapikesel mingisugust ennenägematut rukist, ennustades, et ükski külamees ei aimagi, et see on rukis, vaid teeb ainult «mää».

Seniks aga ei «määtanud» mitte talunikud, vaid meie. ul, peedid, arbuusid, kapsas, terve herneistandus ja kõik see mitmesugustes sortides, mida oli raske eristadagi. Poisid kõnelesid sealjuures, et Schere on põllul valla päästnud täieliku kontrrevolutsiooni.

«Juba on tal kuningas, juba keiser või siis jälle kuninganna.»

Tõepoolest, piiranud kõik põllud ideaalselt õgevate piirikraavidega ja aedadega, seadis Schere kõikjale üles puust tulbakesed vineerplakatitega ja kirjutas igatühele, mida on külvatud ja kui palju. Kolonistid — tõenäoliselt need, kes kaitsesid viljasid vareste eest, — etasid kord hommikul nende kõrvale ka omad peal- kujud ja solvasid üpris Scheret säherduse teoga. Ta nõudis kiiresti komandöride nõukogu istungit ja meile harjumatult kisendas:

«Mis pilkamised ja rumalused need on? Mina nime- tan sorti nõnda, nagu teda nimetatakse igal pool. Kui seda sorti on hakatud nimetama «Andaluusia Kuningaks», siis nimetatakse teda nõnda kogu maailmas, — ma ei või välja mõelda oma nimetust. Aga see on huli- ansus! Milleks seati üles: «Kindral Peet», «Polkovnik HERNES»? Ja mida see tähendab: «Kaptenid Kapsad» ja Leitnandid Tomatid?»

Komandörid naeratasid, teadmata, kuidas toimida kogu selle kamariljaga. Küsiti asjalikult:

«Kes siis niisuguse sigadusega hakkama on saanud?»

Olid kogu aja kuningad, aga nüüd on saanud lihtsalt kapteniteks, kurat seda teab...»

Poisid ei saanud naeratust tagasi hoida, kuigi pelgasid Scheret. Silanti mõistis konflikti pingelisust ja püüdis seda leevendada.

«Näed, misuke lugu: sihuke kuningas, keda võivad, seesamane, lehmadki süüa, pole hirmus, las jääb pealegi kuningaks.»

Kalina Ivanovitš asus samuti Schere poolele:

«Missuguse asja pärast tõsteti kära? Kas tahate näidata, mihukesed revolutsionäärid te olete, kibelete kuningatega sõdima, parasiitidel päid otsast lõikama. Aga mispärast te siis nii kibelete? Vaat kui anname teile igauhele Hoa kätte, ja lõigake siis, nii et higi voolab ojana.»

Kolonistid teadsid, mis tähendab niisugune kapsalõikamine, ja võtsid Kalina Ivanovitši avalduse vastu sügava rahuloluga. Sellega lõppeski kontrrevolutsiooni küsimus meie põldudel; ja kui Schere istutas kasvuhoonest valge maja juurde ümber kakssada roosipõõsast ning pani pealkirjaks «Lumekuninganna», ei avaldanud ükski kolonist protesti. Karabanov ainult ütles:

«Kui kuninganna, siis kuninganna, kurat temaga, kui ainult lõhnab.»

Kõige enam vaeva nägime peetidega. Puhtast südamest üteldes on see vastik kultuur: ainult külvata on teda kerge, aga siis algab tõeline hüsteerika. Ei jõua ta end veel mullast üleski ajada, aga üles ajab ta pikka-mööda ja laisalt, on teda juba vaja rohida. Esimene peedipuhastamine — see on lausa draama. Noor peet ei erine algaja silmis millegi poolest umbrohest, sellepärast nõudis Schere sellele rohimisele vanemaid koloniste, aga vanemad ütlesid:

«Noh, mis sa veel ei ütle — peeti rohima? Kas pole meie oma jao juba ära rohinud?»

Lõpetati esimene, teine rohimine, kõik unistavad kapsa- või hernepõllul viibimisest, ja juba lõhnab heinateostki — näed, Schere pühapäeval sel nōudelehel on malbelt kirjutatud:

«Peetide harvendamisele — nelikümmend inimest.»

Veršnjov, põukogu sekretär, loeb endamisi paha-

...lega seda jultunud rida ja lööb rusikaga vastu laua.

Mis see siis tähendab, jälle peedid? Millal see ometi lõpeb, kurat võtku!... Te andsite võib-olla eksituse tõttu vana avalduse.»

Uus avaldus, ütleb Schere rahulikult. «Nelikümmend inimest, ja palun vanemaid.»

Nõukogus istub Maria Kondratjevna, kes on meie maabertalus suvitamas, lohukesed tema põskedel vaatavad mängeldes pahastele kolonistidele otsa.

Missugused laisad te küll olete, poisid! Aga boršis te state küll peeti, tõsi?»

Ennjon langetab pea ja deklameerib ilmekalt:

Esiteks on peet söödavili, susi teda söögu! Teiseks — laki meiega koos harvendama. Kui teie teete meile selle meelehea ja töötate kas või ühegi päeva, siis sündigu te, ma korjan koondsalga kokku ja töötan peedipõllul senikaua, kui me tema, saatana, kuhja matame.»

Kaastunde otsingus naeratab Maria Kondratjevna minule ja noogutab kolonistide poole pead:

«Oi missugused! Oi missugused!...»

Maria Kondratjevna on puhkusel, sellepärast võib teda päeva ajalgi koloonias kohata. Kuid päeval on koloonias igav, ainult lõunaks tulevad poisid koju, mustad, tolmused, päevitunud. Visanud kõplad Kudlatõi murka, lendavad nad nagu Budjonnõi ratsavägi galopis jursust kaldast alla, vallandades käigul põlvpükste paelu, ja Kolomak hakkab kuuma allikana keema nende kehast, kilkamistest, mängudest ja kõiksugustest väljamõeldistest. Tüdrukud virisevad kaldal põõsastes:

Noh, jätkub teile, minge juba minema! Poisid, hei, poisid, noh minge, on juba meie kord»

Korrapidaja käib mureliku näoga mööda kallast ja poisid veavad märgadele ihudele alles kuumi pükse; veetilkade läikides turjal kogunevad nad laudade äärde, mis on seatud vanasse aeda ümber purskkaevu. Siin notab neid ammugi Maria Kondratjevna — ainuke olend koloonias, kes on säilitanud valge inimnaha ja pleekimata kiharad. Sellepärast tundub ta meie hulgas rõhutatult hellikuna ja isegi Kalina Ivanovitš ei saa seda asjaolu tähele panemata jätta:

«Moekas naine, tead, ja asjata hävib siin. Sina, Anton Semjonovitš, ära vaata temale teoreetiliselt. Ta silmitses sind nagu inimest, aga sina käid nagu mõni mats tähelepanematult ringi.»

«Kuidas sul ometigi häbi pole!» ütlesin ma Kalina Ivanovitsale. «Puudub veel, et ka mina koloonias roomaanidega tegeleksin.»

«Äh, sind küll!» mühatas Kalina Ivanovitš piipu stüüdates vanataadilikult. «Jääd sina eluajaks tolaks, küll näed...»

Mul polnud aega teostada Maria Kondratjevna omanduste teoreetilist ja praktilist analüüsi. — võih-olla sellepärast, ta mind aina kutsuski teed jooma ja solvus väga, kui ma talle viisakalt kinmitasin:

«Ausõna, ma ei armasta teed.»

Kord pärast lõunat, kui kolonistid olid läinud laiali töödele, jäime Maria Kondratjevna laudade juurde ja ta ütles mulle sõbralikult ning lihtsalt:

«Kuulge teie, Diogenes Semjonovitš! Kui te täna õhtul ei tule minu juurde, loen ma teid lihtsalt ebaviisakaks inimeseks.»

«Aga mis teil on? Tee?» küsisin ma.

«Mul on jäätis, kas mõistate, mitte tee, vaid jäätis... Eriti just teie jaoks valmistan.»

«Noh hüva,» ütlesin ma vaevaga, «mis kella ajal peab tulema jäätisele?»

«Kell kaheksa.»

«Aga mul on pool üheksa komandöride raportid.»

«Jällegi üks pedagogika ohver... Noh hüva, tulge siis kell üheksa.»

Kuid kell üheksa, kohe pärast raportit, kui ma istusin kabinetis ja olin surmani masendatud, et pidin minema jäätisele ega olnud jõudnud habetki ajada, jooksis sisse Mitka Ževeli ja kisendas:

«Anton Semjonovitš, ruttu, ruttu!»

«Mis on?»

«Poisid tõid Tšoboti ja Nataška. Seesamane vanamees, kuidas teda nüüd kutsutaksegi — ah jaa, Mussi Karpovitš.»

«Kus nad on?»

«Sealsamas aias...»

Ma tõttasin aeda. Sirelite alleel pingil istus hirmunud Nataša, piiratud jõugust meie tüdrukuid ja naisi. Poisid seisid kogu allee pikkusel rühmiti ja vaatamata millestki. Karabanov mängis kõnemeest:

Ja õige. Kahju, et ei löönud maha raiska...»

Zadorov rahustas värisevat, nutvat Tšoboti:

«Pole midagi hirmsat. Näe, Anton tulebki ja küll ta juba korraldab kõik.»

Üksteist katkestades jutustavad nad mulle järgmist:

Selle eest, et Nataša polnud ära kuivatanud mingi pallapoolikuid, oli vististi unustanud, mõtlesin, et Karpovitš teda õpetada ja jõudis korda kaks ohjadega lüüa. Sel hetkel astus majja Tšobot. Missugust tegevust oli arendanud Tšobot, oli raske kindlaks teha. — Tšobot vaikis — kuid Mussi Karpovitši meelest, ehk kisa peale jooksid kokku talunikud ja osa kolonistid ning leidsid peremehe poolpurustatud seisukorraleni veri ena, hirmunult nurka tõmbununa. Samasuguse haledas seisundis oli ka üks Mussi Karpovitši poegi. Tšobot ise seisis keset tuba ja «lõrises nagu peni», Karabanovi väljendust mööda. Nataša leiti pärast ühe naabri juurest.

Kõigi nende sündmuste puhul toimusid läbiraikimised kolonistide ja talunike vahel. Mõningad tunnused näitasid, et labidaakimiste ajal polnud jätud tarvitatud rusikaid ja muid kaitsevõime, kuid poisid ei kõnelnud sellest midagi, vaid jutustasid eepiliselt-liigutavalt:

«Noh, me midagi selletaolist ei teinud, andsime...» «maabi õnnetusjuhtumi puhul, aga Karabanov ütles Natašale: «Lähme, Nataša, kolooniasse, ära karda midagi, leidub häid inimesi kolooniaski, me korraldame selle asja.»»

Ma palusin tegelasi kabinetti.

Nataša silmitses temale uudset olukorda tõsiselt suurte silmadega, ainult ta tabamatuis suuliigutustis võis märgata hirmu jälgi ja põsel kuivas kiirustamata üksik pisar.

«Mis teha?» kosis Karabanov kirglikult «Tuleb lõpetada.»

«Lõpetame pealegi,» nõustusin mina.

«Paasi panna,» tegi Burun ettepaneku.

Ma vastasin:

«Paari panna jõuame veel, seda pole vaja täna teha. Meil on õigus Nataša kolooniasse võtta. Kas keegi vastu ei vaidle? ... Ja tasem, mis te lõugate! Kohta tüdruku jaoks meil on. Kolka, arva ta homme käskkirjaga viiendasse salka.»

«Just nii!» möirgas Kolka.

Nataša heitis äkki eemale oma hirmsa rätiku ja ta silmad löid lõkendama nagu tuleriit tuules. Ta jooksis minu juurde ja hakkas rõõmsalt naerma, nagu naeravad ainult lapsed.

«Kas ikka tõesti kolooniasse? Oi, aitäh teile, onuke!»

Poisid varjasid naeruga oma liigutatust. Karabanov lõi jalga vastu maad:

«Üpris lihtne. Otse nii lihtne, et ... kurat seda teab! Kolooniasse müüdugi. Eks puudutagu kolonisti!»

Tüdrukud tirisid Nataša rõõmsalt magamistuppa. Poisid käratsesid veel kaua. Tšobot istus minu vastas ja tänas:

«Ma poleks niisugust asja kunagi mõtelnud ... Selle eest aitäh teile, et andsite sellisele väikesele inimesele kaitset ... Aga abielluda — see on teine asi ...»

Arutlesime sündmust kuni hilisööni. Poisid jutustasid mõnegi selletaolise juhtumi. Silanti avaldas oma arvamusi; Nataša toodi kolonisti rõivastuses mulle näha ja ta ei osutunud sugugi mitte mõrsjaks, vaid vaikselt üks õrnaks tüdrukuks. Pärast kõike seda tuli Kalina Ivanovitš ja ules õhtut resümeerides.

«Ei maksa teil hakata viirukit suitsetama. Kui inimesel pead otsast ei ole lõõdud, tahendab, inimene elab, tähendab, kõik läks õnnelikult. Lähme niidule, kõnnime ... siis näed ise, kuidas need parasiidid on saod kokku pannud, et neid samamoodi ka hauda aetaks, kui surevad ...»

Oli juba üle kesköö, kui me Kalina Ivanovitšiga niidule siirdusime. Soe vaikne õõ kuulas tähelepanelikult, mida kõneles kallis Kalina Ivanovitš. Aristokraatselt kasvatatud, sirged, säilitades igavese armastuse rivi-korra vastu, seisid paplid valvel meie koloonia juures ja samuti mõtlesid millelegi. Võib-olla imetlesid nad seda, et ümberringi oli kõik muutunud: nad olid rivi-

stunud Trepke kaitseks, aga nüüd tuleb valvata Maksim Gorki nimelist kolooniat.

Uldi paplirühmas seisis Maria Kondratjevna marmori ja vaatas mustavate akendega meile otse näkku. Tõken avanen äkki tasakesi ja sellest kapsas välja inimene. Tahtis suunduda meie poole, kuid peatus hetkeks ja pistis metsa. Kalina Ivanovitš katkestas jutustuse Mirgorodi evakueerimisest 1918. aastal ja ütles rahulikult:

See parasiit on ju Karabanov. Näed, tema ei vaata ajale mitte teoreetiliselt, vaid praktiliselt. Aga sina oled jäänud ikka tolaks, kuigi oled ise koolitatud inimene ...»

7. TÄIENDUS

Kolooniasse tuli Mussi Karpovitš. Me mõtlesime, et ta hakkab kohut käima tema pea liiga vaba käitlemise puhul vihale aetud Tšoboti poolt. Ja tõepoolest: Mussi Karpovitši pea oli demonstriivselt kinni seotud ja ta kõneles niisuguse häälega, nagu poleks ta mitte Mussi Karpovitš, vaid surev luik. Kuid meid rahutuks tegeva küsimuse kohta väljendus ta rahuarmastavalt ning rahulik-vaguralt:

«Ma ei tulnud sugugi mitte tüdruku pärast. Ma tulin teise asja pärast. Issand hoidku, kas ma hakkaksin teiega tülitsema või mis? Kui on juba läinud nii, siis olgu nõnda ... Ma tulin teile veski pärast. Tulin külanõukogust hea asja pärast.»

Koval sihtis laubaga Mussi Karpovitši suunas:

Veski pärast?»

Nojah. Teie ajate ikka neid veski asju, rentimist tähendab. Ja külanõukogu andis samuti avalduse sisse. Sellepärast, et meie mõtleme nõnda, et nii nagu teie olete nõukogude võim, nõnda on külanõukogugi nõukogude võim ega või olla niisugust asja: kes oleme meie ja kes olete teie ...»

Jajah,» ütles Koval pisut irooniliselt.

Nõnda algas koloonias üürrike diplomaatiline periood. Ma veensin Kovalit ja poisse selga tõmbama diplomaat-

tilised frakid ning valged kaelused, ja Lukaa Semjonovitš koos Mussi Karpovitšiga said mõningaks ajaks või maluse ilmuda koloonia territooriumile ilma elu kaalule panemata.

Sel ajal tegeles kogu koloonia agarasti hobuste ostmise küsimusega. Meie kuulsad traavlid vananesid silmanähtavalt, isegi Kõrb hakkas kasvatama raugahobuseid, aga Rübliku viis komandöride nõukogu juba invaliidseisundisse ja määras talle pensioni. Rüblik sai eluaegse koha tallis ning kaeraportsjoni ja rakendatult lubati teda ainult minu isikliku loaga. Schere suhtus alati põlgusega Röövlisse, Meerisse ja Kulli ning ütles:

«Hea majapidamine on see, kus hobused on head, aga kui hobused on armetud, tähendab, on ka maja pidamine armetu.»

Anton Brattšenko, kes oli läbi elanud armumise kordamööda kõigisse meie hobustesse ja alati oli eelistanud Kõrbi, hakkas nüüd Schere mõjul armastama mingit tulevikuhobust, kes peagi ilmub tema kuningriiki. Mina, Schere, Kalina Ivanovitš ja Brattšenko olime jäänud vahele ühegi laata, me nägime tuhandeid hobuseid, kuid osta ei õnnestunud meil siiski ühtegi. Kord olid hobused halvad, samasugused nagu meil endilgord küsiti kallist hinda, kord leidis Schere mingisuguse salajase haiguse või vea. Ja peab tõtt ütlemas, häid hobuseid polnudki laatal. Sõda ja revolutsioon olid teinud lõpu headele tõuhobuste perekondadele, uusi kasvandusi polnud veel tekkinud. Anton sõitis laadalt koju peaaegu solvatuna.

«Kuidas ometi võib nii olla? Hobuseid pole. Aga kui meil on vaja head hobust, korralikku hobust, kuidas siis saab? Pursuisid tuleb paluma hakata või?»

Kalina Ivanovitš armastas vana husaari kombe järgi tuhnida hobuste kusimuses ja isegi Schere usaldas tema teadmisi, murdes selles asjas truudust oma alalisele agarusele.

Ja Kalina Ivanovitš ütles kord asjatundjate inimeste ringis:

«Kõnelevad need parasiidid, Lukaa ja seesamane Mussi, et külatoidel olla häid hobuseid, aga laadale ei taha tuua, kardavad.»

Pole õige,» ütles Schere, «pole neil häid hobuseid. On niisuguseid, nagu me nägime. Häid hobuseid võib korrali saada kasvandustest, praegu on veel varavõitu.»

Aga mina ütlen teile, et on,» kinnitas Kalina Ivanovitš edasi. «Lukaa teab, see sindrinahk tunneb kogu umbruskonda nagu oma peopesa. Ja mõtelge, kust saadki veel saada head looma, kui mitte peremehelt! Taludes elavad peremehed. Ta, parasiit, istub seal kotte tasahiljukesi ja, söötnud täkukese üles, hoiab kott, lurjus, salajas, tähendab — kardab, et ära võetakse. Aga kui õige sõita — ostame ära...»

Ma otsustasin küsimuse samuti ilma mingisuguste ideoloogiate tunnusteta.

«Lähemal pühapäeval sõidame, vaatame. Aga võib-olla ostame ka midagi.»

Schere nõustus:

Miks mitte sõita? Hobust me loomulikult, ei osta, aga ringsõitu teha on hea. Vaatan, mis viljad neil peremeestel on.»

Pühapäeval rakendati hobused sõiduvankri ette ja me liikusime vaikselt pehmeil külavaheteedel. Sõitsime Kontšarovkast läbi, ristasime suure Harkovi maantee, ronisime sammu läbi liivase männiku ja jõudsime lõpuks ühte kuningriiki, kus me polnud veel ilal varem viibinud.

Kõrgelt laugjalt kõrgendikult avanes küllaltki meeldiv maastik. Meie ees laius lõputu, silmapiirist silmaparini ulatuv nagu loodlana järgi tehtud lausikmaa. Ta ei üllatanud oma mitmekesisusega; võib-olla just selles lihtsuses oligi midagi kaunist. Lausikmaa oli tihestasti vilja täis külvatud; kuldsed, kuldjasrohelist, kuld kollased laiad lained voogasid ümberringi, harva rohutatud ererohelistest hirsilaikudest või kirevast tataraväljast. Ja sellele kuldsele taustale olid ületamatu täpsusega asetatud lumivalgete talumajade rühmad, mida piirasid vormitud madalad aiakesed. Igal rühmal oli üks või kaks puud: pajud, haavad, hoopis harva poplid, ja arbuusiväli määrdunud-pruuni osmikuga. Kõik see püsis täpses stiilis; kõige norijamgi kunstnik poleks suutnud siit leida ühtegi väära värvitooni.

Pilt meeldis ka Kalina Ivanovitšile.

«Kas näete, kuidas peremehed elavad? Siin elavad korralikud inimesed.»

«Jah,» nõustus Schere vastumeelselt.

«Keerame siia sisse?» tegi Kalina Ivanovitš ettepaneku. Rohusse tallatud rada mööda pööras Anton pigem miitvise värava suunas, mis oli tehtud kolmest peenest niinekoorega kinniseotud pajutüvest. Hall pulstunud peni ronis ringutades vankri alt välja ja klahvis kähinal, vaevaga laiskusest jagu saades.

Majast tuli välja peremees ja kammimata habemest midagi välja rapsides piidles imestuse ning mõningase hirmuga minu poolsõjaväelist ülikonda.

«Terekest, peremees!» ütles Kalina Ivanovitš rõõmsalt. «Tähendab, kirikust tagasi?»

«Mina käin harva kirikus,» vastas peremees sama suguse laisa kähiseva häälega nagu tema varanduse valvajagi. «Eit vahel käib... Aga kust mehi te's olete?»

«Meie tuleme säherduse hea asja pärast: inimesed ütlevad, et teilt saab osta hea hobuse, eh?»

«Peremees libistas pilgu meie sõidukile. Vähe harmooneriv paar — Kõrb ja must Meeri — nähtavasti rahustas teda.»

«Kuidas teile nüüd üteldagi? Et oleks häid hobuseid, kus seda nüüd! Mul on küll säluke, käib kolmandat aastat, võib-olla ehk sobib teile?»

Ta suundus talli ja tõi kõige kaugemast nurga välja kolmeaastase rõõmsa ja hästi söödetud mära.

«Kas ette pole rakendatud?» küsis Schere.

«Et oleks ette rakendatud mingiks tööks, seda küll pole olnud, aga sõiduks — sõita on teisega saanud. Sõita võib. Jookseb hästi, ei või midagi ütelda.»

«Ei,» ütles Schere, «meie jaoks on noor. Meil on vaja tööhobust.»

«Noor, noor,» nõustus peremees. «Heade inimeste juures saab veel kasvada. Niisugune asi. Mina hoolitsesin ta eest kolm aastat. Hästi olen hoolitsenud, näete.»

Mära oli tõesti hoolitsetud: läikiv, puhas karv, karmitud lakk, igas suhtes oli ta kasitum oma kasvatajast ning peremehest.

«Aga kui palju näiteks maksab see märake, äh?» küsis Kalina Ivanovitš.

Näen kohe, et peremehed ostavad, ja kui liigud on head, siis kuuskümmend kümnelist.»

Anton jõllitas pajulatva, ja lõpuks, mõistnud, milles on asi, jahmus:

«Kui palju? Kuussada rubla?»

«Kuussada jah!» ütles peremees tagasihoidlikult.

«Kuussada rubla niisuguse s... eest?» hüüdis Anton viha talitsemata.

Sa ise oled s..., mis sina ka tead! Sina käi enne hobuse sabas ja siis alles hakka rääkima.»

Kalina Ivanovitš ütles lepitavalt:

«Nii ei või just ütelda, et s..., märake on hea, ainult meile ei sobi.»

Schere naeratas vaikides. Me istusime vankrisse ja otsime edasi. Hall tervitas meid lahkumisel endise klahvimisega, aga peremees sulges väravat ja isegi vaadanud meile järele.

Käisime kümmekonnas talus. Peaaegu kõigis oli hobuseid, kuid me ei ostnud midagi.

Koju pöördusime alles õhtu eel. Schere ei vaadanud enam põldusid, vaid mõtiskles keskendunult millegi üle. Anton tigetses Kõrvi peale ja äigas talle vahetevahel piitsaga, lausudes:

«Tobedaks oled läinud või? Stepirohtu pole enne näinud või, vaata sa mul...»

Kalina Ivanovitš vahtis õelalt teeäärseid pappleid ja ütles kogu tee:

Mõistad sa, missugune vastik rahvas küll, parasii-did! Neile sõidavad inimesed külla, noh, kas said müüa või ei saanud, siis ole ometi inimene, ole ometi peremees, lontrus. Sa näed ju, parasiit, et inimesed on hommikust saati teel, anna ometi süüagi, sul on ju ikka borši, kas või kartuleidki... Sa mõista: habetki pole tal aega sugeda, kas sa oled enne näinud niisugust? Aga oma setukanäru eest küsib kuussada rubla! Tema, kas sa näe, «hoolitses hobusekese eest». Ei tema hoolitsenud, aga kui palju on seal neidsamuseid sulaseid, kas seda nägid?»

Ma nägin neid vaikivaid tohmareid, kes olid hirmunult tardunud seasulgude ja tallide juurde ennekuulmatu sündmuse — linnainimeste tuleku — pingelises

vaatluses. Nad olid oimetud nii paljude aukandjate koletuslikust summast ühel õuel. Vahel tõid need tummad tegelased tallist välja hobused ja andsid häbelikult peremehe kätte suitsed, vahel isegi patsutasid hobust laudjale, väljendades sellega võib-olla hellitustki harjunud elusolendi vastu.

Kalina Ivanovitš vaikis lõpuks ja popsutas ärritatult piipu. Alles koloonia värava juures ütles ta lihtsalt:

«Päris ära näljutasid, kuradima parasiidid!»

Koloonias me kohtasime Lukaa Semjonovitši ja Mussi Karpovitši. Lukaa oli väga jahmunud meie ekspeditsiooni ebaõnnestumisest ja protestis:

«Ei või siisugust asja olla! Kui ma juba kord ütlesin Anton Semjonovitšile ja Kalina Ivanovitšile, siis selle samase asja ajame ka korda. Teie, Kalina Ivanovitš ärge vaevake oma südant, sest pole midagi halvemat, kui see, et inimesel on narvad rikutud. Aga nüüd sel samal nädalal sõidame teiega koos, ainult Anton Semjonovitš ärgu sõitku, temal on välimus siisugune, hehe-he, bolševistlik, selleparast rahvas kardab.»

Järgmisel pühapäeval sõitis Kalina Ivanovitš külla koos Lukaa Semjonovitšiga ja tema hobusel Brattšenko suhtus sellesse külmavereliselt ning lootusetult ja naljatas õelalt, neid teele saates:

«Võtke vähemalt leibagi teele kaasa, muidu kõngete nälga.»

Lukaa Semjonovitš silitas oma uhket punast habet pidulikult väljaõmmeldud särgil ja naeratas isukalt roosiliste huultega:

«Kuidas nõnda, seltsimees Brattšenko? Sõidame inimeste sekka, kuidas siis võib oma leiba kaasa võtta? Helbime täna nii korralikku borši kui ka lambaliha aga võib-olla et lüüakse pudelgi lahti.»

Ta pilgutas asjast huvitunud Kalina Ivanovitšile silma ja võttis kätte moekad tumepunased ohjad. Läbi täissöönud täkk hakkas meeleldi õõtsuma laiakaareli looga all, vedades taga kena, ohtralt kaunistatud sõidu vankrit.

Õhtul jooksid kõik kolonistid nagu tulekahju-signaali peale ootamatu nähtuse juurde kokku: Kalina Ivanovitš saabus joitjana. Vankripärasse oli kinni seotud

Lukaa Semjonovitši täkk, aiste vahel astus suur ilus hallitäpiline mära. Nii Kalina Ivanovitš kui ka Lukaa Semjonovitš kandsid tunnuseid heast vastuvõtust, mida olid neile osutanud hobuste omanikud. Kalina Ivanovitš ronis vaevaga välja sõiduvankrist ja püüdis kõigest jõust, et kolonistid ei märkaks noidsamu tunnusemärke. Karabanov aitas Kalina Ivanovitši:

«Liigud tehti, tähendab?»

«Noh, aga kuidas siis! Sa ju näed, missugune loom.»

Kalina Ivanovitš patsutas mära laia laudjat. Mära oli tõepoolest hea: võimsad karvased jalad, suur kasv, vägilase rind, ilus massiivne kuju. Mingisuguseid vigu ei suutnud temas leida isegi mitte Schere, kuigi ta kaua ronis hobuse kõhu all ja vahetevahel õrnalt palus:

«Jalga, anna jalga...»

Poisid kiitsid ostu heaks. Burun käis tõsiselt silmi pilutades ümber mära ja avaldas oma arvamuse:

«Lõpuks ometi on koloonial hobune mis on hobune.»

Ka Karabanovile meeldis mära:

«Jah, see on peremehe hobune. See maksab viissada rubla. Kui siisuguseid hobuseid on kümme-kond tükki, võib lausa pirukaid süüa.»

Brattšenko võttis mära vastu armastusväärse tähelepanuga, käis tema ümber ja matsutas suud heameelest, oli rõõmsa elevusega üllatatud tema määratust rahulikust jõust, tema leplikust, usaldavast iseloomust. Antonil tekkisid perspektiivid, ta käis Scherele jonnaka nõudmisega peale:

«Head tätku on vaja. Loomes oma kasvanduse, mõistate?»

Schere mõistis, vaatas tõsiselt ning heakskiitvalt Eha (nõnda kutsuti mära) ja kõneles läbi hammaste:

«Otsin täku. Mul on üks koht juba teada. Niipea kui oleme nisu ära koristanud, kohe sõidan.»

Koloonias toimus sel ajal varahommikust päevaloojakuni töö, kõlksudes rütmiliselt mööda Schere poolt pandud täpseid ja siledaid roopaid. Kolonistide koondsalgad, kord suured, kord väikesed, kord täiskasvanuist koosnevad, kord meelega jõnglased, varustatud kord kõblastega, kord vikatitega, kord rehadega, kord oma kümne küünega, liikusid kiirrongi sõiduplaani täpsusega

põllule ja põllult tagasi, särades naerust ja naljadest, julgusest ja enesekindlusest, täpselt teades, kus, mis ja kuidas on vaja teha. Vahel tuli Olja Voronova, meie agronoomi abi, põllult ja kõneles kahe veesõõmu vahel kabinetis valvekomandörile:

«Saada abi viiendale koondsalgale.»

«Aga mida see siis tähendab?»

«Sidumisega jäävad maha... on palav.»

«Kui palju?»

«Inimest viis. Kas tüdrukuid on?»

«Üks on.»

Olja pühib käisega huuli ja läheb kuhugi minema. Korrapidaja suundub, bloknoot käes, pirnipuu alla, kus hommikust peale asetseb reservkoondsalga staap. Valvekomandori järel jookseb naljakat lühikest sörki korrapidaja-signalist. Hetke pärast kajab pirnipuu alt lühike reservi kogumise *staccato*. Pöösaste tagant, jõest, magamistoast lendavad ülepeakaela välja poisid, pirnipuu juurde koguneb ringike, ja juba järgmisel hetkel suunduvad viis kolonisti kiirel sammul nisu-põllule.

Me võtsime juba nelikümmend jõnglast täiendust vastu. Terve pühapäeva jändasid kolonistid nendega: pesid, rõivastasid, jäotasid salkadesse. Salkade arvu me ei suurendanud, vaid viisime oma üksteist salka üle punasesse majja, jättes igaühte kindla arvu kohti. Seetõttu on uustulnukad tugevasti seotud vanade kaadritega ja tunnevad end uhkusega gorkilastena, ainult käia ei oska veel, «ronivad», nagu ütleb Karabanov.

Meile tuli noor rahvas, kolmeteistkümne-, neljateistkümne-aastaselt, ja on tähelepanuväärselt kenä nägusid, eriti sümpaatseid pärast seda, kui jõnglane on saanud punetama löönud, jalas hiilgavad uued satäänist põlvpüksid ja pea on pügatud, kuigi halvasti, nii et Beluhhin rahustab:

«Täna pügasid nad endil ise, mõistate, mitte just nii väga... Homme tuleb juukselõikaja, siis silume.»

Täiendus käib päeva kaks mööda kolooniat ringi laienendades silmäteradega, kinnistades igasuguseid uusi muljeid. Astub sigalasse ja jõllitab imestunult ranget Stupitsõnit.

Anton põhimõtteliselt ei kõnele täiendusega:

«Milleks te siia pugesite? Teie koht on esialgu söök-
koda.»

«Mispärast sööklas?»

«Aga mis sa siis ka teha oskad? Sa oled leivatreial.»

«Ei, ma hakkan tööle.»

«Teame, kuidas te töötate: sulle pane sabasse kaks ülevaatajat. Eks ole tõsi?»

«Aga komandör jälle ütles: ülehomme tööle, küll ei ole.»

«Mõttele ometi, küllap näeme — kas ma pole näinud vett: oeh, kuum! oeh, vett tahaks! oeh, papa, oeh, mamma!...»

Jõnglased naeratavad häbelikult:

«Mis mamma... ei midagi selletaolist.»

Kuid juba esimese päeva õhtuks tekivad Antonil sümpaatiad. Mingisuguste tundmatute vahenditega valib ta välja hobustehuvilised. Vaatad, mööda põlluteed veevab juba veevaat ja vaadi otsal istub uus gorkilane Petka Zadorožnoi ning juhib Kulli, saadetud manit-
loga talliukselt:

«Ära aja hobust, ära aja, see pole tuletõrjevaat.»

Järgmisel päeval võtavad uustulnukad osa koond-
salgast, koperdavad ja ägisevad neile harjumatu-
is tööpingutuses, kuid kolonistide rida sammub visalt
mööda kartulipõldu, peaaegu üldse mitte segi ajades
joondumist, ja uustulnukale näib, et temagi peab kõi-
giga sammu. Alles tunni aja pärast märkab ta, et kahe
uustulnuka peale on antud üks kartulivagu, aga vana-
del kolonistidel on igaühel oma vagu. Leemendades
higist küsib ta naabrilt tasakesi:

«Kas varsti lõpeb?»

Koristati nisu ja rehalas hakati askeldama peksu-
masina kallal Schere, must ja hiline nagu kõik tei-
sedki, kontrollib hammasrattaid ja silmitseb kuhja,
mis on peksmiseks valmis seatud.

«Ülehomme hakkame peksma, aga homme sõidame
tallu järele.»

«Mina sõidan,» ütleb Semjon ettevaatlikult, Brat-
šenkole otsa vaadates.

«Sõida, mis siis ikka,» ütleb Anton. «Aga kas on hea täkk?»

«Takul pole viga,» vastab Schere.

«Kas sovhoosist osteti?»

«Sovhoosist.»

«Aga kui palju maksis?»

«Kolmsada.»

«Odav.»

«Ohõh!»

«Nõukogude oma, tähendab?» vaatab Kalina Ivanovitš peksumasinat. «Aga misjaoks see elevaator on nii kõrgele tõmmatud?»

«Nõukogude oma,» vastab Schere. «Pole midagi kõrge, õlg on kerge.»

Pühapäeval puhati, supeldi, sõideti paadiga, jännati uustulnukatega, aga vastu õhtut kogunes kogu aristokraatia nagu alati valge maja trepi juurde, hõngas «Lumekuningannade» lõhna ja kõrvale peitu pugunud hiirvaikseid uustulnukaid hämmastades tuletas meelde mitmesuguseid lugusid.

Järsku lendas veski nurga tagant traaviga välja ratsanik, tolmu üles keerutades ja äravisatud vanast karist last järsu kaarega kõrvale põigates. Semjon lendas kuldsel hobusel otse meie poole, me vakatasime äkki kõik ja hingki jäi kinni: siisuguseid asju olime varem näinud ainult piltidel, muinasjutude ja «Hirmsa kätte maksu» illustatsioonides. Hobu kandis Semjoni vaba, kerge, aga samal ajal marulise allüüriga, vehkides paksu, lopsaka sabaaga ja lehvitades tuules kahukat, kullasäralist lakka. Tema liikumise ajal me suutsime oma rabatud hingega vaevalt haarata uusi rabavaid üksikasju: uhkelt ja kapriisselt-mänglevalt kaarduvat võimsat kaela ja peeni jalgu.

Semjon peatas hobuse meie ees, tõmbas ta väikese kena pea vastu rinda. Must, nurkades verdunud noor ja tuline silm vaatas äkki tasakaalu kaotanud Anton Brattšenkole otse südamesse.

Anton haaras endal kätega kõrvust kinni, ahhetas ja värises:

«Kas meie oma? Täkk? Meie oma?»

«Meie oma, jah!» ütles Semjon uhkelt.

«Kõni siis täku seljast maha kus kurat!» mõirgas Anton äkki Karabanovile. «Mis sa veel lõsutad? Kas vahe veel said või? Näed, ta on ju märjaks aetud. Ega me ole teil mõni kulakusetukas.»

Anton haaras ratsuteist kinni, korrates vihase pilguga oma käsku.

Semjon ronis sadulast maha.

«Sa aru, veli, sa aru. Niisugust hobust võib-olla, kui üldse on olnud, siis oli vist küll ainult Napoleonil.»

Anton kargas tuulepuhanguna sadulasse ja patsutas lahkelt hobuse kaela.

Siis pöördus ta ootamatult segasena ümber ja pühkis kaise silmi.

Poisid hakkasid tasakesi naerma. Kalina Ivanovitš naeratas, kraaksatas, naeratas veel korra.

«Pole midagi ütelda, — säherdune hobune, ma ütlen sulle... Isegi nõnda ütlen: pole loodud meiesuguste jaoks... Jah, meil rikutakse ta ära.»

«Kes rikub?» kummardus Anton metsikult tema poole. Ta lõrises kolonistidele: «Tapan! Kes puutub, tapan! Kaikagal Raudse malakaga valan mööda pead!»

Ta käänas hobuse järsult ümber ja hobune viis ta sõnakuulelikult koketeeriva lühikese galopiga talli juurde, otsekui oleks rõõmutsenud, et lõpuks istus sadulasse õige peremees.

Täkule pandi nimeks Vägilane.

8. ÜHEKSAS JA KÜMNES SALK

Juuli algul me saime veski kolmeks aastaks rendile tasuta kolm tuhat rubla aastas. Saime oma täielikku tasuta, loobudes igasugustest kompaniidest. Diplomaatilised suhted külanõukoguga katkesid jällegi ja külanõukogu enesegi päevad olid juba loetud. Veski vallutamine oli meie kommunistlike noorte võit lahingurinde teises lõigus.

Endalegi ootamatult hakkas koloonia märgatavalt rikastuma ja omandama soliidsed, korrastatud ja kultuurse majandi stiili.

Kui me alles hiljuti olime kahe hobuse ostu plaanil-
senud mõningase pingutusega, siis suve keskpaiku või-
sime assigneerida küllaltki suuri summasid heade leh-
made, lambakarja, uue mööbli ostuks.

Muu töö vahel, peaaegu üldse koormamata meie eel-
arvet, võttis Schere nõuks uue lehmalauda ehitamise,
ja me ei jõudnud veel toibudagi, kui õue serval seisis
juba uus hoone, kena ja kapitaalne; selle ette rajas
Schere lilleaia, pihustades põrmuks vana vene eel-
arvamuse, mille järgi lehmalaud on sõnniku- ja haisu-
pesa. Uues lehmalaudas seisis viis uut simmentali, meie
oma vasikate hulgast võrsus äkki pull, kes jahmatas
meid ning isegi Scheret oma ennenägematute omadus-
tega ja keda kutsuti Caesariks.

Scherel oli väga raske Caesarile passi saada, ent selle
simmentali jooned olid niivõrd selged, et pass meile
siiski välja anti. Passi sai ka Vägilane, samuti elas
passiga Vassili Ivanovitš, kuueteistkümnepuudane kult,
kelle ma juba ammu tõin katsejaamast, — puhastverd
inglane, kes vana Trepke auks ristiti Vassili Ivano-
vitšiks.

Nende kuulsate välismaalaste — sakslase, belglase ja
inglase ümber oli kergem organiseerida tõelist tõu-
aretust.

Stupitsõni kümnenda salga kuningriik — sigala — oli
juba ammu muutunud tõsiseks asutuseks, mida ta
võimsuse ja tõupuhtuse poolest loeti katsejaama järel
esimeseks kogu ringkonnas.

Kümnes salk, neliteist kolonisti, töötas alati eeskuju-
likult. Sigala — see oli niisugune paik koloonias, mille
suhtes ühelgi hetkekski ei tekkinud kahtlust. Sigala,
suurepärane Trepke-aegne kärgbetoonist hoone, seisis
keset meie õue, oli meie geomeetriline keskpunkt, ja
see oli niivõrd läikima löödud ning imponeeris kõigile
nõnda, et kellelegi ei tulnud pähe tõsta üles Gorki-
nimelise koloonia šokeerimise küsimust.

Sigalasse pääsesid ainult vähesed kolonistid. Paljud
uustulnukad viibisid sigalas ainult spetsiaalse hariva
ekskursiooni korras; üldse nõuti sigalasse minekuks
pääset, mis oli alla kirjutatud kas minu või Schere
poolt. Sellepärast oli kümnenda salga töö kolonistide

ja külaelanike silmis ümbritsetud paljude saladustega,
millesse tungimist loeti eriliseks auks.

Võrdlemisi hõlpus ligipääs — kümnenda koondsalga
komandöri Stupitsõni loaga — oli nõndanimetatud vas-
tuvõturuumi. Selles ruumis elasid pörsad, kes olid
määratud müügiks, ja toimus külaemiste paaritamine.

Vastuvõtutoas maksid kliendid raha, kolm rubla vas-
tuvõtu eest; Stupitsõni abiline ja kassapidaja Ovtša-
renko andsid välja kviitungid. Sealsamas vastuvõtu-
ruumis müüdi pörsaid kindla kilohinna eest, ehkki kü-
lamehed tõendasid, et naljakas on pörsaid kaaluga
müüa, niisugust asja polevat kuskil enne nähtud.

Suur külaliste vool oli vastuvõturuumis poegimise
ajal. Schere jättis igast pesakonnast järele ainult seitse
pörsast, kõige suuremad, esmikud, kõik teised andis
soovijaile muidu. Siinsamas instrueeris Stupitsõn ost-
jaid, kuidas tuleb käidelda ema juurest äravõetud pör-
sast, kuidas tuleb teda luti abil toita, kuidas koostada
piima, kuidas pesta, millal teisele söödale üle minna.
Punapörsaid anti välja ainult kehvikute komitee tõen-
diga, aga et Scherel olid ette teada kõik poegimise päe-
vad, siis rippus sigala uksel alati graafik, millel oli
kirjutatud, millal tuleb ühel või teisel kodanikul pör-
saste järele tulla.

See pörsaste jagamine tegi meid kuulsaks terves
ringkonnas ja meil tekkis palju sõpru maameeste
keskel. Kõigis ümbruskonna külates hakkasid siginema
head inglise sead, kes võib-olla ei kõlvanud küll tõu-
loomadeks, kuid läksid nuuma, et paremat polnud
vajagi.

Järgmine sigala osakond oli pörsaste ruum. See oli
tõeline laboratoorium, milles toimusid teravad tähele-
panekud iga indiviidi kohta, enne kui määrati kindlaks
tema elutee. Pörsaid kogunes Scherel mitusada, eriti
kevad. Paljusid «andekaid jõmpsikaid» tundsid kolo-
nistid nägupidi ja jälgisid tähelepanelikult ning suure
agarusega nende arengut. Kõige väljapaistvamad isik-
sused olid tuntud minulegi ja Kalina Ivanovitšile, ko-
mandöride nõukogule ja paljudele kolonistidele. Näi-
teks pälvis oma sündimise päevast peale meie ühist
tähelepanu Vassili Ivanovitši ja Matilde poeg. Ta sün-

dis vägilasena, juba päris algusest peale näitas kõiki nõutavaid omadusi ja määrati oma isa järglaseks. Ta ei petnud meie ootusi ja paigutati peagi omaette sulgu oma papakese kõrvale Pjotr Vassiljevitši nime all, ristitud nõnda noore Trepke auks.

Veelgi kaugemal asus nuumamisruum. Siin valitsesid retseptid, kaalumiste andmed, täiuseni viidud väikekodanlik õnn ja vaikus. Kui nuumamise algul mõningad individid veel avaldasidki filosoferimise tunnuseid ja isegi küllalt valjusti avaldasid mingisuguseid maailmavaate ja maailmatunnetuse vormeleid, siis kuu aja pärast lamasi nad asemel ja seedisid alandlikult oma ratsioone.

Nende biograafia lõppes sundusliku söötmisega, ja lõpuks saabus moment, kus individ anti üle Kalina Ivanovitši käsutusse ja Silanti muutis individuaalsuse vana pargi liivakünkal ilma ainsagi filosoofilise krambita produktiks ning Aljoška Volkov varus laoukse juurde pekiastjad.

Viimane osakond oli poegimisruum, kuid siia võisid astuda ainult asjaosalised-esikpühendatud, ja mina selle pühamu kõiki saladusi ei teagi.

Sigala tõi meile suurt tulu; me polnud kunagi isegi mitte lootnud, et jõuame nii ruttu rentaabli majapidamiseni. Schere kuni viimase pisiasjani korrastatud põllumajandus andis meile määratud söödavarusid: peete, kõrvitsaid, maisi, kartuleid. Sügisel me suutsime vaevu kogur selle kraami ära mahutada.

Veski saamine rajas avarad teed tulevikku. Veski ei andnud meile ainult jahvatamismaksu — neli naela terade puudalt, vaid andis ka kliid — kõige väärtuslikuma sööda meie loomadele.

Veskil oli tähtsus ka teises läbilõikes: ta asetas meid uutesse vahekordadesse kogu ümbritseva talupoegkonnaga ja need suhted võimaldasid meil teostada vastutavat suurt poliitikat. Veski — see oli koloonia välisasjade rahvakomissariaat. Siin ei saanud sammugi astuda, ilma et poleks sattunud tolleaegse külakonjunktuuri keerukamasse põiminguisse. Igas külas olid kehvikute komiteed, suuremalt jaolt aktiivsed ja distsiplineeritud; olid keskmikud, ümarad ja kõvad nagu her-

ned ja nagu herved laiali puistatud üksikuisse vastandlikesse jõududesse; olid ka «peremehed» — kulakud, ühigestunud oma talu kantsides ja metsistunud konserveeritud õelusest ning ebameeldivaist mälestusist.

Saanud veski oma käsutusse, kuulutasime meie kohe, et tahame tegelda tervete kollektiividega ja anname kollektiividele eesõiguse. Palusime teostada kollektiivide üleskirjutust juba varakult. Kehvikud koondusid kiiresti niisugusteks kollektiivideks, tulid õigeaegselt kohale, alistusid rangelt oma volinikele, teostasid väga lihtsalt ja kiiresti arvestamist ning töö veskis veeres nagu rööpmeil: «Peremehed» moodustasid väikesed, kuid vastastikuste sümpaatiate ja sugulussidemetega kindlad seotud kollektiivid. Nad tegutsesid kuidagi sõltuselt ning vaikivalt ja sageli oli isegi raske aru saada, kes neist on grupivanem.

Kui aga veskisse saabus kompanii keskmikke, muutus kolonistide töö sunnitööks. Nad ei tulnud kunagi koos, vaid venisid kogu päeva läbi. Oli neilgi volinik, kuid ta andis oma vilja muidugi esimesena ära ja sõitis noga viitmata koju, jättes maha mitmesugusest kahtlustusist ja ebaõiglusest erutatud jõugu. Einestanud ja pikema teekonna puhul ka samagonni joonud, omandasid meie kliendid kalduvuse paljude koduste konfliktide koheseks lahendamiseks ja pärast suulist läbiarutamist ning üksteisel rinnust kinni sasimist muutusid lõunaks klientidest Jekaterina Grigorjevna elumispunkti patsientideks, koloniste meeleheitel ajades. Veskis töötava üheksanda salga komandör Obedtši tuli haiglasse nimme Jekaterina Grigorjevna riidlemas:

«Mis te neid seote? Kas neid maksab ravida? Nad on ju matsid, te ei tunne veel neid. Hakkate arstima, siis pussitavad nad kõik üksteist surnuks. Andke meie kätte, me arstime nad kohe terveks. Parem tulge vaa-dake, mis veskis sünnib!»

Peagi saavutasime veskis oma tooni. See oli elav, tolmus ja julge, distsipliin oli pehmekäeline, kuid range, metas juhuslikud korrarikkujad ettevaatlikult käte abil õigesse kohta.

Juulis teostasime külanõukogu ümbervallimised Lu-

kaa Semjonovitš ja tema sõbrad loovutasid positsioonid ilma lahinguta. Esimeheks sai Pavlo Pavlovitš Nikola-jenko ja kolonistidest sattus külanõukogusse Deniss Kudlatõi.

9. NELJAS KOONDSALK

Juuli lõpul töötas neljas koondsalk viiekümne-inimeselises koosseisus Buruni komando all. Burun oli neljanda koondsalga tunnustatud komandör ja ükski kolonistidest ei pretendeerinud sellele raskele, aga auväärsele osale.

Neljas koondsalk töötab «koidust ehani». Poisid ütlesid sagedamini, et ta töötab «ilma signaalita», sest neljandale koondsalgale ei antud töölemineku signaali ega töölt lahkumise signaali. Buruni neljas koondsalk töötab praegu peksumasina juures.

Kell neli hommikul, pärast äratust ja hommikueinet rivistub neljas koondsalk üles piki lillepeenra äärt valge maja peasissekäigu vastas. Kolonistide rivi paremale tiivale rivistuvad üles kõik kasvatajad. Nemad, õigust ütelda, pole kohustatud osa võtma neljanda salga tööst, peale kahe, kes on määratud sinna töökorrapidajatena, kuid juba ammu loetakse koloonias heaks tooniks töötada neljandas koondsalgas, ja seetõttu ükski endast lugupidav inimene ei maga maha neljanda koondsalga organiseerimise päevakäsku. Paremale tiivale on asetatud Schere, Kalina Ivanovitš, Silanti Ottšenašš, Oksanä ja Rahel, kaks pesunaist, sekretär Spiridon, puhkusel olev vanem valtsija veskist, ratsassepp-instruktor Kozõr, meie punapäine ja sünniaednik Mizjak ja tema naine, kaunitar Nadja, Žurkini naine ja veel mõningad inimesed, — kõiki ma isegi ei tunne.

Ja kolonistide rivis on palju vabatahtlikke: küm-
nenda ja üheksanda salga, teise tallipoiste salga, kol-
manda karjatalitajate salga vabad liikmed — kõik on
siin.

Ainult Maria Kondratjevna Bokova, kuigi ta on võt
nud vaevaks vara üles tõusta ja tulnud meie juurde
vanas sitssarafanis, ei asu rivisse, vaid istub trepil ja

vestleb Buruniga. Maria Kondratjevna ei kutsu mind juba mõnda aega enam teele ega jäätisele, kuid ta ei suutu minusse vähem armastusväärset kui teistesse ja ma pole millestki solvunud. Mulle meeldib ta koguni rohkem kui enne; tema silmad on muutunud tõsisemaks ning rangemaks ja nali südamlikumaks. Selle aja jooksul on Maria Kondratjevna tutvunud paljude poiste ja tüdrukutega, sõbraks saanud Silantiga, proovinud kõigiti ka meie mõningaid raskeid iseloome. Armas ja kena inimene on see Maria Kondratjevna, ja ometigi ütlen ma talle tasakesi:

«Maria Kondratjevna, astuge rivisse. Kõik tunnevad teist rõõmu töötajate ridades.»

Maria Kondratjevna naeratab koidule vastu, kohen-
dab roosiliste sõrmedega kapriisset ning samuti roosi-
list kiharat ja vastab veidi kähisevalt sügavast rinna-
pohjast:

«Aitäh. Aga mis ma hakkan täna tegema... jahvatama, jah?»

«Mitte jahvatama, vaid vilja peksma!», kõneleb Burun. «Te märgite üles tera väljaanni.»

«Aga kas ma oskan seda hästi teha?»

«Ma näitan teile, kuidas.»

«Aga võib-olla andsite mulle liiga kerge töö?»

Burun naeratab:

«Meil on kogu töö ühesugune. Eks õhtul, kui on õhtusöök neljanda koondsalga auks, jutustate.»

«Issake, kui tore: öhtul pärast tööd õhtusöök...»

Ma näen, kuidas Maria Kondratjevna erutub, ja pöör-
dun naeratades kõrvale. Maria Kondratjevna on juba
paremal tiival ja naerab helisevalt millegi üle, Kalina
Ivanovitš surub tal galantselt kätt ja naerab nagu
kvalifitseeritud faun.

Jooksevad välja kaheksa trummilööjat ja hakkavad paremale rivistudes pöristama. Mängeldes poisikeselike vetruvate pihtadega väljuvad neli signalisti ja seavad end valmis. Kolonistid tõmbuvad sirgeks ja karmistuvad.

¹ Venekeelne sõnamäng — jahvatama = molotj, vilja peksma — molotitj.

«Lipule valvell!»

Rivis tõstetakse paljad käed pidulikuks tervituseks. Koloonia korrapidaja Nastja Notševnaja, oma parimas kleidis, punase käesidemega, viib trummipõrina ja pasunapuhujate hõbedase tervituse saatel paremasse tiiba gorkilaste siidist lipu, mida kaitsevad kaks valvsat külma tääki.

«Paremalt neljakaupa käies marss!»

Tekib mingi segadus täiskasvanute rivis, äkki piiksatab Maria Kondratjevna ja vaatab ehmunult minu poole, kuid trummilööjate marss sunnib kõiki korrale. Neljas koondsalk läheb tööle.

Burun jõuab joostes salgale järele, hüpleb jalga seades ja viib salga sinna, kus juba ammu terendab ilus kõrge ning sirge nisukuhilas, mille on teinud Silanti, ja mitu vähemat ning mitte nii sirget kuhilat rukist, kaera, otra ja veelgi seda suurepärast rukist, mida isegi talumehed ei tundnud ära ja pidasid odraks; need kuhilad on teinud Karabanov, Tšobot, Fedorenko, ja peab tunnistama, — kuidas poisid ka higistasid, kuidas nügidki vaeva, kuid Silantit nad siiski ei suutnud üle trumbata.

Naaberküllast üüritud lokomobiili juures ootavad neljanda koondsalga tulekut määrdunud tõsised masinistid. Peksumasin on aga meie oma, alles kevadel järelmaksuga ostetud, uhiuus nagu kogu meie elu.

Burun paigutab oma brigaadid ruttu kohtadele laiali, tal on õhtul juba kõik larvestatud, ta pole asjata vana neljanda koondsalga komandör.

Kaerakuhila otsas, mis on viimasena peksmisele määratud, lehvib meie lipp.

Juba lõunaks lõpetatakse nisu. Peksumasina ülemine platvorm on kõige rahvarikkam ja kõige lõbusam paik. Siin välgutavad silmi tüdrukud, kes on kaetud kollakashalli nisutolmuga, poistest on siin ainult Lapot. Väsimatuna ei puhka ta ei selga ega keelt. Kõige tähtsam, vastutavamas kohas on Silanti paljas pealagi ja tema sellesama tolmu läbiimbunud turris vurrud.

Lapot spetsialiseerub kohe Oksana narrimisele:

«Kolonistid ütlesid teile kiuste, et see on nisu. Kas see on siis nisu? See on hernes.»

Oksana võtab alles sidemest lahtipäästmata nisuvihu ja paneb selle Lapotile pähe, kuid see ei vähenda üldist lobu Lapoti sõnade üle.

Ma armastan viljapeksu. Eriti kena on peks õhtu eel. Masinate monotoonseis löökides hakkab juba kuuluma muusikat, kõrv on juba kohanenud omapärase muusikalise fraasiga, mis on lõputult mitmekesine igal hetkel ja ometigi sarnane eelmisele. Ja see muusika on niisugune õnnelik foon keerukale, juba väsinud, aga jonnakalt raugematule liikumisele: tervete ridadena, otsekui muinasjutuliste nõiasõnade peale tõusevad ilma peata kuhilast vihud ja pärast lühikest õrna kokkupuudet kolonistide kätega oma surmateel langevad äkki ahne, tähtmatu masina sisemusse, jättes maha purunenud osakeste vihma, üleslendlevate, elavast kehast ära kistud terakeste oiged. Vihureis, müriinas, paljude paljude vihkude surmamõllus, vaarudes väsimusest ja erutusest, naerdes väsimuse üle, kummarduvad, jooksevad, painduvad raskete taakade all, kõkutavad naerda ja naljatlevad kolonistid, kaetud viljaprügiga ja varjutatud vaigse suveõhtu jahedusest. Nad lisandavad üldises sümfoonias masinamüra ühetoonilistele teemadele, ülemise platvormi ärritavaile dissonantsidele võludukat, rõõmsa inimväsimuse põhjani mažoorset muusikat. Raske on juba eraldada üksikasju, raske end lahti kiskuda haaravast stiihiast. Vaevu-vaevu tunned fotonegatiivile sarnlevais kuldhallides figuurides ära koloniste. Punapead, mustad, ruuged — nüüd on nad kõik uksteisele sarnased. Raske on uskuda, et hommikust peale kõige tihedamas tolmutööris bloknoodiga seisov tontlikult kummargil kuju on Maria Kondratjevna; raske on ära tunda tema kaaslastes, inetus, naljakas, kortsulises varjus Eduard Nikolajevitši, ja ainult hääle järgi oletan seda, kui ta kõneleb, nagu alati, viikasmöödukalt:

«Seltsimees Bokova, kui palju meil on praegu otri?»

Maria Kondratjevna pöörab bloknoodi loojaku poole.

«Juba nelisada puuda,» ütleb see niisuguse murduva, väsinud tiiskandiga, et mul hakkab tast tõsiselt kahju.

Hea on Lapotil, kes ka äärmises väsimuses oskab leida väljapääsu:

«Galatenko!» karjub ta üle kogu rehala. «Galatenko!»

Galatenko kannab pea peal viljahanguga kahepuudast õlelasu ja hüüab selle alt tuikudes vastu:

«Aga mis sul pakitseb?»

«Tule hetkeks siia, on vaja...»

Galatenko suhtub Lapotisse religioosse andumusega. Ta armastab teda tema teravmeelsuse, julguse, armastuse pärast, sellepärast, et ainult Lapot hindab Galatenkot ja kinnitab kõigile, et Galatenko pole kunagi olnud laiskvorst.

Galatenko paneb õled lokomobiili juurde maha ja tõttab peksumasina juurde. Toetudes hangule ja südames rahul olles, et võib hetke puhata keset üldist kära, alustab ta Lapotiiga vestlust:

«Milleks sa mind kutsusid?»

«Kuule, sõber,» kummardub Lapot ülalt alla, ja kõik lähedalolijad hakkavad kuulatlema vestlust, kindlad, et see heaga ei lõpe.

«Noh, ma kuulen...»

«Mine meie magamistuppa...»

«Ja siis?»

«Mul on seal padja all...»

«Mis asi?»

«Padja all, ütlen...»

«Mis asi siis?»

«Mul seal padja all...»

«Mõistan juba, padja all...»

«Seal on tagavarakäed.»

«Noh, aga mis sa nendega tegema hakkad?» küsib Galatenko.

«Too nad kiiremini siia, sest need ei kõlba enam kuhugi,» näitab Lapot üldise naeru saatel oma käsi.

«Ah nii!» ütleb Galatenko.

Ta mõistab, et kõik naeravad Lapoti sõnade üle, aga võib-olla ka tema üle. Ta püüdis küll kõigest väest mitte ütelda midagi rumalat ning naljakat ja nagu polekski midagi selletaolist ütelnud, sest kõneles ju ainult Lapot. Kuid kõik naeravad veelgi tugevamini, peksumasin koliseb tühjalt ja hakkab juba «higistama».

Burun:

«Mis siin on juhtunud? Noh, mis te's seisma jäite? Oled sina juba jalle kõiges süüdi, Galatenko?»

«Mina pole midagi teinud...»

Kõik on naerust nõrkemas, sest Lapot ütleb talle kõige pingelisema ja tõsisema tooniga, suurepäraselt teeseldes väsimust, hoolikust ja sõbralikku usaldust Buruni vastu:

«Mõistad, need käed enam ei liigu. Sellepärast luba Galatenkol minna tagavarakäsi tooma.»

Burun lülitub momentaanselt stsäänhi ja kõneleb Galatenkole pisut etteheitvalt:

«Noh, loomulikult too, mis see sulle on, raske või? Kull sa oled aga laisk inimene, Galatenko!»

Otsas on viljapeksu-sümfoonia. Nüüd on hing kinni jäänud naeru ja oiete kõrgetoonilisest karkofooniast, kuni Schere naerab, koguni masinistid on jätnud masinad ja kõkutavad, hoides kinni määratud põlvedest. Galatenko pöördub magamistubade poole. Silanti vaatab ainiti tema selga:

«Kas näed, vennike, mihuke lugu...»

Galatenko peatub ja mõtleb midagi. Karabanov hõikab talle virna kõrgusest:

«Noh, mis sa seisma jäid? Mine juba!»

Kuid Galatenkol venib suu kõrvuni lahti. Ta on mõistnud, milles on asi. Kiirustamata pöördub ta tagasi hangu juurde ja naeratab. Õlevirnast küsivad poisid temalt:

«Kus sina's käisid?»

«Va Lapot mõtles välja, saad aru, — et too temale tagavarakäed.»

«Noh, ja kuidas siis jäi?»

«Noh, pole tal mingisuguseid tagavarakäsi, muudkui luiskab.»

Burun käsutab:

«Jätta need tagavarakäed! Jätkata!»

«Kui jätta, siis jätta,» ütleb Lapot. «Ajame nendega kuidagi läbi.»

Kell üheksa peatab Schere masina ja tuleb Buruni juurde.

«Poisid kukuvad juba ümber. Aga veel on pooleks tunniks.»

«Pole viga,» kõneleb Burun. «Lõpetame.»

Lapot mõirgab ülalt:

«Seltsimehed gorkilased! On jäänud veel pool tundi. Ma kardan aga, et poole tunni pärast me oleme täitsa surnud. Ma pole nõus.»

«Aga mis sina siis tahad?» haistab Burun hädaohtu.

«Mina protestin! Poole tunni pärast ajame koivad sirevile. Tõsi ju, Galatenko?»

«Jah, noh muidugi tõsi. Pool tundi, see on palju.»

Lapot tõstab rusika.

«Ei mingisugust poolt tundi. Tuleb lõpetada kõik see, koogu see virm veerand tunniga. Ei mingit poolt tundi!»

«Õigel» mõirgab ka Galatenko. «See on õige, mis ta räägib.»

Uue naerupuhangu saatel paneb Schere masina käima. Veel kakskümmend minutit, — ja kõik on lõpetatud. Ja kohe tuleb kõigil soov langeda õlgedesse ning uinuda. Kuid Burun käsutab:

«Rivistuda!»

Esimesse ritta jooksevad signalistid ja trummilööjad, kes on juba ammu oodanud oma tundi. Neljas koondsalk eskorteerib lipu tema kohale valges majas. Ma viivitan veel rehalas, ja valgest majast kostavad minuni lipusaluudi helid.

Pimeduses tuleb minu suunas mingisugune kogu, pikk kepp käes.

«Kes seal on?»

«See olen mina, Anton Semjonovitš. Tulin teie juurde peksumasina pärast, see tähendab Volovje külast, ja ma olen ka vahmiili järgi Volovik...»

«Hüva. Lähme tarre...»

Meie suundume samuti valgesse majja. Volovik, vana nähtavasti, pobiseb pimeduses.

«See on teil ilus, nagu oli inimestel vanastigi.»

«Mis asi...»

«See, et, näete, ristikäiguga peksite vilja nii nagu peab.»

«Ega see siis olnud ristikäik! See on ainult lipp. Ja pappi pole meil kah.»

Volovik tõttab pisut ette ja žestikuleerib kepiga õhus:

«Mitte selles pole asi, et ei ole pappi. Aga et inimeste moodi pidutsevad, tuleb välja, nagu oleks pidu. Tead, viljakoristamine — see on inimesele pidude pidu, aga meil on inimesed selle unustanud.»

Valge maja juures on kärarohke. Nii väsinud kui kolonistid ongi, ometi on nad roninud jõkke ja pärast suplemist nagu poleks väsimust, epam ollagi. Lauklude taga aias on rõõmus jutukas meeleolu ja Maria Kondratjevna tahaks nutta mitmesugustel põhjustel: väsimusest, armastusest kolonistide vastu, sellest, et on jalgale seatud ja ellu äratatud õige inimseadus, et temagi proovis vaba töökollektiivi võlusi.

«Kas teil oli kerge töö?» küsib talt Burun.

«Ei tea,» ütleb Maria Kondratjevna. «Kindlasti raske, kuid asi pole mitte selles. Niisugune töö on siiski õnn.»

Õhtusöögi ajal nihkus Silanti mulle lähemale ja pühendas saladusse:

«Et see kästi teile, seesamane, edasi ütelda, tähendab: pühapäeval tulevad teile külla inimesed, nagu üteldakse, tulevad Olka pärast. Näed, mihuke lugu.»

«Tähendab, Nikolajenkolt?»

«Seesamane jah, Pavlo Ivanovitšilt, vanamehelt, tähendab. Siis sa, Anton Semjonovitš, kuidas üteldaksegi, sea kõik jutti: käterätid, näed, seesamane, on kombeks, ja leib ja sool, ja muud ei ühtigi.»

«Kulla Silanti, sa sea õige ise see asi kõik korda.»

«Seesamane, korraldan, kuidas ütelda, näed, vennike, mihuke lugu: niisuguses kohas on kombeks mekkida samagonni või midagi muud, näed isegi.»

«Samagonni ei tohi, Silanti, aga magusat viina osta kaks pudelit.»

10. PULMAD

Pühapäeval tulidki inimesed Pavlo Ivanovitš Nikolajenkolt. Tulid tuttavad: Kuzma Petrovitš Mogarõtš ja Ossip Ivanovitš Stomuhha. Kuzma Petrovitšit tundsid

koloonias kõik hästi, sest ta elas meie läheduses, üle jõe. See oli jutukas, aga mitte soliidne inimene. Tal oli sootis liivane põld, kus ta väga harva käis, ja sel põllul kasvas igasugust prahti, enamasti omal algatusel. Üle põllu oli tallatud loendamatu hulk radu, sest see oli kõigil teel ees. Kuzma Petrovitši nagu sarnas, tema põlluga sellega ei kasva midagi mõistlikku ja samuti näib, nagu kasvaks räpase musta habemekese iga puhm omal algatusel, arvestamata peremehe huve. Üle tema näogi jooksid arvukad kortside, voltide, kraavikeste rajad. Kuzma Petrovitš erines oma põllust ainult selle poolest, et keset põldu polnud püsti säherdust peenikest ja pikka nina.

Ossip Ivanovitš Stomuhha seevastu paistis silma oma iluga. Kogu Gontšarovkas polnud säherdust sirget ja kena meest nagu Ossip Ivanovitš. Tal olid suured ruuged vurrud ja jultunud skulptuursed, kauni löikega silmad; ta kandis pooleldi linna, pooleldi sõjaväelist rõivastust ja oskas alati näida rühikana ning peenena. Ossipil oli palju sugulasi väga jõuka külarahva seas, kuid tal endal polnud millegipärast maad ja ta leppis jahilkäimisega. Ta elas otse jõe kaldal, üksikus majas külast eemal.

Kuigi me ootasime külalisi, ometi tabasid nad meid nõrgalt ettevalmistatuina, — ja kes seda teab, kuidas oleks tulnud valmistuda niisuguseks harjumatuks asjaks? Muide, kui nad tulid minu kabinetti, oli see soliidne, vaikne ja aukartust äratav. Nad leidsid eest ainult minu ja Kalina Ivanovitši. Külalised astusid sisse, surusid meil kätt ja istusid diivanile. Ma ei teadnud, kuidas alustada. Ossip Ivanovitš tegi mulle heameelt, kui algas lihtsalt.

«Vanasti jutustati niisuguste asjade puhul jahimees-test: läksime jahile ja ajasime rebase jälgi, aga see rebane oli punapõskne neiu... kuid ma arvan, et tänapäeval pole seda enam tarvis, kuigi ma ise olen jahimees.»

«See on õige,» ütlesin mina.

Kuzma Petrovitš hakkas diivanil istudes jalaga kõpsutama ja pomises habemesse:

«Ogarus on, see, nõnda ütlen mina.»

«Mitte, et just ogarus, aga pole ajakohane,» parandas Stomuhha.

Ajad on mitmesugused,» algas Kalina Ivanovitš õpetlikult. «Rahvas on niigi pime, aga sellest on talle vähe, ta tõmbab veel ise endale igasugust pimedust knela ja elab nagu mõni tõlplane, kardab kõike: küll pikset, küll kuud, küll kassi. Aga nüüd on nõukogude võim, he-hee, nüüd maksab ehk ainult hangeldamise vastu võitlemise salka karta, aga seegi pole väga hirmus...»

«Me ütleme lihtsalt: meid saatis teile tuntud Pavel Ivanovitš ja tema abikaasa Jevdokia Stepanovna. Teie olete siin koloonias nagu isa, kas te ei annaks oma nõnda-ütelda peaaegu tüdart Olja Voronovat naiseks nende pojale Pavlo Pavlovitšile, ta on nüüd ju külanõukogu esimees.»

«Palume anda meile vastus,» piiksatas ka Kuzma Petrovitš.

«Kui on niisugune teie nõusolek, nagu praegu isake tahab, siis andke meile käterätt ja leib, aga kui niisugust teie nõusolekut ei tule, siis palume mitte pahaks panna, et teid tülitasime.»

«He-he-he, seda on vähevõitu, et palute mitte solvuda,» ütles Kalina Ivanovitš, «aga selle teie napaka seaduse järgi peab veel arbuusigi koju viima.»

«Arbuusi me ei oota,» naeratas Ossip Ivanovitš, «ja negki on praegu niisugune, et arbuus pole veel küps.»

«See on õigus küll,» nõustus Kalina Ivanovitš. «Vannal ajal, kui tüdruk oli rumalat uhkust täis, pidas endal meelega terve aidatäie arbuuse valmis. Aga kui kosilasi ei tulnud, siis ta, parasiit, pidi putru keetma. Arbuusipuder on hea, eriti kui teha hirsiga...»

«Missugune on siis teie isalik vastus?» küsis Ossip Ivanovitš.

Ma vastasin:

«Aitäh teile, Pavel Ivanovitšile ja Jevdokia Stepanovnale selle au eest. Ainult ma pole isa ja mul pole vanemavõimu. Iseendast mõista tuleb küsida Oljalt, aga pärast peab igasuguste pisiasjade korraldamiseks kokku kutsuma komandöride nõukogu.»

Aga selles pole meie teile õpetajad. Kuidas uuema

kombe järgi on ette nähtud, nõnda tehke,» nõustus Ossip Ivanovitš lihtsalt.

Ma väljusin kabinetist, leidsin järgmisest toast koloonia korrapidaja ja palusin teda puhuda signaali komandöride nõukogu kokkukutsumiseks. Koloonias tundus ebaharilikku õhinat ja ärevust. Minu juurde jooksis Nastja, küsis naeruga:

«Kus neid käterätikuid hoida? Sinna ei või ju tuua?» viipas ta peaga kabineti poole.

«Oota oma käterättidega, pole veel kokku lepitud. Te viibige siin kuskil läheduses, küll ma kutsun.»

«Aga kes hakkab kinni siduma?»

«Noh selga panema neile... isameestele, või kuidas neid nimetatakse?»

Minu läheduses seisis Toska Solovjov ja hoidis kaenla all suurt nisuleiba, aga käes soolatoosi, raputas soolatoosi ja vaatas, kuidas soolaterad tantsisklesid. Silanti jooksis juurde:

«Mis sa siis, seesamane, jälgud siin oma soola-leivaga? See tuleb ju liuale panna...»

Ta kummardus, varjates teda haaranud naeru:

«On nende jõnglastega küll häda!... Aga kuidas suupistega jääb?»

Sisse astus Jekaterina Grigorjevna ja ma rõõmustusin: «Aidake teie selles asjas.»

«Ma otsin neid juba ammu. Hommikust peale tassivad seda leiba mööda kolooniat ringi. Tulge minuga. Seame kõrda, ärge muretsege. Me oleme tüdrukute juures, saatke sinna järele.»

Kabinetti jooksid paljasjalgsed komandörid.

Mul on säilinud selle õnneliku ajastu komandöride nimistu. See oli järgmine:

Esimese koondsalga, kingseppade komandör — Gud.

Teise koondsalga, tallipoiste komandör — Brattšenko

Kolmanda koondsalga, karjatalitajate komandör — Opriško.

Neljanda koondsalga, puuseppade komandör — Taranets.

Viienda koondsalga, tüdrukute komandör — Notševnaja.

Kuuenda koondsalga, seppade komandör — Beluhhin

Seitsmenda koondsalga komandör — Vetkovski.

Kaheksanda koondsalga komandör — Karabanov.

Üheksanda koondsalga, veskipoiste komandör —

Idiši.

Kümnenda koondsalga, sigalatööliste komandör — Stupitsõn.

Üheteistkümnenda koondsalga, põngerjate komandör — Georgijevski.

Komandöride nõukogu sekretär — Kolka Veršnjov.

Veski juhataja — Kudlatõi.

Laohoidja — Aljoša Volkov.

Agronoomi abi — Olja Voronova.

Tegelikult kogunes komandöride nõukogusse inimesi hulga rohkem: täieliku, vastuvaidlematu õiguse alusel tulid komsomoli liikmed — Zadorov, Žorka Volkov, Volohhov, Burun, «kulupäised raugad» — Prihhodko, Soroka, Goloss, Tšobot, Ovtšarenko, Fedorenko, Korõto; kõrandal istusid asjast huvitatud jõnglased ja nende hulgas tingimata Mitka, Vitka, Toska ja Vanka Šelaputin. Nõukogus olid alati ka kasvatajad ja Kalina Ivanovitš ning Silanti Semjonovitš. Seepärast oli nõukogus alati toolidest puudus: istuti akendel, seisti seinte veeres, vaadati väljast läbi akna sisse.

Kolka Veršnjov avas istungi. Isamehed kaotasid oma püüdlikkuse, olles diivanil kokku pigistatud kümne-konna kolonisti poolt, segamini nende paljaste käte ja jalgadega.

Ma jutustasin komandöridele kosilaste tulekust. Komandöride nõukogule selles teates mingit uudist ei olnud, kõik olid juba ammu näinud Pavlo Pavlovitši ja Olga sõprust. Veršnjov küsis Olgalt ainult vormi täitmiseks:

«Kas sa oled nõus Pavlole mehele minema?»

Olga punastas pisut ja ütles:

«Noh muidugi.»

Lapot ajas huuled torru:

Nõnda ei tee keegi. Oleksid pidanud vastu punnima, aga meie oleksime püüdnud sind veenda. Nii on igav.»

Kalina Ivanovitš ütles:

«Kas igav mõi mitte igav, aga tuleb kõnelda asjast. Te ütelge meile akuraatselt: kuidas saab kõige sellega, majapidamise ja kõige niisugusega?»

Ossip Ivanovitš puudutas vurrusid.

«Tähendab, nõnda: kui on olemas teie nõusolek, siis pulmad, laulatuse peame seal, noorrahvas jääb pärast seda vanade juurde, tähendab, koos elama, ja majapidamine saab ühine.»

«Aga kellele uus maja ehitati?» küsis Karabanov.

«Aga see maja saab Mihhailole.»

«Kuid Pavlo on ju vanem?»

«Vanem muidugi, vanem jah, aga vana otsustas nõnda. Pavlo võtab ju kolooniast naise.»

«Noh, mis sellest siis, et kolooniast?» ümahtas Koval õbasõbralikult.

Ossip Ivanovitš ei leidnud kohe sõnu. Kuzma Petrovitš hakkas peenikese häälega ragistama:

«Nii on lood. Pavlo Ivanovitš ütlevad: peremehele on vaja perenaist, aga vaja oleks, et perenaisel oleks ka isa, üi; nii tuleb välja, — Mihhailo võtab jällegi Sergi Gretšanõilt. Aga teie oma, tähendab, läheb miniaks Pavlo Pavlovitši juurde. Pavlo Pavlovitš andsid ju nõusolekugi.»

Karabanov lõi käega:

«Niisuguste juttudega võib ka arbuuside asjus kokku leppida. Mis see meie asi on, et Pavlo Pavlovitš andis nõusoleku! Ta on lihtsalt, tuleb välja, noh, sihuke pastel, et lasõ aga olla Komandöride nõukogu niiviisi Oljat välja lasta ei saa. Kui õieti ütelda, siis läheb ta teenijatüdrukaks vanale pärapärglile...»

«Semjon...» süngestus Kolka.

«Noh, huva, huva, pärgli võtan tagasi. See on üks. Aga siis, mis laulatamisest seal veel räägiti?»

«Aga see on nagu ikka, pole olnud niisugust asja, et ilma papita oleks mehele mindud. Seda meie külas pole olnud.»

«Aga nüüd tuleb,» ütles Koval.

Kuzma Petrovitš sügas habet:

«Kes seda teab, mis tuleb või mis ei tule. Meil peab nakse niisugust asja justkui pahaks, nii tuleb ju välja, et elatakse laulatamata.»

Nõukogus vaikiti. Kõik mõtlesid ühest ja samast: pulmadest ei tule midagi välja. Ma kartsin koguni, et õhaõnnestumise puhul saadavad poisid kosilased ilma eriliste austusavaldusteta minema.

«Olga, sa lähed pappide juurde?» küsis Kolka.

«Mis sa õige arvad? Halvasti oled einestanud või? Kas sa oled unustanud, et ma olen kommunistlik noor?»

«See pappide asi ei lähe,» ütlesin ma isameestele, «mõtlege kuidagi teisiti välja. Te ju teadsite, kuhu tulite. Kuidas teile võis pähe tulla, et meie nõustume kirikuga?»

Silanti tõusis kohalt ja seadis sõna soovides oma sõrme:

«Silanti, kas tahad kõnelda?» küsis Kolka.

«Seesamane, tahan küsida.»

«Noh, eks siis küsi.»

«Seesamane, Kuzma on nihuke inimene, näed, unistaja, nagu üteldakse. Aga las ütleb Ossip Ivanovitš: mis pagana pärast on siia sihukest pappi vaja? Eks sa parem nuumanud, seesamane, oinas ära.»

«Küll aga ütlevad!» hakkas Stornuhha naerma. «Kui minule sihuke vastu tuleb, siis pööran kohe jahilt tagasi.»

«Tähendab, seesamane, Kuzmale on vaja pikalakalisi, kuidas öeldaksegi.»

Kuzma Petrovitš naeratles:

«Hi-hi, mitte selles pole asi, et vaja, ja mingisugust kasu neist pole, see on endast mõista. Aga saad aru, meie isad ja vanaisad on ikka nii teinud, ja Pavlo Pavlovitš ütleb pealegi: võtame majja vaese tüdruku, ilma selleta, kuidas nüüd üteldaksegi, kaasavarata, noh, ja kõik see niisugune...»

Kalina Ivanovitš pörutas rusikaga vastu lauda:

«Mis jutud need on? Kes andis sulle õiguse niimoodi jõurata? Kes see niisugune rikas õige siia on tulnud, et hakkab siin uhkeldama? Sa mõtled, et kui sa oma Pavlo Ivanovitšiga oled savist maja kokku pildanud, et sellepärast võite juba nina püsti ajada? Temal, parasiidil, on omal laud ja paar pinki, ja kirstu on peidetud kasukas, aga juba arvab, et on teab mis miljonär?»

Kuzma Petrovitš kohkus ja piiksatas:

«Aga kes on siin siis suurstlema hakanud? Me ütle-
sime nõnda ainult nagu kaasavara asjus»

«Kas sa tead, kuhu sa tulid, või ei tea? Siin on ikka
nõukogude võim, sa pole ehk näinud nõukogude võimu?
Nõukogude võim võib anda siisuguse kaasavara, et kõik
su haisvad vanaisad kirstus kolm korda ümber pöö-
ravad, parasiidid.»

«Me ju ainult...» väitis Kuzma Petrovitš nõrgalt
vastu.

Poisid naersid ja aplodeerisid Kalina Ivanovitšile.
Aga Kalina Ivanovitš ei teinud nalja:

«Las komandöride nõukogu arutab seda põhjalikult.
Fakt on see: nad tulid meie juurde kosja, meil on vaja
mõtelda, kas anda oma tütar Olga siisugusele paljas-
püksile nagu seesamune Nikolajenko, kes ainult nii-
palju näeb nina ette, et õgib kartulit sibulaga ja kas-
vatab maltsa, parasiit, vilja asemel. Aga meie oleme
rikkad inimesed, meie peame ettevaatlikult mõtlema.»

Komandöride nõukogu ja kõigi juuresolijate üldine
vaimustus näitas, et enam ei ole mingisuguseid prob-
leeme. Isamehed eemaldati mõneks ajaks ja komandö-
ride nõukogu asus arutlema, mis Olgale kaasavaraks
anda.

Poisid olid valusasti puudutatud kogu eelnenud läbi-
rääkimistest ja määrasid Oljale kaasavara, mis igasuguse
möödupuu järgi oli otse silmapaistev. Kutsuti Schere;
kardeti, et ta protestib suurte kulutuste vastu, kuid
Schere ei mõtelnud hetkegi ja ütles rangelt:

«See on õige. Olgu meil koguni raske, kuid Voro-
novale tuleb anda rikkalikult, rikkalikumalt kui kelle-
legi teisele kogu ümbruskonnas. Kulakutele tuleb näi-
data, kus on nende koht.»

Seetõttu, kui kaasavara arutamise juures oligi vastu-
väiteid, siis ainult siisugust laadi:

«Ja mis sa jahvatad: hobusekronu! Mitte kronu, vaid
õige hobune on vaja anda.»

Tunni aja pärast kutsuti väljas värske õhu käes
puhanud isamehed nõukogusse, Kolka Veršnjov tõusis
oma laua tagant ja pidas pisut kogeldes järgmise
mõjuka kõne:

«Komandöride nõukogu otsustas anda Olga Pav-

lole naiseks. Pavlol kolida eraldi majja ja isal eral-
dada temale siisugune majapidamine, mis on jõu-
kohane. Ei mingisuguseid pappe, registreerida pere-
konnaseisusametis. Pulmapäeval pidutseme meil, aga
teie tehke edasi, kuidas tahate. Olgale anname maja-
pidamiseks:

simmentali tõugu lehma ühes vasikaga,
mära varsaga,
viis lammast,
inglise tõugu sea...»

Kolka hääli hakkas kähisema, enne kui ta jõudis
lopuni loetleda Olga kaasavara ülipika nimistu. Siin
oli inventar, seemnevili, loomatoidu-tagavarad, rõivad,
pesu, mööbel, isegi õmblusmasin. Kolka lõpetas nõnda:

«Me aitame Olgat alati, kui seda on tarvis, ja nemad
on kohustatud, kui vaja, aitama kolooniat mingisuguse
koeldumiseta. Ja Pavlole anda kolonisti aunimetus.»

Isamehed pilgutasid ehmunult silmi ja tegid siisu-
guse näo, nagu oleksid nad surmaeelsel armulaua-
le üle muret tundmata, kas tuleb välja õigesti või
valesti, tulid naervad tüdrukud joostes ja sidusid isa-
meestele käterätid ümber, põngerjad eesotsas Toskaga
tõid neile käterätiga kaetud kandmikul soola-leiba.
Hammastunud, kohmetud isamehed võtsid leiva ega
teadnud, kuhu see panna. Toska tiris Kuzma Petro-
vitši kaenla alt kandmiku ära ja ütles tõsiselt.

Eh-ee, see andke tagasi, muidu saan veel möldri
laest naha peale. See on tema oma... sihuke tald-
rik.»

Tüdrukud katsid minu laua linaga, asetasiid sellele
kolm pudelit kahoori ja poolteistkümmend klaasi.
Kalina Ivanovitš valas kõigile ja tõstis klaasi:

«Noh, et ta kasvaks ja kuulaks sõna.»

«Kelle sõna ta peab kuulama?» küsis Ossip Ivano-
vitš.

«Aga teadagi kelle: komandöride nõukogu ja üldse
nõukogude võimu.»

Me lõime klaasid kokku, jõime veini ära ja suupis-
teks hammustasime peale vorstiga võileibu.

Kuzma Petrovitš tegi kummarduse:

«Noh, aitäh teile, et kõik läks nõnda hästi, tähendab,

soovime õnne Pavlo Ivanovitšile ja Jevdokia Stepanov-nale.»

«Soovi aga soovi,» ütles Kalina Ivanovitš.

Ossip Ivanovitš surus meil kätt:

«Ah teid küll... tubli rahvas, kus nüüd meie suu-dame teiega vägikaigast vedada!»

Isamehed, tasased ja malbed nagu tütarlaste insti-tuudi kasvandikud, lahkusid kabinetist ja suundusid küla poole. Me vaatasime neile järele. Kalina Ivanovitš pilutas äkki lõbusalt silmi ja kehtas rahulolematult õlgu:

«Ei, nõnda see ei kõlba! Mis nad siis minema panid nagu adioodid? Jookse neile järele, Petro, ütle, et nad tuleksid minu juurde korterisse, aga sina, Anton, pane tunnikese pärast hobune ette ja sõida treppi.»

Tunni aja pärast laadisid poisid naeruga britškasse isamehed, kel olid alles rätikud ümber, kuid kes olid kaotanud juba hulga muid ametlike saadikute tunnu-seid, sealhulgas ka valitud kõneviisi. Kuzma Petrovitš, tõi küll, ei unustanud leiba ja surus seda kallistades vastu rinda. Vägilane vedas rasket britškat mööda lii-vast teed nagu udusulge.

Kalina Ivanovitš sülitas:

«Niisugused vaesed saatis ta meelega, parasiit.»

«Kes?»

«Seesamane Nikolajenko. Tema, tähendab, tahtis näi-data: mihuke on pruut, niisugused on ka isamehed.»

«Seesamane, mitte just nõnda,» ütles Silanti, «siin on, näed, sihuke lugu: mõni teine isamees poleks tul-nud, nii ütelda, ilma pappideta, aga need mehed, see samane, sülitavad pappidele, need mehed... pole enam niisugused! Aga küllap vanatoi, seesamane, ütles neile nõnda: nõudke pappidega, aga sel puhul, nagu üteldakse, kui välja ei tule, siis kurat nende pappidega. Näed, mihuke lugu.»

Pulmad määrati augusti keskpaigaks, komisjonid töö-tasid, valmistati teatrietendust. Muret oli palju, aga veelgi enam kulusid ja Kalina Ivanovitš koguni nuk-rutses.

«Kui kõik meie tüdrukud niisugusel viisil mehele panna, siis võta, Anton Semjonovitš, poisid ja mind,

ja tola, ja saada kõik kerjama... Aga teisiti siiski ei saa.»

Pulmapäeval oli koloonia hommikust peale tunni-meestega piiratud — kaks salka tuli eraldada valveks. Ainult seitsmekümnele isikule olime saatnud trükikojas trükitud kutsed. Neil oli kirjutatud:

„Maksim Gorki nimelise töökoloonia komandöride nõu-kogu palub Teid lõunasöögile ja õhtul teatrietendusele kolonisti Olga Voronova kolooniast lahkumise ning tema abiellumise puhul sm. P. P. Nikolajenkoga.

Komandöride nõukogu.»

Kella kaheks päeval oli koloonias kõik valmis. Aias ümber purskkaevu olid kaetud peolauad. Selle paiga ehiseks oli Zinovi Ivanovitši ringi kink: kõikjal laudade kohale seatud peenikeste ritvade küljes, kuhu vaevaga ulatusid kolonistide käed ja kuhu nüüd nii kergesti tungis silm, rippusid peenikesed rohelised vanikud, val-mistatud õrnadest kasevõsudest. Laual kruusides olid «Lumekuninganna» kimbud.

Täna võib enesekindla rõõmuga näha, kuidas koloo-nia on kasvanud ja kenamaks muutunud. Pargis rõhu-tavad laiad, liivaga kaetud teed kolme terrassi rohe-list rikkust, millel iga puu, iga põõsaste rühm, iga lille-peenra joon on kontrollitud õistes mõtiskeludes, kaste-tud koondsalkade tööhigiga nagu vääriskividega, ehi-tud kollektiivi hoole ja armastusega. Jõekalda kõr-gustikud ja madalikud on rangelt ja hubaselt-rõõmsalt distsiplineeritud: siin kümme-kond puust astmekest, seal kasksed käsipuud; siin nelinurkne lillevaibake, siugkitsad väänlevad teerajad, seal liivaga üleriputatud kaldaäärne platvorm; kõik see tõendab veelkordselt, kui võrd arukas ning loodu-st kõrgemal seisev on inimene, isegi säherdune pal-jasjalgne. Ja selle paljasjalgse peremehe avarail õuedel on tema, vana inimkonna võõraslaps, talle päranduseks jäetud sügavate haavade asemeid kõik-jal puudutanud samuti kunstniku käega. Kakssada roosipõõsast istutasid kolonistid siia juba sügisel, aga kui palju on siin astreid, nelke, levkoisid, erepunaseid

kurerehasid, siniseid kellukesti, alles tundmata ja nime-
deta lilli — neid pole kolonistid isegi kunagi loenda-
nud. Terved maanteed kulgesid mööda õue ääri, ühen-
dades ja piirates üksikute majade väljakuid, raiheina
neli- ja kolmnurgad andsid mõtte tühikutele ja nooren-
dasid neid, siin-seal seisis kindlalt rohelised aiadiiva-
nid.

Toredaks, mugavaks, ilusaks ja mõistlikuks on muu-
tunud elu koloonias, ja seda nähes uhkustan minagi
oma osavõtu-raasukesega maa ilustamisest. Aga minul
on omad esteetilised kapriisid: ei lilled, jalgrajad ega
varjukad nurgakesed ei varja hetkekski mu eest neid
siniseis spordipükstes ja valgeis särkides poisse. Siin
nad jooksevad, liiguvad rahulikult külaliste vahel, tali-
tavad laudade ümber, seisavad valvepostidel, tagasi
tõrjudes sadasid päevavargaid, kes on tulnud ammuli
sui vahtima ennenägemata pulma, — säherdused on
nad, gorkilased. Nad on sirged ja südikad, neil on
kenad, liikuvad pihad, lihaselised ja terved kehad, mis
ei tea midagi meditsiinist, ja värsked punahuulelised
näod. Need näod tekivad koloonias, tänavalt ei tule
kolooniasse sugugi mitte niisugused näod.

Igaühel neist on oma tee ja oma tee on ka Gorki-
nimelisel koloonial. Ma tunnen oma kätes paljudegi
teede algusi, aga kui raske on näha lähedases tuleviku-
udus nende suunda, jätku, lõppu. Udus liiguvad ja rul-
luvad looduspjõud, mida pole veel võitnud inimene,
mida pole veel ristitud ei plaanis ega matemaatikas.
Ja meie marsiski keset neid looduspjõude kätkeb oma
esteetika, kuid lillede ja parkide esteetika ei eruta mind
enam.

Ei eruta enam ka sellepärast, et minule läheneb
Maria Kondratjevna ja küsib:

«Mis teie siis, papake, siin üksinduses nukrutsete?»

«Miks ma siis ei peaks nukrutsema, kui kõik on mind
hüljanud, isegi teie?»

«Ma lohutan teid meeleldi, ma koguni ekstra otsisin
teid üles ega tahtnud ilma teieta kaasavaranäitust vaa-
data. Läki»

Kahte klassi on koondatud kogu Olga majapidamine.
Näitusel tunglevad külalised, vihased, kadedad eided

pitsitavad huuled kokku ja vaatlevad mind õela tähe-
lepanuga. Nad on üleolevalt möödunud meie mõrsja-
test ja võtnud oma poegadele naised taluneidude seast,
aga nüüd osutub, et kõige jõukamad pruudid olid neil
lausa külje all. Ma tunnustan nende õigust suhtuda
minusse pahameelega.

Bokova ütleb.

«Aga mis te siis teete, kui teil hakkab nüüd karja-
viisi kosilasi käima?»

«Ma olen ette kindlustatud,» vastan ma, «meie pruu-
did on valijad.»

Äkki tuleb joostes surmani kohkunud põngerjas:

«Tulevad!»

Õuel puhutakse juba üldkogunemise nõudlikku sig-
naali. Sissesõiduvärava juurde on üles seatud kolonis-
tide rivi lipuga ja trummilööjate rühmaga, nagu kord
ja kohus. Veski tagant tuleb nähtavale meie paar:
hobused on ehitud punaste lintidega, pukis on samuti
lindiga ehitud Brattšenko. Me saluteerime noorpaarile.
Anton pingutab ohje ja Olja viskub mulle rõõmsalt
kaela. Ta on erutatud, nutab ja naerab ning ütleb
mulle:

«Vaadake aga, et te mind maha ei jäta, muidu hak-
kab mul hirm.»

Me alustame väikest miitingut. Maria Kondratjevna
paneab mind ootamatult heldima: haridusosakonna
nimel annab ta noorpaarile kingi — põllumajandusliku
biblioteegi. Tervet hunnikut raamatuid kannavad tema
järel kaks kolonisti lilledega ehitud kandmikel.

Pärast miitingut seame noorpaari lipu alla ja kogu
riviga eskorteerime nad laudade juurde. Neile on val-
mistatud aukoht ja nende selja taha jääb seisma lipu-
brigaad. Korrapidaja-kolonist vahetab hoolikalt valve-
poste. Kaksikümmed lumivalges kitlis kolonisti hakka-
vad roogi lauale kandma. Taranetsi erikoondsalk libis-
tab tähelepanelikult silmi mööda külaliste taskute liini
ja laseb käratult Kolomakki mitugi samagonnipudelit,
mis on rekvireeritud taskukunstnike osavusega ja peo-
peremeeste viisakusega.

Ma istun noorpaari kõrval, nende teisel käel on
Pavel Ivanovitš ja Jevdokia Stepanovna. Pavel Ivano-

vitš, Nikolai-imetegija habemega karm inimene, ohkab raskelt: küllap tal on kahju lahku lüüa pojast, küllap on igav vahtida õllepudelit, sest temaltki võttis Taranets asja ära samagonnipudeli.

Kolonistid on tana imekaunid, ma ei väsi neid nau-disklemast. Elavad, heasüdamlikud, lahked ja kuidagi eriliselt iroonilised. Isegi teises laua otsas istuv ühe-teistkümmnes salk on hakanud arendama pikki ja trots-likke keskustelusi nende juurde lähetatud külaliste viisikuga. Ma olen pisut rahutu, kas seal viimaks mitte liiga avameelselt ei väljenduta. Lähenen. Šelaputin, kes on senini säilitanud oma tiiskandi, kallab Kozõrile õlut ja ütleb:

«Aga teid laulatasid papid, näete nüüd, ja läks hal-vasti.»

«Aga las me laulatame teid ümber,» teeb Toska ette-paneku. Kozõr naeratab:

«Hilja on mind, pojukesed, ümber laulatada.»

Kozõr lööb risti ette ja joob õlut. Toska kõkutab:

«Nüüd hakkab teil kõht valutama...»

«Issand päästa, mispärast?»

«Aga mispärast te risti ette lõite?»

Kõrval istub külamees heleda sassis habemega — külaline Paylo Ivanovitši nimestiku järgi. Ta on esimest korda koloonias ja teda paneb kõik imestama:

«Poisid, kas see on ikka õigus, et te olete siin pere-mehed?»

«Noh, aga kes siis?» vastab Šurka.

«Aga milleks siis on teil see majapidamine?»

Toska Solovjov pöördub kogu kehaga tema poole:

«Aga kas te siis ei tea, milleks? Kunagi oleksime olnud sulased, aga nüüd enam mitte.»

«Aga mis sust siis nüüd saab, näituseks?»

«Ohoo!» ütleb Toska, tõstes piruka kõrgele kõrva äärde. «Minust saab insener, nõnda ütleb ka Anton Semjonovitš, aga Šelaputinit saab lendur.»

Ta vaatab pilklikult oma sõpra Šelaputinit. Seda sel-lepärast, et tema lendurijoont polnud koloonias veel keegi tunnustanud. Šelaputin malub energiliselt:

«Mhühüh, lendur saab jah.»

«Aga kas, ütleme, talupojaks siis polegi teil tahtjaid!»

«Kuidas pole? On küll. Ainult meie omadest ei saa mitte niisuguseid talupoegi,» vaatab Toska ruttu jutu-kaaslasele otsa.

Kas sa näed! Tähendab, kuidas seda siis mõista: mitte niisuguseid?»

Noh niisuguseid mitte. Traktorid toome. Te olete traktorit näinud?»

«Ei, ei ole juhust olnud.»

«Aga meie oleme näinud. Seal on niisugune sovhoos, me viisime sinna sigu. Seal on traktor, ise niisugune nagu sitikas...»

Pikk külaliste rivi on põhjalikult seotud meie sal-kadega. Ma eraldan selgesti salkade piire ja näen nende keskpunkte, kus on praegu kõige rohkem kära. Kõige lobusam on üheksandas salgas, seal on Lapot, tema ümber rökkavad naerda ja oigavad nii kolonistid kui ka külalised. Täna on Lapot, olles kokku rääkinud oma sõbra Taranetsiga, korraldanud suure ja keeruka vembu veskiülemiku seltskonnale, kes istub üheksanda salga laua taga ja on käskkirjaga antud tema hoolde. Seal on turd ja karune mölder, kõhn ning terav raama-tupidaja ja valtsija — tagasihoidlik inimene. Kunagi oli Taranets taskuvaras, tal on tühine asi möldri taskust samagonnipudel välja õngitseda ja asendada see tei-sega, harilikku Kolomaki veega täidetud pudeliga.

Laua taga kõhelesid mölder ja raamatupidaja kaua ning vahtisid Taranetsi koondsalka. Kuid Lapot pilgu-las talle rahustavalt silma:

«Te ju omad inimesed, küll ma sean jutti.»

Ta kallutab mööduva Taranetsi pea enda poole ja sosistab talle midagi. Taranets noogutab.

Lapot soovitab konfidentsiaalselt:

«Te kallake laua all ja värvige õllega, ja asi nud!»

Pärast akrobaatlikke harjutusi laua all seisavad janu-nejate ees klaasid, täis kahtlustäratavalt kahvatut õlut, ja nende õnnelikud omanikud valmistavad närviliselt suupistet vaikselt jäänud üheksanda salga tähelepane-liku pilgu all. Lõpuks on kõik valmis ja mölder pilgutab klaasi habeme juurde tõstes kavalalt Lapotile silma. Raamatupidaja ja valtsija piiluvad veel ettevaatli-kult paremale ja vasakule, kuid ümberringi on kõik

rahulik. Taranets tunneb papli juures igavust. Lapoti silmad hakkavad leegitsema ja ta langetab laud.

Mölder ütleb tasakesi:

«Noh, olgu siis kõigi terviseks.»

Üheksas salk, kallutanud pead, vaatleb, kuidas kolm külalist tühjendavad klaasid tilgatuks. Juba viimastes lonksudes on märgata mõningat ebakindlust. Mölder paneb tühja klaasi lauale ja vaatab ettevaatliku pilguga Lapotile otsa, kuid Lapot mälub igavalt ja mõtleb millelegi kaugele. Valtsija ja raamatupidaja püüavad kõigest jõust näidata, et pole midagi erilist juhtunud, ja suskavad kahvlidki suupistesse.

Vilunud mölder vaatleb laua all pudelit, kuid keegi võtab tal õrnalt käest kinni. Ta tõstab pea: tema kohal on Taranetsi kelmikas tedretähniline nägu:

«Kas teil pole häbi!» kõneleb Taranets ja koguni punastab siirusest. «Õeldi ju, et ei tohi samagonni kaasa tuua, ja pealegi veel oma inimene... Ja etskae, juba tühjakski joonud. Aga kes teiega kaasa tegid?»

«Kes kurat seda teab,» satub mölder segadusse, «ka siin joodi või ei joodudki, mina küll ei saa aru.»

«Kuidas siis sellest aru ei saa? Aga noh, hingake! Noh... vaata sa, või ei saa veel aru! Teist uhkab ju nagu vaadist. Ja kuidas teil pole häbi tulla kolooniasse niisuguste asjadega...»

«Aga mis seal siis lahti on?» huvitub kaugelt Kalina Ivanovitš,

«Samagonn,» ütleb Taranets pudelit näidates.

Kalina Ivanovitš vaatab möldrile ähvardavalt otsa. Üheksas salk on juba ammu krampides, arvatavasti sellepärast, et Lapot jutustab midagi naljakat Galatenkost. Poisid on asetanud pead laudadele ega suuda enam midagi naljakat taluda.

Siin jätkub lõbu kuni lõunasöögi lõpuni, sest Lapot küsib aeg-ajalt möldrilt:

«Aga mis — vähe või? Ja enam pole? Vaat kus häda!... Aga kas oli hea? Keskmine?... Ainult Fjodor kahjuks norib. Noh, mis sa norid, Fedka — omad inimesed ju!»

«Ei tohi,» ütleb Taranets tõsiselt. «Vaata, nad ju hädavaevalt jstuvad.»

Lapotil on ees veel suur programm. Ta kavatses veel hoolitsevalt tõsta möldri lauast ja sosistada talle kõrva:

«Lähme, me saadame teid aiast läbi, muidu hakkab väga silma...»

Karabanovi kaheksas salk on täna valvel, kuid ta ise ilmub ometi alatasa laudade juurde, sinna paika, kus heleda tuleriidana põleb ebatavalise pulma sütitatud filosoofia. Siin on Koval, Spiridon, Kalina Ivanovitš, Zadorov, Veršnjov, Volohhov ja Lunatšarski-nimelise kommuuni esimees, punase kitsõhabemega arukas Nesterenko.

Kommuun elab teisel pool jõge hädiselt, ei saa hakama põldudega, ei oska paigutada ega jaotada ei koorimusi ega õigusi, ei saa jagu vanaeitede riiakaist iseloomudest ega ole suuteline organiseerima kannatust olevikus ega usku homsesse päeva. Nesterenko teeb kurvalt kokkuvõtte:

«Oleks vaja mingisuguseid uusi inimesi hankida... Aga kust sa neid võtad?»

Kalina Ivanovitš vastab tuliselt:

«Ära kõnele nõnda, seltsimees Nesterenko, mitte nõnda... Need uued, parasiidid, pole suutelised tegema midagi nõnda nagu vaja. Vastupidi, vanatoisid tuleb juurde anda...»

Laudade taga suurenes kära. Kanti lauale meie aedade pirne ja õunu, silmapiirile ilmusid tünnid jäätisega — tänase päevakava uhkus.

Maja taga hakkas kääksuma lõõtspill, ja päeva rikkus kriiskav naiste laul — üks pulmarituaali nuhtlusi. Pool tosinat moori keerutas ja põntsutas purjus kississilmalise pillimehe ees, pikkamisi meile lähenedes.

«Tuldi kaasavara järele,» ütles Taranets.

Punetav kondine naine hakkas trampima, nähtavasti eriti minu jaoks, asetades küünarnukid ette ja kaapsates mööda liiva kohmakate suurte saabastega.

«Isake kullake, isake kallid, joo tütrekese kosjaviina, ohi tütar pulmaehtesse...»

Talle ilmus kuskilt kätte pudel samagonniga ja tahuline, millegipärast pruuni värvi napsiklaas. Ta kallast purjus hooga klaasi, ujutades üle maa ja oma kleidi. Minu ja tema vahele astus Taranets:

«Aitab sinu jandist.»

Ta võttis naiselt kosti kerge vaevaga käest, kuid see oli juba unustanud minu ja tormas ahnelt Olga kallale lõbusa joobnud itkemisega:

«Meie kaunitar Olga Petrovna! Oled päästnud palmikud valla... Ei kõlba nii, ei kõlba. Homme paneme tanu pähe, hakkad käima tanus...»

«Mina ei pane tanu pähe,» ütles Olga ootamatult karmilt.

«Aga kuidas siis? Kas siis palmikutega hakkad käima või?»

«Nojah, palmikutega.»

Eided hakkasid midagi kriiskama, kõnelema, tükki-des Olga'le peale. Tige, ärritatud Volohhov tõukas nad eemale ja küsis ninamehelt otsekoheselt:

«Ja kui ei pane, mis siis?»

«Kui ei pane, ärgu pangu, eks ta ise tea seda paremini, niikuinii on ta laulatamata kahl!»

Tulid ligi diplomaadid-vanaätid ja viisid kõkutavad, samagonniga ülevalatud eided mitmesse suunda. Meie Olga aga väljusime pargist.

«Ma ei karda neid,» ütles Olga, «ainult raskeks kujuneb elu.»

Kolonistid kandsid meist mööda mööblit ja kostüümide kompe. Täna mängitakse Gogoli «Naisevõttu», aga enne etendust on veel Zurbina loeng «Pulmakombed mitmesuguste rahvaste juures».

Veel kaugel, väga kaugel on peo lõpp.

11. LÜÜRIKA

Varsti pärast Olga pulmi tabas meid ammuoodatud õnnetus: tuli teele saata töölisfakultetlased. Kuigi töölisfakulteedist kõneldi juba «meie oma on kõige ilusam» ajast peale ja töölisfakulteediks valmistuti iga päev, kuigi millestki nõnda ahnelt ei unistatud kui omadest töölisfakultetlastest ja kuigi see oli rõõmus ning võidukas ettevõtte, aga kui saabus lahkumispäev, pitsitas kõigil kurgus, pisarad tulid silma ja hakkas hirm: oli koloonia, elas, naeris, aga nüüd sõidavad nad

linali, ja seda nagu ei oodanud keegi. Minagi ärkasin kol päeval ängistava kaotuse- ja rahutusetundega.

Pärast hommikueinet rõivastusid kõik ümber puhkaisse ülikondadesse, aeda seati peolauad, minu kabinetis võttis lipubrigaad lipult ümbrise ja trummilööjad

olid trummid ette. Ka need peotunnused ei suutnud lämmatada kurbusetulukesi; Liidotška sinisilmad olid hommikust peale nutetud; tüdrukud tõinasid otse avalikult vooditel lamades ja Jekäterina Grigorjevna lohutas neid edutult, sest ta talitse isegi vaevu oma erutust. Poisid olid tõsised ja vaikivad, Lapot näis andetult igava inimesena, põngerjad asetsesid ebatavaliselt ruugeis ridades nagu varblased traadil ja neil polnud kunagi nii rängasti nohu olnud. Nad istusid väarikalt punkidel ja barjääridel, asetanud käed põlyede vahele, ja silmitsesid esemeid, mis asusid hulga kõrgemal nende tavalisest vaateväljast: katuseid, puulatvu, taevast.

Ma jagan nende lapselikku arusaamatust, ma mõistan nende kurbust — inimeste kurbust, kes lõpuni usuvad õiglust. Ma olen nõus Toska Solovjoviga mis ühega pole homme koloonias Matvei Beluhhinit? Kas ta siis elu korraldada mõistlikumalt, et Matvei ei peaks kuhugi ja Toskal poleks suurt, parandamatut, tõrget muret? Aga kas on Matveil ainuke juureke Toska ja kas sõidab ära üksinda Matvei? Lahkuvad Burun Karabanov, Zadorov Krainik, Veršnirov, Goloss, ja Notševnaia ja igatüüli neist on juurekesi tosina inimest, aga Matvei, Semjon ja Burun on tõelised inimesed, keda on nii mõnus matkida ja ilma kelleleta peab ta küüsti alustama.

Kolooniat ei rõhunud ainult need tunded. Nii minule kui ka igale kolonistile oli selge, et koloonia on asetatud tapapakule ja tema kohale tõstetud raske kirves, et ta pead ära kaksata.

Toölisfakultetlased tegid näo, nagu oleks neid selleks ette valmistatud, et tuua ohvreid «paljudele möödapääsmatuse ja saatuse jumalatele». Karabanov ei lüüdnud minust eemale, naeratas ja rääkis:

«Elu on nõnda tehtud, et kõik on kuidagi ebamugav. Toölisfakulteti sõita — see on tõesti õnn, võib ütelda, nagu unenägu, nagu mingi tuliõnn, kurat teda teab.

Aga tegelikult võib-olla polegi ta seda. Aga võib-olla on nii, et meie õnn täna siinsamas lõpebki, sest kolooniast on nii kahju, nii kahju... et kui keegi ei näeks, katkuks pead ja uluks, oi, küll uluks... et sellest võib-olla läheks ka süda kergemaks... Ei ole õigust maailmas.»

Kabineti nurgast vahib meid tigateda pilguga Veršnjov
«Tõde on ainult üks: inimesed.»

«Õigesti ütles!» naerab Karabanov. «Aga kas sina siis... kas sa juba kassidegi juures oled käinud tõde otsimas?»

«Ei, m-mitte s-s-selles pole asi... vaid selles, et inimesed peavad olema head, muidu käigu kuradile iga sugune tõde. Saad aru, kui oled lurjus, siis hakkad ka sotsialismi segama. Ma mõistsin seda täna.»

Ma vaatasin Nikolaile tähelepanelikult otsa:

«Mispärast täna?»

«Täna on inimesed n-n-nagu peeglis. Aga ma ei tea muidu oli ikka töö, ja iga päev oli samasugune. tööpäev, ja kõik niisugune. Aga täna on k-k-kuidagi kõik nähtav. Gorki kirjutas õigesti, ma varem ei mõistnudki, see tähendab, et mõistsin küll, kuid ei andnud sellele tähtsust: inimene. See pole sul mitte iga sugune lurjus. Ja, õige: on olemas rahvas, aga on olemas ka suuri inimesi.»

Niisuguste sõnadega varjasid töölisfakulteedlased kolooniast lahkudes värsked haavu. Kuid nad kannatasid vähem kui meie, sest neil seisis ees sädelev töölisfakulteed, aga meil ei olnud ees midagi sädelevat.

Lahkumiseelset öhtul kogunesid kasvatajad minu korteri trepile, istusid, seisis, mõtlesid ja surusid end häbelikult üksteise vastu. Koloonia magas, oli vaikne, soe, tähine. Maailm näis mulle hirmus keeruka koostisega imeväärse siirupina: maitsev, veetlev, kuid millest ta on valmistatud — ei saa aru, missugused jälkused on tas lahustunud — pole teada. Niisugustel hetkedel tungivad inimesele kallale filosoofilised sitikad, inimene tahaks kiiremini mõista arusaamatuid asju ja probleeme. Aga kui homme lahkuvad teilt «päriselt» teie sõbrad, keda te mõningase vaevaga olete välja kiskunud sotsiaalsest olematusest, niisugusel juhtumil

vaatab inimene samuti vagusasse taevasse ning vaikib, ja hetkeks näib, nagu ütleksid lähedased mustpaplid, pajud, pärnad talle sosinal ette ülesande õige lahenduse.

Nõnda vaikisime meiegi jõuetu rühmana, igaüks omaette ja kõik ühel meelel, ning mõtlesime, kuulatlesime puude sosinat ja vaatasime tähtedele silma. Nõnda käituvad metslased pärast äpardunud jahti.

Ma mõtlesin koos kõigiga. Tol ööl, minu tõelise esimese lennu lahkumisööl, mõtlesin ma palju iga suguste rumalustele. Ma ei kõnelnud neist tollal kellelegi; mu kolleegidele näis koguni, et ainult nemad on nõrgaks läinud, aga mina seisan endisel kohal nagu tamm, kõigutamatu ja täis jõudu. Neil arvatavasti oli koguni habi näidata nõrkust minu juuresolekul.

Ma mõtlesin sellele, et mu elu on ränk ja ebaõiglane; sellele, et ma olin parima osa oma elust andnud ainult selleks, et pool tosinat «seaduserikkujat» võiks astuda töölisfakulteedi, et nad töölisfakulteedis ja suurlinnas satuksid uute mõjude alla, mida mina ei saa juhtida, ja kes teab, millega see kõik lõpeb. Võib-olla osutuvad minu töö ja mu ohver lihtsalt mitte kellelegi vajalikuks, viljatult raisatud energiatombuks?

Mõtlesin muustki: miks on olemas niisugune ebaõiglus?... Ma olen ju teinud head tööd, see on olnud ju tuhat korda raskem ja väärtuslikum kui laulda klubiohtul romanssi, koguni raskem kui mängida osa heas näidendis, olgu kas või isegi Moskva Akadeemilises Kunstiteatris... Miks aplodeerivad seal näitlejaile sajad inimesed, miks lähevad näitlejad koju magama rahva tähelepanu ja tänu tunnetamisega, miks istun mina kurvalt pimedas öös põldude vahele pillatud koloonias, miks ei aplodeeri mulle kas või Gontšarovka elanikudki? Koguni halvem: ma pöördun kogu aja erutatult tagasi selle mõtte juurde, et töölisfakulteedlastele «kaasavara» andmisega kulutasin ma ära tuhat rubla, et niisuguseid kulutusi pole kuskil eelarves ette nähtud, et rahandusosakonna inspektor, kelle poole ma pöördusin järelepärimisega, vaatas mulle hukkamõistvalt otsa ning ütles:

«Kui teile meeldib, võite kulutada, võite, kuid pidage silmas, et teie palga kinnipidamine on kindlustatud.»

Ma naeratasin seda kahekõnet meenutades. Minu ajus asus kohe tööle terve asutus: ühes kabinetis luges keegi tuliselt hävitavat epistlit inspektori vastu, naabertoas ütles üks muretu hing valjusti: «Tühja kah,» ja kõrval arvutas teenistusvalmis ajurämps laua kohale küürutades, mitme kuu kestel tuleb mul maksta tuhanderublast puudujääki. See asutus töötas kohusetruult, hoolimata sellest, et mu ajus töötasid ka teised asutused. Naaberruumis toimus pidulik istung: laval istusid meie kasvandikud ja töölisfakulteedlased, sajahääline orkester müristas «Internatsionaali», õpetatud pedagoog pidas kõnet.

Ma võisin jällegi naeratada: mis head võiks ütelda õpetatud pedagoog? Kas ta on näinud Karabanovit, nagaan käes, «külma töö mehena» maanteel või Buruni võõral aknalaua, Buruni-«Kargajat», kelle aknalauasõbrad maha lasti? Ta pole näinud.

«Millele te aina mõtlete?» küsib mult Jekaterina Grigorjevna. «Mõtlete ja naeratate?»

«Mul on pidulik istung,» ütlen ma.

«Seda on näha. Aga ütelge meile siiski, kuidas me nüüd ilma tuumikuta toime tuleme?»

«Ahaa, jällegi üks tulevase pedagoogikateaduse osakond, tuumiku osakond.»

«Missugune osakond?»

«Ma kõnelen tuumikust. Kui on kollektiiv, siis tekib ka tuumik.»

«Oleneb, missugune tuumik.»

«Niisugune, nagu meil on tarvis. Peab olema paremas arvamuses meie kollektiivist, Jekaterina Grigorjevna. Meie siin muretsame tuumiku pärast, aga kollektiiv on juba eraldanud tuuma, te pole seda isegi märganud. Head tuumad paljunevad pooldumise teel, kirjutage see märkmikku tulevase kasvatusteaduse tarvis.»

«Hüva, panen kirja,» nõustus Jekaterina Grigorjevna järeleandlikult.

Teisel päeval oli kasvatajate kollektiiv ilmetu ja pidutses rangelt ametlikult. Ma ei tahtnud lahkumismeeleolusid ja mängisin nagu laval, mängisin rõõmsat inimest, kes pühitseb oma parimate soovide saavutamist.

Keskpäeval lõunastasime peolaudade ääres ja naerime palju ning ootamatult. Lapot demonstreeris oma naa abil, mis saab meie töölisfakulteedlastest aasta seitsme-kaheksa pärast. Ta kujutas, kuidas insener Zadorov sureb tiisikusse, tema voodi juures jagavad arstid Burun ja Veršnjov saadud honorari; tuleb muusik Krainik ja palub leinamarsi eest maksta otsekohe, muidu ta ei mängigi. Kuid meie naerus ja Lapoti naljades ei tunginud esiplaanile mitte elav rõõm, vaid hästi ohjeldatud tahe.

Kell kolm rivistusime üles, lipp toodi välja. Töölisfakulteedlased võtsid aset paremal tiival. Anton tõi tallist Vägilase ja põngerjad ladusid lahkujate korvid vankrile. Kõlas käsklus, trummid pörisesid ja kolonn asus jaama poole liikvele. Poole tunni pärast pääsesime välja Kolomaki tuiskliivast ja astusime kergendusega avara maantee madalale kõvale rohule, mida mööda olid kunagi sammunud tatarlased ja zaporoožlased. Trummilööjad kohendasid õlarihmu ja pulgad nende kätes muutusid lõbusamaks ning graatsilisemaks.

«Sirgelt, pea püsti!» nõudsin ma rangelt.

Karabanov pöördus jalga segi ajamata käigul ümber ja avaldas harukordset talenti: lihtsa naeratusega näitas ta mulle nii oma uhkust, rõõmu, armastust kui ka usku endasse, oma kaunisse tulevikku. Tema kõrval olev Zadorov mõistis otsekohe tema liigutust, kiirustas nagu alati häbelikult varjama oma tundmusi, välgatas ainult elavate silmadega mööda horisonti ja tõstis pea lipuotsa poole. Karabanov alustas äkki kõrgelt ja trotslikult laulu:

Roheline igihali, lasku madalale,

Aga armas kasakpoissi, tule lähemale.

Rõõmsad read hakkasid kaasa laulma. Mul tekkis südames niisugune tunne nagu esimesel mail linna väljakul. Ma tundsin täpselt, et minul ja kõigil kolonistidel on üks meeleolu: kuidagi äkki sai rõhutatult tähtsaks kõige olulisem — Gorki-nimeline koloonia saadab oma esimesi lahkujaid. Nende auks ergab siidlipp ja pörisevad trummid, korrapäraselt kõigub kolonn marsil, rõõmust roosatav päike annab teed, laskudes läände,

ja otsekui laulab koos meiega ilusat laulu, kavalat laulu, milles väliselt esineb küll armunud kasakas, aga tegelikult on hoopis töölisfakultetlaste salk, kes sõidab Harkovisse komandöride nõukogu eilse käskkirja kohaselt kui «seitsmes koondsalk Aleksander Zadorovi juhitud». Poisid laulsid naudinguga ja saatsid mulle altkulmu pilkusi: nad olid rahul, et minagi olin koos nendega lõbus.

Tagapool keerles juba tükk aega tolm ja peagi me tundsi ära ratsaniku — Olja Voronova.

Ta kargas maha ja tegi mulle ettepaneku:

«Istuge, hea sadul, kasaka oma. Aga ma oleksin pea-aegu hilistunud.»

«Mis väejuht mina olen?» ütlesin ma. «Las Lapot istub, tema on praegu KNS¹.»

«Õige,» ütles Lapot ja, kalpsanud hobuse selga, sõitis kolonni ette, käsi puusa seades ja olematuid vurre keerutades. Tuli anda käsklus «vabalt», sest ka Olgal oli vaja oma arvamust avaldada ja Lapot tegi kolonistidele üleliiga nalja.

Jaamas oli pidulikult kurb ja arutult lõbus. Üliõpilased ronisid vagunisse ja vaatasid uhkelt meie rivi ja meie tulekust erutunud publikut.

Pärast teist kella püüas Lapot lühikese kõne:

«Vaadake, pojad, et te meid alt ei vea. Šurka, sa pea neid kõvasti vaos. Ja ärge unustage seda vagunit muuseumi andmast. Ja et tehtaks pealkiri: selles vagunis sõitis töölisfakulteti Semjon Karabanov.»

Tagasi läksime üle kasade, mööda kitsaid radu, purdeid, ojasid ja kraave, millest tuli üle hüpata. Sellepärast jagunesime sõbralikkusesse salkadesse ja tihe- nevas hämaruses puistasime tasakesi südameid ja avaldasime oma mõtteid ilma igasuguse kiitlemiseta.

Gud ütles:

«Aga mina küll ei sõida mingisugusesse töölisfakulteti. Minust tuleb kingsepp ja ma hakkan häid saapaid õmblema. On see halvem? Ei, mitte halvem. Aga kahju, et poisid ära sõitsid, tõepoolest, üks ole kahju?»

¹ Komandöride nõukogu sekretär.

Rõugearmiline kõverjalgne põhjalik Kudlatõi vaatas Gudile rangelt otsa:

«Sinust tuleb vilets kingseppki. Sina ajasid mulle lamud nädalal lapi peale, aga see kukkus õhtuks küljest ära. Säherdune kingsepp on tõepoolest tohtrist halvem. Aga hea kingsepp võib tohtristki parem olla.»

Koloonias oli õhtul roidunud vaikus. Kuid üsna magamissignaali eel tuli korrapidaja-komandör Ossadtši ja tõi kohale joobnud Gudi. Ta polnud, muide, mitte niivõrd purjus, kuivõrd õrn ja lüüriline. Pööramata tuhelepanu üldisele pahameelele, seisis Gud minu ees ja kõneles tasakesi, silmitsedes minu tindipotti:

«Ma jõin enda täis sellepärast, et nõnda on vaja. Ma olen küll kingsepp, kuid kas on mul hing? On. Kuid ikka nii palju poisse sõitis teab-kuhu kuradile ja Zadorov kah, kas suudan maseda nõnda taluda? Ma ei suuda seda taluda. Ma läksin ja jõin oma teenitud raha eest. Pooltallad möldrile lõin alla? Lõin. Teenitud raha jõingi maha. Kas ma lõikasin kellelgi kõri maha? Solvasin kedagi? Ehk puudutasin mõnda tütarlast? Ei ole puudutanud. Aga tema muudkui kisendab: lähme Antoni juurde! Noh, eks lähme. Aga kes on säherdune Anton... see, tähendab, olete teie, Anton Semjonovitš? Kes ta siis on? Metsloom? Ei, mitte mingi metsloom. Missugune inimene ta on, — võib-olla kisakõri? Ei, tema pole kisakõri. Noh, mis siis ikka! Tulingi. Palun! Siin ongi teie ees vilets kingsepp Gud.»

«Kas suudad ära kuulata, mis ma ütlen?»

«Suudan. Ma suudan ära kuulata, mis te ütlete.»

«Niisiis, kuula: saapaid õmmelda — see on kasulik, hea asi. Sinust saab hea kingsepp ja sa saad saapavabriku direktoriks ainult sel juhtumil, kui sa ei hakka jooma.»

«Noh, aga kui ikka lahkub nii palju inimesi?»

«Ükskõik.»

«Tähendab, ma tegin siis teie arvates valesti, et jõin enese täis?»

«Valesti.»

«Kas enam siis parandada ei saa?» langetas Gud pea.

«Karistage, tähendab.»

«Mine magama, seekord ei karista.»

«Eks ma ütelnud!» ütles Gud ümberseisjaille, silmitses kõiki põlglikult ja saluteeris koloonia kombe kohaselt:

«Just nii, lähen magama.»

Lapot võttis tal käe alt kinni ja viis ta ettevaatlikult magamistuppa nagu mingi koloonia kontsentreeritud kurbuse.

Poole tunni pärast alustas Kudlatõi mu kabinetis sügiseks saabaste jagamist. Ta võttis hellalt uusi saapaid karpidest välja ja laskis koloniste salkade kaupä oma nimekirja järgi läbi. Uksel hõigati sageli:

«Aga millal sa ümber vahetama hakkad? Need on ju mulle kitsad.»

Kudlatõi vastas, vastas ja vihas:

«Ma olen juba kakskümmend korda ütelnud: täna ei vaheta, homme vahetan. Küll on ometi tobud!»

Minu laua taga pilutas silmi väsinud Lapot ja ütles Kudlatõile:

«Seltsimehed, olge ostjaskonnaga vastastikku viisaka!»

12. SÜGIS

Uuesti lähenes talv. Oktoobris suleti lõpmatud peedikuhjad ja Lapot tegi komandöride nõukogus ettepaneku:

«Otsustatakse kergendustundega ohata.»

Peedikuhjad, need on pikad sügavad augud, meetrit kakskümmend igatüki. Niisuguseid auke valmistab Schere sel aastal üle kümne ja kinnitas koguni, et sellest on vähe, peete peab kulutama väga ettevaatlikult.

Peete tuli panna aukudesse niisuguse ettevaatlikkusega, nagu oleksid nad mõned optilised riistad. Schere oskas hommikust õhtuni käia koondsalga hingel ja naakuda:

«Palun, seltsimehed, ärge loopige nõnda, palun teid väga. Pidage silmas: kui te ühte peeti tugevasti klopite, algab sellel kohal kärbumine, aga pärast hakkab ta mädanema ja mädanik levib üle kogu kuhja. Palun, seltsimehed, ettevaatlikumalt.»

Ühetoonilisest ja üldse «peeditööst» väsinud kolo-

nistid ei lasknud mööda juhust ja kasutasid Schere poolt alustatud teemat, et pisutki meelt lahutada ja puhata. Nad valivad hunnikust kõige sümpaatsema, umarama ja roosama juurika, piiravad ta kogu koondsalgaga ümber ja koondsalga komandör, mõni Mitka või Vitka, tõstab käed harali sõrmedega üles ja sosistab kõvasti:

«Mine kaugemale, ära hinga. Kellel on puhtad käed?»

Nähtavale ilmub kandraam. Koondsalga komandöri õrnad sõrmed võtavad peedikese kuhjast, kuid juba kajab erutatud hüüe:

«Mis sa teed? Mis sa teed?»

Kõik peatuvad kohkunult ja vangutavad siis pead, kui seesama hääl kõneleb:

«Peab ometigi olema ettevaatlik!»

Esimene kättesattunud tööriivas käänatakse mugavaks pehmeks padjaks, padi asetatakse kandraamile ja sellel puhkab ning hakkab tööpoolest heldimust esile kutsuma roosakas ümar täissöönnud peedikene. Et mitte väga märgatavalt naeratada, närib Schere mingisugust rohukõrt. Kandraam tõstetakse maast ja Mitka sosistab:

«Tasemini, tasemini, seltsimehed! Pidage silmas: algab kärbumine, palun teid väga...»

Mitka hääl osutab kauget sarnasust Schere häälega ja seepärast ei viska Eduard Nikolajevitš kõrt käest.

Lõpetati kesaküünd. Traktorist hakkasime siis alles unistama, kuid kahehobu-sahaga ei suutnud me kuidagi üle poole hektari päevas üles künda. Sellepärast närvitses Schere tugevasti, jälgides esimese ja teise koondsalga tööd. Neis koondsalkades töötasid kõige ürgsema formatsiooni inimesed, ja nende komandörideks olid niisugused massiivsed kolonistid, nagu Fedorenko, Koroto, Tšobot. Omades jõudu, mis vähe andis alla hobusepaari omale, ja tundes künnitööd peensusteni, kandsid need seltsimehed kahjuks künnitööde meetodid üksikombel üle ka kõigile teistele elualadele. Niihästi kollektiivses kui ka sõbralikus ja isiklikus sfääris armastasid nad sirgeid sügavaid vagusid ja läikivaid võimsaid yaoharju. Ja mõttetöögi ei toimunud neil mitte ajupoolikutes, vaid kuskil teistes paikades: raud-

sete käte lihaseis, soomustatud rinnakorvis, monumentaalseis püsivais reites. Koloonias panid nad visalt vastu töölisfakulteedi ahvatlustele ja hoidusid vaikiva põlglikkusega kõrvale igasugusest vestlusest õpetatud teemadel. Milleski olid nad lõpuni kindlad ja ühelgi kolonistil polnud niisuguseid heasüdamlikke-uhkeid peapöördeid ega veendunud-ökonoomset sõna.

Esimese ja teise koondsalga aktiivsete tegelastena omasid need kolonistid kõigi teiste suurt austust, ent meie irvhambad ei suutnud alati hoiduda sarkasmist nende aadressil.

Sel sügisel läksid esimese ja teise koondsalga suhted võistluse pinnal sassi. Tollal polnud võistlus veel üldiseks nõukoguliku töö tunnuseks ja minulgi tuli haridusosakonna piinakambreis võistluse pärast piinamisi kannatada. Õigustuseks võin ainult ütelda, et võistlus algas meil ootamatult ja mitte minu tahtel.

Esimene koondsalk töötas kella kuuest hommikul kuni kella kaheistkümnene päeval ja teine kella kaheistkümnest päeval kuni kella kuueni õhtul. Koondsalgad moodustati üheks nädalaks. Uuel nädalal muutus koloonia jõudude kombinatsioon koondsalkade alal alati pisut, ehkki küll toimus mõningane spetsialiseerumine.

Iga päev enne koondsalka töö lõppu läks meie agronoomi abi Aljoška Volkov kahemeetrise maamööduhargiga põllule ja mõõtis ära, mitu ruutmeetrit on koondsalk tööd teinud.

Koondsalgad töötasid künnil hästi, aga oli kõikumisi, mis sõltusid pinnasest, hobusest, koha kallakusest, ilmast ja muudest tõepoolest objektiivseist põhjustest. Aljoška Volkov kirjutas kõigi teadaannete jaoks ülesriputatud vineertahvlile kriidiga:

19. oktoobril Korõto	I koondsalk	2850 m ²
19. oktoobril Vetkovski	I koondsalk	2300 m ²
19. oktoobril Fedorenko	II koondsalk	2410 m ²
19. oktoobril Netšitailo	II koondsalk	2270 m ²

Iseendast juhtus nõnda, et poistele tegi rõõmu võrrelda töö tulemusi ja iga koondsalk püüdis oma eelkäijaid üle trumbata. Selgus, et parimad komandörid, kel oli kõige enam šansse võitjaks tulla, olid Fedo-

renko ja Korõto. Juba ammust ajast olid nad suured sõbrad, kuid see ei takistanud neid kiivalt jälgimast teineteise edu ja leidmast igasuguseid patte sõbra töös. Sel alal juhtus Fedorenkol draama, mis tõestas kõigile, et ka temal on närvid. Mõnd aega püsis Fedorenko teistest koondsalkadest ees, päevast päeva korrates Aljoška Volkovi vineertahvlil numbreid 2500—2600 piirides. Korõto koondsalgad taotlesid samuti neid piire, kuid jäid alati maha nelikümmend-viiskümmend ruutmeetrit, ja Fedorenko naljatas sõbra üle:

«Jäta, kaim, on ju näha, et oled alles noor kündja...»

Oktoobri lõpul haigestus Eha ja Schere laskis põllule ühe paari; efekti suurendamiseks palus komandöride nõukogu määrata Fedorenko Korõto koondsalka.

Fedorenko ei märganud algul seisundi kogu dramaatilisust, sest nii Eha haigus kui ka vajadus kesakünniga rutata, omades ainult ühte hobusepaari, olid teda tugevasti masendanud. Ta asus innukalt tööle ja toibus alles siis, kui Aljoška Volkov kirjutas oma tahvlile:

24. oktoobril Korõto II koondsalk . . . 2730 m²

Uhke Korõto võidurõõmutses, kuid Lapot käis mööda kolooniat ja salvas:

«Kus nüüd Fedorenko Korõto vastu saab! Korõto on ju otse agronoom, kus nüüd Fedorenko ikka tema vastu!»

Poisid kiigutasid Korõtot kätel ja karjusid hurraa, aga Fedorenko, pistnud käed püksitaskuisse, kahvatas kadedusest ja lõrises:

«Korõto — agronoom? Pole mina niisugust agronoomi veel näinud!»

Fedorenkole ei antud rahu süütute küsimustega:

«Kas sa tunnistad, et Korõto võitis?»

Fedorenko mõtles aga siiski kõik lõpuni läbi. Komandöride nõukogus ütles ta:

«Mis see Korõto siis õige uhkeldab? Sel nädalal on jällegi üks paar. Andke mulle esimesse koondsalka Korõto ja ma näitan teile kolm tuhat meetrit.»

Komandöride nõukogu sattus vaimustusse Fedorenko teravmeelsusest ja täitis tema palve. Korõto vangutas pead ja ütles:

«Oi, on aga kaval, pagana Fedorenko!»

«Vaata sa mul!» ütles talle Fedorenko. «Mina töötasin sinu juures ausalt, katsu sa ainult simuleerida...»

Korõto tunnistas juba töö algul oma rasket seisundit:

«Noh, mis sa tahad teha? Fedorenko Fedorenkoks, aga sul on ikkagi põld käes. Ja kui poisid veel ütlevad, et mina vedasin Fedorenkot alt, töötasin halvasti või sedaviisi, siis on samuti halb.»

Nii Fedorenko kui ka Korõto naersid hommikul põllule sõites. Fedorenko asetaski adrale hiigelsuure malaka ja pööras sellele sõbra tähelepanu.

«Kas nägid seda nüblikut? Ma seal põllul sinuga väga õrnutsema ei hakka.»

Korõto läks punaseks algul seisundi tõsidusest, siis naerust.

Kui Aljoša omal harkjalaga põllult naasis ja taskutes kobas kriiditükki otsides, ootas teda kogu koloonia ja poisid küsisid kärsitult:

«Noh, kuidas on?»

Aljoška kirjutas aegamisi, vaikides tahvlile:

26. oktoobril Fedorenko I koondsalk 3010 m²

«At sa, kas sa näed, Fedorenko, kolm tuhat!»

Tulid Fedorenko ja Korõto. Poisid tervitasid Fedorenkot kui võitjat ja Lapot ütles:

«Ma olen ju alati ütelnud: kus nüüd Korõto saab Fedorenko vastu! Fedorenko — see on ikka päris agronoom!»

Fedorenko vaatas kahtlustavalt Lapotit, kuid kartis midagi väljendada tema salakavala poliitika suhtes, sest asi ei toimunud mitte põllul, vaid õuel, ja Fedorenkol polnud peos adra käsipuid.

«Kuidas sa siis alla andsid, Korõto?» küsis Lapot.

«See on sellepärast, et ta ei toiminud reeglite kohaselt, seltsimehed kolonistid. Ma ütlen, Fedorenko läks põllule nüblikuga, vaat mis.»

«Nüblikuga jah,» kinnitas Fedorenko, «atra on ju vaja puhastada...»

«Ja ütles: ma ei hakka õrnutsema...»

«Aga miks ma peaksingi sinuga õrnutsema? Ma ütlen

praegugi, et mispärast ma oleksin pidanud sinuga õrnutsema, ega sa mõni plika ole.»

«Aga mitu korda ta sulle nüblikuga tõmbas?» huvitusid poisid.

Ma kartsin ju seda nüblikut, sellepärast tegin tööd kiusti, ühtegi korda ei tõmmanud. Aga sa ei puhastanud adra selle nüblikuga, Fedorenko.»

«Aga see oli mul tagavaranüblilik. Ja seal oli sihuke kuupärane... näe... pulk.»

«Kui kordagi ei tõmmanud, siis pole midagi teha,» selgitas Lapot. «Sina, Korõto, ajasid vääralt poliitikat. Sul oleks tulnud nii talitada, tead, kembelda komandöri ja mitte kiirustada. Ta oleks siis ehk tõmmanud sulle nüblikuga. Siis oleks olnud teine asi: komandöride nõukogu, büroo, üldkoosolek, oi-oi-oi!»

«Ei taibanud!» ütles Korõto.

Nõnda jäigi võit Fedorenkole, tänu tema visadusele ja teravmeelsusele.

Sügis lähenes lõpule.

Me tundsimel pisut igatsust Harkovisse sõitnud kolonistide järele, kuid töörohked päevad ja elavad nimesed tõid endistviisi õhtul endaga kaasa hea annuse naeru ning julgust ja isegi Jekaterina Grigorjevna tunnistas:

«Aga teate, meie kollektiiv on vahva: poleks nagu midagi juhtunudki.»

Ma mõistsin nüüd veelgi paremini, et, õieti ütelda, ei pidanudki midagi juhtuma. Meie töölisfakultetlaste edu eksameil Harkovis ja selle alaline tunnetamine, et nad elavad teises linnas ja õpivad, jäädes siismenda koondsalga kolonistideks, lisandasid koloonias paljugi mingisugusele heale lootusele. Seitsmenda koondsalga komandör Zadorov saatis korrapäraselt igapäevaseid ettekandeid ja meie lugesime neid koosolekuil heakskiitva, meeldiva sumina saatel. Zadorov koostas lühikesed ettekanded, ära tähendades, kes mingi õppeaine all ägab, ja lisan asjaliku jutu vahele ka mitteametlikke märkusi:

«Semjon kavatseb armuda ühte tšerniigovlannasse. Kirjutage talle, et ta jäta selle kavatsuse. Veršnjov ainult

logeleb, kõneleb, et töölisfakulteedis ei õpetata mingisugust meditsiini, aga grammatika on teda ära tüüdanud. Kirjutage talle, et ta nina selga ei ajaks.*

Teises kirjas kirjutas Zadorov:

„Meid külastavad sageli Oksana ja Rahel. Me anname neile pekki, aga nemad aitavad meid ühes-teises, kord Kolkat grammatikas, kord jällegi ei tule Golossil aritmeetika kuidagi välja. Sellepärast me palume, et komandöride nõukogu arvaks ka nemad seitsmendasse koond salka, nad alistuvad distsipliinile.“

Ja Šurka kirjutas veel:

„Oksanal ja Rahelil pole saapaid, aga osta pole ka m. l. legi eest... Me parandasime oma saapad ära, käia tuleb palju ja kõgu aja mööda kive. Seda raha, mis Anton Semjonovitš saatis, pole enam, ostame raamatuid ja mmule joonestamiseks sirkl. karbi. Oksanale ja Rahelile on vaja osta saapad, maksavad seitse rubla paar elutarvete baasis. Meid toidetakse keskmiselt, halb on ainult see, et üks kord päevas, ja peki oleme juba nahka pannud. Semjon soob palju pekki. Kirjutage talle, et ta sooks vahet pekki, kui veel pekki saadate.“

Poisid otsustasid innuka rõõmuga koosolekul: saata raha, saata rohkesti pekki, võtta Oksana ja Rahel vastu seitsmendasse koondsalka, saata neile kolonistide märgid, aga Semjonile pole vaja kirjutada pekist, neil on seal endil komandör, las komandör jagab ise peki välja, nagu on komandöri kohus. Veršnjovile kirjutada, et ta ei mängiks tola, ja Semjonile tšerniigovlanna suhtes, et olgu ettevaatlikum ja ärgu võtku endale pähe igasugu seid tšerniigovlannasid. Ja kui vaja, las siis tšerniigovlanna kirjutab komandöride nõukogule.

Lapot oskas üldkoosolekud teha asjalikuks, kiireks ja lõbusaks ning oskas esitada suurepäraseid vormeleid töölisfakulteedlastega kirjavahetuseks. Mõte, et tšerniigovlanna peab pöörduma komandöride nõukogu poole, meeldis kõigile üpris ja leidis edaspidi veel mõnevõrra arendamistki.

Seitsmenda koondsalga elu Harkovis muutis põhjal

kult meie kooli elutooni. Nüüd olid kõik veendunud, et töölisfakulteet on reaalne asi, et soovi korral võib igaüks jõuda töölisfakulteedini. Sellepärast me märkasime selle sügisest peale ilmset energia suurenemist koolis. Avalikult valmistusid töölisfakulteeti astumiseks Brattšenko, Georgijevski, Ossadtši, Šneider, Gleisser, Marusja Levštšenko.

Marusja jättis lõplikult maha oma hüsteerika ja oli üks ajaks armunud Jekaterina Grigorjevna, alati talle saates ja korrapidamisel aidates, alati seirates teda poleva pilguga. Mulle meeldis, et Marusja oli muutunud suureks korraarmastajaks rõivastuses, harjus kandma rangeid kõrgeid kraesid ja maitsekalt ümber tehtud pluuse. Meie silme all kasvas Marusjast kaukumar.

Ka nooremais rühmades hakkas levima veel kauge töölisfakulteedi lõhn, südikad põngerjad hakkasid sageli küsitlenu, missugusesse töölisfakulteeti on neil kõige parem oma sammud sihtida.

Liilise ahnusega tormas õpingute kallale Nataša Petrenko. Ta oli umbes kuueteistkümne aastane, aga kirjaoskamatu. Juba esimestest õppepäevadest peale ilmnasid tal suurepäraseid võimed ja ma tegin talle ulesandeks talve jooksul läbi võtta esimene ja teine ruhm. Nataša tänas mind ainult ripsmete liigutusega ja ütles lühidalt:

«Aga mis siis ikka?»

Ta ei nimetanud mind enam «onukeseks» ja oli tunduvalt kodunenud kollektiivis. Teda armastasid kõik tema kirjeldamatult veetleva iseloomu, alalise usaldavava naeratuse, viltuse hambakese ja miimika graatilisuse pärast. Ta sõbrutses endiselt Tšobotiga ja endiselt kaitses Tšoboti vaikides ning süngelt seda hinnalist olendit vaenlaste eest. Kuid Tšoboti seisund muutus talle päevaga raskemaks, sest Nataša ümber polnud mingisuguseid vaenlasi, aga selle-eest sigis talle alatasa sõpru nii tüdrukute kui ka poiste seas. Isegi Lapot esines Nataša suhtes täiesti uudset: ilma irvitamiseta ja tempudeta, tähelepanelikuna, meelitlevana ja hoolitsevana. Seepärast tuli Tšobotil kaua oodata, kuni Nataša

jäi üksinda, et kõnelda või õigemini vaikida mingisugustest rangelt konspiratiivsetest küsimustest.

Ma hakkasin Tšoboti käitumises nägema erutuse tunnuseid ega olnud imestunud, kui Tšobot tuli õhtul minu juurde ja ütles:

«Lubage mul, Anton Semjonovitš, venna juurde sõita.»

«Aga kas sul on siis vend?»

«Aga kuidas siis, muidugi on. Peab talu Bogoduhhovi läheduses. Ma sain temalt kirja.»

Tšobot ulatas mulle kirja. Selles oli kirjutatud:

„Ja mis sa kirjutad oma seisukorrast, siis sõida, kall vend. Mõkola Fjodorovitš, ja jäägi kohe siia, sest mul on ju suur maja, ja majapidamine mitte nagu mõnel teisel, ja mu südamele on hea, et leidsin venna üles, aga kui oled armunud tütarlapsesse, too ta julgesti kaasa.“

«Nii ma siis tahan sõita vaatama.»

«Kas sa Natašale oled kõnelnud?»

«Olen.»

«Noh?»

«Nataša saab asjast vähe aru. Aga peab sõitma vaatama, sest sellest ajast, kui ma kodust ära tulin, pole venda näinudki.»

«Noh, mis siis ikka, sõida venna juurde, vaata. Si vend on arvatavasti kulak?»

«Ei, seda just mitte, et kohe kulak, sest tal oli üks ainuke setukas, aga seda küll ei tea, mis tast nüüd on saanud.»

Tšobot lahkus detsembri algul ega tulnud hulgal ajaga tagasi.

Nataša poleks nagu märganudki tema lahkumist, jättes samasuguseks lõbusaks ning tagasihoidlikuks ja jätkas niisama jonnakalt koolitööd. Ma nägin, et talve jook võiks see tütarlaps läbi võtta ka kolm rühma.

Kolonistide uus poliitika kooli suhtes muutis koloonia ilme. Koloonia muutus kultuursemaks ja lähemaks normaalsele kooliühiskonnale. Ei võinud enam ühelgi kolonistil olla kahtlust õppimise tähtsuses ja vajalikkuses. Ja seda üldist meeleolu suurendas me-

uline mõte Maksim Gorkile. Ühes oma kirjas kolonistidele kirjutas Aleksei Maksimovitš:

„Ma tahaksin, et kolonistid loeksid sügisõhtul läbi mu „Lapsepõlve“. Sellest nad näevad, et ma olen täiesti samasugune inimene nagu nemad, ainult noorusest peale oskasin olla visa oma õpihimus ega kartnud mingit tööd. Uskusin, et õppimine ja töö võidavad tõepoolest kõik.“

Kolonistid olid juba ammu Gorkiga kirjavahetuses. Meie esimese kirja, mis oli läkitatud teele üsna lühikese aadressiga — «Sorrento, Maksim Gorki», oli ta meie imestuseks kätte saanud, ja Aleksei Maksimovitš vastas sellele otsekohe lahke, tähelepaneliku kirjaga, mille me nädala jooksul auklikuks lugesime. Sellest ajast peale toimus meie kirjavahetus regulaarselt. Kolonistid kirjutasid Gorkile salkade viisi, kirjad toodi mulle redigeerimiseks, aga ma arvasin, et mingisugust redigeerimist pole vajagi, sest mida loomulikumat nad on, seda meeldivam on Gorkil neid lugeda. Sellepärast piirdus minu redaktoritöö niisuguste märkustega:

«Kortsunud paberi olete võtnud.»

«Aga miks pole allkirju?»

Kui Itaaliast saabus kiri, siis enne kui ta sattus minu kätte, pidi seda käes hoidma iga kolonist, imestama seda, et Gorki ise kirjutab aadressi ümbrikule, ja tauniva pilguga vaatlema kuninga portreed margil:

«Kuidas nad võivad, need itaallased, ometi nõnda kaua kannatada? Kuningas... milleks see?»

Kirja oli lubatud avada ainult minul, ma lugesin ta valjusti ette esimest ja teist korda, siis anti ta edasi komandöride nõukogu sekretärile ja teda loeti naudinguga asjahuviliste poolt, kellelt Lapot nõudis ainult ühe tingimuse täitmist:

«Ärge vedage sõrmega mööda kirja. Teil on ju silmad ja pidage silmadega rida, milleks on siis veel vaja sõrmi?»

Poisid oskasid igas Gorki reas leida tervet filosoofiat, mis oli seda tähtsam, et need olid read, milles ei võinud kahelda. Raamat on teine asi. Raamatuga võib veel vaielda, võib eitada raamatut, kui ta valesti

kõneleb. Aga see pole raamat, vaid Maksim Gorki enda elav kiri.

Tõepoolest, esialgu suhtusid poisid Gorkisse mõningase peaaegu religioosse hardusega, pidasid teda kõigist inimestest kõrgemaks olendiks, ja teda jäljendada näis neile peaaegu pühaduse rüvetamisena. Nad ei uskunud, et «Lapsepõlves» on kirjeldatud tema oma elu sündmused:

«Ta on ju kirjanik! On's ta vähe igasugust elu näinud? On näinud ja kirjeldanud, ja ta ise arvatavasti poisikesena polnud ükskõik nagu kõik.»

Mulle maksis suurt vaeva veenda koloniste, et Gorki räägib oma kirjas tõtt, et ka andekal inimesel tuleb palju töötada ja õppida. Elava inimese, tollesama Aljoška elavad jooned, kelle elu sarnles nii suuresti paljud kolonistide eluga, muutus kord-korralt ilma igasuguse pingutuseta meile lähedaseks ja arusaadavaks. Ja eriti siis oleksid poisid tahtnud näha Aleksei Maksimovitši, siis hakkasid nad unistama tema sõidust kolooniasse, kunagi aga lõpuni uskumata, et see on üldse võimalik.

«Sõidab ta sul küll kolooniasse, mis veel! Sõ mõtled. Missugune tore saks sa õige oled, kõigist parem. Gorkil on aga tuhandeid üksikuid nagu sina, — ei, kümneid tuhandeid...»

«Ja mis siis? Kirjutab ta siis kirju ka kõigile?»

«Aga kas sa arvad, et ei kirjuta? Ta kirjutab sul kakskümmend kirja päevas, arva, kui palju see teeb kuus? Kuussada kirja. Näed?»

Selle küsimuse ümber korraldasid poisid terve uurimise ja tulid mult spetsiaalselt küsima, mitu kirja Gorki päevas kirjutab.

Ma vastasin neile:

«Ma mõtlen, üks-kaks kirja, ja sedagi mitte iga päev.»

«Ei või olla! Rohkem! Kaugelt rohkem!»

«Ei sugugi rohkem. Ta kirjutab ju raamatuid, selleks on ka aega vaja. Aga kui palju inimesi kaib tema juures? Ja kas tal on ka vaja puhata või ei ole?»

«Nii et teie arvates tuleb siis välja: kui Gorki kirjutab meile, tahendab see, et me oleme talle enam kui lihtsalt tuttavad?»

«Mitte tuttavad,» ütlen ma, «vaid me oleme gorkilased. Ta on meie šeff. Aga kui kirjutame sagedamini ja veel kohtumegi, siis saame sõpradeks. Niisuguseid on Gorkil vähe.»

Gorki kuhu elustamine koloonia kollektiivis muutus lõpuks normaalseks, ja alles siis hakkasin ma märkama mitte üksnes harrast aukartust suure inimese ees, mitte suure kirjaniku austamist, vaid tõsist elavat armastust Aleksei Maksimovitši vastu ja gorkilaste tõelist tänuhakkust selle kauge, pisut arusaamtu, ebahariliku, aga siiski tõeliselt elava inimese vastu.

Kolonistidel oli väga raske seda armastust avaldada. Kirju nõnda kirjutada, et oma armastust väljendada, nad ei osanud, tundsid koguni piinlikkust seda teha, sest olid harjunud karmilt mitte mingisuguseid tundmusi väljendama. Ainult Gud oma salgaga leidis väljapääsu. Oma kirjas esitasid nad Aleksei Maksimovitšile palve, et ta saadaks oma jalamöödu ja nemad õmblevad talle säärsaapad. Esimene salk oli kindel, et Gorki tingimata täidab nende palve, sest säärsaapad — see on kahtlemata väärtus; saapaid tellisid meie kingsepatöökojast väga vähesed inimesed, ja see oli küllaltki vaearikas ülesanne: tuli kaua käia täiturul ja leida sobivad saapamaterjalid või head sihvid, oli vaja osta nii tallad, pinsolid kui ka alusvoodrid. Vaja oli head kingseppa, et saapad ei pigistaks, et nad oleksid ilusad. Gorkile on saapad alati kasuks, ja peale selle on tal heameel, et saapad on õmmeldud kolonistide poolt, aga mitte mingisuguse itaalia kingsepa poolt.

Tuntud kingsepp linnast, keda peeti oma ala suureks asjatundjaks, tulnud kolooniasse kotti vilja jahvatama, kinnitas poiste arvamust ja ütles:

«Itaallased ja prantslased ei kannaks üksikuid saapaid ega oskagi neid õmmelda. Ainult missugused saapad te õmblete Gorkile? Peab ju teadma, missuguseid ta armastab: kas sihvsaapaid või kroppidega, missugune konts ja missugune sääär... Kui pehme, on üks asi, aga juhtub, et inimesele meeldib kõva sääär. Ja materjal samuti: tuleb õmmelda mitte muust kui ševroonahast saapad, aga sääred kroomist. Ja kui kõrged — ka küsimus.»

Gud oli küsimuse keerukusest rabatud ja tuli minuga nõu pidama:

«Kas see on hea, kui saapad tulevad kehvad? Pole hea. Aga missugused saapad: kas ševroost või lakknahast võib-olla? Ja kes hangib lakknahka? Kas mina hangin? Võib-olla Kalina Ivanovitš hangib? Aga tema ütleb: kus teie, parasiidid, nüüd hakkate Gorkile saapaid õmblema, tema õmbleb oma saapad Itaalias kuninga kingsepa juures.»

Kalina Ivanovitš kinnitas samas:

«Kas ma ütlesin sulle valesti? Pole veel olemas säherdust virmat: Gud ja kompanii. Virma-saapaid te ikka ei õmble. Saabas peab olema niisugune, et tõmbad palja soki peale ja konnasilmi ei hõõru. Aga kuidas teie olete harjunud? Kolmed jalarätid mässä ümber, siiski veel hõõrub, parasiit. Kas on hea, kui te Gorkile konnasilmad jalga hõõrute?»

Gud nukrutses ja koguni kõhnenes kõigist neist kollisioonidest.

Vastus tuli kuu aja pärast. Gorki kirjutas:

«Sääriskuid pole mul vaja. Ma elan ju peaaegu maal, siin võib sääriskutetagi käia.»

Kalina Ivanovitš süütas piibu ja ajas pea tähtsali selga:

«Ta ju arukas inimene ja mõistab: parem käib ilma saabasteta, kui paneb jalga sinu saapad, sest isegi Silanti neab sinu saabastes oma elu, kuigi ta on inimene, kes kõigega on harjunud...!»

Gud pilgutas silmi ja ütles:

«Loomulikult, kus sa siis saadki õmmelda häid saapaid, kui meister on siin, aga tellija Itaalias? Pole viga. Kalina Ivanovitš, aega veel on. Kui ta sõidab meile külla, küll siis näete, missugused saapad talle veel valmis treime...»

Sügis veeres rahulikult edasi.

Suursündmuseks oli Hariduse Rahvakomissariaadi inspektori Ljubov Saveljevna Džurinskaja saabumine. Ta sõitis Harkovist nimme kolooniat vaatama ja ma võtsin ta vastu, nagu tavaliselt võtsin vastu inspektoreid: hundi valvsusega, kes on harjunud, et temale jahti

peetakse. Kolooniasse juhtis teda punapõskne ja õnnelik Maria Kondratjevna.

«Saage tuttavaks selle metslasega,» ütles Maria Kondratjevna. «Ma varemini mõtlesin samuti, et ta on huvitav inimene, aga ta on lihtsalt usuvägilane. Mul hakkab temaga hirm: südametunnistus hakkab piinama.»

Džurinskaja võttis Bokoval õlgade ümbert kinni ja ütles:

Kao siit, me tuleme toime ilma sinu kergemeelsuseta.»

«Palun,» nõustusid lahkelt Maria Kondratjevna lohukesed, «minu kergemeelsusele leidub siin hindajaid. Kus teie jõnglased praegu on? Jõel?»

«Maria Kondratjevna!» kisendas juba, jõelt Šelaputini kõrge aldihäääl. «Maria Kondratjevna! Tulge siia, missugune kelk meil on!»

«Aga kas me mahume kahekesi istuma?» küsis Maria Kondratjevna juba käigul jõe poole.

«Mahume, ja Kolka istub veel kah! Ainult teil on see-lik, ebamugav on kukkuda.»

«Pole viga, ma oskan kukkuda,» välgutas Maria Kondratjevna Džurinskajale silmi.

Ta tormas Kolomaki liugja kallaku suunas ja Džurinskaja ütles teda armastavalt pilkudega saates:

«Missugune imelik olend! Ta on teil nagu omas kodus.»

«Isegi enam,» vastasin ma. «Peagi annan ma talle töötoimkonna liiga kärarikka käitumise eest.»

«Te tuletasitegi mulle meelde mu otseseid kohustusi. Ma tulingi teiega kõnelema distsipliinisüsteemist. Te, lähendab, ei eita, et karistate? Need toimkonnad... Sas, kõneldakse, teil praktiseeritavat veelgi üht-teist: aresti... ja kõneldakse, et te panevat ka vee-leiva peale istuma?»

Džurinskaja oli suur, puhta näoga ja noorte värske silmadega naine. Mul oli millegipärast tahtmine temaga toime tulla ilma igasuguse diplomaatiata:

«Veele-leivale ei pane, kuid lõunat vahel küll ei anna. Ja toimkonnad on olemas. Ja arestigi määrان, muidugi

mitte kartseris, vaid oma kabinetis. Teil on õiged andmed.»

«Kuulge, kuid kõik see on ju keelatud.»

«Seadusega see pole keelatud, ja igasuguste paberi-maarijate vusserdisi ma ei loe.»

«Ei loe pedoloogilist kirjandust? Te kõnelete tõsi-selt?»

«Ei loe juba kolmandat aastat.»

«Kas teil pole häbi! Aga üldse ikka loete?»

«Üldse loen. Ja ei tunne häbi, pidage meeles. Ja tunnen väga kaasa neile, kes loevad pedoloogilist kirjandust.»

«Ausõna, ma pean teid ümber veenma. Meil peab olema nõukogude pedagoogika.»

Ma otsustasin panna piiri diskussioonile ja ütlesin Ljubov Saveljevnaale:

«Teate, mis? Ma ei hakka vaidlema. Ma olen sügavasti veendunud, et siin, koloonias, on kõige tõelisem nõukogude pedagoogika, enamgi veel: siin on kommunistlik kasvatus. Teid võib veenda kas kogemus või tõsine uurimus — monograafia. Aga nii möödaminnes keskustledes selliseid asju ei lahendata. Kas te jääte kauaks meile?»

«Päevaks kaheks.»

«Väga rõõmustav. Teie käsutuses on palju igasuguseid meetodeid. Vaadeldge, kõnelge kolonistidega, võite nendega koos süüa, töötada, puhata. Tehke missugused järeldused tahes, võite mu töölt vallandada, kui leiate selle vajaliku olevat. Võite kirjutada ülipika lõppkokkuvõtte ja mulle ette kirjutada meetodi, mis teile meeldib. Selleks on teil õigus. Kuid mina teen nõnda, kuidas loen vajalikuks ja kuidas oskan. Kasvatada ilma karistusega ma ei oska, mulle tuleb seda kunsti veel õpetada.»

Ljubov Saveljevna ei elanud meil mitte kaks, vaid neli päeva, ma ei näinud teda peaaegu üldse mitte. Poisid ütlesid tema kohta:

«Oo, see on krõbe eit: kõike mõistab.»

Tema koloonias viibimise aegu tuli minu juurde Vetkovski:

«Ma lahkun kolooniast, Anton Semjonovitš.»

«Kuhu?»

«Eks midagi ikka leia. Siin pole enam huvitav. Töö-kultteeti ma ei lähe, tiseriks ei taha saada. Lähen, itan veel inimesi.»

«Aga mis siis pärast?»

«Eks siis näe. Andke mulle ainult dokument.»

«Hüva. Öhtul on komandöride nõukogu. Las komandöride nõukogu annab sulle vabaduse.»

Komandöride nõukogus käitus Vetkovski ebasõbralikult ja püüdis piirduda formaalsete vastustega:

«Mulle ei meeldi siin. Aga kes võib mind sundida? Kuhu tahan, sinna lähen. See on juba minu asi, mis ma teen... Võib-olla lähen vargilegi.»

Kudlatõi vihastus:

«Kuidas nõnda, et pole meie asi! Sina lähed vargile, ja pole meie asi? Aga kui ma sind praegu niisuguste juttude eest sasin ja annan vastu lõugu, siis sa, tõtt ütelda, usud, et see on meie asi?»

Ljubov Saveljevna kahvatas, tahtis midagi ütelda, kuid ei jõudnud. Ägestunud kolonistid kisendasid Vetkovski peale. Volohhov seisis Kostja ees:

«Sind tuleb haiglasse saata. See on kõik. Temale dokument veel kah, kae mul õige!... Või kõnele tõtt. Ehk oled mingi töö leidnud?»

Kõige enam ägestus Gud:

«Kas meil on mingisugused aiad ees või? Pole min-geid aedu. Kui sa kord oled säherdune logask — sulle on tee lahti igasse nelja kaarde. Ehk arvad, et paneme Vägilase rakkesse, hakkame sind taga ajama? Ei hakka ajama. Mine, kuhu tahad. Mis sa siis siia tulidki?»

Lapot katkestas vaidlused:

«Jätkub juba oma mõtete avaldamisest. Kostja, asi on selge: dokumenti me sulle ei anna.»

Kostja langetas pea ja urahtas:

«Pole vajagi dokumenti, ma lähen ilma dokumendi-tagi. Andke teerahaks rublat kümme.»

Kas anda talle?» küsis Lapot kõigilt.

Kõik vaikisid. Džurinskaja moondus tervenisti kuul-mismeeleks ja sulges koguni silmad, heites pea diivani seljatoele. Koval ütles:

«Ta pöördus komsomoli poole sellesama küsimusega.

Me viskasime ta komsomolist välja. Aga kümmelise, ma mõtlen, võib talle anda.»

«Õige,» ütles keegi. «Kümmelisest pole kahju.»

Ma võtsin rahakoti.

«Ma annan talle kakskümmend rubla. Kirjuta allkiri!»

Üldise vaikimise saatel kirjutas Kostja allkirja, peitis raha taskusse ja pani mütsi pähe:

«Nägemiseni, seltsimehed!»

Keegi ei vastanud. Ainult Lapot sööstis kohalt ja hüüdis juba ukselt:

«Hei, sina, issanda ori! Kui oled kakskümmend rubla läbi lo nud; ara siis häbene, tule aga kolooniasse tagasi! Küll töötad jälle tasa!»

Komandörid läksid tigidaina laiali. Ljubov Saveljevna toibus ja ütles:

«Kui kole! Oleks vaja olnud kõnelda poisiga...»

Siis vajus mõttesse ja ütles:

«Aga kui hirmus jõud on see teie komandöride nõukogu! Missugused inimesed!»

Järgmise päeva hommikul sõitis ta minema. Anton rakendas hobuse saani ette. Saanis olid määratud õked ja mingisugused paberid. Ljubov Saveljevna istus saani ja ma küsisin Antonilt:

«Mispärast on niisugune mustus saanis?»

«Ei jõudnud,» pomises Anton punastades.

«Mine senikauaks aresti, kui ma tulen linnast tagasi.

«Just nii,» ütles Anton ja eemaldus saanist. «Kabinetti?»

«Jah.»

Anton lonkis kabinetti, solvatud mu karmusest, ja me lahkusime kolooniast vaikides. Alles jaama ees võttis Ljubov Saveljevna mul käe alt kinni ja ütles:

«Jätkub piinlemisest. Teil on suurepärane kollektiiv. See on mingi ime. Ma olen otse rabatud... Kuid ütelg kas olete kindel, et see teie... Anton praegu istub arestis?»

Ma vaatasin imestades Džurinskajale otsa:

«Anton on suure väärikusega inimene. Loomulikult istub arestis. Kuid üldiselt... on need ehtsad väikesed metsloomad.»

Ei ole vaja nii ütelda. Te ikka selle Kostja pärast? Ma olen kindel, et ta tuleb tagasi. See on ju suurepärane! Teil on suurepärased vahekorrad ja Kostja teab seda kõige paremini.»

Ma ohkasin ega vastanud midagi

13. ARMASTUSE JA POESIA GRIMASSID

Saabus 1925. aasta. Ta algas üsnä ebameeldivalt.

Opriško teatas komandöride nõukogule, et ta tahab naidata, et vana Lukašenko ei anna Marusjat, kui koloonia ei määra Opriškole samasugust kaasavara nagu Olja Voronovale, aga niisuguse majapidamisega võtab Lukašenko Opriško enda juurde koju ja nad hakkavad koos talu pidama.

Opriško käitus komandöride nõukogus Lukašenko pärija ja seisukohaga inimese ebameeldival viisil.

Komandörid vaikisid, teadmata, kuidas aru saada kogu sellest loost. Lõpuks küsis Lapot tasakesi, vaadates Opriškot üle pihkusattunud pliiatsi teraviku:

«Hüva, Dmitro, aga kuidas sa siis ise mõtled? Noh, hakkad koos Lukašenkoga maja pidama, see tähendab — sust saab maamees?»

Opriško vaatas Lapotile pisut üle õla otsa ja naeratas sarkastiliselt:

«Olgu sinu moodi: maamees.»

«Aga kuidas siis sinu meelest?»

«Aga eks edaspidi näe.»

«Nõndaks,» ütles Lapot. «Noh, kes võtab sõna?»

Sõna võttis Volohhov, kuuenda salga komandör:

«Poisid peavad endale elutee otsima, see on tõsi. Raugaeani ei saa ju koloonias istuda. Noh, ja mis kvalifikatsiooni meil on? Kes on kuuendas või neljandas või üheksandas salgas, sellel pole veel häda — võib välja minna kas sepana, tiserina või möldrina. Aga põllutöö-salkades pole mingisugust kvalifikatsiooni, — tähendab, kui ta läheb külameheks, las minna. Ainult Opriško puhul kukub välja kuidagi kahtlasena. Sa oled kommunistlik noor?»

«Noh, mis sellest, et kommunistlik noor?»

«Ma mõtlen nõnda,» jätkas Volohhov, «et ei ole põrmugi paha, kui sellest enne komsomolis kõnelda. Komandöride nõukogul on vaja teada, kuidas komsomol sellele asjale vaatab.»

«Komsomoli bürool on selles asjas juba oma arvamine,» ütles Koval. «Gorki-nimeline koloonia pole mitte selleks, et kulakuid toetada. Lukašenko on kulak.»

«Mispoolest ta kulak on?» vaidles Opriško. «Kui ma jal on plekk-katus, ega see siis veel midagi tähenda?»

«Aga hobuseid on kaks?»

«Kaks.»

«Ja sulane on?»

«Sulast pole.»

«Aga Serjoga?»

«Serjoga andis talle haridusosakond lastekodust Patronaažile — nagu seda nimetatakse.»

«Üks kurat kõik,» ütles Koval, «kas haridusosakonnast või mitte haridusosakonnast, aga ikkagi sulane.»

«Noh, kui anfake...»

«Antakse. Aga sina ära võta, kui sa oled korralik inimene.»

Opriško ei oodanud suuärast vastuvõttu ja ütles segaduses: «Aga miks hii? Olgale ju anti?»

Koval vastas:

«Esiteks oli Olgaga teine lagu. Olga läks meie inimesele mehele, praegu lahevad nad koos Pavloga üle kommuuni, meie vara lahkeb asja eest. Ja teiseks polnud kolonist Olga mitte niisugune nagu sina. Ja kolmandaks seegi, et meile ei sobi kulakute sigitamine.»

«Aga mis ma siis pean nüüd tegema?»

«Tee, kuidas tahad.»

«Ei, nõnda ei või,» ütles Supitsõn. «Kui nad on armunud, abiellugu. Võib Dmitrolegi kaasavara anda ainult ta ärgu mingi Lukašenko juurde, vaid kommuuni. Nüüd hakkab Olga seal asju ajama.»

«Isa ei lase Marusjat.»

«Aga Marusja süljaku vanamehele.»

«Ta ei suuda seda teha.»

«Tähendab, armastab sind vähe... ja üldse on ta kulakuplika.»

«Aga mis see sinu asi on, kas armastab või ei armasta?»

Aga näed, on minu asi. Tähendab, ta tuleb sulle loom kaine arvestust mõnda. Kui ta armastaks...»

Ta võib-olla armastabki, aga kuulab isa sõna. Ja kommuuni minna ta ei suuda.»

Aga kui ei suuda, siis ei maksa komandöride nõu oma pead vacvata! lausus Kudlatõi jamedalt. «Ma tahad end kulaku juurde pesitada ja Lukašenkol vaja majja rikat väimeest. Aga mis on meil selles pistmist? Lõpeta nõukogu...»

Lapot venitas suu rahulolevas häeratuses kõrvuni:

«Lõpetan nõukogu istungi Marusjakese nõrga armumise pärast.»

Opriško oli rabatud. Ta käis mööda kolooniat ringi süngemana kui pilved, noris põngerjatega tüli, teisel pool jõi end purju ja märatses magamistoas.

Komandöride nõukogu kogunes Opriško üle joomise pärast kohut mõistma.

Lapot ütles:

«Kuigi sa oled komandör, aga nüüd kannad sa vastust isikliku asja pärast, sellepärast astu keskele.»

Meil on kombeks, et süüdlane pidi seisma toa keskel.

Opriško libistas ähmase pilgu üle eesistuja näo ja torises:

«Ma pole midagi varastanud ja keskele ei astu.»

«Sus paneme,» ütles Lapot vaikselt.

Opriško silmitses nõukogu ja mõistis, et pannakse ta eemaldus seina äärest ja tuli keskele.

«Noh, hüva.»

«Seisa valvel,» nõudis Lapot.

Opriško kehtas õlgu, naeratas pilkavalt, kuid langes käed ja ajas enda sirgu.

«Ja nüüd kõnele, kuidas sa julgesid end purju juua ja magamistoas jõurata, sina, kommunistlik noor, komandör ning kolonist! Kõnele.»

Opriško oli alati olnud kahte stiili inimene: soodsal juhul ta ei ihnutsenud uljusega, hooga ja «kõigele sülgamisega», kuid põhiliselt oli ta alati ettevaatlik ja laval diplomaat. Kolonistid teadsid seda hästi ja seetõttu ei pannud Opriško alandlikkus komandöride

nõukogus kedagi imestama. Žorka Volkov, seitsmenda salga komandör, kes oli sellele kohale hiljuti Vetkovski asemele edutatud, lõi käega Opriško suunas ja ütles:

«Juba tembutab. Juba on vagur. Aga homme hakkab jälle kangelast mängima.»

«Aga ei, las ütleb siiski,» torises Ossadtši.

«Aga mis mul ikka ütelda on: süüdi — ja kõik.»

«Ei, sa ütle, kuidas sa julgesid?»

Opriško linus heatahtlikult silmadega ja laotas nõukogu ees käsi:

«On's siin vaja mingit julgust? Murest jõin enese täis ja purjus inimene ei vastuta enese eest.»

«Luiskad,» ütles Anton. «Vastutad küll. See on sul eksiarvamus, et ei vastuta. Kolooniast välja ajada — ja kõik. Ja'iga viimane välja ajada, kes end täis joob... Halastamatult!»

«Ta läheb ju niiviisi põhja,» ajas Georgijevski silmad pärani. «Ta läheb ju nõndaviisi tänaval põhja...»

«Mingu põhja.»

«Aga ta jõi ju hingepiinast! Tõepoolest, mis te inimest sedasi nõõgite? Inimesel on mure, aga teie asute talle komandöride nõukoguga kukile!» Ossadtši vahtis avameelse irooniaga Opriško vooruslikku näkku.

«Ja Lukašenko ei võta teda ka ilma kolita vastu,» ütles Taranets.

«Aga mis meil sellega tegu,» kisendas Anton. «Ei võta, eks siis Opriško otsi enesele mõni teine kulak...»

«Mispärast välja ajada?» algas Georgijevski areldi. «Ta on vana kolonist, eksis, tõsi küll, kuid ta parandab end veel. Aga peab seda silmas pidama, et nad on Marusjaga armunud. Neid tuleb kuidagi aidata...»

«Kes ta on, kodutu või?» lausus Lapot imestudes. «Mis on tal parandada? Ta on ju kolonist.»

Sõna võttis Šneider, kaheksanda uus komandör, kes asendas Karabanovit selles kangelaslikus salgas. Kaheksandas salgas olid Fedorenko ja Korõto tüüpi vägilased. Karabanovi juhtimisel olid nad oma nurgelised isiksused üksteise vastu suurepäraselt siledamaks hõõrunud ja Karabanov oskas nende abil nagu katapultist välja kõmmutada mistahes tööülesande; neil oli annet täita kõige raskemgi ülesanne zaporoožlaste nae-

nõukogude saatel ja hoida kõrgel koloonia au. Šneider oli salgas algul arusaamatuseks. Ta tuli vaiksena, nõrga-poulisena, mustakesena, peas peenikesed kiharad. Pärast ammust lugu Ossadtšiga ei tõstnud antisemitism koloonias enam kunagi pead, kuid suhtumine Šneiderisse oli veel kaua aega irooniline. Šneider kombineeris vahel tõepoolest naljakalt venekeelseid sõnu ning vorme ja tuli naljakalt ning kohmakalt toime põllutöödega. Kuid aeg möödus ja pikkamööda kujunesid kaheksandas salgas välja uued vahekorrad: Šneiderist sai salga lemmik, temaga uhkustasid Karabanovi rüütlid. Šneider oli nupumees ja omas sügavat, erksat vaimset organisatsiooni. Suurtest mustadest silmadest oskas ta rahulikku valgust heita salga kõige raskemale arusaamatusele, oskas ütelda vajaliku sõna. Ja kuigi ta koloonias viibimise ajal peaaegu üldse ei kasvanud, ometigi muutus ta hulga tugevamaks ja kasvas lihastesse, nii et tal polnud suvel häbi rõivastuda käisteta särki, ja keegi ei mõõtnud Šneiderit pilkudega, kui talle usaldati pingul andrakured. Kaheksas salk esitas ta üksmeelselt komandöriks, aga meie Kovaliga mõistsime seda nõnda.

«Salka vaos pidada suudame meie isegi, aga Šneider ei hibi meid.»

Kuid Šneider näitas juba teisel päeval pärast komandöriks määramist, et ta polnud Karabanovi kooli asjata läbi teinud: ta ilmutas kavatsust mitte ainult salka ohtida, vaid ka vaos hoida, ja Fedorenko, kes oli harjunud Karabanovi müristamise ning välguga, hakkas nõndasama hõlpsasti harjuma ka rahuliku sõbraliku tagasundimisega, mida talle vahel laskis osaks saada uus komandör.

Šneider ütles:

«Kui Opriško oleks uustulnuk, võiks ju ka andestada. Aga nüüd ei saa temale andestada mingil juhtumil. Opriško näitas, et temale ei loe kollektiiv midagi. Te mõtlete, et ta näitas seda viimast korda? Kõik teavad, et ei. Ma ei tahaks, et Opriško vaevleks. Milleks on meil seda tarvis? Aga las ta elab ilma meie kollektiivita ja siis ta mõistab. Ja teistele peab näitama, et me sääraseid kulaklikke vigureid ei luba. Kaheksas salk nõuab vallandamist.»

Kaheksanda salga nõudmine oli otsustavaks asjaoluks: kaheksandas salgas polnud peaaegu üldse uustulnukaid. Komandörid vaatasid mulle otsa ja Lapot andis mulle sõna:

«Asi on selge. Anton Semjonovitš, ütelge teie, kuidas teie mõtlete?»

«Valja ajada,» ütlesin ma lühidalt.

Opriško mõistis, et pole mingit pääsu, ja heitis kõrvale harjunud diplomaatliku tagasihoidlikkuse.

«Kuidas välja ajada? Aga kuhu ma siis lähen? Vargile? Te mõtlete, et teie üle valitsust pole? Mina aga sõidan Harkovisse...»

Nõukogus hakati naerma.

«See on tore! Sõidad Harkovi, sulle antakse seal täheke» kaasa ja sa pöördud kolooniasse tagasi, elad meil täie õigusega. Sul on siis hea, hea olla.»

Opriško mõistis, et ta oli kõnelnud kisendavat lollust, ja vaikis.

«Tähendab, ainult Georgijevski on vastu,» libistas Lapot pilgu üle nõukogu. «Korrapidaja-komandör!»

«Just nii,» tõmbus Georgijevski rangelt valvaseisangusse.

«Opriško kolooniast välja saata»

«Just nii, välja saata,» vastas Georgijevski tavalise käetõstega ja kutsus Opriško pealiigutusega ukse poole.

Päev hiljem kuulsime, et Opriško elab Lukašenko juures. Missugustel tingimustel sõlmiti nende vahel kokkulepe — ei teatud, kuid poisid kinnitasid, et kogu asja otsustas Marusja.

Möödus talv. Märtsikuus sõitsid jõnglased jäätükkidel Kolomaki jõel, said ettenähtud, kuid kalendri järgi siiski ootamatu kevadise vanni, sest ürgsed loodusjõud tõukasid nad pükstes ja «kufaikades» maha omatehtud paatidelt, jäätükkidelt ja vee kohal rippuvailt puoks-telt. Nagu võis arvata, põeti ka grippi.

Kuid möödusid gripid, tõusid udud, ja peagi hakkas Kudlatõi leidma keset õue mahavisatud «kufaikasid» ja ta korraldas tavalise kevadise skandaali, ahvardades spordipükste ja lahtiste kaelustega pluusidega kaks nä-dalat enne kalendris ettenähtud tähtaega.

14. «MITTE PIRISEDA!»

Aprilli keskel tulid esimesed töölisfakulteedlased kevadisele õppetöö vaheajale.

Nad saabusid kõhnunutena ja mustunudena ning Lapot soovitas anda nad kümnendasse salka nuumamise osakonda. Oli hea, et nad ei uhkustanud kolonistide ees oma üliõpilaslike iseärasustega. Karabanov ei jõudnud laagi kõiki teretada, vaid jooksis mööda majapidamist ja töökodasid. Beluhhin jutustas enda küljes rippuvaltele jõnglastele Harkovist ja üliõpilaselust.

Õhtul istusime kõik kevadise taeva all ja vana kombe kohaselt arutasime koloonia küsimusi. Karabanovile ei meeldinud sugugi meie viimaseaegsed sündmused. Ta ütles:

«Et see on õigesti tehtud, selle vastu pole midagi ütelda. Kui Kostja juba kord ütles, et temale siin ei meeldi, siis talitati õigesti: käi kuradile, otsi endale parem koht. Ja Opriško on kulak, see on arusaadav, ja et ta läks kulakuks, oli temale osaks määratud. Aga miski, kui mõelda, see pole nii, nagu peaks olema. Peab midagi välja mõtlema. Meie oleme Harkovis näinud juba teistsugust elu. Seal on elu teine ja inimesedki teised.»

«Kas meil koloonias on halvad inimesed?»

«Koloonias on head inimesed,» ütles Karabanov, «väga head, kuid vaadake ometi ringi, kulakuid sigib iga päevaga enam. Kas võib koloonia siin elada? Siin on vaja kas hammastega pureda või varvast litsuda.»

«Mitte selles pole asi,» venitas Burun mõtlikult, «kulakutega peavad kõik võitlema. See on eriline ülesanne. Mitte selles ei seisa asja tuum, vaid selles, et koloonias pole midagi teha. Koloniste on sada kaksikümmend inimest, jõudu palju, aga mis töö siin on: muudkui külvad — lõikad, külvad — lõikad. Ja higi kulub palju, kuid tolku sellest pole. See majapidamine on väike. Veel aasta edasi, ja poistel hakkab igav, hakatakse tahtma paremat ülesannet...»

See on õige, mis Griška räägib, — Beluhhin nihkus mulle lähemale, «meietaoline rahvas on kodutu, nagu seda üteldakse, sellepärast on ta proletaarne rah-

vas, temale anna kätte tootvat tööd. Põllul on muidugi meeldiv ja lõbus töötada, aga mis tolku on temal põlust? Minna külla, väikekodanlaseks tähendab, on kuidagi häbi; ja sinna pole millegagi minna, selleks on vaja omada tootmisvahendit, on vaja maja ja on vaja hobust ja atra ja kõike. Aga minna koduväiks nõnda nagu Öpriško ka ei sobi. Ja kuhu sa hing ikka lähed? On ainult üks veduriremonditehas, pole töolistel omigi lapsi kuhugi panna.»

Kõik töölisfakulteedlased tormasid rõõmuga põllutöödele ja komandöride nõukogu määras nad peene viisakusega koondsalkade komandörideks. Karabanov pöördus põllult tagasi erutatuna:

«Oi, kuidas ma armastan põllutööd! Ja mäherdune kahju, et pole mingisugust tolku sellest tööst, kui nõnda ütelda. Vaat oleks hea, kui oleks niiviisi: oled töötanud põllul, lähed lõikama, ja seal kasvab riie, kasvavad saapad, nurmel sahisevad masinad, traktorid, lõõtspillid, prillid, kellad, paberossid... oi-oi-oi! Misjooks nad minult küll ei küsinud, kui maailma lõid, lontrused?»

Töölisfakulteedlased pidid meiega vectma ka esimese mai: See kaunistas eriti meile niigi rõõmsat pidupäeva.

Koloonia virgus hommikul endistviisi signaali peale ja tormas sirgete ridadena põllule, tagasi vaatamata ja energiat raiskamata elu analüüsimisele. Isegi meie vanad venimused, niisugused, nagu Jevgenjev, Nazarenko, Perepehjatšenko, lakkasid meid piinamast.

1925. aasta suvele läks koloonia vastu täiesti kompaktse ja sealjuures väga südika kollektiivina — nõnda vähemalt näis väliselt. Ainult Tšobot sai meie liikumises takistuseks ja Tšobotiga ei tulnud ka mina toime.

Pöördunud märtsikuus venna juurest tagasi, jutustas Tšobot, et vend elab hästi, kuid sulaseid tal pole — on keskmik. Mingisugust abi Tšobot koloonialt ei palunud, kuid alustas Natašast juttu. Ma ütlesin talle:

«Mis siin sellest minuga kõnelda, las Nataša ise otsustab...»

Nädala pärast tuli ta minu juurde, juba üpris ärevas meeleolus.

«Ilma Natašata pole mul elu. Kõnelge temaga, et ta sõidaks minuga ära.»

«Kuule, Tšobot, küll sa oled kummaline inimene! Sinul enesel on ju vaja kõnelda temaga, aga mitte minul.»

«Kui teie käsitate sõita, siis ta sõidab, aga kui mina kõnelen, siis tuleb kuidagi halvasti välja.»

«Mis ta siis ütleb?»

«Ta ei ütle midagi.»

«Kuidas mitte midagi?»

«Midagi ei ütle, muudkui nutab.»

Tšobot vaatas mulle pingelise tähelepanuga otsa. Talle oli tähtis näha, mäherdust muljet avaldab minule lema teade.

Ma ei varjanud Tšoboti eest, et mulje jäi mulle raske:

«See on väga halb... Ma kõnelen.»

Tšobot vaatas mulle verdunud silmadega otsa, vaatas otse minu olemuse põhja ja ütles kähisedes:

«Kõnelge. Ainult teadke: kui Nataša ei sõida, siis teen ma enesele otsa.»

«Mis ogarad jutud need on!» käratasin ma Tšobotile. «Kas sa oled mees või oled narts? Kuidas sul pole ometi häbi?...»

Kuid Tšobot ei lasknud mul lõpetada. Ta langes pingile ja puhkes nutma väljendamatult kurvalt ja lootusetult. Ma vaatasin teda vaikides, asetades käe tema hõõguvale peale. Ta kargas äkki üles, võttis mul küünarnukkidest kinni ja hakkas mulle näkku lalisema hingeldavaid, üksteist tagaajavaid sõnu:

«Andestage... Ma tean ju, et piinan teid... sellepärast et ma ise ei suuda enam midagi teha... Mina, näete, olen niisugune inimene, te ju näete kõik ja teate kõik... Ma lasen põlvili... Natašata ma ei suuda elada!»

Ma kõnelesin temaga kogu öö ja tunnetasin kogu öö vältel oma võimetust ja jõuetust. Ma jutustasin talle suurest elust, heledaist teedest, inimõnne mitmekesisusest, ettevaatlikkusest ja plaanidest, sellest, et Natašal on vaja õppida, et tal on hiilgavad võimed, et Nataša aitab teda ka pärast, et teda ei või ajada kaugele Bogol-

duhhovo kolkasse, kus ta sureb igatsusest, — kõik see ei ulatunud Tšobotini. Ta kuulas süngelt mu sõnu ja sosistas:

«Ma kisun end kas või lõhki, aga teen kõik, et ta sõidaks minuga koos...»

Ma lasksin ta minema endises meeltesegaduses, inimesena, kes on kaotanud juhtimise ja pidurid. Kohe järgmisel öhtul kutsusin ma Nataša enda juurde. Ta kuulas mu lühikese küsimuse ära ainult silmaripsmete varahetusega, tõstis siis silmad minule ja ütles sädelevalt puhta, mitte häbeneva häälega:

«Tšobot päästis mu... kuid nüüd tahan ma õppida.»

«Tähendab, sa ei taha temaga abielluda ja sõita tema juurde?»

«Ma tahan õppida... Aga kui teie käsitate sõita, siis ma sõidan.»

Ma vaatasin veel kord neisse avalaisse, selgeisse silmadesse, tahtsin küsida, kas ta tunneb ka Tšoboti meeoleolu, kuid millegipärast ei küsinud ja ütlesin ainult:

«Noh, mine rahulikult magama.»

«Nii et ma ei pea sõitma?» küsis ta mult lapselikult, kallutades pea pisut viltu.

«Ei, ei pea sõitma; jääd õppima,» vastasin ma süngelt ja vajusin mõttesse, isegi seda märkamata, kuidas Nataša tasakesi kabinetist väljus.

Tšobotit nägin ma teise päeva hommikul. Ta seisis valge maja peasissekäigu juures ja ilmselt ootas mind. Ma kutsusin ta pealäigutusega kabinetti. Senikaua kui ma askeldasin oma laua võtmete ja sahtlitega, jälgis ta vaikides mind ja ütles äkki nagu endamisi:

«Tähendab, Nataša ei sõida?»

Ma vaatasin talle otsa ja nägin, et ta ei tunne midagi peale oma kaotuse. Nõjatudes ühe õlaga vastu ust vaatas Tšobot akna ülanurka ja sosistas midagi. Ma hüüdsin teda:

«Tšobot...»

Tšobot nähtavasti ei kuulnudki mind. Kuidagi märkamatult vaarus ta uksest välja ja lahkus minule pilku heitmata kuulmatult ja kergelt nagu viirastus.

Ma jälgisin teda. Pärast lõunat asus ta oma kohale

koondsalgas. Öhtul kutsusin ma välja tema komandöri Sneideri:

«Kuidas Tšobot on?»

«Vaikib.»

«Kuidas töötas?»

«Rühmakomandör Netšitailo ütleb, et hästi.»

«Ära lase teda mõnda päeva silmast. Kui midagi märkate, siis ütelge kohe mulle.»

«Teame küll, kuidas muidu,» ütles Sneider.

Mitu päeva vaikis Tšobot, kuid tööl käis, ilmus ka sööklasse. Minuga ei tahtnud ta nähtavasti teadlikult kohtuda. Peo eelpäeval tegin ma isiklikult temale käskkirjaga ülesandeks kõigile hooneile loosungid üles lüüa. Ta seadis redeli korralikult valmis ja tuli minu juurde palvega:

«Kirjutage naelu välja!»

«Kui palju?»

Ta tõstis pilgu lakke, sosistas ja vastas:

«Ma arvan nõnda, et kilogrammist piisab...»

Ma kontrollisin. Ta seadis loosungid kohusetruult ja hoolikalt üles ja kõneles rahulikult oma kaaslastele teisel redelil:

«Ei, kõrgemale... Veel kõrgemale... Aitab. Löö kinni!»

Kolonistid armastasid valmistuda pühadeks ja kõige enam armastati esimest maid, sellepärast et see oli kevadine püha. Kuid sel aastal möödus esimene mai halvas meeolelus. Eelpäeval tibutas hommikust alates vihma. Pooleks tunniks jäi üle ja uuesti hakkas tibu-lama peent rumalat tüütavat vihma nagu sügisel. Öhtul seevastu löid tähed taevast särama ja ainult läänes huumas nagu tumesinine verimuhk, heites kolooniale ebasõbralikku, räpasevõitu varju. Kolonistid jooksid mööda kolooniat, et lõpetada koosoleku ajaks mitmesugused toimetused: kostüümid, juukselõikamine, saun, pesu. Valge maja trepil puhastasid trummilööjad kriidiga oma muusikariistade vaske. Nemed olid homse päeva kangelasid.

Meie trummilööjad olid erilised. Need polnud hoopiski mitte pioneerisalkade armetud tõlplased, kes teevad ainult korratut häälte melu. Gorki trummilööjad

polnud asjata käinud pool aastat polgu meistrite juures väljaõppel ja ainuüksi Ivan Ivanovitš protestis siis:

«Teate, neil on hirmus meetod, hirmus!»

Ivan Ivanovitš jutustas mulle õudusest tardunud silmadega meetodist, mis seisnes toredas alliteratsioonis, kus juht käib eidest, tubakast, juustust, tōkatist ja ainult ühte sõna ei või siinkohal tuua, kuigi see sõna teenis ausalt trummilõõmise ülesannet. See hirmus meetod täitis siiski hästi oma kasvatusliku ülesande ja meie trummilõõjate marsid paistsid silma ilu ning väljendusrikkuse poolest. Neid oli mitu: rännakumarss, eha-, lipu-, paraadi-, lahingumarss ja igaühes neist oli omapäraseid trillerite valanguid, kuiv, täpne *staccato*, summutatud õrn kahin, ootamatult puhkevaid fraase ja koketeeriv-tantsisklevaid vallatlusi. Meie trummilõõjad täitsid oma ülesande niivõrd hästi, et isegi paljud haridusosakonna inspektorid, kuulnud neid, olid lõpuks sunnitud tunnistama, et nad ei too sotsiaalse kasvatusel küsimusse mingisugust eriti võõrast ideoloogiat.

Ohtul kolonistide koosolekul kontrollisime oma valmisolekut pidupäevaks ja ainult üks detail jäi lõpuni selgitamata: kas sajab homme vihma. Naljatledes tehti ettepanek anda käskkiri: teha korrapidajale ülesandeks tagada ilus ilm. Ma kinnitasin, et vihma sajab tingimata, samal arvamusel olid ka Kalina Ivanovitš ja Silanti ning teised seltsimehed, kes olid asjatundjad vihma küsimuses. Kuid kolonistid protestisid meie kartuse vastu ja hüüdsid:

«Aga kui sajabki vihma, mis siis?»

«Ligunete luudeni läbi.»

«Aga kas me oleme suhkrust?»

Ma olin sunnitud küsimuse otsustama häälteenamusega: kas minna linna, kui hommikust peale vihma sajab? Vastu tõusid kolm kätt, sealhulgas ka minu oma. Koosolek naeris võidukalt ja keegi üürgas:

«Meie võidame!»

Pärast seda ütlesin ma:

«Noh, vaadake, otsustatud on — läheme, sadagu taevast kas või kive.»

«Sadagu!» hüüdis Lapot.

«Ainult vaadake, et te ei pirise. Muidu olete täna küll

julged, aga homme tõmbate hanna koibade vahele ja hakkate pirisema: oi, märg, oi, külm.»

«Aga millal me oleme pirisenud?»

«Tähendab, oleme kokku leppinud — mitte piriseda!»

«Just nii, mitte piriseda!»

Hommik võttis meid vastu halli lauspilves taevaga ja vaikse salakavala vihmaga, mis vahel kõvenes ja kastis maad nagu kastekannust, siis jällegi hakkas hädalt tibatama. Mingisugust päikesepaiste lootustki polnud.

Valges majas võtsid mind vastu juba matkaks valmis kolonistid ja vaatlesid tähelepanelikult minu näoilmet, kuid ma tegin meelega kivise maski, ja peagi hakkas mitmest nurgast kostma iroonilisi meeldetuletusi:

«Mitte piriseda!»

Ilmselt luureks saadeti minu juurde lipukandja, kes küsis:

«Kas lipp ka võtta?»

«Aga kuidas siis ilma liputa?»

«Aga noh... vihm...»

«Kas see ka mõni vihm? Tõmmake kate kuni linna jõudmiseni peale.»

«Just nii, kate peale,» ütles lipukandja lühidalt.

Kell seitse puhuti üldkogunemise signaali. Kolonn läks linna täpselt käskkirja kohaselt. Linna tsentrumini oli kilomeetrit kümme ja iga kilomeetriga vihm kõvenes. Linna väljakul me ei kohanud kedagi — selge oli, et demonstratsioon oli ära jäetud.

Tagasiteel liikusime juba lausvihma käes, kuid meil oli nüüd ükskõik: ühelegi polnud jäänud kuiva kohta hamba allagi ja minu säärikuist voolas vett välja nagu täis pangest. Ma peatasin kolonni ja ütlesin poistele:

«Trummid on märjaks saanud, lööge laul lahti. Pööran teie tähelepanu sellele, et mõningad rivid joonduvad halvasti, ei käi jalga, peale selle tuleb pea hoida püsti.»

Kolonistid pahvatasid naerma. Mööda nende nägusid jooksis alla terved veejõed.

«Käies marss!»

Karabanov algas laulu:

„Hei, tšumakk, tšumakk, kallid veli,
Sinu elu on koerapõli...”

Kuid laulu sõnad tundusid kõigile niivõrd sobivat olukorraga, et laulgi võeti vastu naeruga. Teise salmi puhul hakati kaasa laulma ja sammuti mööda tühje tänavaid, mis olid vihmavalingutest üle ujutatud.

Minu kõrval esimeses reas sammus Tšobot. Laule ta ei laulnud ega märganud vihma, vahtis kogu aja mehaaniliselt kuhugi trummilööjatest kaugemale ega märganud mu teravat pilku.

Jaama taga lubasin ma käia vabalt. Halb oli see, et ühelgi polnud jäänud ainsatki kuiva paberossi ega näputäit mahorkat, sellepärast tormasid kõik minu nahkportsigari kallale. Mind piirati ümber ja tuletati uhkelt meelde:

«Aga siiski ükski ei pirisenud.»

«Pidage, seal teekäänaku taga hakkab kive sadama, mis te siis ütlete?»

«Kivid — see muidugi on hullem,» ütles Lapot, «kuid on veel kividestki hullemat, näiteks kuulipilduja.»

Enne kolooniasse sissemarsimist rivistusime uuesti, joondusime ja alustasime uuesti laulu, kuigi see juba suure vaevaga sai võitu vihmavalingu kasvavast kohinast ja ootamatult meeldivaist, selle aasta esimestest äikesekärgatustest, mis olid otsekui meie tagasituleku tervituspaugud. Kolooniasse sammusime uhkesti tõstetud päi, väga kiirel marsil. Nagu alati, tervitati lippu ja alles pärast seda valmistusid kõik magamistubadesse laiali jooksma. Ma hõikasin:

«Elagu esimene mai! Hurraa!»

Poisid loopisid märgi mütse õhku, hakkasid möirgama ja tormasid käsklust ootamata minu kallale. Nad loopisid mind õhku ja säärikuist voolas mulle kaela uusi veejasid.

Tunni aja pärast, löödi klubis üles veel üks uus loosung. Määratu pikale kangale oli kirjutatud ainult kaks sõna:

«Mitte piriseda!»

15. RASKED INIMESED

Tšobot poos enda üles õöl vastu kolmandat maid

Mind äratas valvesalk, ja kuulnud koputust aknale, ma aimasin, milles on asi. Hobusetalli kõrval laternate valgusel äratati äsja silmusest mahavõetud Tšobotit meelemärgusele. Pärast Jekaterina Grigorjevna ja poiste suuri jõupingutusi õnnestus teda hingama saada, kuid teadvusele ta ei tulnudki ja suri vastu õhtut. Linnast kutsutud arstid seletasid meile, et Tšobotit oli võimatu päästa, ta oli end talli rõdul üles poonud; seistes sel rõdul oli ta nähtavasti endale silmuse kaela pannud ja pingule tõmmanud ning siis sellega alla hüpanud, — tal olid kaelalülid vigastatud.

Poisid võtsid Tšoboti enesetapmist tagasihoidlikult. Keegi ei väljendanud erilist kurbust ja ainult Fedorenko ütles:

«Kahju kasakast, oleks saanud hea budjonnoilane.»

Kuid Lapot vastas Fedorenkole:

«Tšobotist oli palju maad Budjonnoini: matsina elas, matsina ka suri, ahnusest suri.»

Koval vaatas vihase põlgusega mööda klubist, kus seisis Tšoboti kirst, keeldus auvalves seismast ega tulnud matuselegi:

«Mina pooksin niisugused nagu Tšobot ise üles: tikuvad sulle jalgu oma ogarate draamadega!»

Nutsid ainult tüdrukud, ja muude hulgas pühkis Marusja Levtsenkogi vahetevahel silmi ning pahandas:

«Tola niisugune, tühikas ikka, mis sa ütled, mine temaga «maja pidama»! Õige mul õnn Natašale! Ja hästi tegi, et ei sõitnud! Niisuguseid Tšoboteid leidub küllalt ja hakka kõigile veel meeles järgi olema! Las poovad aga end rohkem üles.»

Nataša ei nutnud. Ta vaatas mulle otsa kohkunud imetusega, kui ma läksin tüdrukute juurde magamistuppa, ja küsis tasakesi:

«Mis mina siis nüüd tegema pean?»

Marusja vastas minu eest:

«Võib-olla tahad sina ka end üles puua? Ütle aitäh, et see tola märkas ära kaduda. Muidu oleks ta sind kogu eluaja piinanud. Mis tema peab tegema, õige mõt-

ies välja, vaata mul! Lähed töölisfakulteeti, küll seal siis mõtled...»

Nataša tõstis pilgu vihase Marusja poole ja võttis tal piha ümbert kinni:

«Noh, hüva.»

«Ma võtan Natalka oma šefluse alla,» ütles Marusja mulle, väljakutsuvalt silmi välgutades.

Ma kummardasin naljatledes tema ees:

«Palun, palun, seltsimees Levšenko. Aga kas ma tohin teile paarimeheks hakata?»

«Ainult ühel tingimusel: mitte end üles puua! Aga muidu näete küll, missugused on šefid, saada nad kõik peni hanna alla. Niipalju pole šeflust kui ebameeldivusi.»

«Just nii, mitte end üles puua!»

Nataša vallandas käed Marusja piha ümbert ja naeratas oma uutele šeffidele, tõmbus koguni pisut roosaks.

«Lähme einestama, vaene tüdruk,» ütles Marusja lõbusalt.

Mul muutus süda selles suhtes... natuke kergemaks. Õhtuks jõudsid kohale kohtu-uuri ja Maria Kondratjevna. Kohtu-uuriat ma palusin Natašat mitte üle kuulata ja ta oli isegi arusaaja inimene. Kirjutanud lühikese akti, lõunastas ta ja lahkus. Maria Kondratjevna jäi nukrutsema. Hilja öösi, kui kõik juba magasid, tuli ta Kalina Ivanovitšiga minu kabinetti ja langes väsinult diivanile:

«Häbematud on teie kolonistid! Kaaslane on surnud, aga nemad muudkui hirnuvad naerda ja seesamane teie Lapot mängib niisamuti tola nagu ennegi.»

Teisel päeval ma saatsin ära töölisfakultetlased. Teel jaama ütles Veršnjov:

«Poisid ei m-m-mõista, milles on asi. Inimene otsustas s-s-surra, tähendab, elu oli halb. N-n-neile paistab, et Natalka p-p-pärast, aga tegelikult polnud m-m-mitte Natalka pärast, vaid elu on niisugune.»

Beluhhin raputas pead:

«Mitte midagi selletaolist! Tšobotil niikuinii polnud mingisugust elu. Tšobot polnud inimene, vaid ori. Isand võeti talt ära, siis mõtles endale välja Nataša.»

«Kavaldate, poisid,» ütles Semjon. «Seda ma ei ar-
usta. Inimene poos enda üles, noh, ja tõmba ta nime-
-jast maha. Tuleb mõelda homsele päevale. Aga ma
ütlen teile: laske siit jalga koos kolooniaga, muidu
puuvad nad teil kõik end üles.»

Tagasiteel mõtlesin ma meie koloonia tuleviku üle. Mu silme ette kerkis terves suuruses mingi hirmus kriis ja kuhugi kuristikku ähvardasid lennata minule kaheldamatud elavad, visad väärtused, loodud nagu ime viieaastase tööga kollektiivi poolt, kelle erakordseid omadusi ma isegi oma tagasihoidlikkuses ei tahtnud enese eest varjata.

Niisuguses kollektiivis ei võinud isiklike teede eba-
-selgus määratleda kriisi. Isiklikud teed on ju alati eba-
-lged. Ja mis on selge isiklik tee? See on kollektiivist
eraldumine, see on kontsentreeritud väikekodanlus: nii
varajane, nii igav mure tulevase leivatüki pärast, selle-
-ma kiidetud kvalifikatsiooni pärast. Ja missuguse
kvalifikatsiooni? Puusepa, kingsepa, möldri. Ei, ma
usun kindlalt, et kuueteistkümne-aastaselt poisikesel
meie nõukogude elus on kõige kallim siiski võitleja ja
inimese kvalifikatsioon.

Ma kujutlesin endale kolonistide kollektiivi jõudu
ja äkki mõistsin, milles seisab asi: nojah, muidugi kui-
-das ma võisin ometigi nõnda kaua mõelda! Kogu küsi-
-mus on ju seisakus. Ei tohi lubada seisakut kollektiivi
elus.

Ma rõõmutsesin lapsena: kui tore! Milline imekaunis,
haarav dialektika! Vaba tööliskollektiiv pole suuteline
seisma ühel kohal. Ülemaailmne üldise arengu seadus
hakkab alles nüüd näitama oma tõelist jõudu. Vaba
inimkollektiivi olemasolu vormid on edasiliikumine,
surma vorm on seisak.

Jah, me seisame juba ligi kaks aastat ühel kohal päi-
-gal: needsamad põllud, needsamad lillepeenrad, see-
-sama puusepa-töökoda ja seesama iga-aastane ring.

Ma tõttasin kolooniasse, et vaadata silma kolonisti-
-dele ja kontrollida oma suurt avastust.

Valge maja trepi juures seisis kaks voorimehesõidu-
-kit ja Lapot võttis mu vastu teatega:

«Harkovist saabus komisjon kohale.»

«Ongi hea,» mõtlesin ma, «nüüd lahendame selle küsimuse.»

Kabinetis ootasid mind Ljubov Saveljevna Džurinskaja; tumepunases, mitte just esimese järgu puhtusega kleidis eakas, kuid elavate ja teravate silmadega täidlane daam; ja silmapaistmatu inimene, ei ruuge- ega pruunijuukseline, ei habemega ega ka ilma habemeta, prillid kippusid tal üsna viltu ja ta aina õiendas neid portfelli hoidmisest vaba käega.

Ljubov Saveljevna sundis end lahkesti naeratama, kui tutvustas mind teistega:

«See ongi seltsimees Makarenko. Tutvuge: Varvara Viktorovna Bregel, Sergei Vassiljevitsš Tšaikin.»

Miks mitte koloonias vastu võtta Varvara Viktorovna Bregelit, mu kõrgemat ülemust, kuid mis põhjusel on siin seesama Tšaikin? Temast ma olin kuulnud — pedagoogika professor. Ega's tema ole juhtinud mõnd lastekodu?

Bregel ütles:

«Me tulime teie juurde eriülesandega — kontrollime teie meetodit.»

«Protestin otsustavalt,» ütlesin ma. «Pole olemas mingit minu meetodit.»

«Aga missugune meetod teil siis on?»

«Tavaline nõukogulik.»

Bregel naeratas tigidalt.

«Võib-olla, et nõukogulik, kuid igal juhtumil mitte tavaline. On vaja siiski kontrollida.»

Algas kõige ebameeldivam kõnelus, kus inimesed mängivad terminitega, täis veendumust, et terminid määratlevad reaalsust. Ma ütlesin sellepärast:

«Niisuguses vormis ma keskustlema ei hakka. Kui vaja, esitan teile aruande, kuid hoiatan, et see võtab mitte vähem kui kolm tundi aega.»

Bregel nõustus. Me võtsime aega viitmata kabinetis istet, sulgesime ukse ja ma asusin piinarikka ülesande kallale: viie aasta vältel kogunenud muljete, arusaamade, kahtluste ja katsete tõlkimisele sõnadesse. Mulle tundus, et ma rääkisin ilukõneliselt, leidsin täpsed väljendid väga peentele mõistetele, avasin analüütilise noaga ettevaatlikult ja julgelt senini salajas olnud alad,

vaandasin tulevikuperspektiive ja homse päeva raskusi. Igal juhtumil olin ma siiras kuni lõpuni, ei halastanud ühelegi eelarvamusele ega kartnud näidata, et mõningus kohtades «teooria» tundus mulle juba armetuna ja võõrana.

Džurinskaja kuulas mind rõõmsa lõkendava näoga, Bregelil oli mask ees ja Tšaikinist hoolisin ma vähe.

Kui ma lõpetasin, koputas Bregel täidlase sõrmega vastu lauda ja ütles niisuguse tooniga, millest oli raske lubata, kas ta kõneleb siiralt või pilkab:

«Nii... Ütlen otsekoheselt: väga huvitav, väga huvitav. Eks ole tõsi, Sergei Vassiljevitsš?»

Tšaikin püüdis prille kohendada, süvenes oma bloknooti ja üliviiisakalt, nagu on sünnis õpetlasele, iga-
muguste galantsete näovigurdustega ja pseudoaupakliku miimikaga, pidas järgmise kõne:

«Hea, seda kõike peab muidugi valgustama, jah... kuid ma kahtleksin praegu mõningais, kui tohib end nõnda väljendada, teie teoreemides, mida te meile lahkesti esitasite isegi säherduse vaimustusega, mis endastmõistetavalt kõneleb teie veendumusest. Hüva. Noh naiteks, meie teadsime ju ennagi, aga teie nagu vaikisite selle maha. Teil on siin organiseeritud nii-ütelda teatav konkurentsi kasvandike vahel: kes teeb enam, seda kiidetakse, kes vähem, seda laidetakse. Põldu künti teil, ja oli teil niisugune võistluski, eks ole tõsi? Te vaikisite sellest, arvatavasti juhuslikult. Ma sooviksin teilt kuulda saada: kas on teil teada, et me loome konkurentsi eriti kodanlikuks meetodiks, kui võrd ta asendab otsese asjadele lähenemise kaudse lähenemisega? See on üks. Teiseks: te annate kasvandikele taskuraha, tõsi küll, pidupäevadel, ega anna kõigile võrdselt, vaid nii-ütelda proportsionaalselt teenetele. Kas teile ei tundu, et te asendate sisemise stiimuli välisega ja sealjuures eriti materiaalsega? Edasi: karistused, nagu te neid nimetate. Teil peaks olema teada, et karistus kasvatab orja, aga meil on vaja vaba isiksust, kes ei määra oma käitumist mitte hirmust kepi või mõne teise mõjutusvahendi ees, vaid sisemiste stiimulite ja poliitilise teadlikkuse mõjul...»

Ta kõneles veel palju, seesama Tšaikin. Ma kuulasin

ja mulle meenus Tšehhovi jutt, milles kirjeldatakse tapmist kirjapressi abil; siis tundus mulle, et Tšaikinit pole vaja tappa, vaid tuleb läbi piitsutada, ainult mitte nuudiga ega mingi tsaariaegse nagaikaga, vaid tavalise rihmaga, millega töömees püksid üles seob. See oleks ideoloogiliselt järjekindel.

Bregel küsis mult, Tšaikinit katkestades:

«Te naeratate millegipärast? Kas see on naljakas, mida seltsimees Tšaikin kõneleb?»

«Oo, ei,» ütlesin ma, «see pole naljakas...»

«Aga nukker, kas nõnda?» naeratas lõpuks ka Bregel...

«Ei, miks nii, ka mitte nukker. See on tavaline.»

Bregel vaatas mulle tähelepanelikult otsa ja naljates ohates:

«Teil on meiega raske, eks ole tõsi?»

«Pole viga, ma olen harjunud rasketega. Mul on vahel hoopis raskemaid.»

Bregel pahvatas äkki naerma.

«Te naljatate kogu aeg, seltsimees Makarenko,» rahunes ta lõpuks. «Te ju vastate siiski midagi Sergei Vassiljevitšile?»

Ma vaatasin Bregelile liigutavalt otsa ja anusin:

«Ma mõtlen, las ka nende küsimustega tegeleb teaduslik-pedagoogiline komisjon. Seal tehakse ju kõik nagu vaja! Lähme parem lõunastama.»

«Noh, hüva,» tusastus Bregel natuke. «Jah, aga ütelge, mis lugu see oli: ajasite kasvandik Opriško välja?»

«Joomise pärast.»

«Kus ta siis nüüd on? Muidugi tänaval?»

«Ei, elab naabruses, ühe kulaku juures.»

«Mis see siis tähendab, kas andsite ta patronaazi alla?»

«Umbes nõnda,» naeratasin ma.

«Kas ta elab seal? Te teate seda kindlasti?»

«Jah, tean kindlasti, ta elab kohaliku kulaku Lukašenko juures. Sel heal inimesel on juba enne kaks kodutut «patronaazi»...»

«Noh, seda me kontrollime.»

«Palun.»

Läksime lõunastama. Pärast lõunat tahtsid Bregel ja Tšaikin milleski oma silmaga veenduda, aga mina võtsin Ljubov Saveljevna ees mütsi maha.

«Armas, kallis, kulla Hariduse Rahvakomissariaat! Meil on siin kitsas ja kõik on valmis tehtud. Me jääme siin vaimuhaigeks poole aasta pärast. Andke meile midagi suurt, et pea hakkaks pööritama tööst. Teil on ju kõike palju! Teil pole ju ainult printsiibid!»

Ljubov Saveljevna hakkas naerma ja ütles:

«Ma mõistan teid hästi. Seda on võimalik teha. Lähme kõneleme üksikasjalisemalt... Kuid pidage, te kõnelete ikka kogu aja muudkui tulevikust. Kas teid solvab väga see revisjon?»

Oh ei, palun! Kuidas siis teisiti saab?»

«Aga järeldused, kõik need Tšaikini küsimused, kas need teid ei häiri?»

«Aga mispärast? Eks nendega hakka ju tegelema teaduslik-pedagoogiline komisjon? See teeb muret teemale, aga minul pole sellest midagi...»

Ohtul enne magamaminekut jagas Bregel oma muljeid:

«Kollektiiv on teil imetaoline. Kuid see ei tähenda midagi, teie meetodid on hirmsad.»

Ma rõõmutsesin oma hinge põhjas: on veel hea, et ta ei tea midagi meie trummilööjate väljakoolitamisest.

«Head ööd,» ütles Bregel. «Ja pidage silmas, et teid keegi ei mõtlegi Tšoboti surmas süüdistada...»

Ma kummardasin sügava tänulikkusega.

16. ZAPOROŽJE

Jälle saabus suvi. Jälle läksid koondsalgad päikesega immu pidades põldudele, jälle töötasid aeg-ajalt kuulul neliandad koondsalgad ja neid käsutas ikka see sama Burun.

Töölisfakultetlased tulid kolooniasse juuni keskpaiku ja tõid endaga kaasa peale võidurõõmu teisele kursusele siirdumise puhul veel kaks uut liiget — Oknana ja Raheli, kellel kui kolonistidel muud valikut

enam üle ei jäänudki: nad olid kohustatud kolooniasse tulema. Ja samuti tuli tšerniigovlanna, äärmuseni mustakulmuline ja mustasilmaline olend. Tšerniigovlannat kutsuti Galja Podgornajaks. Semjon tõi ta kolonistide üldkoosolekule, näitas kõigile ja ütles:

«Šurka kirjutas kolooniasse, nagu oleksin ma heitnud silma sellelesamale tšerniigovlannale. Mitte midagi pole olnud, kommunistliku noore ausõna. Ja tähtis on järgmine asi: Galja Podgornajal pole, võib ütelda, mingit territooriumi, kuhu sõita suvevaheajaks. Mõistke meie üle kohut, seltsimehed kolonistid, kes on õige ja kes vahest ehk on süüdi.»

Semjon istus maha, — koosolek toimus pargis.

Tšerniigovlanna vaatas imestusega meie paljasäärelist, paljaste käsivartega, aga mõningas osas ka palja vatsaga seltskohta. Lapot litsus huuled kokku, vidutas silmi, välgutas suuri paljaid laugusid ja kähises:

«Aga ütelge, palun, seltsimees tšerniigovlanna... see... kuidas ta nüüd oligi...»

«Tšerniigovlanna ja koosolek muutusid tähelepanelikuks:

«...kas te oskate issameiet?»

Tšerniigovlanna naeratas, hämmeldus, punastas ja vastas areldi:

«Ei oska...»

«Ah nii, ei oska?» surus Lapot huuled veel tugevamini kokku ja välgutas jällegi silmalauge. «Aga kas usutunnistust oskate?»

«Ei, ei oska...»

«Hmhh. Aga kas Dneprist üle ujute?»

Tšerniigovlanna vaatas nõutult kahele poole.

«Kuidas teile ütelda? Ma ujun hästi, arvatavasti ujun üle...»

Lapot pöördus koosoleku poole säherduse näoilmega, nagu on pingeliselt mõtleval lollidel: ajas põsed punni, välgutas silmi, tõstis sõrme, ajas nina püsti, ja kõike seda tegi ta ilma vähimagi naeratuse vihjeta.

«Tähendab, ütleme siis nõnda: issameiet ta ei tea, pole aimugi usutunnistusest, Dneprist ujub üle, aga võib-olla siiski ei uju?»

«Ujub!» hüüdis koosolek

«Noh, hüva, aga kui just mitte Dneprist, siis Kolomakist ikka ujub üle!»

«Ujub üle Kolomaki!» hüüavad poisid naerdes.

«Tuleb siis nõnda välja, et kõlbab meie rüütellikku zaporoožlaste kolooniasse?»

«Kõlbab.»

«Missugusesse taresse?»

«Viiendasse.»

«Niisugusel puhul riputage talle liiva pähe ja viige turre!»

«Aga mis sa väänad asju?» hüüab Karabanov. «Ainult pealikule riputati ju liiva pähe...»

«Aga ütle mulle, kasakas,» esitab Lapot Semjonile küsimuse, «kas elu areneb või ei arene?»

«Areneb. Noh?»

«Noh, seda, et varem riputati liiva pähe ainult pealikele, aga praegu kõigile.»

«Ahaa,» ütleb Karabanov, «õige!»

Zaporožjesse ülemineku mõte tekkis meil pärast üht Džurinskaja kirja, milles ta teatas ähmastest kuulujuttudest, et olevat projekt organiseerida Hortitsa saarele suur lastekoloonia, kusjuures Hariduse Rahvakomissariaat oleks rõõmus, kui selle koloonia keskseks organiseerijaks oleks Gorki-nimeline koloonia.

Selle projekti detailne läbitöötamine polnud aga veel alanudki. Minu pärimistele vastas Džurinskaja, et küsimuse lõplikku lahendust pole oodata niipea, et kõik see on seotud Dneprostroi projektiga.

Mis seal Harkovis tehti, seda me hästi ei teadnud, kuid koloonias tehti paljugi. Raske oli ütelda, millest kolonistid unistasid: küll Dneprist, küll saarest, küll suurtest põldudest, küll mingisugusest tehasest. Paljusid veetles mõte, et meil on oma aurik. Lapot narritas tüdrukuid, kinnitades, et Hortitsa saarele vanade seaduste kohaselt tüdrukuid ei lasta, sellepärast tuleb nende jaoks püstitada midagi Dnepri kaldale.

«Kuid see ei tähenda midagi,» lohutas Lapot. «Me söidame teile külla, aga üles poome end saarel — teil da rahulikum.»

Töölisfakulteedlased võtsid osa naljatlevaist unistustest saada pärandiks Zaporožje saar ja andsid mee-

leldi oma osa veel mitte kustunud mängukihule. Tervete õhtute viisi naeris koloonia pisarateni, vaadeldes õuel Zaporozje elu laialdast imitatsiooni, — selleks oli enamus korralikult studeerinud «Tarass Bulbat». Nii-sugustes imitatsioonides olid poisid ammendamatud. Kord ilmub õuele Karabanov pükstes, mis on tehtud teatri eesriidest, ja peab loengu sellest, kuidas ömmelda niisuguseid pükse, milleks tema sõnade järgi on vaja sada kakskümmend arssinat riidet. Kord lavastub õuel hirmus zaporoožlase hukkamise stseen, keda kogu hul-gaga süüdistatakse varguses. Seejuures püütakse eriti hoida puutumatusena niisugune legendaarne detail: huk-kamine teostatakse nüia abil, kuid nüialöögi õigus on ainult sellel, kes enne seda joob tühjaks «peekri tuli-vett». Tulivee puudumisel asetatakse surmaotsuse täi-deviijate ette määratu veekruus, mida ei suuda tüh-jaks juua isegi suurimad lakardid-veejoojad. Kord jäl-legi toob neljas koondsalk tööle siirdudes Burunile riigiõuna ja valitsuskepi. Riigiõun on tehtud kõrvitsast ja valitsuskepp ninenuustikust, kuid Burun on kohustatud kõik need «aarded» aupaklikult vastu võtma ja igasse nelja ilmakaarde kummardama.

Nõnda möödus suvi, aga Zaporozje projekt jäigi projektiks, ka poisid olid juba mängust tüdinud. Augustis lahkusid töölisfakulteedlased ja viisid endaga kaasa uue partii. Tervelt viis komandöri langes rivist välja, ja kõige verisem haav jäi teise koondsalka komandöri ase-mele — töölisfakulteedi sõitis Anton Brattšenko, mu kõige lähem sõber ning üks Maksim Gorki nimelise koloonia asutajaid. Lahkus ka Ossadtši, kelle eest ma olin maksnud tubli tükiga oma elust. Oli see küll olnud bandiitide bandiit, aga Harkovi Tehnoloogilisse Insti-tuuti läks sirge toreda poisina, pikk, tugev, tagasihoid-lik, täis mingisugust erilist mehisust ja jõudu. Koval lausus tema kohta:

«Milline kommunistlik noor on Ossadtši, kahju on ära saata niisugust kommunistlikku noort!»

See on tõsi. Ossadtši oli kahe aasta vältel oma õul kandnud veskisalga komandöri ülikeerulist koormat, täis lõpmatuid muresid, igavesi arvepidamisi küladega ja kehvikute komiteedega.

Lahkus ka Georgijevski, Irkutski kuberner poeg, kes polnud suutnudki pesta endalt häbistavat plekki, kuigi Georgijevski ametlikus ankeedis oli kirjutatud:

«Vanemaid ei mäleta.»

Lahkus ka Šneider — kuulsusrikka kaheksanda salga komandör, ja lahkus viiendagi salga komandör Marusja Levštšenko.

Saatsime ära töölisfakulteedlased ja äkki märkasime, kuidas gorkilaste ühiskond oli noorenenud. Isegi komandöride nõukogus olid aset võtnud hiljutised jõng-lased: teises salgas Vitka Bogojavlenski, kolmandas salgas asendas Opriškot Kostja Šarovski, viiendas Na-taša Petrenko, üheksandas Mitka Ževeli, ja ainult ka-heksandas sai lõpuks komandörikoha hiiglasuur Fedo-renko. Jõnglaste salga andis Georgijevski pärast kolme-aastast komandamist üle Toska Solovjovile.

Jällegi pandi kuhja peete ja kartuleid, kaeti talli-mad õlgedega, puhastati ja talletati seemet kevadeks, ja jällegi töötasid kesal, nüüd küll juba ilma konkuren-tsita, esimene ja teine koondsalk. Ja alles siis saime Harkovist Hariduse Rahvakomissariaadist ametliku ettepaneku üle vaadata Popovi mõis Zaporozje ring-konnas.

Kolonistide üldkoosolek, ära kuulunud minu teada-ande ja lasknud Hariduse Rahvakomissariaadi paberi kõigist kätest läbi käia, tundis kohe, et asi on tõsine. Meil oli ju käes teinegi paber, milles Hariduse Rahva-komissariaat palus Zaporozje ringkonna täitevkomiteed anda Popovi mõis koloonia käsutusse.

Sel hetkel tundusid need paberid meile küsimuste lõplike otsustena; jäi üle ainult vabamalt hingata, unustada lõpmatud keskustelud mitmesugustest söötis mõisatest, äpardunud kolooniaist, alles väljasuremata kloostritest, mitte veel elluärganud mõisasüdameist, lämmatada muistend Hortitsa saarest, valmistuda teeleminekuks ning sõita.

Popovi mõisat üle vaatama ja vastu võtma sõitsime mina ja Mitka Ževeli, kelle oli valinud üldkoosolek. Mitka oli juba viieteistkümmne aastane. Ta oli juba ammu põngerjate rivis teistest peajagu kõrgem, oli juba ammugi läbi teinud koondsalka komandöri kee-

rukad katsumused, oli üle aasta olnud kommunistlik noor ja viimasel ajal ärateenitult edutatud üheksanda salga komandöri vastutavale kohale. Mitka oli gorkilaste uusima formatsiooni esindaja: viieteistkümnendaks eluaastaks oli ta omandanud juba suured majanduslikud kogemused, vetruva piha ning organisaatori käe, oli aga samal ajal nakatunud vanema sõjaka põlvkonna paljudestki kommetest. Mitka oli esimesest päevast peale Karabanovi teisend ja oli Karabanovilt nagu pärandiks saanud musta põleva pilgu, energilised kaunid liigutused; aga Mitka erines Semjonist ka märgatavalt, kas või juba sellegi poolest, et viieteistkümnendaastasena oli Mitka juba viiendas õpperühmas.

Me sõitsime Mitkaga välja selgel pakasel lumetul päeval novembri lõpul ja Zaporozjesse jõudsimel ööpäev hiljem. Me kujutlesime oma nooruse tõttu, et Gorki-nimelise töökoloonia uus õnnelik ajajärk algab ligikaudu järgmiselt: ringkonna täitevkomitee esimees, meeldiva revolutsioonilise näoga mees, võtab meid lahkesti vastu, rõõmutseb ning ütleb:

«Popovi mõis? Gorki-nimelisele kolooniale? Kuidas siis, kuidas siis, tean. Palun, palun! Siin on teie mõisa order, minge aga ja võtke oma valdusse.»

Meil jääb ainult üle pärida, kust viib tee mõisa, ja lennata kolooniasse kutsega:

«Kiiremini, kiiremini tee!...»

Selles, et Popovi mõis meile meeldib, me ei kahelnud Bregel Hariduse Rahvakomissariaadist oli juba küllalt vali naisterahvas, aga temagi ütles meile Mitkaga, kui me külastasime teda Harkovis:

«Popovi mõis? Sobib just Makarenkole! Seesama Popov oli pisut veidrik, ta ehitas seal säherduse... aga küllap näete isegi. Kena mõis, ja kindlasti meeldib teile.»

Džurinskaja ütles sedasama:

«See on hea ja rikas ja kaunis koht. See koht on nagu ekstra lastekolooniale tehtud.»

Ja Maria Kondratjevna ütles:

«See mõis on lihtsalt toredus ise.»

Juba üksnes seegi, et see mõis oli kõigile tuntud, tähendas palju, ja sellepärast olime nii mina kui ka

Mitka fatalistlikus meeleolus: selle mõisa oli saatus meile gorkilastele eriliselt valmistanud.

Ent kõigist meie ootustest osutus õigeks ainult üks: ringkonna täitevkomitee esimehe nägu oli tõepoolest ümmpaadne ja revolutsiooniline. Kõik ülejäänud tuli aga teisiti välja, ja eelkõige oli teissugune tema jutt.

Läbi lugenud Hariduse Rahvakomissariaadi paberi, ütles esimees:

«Jah, kuid seal on ju talupoegade kommuun! Aga mis asi see Gorki koloonia on?»

Ta silmitses meid Mitkaga avalalt, ja näis, et Mitka meeldis talle enam kui mina, sest ta naeratas Mitka mustasilmalisele valvakusele ja küsis:

«Nii et siis säherdused poisikesed hakkavadki seal peremeest mängima?»

Mitka punastas üleni ja hakkas jämedüsi kõnelema:

«Aga milleks on meil siis marud sellid? Kindlasti ei juhi meie majapidamist halvemini teie matsidest.»

Pärast neid sõnu punastas Mitka veelgi enam ja esimees naeratas veelgi rohkem ning tunnistas usaldavalt:

«Kas te kutsute siis talumehi matsideks? Tõepoolest, nad on kehvad peremehed. Aga seal on ju üle poolteise tuhande hektari. See asi ei kuulu ringkonna täitevkomitee kompetentsi, teil tuleb sõdida Põllutöö Rahvakomissariaadis.»

Mitka pilutas esimehele umbusklikult silmi:

«Te ütlesite: asi ei kuulu, kuidas see oligi... kompetentsi? See tähendab, kuidas?»

«Aga mina mõistan teie keelt paremini kui teie minu oma... Noh, hüva, juhataja selgitab teile, mis asi on kompetents. Aga mis saan teha mina? Ma annan teile masina, sõitke, vaadake. Muide, kõnelge kohapeal kommuuniga, — võib-olla jõuate kokkuleppele. Kuid otsustamisele tuleb asi Harkovis, Põllutöö Rahvakomissariaadis.»

Esimees surus naeratades Mitka kätt:

«Kui teil on kõik säherdused «sellid», siis ma toetan teid.»

Meie Mitkaga nägime Popovi mõisat ja meid mürgitas selle ilu.

Kuulsa Suure Aasa äärel, nähtavasti selsamal kohal,

kus seisis Tarass Bulba maja, Dnepri ja Kara-Tšekraki vahelises nurgas, kulgevad ootamatult stepi piklikud künnad. Nende vahelt suundub Kara-Tšekrak sirge noolena Dnepri poole, pole isegi mitte jõe sarnane — lihtsalt kanal, ja tema kõrgel kaldal on lausa ime. Kõrged hambulised müürid, müüride taga lossid, teravatipulised ja ümarad katused läbisegi muinasjutulises omavolis. Mõningail tornidel kiikusid veel tuulelipudki, kuid aknad vahtisid mustade tühjade lünkadena, ja see oli teravas vastuolus mauri või araabia fantaasia elava kribu-krabuga.

Läbi kahekorruselises pitskerges tornis oleva värava sõitsime määratu suurde õue, mis oli sillutatud nelinurksete kivitahtlatega, millede vahelt kerkisid sünge jultumusega üles ukraina puju kuivanud, külmast värisevad varred, milledele lehmad, sead ja kitsed olid heitnud kurat teab mida. Läksime esimesse lossi. Selles polnud enam midagi peale lubjast haiseva tõmbetuule, ja vestibüülis prahihunnikul vedeles kipsist Milo Veenus, mitte ainult käteta, vaid ka jalgadeta. Teistes lossides, niisama kõrgetes ja kaunites, lõhnas samuti tugevasti revolutsioonist. Ma lasksin oma kogenud taastajasilmal ringi käia, kui kalliks läheb remont. Oieti ütelda polnudki midagi hirmsat: aknad, ukseid, parkett parandada, krohvida, Veenuse võis jätta ka taastamata; trepid, laed, ahjud olid terved.

Mitka oli vähem proosaline kui mina. Mingisugused purustused ei suutnud temas lümmatada esteetilist vaimust. Ta hulkus mööda saale, torne, koridore, õuesid ja õuekesi ning ahhetas:

«Oi, sa kurask! Kas sa näe! Noh, on aga uhke, ausõna! Oi, on see vast maru paik, Anton Semjonovitš. Küll poisid alles jäävad rahule! Tore, ausõna, tore! Aga kui palju saab siis poisse mahutada? Võib-olla tuhat?»

Minu arvestuse järgi tuli välja, et poisse võib mahutada tükk kaheksasada.

«Aga kas tuleme toime? Kaheksasada — see on ju terve tänavatäis. Ja meie komandörid on ju kõik töölis-fakulteedis...»

Sellele, kas tuleme toime või ei tule, polnud aega mõelda — vaatasingi kaugemale. Tagahoovis mängis

peremeest kommuun ja mängis vastikult. Lõputu tall oli sõnnikut täis ja sõnnikuhunnikuil, ammust ajast ilma aluspõhuta ja koristamata, seisis siin-seal klassikalised setukad väljatungivate luude-teravikkudega ja õnnikuste külgedega, paljud karvadeta. Hiiglasuur sigala oli auke täis ja hõre, sigu oli vähe ja needki viletsad. Külmunud õuemättail vedelesid yankrid, külvimasinad, rattad, üksikud osad, ja kõike seda kattis lakina metsik, hulluks tegev hüljatus. Ainult sigalas sirutas rõugearmiline vanataat meile vastu rämpse habeme ja ütles:

«Kui on vaja kontoris minna, siis astuge sellesse majakesse.»

«Aga kus siis teie sead on?» küsis Mitka.

«Mis te ütlete? Ah et... et sead?»

Taat tammus ühel kohal, puudutas läbipaistvate sõrmedega vurre ja heitis pilgu sulgudele. Oli näha, et Mitka küsimus oli vanataadile diplomaatiliselt üle jõu käiv. Kuid ta lõi vaprasti käega:

«Noh... sõid nahka, lurjused, sõid sead nahka, raisad.»

«Kes need?»

«Et kes need? Omad sõid nahka... et seesamune kommuun.»

«Aga teiegi, vanaisa, olete ju kommuunis?»

«He-he-he, kullake, eks mina ole kommuunis nagu vasikas lambakarjas. Praegust kel aga kõri karjumas on, see on ka vanem. Aga vanaisale ei and sealih, ei and, rojud. Aga mis teil siis oli?»

«Eks ikka asja.»

«Ahaa, siis asja pärast, tähendab... Noh muidugi, kui juba asja pärast, siis minge, nad istuvad seal praegugi koos... Istuvad, kuidas siis... Nad muudkui istuvad, reod... aga siin...»

Vanataat sihtis nahtavasti suurele avameelsusele, kuid meil polnud aega.

Kitsas kontoris hingevaakuvail härrastoolidel peeti tööpoolest istungit. Läbi mahorkasuutsu oli raske näha, mitu inimest istus, kuid melu oli umbes kahekümne eest. Kahjuks me ei saanudki teada päevakorda, sest niipea kui me sisse astusime, küsis meilt tõmmu habe-

mega käharpäine meesterahvas, õrnade ja ümmarguste silmadega nagu tüdrukul:

«Aga mis mehed teie's olete?»

Algas jutt, esialgu ebasõbralikult ametlik, siis vaenulik-kirglik ja alles tunni paari pärast lihtsalt asjalik.

Osutus, et ma olin eksinud. Kommuun oli raskesti haige, kuid ei kavatsenudki surra, ja tundnud meis ära kutsumata hauakaevajad, vihastus ja avaldas viimsest jõust elujanu.

Üks oli selge: kommuunile oli poolteist tuhat hektarit palju. Selles ülemäärases rikkuses peituski üks tema vaesuse põhjusi. Me leppisime kergesti kokku, et maad võib jagada. Veelgi hõlpsamini nõustus kommuun meile loovutama lossid, hammasmüürid ja tornid koos Milo Veenusega. Aga kui järjekord jõudis majapidamisõue kätte, siis süttisid kired nii kommunaaridel kui ka meil. Mitka ei püsinud koguni vaidluse joonel, vaid läks isiklikuks:

«Aga miks teil seni loomapeedid põllul on?»

Ja esimees vastas:

«Aga sina oled alles liiga noor, et minult hakata peetide üle aru pärima!»

Alles hilja õhtuks me leppisime kokku selleski punktis. Mitka ütles:

«Noh, mis me's ikka tülitseme nagu eeslid! Võib ju majandusõue müüri pooleks jagada.»

Sellega leppisimegi kokku.

Millel me jõudsime Gorki kolooniasse, ei mäleta, kuid paistab — need olid midagi tiibade taolist. Meie jutustus võeti üldkoosolekul vastu seninähtamatu ovasiooniga. Mind ja Mitkat kiigutati kätel, peaaegu oleks purustatud mu prillid, aga Mitkal purustatigi midagi, — nina või otsmik.

Koloonias algas tööpoolest õnnelik ajastu. Kuud kolm elasid kolonistid plaanidest. Bregel tegi mulle kolooniat külastades etteheiteid:

«Makarenko, keda te kasvatate? Unistajaid?»

Olgu koguni unistajaid. Ma pole sõnast «unistus» endast vaimustuses. Sellest õhkub tööpoolest midagi preililikku, aga võib-olla halvematki. Aga eks ole ju

unistusigi mitmesuguseid: üks asi on unistada valge hobuse seljas istuvast rüütlist, aga teine asi on unistada kaheksasajast poisist lastekoloonias. Kui me elamine kitsais kasarmukestes, kas me ei unistanud siis kõrgeist, valgeist tubadest? Mähkides jalgu kaltsudesse mõtisklesime inimese jalatsitest. Unistasime tööliskulteedist, komsomolist, unistasime Vägilasest ja simmentali karjast. Kui ma tõin kotis kaks inglise tõugu pörsast, istus üks selline unistaja, karvane jõnglane Vanka Šelaputin kõrgel pingil, käed istme alla asetatud, kõlgutas jalgu ja vaatas lakke.

«See on küll ainult kaks pörsast. Aga pärast need loovad palju-palju. Ja need omakorda jällegi palju. Ja... viie aasta pärast on meil sada siga. Ho-hoo! Haa! Kas kuuled, Toska, sada siga!»

Nii unistaja kui ka Toska naersid ebataavaliselt, summutades asjalikud jutud minu kabinetis. Aga nüüd on meil üle kolmesaja sea, ja ükski ei tuleta enam meelde, kuidas Šelaputin oli unistanud.

Võib-olla seisabki meie kasvatusüsteemi peamine erinevus kodanlikust pedagoogikast selles, et meil lastekollektiiv tingimata peab kasvama ja rikastuma, peab eespool nägema paremat homset päeva ja püüdma selle poole rõõmsas üldises pingutuses, visas lõbusas unistuses. Võib-olla seisabki selles tõeline pedagoogiline dialektika.

Sellepärast ei pannud ma kolonistide unistustele mingisuguseid päitseid pähe ja lendasin nendega koos võib-olla liigagi kaugele. Kuid see oli üliõnnelik aeg koloonias, ja nüüdki meenutavad kõik mu sõbrad seda rõõmuga. Meiega koos unistas ka Aleksei Maksimovitš, kellele me kirjutasime oma asjadest üksikasjalikult.

Ei rõõmutsenud ega unistanud koloonias ainult mõningad inimesed, ja nende seas ka Kalina Ivanovitš. Temal oli noor hing, kuid osutus, et unistamiseks on hingest üksinda vähe. Ja Kalina Ivanovitš ise ütles:

«Kas sa oled näinud, kuidas hea hobune kardab autot? See on sellepärast, et ta, parasiit, tahab elada. Aga kui on ikka kronu, siis ei karda ta mitte ainult autot, vaid ei karda kuraditki, sellepärast et temal on

ükskõik: kas leib või kaerajahu, nagu ütlevad katsapid! ...»

Ma meelitasin Kalina Ivanovitši meiega ühes tulema ja poisidki palusid, kuid Kalina Ivanovitš jäi kõvaks.

«Ma küll ei karda enam midagi, aga teil pole niisuguseid parasiite tarvis. Olen veidi mässanud teiega koos, ja küllalt! Aga nüüd muudkui pensionile: nõukogude võimu ajal on hea elu jõudikutel — vanadel köbidel.

Ja Ossipovidki teatasid, et nemad ei tule koos kolooniaga kuhugi, et neil on tugevaist elamustest küllalt.

«Me oleme tagasihoidlikud inimesed,» ütles Natalja Markovna. «Me isegi ei mõista, milleks küll teil on vaja kaheksasada hinge. Ausõna, Anton Semjonovitš, te ajate pilli lõhki selle tembuga.»

Vastuseks sellele deklaratsioonile ma deklameerisin

«Me laulame vaprate meeletusele laulu.»

Poisid aplodeerisid ja naersid, kuid Ossipovide meelt niisuguse vahendiga muuta ei saanud. Muide, Silanti lohutas mind:

«Seesamane, jäägu. Sina, Anton Semjonovitš, armastad, nagu üteldakse, kõiki sõiduvankri ette rakendada. Lehmad, sepsamane, ei sobi niisuguseks asjaks, aga sina rakendad nad siiski. Näed, mihuke lugu.»

«Aga kas sind võib, Silanti Semjonovitš?»

«Kuhu siis?»

«Aga noh, sõiduvankri ette?»

«Mind, seesamane, kuhu tahes, kas või Budjonnoile sadula alla. Saad aru, lurjused on pannud mind, kuidas ütelda: vett vedama. Aga ei märganud, sunnikud missugune lahinguratsu!»

Silanti ajas pea selga ja trampis jalga ning mõningase hilinemisega lisas:

«Näed, mihuke lugu.»

See asjaolu, et peaaegu kõik kasvatajad, ja Silanti, ja Kozõr, ja Jelissovi, ja sepp Godanovitš, ja kõik pesunaised, kokad, ja isegi mõldrid otsustasid tulla koo meiega, tegi selle kolimise kuidagi eriliselt hubaseks ning kindlaks.

Aga vahepeal olid asjad Harkovis halvad. Ma sõitsin

• Katsapp, — venelase sõimunimi tsaariajal Ukrainas.

linna sageli. Hariduse Rahvakomissariaat toetas meid sõbralikult. Isegi Bregel nakatus meie unistustest, kuigi ta mind sel ajal ei kutsunud teisiti kui Don Quijoteks Zaporozžjest.

Kuigi Põllumajanduse Rahvakomissariaat ajas huu- led torru ja vangutas põlglikult pead: kord Gorki koloonia, kord Korolenko koloonia, siis jälle Ševtšenko koloonia — kuid andis järele seegi: võtke nii kaheksasada tiinu kui ka Popovi mõis, ainult jätke meid rahule.

Meie vaenlased polnud aga mitte rindel, vaid varitsesid meid seljatagant. Ma tormasin nende peale tulises rünnakus, kujutledes, et see on viimane võidukus löök, mille järel jääb üle ainult veel pasunat puhuda. Aga minu rünnaku vastu väljus põõsaste tagant säherdune väike lühikeses pintsakus inimesekene, ütles ainult mõne sõna, ja mina olingi põhjalikult löödud ning lidusin tagasi, jättes maha relvad ja lipud, käärdades kokku sõiduks hoogu võtnud kolonistide ridu.

«Rahanduse Rahvakomissariaat ei saa nõustuda selle afääriga — anda teile kolmkümmend tuhat, et remontida mitte kellelegi vajalik loss. Aga teie lastekodud seisavad varemeis.»

«Aga see pole ju ainult remondiks. Sellesse eel- vesse kuulub ka inventar ja teekulud.»

«Teame juba, teame: kaheksasada tiinu, kaheksasada kodutut ja kaheksasada lehma. Niisuguste afääride ajad on möödas. Kui palju oleme meie Hariduse Rahvakomissariaadile andnud miljoneid, aga niikuinii sellest midagi välja ei tule: kõik varastatakse ära, lõhutakse puruks ja joostakse laiali.»

Ja inimeseke pani jala meie elava, meie nii ootamatult mahapaisatud ilusa unistuse rinnale. Ja kuipalju unistus nuttiski selle jala all, kuipalju ka tõendaš, et ta on gorkilaste unistus, midagi ei aidanud — ta suri.

Minagi pöördusin kurvana koju, kramplikult meenu- lades: meie kooliski võetakse juba läbi komplekstee- mat «Meie majapidamine Zaporozžjes». Schere käis kahel korral Popovi mõisaga tutvumas. Ta koostas teemantidest, smaragdidest ja rubiinidest ülevoolava majandusplaani, milles kiirgasid, mängisid, pimes-

tasid silmi traktorid, sajad lehmad, tuhanded lam-
bad, sajad tuhanded linnud, või- ja munaeksport
Inglismaale, inkubaatorid, separaatorid, aiad...

See oli ju alles möödunud nädalal, kui ma niisamuti
tulin Harkovist tagasi, ja mind võtsid vastu erutatud
jõnglased, tirisid sõidukist maha ja karjusid:

«Anton Semjonovitš, Anton Semjonovitš! Ehal on
varss! Vaadake, vaadake! Ei, tulge kohe vaatama!»

Nad tassisid mu talli ja piirasid seal alles märga, vä-
risevat kuldset hobusehakatust. Naeratati vaikides,
ainult üks ütles südamlilikult:

«Zaporoožlaseks ristasime...»

Mu armsad poisid! Ei ole teil osaks antud kõndida
adra taga Suurel Aasal, ei elada muinasjutulossis, ei
puhuda teie pasunapuhujail mauri tornide kõrgustest,
ja kuldse hobugi ristasite te asjata Zaporoožlaseks.

17. KUIDAS PEAB ARVUTAMA

Hoop, mille oli lõõnud Rahanduse Rahvakomissa-
riaadi töötaja, osutus rängaks. Kolonistidel lõi kas see
otse südamesse, muhelema ja hirnuma hakkasid meie
vaenlased, ja ma kaotasin tööpoolest pea. Kuid kel-
lelegi ei mahtunud pähe, et me võime jääda Koloma-
kile. Ja Hariduse Rahvakomissariaadiski tunti alistu-
valt meie järeleandmatust ja neil seisis küsimus ainult
ühes vormis: kuhu kolida?

1926. aasta veebruar ja märts olid seepärast väga
keerukalt üles ehitatud. Zaporoožje äpardus summuta
piduliku ja pühaliku lootuse viimased puhangud, kuid
selle asemele oli kollektiivil jäänud jonnakas veen-
dumus. Polnud nädalat, millal kolonistide üldkoosole-
kul poleks arutatud mingisugust ettepanekut. Ukraina
avarais steppides oli veel palju niisuguseid paiku, kus
ei olnud peremeest või kus oli halb peremees. Neid esi-
tasid meile järjestikku sõbrad Hariduse Rahvakomissa-
riaadist, kommunistlike noorte organisatsioonid, põli-
sed naabrid ja kauged tuttavad — majandusmehed.
Nii mina kui ka Schere ja poisid ajasime sel ajal teed
ja maanteed rattajälgi täis, sõitsime ringi küll rongides,

küll autodel, küll Vägilasel ja mitmesugustel kohaliku
transpordi hobuseil ja setukail.

Kuid maakuulajad tõid koju peaaegu ainuüksi väsi-
muse; kolonistide üldkoosolekuil kuulati nad ära kül-
made asjalike nägudega ja mindi laiali oma toimetuste
uurde, heitnud kõnelejale esimeseks ettejuhtuva ränga
küsimuse:

Kui palju sinna võib mahutada? Sada kaksküm-
mend inimest? Jama!»

«Aga missugune linn? Pirjatin? Rämpsi!»

Ja kõnelejad isegi olid rõõmsad niisuguse lõpu üle,
est oma hingesügavuses kartsid nad kõige enam, et
koosolek laseb end millestki ahvatleda.

Nõnda möödusid meie silme eest Staritski mõis Val-
kls, klooster Pirjatinis, klooster Lubnis, yürstide Ko-
tšubeide härrastemajad Dikankas ja veel mingisugune
praht.

Veelgi enam nimetati ja heideti samas kõrvale
punkte, mis ei väärinudki maakuulamist. Ja nende hul-
gas oli ka Kurjaž — lastekoloonia päris Harkovi külje
all, milles oli nelisada, kuulduste järgi lõplikult laos-
tunud poissi. Kujutlus laostunud lasteasutusest oli
meile nii vastik, et mõte Kurjažist kerkis üles ainult
väikeste hädiste mullikestena, mis lõhkesid kohe ilmu-
mishetkel.

Kord ühel oma järjekordsel Harkovi-sõidul sattusin
ma Lasteabi istungile. Arutleti tema juhtimisel oleva
Kurjaži koloonia olukorra küsimust. Haridusosakonna
inspektor Jurjev esitas õelalt ning kuivalt ülevaate ko-
loonia olukorrast, surus kokku ja kärpis väljendeid, ja
seda rumalamana ning vihasama panevamana paistsid
sealsed asjad. Nelikümmend kasvatajat ja nelisada kas-
vandikku näisid kuulajale sadade irvitavate anekdo-
tidena inimesest, mingisuguse rikutud lurjuse, misan-
troobi ja rüvetaja väljamõeldistena. Ma olin valmis
rusikaga lauale pörutama ja kisendama:

«Ei või olla! See on laim!»

Kuid Jurjev tundus olevat väga põhjalik inimene ja
labi referendi viisaka tõsiduse imbus tublisti ammu
sissejuurdunud haridusosakonna haledust, milles minul
oli kõige vähem põhjust kahelda. Jurjev häbenes mind

ja vaatas vahel niisuguse pilguga, nagu oleks tal juhtunud mingi korratus ülikonnaga. Pärast istungit tuli ta minu juurde ja ütles otse:

«Ausõna, teie juuresolekul oli häbi jutustada kõigist neist jätkustest. Teil on ju nii, kõneldakse, et kui kolonist hilistub lõunale viis minutit, panete ta ööpäevaks aresti vee ja leiva peale, aga tema naeratab ja ütleb «just nii»».

«Noh, mitte just täiesti nii. Kui mina praktiseeriksin niisugust edukat meetodit, siis tuleks teil ka Gorki kolooniast kõnelda ligikaudu teie tänase ettekande stiilis.»

Me kõnelesime, vaidlesime Jurjeviga. Ta kutsus mu lõunale ja ütles lõunalauas:

«Teate mis? Aga miks te ei võta Kurjaži?»

«Aga mis on seal head? Ja see on ju täis?»

«Kuidas täis? Me puhastame teie omadele sada kaks-kümmend kohta.»

«Ei taha. Must töö. Ja te ei lase tööd teha...»

«Laseme! Miks te meid siis nii kardate? Anname teile vabad käed, tehke, mis soovite. See Kurjaž, see on mingi õudus! Mõtelge, otse pealinna külje all säherdune bandiidipesa. Te ju kuulsite. Teel röövivad! Kaheksateistkümmne tuhande rubla eest on nad varastanud ainult koloonias endas nelja kuu jooksul.»

«Tähendab, seal on vaja kogu personal minema ajada.»

«Ei, milleks seda... seal on ka väga häid töötajaid.»

«Mina olen niisugustel juhtudel täieliku aseptika pooldaja.»

«Noh, hüva, kihutage minema, kihutage.»

«Aga ei, Kurjaži meie ei lähe.»

«Kuid te pole ju veel näinud?»

«Ei ole näinud.»

«Teate mis? Jääge homseks siia, võtame Halabuda kaasa ja sõidame vaatama.»

Ma nõustusin. Teisel päeval sõitsime kolmekesi Kurjaži. Ma sõitsin siia, aimamata, et sõidan valima hauapaika oma kolooniale.

Meiega kaasas oli Sidor Karpovitš Halabuda, Lasteabi esimees. Ta juhtis ausalt seda asutust, mis koos-

nes tollal halbadest, kokkuvarisevatest lastekodudest ja kolooniatest, vürtspoodidest, kinodest, korvmööblikauplustest, lõbustusaedadest, ruletist ja raamatupidamisest. Sidor Karpovitš oli kaetud parasiitidega: kommercantidega, komisjonääridega, krupjeedega, šarlatanidega, petistega, sulidega ja raiskajatega, ja ma oleksin kõigest südamest tahtnud talle kinkida suure pudeli mubadilliädikat. Ta oli juba ammu kurdistanud mitmesugustest seisukohtadest, mida talle igast kandist avaldati: küll majanduslikest, pedagoogilistest, psühholoogilistest kui ka muudest, ja seepärast oli ammu kaotanud lootusegi mõista, mispärast esinesid tema koloonias vaesus, üldine põgenemine, vargus ja hulgiansus; ta alistus tegelikkusele, uskus sügavasti, et kodutu — see on kõigi seitsme surmapatu ühendus, ja oma kunagisest kaunihingelisusest oli ta säilitanud ainult usu paremasse tulevikku ning usu rukkisse.

Tema iseloomu viimaseks mainitud joon selgus mulle küll alles hiljem, kuid praegu autos istudes kuulasin ma ilma mingisuguse kahtluseta tema kõnelust:

«On vaja, et inimestel oleks rukist. Kui inimestel on rukist, siis pole midagi karta. Mis on sellest, mõistad, et sa talle Gogolit õpetad, kui tal pole leiba? Sa anna talle rukist ja alles pärast pista raamat pihku... Need bandiidid ei oska ju rukistki külvata, aga varastada oskavad küll!»

«Halb rahvas?»

«Nemad? Oeh, ja on alles rahvas, mõistad! Nad tulevad minugi juurde: anna, Sidor Karpovitš, viis rubla, suitsu tahaks. Andsin muidugi, aga nädala pärast tuleb jällegi: Sidor Karpovitš, anna viis rubla. Ma ju andsin sulle, ütlen. Aga tema räägib, et siis sa andsid paberossiraha, aga nüüd anna viinaraha...»

Kihutanud kilomeetrit kuus linnast välja mööda igavat liivast teed, tõusime künkale ja sõitsime luitunud kloostriväravast sisse. Keset ümmargust õue asus igipõlise ja seda inetuma kiriku vormitu hiigellasu, selle taga midagi kolmekorruselist ja ümberringi pikad madalad tiibhooned, toetatud pehastunud trepikestest. Järsaku äärest pisut kõrval oli puust kahekorruseline ümberehitamisel olev võõrastemaja. Mööda nurki ja

nurgataguseid olid peitu pugenud kurat teab millest kokkumätsitud majakesed, kuurikesed, köögikesed, iga sugune risu, mis oli korjunud kolmesaja palvetusaasta vältel. Mind rabas eelkõige koloonias valitsev lehk. See oli keerukas segu käimlaist, boršist, sõnnikust ja viirukist. Kirikus lauldi, sissekäigu astmeil istusid kummetanud ebasümpaatsed vanaeided ja tuletasid arvata-vasti meelde noid õnnelikke aegu, millal oli, kellelt paluda armuandi. Kuid koloniste polnud näha.

Hallipäine kulunud välimusega juhataja vaatas kurvalt meie «Fiatit», lõi peoga vastu masina tiiba ja vaatas meid kolooniat vaatama. Oli näha, et ta oli harjunud seda näitama mitte kuulsuse pärast, vaid hukkamõistmiseks, ja tema kannatuste rajad olid talle juba hästi tuntud.

«Siin siis on esimese kollektiivi magamistoad,» ütles ta sellest kohast mööda minnes, kus varem oli olnud uks, aga nüüd ainult ukseraam, isegi hingi polnud olemas. Nõndasama takistamatult astusime üle teise läve ja pöördusime vasakut kätt koridori. Ma mõistsin allatõusis, et see koridor pole millegagi eraldatud õhust, mis oli kunagi olnud värske. Seda tõestasid, muide, ka seinete ääres olevad lumejäljed, mis olid jõudnud juba tolmuga kattuda.

«Aga kuidas siis niiviisi... ilma usteta?» küsisin ma.

Juhataja näitas meile vaevu, et kunagi oli temaga osanud paerata, ja läks edasi. Jurjev ütles valjusti:

«Uksed on ammu põletatud. Kui oleks veel ainult ukseid! Juba kistakse üles põrandaid ja põletatakse, ära on põletatud ka keldriluugid ja isegi osa veokeid.»

«Aga puud?»

«Kurat neid teab, miks neil puud pole! Raha puud jaoks anti.»

Halabuda nuuskas nina ja ütles:

«Puid on arvatavasti praegugi olemas. Ei taheta saagida ega lõhkuda, ja polegi millega neile kallale asuda. On puid lurjustel... Teate küll, missugune rahvas – bandiidid!»

Lõpuks lähenesime tõelisele suletud magamistoale. Halabuda tõukas seda jalaga ja see jäi otsekoheselt üksnes alumisele sagarale rippuma, ähvardades meid

puhe langeda. Halabuda toetas seda käega ja hakkas naerma:

«Ehee, ei, kuradi kummitus! Ma tunnen sind juba häälel!»

Me läksime magamistuppa. Katkistel räpastel vooditel istusid vormituil kaltsuhunnikuil kodutud, tõelised kodutud kogu oma hunnituses ja püüdsid end soojendada, mähkudes samasugustesse kaltsudesse. Kes- tendava ahju juures purustasid kaks neist kirvega saelauda, mis oli nähtavasti alles hiljuti olnud kollaseks värvitud. Nurgad ja isegi kangialused olid ära roojastatud. Siin olid needsamad lõhnad mis õuelgi, miinus viiruk.

Meid saadeti pilkudega, kuid pead ei pööranud keegi. Ma juhtisin tähelepanu sellele, et kõik kodutud olid üle kuueteistkümne aasta vanad.

«Kas need on teil kõige vanemad?» küsisin ma.

«Jah, see on esimene kollektiiv, vanem aastakäik,» seletas juhataja armastusväärset. Kaugemast nurgast hõikas keegi bassihäälega:

«Te ärge uskuge neid, mis nad räägivad! Valetavad lausa!»

Teises otsas üteldi vabalt, hoopiski midagi rõhutamata:

«Näitavad... Mis siin näidata on? Näidatagu parem, mis on ära varastatud.»

Me ei pööranud mingit tähelepanu neile vahele- hüüetele, ainult Jurjev punastas ja vaatas mulle vargsi otsa.

Me läksime koridori.

«Selles hoones on kuus magamistuba,» ütles juhataja. «Kas näidata?»

«Näidake töökodasid,» palusin ma.

Halabuda läks elavamaks ja alustas pikka juttu sellest, missuguse eduga ta oli ostnud tööpingid.

Me läksime uuesti õuele. Meile hüppas mööda mät- taid vastu poiss, mähkinud end «sattrisse», ja püüdis mustade paljaste jalgadega mitte sattuda lumevöödile. Ma peatasin ta, teistest maha jäädes:

«Kust sa jooksed, poiss?»

Ta peatus ja tõstis palge:

«Ma käisin kuulamas, kas ei hakata meid ära saatma.»
 «Kuhu?»
 «Kõneldi, et hakatavat kuhugi saatma.»
 «Aga kas siin on halb olla?»
 «Siin ei saa enam elada,» ütles poiss vaikselt ja kurvalt, sügades kõrva «satri» ääre vastu. «Siin võib ka ära külmuda. Ja pekstakse...»

«Kes peksab?»
 «Kõik.»

Poiss oli taibukas ja nähtavasti ilma tänavastaažita; tal olid suured sinised silmad, mida polnud veel moonutanud tänavagrimassid; kui teda pesta, saab päris armas laps.

«Mille eest pekstakse?»
 «Aga niisama. Kui ei anna midagi. Või siis jälle lõuna võetakse ära. Meil väikesed poisid juba ammu ei saa enam lõunat. Juhtub ka, et leib võetakse ära... Või kui ei varasta... sind kästakse varastada, aga sa ei varasta... Aga kas teie ei tea, kas saadetakse ikka ära?»

«Ei tea, kullake.»
 «Aga kõneldakse, et varsti tuleb suvi.»
 «Aga mis sul suvest on?»
 «Lähen minema.»

Mind kutsuti töökodade juurde. Mulle tundus võimatu lahkuda poisist, osutamata talle mingisugust abi, kuid ta hüppas juba mööda mättaid, lähenedes magamistubadele — tõenäoliselt oli seal siiski soojem kui mättail.

Töökodasid ei õnnestunud meil vaadata: keegi sala pärane isik oli vallutanud võtmed ja juhataja mingul pingutused ei viinud saladuse selgitamiseni. Me piirdusime sellega, et heitsime pilgu aknast sisse. Siin olid stantsimispressid, puidutöötlemismasinad ja kak treipinki, üldse kaksteist tööpinki. Eri tiibades asetsevad kingsepatöökoda ja rätsepatöökoda — pedagoogika tugi ja kinnitus.

«Teil on täna pidupäev või?»
 Juhataja ei vastanud. Jurjev võttis selle sunnitu järellegi enda peale.

«Te panete mind imestama, Anton Semjonovitš. Te peaksite juba kõike mõistma. Keegi ei tööta siin, see on

üldine seisukord. Aga peale selle on tööriistad ära varastatud, materjali pole, energiat pole, tellimusi pole, pole üldse midagi. Ja töötada ei oska ju ka keegi.»

Oma elektriijaam, millest Halabuda oli samuti kõnelnud terve loo, iseenesest mõista ei töötanud: miski oli katki.

«Noh, aga kool?»
 «Kool on olemas,» ütles juhataja isiklikult, «ainult meil pole... kooliga aega jännata.»

Halabuda vedas meid visalt põllu poole. Me väljusime ringist, mida ümbritsesid süllapaksused müürid, ja nägime kunagise tiigi suurt nõgu, selle taga metsani ulatuvaid põlde, mida kattis tuhkjas, tuulest pillutatud lumi. Halabuda sirutas nagu Napoleon käe välja ja lausus pidulikult:

«Sada kakskümmend tiinu! See on rikkus!»
 «Kas taliviljad on maas?» küsisin ma ettevaatamatult.

«Taliviljad?» karjatas Halabuda vaimustatult. «Kolmkümmend tiinu rukkeid, arvame tiinult sada puuda, kolm tuhat puuda üksnes rukkeid! Ilma leivata ei jaa. Ja missugune rukis! Kui inimesed külvavad rukist, siis olgu ainult rukist. Nisu — mis see siis ära pole? Rukkileiba, tead, sakslased ei või süüa, ega või prantslasedki... Aga meieaoline veli, kui ikka sööb rukkileiba...»

Me jõudsime tagasi masina juurde, kuid Halabuda kõneles ikka rukist. Algul ärritas see meid, kuid pärast muutus koguni huvitavaks: mida võib veel kõnelda rukist?

Me istusime masinasse ja sõitsime minema, saadetud üksildasest igavast juhatajast. Vaikisime kuni Kül-mamäeni. Kui sõitsime turu äärest mööda, osutas Jurjev peaga rühmale kodutuile ja ütles:

«Need on Kurjaži kasvandikud... Noh, kuidas on, kas võtate?»

«Ei.»
 «Mis te's kardate? Gorki-nimeline koloonia on ju seaduserikkujale? Niikuinii saadab Üleukrainaline Komisjon teile igasugust rämps. Aga siin me anname teile normaalseid lapsi.»

Isegi Halabuda hakkas masinas naerma:

«Normaalseid, küll, aga ütles.»

Jurjev jätkas oma juttu:

«Sõidame nüüd Džurinskaja juurde, kõneleme. Lasteabi loovutab koloonia Hariduse Rahvakomissariaadile. Harkovil on tülikas seaduserikkujaid teile saata, aga oma kolooniat pole. Aga siin saaks oma koloonia, ja veel missuguse: neljasajale inimesele! See on ju tore. Töökojad pole siin halvad, Sidor Karpovitš, kas annate koloonia ära?»

Halabuda mõtles:

«Kolmkümmend tiinu rukkeid — see on kakssada nelikümmend puuda seemet. Aga töö? Kas maksate kinni? Aga miks mitte kolooniat ära anda? Anname ära.»

«Sõidame Džurinskaja juurde,» kinnitas Jurjev. «Sada kakskümmend nooremast poissi viime kuhugi üle, aga kakssada kaheksakümmend jätame teile. Kuigi nad formaalselt pole küll seaduserikkujad, siis pärast Kurjaži kasvatust on nad ometigi veel hullemad.»

«Milleks ma peaksin sellesse mülkasse tikkuma?» ütlesin ma Jurjevile. «Ja peale selle tuleb siin mõndagi kohendada. See maksab mitte vähem kui kakskümmend tuhat rubla.»

«Sidor Karpovitš annab.»

Halabuda virgus:

«Misjaoks kakskümmend tuhat?»

«Verehünd,» ütles Jurjev, «kuritegevuse hind.»

«Misjaoks siis kakskümmend tuhat?» imestas veelkord Halabuda.

«Remont, ukсед, tööriistad, voodid, rõivad, kõik!»

Halabuda mossitas:

«Kakskümmend tuhat! Kahekümne tuhande rublaga seame meie isegi kõik korda.»

Džurinskaja juures jätkas Jurjev agitatsiooni. Ljubov Saveljevna kuulas teda naeratades ja vaatas mulle uudishimulikult otsa.

«See oleks liiga kallis eksperiment. Me ei või Gorki-nimelise kolooniaga riskida. On vaja lihtsalt sulgeda Kurjaž ja lapsed jagada teiste kolooniate vahel laiali. Ja seltsimees Makarenko ei lähe Kurjaži.»

«Ei,» ütlesin ma

«On see lõplik vastus?» küsis Jurjev.

«Ma kõnelen kolonistidega, kuid tõenäoliselt nad keelduvad.»

Halabuda pilgutas silmi.

«Kes keelduvad?»

«Kolonistid.»

«Need... teie kasvandikud?»

«Jah.»

«Aga mis nemad ka sest mõistavad?»

Džurinskaja pani käe Halabuda käisele:

«Kulla Sidor! Nemad seal mõistavad rohkem kui sina ja mina kokku. Ma tahaksin vaadata nende nägusid, kui nad näevad sinu Kurjaži.»

Halabuda vihastus:

«Aga mis te mulle ninale viskate: «Sinu Kurjaž!»! Mispärast ta minu on? Ma andsin teile viiskümmed tuhat rubla. Ja aurumasina. Ja kaksteistkümmend tööpinki. Aga pedagoogid on teie omad... Mis see minu asi on, kui nad halvasti töötavad?...»

Ma jätsin need sotsiaalse kasvatuse tegelased perekondlike arveid õiendama ja ise kiirustasin rongile. Mind saatsid jaama Karabanov ja Zadorov. Ära kuulanud minu jutustuse Kurjažist, suunasid nad pilgu vaguni ratastele ja mõtlesid. Lõpuks ütles Karabanov:

«Peldikute puhastamine ei ole suur au gorkilastele, kuid siiski, pärgel teda teab, mõtelda on vaja...»

«See-eest aga elaksime ligistikku, me aitaksime,» paljastas Zadorov hambad. «Tead mis, Semjon... sõidame homme vaatama.»

Kolonistide üldkoosolek, nagu kõik koosolekud viimasel ajal, kuulas mu ettekande tagasihoidlikult ja mõtlikult ära. Seda esitades kuulatlesin ma uudishimulikult mitte ainult koosolekut, vaid ka iseennast. Mul tuli äkki tahtmine nukralt naeratada. Mis küll toimub: kas olin ma nelja kuu eest laps, kui koos kolonistidega tormitsesin ja võidurõõmutsesin meie loodud Zaporozje lossides? Kas olin ma kasvanud selle nelja kuu kestel või ainult jõuetuks muutunud? Oma sõnades, oma toonis, näoliigutustes tundsin ma selgesti ebameeldivat kõhklust.

Kogu aasta kestel olime püüdnud laiade valguskül-
laste avaruste poole, kas siis meie püüdlust võib kroo-
nida mingi naljakas reostatud Kurjaž. Kuidas võis
juhtuda, et mina ise kõnelen poistega omal tahtel
säherdusest talumatust tulevikust? Mis võiks meid
tõmmata Kurjaži? Missuguste väärtuste nimel on vaja
maha jätta meie lilledega ja Kolomakiga kaunistatud
elu, meie parkettpõrandad, meie poolt taastatud mõis?

Kuid samal ajal tundsin ma kitsides ja õiglastes
kontekstides, millesse oli tööpoolest võimatu mahutada
ainsatki vikerkaarevärvilist sõna, endalegi ootamatut
suurt karmi kutset, mille taga kuskil kaugel peitus
veel julguseta, häbelik rõõm.

Poisid katkestasid vahetevahel mu ettekannet nae-
ruga, just neil kohtadel, kus ma olin arvanud, et ajan
nad mässama. Talitsedes naeru esitasid nad mulle
küsimusi ja pärast minu vastuseid naersid veelgi enam.
See polnud lootuse või õnne naer — see oli pilge.

«Aga mis teevad siis nelikümmend kasvatajat?»

«Ei tea.»

Naerulagin.

«Anton Semjonovitš, ega te seal kellelegi vastu vah-
timist ei virutanud? Mina küll poleks välja kannata-
nud, ausõna.»

Naerulagin.

«Aga kas söökla on?»

«Söökla on, kuid poisid on ju kõik palja jalu, see-
pärast ruuakse kastrulid magamistubadesse ja süüakse
seal.»

Naerulagin.

«Aga kes siis toob?»

«Ei näinud. Küllap vist poisid.»

«Kas kordamööda või?»

«Arvatavasti kordamööda.»

«Organiseeritult, tähendab.»

Naerulagin.

«Aga komsomol on olemas?»

Siin puhkes naerulagin ilma minu vastust ootama-
tagi. Ometi, kui ma olin lõpetanud ettekande, vaatasid
kõik mulle murelikult ja tõsiselt otsa.

«Aga kuidas on teie arvamus?» hüüdis keegi.

«Aga minul on niisama nagu teilgi...»

Lapot vahtis mulle näkku ja nähtavasti ei lugenud
midagi välja.

Noh, ütlege oma arvamus. Noh?... Mis te siis
vaikite?... Huvitav, kui kaua te vaikite?»

Deniss Kudlatõi tõstis käe.

Ahaa, Deniss! Huvitav, mis sina siis ütled?»

Deniss tõstis kae harjunud rahvusliku žestiga kukla
munde, kuid meenutades, et seda nõrkust panevad
kolonistid alati tähele, laskis mittevajaliku käe alla.

Poisid märkasid siiski tema manöövrit ja hakkasid
naerma.

Jah, mina, õigust ütelda, ei ütle midagi. Muidugi,
Harkov on seal ligidal, see on tõsi... Siiski niisugusest
asjast kinni haarata... kes meil siis siin on? Kõik on
kolisfakulteeti pugenud...»

Ta keerutas pead, nagu oleks kärbse alla neelanud.

«Õigupoolest ei maksaks sellest Kurjažist kõneldagi.
Mis me sinna tukime? Ja siis rehkendage: neid on kaks-
sada kaheksakümmend, aga meid sada kakskümmend,
ja kui palju meil on uusi, ja missugused on vanad?
Toska on juba komandör, ja Nataša on komandör, aga
Perepeljattšenko, aga Suhhoivan, aga Galatenko?»

«Aga mis siis, et Galatenko?» kostis unine rahulole-
matu hää. «Mis siis sellest, et Galatenko?»

«Vait!» peatas teda Lapot.

Aga mis pärast ma peaksin siis wait olema? Anton
Semjonovitš jutustas, missugused inimesed seal on.
Aga mina, kas ma ei tööta või?»

«Noh hüva,» ütles Deniss, «ma vabandan, aga need
seal peksavad meil näod sisse, ainult sekeldusi tuleb.»

«Ole tasa oma nägude sissepeksmisega,» tõstis pead
Mitka Ževeli.

«Aga mis sina siis teed?»

«Ole rahul!»

Kudlatõi istus. Sõna võttis Ivan Ivanovitš:

«Seltsimehed kolonistid, mina niikuinii kuhugi ei
jõua, seetõttu vaatan mina asjale nõnda-ütelda kõrvalt
ja mul on selgem ülevaade. Milleks kolida Kurjaži?
Meile jäetakse kolmsada kõige rikutumast poissi, ja pea-
legi veel Harkovi omad...»

«Aga kas siia ei saadeta Harkovi omi või?» küsis Lapot.

«Saadetakse küll. Kuid otsustage ise — kolmsada! Ja Anton Semjonovitš ütleb — poisid on seal täiskasvanud mehed. Ja rehkendage ka seda: teie lähete ju nende juurde, aga nemad on omas kodus. Kui nad ainuüksi riideid on varastanud kaheksateistkümne tuhande rubla eest, siis te kujutlege, mis nad teist teevad!»

«Prael!» hüüdis keegi.

«Noh, praadi tuleb veel praadida, — elavana söövad ära.»

«Aga paljusid meie omadest õpetavad nad ka varastama,» jätkas Ivan Ivanovitš. «Kas on meil niisuguseid?»

«On, kui palju aga soovite,» vastas Kudlatõi, «meil on kraadesid tükki nelikümmend, ainult kardavad varastada.»

«Just, just!» rõõmutses Ivan Ivanovitš. «Rehkendage, teid on kaheksakümmend, aga neid kolmsada kaksikümmend, ja lisaks arvake veel maha meie tüdrukud ja väikesed poisid... Ja milleks see kõik? Miks hukutada Gorki koloonia? Te lähete hukule vastu, Anton Semjonovitš!»

Ivan Ivanovitš istus kohale, võidukalt ringi vaadates. Kolonistid hakkasid pooliti heakskiitvalt sumisema, kuid ma ei kuulnud selles suminas mingit otsust.

Üldise heakskiidu saatel hakkas kõnelema Kalina Ivanovitš oma vana mantlis, ent raseerituna ja puhtana nagu alati. Kalina Ivanovitšile valmistas raskeid elamusi möödapääsmatu lahkumine kolooniast ja nüüdki nägin ma tema sinistes silmades, mis kiirgasid raugalikku ebalevat valgust, suurt inimlikku kurbust.

«Tähendab, niisugune on asi,» algas Kalina Ivanovitš kiirustamata, «mina samuti ei tule teiega koos, tuleb välja, et ka mina olen kõrvaline isik, ainult mitte võõras kõrvaline. Kuhu te ise lähete ja kuhu teid viib elu — sel on vahe vahel. Kõneldi läinud kuul: hakkame inglastele võid saatma. Sellepärast ütelge lahkesti mulle, vanale inimesele, kuidas võib niisugust asja lubada — töötada neile parasiitidele, neile inglastele?»

Ja ma nägin küll, kuidas meie omad olid ähmis: et moidame ja sõidame! Noh, kui oleksitegi sõitnud, aga mis siis oleks välja tulnud? Teoreetiliselt muidugi Zaporozje, aga prahtikaliselt — sa lihtsalt karjataksid lehma, ja see on kõik. Kuni sinu või jõuab inglasteri, kas sa oled rehkendanud, kui palju oled high valanud? Ja sa pead karjatama, ja sõnnikut vedama, ja lehmadel lagumikke pesema, aga siis ehk inglane ei tahagi su võid süüa, parasiit. Sellele sa ei mõtelnudki, tolavasi-kas, muudkui: sõidan ja sõidan. Ja hästi tuligi, välja, et ei sõitnud, söögu nüüd inglane kuiva leiba. Aga nüüd on sul ees Kurjaž. Ja sina istud ja mõtled. Aga mis on sin veel mõtelda? Sa oled ju eesrindlik inimene, siis vaata, sinu kolmsada venda hukuvad, niisamasugused Gorki omad nagu sa isegi. Anton Semjonovitš jutustas, et praegu, aga sina muudkui röökisid naerda, aga mis oli siin naljakat? Kuidas võib nõukogude võim lubada, et pealinnas Harkovis, üsna Grigori Ivanovitši külje all on kasvanud üles nelisada bandiiti? Ja nõukogude võim ütleb teile: noh, tulge tööle, et neistki kasvaksid õiged inimesed, — kolmsada inimest, mõtelge ometi ise. Aga teie peale ei vaata mitte mõni laukaa Semjonovitši taoline varganägu, vaid kogu Harkovi proletariaat! Teie aga — ei! Meie parem nuumame inglasi, et need lämbuksid võist. Aga sinna minna on meil kahju. Kahju lahkuda roosidest, ja hirm: paljudest on meid, aga kui palju on ometi neid, parasiite! Aga kuidas meie Anton Semjonovitšiga kahekesi alustasime seda kolooniat, et mis? Vist kogusime ka üldkoosoleku kokku ja pidasime kõnesid? Las Volohhov ja Taranets ja Gud ütlevad, kas meie neid, parasiite, kartasime? Aga see on riiklik töö, nõukogude võimule tarvilik töö. Mina ütlen teile: minge — ja kõik. Ja Gorki Maksim ütleb kah: näed, missugused on minu gorkilased, läksid, parasiidid, ei kartnudki!»

Vastavalt sellele, kuidas Kalina Ivanovitš kõneles, muutusid tema põsed punasemaks ja põlesid soojemalt kolonistide silmad. Paljud põrandal istujaist nihkusid meile lähemale, mõningad asetasid lõuad naabrite põlvedele ja vahtisid pidevalt mitte Kalina Ivanovitši näkku, vaid kuhugi kaugemale, mingit oma tulevast

kangelastegu. Ja kui Kalina Ivanovitš rääkis Maksim Gorkist, sähvatasid kolonistide pinguldatud silmaterad kuumast inimlikust palangust, hakati lärmitsema, kisama, põngerjad läksid liikvele, kukuti aplodeerima kuid aplodeeridagi polnud aega. Mitka Ževeli seisis keset põrandal istujaid ja hüüdis tagumistele ridadele, sealt ilmselt vastupanu oodates:

«Lähme, parasiidid, ausõna, lähme!»

Aga tagumisedki read tulistasid Mitkat mitmesuguste relvaliikidega ja otsustavate grimassidega, ja siis tungis Mitka Kalina Ivanovitši kallale, kes oli piiratud kihavast põngerjate summast. Need olid praegu suutelnud ainult kiunuma:

«Kalina Ivanovitš, kui juba nõnda, siis sõidate teiega meiega koos?»

Kalina Ivanovitš naeratas piipu toppides kibedalt. Lapot pidas kõne:

«Vaadake, mis meil on kirjutatud, lugege!»

Kõik hüüdsid kooris:

«Mitte piriseda!»

«Aga noh, lugege veel kord!»

Lapot vajutas alla kokkusurutud rusika ja kõik kordasid helisevalt, nõudlikult:

«Mitte piriseda!»

«Aga meie piriseme! Küll te olete matemaatikud: rehkendavad kokku kaheksakümmend ja kolmsada kakskümmend. Kes siis nõnda arvutab? Meie võtsime vastu nelikümmend harkovlast, kas meie rehkendasime? Kus nad on?»

«Siin me oleme, siin!» hüüdsid poisid.

«Noh, ja mis siis?»

Poisid hõiksid:

«Mühakas!»

«Mis pärglit neid rehkendada! Mina Ivan Ivanovitš asemel rehkendaksin nõnda: meil pole täisid, aga neil on seljas kümme tuhat — istuge kohal!»

Naerust rõkkav koosolek vaatas otsa Ivan Ivanovitšile, kes punastas häbist.

«Me peame rehkendama lihtsalt,» jätkas Lapot, «meie poolel on Gorki koloonia, aga nende poolel on kes? Pole kedagi!»

Lapot lõpetas. Kolonistid hakkasid kisendama.

«Oige! Lähme — ja kõik! Las Anton Semjonovitš kirjutab Hariduse Rahvakomissariaati!»

Kudlatõi ütles:

Hüva! Kui lähme, siis lähme. Ainult et minnagi tuleb peaga. Homme on juba märts ja kaotada ei või ühtegi päeva. Ei pea mitte kirjutama, vaid telegramm tuleb saata, sest muidu jääme ilma aiata. Ja teine asi: ilma rahata niikuinii ei saa sõita. Kas kakskümmend tuhat või kui palju tahes, aga siiski on raha vaja.»

«Kas hääletada?» küsis Lapot muft hõu.

«Las Anton Semjonovitš ütleb oma arvamuse!» hõikati poiste hulgast.

«Aga kas sa ise ei näe või?» küsis Lapot. «Aga korra mõttes on siiski tarvis. Sõna on Anton Semjonovitš.»

Ma tõusin koosoleku ees püsti ja ütlesin lühidalt:

«Elagu Gorki-nimeline koloonia!...»

Poole tunni pärast ratsutas uus vanemtallipoiss ning tema koondsalgas komandör Vitka Bogojavlenski linna.

Miks hellalt hoiab ta mütsi?

Mütsis on tal kiirtelegramm:

„Harkov Hariduse Rahvakomissariaat Džurinskaja
Palume tungivalt Kurjaž melle üle anda on võimalik
tagada kiire külv eelarve järgneb

Kolonistide üldkoosolek

Makarenko.”

18. LAHINGULUURE

Džurinskaja kutsus mind järgmisel päeval telegrammiga välja. Kolonistid omistasid sellele telegrammile usaldavalt suure tähenduse:

«Näete kuidas: põmm-põmm-põmm, telegramm, telegramm...»

Tegelikult arenes lugu ilma erilise põmmutamisetä. Hoolimata sellest, et Kurjaž oli üldise tunnustuse järgi mittesallitav, kas või sellegipärast, et kõik ümbruskonna külad, asundused ja külad järjekindlalt palusid selle

«vargapesa» likvideerimist, leidis ometi Kurjaži kaitjaid. Õigupoolest nõudsid ainult Džurinskaja ja Jurjeva koloonia üleviimist ilma igasuguste reservatsioonideta. Sealjuures Jurjev tõepoolest ei kahelnud kavatsenud operatsiooni õigsuses, Džurinskaja aga läks sellele välja ainult mind usaldades ja tunnistas avameelsuse hetkel:

«Ma kardan siiski, Anton Semjonovitš. Kuidagi ei suuda endast võitu saada, kardan...»

Bregel toetas üleviimist, kuid pakkus selleks nõusuguseid vorme, millega ma ei saanud nõustuda. Kui kolmik pidi organiseerima kogu operatsiooni, siis kilikud vormid tuli pikkamisi juurutada uude kollektiivi ja üheks kuuks pidi mulle Harkovist viiskümnele kommunistlikku noort appi mobiliseeritama.

Keegi Halabuda kavalaist ümbritsejaist oli ta üles ässitanud ja ta ei tahtnud kuulda ühekordselt kahekümnetuhandelisele dotatsioonile, korrates ühte ja sama:

«Kahekümne tuhandega seame isegi selle korda. Ootamatud vaenlased ründasid meid ametiühingu t... Eriti häbematu oli Klamer, kirklik brünett ja rahvasõber. Ma ei mõista nüüdki, mispärast teda ärritas Gorki koloonia, kuid ta kõneles sellest ainult vihast moondu näoga, sülgas tigidalt, tagus rusikatega»

«Igal sammul reformaatorid! Kes see Makarenko niisugune on? Mispärast peaksime meie mingisugust Makarenko pärast rikkuma seadusi ja töötajate huvitsid? Aga kes tunneb Gorki kolooniat? Kes on näinud Džurinskaja on näinud, mis sellest? Kas Džurinskaja taipab kõike?»

Klamerit ärritasid minu järgmised nõudmised:

1. Vallandada kogu Kurjaži personal ilma mingi arutluseta.
2. Pidada Gorki-nimelises koloonias viisteist kasvatajat (normide kohaselt oli ette nähtud nelikümmend).
3. Maksta kasvatajale mitte nelikümmend, vaid kaheksakümmend rubla kuus.
4. Pedagoogilise personali kutsun ametisse mitte ametiühingule jääb ainult vallandamise õigus.

Need tagasihoidlikud nõudmised ärritasid Klamerit otse pisarateni:

«Ma tahaksin näha, kes julgeb arutada seda jultunud ultimatumit? Siin on igas sõnas nõukogude õiguse õhuke. Temale on vaja viisteist kasvatajat, aga Klammend viis heidab ta üle parda. Ta tahab pedagoogile sunnitood kaela ajada, sellepärast kardab ta neljakümnet pedagoogi...»

Ma ei astunud Klameriga vaidlusse, sest ma ei taibanud, missugused on tema tõelised motiivid.

Ma puüdsin üldse mitte osa võtta arutlustest ja arutlustest, sest ma, ausalt ütelda, ei suutnud garanteerida ega tahtnud kedagi sundida enda peale võtma pedagoogikaga õigustamata vastust. Mul oli ju, õieti öeldes, ainult üks argument — Gorki-nimeline koloonia, kuid seda olid näinud vähesed ja mul oli ebasobiv sellest jutustada.

Koloonia üleviimise küsimuse ümber keerles nii palju üksikuid, karge ja suhteid, et peagi kaotasin ma üldse orienteerumisevõime, seda enam, et ma polnud Gorkovi sõitnud mitte kauemaks kui ainult üheks päevaga sattunud mingisugustele suurtele istungitele. Alles pärast ma ei uskunud oma vaenlaste siirust ja üllustasin, et esitatud väidete taga peituvad mingisugused teised põhjused.

Ainult ühes kohas Hariduse Rahvakomissariaadis otsustasin ma inimeses peituvale tõeliselt veendunud ühikkusele ja armusin sellesse avalikult. See oli nais-ühvas, otsustades rüetuse järgi, kuid kindlasti polnud olend oma olemuselt väikest kasvu, hobuse kõrga, väikese laudlameda rinna ja määratu suurte lamakate jalgadega. Ta vehkis alati erepunaste kinnidega, kord žestikuleerides, kord kohendades sirgeid sõrmi ja juuksesalkusid. Teda kutsuti seltsimees Zojaks. Ta oli Bregeli kabinetis teatud mõju. Seltsimees Zoja ei laskas mind vihkama esimesest pilgust, ei varjanud ega hoidunud kõige teravamaistki väljendeist.

Teie, Makarenko, olete sõdur, aga mitte pedagoog. Meeldakse, et te olete endine polkovnik, ja see ongi maoline. Ma üldse ei mõista, mispärast siin teiega räägitakse. Mina ei laseks teid üldse laste juurde.»

Mulle meeldis seltsimees Zoja kristallpuhas siirus

ning läbipaistev kirk ja ma ei varjanud seda samuti oma tavalises vastuses:

«Ma olen teist alati vaimustuses, seltsimees Zoja ainult ma pole kunagi polkovnik olnud.»

Koloonia üleviimisse suhtus seltsimees Zoja kui väl timatusse katastroofi, lõi peoga vastu Bregeli lauda ja karjus:

«Te olete millestki pimestatud! Millega on teid kõiki küll ära võlunud see...» ta vaatas mulle otsa.

«... polkovnik,» ütlesin ma talle tõsiselt ette.

«Jah, polkovnik... Ma ütlen teile, millega see lõpeb kõriloikamisega! Ta toob oma sada kakskümmend, ja tuleb pussitamine! Mis teie sellest arvate, seltsimees Makarenko?»

«Ma olen vaimustuses teie kaalutlustest, ent huvitav oleks teada: kes hakkab keda pussitama?»

Bregel vaigistas meie sõneluse.

«Zoja! Kuidas sul ometi pole häbi! Mis pussitamist seal tuleb! Aga teie, Anton Semjonovitš, muudkui naljatate.»

Vaidluste ja lahkarvamuste kera veeres kõrgete parteisfääride suunas ja see rahustas mind. Rahustas veel teinegi asi: Kurjaž lehkas ikka tugevamini ja tugevamini laostumisest, nõudis ikka enam ja enam kiirend otsustavaid abinõusid. Kurjaž ise tõukas takka küsimuse lahendamist, hoolimata isegi sellest, et Kurjaži pedagoogid samuti protestisid:

«Jutud gorkilaste ületoomisest laostavad koloonia lõplikult.»

Needsamad kasvatajad teatasid konspiratiivselt, et Kurjažis valmistutakse pussidega arveteõiendamisel gorkilastega. Seltsimees Zoja karjus mulle näkku:

«Kas näete, kas näete?»

«Jah,» vastasin mina, «tähendab, on selge: nemad pussitavad meid, mitte meie neid.»

«Jah, on selge. Varvara, sina vastutad kõige eest vaata! Kus on seda enne nähtud? Ässitavad teineteise peale kaks salka kodutuid!»

Lõpuks kutsuti mind kõrge organisatsiooni kabinetti. Raseeritud inimene tõstis pea paberilt ja ütles:

«Istuge, seltsimees Makarenko.»

Kabinetis olid Džurinskaja ja Klamer.

Ma võtsin istet.

Raseeritu küsis vaikselt:

«Kas olete kindel, et te oma kasvandikega saate jagu Kurjaži laostumisest?»

Ma tõenäoliselt kahvatasin, sest mul tuli otse näkku valetada vastuseks ausalt esitatud küsimusele.

«Olen kindel.»

Raseeritu vaatas mulle teravasti silma ja jätkas:

«Nüüd veel üks tehniline küsimus, — pidage silmas, seltsimees Klamer, tehniline, aga mitte printsipline, — ütelge, ainult lühidalt, mispärast on teil vaja mitte nelikümmend kasvatajat, vaid viisteist ja mispärast te olete neljakümnerublase palga vastu?»

Ma mõtlesin ja vastasin:

«Vaadake, kui lühidalt ütelda: nelikümmend neljakümnerublast pedagoogi võivad viia täieliku laostumiseni mitte ainult kodutute kollektiivi, vaid iga mis tahes kollektiivi.»

Raseeritu viskus äkki tugitooli korjule siira rõkkava teruga ja osutades sõrmega küsis läbi pisarate:

«Ja isegi Klameritest koosneva kollektiivi?»

«Möödapääsmatult,» vastasin ma tõsiselt.

Raseeritu näolt kadus nagu tuuleiliga tema ettevaatlik ametlikkus. Ta sirutas Ljubov Saveljevnaele käe:

«Kas ma ei rääkinud teile: «Mida rohkem koeri koos, seda vedelam lake?»»

Ta vangutas äkki väsinult pead, ja pöördudes uuesti ametlik-asjaliku tooni juurde tagasi, ütles Džurinskajale:

«Las aga kolivad! Ja rutemini!»

«Kakskümmend tuhat,» ütlesin ma üles tõustes.

«Saate. Kas pole palju?»

«Vähe.»

«Hüva. Nägemiseni. Kolige üle ja vaadake mul: peab olema täielik edu.»

Gorki-nimelises koloonias läks esimene tuline otsus selleks ajaks kord-korralt üle rahulikule täpsele sõjalisel ettevalmistusele. Kolooniat juhtis faktiliselt Lapot, Koval aitas teda raskeil juhtumel, kuid juhtida polnud raske. Kunagi polnud koloonias olnud niisugust

üksmeelset tooni, niisugust sügavasti tajutavat kohustust üksteise ees. Isegi väikesed üleastumised võeti vastu suure hämmastusega ja lühikese väljendusriikka protestiga:

«Ja ise kavatsed veel sõita Kurjaži!»

Mitte ühelegi koloonias ei jäänud enam mingisugust kahtlust ülesande olemuses. Kolonistid koguni ei teadnud, vaid tajusid erilise peene aistinguga õhus rippuvat vajadust loovutada kõik kollektiivile, ja see ei tundunud üldse ohvrina. Oh! nauding, võib-olla kõige magusam nauding maailmas, tunda seda vastastikust seotust, suhete kindlust ja elastsust, mis vibreeris kollektiivi võimsusest küllastunud rahu suures jõus. Ja kõike seda võis välja lugeda silmist, liigutustest, miimikast, kõnnakust, tööst. Kõigi silmad vaatasid sinna, põhja poole, kus paksude seinte vahel istus ja urises meie peale tume jõuk, keda ühendas viletsus, omavoli ja isemeelsus, rumalus ja jonnakus.

Ma panin tähele, et mingisugust kelkimist kolonistide seas ei esinenud. Kuskil salajas kandis igaüks hirmu ja ebakindlust, seda enam loomulikku, et keegi polnud veel vastast palest palgesse näinud.

Iga minu tagasitulekut oodati kärsitult ja ahnelt, valvati teedel ja puudel, vahiti katustelt. Niipea kui mu vanker sõitis üle, haaras signalist pasuna ja puhus üldkogunemist, küsimata minu nõusolekut. Ma läksin alistunult koosolekule. Sel ajal sai tavaks mind vastu võtta aplausiga nagu rahvanäitlejat. See muidugi ei olnud mõeldud mitte niivõrd minule, kuivõrd meie ühisele ülesandele.

Lõpuks esimestel maikuu päevadel tulin ma niisugusele koosolekule valmis lepinguga.

Lepingu ja Hariduse Rahvakomissariaadi käskkirja kohaselt viidi Gorki-nimeline koloonia kasvandike ja personali täies koosseisus kogu liikuva varanduse ja inventariga, elava ja elutuga, üle Kurjaži. Kurjaži koloonia kuulutati likvideerituks kaheksa kaheksa kümne kasvandiku ja kogu varanduse üleandmisega. Gorki-nimelise koloonia korraldusse ja valitsemisele Kogu Kurjaži koloonia personal, välja arvatud mõningad tehnilised töötajad, kuulutati vallandatuks endise

hariduse Gorki koloonia valdusse siirdumise momendist peale.

Mulle tehti ettepanek koloonia vastu võtta viiendal mail, Gorki koloonia üleviimine lõpetada viieteistkümnendaks maiks.

Ara kuulunud lepingu ja käskkirja, ei hüüdnud gor-kilased «hurraa!» ega kiigutanud kedagi kätel. Ainult lapot ütles üldises vaikuses:

«Kirjutame sellest Gorkile. Ja peaasi, poisid: mitte piriseda!»

«Just nii, mitte piriseda!» piiksatas keegi jõnglane.

Ja Kalina Ivanovitš äigas käega ning lisas:

«Teele, poisid, ärge kartke!»

Kolmas osa

1. NAELAD

Päev hiljem pidin ma asumä Kurjaži koloonia vastuvõtmisele, aga täna oli vaja komandöride nõukogus üht-teist teha, üht-teist ütelda niisuguse arvestusega, et kolonistid võiksid ilma minuta organiseerida kogu meie majapidamise likvideerimise ja selle Kurjaži ületoomise üllirasket operatsiooni.

Koloonias olid kartused ja lootused, närvid ja sära-
vad silmad, hobused, vankrid ja pisiastjade tormilised
lained, unustatud *nola bene*'d ja kaotsiläänud nõõrid —
kõik olid põimunud niisuguseks ülikeeruliseks sõlmeks,
et ma ei uskunud poisse suutvat seda edukalt lahti
päästa.

Kurjaži üleandmise lepingu saamisest oli möödunud
ainult üks öö, aga koloonias oli juba kõik jõudnud
ümber häälestuda rännakuolukorda: meeleolud, kired,
tempo. Poisid ei kartnud Kurjaži, võib-olla sellepärast,
et nad polnud näinud teda kogu ta hunnituses. See-
test seisis Kurjaž pidevalt minu vaimusilma ees kui
hirmus muinasjutu-kooljas, kes on suuteline mu kõrist
kõvasti kinni haarama, hoolimata sellest, et ta surm oli
juba ammu ametlikult konstateeritud.

Komandöride nõukogus otsustati: koos minuga sõi-
davad Kurjaži ainult kaheksa kolonisti ja üks kasva-
taja. Ma palusin rohkem. Ma tõestasin, et niisuguste
väikeste jõududega me ei tee midagi, kisume ainult gor-
kilaste autoriteedi alla, et Kurjažis on meie peale
paljud vihased.

Mulle vastas Kudlatõi irooniliselt ja armsalt naera-
tades:

«Õieti ütelda, kas sõidab teid kümme inimest või
kakskümmend — üks kurat kõik: midagi ei tee teie

ära. Vaat kui jõuavad kõik kohale, siis on teine asi, — võtame rinnaga. Te võtke siiski arvesse, et neid on kolmsada inimest. Siin peab ka asja hästi korraldama. Proovige õigupoolest ainult sigugi kolmsada kaksküm-mend tükki peale laadida. Ja peale selle pöörake tähele-panu ka järgmisele asjale: kas nad seal Harkovis on hulluks läinud või on see meelega, et niisugust asja tehakse — iga päev saadetakse meile uusi poisse juurde.»

Uustulnukad tegid muret minulegi. Lahjendades meie kollektiivi, takistasid nad hoidmast Gorki kolooniat täies puhtuses ja jõus. Aga meie väike salgake pidi andma löögi kolmesajapcalisele jõugule.

Valmistades võitlusele Kurjažiga panin ma lootused üheleainsale välkkiirele löögile — kurjaažlased tuli vallutada ainsa hoobiga. Igasugune venitamine, lootused evolutsioonile, igasugune panus «järkjärgulisele sissetungile» oleks muutnud kogu meie operatsiooni kahtlaseks ettevõtteks. Ma teadsin hästi, et «järkjärgult tungivad sisse» mitte ainult meie vormid, traditsioonid, toonid, vaid ka Kurjaži anarhia traditsioonid. Harkovi kirjatargad, nõudes tungivalt «järkjärgulist sissetungimist», seisis õigupoolest savist jalgadel: head poisid hakkavad kasulikult mõjustama halbu poisse. Kuuld minul oli juba teada, et kõige esmasordilisemadki poisid muutuvad kollektiivi lõtvade organisatsiooniliste vormide juures hõlpsasti väikesteks metsloomadeks. Ma ei astunud kirjatarkadega avalikku vaidlust, täpselt aritmeetiliselt ette arvutades, et otsustav löök lõpeb enne, kui algab igasugune järkjärguline jändamine. Kuid uustulnukad takistasid mind. Arukas Kudlatõi mõistis, et neid peab Kurjaži üleviimiseks ette valmistama samasuguse hoolikusega nagu kogu meie majapidamistki.

Sellepärast ei saanud ma eelkoondsalga eesotsas Kurjaži sõites teisiti, kui pidin suure rahutusega tagasi vaatama. Kalina Ivanovitš, kuigi ta oli küll lubanud majapidamist juhatada viimase silmapilguni, oli nii rõhutatud ja rabatud eelseisvast lahkumisest, et suutis ainult tatsutada kolonistide hulgas, vaevu mäletades majapidamise üksikasju ja neidki otsekohe unustades

maugaliku kibeda solvumistunde tulvas. Kolonistid kuulasid hoolikalt ja armastusväärsest ära Kalina Ivanovitši korraldused, vastasid rõhutatud tervitusega ja julge valmisolekuga «just nii», kuid töökohtadel raputasid endalt kiiresti maha ebamugava kahjutunde vanataadi vastu ja hakkasid tundma omaeneste mure-d.

Koloonia etteotsa jätsin ma Koval, kes kõige enam kartis, et teda «püüab haneks» Lunatšarski-nimeline kommuun, kes võtab meilt vastu hoonestiku, täiskülva-tud põllud ja veski. Kommuuni esindajad välgatasid juba koloonia-masina osade vahel ja esimees Nesterenko punane habe vahtis juba ammu umbusklikult Koval. Olja Voronova ei armastanud nende kahe inimese diplomaatilisi duelle ja manitses Nesterenkit:

«Nesterenko, mine koju. Mis sa kardad? Pole siin ju mingisuguseid sulisid. Mine koju, ma ütlen sulle!»

Nesterenko naeratab kavalalt ainult silmadega ja noogutab peaga punetavale, vihasele Kovalile:

«Kas sa tunned, Oljakene, seda inimest? Ta on ju kulak. Ta on loomult kulak...»

Koval hämmeldub veel enam, lõkendab ning lausub vaevaga, ent jonnakalt:

«Aga kuidas siis sina arvasid? Kui palju on poisid siia töövaeva matnud, ja mina annan sulle selle muidu? Mille eest? Sellepärast, et sa oled lunatšarskilane? Maod olete endile ette söönud, aga muudkui teesklete kehvikuid!... Makske!...»

«Aga sa mõtle ometi, millega ma sulle maksan?»

«Mis see minu asi on mõelda? Millega sa siis mõtlesid, kui ma sult küsisin: kas külvata? Sa ütlesid siis suure isandana: eks külvake! Noh, nüüd muudkui maksa! Nisu eest ja rukki eest ja peetide eest...»

Pead küljele kallutades päästab Nesterenko tubaka-koti valla, otsib tähelepanelikult midagi koti põhjast ja naeratab süüdlaslikult:

«See on õige, õiglane, muidugi... seemnevili... Aga milleks siis töö eest nõuda? Poisid võiksid ju ka, nii-ütelda, ühiskonna heaks töötada...»

Koval kargab raevusena toolilt ja alles välja minnes pöördub ümber, tuline nagu palavikus:

«Mis õigusega, pärgli jõudesöödikud? Kas te olete haiged või? Ise nimetavad end kommunaarideks, aga laste töö järele ajavad lõuad ammuli... Kui ei maksa, anname Gontšarovka meestele!»

Olja Voronova kihutab Nesterenko koju ja veerand tunni pärast sosiskleb juba aias Kovaliga, puhtnaise-liku talendiga lepitades endas vastuolulisi sümpaatiad koloonia ja kommuuni vastu. Koloonia on Oljale nagu lihane ema, kommuuni aga juhib ta avalikult, võites mehi oma laia, Scherelt päritud agronoomilise hooga, ahvatledes naisi jonnakas-salvava naiste emantsipatsioonilise jutlustamisega, kuid raskete konjunktuuride ja juhtumite puhul kasutab ta rammi, mis on koostatud kahekümnest poisist ja tüdrukust, kes järgnevad temale nagu Orleani neitsile. Ta haarab hellast kohast kinni kultuuriga, energiaga, julge usuga, ja Koval, vaadates teda, uhkeldab lühidalt:

«Meie töö!»

Olja oli küll uhke heldekaelise kingituse üle, mille Gorki-nimeline koloonia jättis lunatšarskilastele täielikus kuueväljasüsteemis korraldatud mõisa näol, aga meile oli see kingitus majanduslikuks katastroofiks, Kuskil ei anna minevikus talletatud töö suur tähtsus end niivõrd tunda kui põllumajanduses. Me teadsime väga hästi, mis tähendab hävitada umbrohtu, organiseerida külvikordi, korraldada, varustada iga piisa, hoida, säilitada puhtana aeglase, nähtamatu, mitmeaastase protsessi iga detaili. Meie tõeline rikkus asus kuskil sügaval, taimejuurte põimikus, omaseks saanud ja filosoofiliselt läbitöötatud alustes, nende nii lihtsate rataste, aisade, roolide, tiibade südamikus. Ja nüüd, kus paljugi tuli maha jätta, paljugi tuli välja kiskuda üldisest harmooniast ja toppida kuumades kitsastes kaubavagunitesse, sai mõistetavaks, mis pärast Schere oli muutunud selliseks rohekas-nukrak mispärast tema liigutustesse oli ilmunud midagi säärast, mis meenutas paljakspõlenut.

Muide, kurb meeoleolu ei takistanud Eduard Nikolaievitši metoodiliselt rahulikult teekonnale ette valmistamast oma aardeid, ja eelkoondsalgaga Harkovist sõites möödusin ma tema kummargil kogust ilma süda-

mevaluta. Meie ümber keerlesid kolonistid liiga rõõmsalt ning askeldavalt nagu haldjad.

Möödas olid minu elu õnnelikemad tunnid. Nüüd ma vahel kahetsen nukralt, mispärast ma sel ajal ei peatunud harda tähelepanuga, miks ma ei sundinud end tugevasti ainiti silma vaatama kaunile elule, miks ma ei jätnud endale igaveseks meelde iga hetke, iga liigutuse, iga sõna tulesid, jooni, värve.

Mulle tundus siis, et sada kakskümmend kolonisti — see pole lihtsalt sada kakskümmend kodutut, kes on leidnud endale kodu ja töö. Ei, see on sadakond eetilist pinget, sada muusikaliselt häälestatud energiat, sada õnnistusriikast vihma, mida loodus ise, see täispuhutud, isekas vanaeiti, ootab kärsituse ja rõõmuga.

Neil päevil oli raske leida kolonisti, kes oleks käinud rahulikku sammu. Kõik nad olid omandanud harjumuse joosta ühest paigast teise, vuhiseda nagu pääsukesed, samasuguse asjaliku vidinaga, samasuguse selge, õnneliku liikumisdistsipliini ja iluga. Oli hetk, millal ma koguni tegin pattu ja mõtlesin: õnnelikele inimestele pole vaja mingit riigivõimu, seda asendab just selline rõõmus, selline uus, selline inimlik vaist, kus iga inimene teab täpselt, mis tal on vaja teha, kuidas teha, milleks teha.

Oli niisuguseid momente. Kuid peagi paiskasid mind anarhistidest kõrgustest alla mingisuguse Aljoška Volkovi repliigid, kes rahulolematult pööras lapilise näo sagimiskoha suunas:

«Mis sa, tola, ometi teed? Missuguste naeltega sa selle kasti kinni lööd? Või arvad sa, et kolmetollised naelad vedelevad tee peal?»

Energiline punastav jõnglane langetab jõuetult vasara ja sügab sellega hämmeldunult paljast jalatalda:

«Ah? Aga mitmetollistega siis?»

«Selleks on olemas vanad naelad, mõistad, need, mis on juba tarvitusel olnud... Pea! Aga kust sa nad said, need kolmetollised?»

Niisiis... algas. Volkov on juba poisi hinge kallal ja analüüsib vihaselt selle olemust, mis on ootamatult vastuolus uute kolmetolliste naelte ideega.

Jah. Maailmas on veel tragöödiaidki!

Vähesed teavad, mis asjad on tarvitatud naelad!

Neid tuleb mitmesuguste kavalate vahenditega välja kiskuda vanadest laudadest, purustatud, surnud esemeist, ja naelad tulevad sealt välja reumaatiliselt kõveratena, roostetanutena, moonutatud peadega, rikutud otstega, sageli kaheks, kolmeks kõverasse käändunud, sageli väänatud keeritsaisse ja sõlmedesse, mida vist küll andekaimgi sepp ei oska meelega teha. Neid tuleb kükitades õgvendada haamriga roopatükil, ja sageli ei satu haamer mitte naela, vaid sõrmede pihta. Ja kui siis vanad naelad lüüakse uude esemesse, siis nad kõverduvad, murduvad ega lähe sinna, kuhu vaja. Võib-olla sellepärast Gorki poisid suhtuvadki vastikusega vanadesse naeltesse ja sooritavad kahtlasi afääre uutega, pannes aluse uurimisprotsessidele ja ära teotades Kurjaži sõjaretke suure rõõmsa ürituse.

Ja kas ainult naelad? Kõik need värvimata lauad, kõige väikekodanlikumat fassongi pingid — «kroikad», müriaadid mitmesuguseid taburette, vanu rattaid, saapaliiste, kulunud rupphöövleid, lagunenenud raamatuid — kogu see paigafelu korjaja ja majandusliku silma pära solvas meie kangelaslikku sõjaretke... aga maha jätta oli ka kahju.

Ja uustulnukad! Mul hakkasid silmad valutama, kui ma kohtasin nende halvasti kokkupandud võõraid kujusid. Kas mitte jätta nad siia, kas mitte paisata nad kuhugi vaesesse lastekodusse, pistes sellele altkaemak suks pihku paar pörsast või kümme kilot kilo kartuleid? Ma vaatasin alatasa, labi nende koosseisu ning jaotasin neid rühmakostesse, lugitades neid inimlik-sotsiaalse väärtuse seisukohalt. Mu silmad olid selleks ajaks juba küllalt vilunud ja ma oskasin esimesest pilgust välise tunnuste, tabamatu näogrimassi, hääle, kõnnaku, veelgi mõnesuguste isiksuse pisimate joonekeste, võib-olla isegi lõhna järgi võrdlemisi täpselt ennustada, missugune toodang võib sellest toormaterjalist tulla igal üksikjuhul.

Olgu näiteks Oleg Ognjov. Kas võtta ta endaga Kurjaži või ei maksa võtta? Ei, teda ei või maha jätta. See on haruldane ja huvitav mark. Oleg Ognjov on avantürist, rändur ja jõhkard, kõige tõenäolisuse koha-

alt vanade normannide järglane, samasugune pikk, kohetu, linalakne nagu needki. Võib-olla seisis tema ja ta varjaagidest esivanemate vahel mitu põlvkonda häid vene intelligente, sest Olegil on kõrge puhas laup ja kõrvuni ulatuv tark suu, mis elas kindlas kooskõlas osavate, julgete hallide silmadega. Oleg oli sisse kukkunud mingisuguse postiülekanne-afääriga ja selleparast toodi ta kolooniasse kahe militatsioonäri saatel. Oleg Ognjov astus lõbusalt ja heasüdamlikult nende vahel, vaadates uudishimulikult vastu oma lootusetule tulevikule. Vabanenud lõpuks valvest, kuulas Oleg viimaka tõsise tähelepanuga ära minu esimesed õpetused, tutvus sõbralikult vanemate kolonistidega, imestunult-rõõmsalt jõnglasi ja keset öue seisma jäädes ajas peenikesed jalad harki ning hakkas naerma:

«Ah siisugune ongi siis see koloonia? Maksim Gorki nimeline? Noh, kae aga! Tähendab, tuleb proovida...»

Ta paigutati kaheksandasse rühma ja Fedorenko pilutles tema suunas umbusklikult teist silma:

«Aga võib-olla pole sul... seda... tulist töötahtmist! Kuidas on? Ja pintsak sul nagu ei sobi hästi... tead.»

Oleg silmitses naeratusena oma moepintsakut, kordamisi kergitades selle hõlmu, ja vaatas komandörile lõbusalt näkku:

«See, tead, ei tähenda midagi, seltsimees komandör. Pintsak ei sega midagi. Aga kas tahad, ma kingin ta sulle?»

Fedorenko rōkkas naerust, rōkkasid teisedki kaheksanda koondsalga vägilased:

«Aga noh, eks vaatame, kuidas see ka passib?»

Õhtuni käis Fedorenko ringi Olegi lühikeses pintsakus, tehes kolonistidele nalja meil seninägematu šikiga, kuid õhtul andis pintsaku omanikule tagasi ja ütles karmilt:

«See asjandus peida kuhugi kaugemale ja pane selga see lahtine spordisärk, homme patseerid külvimasina taga.»

Oleg vaatas imestunult komandöri, vaatas salakavalalt pintsakut:

«Tähendab, ei sobi see ürp siia?»

Hommikuks oli ta spordisärgis ja pobises irooniliselt endamisi:

«Proletaarlane! Tuleb patseerida külvimasina taga... Tuleb välja, uus amet!»

Uues ametis ei läinud Olegil kõik hästi. Külvimasin sobis talle millegipärast vähe ja ta kõndis selle taga kurvalt, komistades mättaile, ühtelugu ühel jalal keksides, et kohmaka pingutusega pindu välja kiskuda. Külvimasina seemnejuhtmetega ei saanud ta käigu peal hakkama ja iga kolme minuti järel hõikas hobusejuhile:

«Senjoor, pidage oma lojused kinni, meil on siin väikene karambool!...»

Fedorenko muutis Olegi töökoormust, andes talle juhtida teise paari, äkkega, kuid poole tunni pärast jooksis Oleg Fedorenkole järele ja pöördus tema poole viisaka palvega:

«Seltsimees komandör, teate, minu oma istub!»

«Kes istub?»

«Minu hobune istub! Pange tähele: istus maha, teate, ja muudkui istub. Kõnelge temaga, palun.»

Fedorenko tõttab istukile langenud Meeri juurde ja vihashtub:

«Vaata kus kurat!... Kuidas, pärgel, sul sedasi on juhtunud! Kõik maailma asjad on siin segi aetud! Kuidas see trengipuu siia on sattunud?»

Oleg püüab siiralt kohendada oma majanduslikku emotsiooni:

«Kas tead, mingisugused kärbsed lendavad!... Näed, istus maha ja muudkui istub, kui ometi on vaja töötada, eks ole tõsi?»

Meeri vaatab kõrvade peale tikkunud rangide vahelt Olegile tigidalt otsa, samuti vihashtub ka Fedorenko:

«Istub... Kas mära saab siis istuda? Las käia!»

Oleg võtab ohjad pihku ja mõirgab Meerile:

«Nõõh!»

Fedorenko naerab:

«Mis sa kisendad siin nõõh? Ega sa mõni voorimees ole.»

«Kas sa näed, seltsimees komandör...»

«Ja mis sa jõurad: seltsimees komandör...»

«Aga kuidas siis?»

«Kuidas... Just kui mul nime polekski?»

«Ah nii!... Kas näed, seltsimees Fedorenko, ma pole muidugi voorimees, kuid uskuge, mul on elus esimene juhus lähemalt kokku puutuda Meeriga. Mul on küll olnud tuttavaid, samuti Meerisid... noh nendega muidugi on teine lugu, sellepärast et, teate... siin on needamad trengid ja rangid...»

Fedorenko vaatleb oma rahulike mõjuvate silmadega metsikult varjaagi rafineeritud kulunud kuju ja sülitab:

«Ära laterda, vaata parem rakendust!»

Õhtul laotab Fedorenko käsi ja visandab kiirustamata kohtuotsuse:

«Kuhu kuradile ta küll kõlbaks? Kooke õgima, preilikesi taga ajama... Meile on ta, arvan ma, sobimatu. Ja sellepärast ma ka ütlen: pole vaja teda Kurjaži viia.»

Kaheksanda salga komandör vaatab mulle tõsiselt ja murelikult otsa, oodates oma kohtuotsusele sanktsiooni. Ma mõistan, et projekt kuulub kogu kaheksandale salgale, kes, nagu teada, paistab silma oma veendumuste ja inimesele esitatavate nõuete massiivsusega. Kuid ma vastan Fedorenkole:

«Ognjovi viime Kurjaži kaasa. Sa selgita seal oma salgas, et Ognjovist tuleb kasvatada töötav inimene. Kui teie seda ei tee, siis ei tee seda ka keegi teine ja Ognjovist tuleb nõukogude võimu vaenlane, paljasjalgne. Sa ju mõistad?»

«Ma mõistan küll,» ütles Fedorenko.

«Siis selgita seda ka seal, oma salgas...»

«Noh, mis siis ikka, eks siis tule selgitada,» nõustub Fedorenko ja tema käsi tõuseb valmisolekuga sinna pühasse kohta, kus meiesugusel slaavlasel asuvad need küsimused.

Niisiis, Oleg Ognjov sõidab kaasa. Aga Užikov? Vastan kategooriliselt ja vihaga: Arkadi Užikov ei tohi sõita, ja üldse — käigu ta kus kurat. Igas teises tööstuses, kui inimesele antakse kätte niisugune kõlbmatu toormaterjal, moodustab ta kümned komisjonid, kirjutab kümned aktid, tõmbab sellesse asja nii Siseasjade

Rahvakomissariaadi kui ka igasuguse kontrolli, äärmisel juhtumil pöördub «Pravda» poole, aga ikkagi leiab süüdlase. Keegi ei sunni vedurit tegema vana-dest ämbritest või konserve kartulikoortest. Aga mina pidin tegema mitte veduri ega ka mitte konserve, vaid tõelise nõukogude inimese. Ja millest? Arkadi Užikovist?

Juba maast-madalast peale oli Arkadi Užikov logelnud mööda maad-ilma ja kõik ajaloo ja geograafia vankrid olid talt oma rautatud ratastega üle veerenud. Tema isa oli perekonna varakult maha jätnud. Arkadi penaadid olid end ehtinud uue isaga, kes oli etendanud mingit osa Denikini valitsuse palaganis. Koos selle valitsusega otsustas Užikovi uus papake ja kogu tema perekond lahkuda kodumaa piiridest ja asuda vahemaale. Vallatu saatusega oli neile millegipärast valinud niisuguse ebasobiva paiga nagu Jeruusaleem. Selles linnas oli Užikov kaotanud kõik oma sugulased, kes ei surnud mitte niivõrd haigusest kui võrd inimlikust tänamatusest, ja oli jäänud araablaste ning teiste vähemusrühvuste harjumatusse ümbrusse. Aja möödudes otsustas Užikovi tõeline isa, kes oli selleks ajaks jõudnud rahuldavalt omandada uue majanduspoliitika saladused ja seepärast saanud mingisuguse kombinadi liikmeks, äkki muuta suhtumist oma järglastesse. Ta otsis jüles oma õnnetu poja ja oskas nii osavasti aru kasutada rahvusvahelisi olukordi, et Arkadi laaditi aurikule, varustati koguni saatjaga ja toimetati Odessa sadamasse, kus ta langes isa embusse. Kuid juba kahe kuu pärast kohkus isa poja välismaise kasvatus mõningaist eredaist järeelmõjudest. Arkadis oli edukalt ühinenud vene lai joon ja araabia fantaasia, — igal juhtumil oli vana Užikov puupaljaks varastatud. Arkadi viis täiturule mitte ainult perekonna aarded — kellad, hõbelusikad ja klaasialused, mitte ainult ülikonnad ja pesu, vaid ka mõningase osa mööblit, ja peale selle kasutas osavasti ära isa ametliku tšekiraamatu, avastades oma nooruslikus autogrammis sügava sugulusliku sarnasuse isa keeruka allkirjaga.

Needsamad võimsad käed, mis alles nii hiljuti olid Arkadi välja kiskunud issanda haua lähedusest, pandi

niitud teiskordselt käiku. Meie sõjakate kogunemiste kõige kibekiiremal ajal võttis euroopalikult klanitud, indikaatselt soliidne Užikov-vanem, veel mitte väga apummeldatud tegumoega mees, minu vastas teispool lauda istet ja jutustas üksikasjalikult Arkadi biograafia, lõpetades selle üsna veidi värahtava häälega:

«Ainult teie võite mulle poja tagasi anda!»

Ma vaatasin otsa pojale, kes istus diivanil, ja ta oli mulle nii vastumeelne, et mul tuli tahtmine ta otsekohe murelikule isale tagasi anda. Kuid isa oli koos pojaga kaasa toonud ka paberikesed, ja paberitega vaidlemine käis mul üle jõu. Arkadi jäigi kolooniasse.

Ta oli pikakasvuline, kõhn ja kohmakas. Tema punajuukselise pea külgedelt tükkisid esile tohutud läbipaistvad roosakad kõrvid, kulmukarvadeta, suurte tedretühtedega ülepuistatud nägu tungles üha 'kuhugi allapoole, — raske, pundunud nina kaalus üles kõik teised näo-osad. Arkadi vahtis alati altkulmu. Tema ähmased silmad, mis olid igavesti kollase rähmaga koos, kutsusid esile tugeva vastikuse. Lisage sellele juurde ilane, mitte kunagi sulguv suu ja alati sünge, liikumatu ilme.

Ma teadsin, et kolonistid hakkavad teda pimedais nurkades peksma, tõukama kokkupuutumistel, et nad ei taha temaga ühes magamistoas magada, ühes lauas süüa, et nad vihkavad teda tolle terve inimliku põlgusega, mida ma ise eneses alla surusin ainult pedagoogilise pingutuse abil.

Užikov hakkas esimesest päevast peale varastama oma kaaslastelt ja voodit niisutama. Minu juurde tuli Mitka Ževeli ja küsis tõsiselt, musti kulme kokku tõmmates:

«Anton Semjonovitš, ütelge tõepoolest, milleks niisugust vedada? Vaadake: Jeruusalemast Odessasse, Odessast Harkovi, Harkovist siia, ja siis veel Kurjaži? Milleks teda vedada? Kas muid koormaid siis pole? Tõepoolest, ütelge...»

Ma vaikin. Mitka ootab kannatlikult mu vastust ja kortsutab kulmu kõrval naeratavale Lapotile, siis algab uuesti:

«Ma pole niisuguseid veel kordagi näinud. Talle on

vaja... sedasi anda strühniini või teha leivast kuulike ja see... täita nõõpnõeltega ning talle ette visata.»

«Sedaviisi ta ei võta!» naeratab Lapot.

«Kes? Užikov ei võta? Teeme õige nõnda, küll kugistab alla... Sa ju tead, kui ablas ta on! Ja kuidas sööb! Oi, ma ei suuda meelde tuletada!»

Mitka vārahtab tūlgastusest. Lapot vaatab talle otsa, kannatava ilmega nāgu krimpsutades. Ma seisan sala misi nende poolel ja mõtlen: «Noh, aga mis teha? Užikov tuli ju siia sāherduste paberitega...»

Poisid vajuvad puust diivanil mõttesse. Kabineti uksest vaatab sisse Vaska Aleksejevi puhas naeratlev nāoke ja Mitka süttib momentaanselt rõõmust:

«Nāete, niisuguseid āndke kas vōi sada!... Vaska, tule siia!»

Vaska kattub punaga ja tõstab ettevaatlikult Mitka poole hābeliku naeratuse ning pidevalt armunud silmakesed, kummardub Mitka põlvede kohale ja ākki avaldab oma tunnet ūhe vāljendamatu hāālitsusega, mis pole ohe, oie ega naer:

«Hmm...»

Vaska Aleksejev tuli kolooniasse omal soovil, tuli āranutetuna ja rabatuna elu huligaansusest.

Ta sattus otse komandōride nõukogu istungile ūhel tormisel sajuilma õhtul. Meteoroloogiline olukord, mis pāis olevat tāiesti ebasoodus, sai ometi Vaska edu põhjuseks, sest hea ilmaga poleks Vaskat vist majasse sissegi lastud. Aga nūūd tōi valvekoondsalga komandōr ta kabinetti ja kūsis:

«Kuhu see panna? Muudkui seisab ukse juures ja nutab, aga vāljās sajab vihma.»

Komandōrid peatasid jooksvad lābirāākimised ja silmitsesid tulnukat. Kōigi tema kāsutuses olevate vahenditega — kāiste, sõrmede, rusikate, hōlmade ja mūtsiga — hāvitas ta ruttu mureilme ja pilgutas niiskete silmadega Vanka Lapotile, tundes temas kohe āra esimehe.

Tal on kena punapōseline nāgu ja jalas korralikud kūlamehe sāārsaapad, ainult vana lūhike kalevist pluus ei vasta ta ūldisele tublidusele. Aastaid on tal kolmteist...

«Mis sul asja on?» kūsib Lapot karmilt.

«Tahan kolooniasse,» vastab poiss tõsiselt.

«Mispārast?»

«Isa jāttis meid maha, ja ema ūtleb: mine, kuhu tahad...»

«Kuidas siis nõnda? Ema ei vōi ometi niisugust asja ūtelda.»

«Sellepārast et ema pole mu oma ema...»

Lapot satub ainult hetkeks kitsikusse sellest uuest seigast...

«Pea... kuidas see oligi?... Nojah, pole su oma ema. Siis peab isa su vōtma. Ta on kohustatud, mõistad?»

Poisil hakkasid uuesti hiilgama kibedad pisarad ja uuesti asus ta hoolikalt nende hāvitamisele, valmistudes kōnelema. Komandōride teravad silmad hakkasid naerutama, mārgates paluja omapārast kāitumist. Lōpuks ūitles paluja tahtmatu ohkega:

«Sellepārast et isa... isa pole ka oma.»

Hetkeks vaikiti komandōride nõukogus ja ākki puhkes kōrge, vali naer. Lapot oli naerust otse pisarais:

«Segasesse suppi oled küll sattunud, veli... Kuidas see siis nii vālja kukkus?»

Paluja jutustas lihtsalt ja edvistamata, pilku Lapoti lōbusalt nāolt pōoramata, et tema nimi on Vaska ja perekonnanimi Aleksejev. Isa, voorimees, oli jātnud nende perekonna maha ja kadunud «mine tea kuhu», aga ema lāinud rātsepale mehele. Siis hakanud ema kōhima ja surnud mōōdunud aastal, aga rātsep «vōtnud kätte ja abiellunud teisega». Ja nūūd, pāris lihavōtte eel sōitnud ta Kongradi ja kirjutanud, et enam tagasi ei tule. Ja kirjutab: «Elage, kuidas tahate.»

«Tuleb vastu vōtta,» ūtles Kudlatōi. «Ainult, ōieti ūtelda, vōib-olla sa luiskasid? Ah? Kes sind nõndaviisi vālja ōpetas?»

«Ōpetas? Aga seal... ūks inimene... elab seal... see ōpetas küll: ūtles, et seal elavad poisid ja kūlvavad vilja.»

Nii vōetigi Vaska Aleksejev kolooniasse vastu. Ta sai peagi ūldiseks lemmikuks ja ilma Vaskata Kurjažis toimetuleku kūsimus ei kerkinud ūles isegi mitte meie kuluaarides. Ei kerkinud see ūles ka sellepārast, et

Vaska oli vastu võetud komandöride nõukogu poolt, järelikult võidi teda täie õigusega lugeda «vereprint-siks».

Uute hulgas olid veel Mark Šeinhaus ja Veera Ber-zovskaja.

Mark Šeinhausi oli saatnud Odessa Alaealiste Süu-teoasjade Komisjon, nagu oli tähendatud saatekirjas. Ta saabus militsionääri saatel. Kuid heitnud talle ainult esimese pilgu, mõistsin ma, et komisjon oli eksinud: niisuguste silmadega inimene ei või varastada. Ma ei hakka Margi silmi kirjeldama. Elus neid peaaegu üldse ei esine, neid võib leida ainult niisugustel kunstnikkudel, nagu Nesterov, Kaulbach, Raffael, üldse omistatakse neid ainult pühakute nägudele, esijoone-madonnade nägudele. Kuidas need olid sattunud vaese Odessa juudi nakku, on peaaegu võimatu mõista. Ja Mark Šeinhaus oli kõigi tunnuste järgi vaene: tema kõhn kuueteistkümneme-aastane keha oli hädavaevalt kaetud, jalas olid inetud aukudega saapajäänused, kuid Margi nägu oli puhas, pestud, ja lokkis pea kam-mitud. Margil olid nii tihedad, nii kahukad ripsmed, et paistis, nagu tekitaksid nad silmade pilgutamisel tuult.

Ma küsisin:

«Siin on kirjutatud, et sa oled varastanud. Kas see on täiesti õige?»

Margi suurte silmade püha must kurbus hakkas äkki voolama peaaegu tajutava joana. Mark tõstis korra-raskelt ripsmeid ja langetas nukra kõhetu kahvatu näo:

«See on muidugi tõsi... Ma... jah, varastasin...»

«Nälja pärast?»

«Ei, ei või ütelda, et just nälja pärast. Ma ei varas-tanud nälja pärast.»

Mark vaatas mulle endiselt tõsiselt, kurvalt ja rahu-likult-teravasti otsa.

Mul hakkas häbi: miks ma piinan väsinud kurba poissi? Ma püüdsin talle lahkesti naeratada ja ütlesin:

«Ma ei peaks sulle seda meelde tuletama. Varasta-sid, siis varastasid. Inimesega juhtub ju mitmesuguseid õnnetusi, need on vaja unustada... Kas sa oled kus-kil õppinud?»

«Jah, olen õppinud. Ma lõpetasin viis klassi, ma tahan edasi õppida.»

«See on tore! Hästi! Sind määratakse neljandasse, Taranetsi salka. Siin on sulle sedel, otsid üles neljanda salga komandöri Taranetsi, tema korraldab kõik, mis vaja.»

Mark võttis paberilehe, kuid ei läinud ukse poole, vaid kõheles laua juures:

«Seltsimees juhataja, ma tahaksin teile ütelda üht asja, ma pean teile ütlema, sest ma sõitsin siia ja mõt-lesin kogu aja, kuidas ma teile seda ütlen, ja nüüd ma enam ei suuda kannatada...»

Mark naeratas nukralt ja vaatas mulle anuva pil-guga otse silma.

«Mis siis on? Palun, kõnele...»

«Ma olin juba ühes koloonias ega saa ütelda, et seal oleks halb olnud. Kuid ma tundsin, missugune iseloom mul kujuneb. Denikinlased tapsid mu isa ja mina olen kommunistlik noor, kuid iseloom kujuneb mul väga õrn. See on väga halb, ma mõistan seda. Mul peab olema bolševistlik iseloom. Mind on hakanud see väga piinama. Ütelge, ega teie ei saada mind Odessasse, kui ma ütlen teile päris tõtt?»

Mark valgustas oma toredate silmadega kahtlusta-valt minu nägu.

«Missugust tõtt sa mulle kõneleksidki, ma ei saada sind kuhugi.»

«Selle eest aitäh, seltsimees juhataja, suur aitäh! Ma mõtlesingi, et te nõnda ütlete, ja võtsin julguse rindu. Ma mõtlesin sellepärast, et lugesin ajalehest «Visti» artikli pealkirjaga «Uue inimese sepikoda», — see oli teie kolooniast. Ma mõistsin siis kohe, kuhu ma pean minema, ja hakkasin paluma. Ja kui palju ma ka palusin, ikkagi ei aidanud see midagi. Mulle üteldi: see koloonia on hoopis seaduserikkujatele, mis sina sinna tikud? Siis jooksin ma sellest kolooniast ära ja läksin otse trammile. Ja kõik sündis nii ruttu, et te ei suuda kujutledagi: ma ainult ajasin käpa ühele tas-kusse, kui mind haarati kohe kinni ja taheti peksta. Ja siis viidi komisjoni.»

«Ja komisjon uskus su vargust?»

«Aga kuidas ta poleks siis pidanud uskuma? Nad on ju õiglased inimesed, ja olid olemas koguni tunnistajad, ja protokoll, ja kõik oli korras. Ma ütlesin, et olin varemgi kätt taskusse ajanud.»

Ma hakkasin avameelselt naerma. Mulle meeldis, et minu usaldamatus komisjoni otsuse suhtes oli osutunud põhjendatuks. Rahunenud Mark läks end neljandasse salka paigutama.

Hoopis teissugune iseloom oli Veera Berezovskajal.

See juhtus talvel. Ma sõitsin jaama Maria Kondratjevna Bokovat saatma ja tema kaudu mingit kiiret kirja Harkovisse läkitama. Maria Kondratjevna leidsin ma perroonilt ägedas vaidluses raudteevalve sõduriga. Sõdur hoidis käest kinni umbes kuueteistkümne-aastaselt tüdrukul, kel olid kalossid paljaste jalgade otsas. Õlgadele oli tal heidetud vanamoeline lühike peleriin, arvatavasti mõne hea vana olendi kink. Tüdruku katmata pea oli kohutava välimusega: pulstunud blondid juuksed lakkasid juba olemast blondid, ühest küljest kõrva tagant paistsid nad välja sileda, koheva padjana, tungisid laubale ja põskedele tumedate kleepuvate salkudena. Püüdes lahti rabelda sõduri käest, naeratas tüdruk avaralt — ta oli väga ilus. Kuid naervais, elavais silmades jõudsin ma tabada nõrga metslooma abitu meeleheite ähmaseid sädemekesi. Tema naeratus oli ta ainsaks kaitsevormiks, ta pisidiplomaatiaks.

Sõdur kõneles Maria Kondratjevnaile:

«Teil on hea targutada, seltsimees, aga kui palju meid nendega vaeva näeme. Kas sa olid läinud nädalal rongis? Purjus... olid?»

«Millal ma olin purjus? Ta aina luiskab,» naeratas tüdruk juba täiesti hurmavalt, rebis äkki oma kae lahti ja asetas selle huulte, nagu oleks tal olnud väga valus. Siis ütles ta vaikse koketsusega:

«Näe, ikkagi rebisin lahti.»

Sõdur tegi liigutuse tema suunas, kuid tüdruk hüppas sammu kolm eemale ja rõkatas naerda üle kogu perrooni, pööramata tähelepanu tema ümber kogunenud rahvahulgale.

Maria Kondratjevna vaatas nõutult ringi ja nägi mind.

«Kullake, Anton Semjonovitš!»

Ta tiris mu kõrvale ja hakkas kirglikult sosistama:

«Kuulge, missugune hirmus lugu! Mõtelge, kuidas võib ometi nõnda? See on ju naisterahvas, ilus naisterahvas... Nojah, mitte sellepärast, et ilus... kuid nõnda ometi ei või!...»

«Maria Kondratjevna, mida te tahate?»

«Kuidas mida? Ärge teeselde, palun, rõövloom sihuke!»

«Noh kuulge!...»

«Jah, rõövloom! Aina oma kasud, aina oma arvestused, jah? See pole teile kasulik, jah? Eks sellega jännaku sõdurid?»

«Kuulge, ta on ju prostituut... Poiste kollektiivis?»

«Jätke oma targutused, armetu... pedagoog!»

Ma kahvatasin solvumisest ja ütlesin raevuselt:

«Hüva, ta söidab otsekohe minuga koos kolooniasse!»

Maria Kondratjevna haaras mul õlgade ümbert kinni:

«Kallis Makarenko, armas inimene, aitäh, aitäh!»

Ta tormas tüdruku juurde, võttis tal õlgadest kinni ja sosistas midagi salajast. Sõdur käratas pealtvaatajaile vihaselt:

«Mis te siin vahite, suud ammuli? Mis, kas siin on teil mõni kinoteater või? Minge oma teed!»

Siis sülitas sõdur, kehtas õlgu ja läks edasi.

Maria Kondratjevna tõi minu juurde tüdruku, kes senini naeratas.

«Esitlen teile: Veera Berezovskaja. Ta on nõus sõitma kolooniasse... Veera, see on teie juhataja, vaadake, ta on väga hea inimene, ja teil on hea olla.»

Veera naeratas ka minule:

«Sõidan pealegi... mis siis ikka.»

Me jätsime Maria Kondratjevna hūvasti ja istusime saani.

«Sa külmetad,» ütlesin ma ja võtsin istme alt sadulakeki.

Veera mähkis end tekki ja küsis lõbusalt:

«Aga mis ma siis seal koloonias tegema hakkan?»

«Hakkad õppima ja töötama.»

Veera vaikis kaua ja ütles siis kapriisse «preilna» häälega:

«Oeh, issake!... Ei mina õppima hakka, ja parem jätke need plaanid...»

Saabus pilves, pime, ärev õö. Me sõitsime juba põl-
dudevahelist teed, laialt jõõrdudes kallakuil. Ma ütlesin Veerale vaikselt, et Soroka pukis ei kuuleks:

«Mõil õpivad kõik poisid ja tüdrukud ja hakkad õppima sinagi. Sa hakkad hästi õppima. Ja saabub sinulegi parem elu.»

Ta nõjatus tugevasti vastu mind ja ütles valjusti:

«Hea elu... Oi kui pime!... Ma kardan... Kuhu te mind viite?»

«Ole vait.»

Ta vaikis. Me sõitsime metsatukka. Soroka kirus kedagi poolkuuldavalt, arvatavasti seda, kes oli välja mõtelnud õö ja kitsa metsatee.

Veera hakkaš sosistama:

«Ma ütlen teile midagi... Teate mis?»

«Räägi.»

«Teate mis?... Ma olen rase...»

«Mõne minuti pärast küsisin ma:

«Seda sa luiskad?»

«Ei... Milleks ma seda luiskaksin? Ausõna, tõsi.»

Kaugelt hakkasid särama koloonia tuled. Me hakkasime jällegi sosinal kõnelema. Ma ütlesin Veerale:

«Teeme abordi. Mitu kuud?»

«Kaks.»

«Teeme ära.»

«Hakkavad pilkama.»

«Kes?»

«Teie poisid...»

«Keegi ei saa teada.»

«Kindlasti saavad teada.»

«Ei. Ainult sina ja mina teame. Ei keegi muu.»

Veera hakkas lodevalt naerma:

«Jah... See on ainult jutt!»

Ma vaikisin. Koloonia märke tõustes sõitsime sammu. Soroka ronis saanist maha, sammus hobuse kõrval ja vilistas «Tõllisekesi». Veera kummardus äkki minu põlvedele ja hakkas kibedasti nutma.

«Mis tal's nüüd on?» küsis Soroka.

«Tal on mure,» vastasin mina.

«Arvatavasti on tal sugulasi,» arutas Soroka. «Pole midagi hullemat, kui et inimesel on omakseid.»

Ta ronis pukki, äigas piitsaga:

«Traavi, seltsimees Meeri, traavi! Nõndaks!»

Me sõitsime koloonia õue.

Kolme päeva pärast tuli Maria Kondratjevna Har-
kovist tagasi. Ma ei kõnelnud talle midagi Veera tragöödiast. Ja juba nädala pärast me teatasime koloonias, et Veera tuleb saata haiglasse, tal on neerudega asi halb. Haiglast tuli ta tagasi kurvana ja alandlikuna ning küsis mult vaikselt:

«Mis ma nüüd tegema hakkan?»

Ma mõtlesin ja vastasin tagasihoidlikult:

«Nüüd hakkame tasapisi elama.»

Ta kergest hämmeldunud pilgust mõistsin ma, et elamine on temale kõige raskem ja arusaamatum asi.

Loomulikult sõidab Veera Berezovskaja meiega koos Kurjaži. Osutub nii, et sõidavad kõik, sõidavad ka need kaksteist uustulnukat, keda Hariduse Rahvakomissariaat mulle saatis viimastel päevadel, saatis tavalikus ükskõiksuses minu strateegiliste plaanide vastu. Kui hea oleks, kui minuga koos tuleksid Kurjaži ainult äraproovitud vanad üksteistkümmeend gorkilaste salka. Need salgad on võideldes läbinud meie kuueaastase ajaloo. Neil on palju ühiseid mõtteid, traditsioone, kogemusi, ideaale, tavasid. Nende seltsis nagu poleks vaja karta. Kui hea oleks, kui poleks neid uustulnukaid, kes küll nagu oleksid sulanud salkadesse, kuid ma kohtan neid igal sammul ja hämmeldun alati: nad ei käi, ei kõnele, ei vaata, kuidas vaja, neil on alles «kolmandat sorti», halvad näod.

Pole viga, mu üheteistkümmel salgal on metalne kuju. Kuid milline katastroof tuleb, kui need üksteist viiest salka hukkuvad Kurjažis! Eelkoondsalga ära-
sõidu eelõhtul oli mu süda raske ja segane. Öhtuse rongiga tuli Džurinskaja, sulges end minuga kabinetti ja ütles:

«Anton Semjonovitš, ma kardan. Praegu pole veel hilja, võib loobuda.»

«Mis on juhtunud, Liubov Saveljevna?»

«Ma olin eile Kurjažis. Kohutav! Ma ei suuda taluda

niisuguseid muljeid. Te teate, ma olen olnud vangla, rindel... ma pole kunagi nõnda kannatanud nagu praegu.»

«Aga mispärast te siis nõnda kannatate?»

«Ma ei tea, ei oska vist jutustada. Kuid saage aru kolmsada täiesti nüristunud, rikutud, tigestunud poissi... see on, teate, mingisugune loomalik, bioloogiline laostumine... isegi mitte anarhia... Ja see vaesus, lehk, täid! Teil ei tarvitse sõita, selle mõtlesime kullumalasti välja.»

«Aga lubage! Kui Kurjaž jätab teile niisuguse mändu mulje, siis on seda enam vaja midagi teha.»

Ljubov Saveljevna ohkas raskelt:

«Ah, kaua tuleb kõnelda. Muidugi on vaja teha, kuid ei või tuua ohvriks teie kollektiivi. Teie ei tunne tema hinda, Anton Semjonovitš. Teda tuleb hoida, arendada tema eest tuleb hoolitseda, teda ei tohi loopida esimese tuju järgi.»

«Kelle tuju järgi?»

«Ei tea kelle,» ütles Ljubov Saveljevna väsinult, «ma ei kõnele teist, teil on täiesti eriline positsioon. Kuid ma tahan teile ütelda järgmist: teil on hoopis rohkem vaenlasi, kui te arvate.»

«Noh, ja mis sellest?»

«On inimesi, kel on heameel, kui te end Kurjaži blameerite.»

«Tean.»

«Näete! Tuleb tegutseda tõsiselt. Loobugem. Seda pole veel praegu raske teha.»

Ma võisin ainult naeratada Džurinskaja ettepanekule.

«Te olete meie sõber. Teie tähelepanu ja armastus on meile kallim kullast. Kuid... andestage mulle, praegu seisate teie vanal pedagoogilisel pinnal.»

«Ei mõista.»

«Võitlust Kurjažiga ei vaja mitte ainult kurjaažlast ja minu vaenlased, ta on vajalik ka meile, igale kolonistile. Sel võitlusel on reaalne tähtsus. Liikuge kolonistide keskel ja te näete, et taganemine on nüüd juba võimatu.»

Teisel hommikul sõitis eelkoondsalk Harkovisse. Ühes vagunis meiega sõitis ka Ljubov Saveljevna.

2. EELKOONDSALK

Eelkoondsalka juhatas Volohhov. Volohhov on väga kitsi sõnade, žestide ja miimika poolest, kuid ta oskab hästi väljendada oma suhtumist sündmustesse või inimesse, ja tema suhtumine on alati täis pisut laiska ironiat ning kõigutamatut enesekindlust. Need omadused esinevad primitiivsetes vormides igas heas hulgaaanis, kuid lihvituina kollektiivi poolt annavad nad üksusele ülla tagasihoidliku läike ja rahuliku võitmatu jõu sügava mangu. Võitluses on vaja niisuguseid komandöre, sest neil on absoluutset julgust ja absoluutselt heakvaliteedilised pidurid. Mind rahustas kõige enam see asjaolu, et Kurjažile ja kurjaažlastele Volohhov üldse ei mõtelnudki. Vahel, ajendatuna poiste raugematust lobisemisest, kinkis Volohhov vastumeelselt oma repliigi:

«Ah, jätke juba need kurjaažlased! Küll näete — samasugusest taignast nagu kõik.»

See siiski ei takistanud Volohhovi suhtumast eelkoondsalka koostisse äärmise tähelepanuga. Ta püsis hoolikalt, vaikides iga kandidaadi kallal ja otsustas lühidalt:

«Pole vaja!... Kerget kaalu!»

Eelkoondsalk oli koostatud väga teravmeelselt. Koosnedes terveniisti kommunistlikest noortest, ühendas see samal ajal endas koloonia peamiste ideede ja erioskuste esindajaid. Eelkoondsalka kuulusid:

1. Vitka Bogojavlenski, kellele komandöride nõukogu, soovimata asuda rindele niisuguse vastiku perekonnanimega¹, andis selle asemele uue, täiesti ennekuulmatu toredusega nime — Gorkovski. Gorkovski oli kõhn, inetu ja tark nagu foksterjer. Ta oli suurepäraselt distsiplineeritud, alati tegutsemisvalmis, kõige kohta oli tal oma arvamus, aga inimeste üle otsustas ta kiiresti ja kindlalt. Gorkovski peamiseks talendiks oli võime iga poissi läbi näha ja veatult hinnata selle tõelist olemust. Sealjuures ei killustunud Vitka kunagi ja oma kujutlused üksikinimestest sün-

¹ Bogojavlenije — vene k. kolmekuningapäev.

teesis aega viitmata kollektiivseiks piltideks, rühmadeks, joonte, erinevuste ja tüüpiliste nähtuste tundmiseks.

2. Mitka Ževeli — meie vana tuttav, tõelise gorkiliku vaimu eduka ja kauneim valjendaja. Mitka kasvatab ja talt tuli imetore sirge noormees hästi asetatud ilusa peaga pisut viltulõikeliste silmade elava, musthüljantepilguga. Koloonias oli alati hulk poisse, kes püüdsid Mitkat matkida nii maneeris energiliselt väljenduda ootamatu lühikese žestiga, nii ülikonna puhtuses ja korralikkuses kui ka kõnnakus ja isegi gorkilaste veendunud, lõbusas ja heasüdamlikus patriotismis. Meie ülekolimises Kurjaži nägi Mitka suure poliitilise tähtsusega olulist sammu, oli veendunud, et me olime leidnud õiged «poiste organiseerimise» vormid ja et proletaarsete vabariigi kasuks peaks meie leiutist laiendatama.

3. Mihhailo Ovtšarenko — üsna rumalavõitu noormees, aga suurepärase töötaja, väga ekspansiivselt häälestatud koloonia ja selle huvide suhtes. Mišal oli väga segane biograafia, millest ta isegi ainult suure vaevaga jagu sai. Viibinud oli ta peaaegu kõigis Nõukogude Liidu linnades, kuid polnud neist linnadest kaasa toonud mingeid teadmisi ega arengujälgi. Ta armus esimesest päevast peale kolooniasse ja temal ei esinenud peaaegu üldse ülestumisi. Mišal oli palju igasuguseid oskusi, kuid ühelgi alal ei omandanud ta kvalifikatsiooni, sest ta ei talunud paigalolemist ühegi tööpingi taga, ühelgi töökohal. See-eest oli tal vastuvaieldamatut majanduslikku talenti: võime alati kiiresti ja edukalt korraldada salga tööd, pakkimist, vedusid, poetas töö sekka majanduslikku torisemist ja moraaliõpetusi, mis ainult sellepärast ei tüüdanud, et neist õhkus alati Miša heatahtliku rumaluse ja lõpmatu headuse meeldivat lõhna. Miša Ovtšarenko oli kõige tugevam koloonias, tugevam isegi Ottšenašist, ja paistis, et Volohhov Mišat salka valides pidaski silmas just peamiselt seda omadust.

4. Deniss Kudlatõi — Kurjaži ründamise perioodi tugevaim kuju koloonias. Paljud kolonistid kattusid külma higiga, kui Deniss võttis sõna üldkoosolekul ja

meenutas nende nimesid. Ta oskas suurepäraselt, mahalakalt ja põhjalikult inimest poriga määrada ja kõige veenvamal viisil nõuda tema kõrvaldamist kolooniast. Kõige hirmsam oli see, et Deniss oli tööpoolest arukas ja tema argumentatsioon oli sageli soliidsetl tappev. Kolooniasse suhtus ta sügava ja tõsise kindlusega selles punktis, et koloonia on kasulik asi, tugevasti kokku melutatud ja korrastatud. Tema kujutluses meenutas ta kindlasti hästi määritud, töökorras veovankrit, millega võib rahulikult ja kiirustamata sõita maha tuhandeid versti, siis pool tundi käia selle ümber haamri ning määrdepotiga — ja jällegi maha sõita tuhat versta.

Väliselt meenutas Kudlatõi klassikalist kulakut ja meie teatris mängis ta ainult kulakute osi, aga ometi oli ta meie kommunistliku noorsooühingu esimesi organiseerijaid ja selle aktiivsemaid liikmeid. Ta oli gorkilikult napolisõnaline, suhtus kõnemeestesse vaikiva hukkamõistuga ja kuulas pikki kõnesid füüsilise piinaga.

5. Jevgenjevi valis komandör hädavajaliku varga-peibutisena. Jevgenjev oli hea kommunistlik noor ja lobus, kindel seltsimees, kuid tema keeles ja liigutuses oli veel elavaid mälestusi tormiseist tänava- ja reformatooriumiaegadest, ja et ta oli hea näitleja, siis oli tal lihtne asi kõnelda inimesega selle kodumurdes, kui see oli vajalik.

6. Žorka Volkov, Koval'i parem käsi kommunistlike noorte töös, esines meie koondsalgas poliitkomandörina ja uue konstitutsiooni loojana. Žorka oli sündinud poliitikategelane: kirklik, kindel, visa. Teda ära saates ütles Koval:

«Žorka neid lurjuseid seal poliitilistest närvidest veel saputab. Muidu mõtlevad teised veel, kurat neid võtaks, et elavad imperialismiajastul. Noh aga kui läheb loomiseks, ega siis Žorkagi tagareas üha.»

7. ja 8. Toska Solovjov ja Vanka Šelaputin — noorema põlvkonna esindajad. Muide, nad kandsid kauneid lainelisi «poliitikusoenguid», ainult et Toska oli blondiin ja Vanka tumepruun. Teskal oli kena noorus-

lik ja värsket pale, aga Vankal nõbinaline pilklik-elav nägu.

Lõpuks üheksanda numbrina tuli kolonist... Kostja Vetkovski. Tema tagasitulek kolooniasse toimus kõige kiiremal, proosalisemal ja asjalikumal kombel. Kolm päeva enne meie ärasõitu tuli Kostja kolooniasse, kõhn, sinine ja murelik. Ta võeti vastu tagasihoidlikult, ainult Lapot ütles:

«Noh kuidas siis «Avita läbi, issand!» elab?»

Kostja naeratas väarikalt:

«Noh, käigu see kus kurat! Ma seal ei olnudki.»

«Kahju,» ütles Lapot, «asjata seisab ta, see neetud.»

Volohhov vidutas Kostjale sõbramehelikult silma.

«Tähendab, õgised end siis mitmesuguseid huvitavaid asju kõrini täis?»

«Õgisin küll,» vastas Kostja punastamata.

«Noh, aga mis sul siis magussöögiks on?»

Kostja hakkas valjusti naerma:

«Eks näed isegi, et ootan komandöride nõukogu. Nad ju meistrid nii magusa kui ka kibeda peale...»

«Nüüd pole meil aega sinu menüüdega jännata,» laus Volohhov rangelt. «Aga tead, mis mina ütlen. Aljoška Volkovil on jalg hõõrdunud, sa sõidad Aljoška asemel. Lapot, mis sina mõtled?»

«Ma mõtlen, et sobib.»

«Aga nõukogu?» küsis Kostja.

«Me oleme praegu sõjaseisukorras, võib ilma nõukogutagi.»

Nii ootamatult endale ja meile, ilma igasuguste protseduurideta ja psühholoogiata sattus Kostja eelkoondsalka. Teisel päeval käis ta juba ringi koloonia rõõmsetes vastuses.

Meiega koos sõitis veel Ivan Denisovitš Kirgizov uus kasvataja, kelle ma sihilikult pedagoogilisest usu vägilastööst Pirogovkas välja vahetasin lahkuva Ivan Ivanovitši asemele. Asjasse mittepühendatule tundu Ivan Denisovitš tavalise külakoolmeistrina, aga tege-likult oli Ivan Denisovitš just see positiivne kangelane, keda vene kirjandus nii kaua ja nii põhjalikult taga otsib. Ivan Denisovitš on kolmekümne aastane, ta on heasüdamlik, arukas, rahulik ja eriti töövõime-

line, — viimase omadusega vene kangelased, nii positiivsed kui ka negatiivsed, nagu teada, just kiidelda ei või. Ivan Denisovitš oskab kõike ja teeb alati midagi, kuid eemalt paistab alati, et talle võib anda veel mingi ülesande. Te lahenete ja hakkate taipama, et lisandada ei saa midagi, kuid teie keel, mis on juba seatud teatavas asendisse, ei oska kiiresti ümber häälestuda, ja te lausute, siiski pisut punastades ja kogeldes:

«Ivan Denisovitš, on vaja... seal... füüsikakabinetisse pakkida.»

Ivan Denisovitš tõuseb mingisuguselt kastilt või vihiku tagant ja naeratab:

«Kabinet? Ah nii... hüva! Eks ma võtan poisid ja pakime siis pealegi...»

Te lähete häbelikult ära, aga Ivan Denisovitš on juba mustanud teie julmuse ja ütleb lahkesti kellelegi:

«Tule, kullake, hõika seal veel poisse kah appi...»

Harkovisse jõudsime hommikul. Jaamas võttis meid vastu maihommikuga ja meie sõjaka meeoluga uni-soonis sädelev haridusosakonna inspektor Jurjev. Ta patsutas meile õlale ja lausus:

«Vaad missugused gorkilased!... Tubli, tubli! Ja Ljubov Saveljevna siin? Tubli! Kas teate mis? Mul on masin, sõidame Halabuda järele ja sealt otse Kurjaži. Ljubov Saveljevna, kas teie ka sõidate? Tubli! Aga las poisid lähevad suvitusrongiga Rõžovini. Ja Rõžovist on vähe maad — kaks kilomeetrit... sealt võib tulla üle aasa. Ainult... teile peab ju süüa andma, ah? Või antakse Kurjažis, kuidas mõtlete?»

Poisid vaatasid ootavalt otsa minule ja irooniliselt Jurjevile. Nende lahingukombitsad olid elektriseeritud ülima astmeni ja kompasid ahnelt esimest Harkovist — Jurjevit.

Ma ütlesin:

«Kas teate, meie eelkoondsalk on nii-ütelda gorkilaste esimene ešelon. Kui meie juba sõidame, las siis ka nemad sõidavad. Arvatavasti saab üürida kaks masinat?»

Jurjev hüpatles vaimustusest:

«Tubli, ausõna! Kuidas neil... kõik on kuidagi... omamoodi. Ah, kui tore! Ja teate mis? Ma üürin hari-

Korrapidaja pöörab uhkelt ringi ja kõneleb läbi hammaste:

«See küsimus on ülearune.»

Maha jäämata käib meie kõrval ümaranäoline umbes viieteistkümne-aastane poisike. Ma küsin temalt:

«Noh, kuidas elate, poisid?»

Ta tõstab minu poole aruka koonukese, pesemata nagu kõik koonud Kurjažis:

«Elame? Mis elu see siin on? Aga nüüd räägitakse, et varsti läheb paremaks, on see tõsi?»

«Kes kõneleb?»

«Poisid räägivad, et varsti on kõik teisiti, ainult kõneldakse midagi niisugust, nagu hakatakse pajuviitstegepeksma?»

«Peksma? Mille eest?»

«Vargaid peksma. Siin on vargaid palju.»

«Ütle, miks sa ennast ei pese?»

«Pole ju, millega pesta! Pole vett! Elektri jaam on rikkis ja vett ei pumpa. Ja pole käterätte ega seepi...»

«Kas teile siis ei anta?»

«Varem anti... Varastati kõik ära. Meil varastavad kõik. Ja nüüd pole enam laoski.»

«Mispärast?»

«Õõsi viidi laost, kõik ära. Lukud lõhuti eest ja võeti kõik ära. Juhataja tahtis küll tulistada...»

«Noh ja?»

«Midagi... ei lasknud ühti. Ta ütleb: lasen! Aga poisid ütlesid: eks lasen! Nojah, ta ei lasknudki ja saati ainult miilitsa järele...»

«Aga mis siis miilits tegi?»

«Ei tea.»

«Ja sina võtsid ka midagi laost?»

«Ei, mina ei võtnud. Ma tahtsin võtta püksid, aga seal olid ainult suured, ja kui ma tulin, siis ma võtsin ainult kaks võtit, vedelesid seal põrandal.»

«Kas see oli ammu?»

«Talvel oli.»

«Nii... Kuidas sinu nimi on?»

«Malikov, Pjotr.»

Me suundume kooli. Jurjev kuulab vaikides meid jutuaajamist. Meist maha jäädes käib taga Halabuda ja

teda on juba ümbritsenud gorkilased: neil on imestusvärne haistmine huvitavate inimeste suhtes. Halabuda näeb punahabemelise näo püsti ja jutustab poistele heast lõikusest. Tema järel lohiseb ja kraabib maad lame okshik kepp.

Lõpuks astume kooli sisse. See on endine kloostri võorastemaja, Lasteabi poolt ümber ehitatud. Ainuke hoone koloonias, kus pole magamistube: piklik koridor, kahel pool pikad kitsad klassid. Mispärast on kool siin? Need toad kõlbavad ainult magamistubadeks.

Üks klassidest, üleni plakateid ja halbu laste jooniseid täis kleebitud, paistab meile pioneeritoana. Nähtavasti peetakse seda revisjonikomisjonide ja poliitilise viisakuse pärast: meil tuli oodata mitte alla poole tunni, kuni leiti võti ja avati pioneerituba.

Me istume pingile puhkama. Mu poisid jäävad vaik. Vitka sosistab ettevaatlikult mu selja tagant:

«Anton Semjonovitš, magada tuleb selles toas. Kõik koos. Ainult voodeid ärge võtke. Seal, teate, on täi- sid... jube!»

Üle Vitka põlvede kummardub mu poole Ževeli.

«Aga poistel pole siin viga midagi. Ainult oma kasvatajaid, noh, nad küll ei armasta. Tööle nad muidugi nii ei hakka...»

«Aga kuidas siis?»

«Nii nad küll ei hakka, et ilma skandaalita.»

Algab keskustelu üleandmise korrast. Linnast sõidab voorimehel kohale juhataja. Ma vaatan tema nürisse värvitusse näkku ja mõtlen: õieti ütelda, teda ei või isegi kohtu alla anda. Kes on pannud juhataja vastutusrikkale kohale selle armetu olendi?

Juhataja võtab sõjaka tooni ja tõendab, et koloonia tuleb üle anda võimalikult kiiremini, et tema üldse millegi eest ei vastuta.

Jurjev küsib:

«Kuidas te siis millegi eest ei vastuta?»

«Aga sellepärast, et kasvandikud on väga halvasti häälestatud. Võib tekkida igasuguseid ekstsesse. Neil on ju relvigi.»

«Aga mispärast nad on siis nõnda halvasti häälestatud? Ega's teie neid nii ole häälestanud?»

«Mis minul neid veel häälestada? Nad mõistavad niigi, mille järele siin lõhnab. Te mõtlete, et nemad ei tea? Nad teavad kõik.»

«Mida nad nimelt teavad?»

«Nad teavad, mis neid ootab,» kõneleb juhataja väljendusrikkalt ja pöördub veelgi väljendusrikkamalt akna poole, näidates sellega, et isegi meie nägemine ei tööta kasvandikele midagi head.

Vitka sosistab mulle kõrva:

«Kus on raibe, kus on alles raibe!»

«Vait, Vitka!» ütlen ma. «Missugused ekstsessid siin juhtusidki, vastutate ikkagi teie, sõltumata sellest, kas nad juhtuvad enne üleandmist või pärast. Muide, ma palun samuti kõigi formaalsuste võimalikult peatset lõpetamist.»

Me otsustame, et üleandmine peab toimuma homme kell kaks päeval. Kogu personal — üksinda kasvatajaid on nelikümmend inimest — kuulutatakse vallandatuks ja nad peavad kolme päeva jooksul vabastama korterid. Inventari üleandmiseks määratakse täiendav viiepäevane ajavahemik.

«Ja millal jõuab kohale teie majandusjuhataja?»

«Meil pole majandusjuhatajat. Määrame vastuvõtmiseks ühe kasvandiku.»

«Mina kasvandikule üle ei anna,» hakkab juhataja tõrkuma.

Mind hakkab kogu see totruse kontsentratsioon vihas-tama. Oietüü ütlema, mis tal ongi üle anda?

«Teate mis,» ütlen ma, «minule on vahest ükskõik, kas on mingisugune akt või ei ole. Minule on tähtis, et kolme päeva pärast ei jääks teist siia ainsatki inimest.»

«Ahaa, see tähendab, et me ei segaks?»

«Just nimelt!»

Juhataja kargab solvunult üles, tõttab solvunult ukse juurde. Talle kiirustab järele korrapidaja. Juhataja pöörutab uksele:

«Meie teid ei sega, kuid teised hakkavad veel teid segama!»

Poisid puhkevad naerma, Džurinskaja ohkab, Jurjev uurib murelikult midagi aknalaua, ainuüksi Halabuda vaatleb kõigutamatult seinaplakateid.

«Noh, mis siis ikka, sõidame,» ütleb Jurjev. «Kas homme tuleme, Ljubov Saveljevna?»

Džurinskaja vaatab mulle nukralt otsa.

«Ärge tulge,» palun ma.

«Aga kuidas siis?»

«Milleks te tulete? Mind te millegagi abistada ei saa, ainult lööme aega surnuks mitmesuguste juttudega.»

Jurjev jätab pisut solvunult hüvasti. Ljubov Saveljevna surub minul ja poistel tugevasti kätt ning küsib:

«Ega te ei karda? Ei?»

Nad sõidavad linna.

Me läheme õuele. Ilmselt jagatakse lõunat, köögist kantakse magamistubadesse boršikatlaid. Kostja Vetkovski sikutab mind käisest ja näerab: Mitka ja Vitka on peatanud kaks poissi, kes kannavad kastrulit.

«Kas siis nõndaviisi tohib teha?» noomib Mitka. «No küll on need aga inimesed! Kas sa siis ei mõista, kas sa oled mõni inimesesööja või?»

Ma ei taipu järsku, milles on asi. Kostja tõstab kahe sõrmega ühe Kuriaži leivaagaia käist. Poisil on ühe kaela all leib, mille koorik on pooleni ära kistud. Kostja raputab ehmunud poisi käist: kogu käis on boršine, see tilgub ja on kuni olani kaetud kapsa- ning peeditükkidega.

«Ja näed!» Kostja on naerust lämbumas, ka meie ei suuda end tagasi hoida: rusikasse on pigistatud liha- tükke.

«Aga teine?»

«Samuti!» naerab Mitka. «Nad õngitsevad boršist liha... Sel ajal kui viivad... Kuidas sul pole häbi, klooit, käänanud ometi käisedki üles!»

«Oi, raskusi tuleb siin, Anton Semjonovitš!» ütleb Kostja.

Minu poisid on kuhugi laiali valgunud. Lahke mai-päike on kummardunud kloostrimäe kohale, aga mägi ei vasta temale sooja naeratusega. Minu kuiutluses jaguneb maailm läbipaistva horisontaalse tasapinnaga kahte ossa: ülal on sinisest särast küllastunud taevas, lõhnava õhk, päike, lindude lend ja kõrgete rahulike pilvede harjad. Taeva äärtele, mis on laskunud vastu

maad, on riputatud kauged majaderühmad, hubased salud ja kuhugi kaduv lõbus siuglev jõgi. Mustad, rohelist ja ruuged nurmed on nagu enne pidu korralikult laotatud päikese kätte. Kas see kõik on hea või halb, kes seda teab, kuid seda on meeldiv vaadata, see näib lihtne ja armas, tahab muutuda selge maipäeva üheks osaks.

Aga minu jalge all on Kurjaži reostatud pind, vanad müürid, mis on läbi imbunud higi, viiruki ja lutikate haisust, igipõlised pappide patustamised ja kodutute verdtilkuv mustus. Ei, see pole muidugi mitte maailm, see on lihtsalt välja mõeldud!

Ma hülgun mööda kolooniat, mulle ei lähene keegi, aga koloniste sigineb rohkem. Nad vaatlevad mind kaugelt. Ma astun magamistubadesse. Neid on palju, ma pole suuteline kujutlema, kus lõpuks pole magamistube, mitukümmend maja, majakest, kõrvalehitust on neid täis tuubitud. Magamistubades on praegu palju koloniste. Nad istuvad kokkukuhjatud kaltsuhännikuil, voodite paljail põhjalaudadel või raudvitsatel. Istuvad, asetanud käed lõhkikärisenud püksipõlvede vahele, ja seedivad toitu. Kuski tapetakse täisid, nurkades on kaardimängijate rühmad, teistes lõpetatakse külma borši söömist nõgiseist kastruleist. Minule ei pöörata mingisugust tähelepanu, mind pole olemas selles maailmas.

Ühes magamistoas küsitlen ma poiste rühma, kas minu imestuseks vaatab pilte vanast «Niva'st»:

«Selgitage, palun, poisid, kuhu teie padjad on kadunud?»

Kõik tõstavad näod minu poole. Teravaninaline poiss asetab vabalt minu pilgu alla oma peene iroonilise näo.

«Padjad? Teie olete seltsimees Makarenko? Jah? Anton Semjonovitš?»

«Jah.»

«Te käite siis siin ringi, vaatate?»

«Käin, vaatan...»

«Homme kella kahest siis...»

«Jah, kella kahest,» katkestan ma, «aga sa siiski ei vastanud mu küsimusele: kus on teie padjad?»

«Olgu siis peale, me jutustame teile, hüva?»

«Ta osutab lahkesti peaga ja vabastab koha määrdu- nud, paigatud madratsil.

Ma võtan istet.

«Kuidas on sinu nimi?» küsin ma.

«Vanja Zaitšenko.»

«Oled kirjaoskaja?»

«Ma olin neljandas klassis läinud aastal, aga sel talvel... te arvatavasti teate... meil polnudki õppetööd.»

«Noh, hüva... Aga kus siis ikkagi on padjad ja linad?»

Vanja heidab hallides silmades süttiva huumoriga kiiresti pilgu kaaslastele ja istub lauale. Tema pruun kaapanäss toetub mu põlvele. Kaaslased istuvad tihedasti vooditele. Nende seas tunnen ma äkki ära ümaramäolise Malikovi.

«Ja sinagi oled siin?»

«Hmhh... See on meie kamp! See on Timka Odarjuk, aga see on Iljaa... Fonarenko, Iljaa.»

Timka on punapealine, tedretähniline, silmad ilma ripsmeteta ja naeratus ilma eelarvamusteta. Iljaa on valgeks näoga, kahvatu, vistrikuline, kuid silmad on ehtsad: pruunid, pingsate tugevate lihastega. Vanja Zaitšenko libistab pilgu üle kaaslaste peade läbi peaaegu tühja magamistoa ja algab summutatud, vandeseltslasliku häälega:

«Te küsite, kus on padjad, jah? Aga mina ütlen otsekohele: pole patju, ja kõik!»

Ta naerab äkki helisevalt ja laotab harali aetud sõrmedega käsi. Ka teised naeravad:

«Meil on siin lõbus,» ütleb Zaitšenko, «sellepärast et on väga naljakas! Pole patju... Olid algul, aga siis... vuhh!... ja polegi enam!»

Ta naerab uuesti.

«Punapea heitis magama, padi pea all, aga ärkas ilma padjata... vuhh!... ja oligi läinud!»

Zaitšenko vaatab lõbusate pilusilmadega Odarjukile otsa. Naeruga laskub ta seljakile ja tõukab tugevamini jalaga mu põlve.

«Anton Semjonovitš, te ütlete, et olgu padjad, kõik on vaja kirja panna, eks ole tõsi? On vaja üle lugeda ja kirja panna, tõsi? Ja millal kellelegi välja anti ja kõik.

Aga meil ei pane keegi isegi inimesi kirja, patjadest rääkimata. Ei keegi!... Ega loendata... Ei keegi!...

«Kuidas see siis nõnda on?»

«Aga väga lihtsalt, on nõnda! Te mõtlete, et keegi on kirja pannud, et siin elab Iljaa Fonarenko? Ei keegi! Keegi ei teagi! Ja mind ei tea ka keegi! Oo! Teate teate...? Meil on palju naisuguseid: elab siin, aga nad läheb jalle kuhugi mujale elama, ja siis tuleb jalle siia. Aga vaadake, kas te arvate, et Timkat keegi sinu kutsus? Ei keegi! Isse tuli ja elab.»

«Tahendab, talle meeldib siin?»

«Ei, ta tuli siia kaks nädalat tagasi. Ta põgenes Bogoduhhovi kolooniast. Teate, ta tahtis tulla Gorki kolooniasse.»

«Aga kas siis Bogoduhhovis ka seda teatakse?»

«Oh jaa! Teavad kõik! Aga kuidas siis muidu!»

«Miks ainult tema üksinda põgenes siia?»

«Mis kellelegi meeldib, loomulikult. Paljudele poisidele ei meeldi kõva kord. Teil, kõneldakse, on naisuguseid kord «just nii», pasun hüaab — mine jookse, püsti üks, kaks, kolm. Mõistate? Ja siis — tööle. Meil samuti poisid naisugust asja ei taha...»

«Nad põgenevad ära,» ütles Malikov.

«Kurjaažlased?»

«Hmhh! Kurjaažlased põgenevad ära... Igasse maailma-kaarde. Nad ütlevad nõnda: «Kes Makarenkot pole näinud? Temal on vaja aumärke saada, aga meie peame töötama?» Nad jooksevad kõik laiali.»

«Kuhu?»

«Kas on vähe kohti, kuhu? Ohoo! Missugusesse kolooniasse aga tahad.»

«Aga teie?»

«Noh, meil on oma kamp,» tõttas Zaitšenko lõbusalt seletama. «Meie kambas on neli inimest. Kas teate mis? Meie ei varasta. Meie ei salli seda. Ja ongi kõik! Ainult Timka... noh, temagi ei võta endale mingi hinna eest, aga kambale...»

Timka punastab voodis heasüdamlikult ja püüab vaadata minule otsa läbi häbelike, sulgivate laugude.

«Noh, kamp, nägemiseni,» ütlen ma. «Tahendab, hakkame siis koos elama!»

Kõik vastavad mulle: «Nägemiseni,» ja naeratavad.

Ma lähen edasi. Niisiis, neli on juba minu poolel. Kuid peale nende on ju veel kakssada seitsekümmend kuus, võib-olla enamgi. Zaitšenkol on arvatavasti õigus: sin on inimesed üles kirjutamata ja loendamata. Mind huvitas äkki õud selle hirmsa loendamatu arvu ees. Kuidas ma võisin küll nõnda kergemeelselt tormata sellesse otse hukutavasse üritusse? Kuidas võisin ma riskida mitte ainult oma eduga, vaid terve kollektiivi eluga?

Senikaua kui see arv 280 esines paberile kirjutatud kolme numbril näol, näis mulle mu jõud võimsana, läna aga, kui need kakssada kaheksakümmend asetsevad rämpase laagrina minu poiste tühise salga ümber, tekkis mul külm tunne kuskil diafragma läheduses ja isegi jalgades hakkasin tundma ebameeldivat ärevat nõrkust.

Keset õue lähenesid mulle kolm noorukit. Nad olid umbes seitsmeteistkümmene aasta vanused, nende pead olid isegi pügatud, jalas terved saapad. Ühel oli võrdlemisi uus pruun pintsak üll, aga pintsaku all mingisuguse toiduga määratud kortsus särk; teine oli nahkkuues, kolmas puhtas valges särgis. Pintsaku omanik pani käed pükste taskuisse, kallutas pea õlale ja hakkas äkki mulle näkku vilistama tuntud taaruvat «Odessa» motiivi, asetades nähtavale valged ilusad hambad. Ma märkasin, et tal on suured segased silmad ja punased kahukad kulmud. Kaks teist seisis kõrval teineteisel õlgade ümbert kinni hoides ja suitsetasid paberossi, heites seda keelega ühest suunurgast teise. Meie rühmale lähenes mitu kurjaažlaste kogu.

Punapea pilutas ühte silma ja ütles valjusti:

«Makarenko, tähendab, jah?»

Ma peatusin tema ees ja vastasin rahulikult, püüdes kõigest jõust oma näoga mitte midagi väljendada:

«Jah, see on mu nimi. Aga kuidas on sinu nimi?»

Punapea hakkas midagi vastamata uuesti vilistama, vidukil silmaga mind ainiti silmitsedes ja teist jalga kõngutades. Äkki pööras ta järsult selja, tõstis õlad üles ja läks vilistamist jätkates minema, jalgu laialt hargitades ja käsi sügavale taskutesse surudes. Tema

sõbrad suundusid talle järele, teineteist emmates nagu varemgi, ja venitasid kõrvulukustavalt:

Uitasin ma, pojuke,
uitasin linnades...

Meid ümbritsevad kujud jätkasid minu vaatlemist, üks ütles vaikselt teisele:

«Uus juhataja...»

«Üks kurat kõik,» vastas teine niisama tasa.

«Mõtlete, millest alata, seltsimees Makarenko?»

Vaatasin ringi: mustasilmne noor naine naeratab. Na ebaharilik on siin näha lumivalget pluusi ja ranget musta kaelasidet.

«Mu nimi on Guljajeva.»

Tean, see on õmblustöökoja instruktor — ainuke parteiliige Kurjažis. Teda on meeldiv vaadata: Guljajeva hakkab täidlaseks muutuma, kuid tal on alles painduv piht, läikivad mustad lokid, samuti noored, ja temast hoovab alles kulumata vaimujõudu. Ma vastan lõbusalt:

«Alakem siis koos.»

«Oh ei, ma olen teile halb abiline. Ma ei oska.»

«Ma õpetan teid.»

«Noh, hüva... Ma tulin teid kutsuma tüdrukute juurde, te ei ole nende juures veel olnudki. Nad ootavad teid... Koguni hirmsasti ootavad. Ma võin pisut uhkustada: tüdrukud olid siin minu mõju all — neil on isegi kolm kommunistlikku noort. Lähme.»

Me suundusime keskmise kahekorruselise hoone poole.

«Te talitasite väga hästi,» kõneleb Guljajeva, «et nõudsite kogu personali vallandamist. Ajage kõik kuni viimseni minema, kellestki ärge hoolige... Ja mind ajage kah minema.»

«Ei, teie suhtes oleme juba kokku leppinud. Ma just loodan teie abile.»

«Noh, vaadake, et pärast ei kahetse.»

Tüdrukute magamistuba on väga suur, selles asetseb kuuskümmend voodit. Ma olen rabatud: igal voodil on vaip, tõsi küll, vanavõitu ja kehv. Vaipade all on linad. Isegi padjad on olemas.

Tüdrukud on meid tõesti oodanud. Nad on rietatud kantud, lapitud sitskleitidesse. Kõige vanem tüdruk on aasta viieteistkümnene.

Ma ütlen:

«Tervist, tüdrukud!»

«Noh, näete, tõin teie juurde Anton Semjonovitši, te tahtsite ju teda näha.»

Tüdrukud tervitavad sosinal ja lähenevad meile tasahiljakesi, teel voodeid kohendades. Mul hakkab millegiparast väga kahju neist tüdrukuist, tahaksin hirmsasti leha neile kas või väikestki rõõmu. Nad istuvad voodeile meie ümber ja vaatavad mind areldi. Ma ei suuda kuidagi mõista, mispärast mul neist nii kahju on. Võib-olla sellepärast, et nad on kahvatud, et neil on veretud huuled ja ettevaatlikud pilgud, aga võib-olla sellepärast, et neil on paigatud kleidid. Mul välgatab mõte: ei tohi tüdrukuil lasta kanda niisugust rämpsut, see võib kogu eluks haava jätta.

«Jutustage, tüdrukud, kuidas te elate?» palun ma neid.

Tüdrukud vaikivad, vaatavad mulle otsa ja naeratavad ainuüksi huultega. Ma näen äkki selgesti: ainult nende huuled oskavad naeratada, kuid tegelikult pole tüdrukuil aimugi, mis on tõeline elav naeratus. Ma vaatlen aeglaselt kõiki nägusid, suunan pilgu Guljajevale ja küsin:

«Te teate, et ma olen kogenud inimene, kuid siin ma ühte asja ei mõista.»

Guljajeva tõstab kulme:

«Mis asi see siis on?»

Otse minu vastas istuv tõmmu tüdrukuke nii lühikeses roosas seelikukeses, et kogu aja on ta põlved näha, ütleb äkki mulle silma pilgutamata otsa vaadates:

«Tulge kiiremini meile oma gorkilastega, sellepärast et siin on väga ohtlik elada.»

Ja ma mõistsin kohe, milles on asi: selle tõmmu tüdruku näol, tema tardunud silmades, suu meeletu hirmu tõmbustes elab hirm, ehtne tavaline kabuhirm.

«Nad on ära hirmutatud,» ütlen ma Guljajevale.

«Neil on raske elu, Anton Semjonovitš, neil on väga raske elu...»

Guljajeval tulevad pisarad silma ja ta läheb ruttu akna juurde.

Ma käin tüdrukutele otsustavalt peale:

«Mis te kardate? Jutustage!»

Algul areldi, üksteist taga tõugates ja asendades, siis aga avameelselt ja tapva üksikasjalisusega jutustavad tüdrukud mulle oma elust.

Võrdlemisi ohutuna tunnevad nad ennast ainult magamistoas. Välja õuele kardetakse minna, sest poisid jälitavad neid, näpistavad, kõnelevad rumalusi, piiluvad käimlasse ja avavad selle ukse. Tüdrukud nälgivat sageli, sest neile ei jäeta sööklasse toitu. Poisid haaravad toidu käest ja viivad oma magamistubadesse. Söögitassimine magamisruumidesse on keelatud ja köögipersonal ei luba seda teha, kuid poisid ei tee köögipersonalist väljagi, viivad kastrulid ja leivad minema, tüdrukud aga ei suuda seda teha. Nad tulevad sööklasse ja ootavad, aga siis üteldakse neile, et poisid on kõik juba ära viinud ja pole enam midagi süüa, vahel antakse ainult natuke leiba. Ja sööklaski on ohtlik istuda, sest, siia jooksevad poisid ja kaklevad, nimetavad neid libudeks ja veel hulleminigi, ja tahavad neile õpetada mitmesuguseid sõnu. Poisid nõuavad nende käest veel mitmesuguseid asju müümiseks, kuid tüdrukud ei anna; siis jooksevad nad nende magamistuppa, haaravad vaiba või padja või midagi muud ja viivad linna müüa. Pesu pesta sõandavad tüdrukud ainult öösiti, kuid nüüd on öösigi ohtlikuks muutunud: poisid luuravad pesuköögis ja teevad niisuguseid asju, mida ei julge rääkida. Valja Gorodkova ja Manja Vassilenko läksid pesema, aga siis tulid tagasi ja nutsid kogu öö, aga hommikul võtsid kätte ja põgenesid kolooniast ei teadku. Üks tüdruk kaebas juhatajale, aga kui ta tervel päeval käimlasse läks, püüti ta kinni ja määriti töö nägu kokku... sellesamaga noh... käimlas. Nüüd jutustavad kõik, et elu läheb teiseks, aga teised poisid jällegi kõnelevad, et niikuinii ei tule sellest midagi välja, sellepärast et gorkilasi on väga vähe ja niikuinii kihutatakse nad laiali.

Guljajeva kuulas tüdrukuid, pilku minu näolt pööra-

mata. Ma naeratasin mitte niivõrd temale, kuivõrd tema silma valatud pisaraile.

Tüdrukud lõpetasid oma kurva jutustuse ja üks neist, keda kõik nimetasid Smenaks, küsis mult tõsiselt:

«Ütelge, kas võib nõukogude korra ajal olla nõnda?»

Ma vastasin:

«See, mis teie jutustasite, on suur häbematus, ja nõukogude korra ajal ei tohi olla niisugust häbematus. Möödub mõni päev, ja kõik muutub siin. Te hakkate elama õnnelikult, keegi ei solva teid, ja need kleididki viskame minema.»

«Mitme päeva pärast?» küsis mõtlikult aknal istuv valgepäine tüdruk.

«Täpselt kümne päeva pärast,» vastasin mina.

Ma hulkusin mööda kolooniat kuni pimeduse tulekuni ja minus tormitsesid kõige raskemad mõtted.

Kõige vanemal ümmargusel väljakul, mida piirasid kolmesaja-aastased süllapaksused müürid, luitunud tobeda katedraaliga keskel, vohasid reostatud maa igal ruutmeetril võiduka umbrohuna pedagoogilised probleemid. Viltu vajunud vanas tallis, mis oli kõrini uppunud sõnnikusse, lehmalaudas, mis kujutas endast vaestemaja kümme konnale lehmatoogu vanapiigale, kogu majandusõuel, ammu hävitatud aia purustatud raudtaral, kogu mind ümbritseval maa-alal torkasid silma sotsiaalse kasvatuse kuivanud varred. Kuid kolonistide magamistubades ja nende läheduses tühjades personali kortereis, nõndanimetatud klubides, köögis, sööklas, kiikusid nendesamade varte otsas lopsakad mürgised viljad, mida ma olin sunnitud alla neelama kõige lähemal päevil.

Koos mõtetega läks minus liikvele viha. Ma hakkasin endas tundma tuhande üheksasaja kahekümnenda aasta raevu. Minu selja taga ilmus äkki nähtavale meelestu vihkamise ahvatlev deemon. Oleks tahtnud otsekohe, aega viitmata, paigalt lahkumata võtta kellelgi kraest kinni, toppida ninapidi haisvaise hunnikuisse ja lompidesse, nõuda kõige esmasemaid toiminguid... ei, mitte pedagoogikat, mitte sotsiaalse kasvatuse teooriat, mitte revolutsioonilist kohustust, mitte kommunistlikku paatost, ei, ei, — tavalist tervet mõtet, tava-

list põlastatud väikekodanlikku ausust. Raev lämmitas mul hirmu ebaedu ees. Hetkeks tekkinud ebakindluse hood hävitäs halastamatult see lubadus, mis ma olin tüdrukuile andnud. Need mõnikümme heidutatud vaikset kahvatut tüdrukut, kellele ma nii mõtlema tult garanteerisin inimliku elu kümne päeva pärast, said minu hinges äkki minu oma südametunnistuse esindajaiks.

Vähehaaval pimenes. Koloonias polnud valgustust. Kloostri müüridelt ronis katedraalile süngel asjalik hämarus. Kõigis nurkades, pragudes, kangialustes kohmitseksid kodutud, kuidagi õhtusooki ahmides ja oomajale asudes. Ei naeru, ei laulu, ei julget häält. Vahel kostis summutatud urisemist, laiska harjumuspärase tülitemist. Ühel kaotsiläänud astmetega magamis- ja trepil ronisid kaks joobnut ja söimlesid igavalt ning ropult. Neid vaatasid hämarusest vaikiva põlastusega Kostja Vetkovski ja Volohhov.

3. ELU-OLU

Teisel päeval kell kaks kirjutas Kurjaži juhataja üleolevalt alla võimu üleandmise ja kogu personali vallandamise aktile, istus voorimehele ja sõitis minema. Vaadates, tema kaugenevat kukalt kadestasin ma selle inimese koiduna säravat õnne: ta on nüüd vaba nagu varblane, keegi ei visanud talle isegi mitte kiviga tagant järele.

Mul pole niisuguseid tiibu, sellepärast liigun ma raskelt Kurjaži maiste isiksuste hulgas ja mul on rinnus valu.

Vanka Šelaputin on valgustatud maipäikesest. Ta särab hämmeldusest ja naeratusest nagu briljant. Koos temaga tahab särada vaskne kell, mis on kinnitatud kiriku seina külge. Kuid kell on vana ja must, ta on suuteline ainult ähmaselt grimassitama päikese käes. Peale selle on ta puruks löödud, ja kuidas Vanka püüabki, ei saa kellast midagi mõistlikku välja meelitada. Kuid Vankal on vaja helistada üldkoosoleku signaali.

Ebameeldiv, raske, imev vastutustunne on oma loomult ebamõistlik. Ta norib iga pisiasja pärast, ta püüab pugedes tungida pisimassegi prakku, kükitab seal ning väriseb õelusest ja rahunemise. Senikaua kui Šelaputin helistab, on see tunne kella küljes kinni: kuidas võib seda lubada, et niisugused näotud helid kajavad koloonia kohal?

Minu kõrval seisab Vitka Gorkovski ja uurib tähelepanelikult mu nägu. Ta viib pilgu kloostri värava juures olevale kellatornile, tema silmaterad tõmbuvad äkki tumedaks ja laienevad, tosin kuradikesi vahib sealt murelikult välja. Vitka kõhutab pead selga ajades kuulatult naerda, punastab pisut ja kõneleb kähisedes:

«Kohe organiseerime selle, ausõna!»

Ta tõttab kellatorni juurde ja teel korraldab Volohhoviga mingisuguse lendnõupidamise. Ent Vanka sunnib vana tornikella juba teist korda kõhima ja naerab:

«Kas nad ei saa aru või? Helistan ju, et küllalt saab!...»

Klubi — see on endine soe kirik. Kõrged võredegaknad, tolm, ja kaks utermargi ahju. Altari poolringis auklikul kõrgendikul on verevaene lauake. Hiina tarkus, mis tõendab, et parem on istuda kui seista, ei loia Kurjažis tunnustamist: istuda pole klubis millelegi. Kurjažlased, muide, ei kavatsegi istuda. Vahel vaatab uksest sisse pulstunud pea ja poeb otsekohe peitu; õuel hulguvad kolme-nelja-inimeselised salgad ja plinlevad lõunasöögi ootuses, mis kodusõja olude tõttu jääb täna hiljaks. Kuid kõik see on pleeb: Kurjaži tsivilisatsiooni tõelised tõukejõud on kuskil varjul.

Kasvatajaid pole. Ma tean nüüd juba, milles asi seisab. Öösi ei olnud meil mitte väga magusat und pioneeritoa kõvadel laudadel ja poisid jutustasid mulle haravaid lugusid Kurjaži elust-olust.

Neljakümnel kasvatajal oli koloonias nelikümme tuba. Poolteise aasta eest olid nad need toad võidukalt täitnud mitmesuguste kultuuriesemetega, kootud linikutega ja kohalikku laadi otomanidega. Oli neil teisigi ardeid, portatiivsemaid ja ühelt omanikult teisele üleminekuks sobivamaid. Just need väärtused hakkasid ülemineka Kurjaži kasvandike valdusse kõige lihtsamal

teel, mis oli juba vanas Roomas tuntud murdvarguse nime all. See klassikaline omandamisvorm levis Kurjažiis niivõrd laialdaselt, et kasvatajad kiirustasid üksteise võidu viimaseid kultuuriesemeid linna viima ja nende kortereisse jäi erakordselt tagasihoidlik möbleering, kui võib lugeda mööbluks «Izvestija» numbrit, mis oli laotatud pörandale ja täitis pedagoogidel valvekorra ajal voodi otstarvet.

Et aga Kurjaži kasvatajad olid harjunud värisema mitte ainult oma varanduse, vaid ka oma elu ja isiksuse puutumatuse pärast, siis omandasid nelikümmend kasvatajate tuba lühikese aja jooksul sõjaliste bastionide ilme, mille seinte vahel pedagoogiline personal ausalt veetis ettenähtud korrapidamistunnid. Ei varem ega pärast seda oma elus pole ma kunagi näinud niisuguseid võimsaid kaitsevahendeid, nagu olid seatud Kurjaži kasvatajate korterite akende, uste ja teiste avaste ette. Päratud haagid, tohutud raudkangid, sälkudega ukraina poldid, vene poolepuudased lukud rippusid tervete kobaratena raamide ja lukuplaatide küljes.

Eelkoondsalga saabumise hetkest peale ei näinud ma enam ainsatki kasvatajat. Seepärast oli nende vallandamisel eneselgi sümboolse toimingu iseloom; isegi nende kortereid võtsin ma kui tinglikke märke, sest inimlikku olelust neis kortereis meenutasid ainult viinapudelid ja lutikad.

Minust vilksatas mööda keegi Ložkin, väga ebamäärase väljuse ja vänuvusega inimene. Ta tegi katset tõestada mulle oma pedagoogilist suutlikkust ja jada Gorki-nimelisse kolooniasse, et «teie juhtimisel ka edaspidi noorsugu progressile vastu viia». Tervelt pool tundi käis ta minu ümber ja lobises mitmesugustest pedagoogilistest peensustest:

«Siin on laostumine, täielik laostumine! Näete, teie helistate, aga nemad ei tule. Aga mispärast? Ma ütlen: on vaja pedagoogilist lähenemist. Professor Sokoljanskil on täielik õigus, kui ta ütleb: on vaja tingimuslikku käitumist, aga kuidas on võimalik tingimuslik käitumine, kui, vabandage, ta varastab ja keegi ei takista teda? Minul on neile oma lähenemisviis ja nad pöördu-

vad alati minu poole ja austavad mind, aga ometigi... Ma olin kaks päeva ämma juures — jäin haigeks — siis nad võtsid aknaklaasid eest ära ja varastasid kõik viimaseini tühjaks, ma jäin paljaks nagu emahust sündinu, muukeses pealissärgis. Aga mispärast, küsite? Noh, võta sellelt, kes sinusse halvasti suhtub. Kuid miks sa võtad sellelt, kes sinusse hästi suhtub? Ma ütlen: on vaja pedagoogilist lähenemist. Ma kogun poisid kokku, kõnelelen nendega korra, teise, kolmanda, mõistate? Äratan neis huvi, ja hüva. Annan ülesandekese. Ühes taskus on seitse kopikat rohkem kui teises, aga kokku on kakskümmend kolm kopikat, kui palju on kummaski? Kavalasti mõeldud, eks ole tõsi?»

Ložkin pilutas kavalasti silmi:

«Noh, ja mis siis?» küsisin ma viisakusest.

«Ei, aga vaat ütelge teie, kui palju on?»

«Mis kui palju?»

«Ütelge, kui palju on kummaski taskus?» käis Ložkin peale.

«Tähendab, te tahate, et mina ütleksin?»

«Nojah, ütelge, kui palju on kummaski taskus?»

Kuulge, seltsimees Ložkin,» vihastusin ma, «kas te olete kuskil õppinud?»

«Aga kuidas siis. Ainult rohkem eneseharimise teel. Kogu mu elu on eneseharimine, aga loomulikult pedagoogilistes tehnikumides või seal instituutides pole mul juhus olnud käia. Ja ma ütlen teile: meil on siin küllalt olnud ka niisuguseid, kes olid kõrgema haridusega, üks oli koguni lõpetanud stenograafia kursused ja teine oli jurist, aga annad talle niisuguse ülesandekese... Või jällegi: kaks venda said päranduse...»

Mis see siis siin on... kas seesama stenograaf ongi kirjutanud sinna seinale?»

Tema kirjutas, tema neh... Kõiki tahtis stenograafaringi tõmmata, aga kui paljaks varastati, ütles ta: «Ei taha mina töötada niisuguses ebakultuuris,» ja ei juhtinudki ringi, vaid tegi ainult kasvatustööd...»

Klubis ahju lähedal rippus kartongitükk ja sellele oli kirjutatud:

„STENOGRAAFIA ON TEE SOTSIALISMILE.“

Ložkin kõneles veel kaua millestki, siis haihtus hoopis tahelepandamatult, ja maletan ainult, et Volohhov ütles talle labi hammaste hüvastijatuks järele:

«Hädavares!»

Klubis ootas meid ebameeldiv ja solvav sündmus. Kurjaažlased ei tulnud uldkoosolekule. Volohhovi silmad vaatasid igatsevalt klubi kõrgeid tühje seinu. Vihast roheline, pingul lõuaparadega Kudlatõi sosistas midagi. Mitka naeratas hämmeldunult ja põlglikult. Ainuuksi Miša Ovtšarenko oli heasadamlikult rahulik ja jätkas midagi ammu alustatut:

«Peaasi, on vaja künda... Ja külvata. Kuidas sa võib nõnda, mõtelge. maikuu on juba käes, hobused seisavad jõude, kõik seisavad!...»

«Ja magamistubadeski pole kedagi, kõik on linnas,» ütles Volohhov ja vandus kuuldavalt, rängalt, habemata minu juuresolekut.

«Senikaua kui nad pole kokku kogunenud, lõuna mitte anda,» tegi Kudlatõi ettepaneku.

«Ei,» ütlesin mina.

«Kuidas ei!» hüüdis Kudlatõi. «Õieti ütelda, mis me siin istume? Põllul on niisugune umbrohi, pole isegi mitte üles küntud, mis see tähendab? Aga nemad kuraldavad siin endile lõunasööke. On's siin päevavaras telerid või kütus?»

Volohhov noolis kuivi vihaseid huuli, varistas õlgu nagu külma käes ja ütles:

«Anton Semjonovitš, lähme meie poole, kõneleme seal.»

«Aga lõuna?»

«Las ootavad, võtku neid kurat. Ja nad on niikuinii linnas.»

Kui pioneeritoas olid kõik istet võtnud, pidas Volohhov järgmise kõne:

«Kas künda on vaja? Kas külvata on vaja? Aga mida kuradit külvata, kui neil pole üldse midagi, isegi kartuleid pole! Kurat nendega, me külvaksime isegi aga pole ju midagi. Siis... see igasugune jälkus, lohik. Kui meie omad siia jõuavad, hakkab häbi, puhtal inimesel pole kuhugi astuda. Ja magamistoad, madratsid, voodid, padjad? Ja ühkonnad? Kõik on palja jala, ja

on pesu? Sööginõud, näete, lusikad — midagi pole! Millest alata? Millestki peab ometi algama?»

Poisid vaatasid mulle otsa tulise ootusega, justkui leksin mina paremini teadnud, millest alata.

Mind ei teinud rahutuks mitte niivõrd Kurjaži poisid, kuivõrd just puhtmateriale töö arvutud üksikud, mis kujutasid säherdust keerukat ja ebaselget gadikku, et sellesse võisid kaduda kõik kolmsada kurjaažlast.

Lasteabiga sõlmitud lepingu alusel pidin saama kaksimend tuhat rubla Kurjaži korrastamiseks, kuid üha nüüd oli näha, et see summa on lihtsalt tilk vett mere vörreldes olemasoleva vajadusega. Mu poistel oli õigus puuduolevate asjade nimistu suhtes. Kurjaži otse mullaadne vacsus ilmnis täielikult, kui Kudlatõi asus inventari vastuvõtmisele. Juhataja tundis asjata muret sellepärast, et üleandmise akt saab ebaväärikad allkirjad. Juhataja oli lihtsalt jõhkard: akt kujunes väga lühikeseks. Tookodades olid mingisugused tööpingid, ja talis seisid mõned tavalised ida-euroopa hobusekronud, ja muud üldse polnudki: ei tööriistu, ei materjale, ei põllumajanduslikku inventari. Armetus, virtsaga üleandatud sealaudas vingus pool tosinat siga. Poisid ei võtnud neid vaadates naerurõkatust tagasi hoida — nii vähe meenutasid meie inglasi need väledad rüblid, kel suur pea tolknes peenikeste jalgade otsas. Ühe kaugemast nurgast kaevas Kudlatõi välja saha ja põmustus nagu mõnd tuttavat kohates. Aga äke oli üha varem avastatud vanas telliskivihunnikus. Koolis leidusid ainult üksikud laua- ja toolijalad ning klassikaliste jäänused — täiesti loomulik nähtus, sest igal talvel on lõpp ja igal peremehel võivad kevadeks jääda väikesed kütusevarud.

Kõik oli vaja osta, valmistada, ehitada. Enne kõiki muid toiminguid oli vaja ehitada käimlad. Pedagoogilise protsessi meetodikas ei kõnelda midagi käimlaist ja tõenäoliselt sellepärast oligi Kurjažis nii kergemeelne labi aetud ilma selle elulise instituudita. Kurjaži klooster oli ehitatud üsna järskude külgedega mäele. Annull lõunapoolisel järsakul polnud müüre ja siit avan-nes üle soostunud kloostritiigi vaade Podvorki küla

õlgkatustele. Vaade oli igas suhtes talutav, korralik ukraina vaade, millest oleks süda ängistunud mis tahes lüürikul, kes on kasvatatud järgmise harmoonia järgi. emad, tared, tüdrukud, mõningane väike lisaannus tiiki ja kirsiaeda. Naudiskledes säherdust kaunist vaadet, taõusid kurjaaõlased podvorkilastele musta tänamatusega, seades nende pilkude ette ainult järsaku äärel istuvate metslaste rivi, kes olid innustatud sotskasvatuse eelarve kohaselt assigneeritud miljonite viimasest ümbermuundamisest produktiks, millest polnud võimalik enam midagi teha.

Minu poisid kannatasid väga mainitud probleemi alal. Mõõa Ovtšarenko saavutas tõsiduse ja veenvuse maksimumi, kui kaebas:

«Mis see siis tööpoolest on? Kuidas me siis nõnda läbi saame? Kas peab siis sellepärast Harkovisse sõitma? Ja millega sa sõidadki?»

Sellepärast seisid juba meie nõupidamise lõpul pioneeritoa uksele kaks podvorki puuseppa, ja vanem neist, khakivärvilises mütsis sõduri välimusega mees, toetas valmisolekuga minu plaani:

«Muidugi, kuidas siis nii võib? Kui inimene juba kord sööb, siis ei saa ta nõnda... Aga mis puutub laudadesse, siis seal Rõžovis on ladu. Te ärge häbenege midagi, münd tunnevad siin kõik, andke määratud summa, teeme niisuguse ehituse, et polnud sihukest munkadelgi. Kui muidugi odavalt soovite, käib voodri laudadestki või, oletame, pindadest, — tuleb küll kerge ehitus, aga teie soovil puhul soovitan poolteisetolliseid või kahetolliseid, siis tuleb ikka nagu parem ja tervisele kohasem: tuul ei puhu peale, on talvel mugavam ja süvel ka päike ei kõrveta.»

Paistab, et esimest korda elus kogesin ma tõelist heldimust, vahtides seda toredat inimest, talve ja suve, tuulte ja mugavuse ehitajat ja organiseerijat. Ja perekonnanimigi oli tal meeldiv — Borovoi. Ma andsin talle virna paberrahasid ja rõõmutsesin veel kord, kuuldes, kuidas ta mahlakalt manitses oma abilist, kopsakat punapõselist noormeest:

«Niisiis ma lähen, Vanja, lähen puumaterjali järele, aga sina hakka pihta. Lippa labida järele, ja too minu

oma kah. Seniks siis tee ühte ja teist, aga inimestele teeme alles ehituse... Ja keegi ehk näitab meile, kuhu ja kuidas...»

Kirgizov ja Kudlatõi läksid naeratades näitama, aga Borovoi mähkis rahad mingisugusesse nartsu ja toetas mind veel kord moraalselt:

«Teeme valmis, seltsimees juhataja, olge lootuses kindel!»

Ma olingi lootuses kindel. Südagi läks kergemaks, me olime endal kaelast raputanud raskepärase, hädise ettevõtmisestaadiumi ja asunud Kurjaõis pedagoogilisele tööle.

Teine küsimus, mille me sel õhtul rahuldavalt lahendasime, kuulus samuti elu-olu valdkonda: taldrikud ja lusikad. Kloostri võlvid refektooriumis, mille seintel vahtisid krohvi alt välja pühakute ja jumalaemade mustad tõsised silmad ja siin-seal torkasid silma nende ondsaks tegevad sõrmed, olid lauad ja pingid, kuid minigeid sööginõusid kurjaaõlased ei tundnud. Volohhov pani pärast pooltunnist askeldust ja diplomaatilisi etendusi tallis Jevgenjevi vanale vankrile ja saatis ta linna ülesandega osta nelisada paari taldrikuid ja niisama palju puulusikaid.

Värvavast väljasõitmisel võtsid Jevgenjevi pikkvankrit vastu terve jõugu vaimustatud kilked, kallistused ja käepigistused. Poisid tajusid haistmismeelega tuttava rõõmustava tuule juurdevoolu ja kargasid värava juurde. Välja kargasin minagi ja sattusin silmapilkselt käppade vahele Karabanovile, kes hiljaaegu oli omandanud harjumuse näidata minu rinnakorvil oma jõudu.

Seitsmes koondsalk Zadorovi komando all oli saabunud kohale terves koosseisus ja minu teadvuses muutus salapärase ohtlike kurjaaõlaste jõuk äkki tillukeks tühiseks ülesandekeseks, millele oleks keeldunud austust avaldamast isegi Ložkin.

Oli nauding raskel, segasel minutil kohata kõiki oma töölisfakultetlasi: põhjalikku raskepärast Buruni, Semjon Karabanovit, kelle kuuma musta kire taustal oli nõnda meeldiv eraldada teaduse kootud peent ornamendi, Anton Brattšenkot, kelle avar hing oskas nüüdki mahtuda kitsaie veterinaarala raamidesse, rõõmsat

üllast Matvei Beluhhinit, tõsist teraskõva Ossadtšit, Veršnjovi — intelligenti ning tõsist tõetsijat, tõmmu-
nahkset arukat Marusja Levštšenkot, Nastja Notševna-
jat, «Irkutski kubernerit poega» Georgijevskit, Šneide-
rit, Krainikut, Golossi, ja lõpuks mu lemmikut ning
ristipoega, seitsmenda koondsalga komandöri Aleksan-
der Zadorovit. Vanemad seitsmenda koondsalga liikmed
olid juba lõpetamas töölisfakulteeti ja meil polnud
kahtlust, et ka ülikoolis arenevad asjad hästi. Muide,
meie silmis olid nad rohkem kolonistid kui üliõpilased,
ja nüüd polnud meil aega kaua tegelda nende õppe-
edukuse arvestamisega. Pärast esimesi tervitusi me
võtsime uuesti istet pioneeritoas. Karabanov ronis laua
taha, istus tugevamini toolile ja ütles:

«Me teame, Anton Semjonovitš, siin on asi selge: kas
lõika loorbereid või kao majast! Sellepärast me õkva
tulimegi!»

Me jutustasime töölisfakultetlastele meie esimesest,
tänaest päevast. Töölisfakultetlased tõmbasid kulmu
kõrtsu, vaatasid abitult ringi, nagistasid toolidega
Zadorov vaatas mõtlikult aknast välja ja tõmbas silmad
pilukile:

«Aga ei... jõuga ei tohi praegu midagi teha: liiga
palju on.»

Burun kehtas puudaseid õlgu ja naeratas:

«Mõistad, Saška, pole midagi palju! Sülitä sellele pal-
jule! Mitte palju, aga... kurat teda teab, pole lihtsalt,
millest kinni võtta. Palju, ütlesid sa, aga kus nad on?
Kus? Kellest sa kinni haarad? Neid on vaja kuidagi...
samane... ühte hunnikusse koguda. Aga kuidas sa nad
kokku kogud?»

Tuli sisse Guljajeva, kuulas meie kõnelusi, vastas
naeratusiga Karabanovi kahtlustavale pilgule ja ütles:

«Kõiki ei kogu te mingi hinna eest kokku! Ei mingi
hinna eest!»

«Küllap me veel näeme!» vihastus Semjon. «Kuidas ei
mingi hinna eest? Kogume kokku! Kui just mitte kaks-
sada kaheksakümmend, siis sada kaheksakümmend ikka
tulevad. Küllap näeme. Mis siin veel istuda?»

Töötati välja järgmine tegevusplaan. Kohe anda
lõunasöök. Kurjaažlased olid korralikult näljased, kõik

ootasid magamistubades lõunat. Kurat nendega, las õgi-
vad! Aga lõuna ajal käia kõigil mööda magamistube ja
agiteerida. Tuleb ütelda neile lurjustele: tulge koos-
olekule, kas te olete inimesed või ei? Tulge! Teid, jäti-
seid, see ju huvitab, teil algab uus elu, aga teie roomate
laiali nagu keldrikakandid. Ja kui mõni kargab ninna,
ei tule temaga purelema hakata. Paremini on ütelda
nõnda: sa oled kangeline siin boršikatla juures, aga
tule koosolekule ja ütle, mis tahad. Ja see on kõik. Aga
pärast lõunasööki helistada koosolekule.

Köögiukse juures istusid mitukümmend kurjaažlast,
kes ootasid lõunasöögi jagamist. Miška Ovtšarenko sei-
sis uksele ja õpetas sedasama punapead, kes eile tundis
huvi minu perekonnanime vastu:

«Kui inimene ei tööta, siis pole temale ka mingisugust
õiki ette nähtud, aga sina seletad mulle: on ette näh-
tud! Mitte midagi pole sulle ette nähtud. Mõistad, sõ-
ber? Sa pead sellest hästi aru saama, kui sa oled aju-
dega inimene. Ma võib-olla ehk annangi sulle, aga siis
see, mu kullake, on minu heast tahtest. Sellepärast, et
ei ole seda ära teeninud, mõistad, sõber? Iga inimene
peab teenima, aga sina, kullake, mõistad, oled päeva-
varas, ja sinule pole midagi ette nähtud. Võin sulle
almust anda, ja see on kõik.»

Punapea vaatas solvunud metslooma pilguga Mišale
otsa. Ta üks silm ei näinud ja üldse oli punapea näos
eilsest peale toimunud suuri muudatusi: selle näo mõ-
ningad detailid olid tunduvalt suurenenud mahus ja
omandanud sinaka varjundi, ülahuul ja parem põsk
olid verrega märdunud. Kõik see andis mulle õiguse
pöörduda Miška Ovtšarenko poole tõsise küsimusega:

«Mis see tähendab? Kes teda on ehtinud?»

Kuid Miška naeratas soliidset ja kahtles küsimuse
õiges püstitamises:

«Mis õigusega te minult küsite, Anton Semjonovitš?
See pole mitte minu lõust, vaid sellesama Hovrahhi oma.
Ja mina toimetan omi asju, omade asjade kohta võin
ma anda täpse aruande teile kui meie juhatajale. Voloh-
nov ütles: «Seisa uksele, ja et poleks mingisugust jõlku-
mist köögi vahet!» Mina asusin kohale ja seisan. Kas
ajasin mina teda taga või läksin mina tema juurde

magamistuppa või norisin temaga? Las Hovrahk õige ise ütleb: nad longivad siin ilma tegevuseta ringi, võib-olla on ta lolli peast millegi otsa lennanud.»

Hovrahk hakkas äkki nuuksuma, vangutas Miška suunas pead ja avaldas oma seisukoha:

«Hüva! Näljaga piinate juba küll, hüva, aga on's sul õigust näkku lüüa? Sa mind ei tunne? Hüva, sa õpid mind veel tundma!...»

Tollal polnud veel välja töötatud põhimäärustik agressori kohta ja ma olin sunnitud mõtlema. Selletaolisi segaseid juhtumeid oli esinenud ka ajaloos ja neid oli alati lahendatud suure vaevaga.

Ma meenutasin Napoleoni sõnu pärast Enghien printsi tapmist: «See võis ju olla kuritegu, kuid see polnud viga.»

Ma pidasin ettevaatlikult keskmist joont:

«Mis õigus sul oli teda lüüa?»

Endiselt naeratades ulatas Miška mulle pussi:

«Näete, see on puss. Kust mina selle võtsin? Ma ehk varastasin selle Hovrahki käest? Siin oli suuri jutuajamisi. Volohhov ütles: kõiki mitte kedagi lasta! Mina pole sellelt kohalt lahkunud, aga tema tuli pussiga ja ütleb: lase läbi! Mina loomulikult ei lase, Anton Semjonovitš, aga tema muudkui vastu: lase, ja tikub aga peale. Noh, ma tõukasin teda. Niisamuti, kergesti, vaid sakalt tõukasin, aga tema, tola säherdune, vehib ja vehib pussiga. Tema ei suuda sellest aru saada, mis sugune on kord. Täiesti nagu tolv...»

«Sa siiski peksid teda... otse veriseks... Sinu rusikad?»

Miša vaatas oma rusikaid ja sattus hämmeldusse.

«Rusikad muidugi on minu omad, kuhu ma nad ikka pean panema. Ainult et ma ei lahkunud oma kohalt. Nagu Volohhov ütles, nõnda ma ka paigal seisin. Aga tema muidugi vehkis seal nagu va tobu...»

«Ja sina ei vehkinud?»

«Aga kes mul võib vehkimist keelata? Kui ma seisan postil, võin ma kuidagi jalgu vahetada või, ütleme, kui mul pole kätt vaja sel küljel, võin ma kuidagi teisele poole pöörduda. Aga ta tükis ise peale, kes on selles süüdi? Sina, Hovrahk, pead ikka taipama, kus sa

käid! Ütleme, tuleb rong... Kui näed, et rong tuleb, siis astu kõrvale ja vaata. Aga kui sa seisad teel oma pussiga, siis rongil loomulikult pole aega kõrvale pöörata, ja sinust jääb ainult loik järele, ja see on kõik. Või kui masin töötab, pead sa ettevaatlikult lähenema, sa pole ju enam väike!»

Miša seletas seda Hovrahkile hea, koguni pisut heldinud häälega, parema käega veenvalt ja arukalt žestikuleerides, näidates, kuidas võib tulla rong ja kus peab sel ajal seisma Hovrahk. Hovrahk kuulas teda vaikides ja tähelepanelikult, veri tema põskedel hakkas juba kuivama maipäikese kiirte all. Rühm töölisfakulteetlasi kuulas tõsiselt Miša Ovtšarenko kõnet, andes au Miša raskele positsioonile ja tema väidete malbele mõtetarkusele.

Meie keskustelu ajal tuli juurde kurjaažlasi. Nende nägudest märkasid ma, kuidas nad olid võlutud Miša rangeist süllogismidest, mis nende silmis olid seda enam asjakohased, et kuulusid võitjale. Ma märkasid heameelega, et oskan mõndagi lugeda oma uute kasvandike nägudelt. Mind huvitasid eriti vaevu tabatavad kahjuröömu tunnused, mis hakkasid nagu mahahõõrdunud telegrammimärgid väljatama mustusekihtide alt ja olid borsiga määratud. Ainult oma kamba ees seisva Vanja Zaitšenko koonule oli kahjurööm kirjutatud avalikult suurte eredate tähtedega nagu peoloosungil. Vanja pani käed püksivärvli vahele, asetaski paljad jalad harki ja vahtis naerdes tähelepanelikult Hovrahkile näkku. Äkki hakkas ta paigal tammuma ja isegi mitte ei kõnelnud, vaid ümises laulda, ajades sirgu poisiliku rühika piha:

«Hovrahk!... Tuleb välja, et sulle ei meeldi, kui antakse mööda lõugu? Ei meeldi, eks ole tõsi?»

«Sina ole vait, ritsikas,» ütles Hovrahk süngelt ja ilmetult.

«Ahaa!... Ei meeldi!» Vanja näitas Hovrahki suunas sõrmega. «Peksti nagu segi, ja ongi kõik!»

Hovrahk tormas Zaitšenko kallale, kuid Karabanov jõudis asetada kae tema õlale ja Hovrahki õlg langes madalale, virildades kogu ta pintsakusse rõivastatud linnamehe kuju. Muide, Vanja ei kohkunudki. Ta nih-

kus ainult Miša Ovtšarenkole lähemale. Hovrahk vaatas Semjonile näkku, vedas suu viltu ja rabas enda lahti. Semjon naeratas heasüdamlikult. Hovrahhi heledad ebasõbralikud silmad tegid terve ringi ja pörkasid uuesti kokku Vanja endiselt tähelepaneliku ning lõbusa pilguga. Hovrahk sattus ilmselt ähmi: ebaedu ja üksindus, äsja põsel kuivanud veri, Miša äsja lausunud sententsid ja Karabanovi naeratus nõudsid mõningat aega analüüsimiseks, seepärast oli tal seda raskem loobuda vihatud tühisest Vanjast ja kustutada oma säherdune harjunult võitmatu, niisugune hävitav, jultunud jonn. Kuid Vanja võttis selle jonniga vastu kõikvõimsa sarkasmiga:

«Küll sa oled hirmus kohutav!... Mul ei tule täna undki peale!... Lihtsalt olen kohkunud, ja kõik! Ja kõik!»

Nii gorkilased kui ka kurjaažlased hakkasid valjusti naerma. Hovrahk sisistas:

«Lurjus!» ja valmistus mingisugusele erilist laadi vargapoisihüppele.

Ma ütlesin:

«Hovrahk!»

«Noh, mis on?» küsis ta üle öla.

«Tule minu juurde!»

Ta ei kiirustanud minu käsu täitmisega, silmitsedes mu saapaid ja käsi harjumuse kohaselt taskuisse surudes. Oma tahte raudsele külmusele lisandasin ma pisut süsinikku:

«Tule lähemale, ütlen sulle!»

Meie ümber vakatasid kõik ja ainult Petka Malikov sosistas kohkunult:

«Ohoo!»

Hovrahk liikus minu poole huuli torutades ja püüdis mind segadusse ajada ainitise pilguga. Kahe sammu kaugusel peatus ta ja hakkas jalga nõtkutama nagu eilegi.

«Seisa valvel!»

«Kuidas, valvel ka veel?» torises Hovrahk, kuid ajas end siiski sirgu ja vedas käedki taskutest välja, kuid parema asetas koketeerivalt puusa, sõrmi ettepoole laiali ajades.

Karabanov võttis ta käe puusast.

«Pojuke, kui on öeldud «valvel», siis hopakki tant-sima ei hakata. Pea püsti!»

Hovrahk liigutas kulmusid, kuid ma nägin, et ta oli juba küps. Ma ütlesin:

«Sa oled nüüd gorkilane. Sa pead austama kaaslast. Nooremate kallal vägivalda sa enam ei tarvita, eks ole lösi?»

Hovrahk liigutas asjalikult ripsmeid ja naeratas alahuule mingisuguse miniatuurse sabakesega. Minu küsimuses oli rohkem ähvardust kui õrnust ja ma nägin, et Hovrahk oli sellele asjaolule pannud juba täpse *nota bene*. Ta vastas lühidalt:

«Võib kah.»

«Mitte «võib kah», vaid «just nii», kurat võtaks!» hakkas helisema Beluhhini mažoorne tenor.

Matvei pööras ilma tseremooniata Hovrahhi õlgadest ümber, sapsas kahelt poolt tema allalastud kätele, heitis täpselt ja osavasti käe tervitusasendisse ja lausus selgesti:

«Just nii, ei tarvita vägivalda nooremate kallal! Kordal!»

Hovrahk ajas suu pärani:

«Mispärast te, poisid, mulle siis nõnda peale hüppate? Mis ma siis õige ära olen teinud? Pole ju midagi teinud. Tema andis mulle mööda molu — fakt! Mina pole midagi teinud...»

Kurjaažlased, äärmiselt haaratud kõigest toimunust, nihkusid lähemale. Karabanov haaras Hovrahhi õlgadest kinni ja lausus tuliselt:

«Sõber! Mu kullake, sa oled ju arukas inimene! Miška seisab valvepostil, tema ei kaitse omaenda huvisid, vaid ühiseid. Lähme õige tammikusse, ma seletan sulle...»

Ümbritsetud eetiliste probleemide harrastajate pärast, eemaldusid nad tammikusse.

Volohhov andis käsu lõunasöök välja jagada. Juba ammu Miša selja tagant paistnud koka valges mütsis vurruline pea noogutas sõbralikult Volohhovile ja kadus. Vanja Zaitšenko sikutas tarmukalt kogu oma jõuku käisest ja hakkas ägedasti sosistama:

«Kas näete, valge mütsi on pähe pannud! Kuidas seda peab mõistma? Timka! Sa mõtle!»

Timka langetas punastades silmad ja ütles:

«See on ju tema oma müts, ma tean.»

Kell viis toimus üldkoosolek. Kas aitas töölisfakultetlaste agitatsioon või tuli see millestki muust, aga kurjaažlasi kogunes klubisse üsna rohkesti. Ja kui Volohhov pani uksele Miša Ovtšarenko, ja Ossadtši ping Šelaputin hakkasid kirja panema kohalolijaid, alustades pedagoogilises töös möödapääsmatut kasvatatavate objektide loendamist, murdsid uksest sisse hilistujad ja küsisid erutatult:

«Aga kes end kirja ei pannud, kas neile öhtul süüa antakse?»

Endine kirik mahutas vaevu seda inimmaailma hulka. Altarikõrgendikult vaatasin ma kodutute massile, jahmusin nii selle ulatusest kui ka armetust väljendusrikkusest. Harva kerkisid jõugus esile huvitavad, elavad näod, kuuldus inimlikke sõnu ja avalat lapse-likku naeru. Tüdrukud surusid end vastu tagumist ahju ja nende keskel valitses kohkunud vaikimine. Mustjas rāpases «satrite», pulstunud soengute ja roostelõhnade meres seisis surnud ümmarguste laikudena osavõtmatud, primitiivsed, lahtiste suudega, karedate pilkudega, paklast lihastega näod.

Ma jutustasin lühidalt Gorki kolooniast, tema elust ja tööst. Kirjeldasin lühidalt meie ülesandeid: puhtust, tööd, õpinguid, uut elu, uut inimlikku õnne. Nad elavad ju õnnelikul maal, kus pole isandaid ega kapitaliste, kus inimene võib kasvada vabaduses ja areneda rõõmsas töös. Ma väsisin ruttu, sest mind ei toetanud kuula-jate elav huvi. Oli umbes nõnda, nagu oleksin ma pöördunud kappide, tünnide, kastide poole. Ma teatasin, et kasvandikud peavad organiseeruma salkadeks, igas salgas kakskümmend inimest, palusin nimetada neliteist nime komandöride määramiseks. Nad vaikisid. Ma palusin esitada küsimusi — nad vaikisid samuti. Kõrgendikule tuli Kudlatõi ja ütles:

«Õieti ütelda, kuidas teil pole omieti häbi? Te õgite leiba ja õgite kartuleid, ja boršigi, aga kes on siis kohustatud teie eest tööd tegema? Kes on kohustatud?»

Aga kui ma teile homme ei annagi lõunat? Kuidas siis on?»

Sellelegi küsimusele ei vastanud keegi midagi. Üldse rahvas» säilitas vaikuse.

Kudlatõi vihastus:

«Siis teen mina ettepaneku homsest päevast peale töötada kuue tunni kaupa — tuleb ju külvata, kurat teid võtaks! Kas hakkate tööle?»

Keegi hõikas kaugest nurgast:

«Hakkame!»

Kogu jõuk pöördus kiirustamatult hääle suunas ja õgendas uuesti ähmaste nägude joone.

Ma vaatasin Zadorovile otsa. Ta hakkas vastuseks minu hämmeldusele naerma ja pani mulle käe õlale:

«Pole viga, Anton Semjonovitš, see läheb mööda!»

4. «KÕIK ON HÄSTI»

Me jändasime hilise ööni, katsudes kurjaažlasi organiseerida. Töölisfakultetlased käisid mööda magamistube ja äratasid uuesti kasvandikud üles, püüdes moodustada salku. Hulkusin minagi mööda magamistube, võttes endaga mööduriistana kaasa Gorkovski. Meil oli vaja kas või silma järgi ära määrata esimesed kollektiivi tunnused, kas või harvadeski kohtades leida sotsiaalse liimi jälgi. Gorkovski kirtsutas pimedas magamistoas erksalt nina ja küsis:

«Noh? Mis seltskond siis siin on?»

Ei seltskonda ega peaaegu üksikolendeidki olnud magamisruumides. Kurat neid teab, kuhu nad olid laiali roninud, need kurjaažlased. Me küsisime kohalolijailt, kes elab selles toas, kes kellega sõbrutseb, kes on siin halb, kes hea, kuid vastused ei rõõmustanud meid. Enamik kurjaažlasi ei tundnud oma naabreid, isegi harva teadsid nimesid, parimal juhtumil nimetasid hüüdnimesid: Kõrv, Pooltald, Putukas, Autojuht, või meenutasid väliseid tunnuseid.

«Sellel koikul on rōugearmiline, aga sellel — kes Valkišt siia kupatati.»

Mõningais paigus me tunnetasime ka nõrku sotsiaalse liimi lõhnu, kuid see ei liiminud ühte mitte seda, mis meile oli vaja. Ööseks oli mul siiski kujutus Kurjaži koostisest.

Mõistagi olid need ehtsad kodutud, kuid need polnud nii-ütelda klassikalised kodutud. Millegipärast on meie kirjanduses ja meie intelligentsi hulgas tekkinud kujutus kodutust kui mingisugusest baironlikust kangelasest. Kodutu — see on eelkõige nagu mingi filosoof, ja sealjuures väga teravmeelne, anarhist ja hävitaja, varganägu ja veendunud igasuguste eetiliste süsteemide vastane. Hirnutatud ja virisejad pedagoogilised tegelased on sellele kujule lisandanud terve valiku enam või vähem uhkeid sulgi, mis on katkutanud sotsioloogia, refleksioloogia ja meie teiste rikaste sugulaste sabadest. Usuti sügavalt, et kodutud on organiseeritud, et neil on oma juhid ja distsipliin, terve varga-ameti strateegia ja sisekorrareeglid. Kodutuile ei keelatud isegi mitte spetsiaalseid teaduslikke termineid: «iseteekkeline kollektiiv» jne.

Ilma selletagi ilusat kodutu kuju ehtisid vene ja välismaiste väikekodanlaste hardad tööd edaspidi veelgi enam. Kõik kodutud on vargad, joodikud, liiderdajad, kokainistid ja süfiliitikud. Kogu maailma-ajaloos on ainult Peeter Esimesele külge poogitud nõnda palju surmapatte. Omavahel üteldes on kõik see tugevasti aidanud lääne-euroopa keelepeksjail septseda meie elust kõige ogaramaid ja vihastavamaid anekdoote.

Aga samal ajal... elus pole midagi selletaolist.

Tuleb otsustavalt kõrvale heita teooria alaliselt eksisteerivast kodutute ühiskonnast, mis täitvat meie tänavad mitte üksnes oma hirmsate kuritegudega ja maailaliste rõivastega, vaid ka oma ideoloogiaga. Nõukogude tänavaanarhistidest romantiliste laimujuttude septsedjad pole märganud, et pärast kodusõda ja nälga on miljonid lapsed kogu maa suurimate pingutustega päästetud lastekodudesse. Rõhuval enamikul juhtumel on kõik need lapsed juba ammu suureks kasvanud ja töötavad nõukogude tehastes ja nõukogude asutustes. Teine küsimus on, kuivõrd pedagoogiliselt valutult kulges nende laste kasvatamise protsess.

Tunduval määral nendesamade romantikute süü läbi on arenenud lastekodude töö väga vaevaliselt, tihtilugu välja viies Kurjaži tüüpi asutusteni. Seepärast mõnined poisikesed (jutt on ainult poistest) läksid väga sageli välja tänavale, kuid sugugi mitte selleks, et pidasid tänavaelu endale kõige sobivamaks. Mingisugust erilist tänavaideoloogiat neil polnud, vaid nad lahkusid lootuses sattuda paremasse kolooniasse või lastekodusse. Nad kulutasid kogumispunktide, sotsiaalse kasvatus, lasteabide ja komisjonide künniseid, kuid kõige enam armastasid nad niisuguseid paiku, kus oli lootusi liituda meie ülesehitustööga, kõrvale pääsedes meie pedagoogilise mõju õnnistusrikkusest. Viimane õnnestus neil harva. Visa ja epesekindel pedagoogiline vennaskond ei lasknud nii kergesti oma käppade vahelt neile kuuluvaid ohvreid ega kujutlenud üldse inimest ilma eelkäiva töötlemiseta sotsiaalse kasvatus poolt. Sel põhjusel oli enamik põgenikke sunnitud teiskordselt alustama pedagoogilise protsessi piinateid mõnes teises koloonias, millest, muide, võis jälle ära joosta. Kahe koloonia vahel kulges nende väikeste kodanike biograafia muidugi tänavail, ja kuna neil printsiipiaalsed ja moraalsed küsimustega tegelemiseks polnud aega, harjumusi ega kirjutuslauda, siis on loomulik, et näiteks söögiküsimuse lahendasid nad nii amoraalselt kui ka aprintsiipiaalselt. Teistelgi aladel ei taotlenud tänavaelanikud oma talitlustes täpset vastavust kõlb-lusõpetuse formaalsetele põhialustele; kodutuil pole üldse kunagi olnud kalduvust formalismile. Omades mingit kujutlust otstarbekohasusest, eeldasid kodutud oma hingesügavuses, et nad lähevad mööda sirget teed metallisti- või autojuhikarjääri poole, et selleks on vaja ainult kahte asja: kõvemini kinni hoida maakera karmast, kuigi selleks tuleb haarata kas või naiste käekottide ja meeste portfelli järele, ja end lähemale pesitada mõnele garaažile või mehaanikatöökojale.

Meie teaduslikus kirjanduses on olnud mitugi katset koostada rahuldav inimloomuste liigitamise süsteem; seejuures on üpris vaeva nähtud sellega, et seal oleks kodutuilegi varutud vastav ebamoraalne ja defektiivne koht. Ent kõigist klassifikatsioonidest pean ma kõige

õigemaks seda, mille koostasid praktiliseks tarvitamiseks Harkovi kommunaarid-dzeržinskilased.

Kommunaaride tööhüpoteesi järgi jagunevad kõik kodutud kolme sorti. «Esimene sort» — need on niusugused, kes võtavad kõige aktiivsemalt osa oma horoskoobi koostamisest, peatumata ühegi ebameeldivuse ees, kes metallitöölise ideaali jahil on valmis kleepuma reisijatevaguni mistahes osa külge, kes enam kui ükski teine omavad maitset reisijate- ja kiirrongide tuulispeade suhtes ja keda sealjuures sugugi ei ahvatle restoranvagunid, magamistarbed ega vagunisaatjate viisakus. Leidub inimesi, kes püüavad mustata neid rändureid, väites, et nad kihutavad raudteedel Krimmi hurmavate lõhnade või Sotši vete pärast. See pole õige. Neid huvitavad peamiselt Dnepropetrovski, Donetsi ja Zaporozje gigandid, Odessa ja Nikolajevi aurikud, Harkovi ja Moskva käitised.

Kodutute «teine sort», kes paistab silma paljude väärtuste poolest, ei oma siiski seda õilsate kõlbelisteomaduste buketi, mis on esimesel. Nad otsivad samuti, kuid nende pilgud ei pöördu põlastusega kõrvale tekstiilikäitistest või nahavabrikust, nad on valmis leppima isegi puidutöötlemis-töökodadega, veel halvemgi — nad on suutelised tegelema kartonaažiga, lõpuks ei häbene nad ravimtaimigi koguda.

«Teine sort» sõidab samuti, kuid eelistab trammitagapuhvrit, ja talle on teadmata, missugune ilus jaam on Žmerinkas ja missugused karmid kombid on Moskvas.

Kommunaarid-dzeržinskilased eelistasid alati oma kommuuni meelitada «esimest sorti» kodanikke. Selle pärast täiendasid nad oma ridu, arendades agitatsiooni kiirrongides.

Kuid Kurjažis ei olnud ülekaalus «esimene sort» ega koguni «teinegi», vaid «kolmas». Kodutute maailmas, samuti nagu õpetlaste maailmas, on «esimest sorti» väga vähe, pisut enam on «teist», aga rõhuv enamuse on «kolmandat sorti»: rõhuv enamuse ei jookse kuhugi ega otmidagi, vaid annab oma lapseliku hinge õrnad kroonlehed lihtsameelselt sotsiaalse kasvatusorganiseeriva mõju hoolde.

Kurjažis sattusin ma just «kolmanda sordi» peasoonel. Need lapsed loetlevad oma lühikestes elulugudes samuti kolme-nelja lastekodu või kolooniat, aga vahel hoopis enamgi, vahel isegi kuni üksteist, kuid see pole küll enam nende enda parema tuleviku poole püüdluse, vaid Hariduse Rahvakomissariaadi rahva loominguiste püüdluste tulemus, püüdluste, mis on sageli niivõrd udused, et kõige vilunumgi kõrv pole suuteline eraldama, kus algab või lõpeb reorganiseerimine, tihendamine, hõrendamine, täiendamine, koondamine, avardamine, likvideerimine, taastamine, laiendamine, tüpi-seerimine, standardiseerimine, evakueerimine ja reevakueerimine.

Ja kuna minagi saabusin Kurjaži reorganisaatorlike kavatsustega, siis pidi mindki siin vastu võtma seesama ükskõiksus, mis on iga kodutu ainuke kaitsepoos haridusrahva pedagoogilise pasjansi vastu.

Nüri ükskõiksus oli pikaajalise kasvatusprotsessi tulemus ja teataval määral tõestab see pedagoogika suurt jõudu.

Enamik kurjaažlasi oli kolmeteist- kuni viieteist-aastases vanuses, aga nende nägudele olid mitmesugused atavismid jõudnud juba jätta sügavaid jälgi. Eelkõige torkas nende juures silma igasuguse sotsiaalse elomendi täielik puudumine, hoolimata sellest, et juba sündimisest alates olid nad kasvanud «sotsiaalse kasvatus» tähe all. Ürgne vegetatiivne siirus paistis läbi igast nende liigutusest, kuid see polnud lapse otsekohesus, kes puhtsüdamlikult reageerib kõigile elunahtustele. Nad ei tundnud mingisugust elu. Nende horisont piirnes toiduainete nimestikuga, mille poole neid kiskus unise ja sünge refleksiga. Õgimiskatla juurde tuli tungida läbi teiste samasuguste metsloomakeste jõugu — see oli kogu ülesanne. Vahel lahendus see rohkem, vahel vähem õnnelikult, nende isikliku elu pendel ei tundnud teisi kõikumisi. Kurjaažlased varastasid vahetu mõju korras ainult neid esemeid, mis tõepoolest olid lohakile jäetud või mille kallale tormas kogu nende jõuk. Nende laste tahte olid ammu alla surunud vanemate poiste, nõndanimetatud «puukide» vägivald, võmmud, söimusõnad, mis olid lõõnud

rikkalikult öitsele sotsiaalse kasvatuse mittevastupanu ja «endadistsipliini» pinnasel.

Samal ajal polnud need lapsed sugugi mitte idioodid, tegelikult olid nad tavalised lapsed, keda saatus oli pannud uskumatult rumalasse olukorda: ühelt poolt olid neilt võetud kõik inimliku arenemise hüved, teiselt poolt kisti nad eemale ka lihtsa olemasoluvõitluse päästvaist tingimustest, andes neile pihku küll halva ent ometi igapäevase toiduannuse.

Selle põhimassi taustal eraldusid mõningad teist laadi rühmad. Selles magamistoas, kus elas Hovrah, asus ilmselt «puukide» staap. Meie omad jutustasid et neid oli tükki viisteist ja et peaosa etendas neil Korotkov. Korotkovi ennast polnud ma veel näinud, ja üldse veetsid need kasvandikud suurema osa ajast linnas. Jevgenjev, leidnud nende keskel vanu sõpru, kinnitas, et kõik nad on tavalised linnavargad, et kolooniat vajavad nad ainult korterina. Vitka Gorkovski ei nõustunud Jevgenjeviga:

«Mis vargad nemad ka on? Sulid!...»

Vitka jutustas, et Korotkov, Hovrah, Perets, Tšurilo, Podnebesnoi ja kõik teised tegutsevad just koloonias. Algul olid nad kasvatajate korterid, töökojad ja laad paljaks varastanud. Üht-teist võis varastada ka kasvandikelt: esimeseks maiks olid paljudele kasvandikud välja antud uued saapad ja Gorkovski sõnade järgi oli saapad nende peamine tegevusala. Peale selle tegutsesid nad külas, aga üks või teine koguni maanteel. Koloonia asus suure Ahtörka maantee ääres.

Vitka kissitas äkki silmi ja hakkas naerma:

«Aga teate nüüd, mis nad, lurjused, on välja mõelnud? Jõnglased kardavad neid, otse värisevad; vaat mis nad siis teevad, need organisaatorid, mõistate! Nad nimetavad neid jõnglasi «kutsikateks». Igaühel on mitu «kutsikat». Neile ütlevad nad hommikul: mine, küll tahad, aga õhtul too. Kes varastab — küll rongides, küll turgudel, aga rohkem on niisuguseid — kus nad seal ikka varastavad — kes rohkem kerjavad. Seisavad tänavail, sillal, Rõžovis. Ütlevad, et rublat kaks-kolm korjavad päevas kokku. Tšurilol on kõige paremad «kutsikad», toovad viis rubla päevas. Ja neil on oma

normgi. veerand osa «kutsikale», aga kolmveerand — peremehele. Oo, ärge seda vaadake ühtigi, et neil pole midagi magamistubades. Neil on olemas ülikonnad ja on raha, ainult kõik on ära peidetud. Seal Podvorkis on niisuguseid talusid, ja Kaine on maailmas kui palju lahes. Nad hulguvad seal iga öhtu.»

Teise rühma moodustasid sellised nagu Zaitšenko ja Malikov. Lähemal tutvumisel kolooniaga ilmnes, et neid polegi nii vähe, inimest kolmkümmend. Mingi ime tõttu oli neil õnnestunud läbi elu rajuilmade kaasa tuua arvavad silmad, hiilgav poisikeselik agressiivsus ja varske analüüsimisanne, mis võimaldasid neil igasse nähtusse suhtuda sõjaka tülinorimisega. Ma armastan väga seda inimekonna osa, armastan ilu ja hingeliigutuse ülluse pärast, sügava autunde pärast, koguni sellepärast, et nad kõik on veendunud vanapoised ja naistevihkajad. Minu eelkoondsälga esimeste sammude puhul tõstsid need inimesed ninad püsti, tõmbasid endale turritades värsket õhku sisse, hakkasid siis mööda magamistube sagima, ajades sabad selga ja pannes kiirgusse tiirlemisse tähendatud analüüsimisande. Nad kartsid alles avalikult minu poole üle tulla, kuid nende toetus oli siiski kindlustatud.

Sotsiaalsete elementide kolmandale rühmale sattume meie Vitkaga kogemata ja Vitka peatus selle ees nagu setter jänese ees, hämmastusest pead kaotades. Kaugel õue nurgas seisis iidsele müürile toetudes üksik nikerdatud puust verandaga kõrvalehitus. Vanja Zaitšenko ütles sellele ehitusele osutades:

«Ja seal elavad agronoomid.»

«Kuidas agronoomid? Kui palju neid siis on?»

«Neid on neliteist inimest.»

«Nelisteist agronoomi? Miks nii palju?»

«Aga nemad külvasid rukki maha ja elavad nüüd seal...»

Ma haistsin Halabuda lõhna ja lõin veel enam kahtlema:

«Kas te narritate neid nõnda või?»

Kuid Vanja tegi tõsise näo ja raputas veelgi visamalt pead kõrvalmaja suunas.

«Ei, päris agronoomid, küll näete! Nad kündsid ja

külvasid rukki maha! Ja näete — ajas üles! Näete, nii pikk on juba!»

Vitka jäi Zaitšenkole pahameelega otsa vahtima:

«Kas need on need... sinistes särkides? Nad on ju teie kasvandikud! Mis sa ometi jamad?»

«Ei jama!» viiksatas Vanka. «Ei jama. Nad peavad ka atestaadid saama. Niipea kui aga saavad atestaadid, sõidavad kohe minema...»

«Noh hüva, lähme teie agronoomide juurde.»

Kõrvalhoones olid kaks magamistuba. Voodeil, mis olid kaetud võrdlemisi värskete vaipadega, istusid noorukid, tõepoolest sinistes satäänsärkides, korralikult kammitud ja kuidagi eriti vooruslikud. Seintele oli korralikult kinnitatud piltpostkaarte, väljalõikeid ajakirjadest ja puust raamides väikesi peegleid. Aknalauadelt rippusid alla puhtast paberist ehisäärised.

Tõsised poisid vastasid kuivalt minu tervitusele ega avaldanud mingit nõrdimust, kui Vanka Zaitšenko neid vaimustusega meile esitles:

«Vaata need kõik on agronoomid, nagu ma ütlesin! Ja see on peaaagronoom Voskoboinikov!»

Vitka Gorkovski vaatas mulle otsa niisuguse ilmega, nagu poleks meid kutsutud tutvuma agronoomidega vaid kodukäitajatega või veevaimudega, kelle olemasolu Vitka ei suutnud kuidagi uskuda.

«Teate mis, poisid, te ärge solvuge, ainult ütelge, palun, miks teid agronoomideks kutsutakse?»

Voskoboinikov — pikk noormees, kelle näo kahvatu võitles tähtsusega ja kumbki ühteviisi ei suutnud varjata liikumatut, tardunud pimedust — tõusis voodilt toppis suure jõupingutusega käed kitsaisse püksitasku kuisse ja ütles:

«Me oleme agronoomid. Varsti saame tunnistused...»

«Kes teile tunnistused annab?»

«Kuidas kes annab? Juhataja.»

«Missugune juhataja?»

«Endine juhataja.»

Vitka hakkas suure häälega naerma.

«Võib-olla annab veel minulegi?»

«Siin pole midagi pilgata,» ütles Voskoboinikov, «sa

ei taipa midagi, sellepärast ära ka kõnele. Mis sina ka mõistad?»

Vitka vihastus:

«Mina mõistan, et teie olete siin kõik togud. Kõnelge üksikasjaliselt, kes siin siis õieti lolli mängib?»

«Võib-olla sina mängid lolli,» algas Voskoboinikov teravmeelselt, kuid Vitka ei suutnud enam kauem välja kannatada mingisugust tembutamist.

«Jäta, ütlen sulle!... Noh, jutusta!»

Me istusime vooditele. Võitu saades tähtsusest ja voo-
ruslikkusest, vastu pannes ja solvudes, puistates kitside sõnade vahele umbusklikke ja põlglikke grimasse, avasid agronoomid meie ees Halabuda rukki ja nende oma peadpööritava karjääri saladuse. Sügisel oli Kurjažis lootanud mingisugune Halabuda volinik, saanud temalt spetsiaalse ülesande rukist maha külvata. Ta oli veennud viitteist vanemat poissi töötama ja tasunud neile väga heldelt: nad paigutati eraldi hoovimajja, osteti voodid, pesu, vaibad, ülikonnad, palitud, maksti iga-
uhele viiskümmend rubla ja kohustuti pärast töö lõppu välja andma agronoomi diplomid. Kuivõrd kõik lepingupunktid, voodid ja muu, olid osutunud reaalseks, polnud poistel põhjust kahelda ka diplomite reaalsuses, seda enam, et kõik nad olid vähese kirjaoskusega ja ükski neist polnud saanud tööliskooli teisest klassist kõrgemale. See asjaolu poisse siiski just väga ei häir-
nud, ehkki Halabuda volinik oli küll haihtunud Laste-
abi kombinatide eetrisse, kuid tema kohustused oli üllameelselt endale võtnud koloonia juhataja. Eile lah-
kudes oli ta kinnitanud, et diplomid on juba valmis, ainult on vaja nad tuua Kurjaži ja agronoomidele pidu-
likult kätte anda.

Ma ütlesin poistele:

«Poisid, teid on lihtsalt tüssatud! Et saada agronoomiks, on vaja palju õppida, mitu aastat õppida, on olemas niisugused instituudid ja tehnikumid, aga et sinna astuda, on samuti vaja tavalises koolis mitu aastat õppida. Aga teie... Kui palju on seitse korda kaheksa?»

Tõmmu nägus nooruk, kelle poole ma küsimuse huupi suunasin, vastas ebakindlalt:

«Nelikümmend kaheksa.»

Vanka Zaitšenko ohootas ja ajas siirad silmad pärani:

«Oi-oi-oi, agronoomid! Nelikümmend kaheksa! Vant sulle pirukas! Noh, mis te nüüd küll ütlete!»

«Aga mis sina oma nina siia vahele topid? Mis sinu asi on?» käratas Voskoboinikov Vankale.

«Sellepärast, et on viiskümmend kuus!» Vanka kogus kahvatas kirglikust veendumusest. «Viiskümmend kuus!»

«Kuidas siis nõnda?» küsis laiaõlaline, nurgeline noormees, keda kõik kutsusid Svatkoks. «Meile lubati et antakse koht sovhoosis, aga kuidas siis nüüd...»

«Aga seda ju võib,» vastasin mina. «Sovhoosis töötamine on hea asi, ainult et teist ei saa agronoomid, vaid töölised.»

Agronoomid hakkasid voodeil tulisest nõrdimusest hüplema. Svatko kahvatas vihast.

«Te mõtlete, et meie õigust ei leia? Me saame aru, kõigest saame aru! Meid hoiatas ka juhataja, jah! Teil on praegu vaja künda, aga keegi ei taha, sellepärast tähendab, vigurdategi! Ja seltsimees Halabudale rääkige site augu pähe! Ega teie vigurid läbi ei lähe, ei läbi läbi!»

Voskoboinikov pistis käed uuesti püksitaskuisse ja sirutas oma pika keha uuesti laeni.

«Milleks te tulite siia meid lolliks tegema? Meie kõnelesid teadjad inimesed. Kui palju me külvasime ja töötasime! Aga teil on vaja ekspluateerida? Küllalt!»

«On lollikari,» lausus Vitka rahulikult.

«Ma äigan talle vastu vahtimist!... Gorkilased!... Tulid siia teiste turjal liugu laskma!»

Ma tõusin voodilt. Agronoomid suunasid meile vihased, nürid näod. Ma püüdsin võimalikult rahulikult nendega hüvasti jätta:

«See on teie oma asi, poisid. Tahate olla agronoomid — palun... Teie tööd pole meil praegu vaja, tuleme teietagi toime.»

Me suundusime ukse poole. Vitka siiski ei kannatanud seda välja ja kuulutas künniselt energiliselt:

«Aga idioodid olete te siiski.»

See avaldus kutsus agronoomide keskel esile säher-

duse rahulolematuse, et Vitkal tuli trepil kolmas kiirus peale panna.

Pioneeritoas teostas Žorka Volkov nende kurjaažlaste ülevaatust, kes olid mitmesuguste tõdede ja ebatõdede abil eraldatud komandörideks. Ma ütlesin juba varem Žorkale, et sellest ei tule midagi välja, et niisuguseid komandöre pole meil vaja. Kuid Žorka tahtis selles veenduda kogemuste varal.

Esitatud kandidaadid istuvad pinkidel ja sügavad oma paljaid jalgu kogu aja üksteise vastu nagu kärbsed. Žorka sarnleb praegu tiigriga: silmad on tal teravad ja pilluvad sademeid. Kandidaadid käituvad nõnda, nagu oleks neid tassitud siia uut mängu mängima, kuid mängureeglid on segased, vanad mängud on üldse paremad. Nad püüavad vastuseks Žorka kirglikele seletustele delikaatselt naeratada, kuid Žorkat fõõmustab see efekt vähe:

«Noh, mis sa naerad? Mis sa naerad? Kas sa mõistad? Küllalt juba parasiidina elamisest! Kas sa tead, mis asi on nõukogude võim?»

Kandidaatide näod muutuvad süngemaks ja nende põsed, millel varem mängles naeratus, edvistavad habelikult.

«Ma seletan ju teile: kui sa oled komandör, siis peab su käsk täidetama.»

«Aga kui ta ei taha?» puhkeb uuesti naeratusse laia-õlaline linalakk, nähtavasti looder ja molutaja, — tema nimi on Petrušenko.

Kutsutute seas istub ka Spiridon Hovrah. Tema hiljutine jutuaajamine Beluhhini ja Karabanoviga näikse olevat viinud ta heldimusse, kuid praegu on ta pettunud: temalt nõutakse ebatulusaid ja ebameeldivaid komplikatsioone kaaslastega.

Sel õhtul, pärast Žorka kirglike kõnesid ja kurjaažlaste muigavat ükskõiksust, koostasime siiski komandöride nõukogu, panime kirja kõik koloonia elanikud ja koguni tegime valmis homsed töökorraldused. Samal ajal korrastasid Volohhov ja Kudlatõi tööriistu homseks põlluleminekuks. Nii komandöride nõukogul kui ka inventaril oli väga närune ilme ja me heitsime väsimuse ning ebaedu meeleolus magama. Kuigi Borovoi

asus koos abilisega tööle ja mustade mullahunnikut-
ümber eretasid juba värsked laastud, tundus üldse
anne Kurjažis ometi olevat lahendamatu ja tal puudus
see päästev sabake, mida tuleb alguses mõõdapääsmi-
tult sikutada.

Järgmise päeva varahommikul sõitsid töölisfakul-
teetlased Harkovisse. Nagu «komandöride nõukogu»
oli kokku lepitud, anti kell kuus äratuskella. Hoolimata
sellest, et kiriku seina küljes rippus juba uus, ilusa hää-
lega kell, ei avaldanud äratus kurjaažlastesse mingit
mõju. Koloonia korrapidaja Ivan Denisovitš Kirgizov
oma värskes punase käesidemega heitis pilgu mõnda
magamistuppa, kuid tõi sealt kaasa ainult rikutud tuj
Koloonia magas; ainult talli juures askeldas meie eel-
koondsalk, asudes põllule minema. Kahekümne minuti
pärast asus see teele kolme kahehobuseadra ja -äkke
koosseisus. Kudlatõi istus pikkvankrile ja sõitis linnu-
seemnekartuleid hankima. Talle loivas linnast vastu
läbiniiskunud kahvatuid kujusid. Mul polnud jõudu
et neid peatada ja läbi otsida, kõnelda mõõdunud õe-
seikadest. Nad pugesisid takistamatult magamistubades
ja magajate arv koguni kasvas sel viisil.

Eile koostatud ja «komandöride nõukogu» poolt ük-
meelselt heakskiidetud töökorralduse järgi pidid kõik
kurjaažlaste jõud paisatama magamistubade ja õued
koristamisele, maatüki puhastamisele lavade tarvi-
juurviljamaa kaevamisele ümber kloostrimüüri ja
müüri enese lammutamisele. Optimistlike kiirtevälgat-
uste momentidel hakkasin ma endas tajuma uut meel-
divat jõutunnet. Nelisada kolonisti! Kujutlen, kuidas
oleks rõõmustunud Arhimedes, kui temale oleks paku-
tud nelisada kolonisti. Väga võimalik, et ta oleks loo-
bunud isegi tugipunktist oma maailma ümberpöörami-
kavatsuses. Ja kogunisti kakssada kaheksakümmend
kurjaažlastki olid mulle ebatavaline energiahulk pärast
sada kahtkümmend gorkilast.

Kuid see energiahulk aeleb rāpaseis voodeis ega kii-
rusta isegi mitte hommikusöögile. Meil olid juba ole-
mas taldrikud ja lusikad ja kõik see oli võrdlemisi kor-
ralikult asetatud laudadele refektooriumis, kuid Šela-
putin tagus terve tunni kella, enne kui sööklasse ilmu-

id esimesed kujud. Hommikusöök venis kuni kella
kümneni. Sööklas pidasin ma mitu kõnet, kordasin
kümnendat korda, kes on missuguses salgas, kes on
salga komandör ja missugune töö on salgale määra-
tud. Kasvandikud kuulasid mu kõned ära, tõstmata
pead taldrikute kohalt. Need lurjused ei arvestanud
egi mitte seda asjaolu, et neile oli valmistatud väga
rasvane ning maitsev supp ja leivale olid pandud või-
kuubikud. Nad õgisisid ükskõikselt ära supi ja või, toppi-
sid taskuisse leivatükke ja loivasid sööklast välja, lak-
kudes rāpaseid sõrmi ja ignoreerides minu pilke, mis
olid täis Arhimedese lootusi.

Keegi ei lähenenud Miša Ovtšarenkole, kes seisis kiri-
kuesisel, kus tal olid trepiastmeile laiali laotatud uued,
eile ostetud labidad, rehad, luuad. Mišal oli käes uhi-
uus bloknoot, samuti eile ostetud. Sellesse bloknooti
pidi Miša üles märkima, missugusele salgale ja kui
palju on tööriistu välja antud. Mišal oli väga rumal
ilme oma laada kõrval, sest tema juurde ei tulnud
ühtegi inimest. Isegi Vanja Zaitšenko, tema sõpradest
moodustatud kurjaažlaste kümnenda salga komandör,
kellele ma eriti olin lootusi pannud, ei tulnud tööriis-
tade järele ja hommikusöögilgi ei märganud ma teda.
Uutest komandöridest lähenes mulle sööklas Hovrahh,
seisis minu kõrval ja vahtis lõdvalt meist mööduvat
õuku. Tema neljas salk pidi asuma kloostrimüüri
lammutamisele: neile oli Miša varunud kangid. Kuid
Hovrahh isegi ei mäletanud temale usaldatud tööd.
Endiselt lodevalt hakkas ta mulle kõnelema asjadest,
millel polnud mingit seost kloostrimüüriaga.

«Ütelge, kas on tõsi, et Gorki-nimelises koloonias on
keni plikasid?»

Ma pöördusin temast kõrvale ja läksin ukse poole,
kuid ta tuli minuga kõrvu ja jätkas mulle näkku vah-
tides.

«Ja kõneldakse veel, et kasvatajannadki olevat
teil... niisugused... nagu võileivad. Ha-haa, on huvi-
tav, kui tulevad siia! Meil olid siin ka moekad eided...
ainult teate mis? Minu pilku, noh, küll aga kartsid!
Kui ma neile otsa vaatasin, siis löid vast punetama! Aga

millest see tuleb, ütelge mulle, millest see tuleb, et mu pilk on säherdune ohtlik, ütelge?»

«Miks sinu salk tööle ei tulnud?»

«Aga kurat teda teab, mis minul sellega asja! Minu ei tulnud isegi välja!»

«Miks?»

«Pole lusti, ha-ha-haa!»

Ta kissitas kiriku risti suunas silmi:

«Aga meil siin Podvorkis on ka kibedad eided... ha-haa... kui soovite, võin tutvustada...»

Mu viha oli juba eilsest peale lämmatatud tugevamate pidurite surmavast haardest. Sellepärast kasvas minu sisemuses miski järsku ja visalt, kuid oma hing pealispinnal kuulsin ma ainult summutatud kriiksastust ja südameklapid läksid kuumaks. Peas kamandas keegi «valvel» ja tunded, mõtted ja isegi mõttekesed tõttasid õgvendama kõikuma löönud rivi. Seesama «keegi» kaskis rangelt:

«Jäta siia paika Hovrahhi! Kiiresti on vaja se'gitada, miks Vanja Zaitšenko salk ei tulnud hommikusöögile.»

Ja sellepärast ning muudel põhjustel ma ütlesin Hovrahhi:

«Kao mu ligidalt kus kurat!... S...!»

Hovrahhi oli väga rabatud minu kõnetlusest ja lahkus kiiresti. Ma tõttasin Zaitšenko magamistuppa.

Vanka lebas paljal madratsil ja ümber madratsi istukogu, tema seltskond. Vanka pani käe pea alla ja tema kahvatu kõhn käekene näis määrdunud padja taustal puhtana.

«Mis on juhtunud?» küsisin ma.

Seltskond laskis mu vaikides voodi juurde. Odarjuk naeratas pingutusega ja ütles vaevalt kuuldavalt:

«Peksti läbi.»

«Kes peksis?»

Vanja ütles padjalt ootamatult helisevalt:

«Saate aru, keegi peksis! Kujutage ette. Tulid öösi, heitsid vaiba üle pea... peksid mehemoodi! Rin-nus valutab!»

Vanja Zaitšenko helisev hää oli tugevasti vastuolus tema kõhnunud, sinaka näoga.

Ma teadsin, et Kurjaži hoonete hulgast nimetatakse

uhte haiglaks. Seal keset tühje rapaseid tube oli üks, milles elas velskrist vanaeit. Ma saatsin Malikovi tema järele. Uksel pörkas Malikov kokku Šelaputiniga:

«Anton Semjonovitš, seal tuldi masinal, teid otsitakse!»

Suure musta «Fiati» juures seisid Bregel, seltsimees Zoja ja Klamer. Bregel naeratas majesteetlikult:

«Võtsite üle?»

«Võtsin.»

«Kuidas on lood?»

«Kõik on hästi.»

«Päris hästi?»

«Elada võib.»

Seltsimees Zoja vaatas mulle uskumatult otsa. Klamer vaatas igasse külge. Arvatavasti tahtis ta näha minu sajarublaseid kasvatajaid. Meist mõõda kiirustas naisvelsker raugalikku komistlevat traavi Vanja Zaitšenko juurde. Tallist kuuldus Volohhovi pahane kõne:

«Lurjused, inimesed on nad ära rikkunud ja hobusedki on nad ära rikkunud! Ükski paar ei tööta, hobustelegi on vigurid külge õpetanud, lurjused, need pole hobused, vaid libud!»

Seltsimees Zoja punastas, kargles paigal ja keerutas suurt inetut pead:

«See on juba sotsiaalne kasvatus, nagu ma mõistan!»

Ma puhkesin naerma:

«See pole sotsiaalne kasvatus. Inimene ei leia lihtsalt sõnu.»

«Kuidas ei leia?» naeratas Klamer mürgiselt. «Pais-tab, et just leiab.»

«Nojah, algul ei leidnud, aga pärast juba leidis.»

Bregel tahtis midagi ütelda, kuid vaatas mulle teravasti silma ega ütelnud midagi.

5. IDÜLL

Teisel päeval läkitasin ma Kovalile järgmise sisuga telegrammi:

„Gorki koloonia Koval kurendada koloonia arasõitu kasvatajate personalil tulla Kurjaži esimese rongiga täies koosseisus.“

Järgmisel päeval sain ma õhtu eel järgmise vastuse:
„Pole vaguneid kasvatajad sõidavad täna.“

Kurjaži ainuke pikkvanker tõi Rõžovi jaamast kell kaks öösi ära Jekaterina Grigorjevna, Liidia Petrovna, Butsai, Žurbini ja Gorovitši. Arvutuist pedagoogilistest bastionidest valisime neile toad, seadsime korda mingisugused voodid, madratsid tulid osta linnast.

Vastuvõtt oli rõõmuküllane. Šelaputin ja Toska, hoolimata oma viieteistkümnest aastast, suudlesid ja kaelustasid teineteist nagu plikakesed, vingusid ja rippusid jalgu siputades teineteise kaelas. Gorkilased sõitid kohale elurõõmsaina ja värskeina ning nende nägudelt lugesin ma raporti koloonia olukorra kohta. Jekaterina Grigorjevna kinnitas lühidalt:

„Seal on kõik valmis. Kõik on kokku pandud. Vaja on ainult vaguneid.“

„Kuidas on poisid?“

„Poisid istuvad kastide otsas ja värisevad kärsitusest. Ma mõtlen, et meie poisid on suured õnneseenud. Ja tundub, et me kõik oleme õnnelikud inimesed. Aga teie?“

„Mina olen samuti täidetud õnnest,“ vastasin ma tagasihoidlikult, „kuid Kurjažis, paistab, pole enam õnnelikke inimesi...“

„Kuid mis on siis juhtunud?“ küsis Liidotška erutatult.

„Ei midagi hirmsat,“ ütles Volohhov põlglikult, „ainult et meil on jõudu vähe. Ja õieti mitte vähe, sest põllul käib ju töö! Me oleme praegu esimene koondsalk, teine koondsalk ning kuidas aga soovite.“

„Aga siinsed?“

Poisid hakkasid naerma:

„Küllap näete ise...“

Pjotr Ivanovitš Gorovitš surus kaunid huuled kõvasti kokku, silmitses kordamisi poisse, pimedaid aknaid, mind:

„Kas on poisse kiiremini vaja?“

„Jah, nii kiiresti kui võimalik,“ ütlesin ma, „on vaja, et koloonia kiirustaks nagu tulekahjule. Muidu variseb kokku.“

Pjotr Ivanovitš kraaksatas:

„Halvasti kukub välja... teil on vaja sõita kolooniasse, kuigi meil läheks Kurjažis raskeks. Vagunite eest nõutakse väga palju, ei anta mingit hinnaalandust ja üldse jorutatakse. Teil oleks vaja sõita üheks päevaks. Koval läks juba raudteel riidu.“

Me jäime mõttesse. Volohhov kehtas õlgu ja kigatses nagu mõni vanataat:

„Pole viga... Sõitke aga kiiremini, kuidagi ikka tuleme toime... ja ükskõik, ega hullematki tule. Aga meie omad seal ärgu jorutagu.“

Ivan Denissovits muheles rahulikult aknalaua istudes ja vahtis kellaosuteid:

„Aga kahe tunni pärast lähebki rong. Ja missugused on teie õpetussõnad?“

„Minu õpetussõnad? Kurat, mis õpetussõnu siin veel tarvis on! Jõudu muidugi ei tohi pruukida. Teie olete praegu kuuekesi. Kui suudate meie poole pöörata kakskolm salka, on tore. Ainult ärge püüdke tõmmata üks-haaval, vaid salgati.“

„Agitatsioon, tähendab?“ küsis Gorovitš nukralt.

„Agitatsioon, ainult mitte väga abstraktselt. Jututage rohkem kolooniast, mitmesuguseist juhtumest, ülesehitusest. Ja milleks peaksin ma teid õpetama! Silmi avada ei suuda te muidugi nii ruttu, kuid laske ühteist siiski nuusutada.“

Minu peas oli kõige mässavam puder. Mitmesugused mõtted ja kujud hüplesid, tõmbusid kõssi, ronisid, langesid koguni minestusse, ja kui mõni neist vahel kilkaski rõõmsa häälega, hakkasin ma kahtlustama, et see on ebakaines olekus.

On olemas pedagoogiline mehaanika, füüsika, keemia, koguni pedagoogiline geomeetria, koguni pedagoogiline metafüüsika. Küsitakse, milleks ma jätsin siia Kurjaži pimedal ööl need kuus usuvägilast? Ma lobi-sesin nendega agitatsioonist, aga tegelikult arvestasin ise: kurjaažlaste seltskonda ilmub homme kuus kultuurset, tõsist, head inimest. Ausõna, see on nagu lusikatäis mett tõkatitünni... muide, kas siiski tõkati? Armetu keemia, muidugi. Ka keemilist reaktsiooni võib nimetada armetuks, nõdraks, lõputuks. Kui siin on juba vaja keemiat, siis teissugust: dünaamiiti, nitroglütseriini,

üldse ootamatut, kohutavat, veenvat plahvatust, et noolena lendaksid taevasse nii kiriku müürid, «satrid», lapsehinged, «puugid» kui ka agronoomide diplomid.

Omavahel ütelda, ma olin valmis iseennast ja oma eelsalka panema mingisse heasse tünni, — plahvatusjõudu oli meil, ausõna, küllalt! Ma meenutasin tuhande üheksasaja kahekümmendat aastat. Jah, siis alustati tugevamini ja mina ise hõljusin pilvedel nagu Gogoli Vakula, siis ei kartnud ma midagi. Aga nüüd tolknesid peas igasugused lindikesed, millega nagu peaks ehtima pühimat silmakirjateenrit — pedagoogikat. «Olge hea *grande-maman*, lubage üksainus kordki õhku kõmmutada.» — «Palun,» ütleb ta, «kõmmutage, ainult et poisikesed ei solvuks.»

Missugused kärakad need küll oleksid!

«Volohhov, rakenda hobune, sõidan.»

Tunni aja pärast seisin lahtise vaguniakna juures ja vahtisin tähti. Rong oli neljandat sorti, istuda polnud kuskil.

Kas ei põgenenud ma häbiga Kurjažist, kas ei kohkunud ma ise oma dünamiidivarudest? Vaja oleks end rahunstada. Dünamiit on ohtlik asi ja milleks sellega jännata, kui maailmas on olemas minu suurepäraseid gorkilased? Nelja tunni pärast lahkun ma umbsest räpasest võõrast vagunist ja olen nende valitud seltskonnas.

Kolooniasse jõudsin voorimehega, kui päike juba ammu avaldas kahetsust, et tal pole radiaatorit. Kolonistid jooksid minu juurde igast küljest kokku. On need kolonistid või raadiumi emanatsioon? Isegi Galatenko, kes varem oli kategooriliselt eitanud jooksu kui liiklemisviisi, vaatas nüüd sepapaja uksest välja ja trampis äkki jalgteel, vapustades maad ja meenutades tiht kuningas Dareios Histaspese sõjalelevanti. Üldises tervituste, imestuste ja kärsimatute küsimuste melus andis temagi oma osa:

«Kuidas seal on, kas aitab või ei aita, Anton Semjonovitš?»

Kust sulle, Galatenko, on tulnud säherdune mehine, aval naeratus, kust said sa tolle kena muskli, mis nii graatsiliselt kibrutab su alumist laugu, millega oled sa

silmi võidnud — briljantiniga, hiina lakiga või puhta allikaveega? Ja kuigi sinu raskepärane keel liigub alles pikkamisi, ometigi väljendab ta juba tundmusi. Kurat võtku, emotsioonid!

«Miks te siis nii ehitud olete, mis teil on, ball või?» küsisin ma poistelt.

«Justament!» vastas Lapot. «Päris ball! Täna esimest päeva me ei tööta, ja õhtul on «Kirp», — viimane etendus, ja jätame matsidega jumalaga... Aga ütelge, kuidas seal lood on?»

Uutes põlvpükstes ja uutes sametist murumütsides, mis olid eriti selleks valmistatud, et rabada kurjaažlasi, näisid kolonistid pidulikena. Mööda kolooniat tormasid kuuendad koondsalgad, valmistudes etenduseks. Magamistubades, koolis, töökodades, klubiruumides seisisid nurkades kinnilöödud kastid, roguskisse mähitud asjad, lebasid madratsite virnad ja kompsude hunnikud. Kõikjal oli pühitud ja pestud nagu muistegi pidupäevaks. Minu korteris valitses üheteistkümnes koondsalk eesotsas Šurka Ževeliga. Vanaema istus samuti sumadanide otsas; ainult kokkupandava voodi olid poisid talle suuremeelselt jätnud ja Šurka uhkustas selle suuremeelsusega:

«Vanaema ei või nõnda nagu meie. Te nägite? Poisid magavad nüüd kõik rehalas — heintel... isegi parem kui voodis. Aga tüdrukud — vankreil. Aga vaadake ainult seda Nesterenkot, eile alles sai peremeheks, aga täna juba iriseb, tal on heintest kahju. Näete, me andsime temale terve koloonia, aga temal on heintest kahju. Aga kas me oleme vanaema asjad halvasti sisse pakkinud, ah? Mis te ütlete, vanaema?»

Vanaema naeratab alandlikult poistele, kuid tal on nendega lahkarvamusi:

«Pakkisite küll hästi sisse, kuid kus hakkab magama teie koloonia juhataja?»

«Just nii!» hüüab Šurka... «Meie salgas, üheteistkümnendas, on kõige parem hein, orashein. Isegi Eduard Nikolajevitš vandus, ütleb: niisugune hein, kas tohib siin magada? Aga meie magasime, ja pärast seda andsime Vägilasele, — õgib, et küll saab! Me teeme talle aseme, ärge kartke midagi!»

Suurem osa koloniste asetses kasvatajate kortereis, kujutades endast hooldamis- ja pakkimisorganisatsiooni. Liidotška toas oli Koval ja Lapoti staap. Koval, kollane vihast ja väsimusest, istub aknalaua, vehib rusikaga ja kirub raudteelasi:

«Tšinovnikud, bürokraadid, akakid! Ütlen neile, et lapsed — ikka ei usu. Kas peab sulle, ütlen ma, sünnitunnistused esitama või? Aga meie masti inimesed ei ole näinudki sünnitunnistusi. Noh, mis sa talle ütled, kui ta, susi teda võtku, millestki aru ei saa? Ta ütleb: ühe täiskasvanu kohta on ette nähtud üks laps maksuta, aga kui on ainult lapsed... Ma seletan talle, neetule, et mis lapsed ja lapsed sul on, kurat sind võtku, — töökolonia, ja pealegi — need on ju kaubavagunid... Nagu känd! Lõksutab aga pealegi: koorem, seisakud, üür... Tuhnis välja mingisugused seadusedki: kui on hobused, ja kui mööbel — siis niisugune taks, aga kui külvikampaania, siis teissugune. Missugust mööblit siin on? Kas siis sinu arvates kolivad õige mõned väikekodanlased või mis mööblit siin on?... Säherdused jultunud on need ametnikud, on alles jultunud. Istub omaette, risu, ja muudkui jorutab: meie ei tunne mingisuguseid väikekodanlasi ega talunikke, meie tunneme ainult reisijaid või kaubasaatjaid. Ma ütlen temale — klässide seisukohast lähtudes, aga tema mulle otse näkku: kui on olemas tariifide kogumik, pole klässide seisukohal mingit tähtsust.»

Lapot laseb kõrvust mööda nii Koval traagilise jutustuse raudteelastest kui ka minu nukrad jutustused Kurjažist ja käänab kõik lõbusaile kohalikele teemadele, nagu polekski mingisugust Kurjaži, nagu ei tulekski temal mõne päeva pärast olla selle mahajäetud maa komandöride nõukogu esimees. Kuid peagi rökkan minagi koos kõigiga naerda ja unustan samuti Kurjaži. Praegu, vabana jooksvaist töist, on kasvanud ja õitsele puhkenud Lapoti originaalne talent. Ta on suurepärase kollekttsionäär: tema ümber askeldatakse kogu aeg, temasse ollakse armunud, teda usuvad ja kummardavad tolad, veidrikud, vaimust vaevatud, vaimuhaiged ja nurga tagant kotiga löödud. Lapot oskab neid sortida, karpidesse laduda, hellitada ja valida. Tema kätes

mängivad nad peenima iluvarjundiga ja näivad inimtõu huvitavaimate eksemplaridena.

Kahvatule vaikivale ja hämmeldunud Gustoivanile ütleb ta tundeküllaselt:

«Jah... seal on kirik keset õue. Milleks on meile vaja võõrast diakonit? Sina hakkad ise diakoniks.»

Gustoivan liigutab õrnroosaid huuli. Juba enne kolooniat on keegi tema vedelasse hinge poetanud hobuse portsjoni oopiumi, ja sellest peale ei suuda ta kuidagi sellest lahti saada. Ta palvetab õhtuti magamistoas pimedais nurkades ja võtab kolonistide naljad vastu magusa kannatusena. Rataspepp Kozõr pole nii usaldav:

«Milleks te nõnda kõnelete, seltsimees Lapot, issand halasta? Kuidas võib Gustoivan saada diakoniks, kui issand pole temale oma taevaarmu välja valanud?»

Lapot kirtsutab pehmet tedretähnlist nina:

«Mõtlege õige, missugune tähtis asi — taevaarm! Paneme talle selga sellesama hõlsti, justament! Tuleb säherdune diakon, et lust näha!»

«Taevaarm on vajalik,» veenab Kozõr laulva õrna tenoriga. «Taevane valitseja peab oma kätega õnnistama.»

Lapot laskub kükakile Kozõri ette ja pilgutab talle tähelepanelikult ripsmeteta, tursunud laugudega:

«Saa aru: taevane valitseja — see tähendab «valitseb», tähendab võimu... Kas nii?»

«Taevase valitseja käes on võim jah...»

«Aga komandöride nõukogu, mis sa siis sellest mõtled? Kui komandöride nõukogu juba annab õnnistuse, siis seda ma juba mõistan!»

«Komandöride nõukogu, mu kullake, ei või õnnistust anda, tal pole taevast armu,» kallutab pea ühele õlale jutust heldinud Kozõr.

Kuid Lapot paneb käed Kozõri põlvedele ja veenab teda hingestatult ning armulikult:

«Võib, Kozõr, võib! Komandöride nõukogu võib niisugust taevaarmu välja valada, et sinu taevane valitseja ainult maigutab!»

Vana hea Kozõr kuulab tähelepanelikult hingesse tükkivat Lapoti juttu ja on väga lähedal järeleandmisele. Mis olid temale andnud taevane valitseja ja kõik

pühakud? Mitte midagi polnud andnud. Aga komandöride nõukogu on Kozõrile välja valanud reaalsed, head taevaarmu: ta on kaitsnud teda naise eest, andnud valge puhta toa, tuppa voodi, Kozõri jalad kängitsenud tugevatesse kenadesse saabastesse, mis on ömmeldud Gudi esimeses koondsalgas. Võib-olla paradiisis, kui vana Kozõr sureb, on veelgi lootust saada mingit kompensatsiooni issandalt, kuid Kozõri maises elus on komandöride nõukogu absoluutselt asendamatu.

«Lapot, sina oled siin?» vaatab aknast sisse Galatenko sünge lõust.

«Jah. Aga mis siis on?» lõpetab Lapot taevaarmu teema.

Galatenko seab end kiirustamata aknalaua vastu ja näitab Lapotile ääreni täis vihakarikat, millest kerkib inimliku kannatuse aeglane aurupilv. Galatenko suured hallid silmad säravad raskeis, tihedais pisarais.

«Sa ütle talle, Lapot, ütle talle... või muidu ma võin veel tal näo sisse peksta...»

«Kellel?»

«Taranetsil.»

Galatenko märkab mind toas ja naeratab pisaraid pühkides.

«Mis on juhtunud, Galatenko?»

«Kas teil on õigust? Ta mõtleb, et ta on neljanda komandör, aga mis sellest? Temale öeldi — teha Vägilasele latter, aga tema ütleb: teha Vägilasele ja teha Galatenkole kah.»

«Kellele ta ütleb?»

«Seal oma puuseppadele, poistele.»

«Noh ja?»

«Vägilasele latter, et vagunist välja ei hüppaks, aga nad püüdsid minu kinni ja muudkui võtavad mõõtu, ja Taranets ütleb: «Vägilasele vasakule poole, aga Galatenkole paremale poole.»»

«Mis asi?»

«Seesama latter ikka.»

Lapot sügab mõtlikult kõrvatagust, aga Galatenko ootab kannatlikult ja tähelepanelikult, missuguse otsuse teeb Lapot.

«Aga ega sina siis ometi vagunist välja hüppa? Ei või olla!»

Galatenko õiendab akna taga midagi jalgadega ja vaatab siis ise oma jalgu:

«Aga miks ma siis välja hüppan? Kuhu ma siis hüppaksingi? Aga tema ütleb: tehke tugev latter, muidu lammutab vaguni.»

«Kes?»

«Et mina...»

«Aga sa ei lammuta ju?»

«Kas ma's ikka... seesamune... tööpoolest...»

«Taranets peab sind väga tugevaks. Sa ära pane pahaks.»

«Et ma tugev olen, see on iseasi... Aga latrit pole ju selleks vaja.»

Lapot hüppab läbi akna välja ja tõttab asjalikult puusepatöökoja poole, tema järel loivab Galatenko.

Lapoti kollektsioonis on ka Arkadi Užikov. Lapot peab Arkadit eriti haruldaseks eksemplariks ja jutustab temast siira õhinaga:

«Niisugust nagu Arkadi võib kogu elus näha küll ainult üht. Ta ei lähe minust kümmet sammu eemale, kardab poisse. Ja magab mu kõrval ja lõunastab.»

«Armastab sind?»

«Justament! Ainult et äsja oli mul raha, Koval andis nõõri jaoks, aga ära näppas...»

Lapot hakkab äkki valjusti naerma ja küsib kastil istuvalt Arkadilt:

«Jutusta, veidrik, kuhu sa selle peitsid?»

Arkadi vastab elutult ja ükskõikselt, poosi muutmata, hämmeldusse sattumata:

«Peitsin sinu vanadesse pükstesse.»

«Ja edasi?»

«Noh, sa leidsid üles.»

«Ei leidnud, sõbrake, vaid tabasin su kuriteopaigalt. Oli nii või?»

«Tabasid.»

Arkadi rähmased silmad ei eemaldu Lapoti näolt, kuid need pole inimese silmad, need on halba sorti, surnud, klaasist abinõud.

«Ta võib teiltki varastada, Anton Semjonovitš. Ausõna, võib!... Võid?»

Užikov vaikib

«Võib!» lausub Lapot naudinguga ja Užikov jälgib tema ilmekat žesti niisama ükskõiksest.

Lapoti kannul käib ka Nitsenko. Tal on peen pikk kael suure kõrisõlmega ja väike pea, mis istub õlgadel kaameli lollaka uhkusega. Lapot kõneleb temast:

«Sellest tolast võib teha igasuguseid asju: aisu, künasid, lusikaid, labidaid. Aga tema kujutleb, et ta on täitsamees!»

Ma olen rahul, et kogu see seltskond kipub Lapoti poole. Seetõttu on mul seda kergem eraldada üldisest gorkilaste rivist. Lapoti väsimatud sententsid kallavad selle rühma nagu desinfektsioonivahendiga üle, ja sellest kõveneb mul koloonia suhtes tubli korra ja kollektiivsuse mulje. See mulje on mul praegugi ere ja millegipärast näib ta mulle alles värskena.

* Kõik kolonistid küsisid mult, kuidas on lood Kurjažis, kuid samal ajal nägin ma, et tõepoolest küsisid nad seda ainult viisakuse pärast, samuti nagu küsitakse kohtumisel: «Kuidas käsi käib?» Elav huvi Kurjaži vastu oli meie kollektiivi mingisuguseis kaugeis pära-kolkais kuivanud ja kadunud. Domineerisid teised, päevakohasemad teemad ja elamused: vagunid, latrid Vägilasele ja Galatenkole, kolonistide hooleks jäetud asju täis kasvatajate korterid, ööbimised heintes, «Kirp», Nestorenko koonerdamine, kimbud, kastid, veokid, uued sametist murumütsid, Gontšarovka küla Marusjade, Nataljade ja Tatjanade nukrad näod, — armastusvärsked võrsed, mis olid nüüd mõistetud närbumisele. Kollektiivi pealispinnal liiguvad anekdoodid ja naljad, kajab naer ja rõkkab sõbralik kavaluseta lõõpimine. Just täpselt samuti kulgevad lained mööda küpset nisu välja ja kaugelt näib see kergemeelsena ning kelmi-kana. Aga tegelikult unelevad igas viljakõrres rahulikud jõud, viljakõrs hõljub tüünelt laheda tuule käes, ükski kerge tolmutera ei lange temalt ja tas pole vähimatki erutust. Ja nagu pole viljapeal vaja hoolitseda peksmise eest, nõnda pole kolonistil vaja muretseda

Kurjaži pärast. Tuleb viljapeks omal ajal ja tuleb töö Kurjažis omal ajal.

Mööda koloonia sooje teeradu astuvad aeglase graatsiaga kolonistide paljad jalad, ja kitsa vööga kokkutõmmatud pihad kõiguvad veidi. Nende silmad naeratavad mulle rahulikult ja huuled värahtavad lahkes sõbratervituses. Pargis, aias, nukrail mahajäetud pinkidel, murul, jõe ääres on aset võtnud rühmakesed; paljunäinud jõnglased jutustavad oma minevikust: emast, tatšankadest¹, väesalkade võitlusest stepis ja metsades. Nende kohal on vakatanud puude kroonid, mesilaste lend, «Lumekuningannade» ja valgete akaatsiate lõhn.

Ebamugavas hämmelduses hakkab ma eraldama idülligi. Pähe tükivad karjaste, seefiride, armastuse iroonilised pildid. Kuid ausõna, elu võib naljatleda, ja naljatleda vahel häbematult. Sirelipöõsa all istub nõbininaline, kortsusnäoline jõnglane, keda kutsutakse Mopsikeseks, ja mängib vilepilli. See pole vilepill, vaid roopill muidugi, aga võib-olla koguni flööti, ja Mopsikesel endal on väikese fauni häbematu nägu. Aga luha kaldal punuvad tüdrukud vanikuid ja Nataša Petrenko, rukkililledest pärg peas, liigutab mind oma muinasjutulise iluga otse pisarateni. Ja... leedripuu kahuka seina tagant tuleb tee Paan, naeratab tõmblevate hallide vurrudega ja kissitab helesiniseid sügavaid silmi:

«Aga mina just sind otsisin kogu ajal Kõneldi, nagu oleksid sa linna sõitnud. Noh, kuidas on, kas rääkisid neile parasiitidele augu pähe? Lastel on vaja sõita, mõtlesid, adiodid, et nüüd on õige paras aeg näägutada...»

«Kuule, Kalina Ivanovitš,» ütlen ma, «sul on parem kolida linna poja juurde, kui poisid on veel siin. Aga muidu sõidame ära ja sul on raskem seda teha.»

Kalina Ivanovitš tuhnib pintsaku laiades taskutes, otsib piipu:

«Esimesena ma siia tuln, viimasena lahkun. Matsid mu siia töid, matsid ka minema viivad, parasiidid. Ma leppisin ka juba sellesama Mussiga kokku. Ja mind on

¹ Tatšanka — kuulipildujavanker.

naljaasi kolida. Sa oled kindlasti raamatutest lugenud, kui kaua maailm juba seisab. Kui palju on selle aja jooksul siisuguseid vanu tolasid veetud, aga ühtegi pole ära kaotatud. Veetakse, äh-äh...

Me kõnnime Kalina Ivanovitšiga mööda alleed. Ta popsutab piipu ja pilutab silmi põõsaste latvadele, Kolomaki sirendavale käärule, pärgadega tüdrukuile ja vilepilliga Mopsikcsele.

«Kui oskaks luisata nagu mõned parasiidid, siis ütleksin: sõidan, vaatan Kurjaži. Aga ütlen otsekoheselt: ei sõida. Saad aru, inimene on sandisti tehtud küll, õrn kaup, niivõrd pole tas tööd, kuivõrd rahutust. Kas oled töötanud või pole, aga vaatad: teoreetiliselt oled ikka inimene, aga prahtikaliselt kõlbad ainult liimiks keeta. Kui inimesed saavad targemaks, siis hakkavadki vanatoidest liimi keetma. Päril hea liim võiks välja tulla...»

Pärast unetut ööd ja paljusid sõite linnas on mul mingisugune kristalne seisund: maailm heliseb tasakesi ja südeleb ringidena. Kalina Ivanovitš meenutab mitmesuguseid elujuhtumeid ja ma olen suuteline tundma ainult tema tänast vanadust ja pahaseks saama:

«Sa oled elanud tõredat elu, Kalina...»

«Ma ütlen sulle nõnda,» peatub Kalina Ivanovitš piipu suust võttes. «Ma pole ju ka mitte mõni adioot ja mõistan, milles on asi. Elu — seda on saanud halvasti näpata, kui asjale nõnda vaadata: õgised end täis, õien-dasid oma loomuliku asjad, magasid pea selgeks, ja muudkui jälle liha ja leiva jahile...»

«Pea, aga töö?»

«Kellele seda tööd on vaja olnud? Sa ju mõistad, missugune mehaanika see on: kellele on töö tarvilik, see pole töötanud, parasiit, aga kellele teda üldse poleks vaja olnudki, need jällegi on töötanud ja rüganud nagu künnihärjad.»

Vaikime.

«Kahju, vähe olen elanud bolševikkude ajal,» jätkab Kalina Ivanovitš. «Nemad, pärglid, on kõik ju oma-moodi seadnud ja jõhkardid on nad muidugi ka, aga mina ei armasta, kui inimene on jõhkard. Kuid alles nende ajal on elu teiseks muutunud. Ta ütleb sulle,

äh-äh... kas oled purjus, aga võib-olla polegi purjus, aga võib-olla sul on tarvis kuhugi minna, ükskõik, sina aga rühma tööd teha. Kas sa oled siisugust asja näinud? Töö on saanud kõigile vajalikuks. On, ütleme, siisugune minutaoline adioot, kes ei mõista midagi, vaid teeb tööd ja unustab lõunagi, muudkui naine ajagu taga. Aga kas ei mäleta sinagi? Ma tulin kord sulle järele ja ütlesin: kas sa lõunat oled söönud? Ja õhtu on juba käes. Aga sina, he-he, hakkasid muudkui mõtlema, kas oled ikka lõunat söönud või ei ole. Paistab nagu oleks söönud, aga võib-olla oli see eile. Unustasid, heh-hee... Oled sa siisugust asja näinud?»

Me kõndisime kuni pimedas saabumiseni Kalina Ivanovitšiga pargis. Kui läänes kustutati isegi korrapidamisvalgus, jooksis meie juurde Kostja Šarovski ja pahandas, sapsates enesele sääski tõrjudes oksaga vastu paljaid jalgu:

«Seal juba grimeeritakse, aga teie muudkui jalutate ja jalutate! Ja poisid ütlevad, et tuleksite sinna. Oi, tsaar tuleb naljakas! Lapot mängib tsaari: missugune nina!»

Teatrisse olid kogunenud kõik meie sõbrad külast ja taludest. Lunatšarski-nimeline kommuun oli tulnud terves koosseisus. Nesterenko istus suletud eesriide taga troonil ja tõrjus tagasi poisse, kes süüdistasid teda ihnuses, tänamatuses ja kalkuses. Olja Voronova võidis peegli ees tsaaritütre palet ja oli mures:

«Nad piinavad seal mu Nesterenko surnuks.»

«Kirp» ei lavastunud meil mitte esmakordselt, kuid nüüd valmistuti etenduseks suure pingega, sest peagri-meerijad Butsai ja Gorovitš olid Kurjažis. Seetõttu tuli grimm liiga ere. See ei häirinud kedagi: etendus oli ainult ettekäändeks lahkumistervitusele. Paljudes punktides ei nõudnud lahkumisrituaal isegi mitte mingit kujundamist. Pirogovka ja Gontšarovka tüdrukud pöördusid eelajaloolisse ajastusse, sest nende kujutluses algas ajalugu vastupandamatute gorkilaste tulekuga Kolomaki äärde. Veskikuuri nurkaades, juba märtsikuus kustunud ahjude ääres, varjulistes käikudes lava taga, juhuslikel pinkidel, pakkudel, mitmesugustel teatritarvetel istusid tüdrukud, ja nende lillelised rätid olid

õlgadele vajunud, paljastades nukrad longus ruuged pead. Ei mingisugused sõnad, ei mingisugused taevahelid, mingisugused ohked ei suutnud tüdrukute südameid rõõmuga täita. Õrnad kurvad sõrmekesed näppisid põlvedel ratikute narmastikku, ja see oli samuti mitte-vajalik, hilinevad graatsilisuse-avaldus. Tüdrukute kõrval seisis kolonistid ja tegid ná, et ka neil on süda mürgitatud kannatustest. Näitlejate riietumisruumist vaatas vahetevahel välja Lapot, kärtsutas irooniliselt nina Aamori laibakesele ja kõneles õrna piinarikka häälega:

«Petja, kullakene! ... Marusja vaikib ju ilma sinu-tagi, aga sina mine ja sea end valmis. Kas oled unustanud, et sa mängid hobust?»

Petja asendab jultunud kergendusohke petlikult delikaatse lahkumisohkega ja jätab Marusja üksindusse. Hea, et Marusjade südamed on ehitatud üksikosade vahetatavuse printsiibil. Möödub kaks kuud, ja Marusja keerab välja Petja kulunud, roostes kuju ning kruvib sisse uue sädeleva osa — Panassi kuju Storoževojest, kes praegu kolonistide rühmas nukralt saadab samuti ära kaunist sõprust gorkilastega, kuid kes hinge-põhjas asub juba mõttes Marusja südame nikerdamisele. Üldiselt on kõik maailmas kaunis, ja oma osaga, hobuse osaga ataman Platovi troikas, on Petja samuti rahul.

Algas lahkumisõhtu pidulik osa. Pärast kauneid, sooje sõnu, saatekõnesid, tänusõnu, kõnesid tööühtsusest, kerkis eesriie ja ümber vääritud, rumala tsaari kõndisid vanadusest nõrkevad kindralid ning veidrik, kohmakas kojamees pühkis nende järel raugalikku mahapudenevat püssirohtu. Veskikuuri tagauksest lendas välja kolm tätku. Galatenko, Korõto ja Fedorenko tormasid kutsar Taranetsi pinguldatud ohjes raudu närides, raskeid päid raputades ning teatri mööblit lõhkudes raksatusega lavale ja meie lava vana põrand hakkas ragisema. Taranetsi vööst hoidis kinni sõjakas, lolakalt väljadrillitud ataman Platov — meie lava tõusev täht Oleg Ognjov. Publik surus põialdega kokku viimased nukruserüümed ja sukeldus teatri väljamõeldiste ning ilu kärestikku. Esimeses reas istus Kalina Ivano-

vitš ja nuttis, pühkides pisarat kortsulise kollase sõrmega — niivõrd naljakas oli see!

Äkki meenus mulle Kurjaž.

Ei, tänapäeval ei ole kombeks armu paluda, ja keegi ei vii minust seda karikat mööda. Ma tundsin äkki, et ma olen väsinud ja äärmiselt vananenud.

Näitlejate toakeses oli lõbus ja mugav. Lapot tsaarirõivais, kroon viltu peas, istus Jekaterina Grigorjevna laias tugitoolis ja veenis Galatenkot, et see on hobuse osa täitnud geniaalselt.

«Ma pole niisugust hobust elus veel näinud, teatrist riakimata.»

Olja Voronova ütles Lapotile:

«Tõuse üles, Vanka, las Anton Semjonovitš puhkab.»

Selles suurepärase tugitoolis ma uinusingi, ootamata etenduse lõppu. Läbi une kuulsin, kuidas üheteistkümnenda salga jõnglased vaidlesid kõrvulukustavate tiiskantidega:

«Kanname ära! Kanname ära! Kanname õige ära!»

Silanti, vastupidi, jälle sosistas jõnglasi veendes:

«Sina, seesamane, ära karju, nagu üteldakse. Inimene on suikunud, ära sega, ja muud midagi ... Näed, mihukene lugu.»

6. VIIS PÄEVA

Teisel päeval, suudelnud hüvastijätuks Kalina Ivanovitši, Oljat, Nesterenkot, sõitsin ma minema. Koval sai korralduse täpselt täita laadimisplaani ja viie päeva pärast kolooniaga Harkovi sõita.

Ma olin tujust ära. Mu hinges oli rikutud mingisugune loomulik tasakaal ja ma tundsin end ebamugavalt. Kurjaži kloostriisse jõudsin ma Rõžovi jaamast umbes kell üks päeval, ja niipea kui ma tulin väravast sisse, langesid mulle kohe kaela nõndanimetatud eba-meeldivused.

Kurjažis istus terve uurimisorganisatsioon: Bregel, Klamer, Jurjev, prokurör ja nende vahel pöörles illegipärast endine Kurjaži juhataja. Bregel ütles mulle süngelt:

«Siin on juba alanud «tappa-andmised».»

«Kes kellele tappa annab?»

«Kahjuks on teadmata, kes... ja kelle ässitusel...»

Prokurör, paks prillidega mees, vaatas Bregelile süüdlaslikult otsa ja ütles vaikselt.

«Ma mõtlen, juhtum on selge... Ässitamist võis ka mitte olla. Mingisugused vanad arved, teate... Öieti ütelda, kerget tüüpi peksmine. Kuid siiski oleks huvitav näha, kes seda on teinud. Näete, nüüd sõitis juhataja kohale... Te saate siin võib-olla midagi täpsemalt teada ja teatate meilegi.»

Bregel polnud prokuröri käitumisega ilmselt rahul. Mulle enam sõnagi lausumata istus ta masinasse. Jurjev naeratas mulle häbelikult. Komisjon sõitis minema.

Kasvandik Doroško oli öösi õuel läbi pekstud sel hetkel, kui ta, kokku korjanud magamistubadest pool tosinat paari võrdlemisi uusi saapaid, hiilis nendega värava poole. Kõik öise sündmuse asjaolud näitasid, et peksmine oli hästi organiseeritud, et Doroškot oli jälgitud varguse enese ajal. Kui ta lähenes juba kellatornile, heideti talle õuemaja juures kasvavate akaatsiapõõsaste tagant vaip üle pea, lükati pikali ja peksti läbi. Gorkovski, kes möödus sealt tallist tulles, nägi pimedas, kuidas mõningad väikesed kogud jooksid mitmes suunas laiali, jättes maha Doroško, kuid kaasa võttes vaiba. Viivitamatu süüdlaste otsimine magamistubades ei selgitanud midagi: kõik magasid. Doroško oli kaetud siniste muhkudega, ta tuli panna lamama koloonia haiglasse, arst välja kutsuda, kuid eriti raskeid rikkeid tema organismis arst ei leidnud. Gorovitš teatas sündmusest siiski otsekohe Jurjevile.

Kohalesõitnud uurimiskomisjon eesotsas Bregeliga oli energiliselt asja ajanud. Meie eelkoondsalk kutsuti põllult koju ja kuulati ükshaaval üle. Klamer otsis eriti tõendeid selle kohta, et gorkilased on peksnud. Ühtki kasvatajat polnud üle kuulatud, üldse välditi nendega kõnelusi ja piirduti ainult korraldusega ühte või teist välja kutsuda. Kurjaažlastest kutsuti eri tuppa ülekuulamisele ainult Hovrahh ja Perets, ja sedagi tõenäoliselt sellepärast, et nad kisendasid akna all:

«Te küsige meilt! Misjaoks te ainult neid küsitlete?»

Nad tapavad meid kas või maha, kuid kaevata pole kellelegi.»

Haiglas lebas kõhnuke, umbes kuueteistkümne-aastane poisike — Doroško —, vaatas mulle otsa tähelepaneliku kuiva pilguga ja sosistas:

«Ma tahtsin teile juba ammu ütelda...»

«Kes sind peksis?»

«Milleks need siia sõitsid?... Kelle asi see on, kes mind peksis! Ma ju ütlen, et mitte teie omad ei peksnud, aga nemad tahavad, et teie omad. Ja kui poleks olnud teie omi, oleks mind maha tapetud. See... säherdune komandör, tema läks mööda, ja need jooksid laiali, nakerjad...»

«Aga kes siis?»

«Ma ei ütle... Ma ei varastanud enesele. Mulle ütles juba hommikul see...»

«Hovrahh?»

Vaikus.

«Hovrahh?»

Doroško surus näo patja ja hakkas nutma. Läbi nuuksumise sain ma vaevalt aru tema sõnadest:

«Ta saab teada... Ma mõtlesin... viimne kord... ma mõtlesin...»

Ma ootasin, kuni ta rahuneb, ja küsisin veel kord:

«Tahendab, sa ei tea, kes sind peksis?»

Ta tõusis äkki voodis istukile, haaras peast kinni ja hakkas sügavas hingehädas vasakule-paremale kii-kuma. Siis naeratas ta, käsi pea küljest lahti laskmata, alles pisaraid täis silmadega:

«Ei, kuidas siis võib? Need ei ole gorkilased. Nemad ei peksaks niiviisi...»

«Aga kuidas siis?»

«Ma ei tea, kuidas, aga nemad oleksid ilma vaibata peksnud... Nemad ei või vaibaga...»

«Miks sa siis nutad? Kas sul on valu?»

«Ei, mul pole valu, ainult... ma mõtlesin, et viimne kord... Ja teie ei saa teada»

«See ei tähenda midagi,» ütlesin ma. «Parane, unustame kõik.»

«Uhuu... Palun, Anton Semjonovitš, unustage...»

Ta rahunes lõpuks.

Ma algasin oma juurdlust. Gorovitš ja Kirgizov laotasid käsi ja hakkasid vihastuma. Ivan Denisovitš püüdis koguni teha mossis nägu ja kortsutas kulme, kuid tema näole olid ammu sadestunud niisugused võimsad heasüdamlikkuse kihid, et need grimassid tegid mulle ainult nalja:

«Miks te mossitate, Ivan Denisovitš?»

«Kuidas miks ma mossitan? Nad pussitavad siin üksteist, ja mina pean veel teadma! Kui nad peksid seda Doroškot, noh, mis seal's ikka, mingid vanad arved...»

«Ma kahtlen, kas on ikka vanad.»

«Noh, aga kuidas siis?»

«Siin on tõenäoliselt siiski uued arved. Aga — kas olete kindel, et need polnud mitte gorkilased?»

«Aga mis te ometi räägite, jumala eest!» jahmus Ivan Denisovitš. «Mis kuradima päralt oleks meie omadel seda vaja?»

Volohhov vaatas mulle metsikult otsa:

«Kes? Meie omad? Niisugust kribalat? Peksma? Kes siis meie omadest sellega hakkama saaks? Kui, ütleme, Hovrahhi või Tšurilot või Korotkovi — ohoo, ma oleksin valmis kas või praegu, ainult lubage! Sellepärast, et ta saapad näppas? Nõnda varastavad nad igal ööl. Ja kui palju neid saapaid neil ongi jaanud? Ükskõik, seniks kui koloonia päralt jõuab, ei jää siin midagi järele. Kurat nendega, las varastavad. Me ei pööra sellele tähelepanugi. Tööd ei taha teha — see on juba teine asi...»

Jekaterina Grigorjevna ja Liidotška leidsin ma nende tühjast toast täielikus peataolekus. Neid oli eriti ära hirmutanud uurimiskomisjoni kohalesõit. Liidotška istus akna all ja vahtis üksisilmi prahist õue. Jekaterina Grigorjevna vaatas mulle raskelt näkku.

«Kas te olete rahul?» küsis ta.

«Millega?»

«Kõigega: eluasemega, poistega, ülemustega?»

Ma jäin hetkeks mõttesse: kas olen rahul? Aga vist siiski, missugused erilised põhjused oleksid mul mitte rahul olla? See kõik vastas ligikaudu mu ootustele.

«Jah,» ütlesin ma, «ja üldse pole mul kalduvust viriseda.»

«Aga mina virisen,» ütles Jekaterina Grigorjevna ilma naeratuseta ja elevuseta, «jah, virisen. Ega suuda mõista, miks me oleme nii üksildased. Siin on suur õnnetus, tõeline inimlik õud, aga meile sõidavad mingisugused... bojaarid, teevad tähtsa näo, suhtuvad meisse üleolevalt. Niisuguses üksilduses me puruneme paasmatult. Ma ei taha... Ma ei suuda.»

Liidotška koputas aeglaselt rusikaga aknalauale ja hakkas teda veenma, peenima ämblikuniidi otsas nuuksumist tagasi hoides:

«Ma olen väike, väike inimene... Ma tahan töötada, tahan hirmsasti töötada, võib-olla isegi... suudan ma teha vägiteo... Ainult ma olen... inimene... inimene, aga mitte putukas.»

Ta pöördus uuesti akna poole, aga ma sulgesin kõvasti ukse ja läksin välja kõrgele kõikuvale trepile. Trepi kõrval seisis Vanja Zaitšenko ja Kostja Vetkovski. Kostja naeris:

«Noh, kuidas on? Kas panid nahka?»

Vanja viipas käega pidulikult nagu markii piki silmapiiri joont ja ütles: «Nahka panid. Süütasid lõkked, küpsetasid ja panid nahka! Ja kõik! Näed? Ja pärast seda heitsid magama. Ja magasid. Minu salk töötas kõrval, me külvasime arbuuse. Meie naerame, aga nende komandör Petruško naerab kah... Ja kõik... Ütleb: söime häid küpsekartuleid!»

«Ega's nad ometi kõiki kartuleid ära söönud? Seal oli ju nelikümmend puuda!»

«Sõid! Küpsetasid ja sõid! Aga muist peitsid metsa ja muist loopisid põllule laiali. Ja heitsid magama. Ei tulnud lõunalegi. Petruško ütleb: milleks meil lõunale on vaja minna, me panime ju täna kartuleid maha. Odarjuk ütles talle: sa oled siga! Nad läksid tülli. Ja teie Miša, ta oli ka algul seal, näitas, kuidas kartuleid maha panna, aga siis kutsuti komisjoni.»

Vanja pole täna katkistes pikkades pükstes, vaid lühikestes spordipükstes, ja spordipüksid on tal taskutega, — niisuguseid spordipükse valmistati ainult Gorki-nimelises koloonias. Ei saa olla teisiti, kui et

Šelaputin või Toska on jaganud Vanjaga oma garde-roobi. Jutustades Vetkovskile, kätega vehkides, sirgeid jalgu hargitades, pilutas Vanja minule silmi, ja tema silmades hüplesid ühtsoodu armsa poisikeseliku iroonia soojad täpikesed.

«Sa oled juba terve, Ivan?» küsisin ma.

«Just nii!» ütles Vanja, silitades oma rinda. «Terve. Minu salk oli täna esimeses A koondsalgas. Ha-haa, esimene A — arbuusid, tähendab! Me töötasime Denissiga, aga pärast kutsuti ta ära, siis jäime ilma Denissita. Küll näete veel, missugused arbuusid kasvavad. Aga millal saabuvad gorkilased? Viie päeva pärast? Oh, huvitav, missugused need gorkilased kõik on! Tõesti on huvitav.»

«Vanja, mis sa arvad, kes see peksis Doroškot?»

Vanja pöördus äkki minu poole tõsise näoga ja sihtis ainitise pilgu minu prillidele. Siis liigutas ta oma põski üles-alla, lõpuks käänas pead, kaapas sõrmega kõrva tagant ja naeratas:

«Ei tea.»

Ja kiiresti liikus ta kuhugi kõige asjalikuma näoga.

«Vanja, oota! Sa tead ja sa pead mulle ütlema.»

Vanja peatus kiriku müüri juures, vaatas mulle kaugele otsa, hämmeldus hetkeks, kuid siis nagu mees muistegi ütles lihtsalt ja külmalt, rõhutades iga sõna:

«Ütlen teile tõtt: mina olin seal, kuid kes veel oli, ei ütle! Ja ärge varastagu!»

Mina ja Vanja jäime mõlemad mõttesse. Kostja oli juba varem ära läinud. Mõtlesime, mõtlesime ja ma ütlesin Vanjale:

«Mine aresti. Pioneerituppa. Ütle Volohhovile, et sa oled arestis kuni magamissignaalinii.»

Vanja tõstis silmad, noogutas vaikides pead ja jooksis pioneerituppa.

Neid viit päeva näen ma kogu oma elu nagu pikka musta tireed. Praegu mäletan ma suuri vaevu oma tolleaegse tegevuse mõningaid üksikasju. Tegelikult polnudki see tegevus, vaid mingi sisemine liikumine ja võib-olla puhas potents, tugevasti sissetuubitud, seotud jõudude rahu. Siis tundus mulle, et ma asun marulise töö seisundis, et ma teostan analüüsi, et ma otsus-

tan midagi. Kuid tegelikult ootasin ma lihtsalt gorkilaste saabumist.

Muide, üht-teist me siiski tegime.

Mul tuleb meelde: me tõusime üles täpselt kell viis hommikul. Täpselt ja kannatlikult vihatsesime, vaadeldes kurjaažlaste täielikku vastumeelsust jälgida meie eeskujut. Eelkoondsalk ei saanud sel ajal peaaegu üldse magada: oli töid, mida ei saanud edasi lükata. Schere saabus teisel päeval pärast mind. Kahe tunni jooksul mõõtis ta terava solvunud pilguga üle põllud, õued, kõrvalruumid, väljakud, käis nad läbi suvoorovliku marsiga, vaikis ja näris igasugust rämpsutaimeriigist. Öhtul hakkasid päevitunud, kõhnunud ja tolmused gorkilased puhastama maatükki, kuhu tuli paigutada meie määratu suur seakari.

Hakati kaevama auke taimelavade ja kasvuhoonete jaoks. Volohhov näitas end neil päevil kõrget klassi komandörina ja organisaatorina. Ta oskas kavalusega jätta põllule kahe paari hobuste peale ühe inimese ja olejäänud paiskas teisele tööle. Pjotr Ivanovitš Gorovitš väljus hommikul meetrilaiuses õlgkübaras, mingisugune eriti vaimustav labidas käes, ja kõneles seda raputades jõugule uudishimulikele kurjaažlasile:

«Lähme kaevama, vägilased!»

«Vägilased» pöördusid kõrvale ja läksid omade toimetuste juurde. Teel kohtasid nad ööna musta Butsaid põlvpükstes ja kuulasid niisama ujedalt temagi kõige madalamail tooniregistreil kujundatud kutseid:

«Kuradi jõudesöödikud, kas kaua pean veel teie eest töötama?»

Öhtuti tuli ikka mõni töölisfakultetlastest ja võttis labida pihku, kuid need ajasin ma varsti tagasi Harkovisse, — ei tohtinud naljatada, neil toimusid keyadised arvestused. Meie töölisfakultetlaste esimene lend läks sel kevadel juba ülikooli.

Mäletan: selle viie päeva jooksul tehti palju igasugust tööd ja algatati palju. Borovoi ümber, kes välgukiirusel oli lõpetanud avarad, ilma tõmbetuuleta eriotstarbelised hooned, töötas nüüd terve brigaad puuseppi: võeti käsile keldrid, kool, korterid, taimelavad, kasvuhooned... Elektriijaamas askeldasid kolm montööri,

niisamasugune kolmik tegeles maapõueuurimisega: me kuulsime Podvorki elanikelt, et juba munkade võimu ajal oli Kurjažis olnud veevärk. Tööpoolest, tornikella ülemisel platvormil seisis soliidne paak ja kellatorni juurest hakkasime üsna edukalt välja käevama torudo vahetükke.

Kogu Kurjaži õu oli kahe päeva pärast üleni täis saelaudu, laaste, palke, lahtikaevatud kraave; oli alanud taastamisperiood selle sõna täielikus mõttes.

Me tegime väga vähe kurjaažlaste sanitaarse seisundi parandamiseks, kuid, tõtt ütelda, pesime meigi end ise harva. Varahommikul siirdusid Šelaputin ja Solovjoy pangedega «imetegevale» allikale mäe jalal, kuid senikaua kui nad mööda järsku mäeseina üles ronisid, kukkudes ja maha läigitades hinnalist vett, kiirustasime meie töökohtadele laiali, poisid sõitsid põlule ja veepanged jäid meie kuuma pioneerituppa asjata päikese kätte soojenema. Täpselt samuti olid meil asjad halvad teistelgi tervishoiule lähedastel aladel. Vanja Zaitšenko kümnes salk, kes oli nii tagasivaatamatult tulnud meie poolele, kolis ilma igasuguste plaanideta ja korraldusteta meie tuppa ja magas põrandal kaasa toodud vaipadel. Hoolimata sellest, et see salk koosnes headest, armsaist poistest, tassis ta meie tuppa mitu põlvkonda täisid.

Maailma pedagoogiliste küsimuste vaatepunktist polnud see nii suur õnnetus, kuid Liidotška ja Jekaterina Grigorjevna palusid meid võimalikult mitte tulla nende tuppa ja tulles võimalikult mitte kasutada mööblit, mitte läheneda laudadele, vooditele ja muudele õrnadele esemetele. Kuidas nad end ise sisse seadsid ja millest neil tuli säherdune kiuslikkus meie vastu, on mul raske ütelda, aga ometi ei tulnud nad terve päeva jooksul peaaegu üldse välja kasvandike magamistubadest, välja selgitades Kurjaži ühiselu väga paljusidki detaile spetsiaalse programmi järgi, mille oli koostanud meie komsomoliorganisatsioon.

Ma projekteerisin kõigi koloonia hoonete kapitaalse reorganiseerimise. Endise kloostrivõorastemaja pikad toad, mida kurjaažlased nimetasid kooliks, muutsin ma magamistubadeks. Tuli välja nõnda, et sellesse ühte-

ainsasse majja mahutan ma kõik nelisada kasvandikku. Sellest hoonest oli kerge asi välja loopida koolimööbli risud ja täita see krohvijatega, puuseppadega, maalritega, klaasijatega. Kooliks määrasin ma sellesama usteta hoone, milles asetses «esimene kollektiiv», kuid mõistagi oli siin remont võimatu, senikaua kui selles pesitsesid kurjaažlased.

Jah, me ilmutasime erakordset tegevust, kuid see polnud pedagoogiline tegevus. Koloonias polnud niisugust nurka, milles poleks töötanud inimesed. Kõike parandati, kititi, värviti, pesti. Isegi söökla viskasime õuele ja asusime nii mees- kui ka naissoost pühakute piltide otsustavale kinnimätsimisele. Ainult magamistube ei puudutanud taastamisidee.

Magamistubades kihasid endiselt kurjaažlased, magasid, seedisid toitu, söötsid täisid, varastasid üksteiselt igasuguseid pisiasju ja mõtlesid midagi salapärasest minust ja mu tegevusest. Ma lakkasin külastamast magamistube ja üldse huvitumast kõigi kuue Kurjaži «kollektiivi» sisemisest elust. Kurjaažlastega kujunesid mul välja rangelt täpsed suhted. Kell seitse, kell kaks-teist ja kell kuus õhtul avanes söökla, keegi minu poistest tagus tornikella ja kurjaažlased loivasid sööma. Muide, eriti aeglaselt loivata polnud neil vist soodus mitte ainult sellepärast, et söökla suleti kindlaksmääratud ajal, vaid ka sellepärast, et varem tulnud õgisid nahka nii omad kui ka hilistunud kaaslaste portsjonid. Hilistujad kirusid mind, köögipersonali ja nõukogude võimu, kuid ei julgenud ette võtta energilisemat protesti, sest meie toitluspunkti komandöriks oli endiselt Miša Ovtšarenko.

Ma õppisin salajase kahjurõõmuga vaatlema, mis-
arvuste raskustega tuli kurjaažlastel praegu tungida sööklasse ja pärast sööma-
aega oma toimingutele laiali minna: nende teel olid palgid, kraavid, ristsaad, prahi alla jäänud kirved, sõtkutud saviringid, lubjahunnikud... ja omaenda hinged. Neis hingedes oli kõigi tunnuste järgi süttinud tragöödia, tragöödia mitte mingisuguses naljatlevas mõttes, vaid tõsine šekspiirlik tragöödia. Ma olen veendunud, et sel ajal deklameerisid paljudki kurjaažlased endamisi:

«Olla või mitte olla — see on küsimus...»

Nad peatusid väikeste gruppidenä töökohtade läheduses, vaatasid kaaslastele arglikult otsa ja suundusid süüdlasliku, mõtliku sammuga magamistubade poole. Kuid magamistubadesse polnud jäänud enam midagi huvitavat, isegi varastada polnud enam midagi.

Nad tulid uuesti töö lähedusse lonkima, ei julgenud valehäbist kaaslaste ees tõsta valget lippu ega paluda luba kas või midagi ühest kohast teisegi kanda. Neist lendasid mööda gorkilased, liikudes sirgjooni pidi hoogsalt nagu glisserid, kergesti õhku tõustes mitmesuguste takistuste ees; nende asjalikkus lõi tummaks kurjaažlased ja nad peatusid uuesti Hamleti või Coriolanuse poosis. Vististi oli kurjaažlaste seisund traagilisemgi, sest Hamletile ei käratanud keegi lõbusa häälega:

«Ära tiku jalgu, lõunani on veel kaks tundi aega!»

Samasuguse muidugi lubamatu kahjurõõmuga panin ma tähele kurjaažlaste südame seistamist ja ebaühtlast tukslemist gorkilaste nime nimetamisel. Eelkoondsalga liikmed lubasid endile vahel lausuda repliike, mida nad muidugi poleks lausunud, kui nad õleksid olnud lõpetanud kõrgema pedagoogilise õppeasutuse.

«Oota aga, las tulevad meie omad, küll siis näed, mis tähendab teiste*nahal elada...»

Need kurjaažlastest, kes olid vanemad ja käitumises vabamad, katsusid koguni kahelda eelolevate sündmuste tähtsuses ja küsisid mõningase irooniaga:

«Noh, mis hirmsat siis ikka tuleb?»

Deniss Kudlatõi vastas niisugusele küsimusele:

«Mis tuleb? Ohoo! Õieti ütelda seovad nad su sihukesse sõlme, et... võtad naise, siis ka veel mäletad.»

Miša Ovtšarenko, kes üldse ei armastanud poolikut juttu ega tumedaid kohti, väljendus veelgi arusaadavamalt:

«Kui palju on siin teid, jõudesöödikuid, kakssada kaheksakümmend või kui palju, niisama palju lõustu pekstakse ka segi. Oeh, ja pekstakse nii segi, et hirmus hakkab vaadata!»

Niisuguseid kõnesid kuulab Hovrahhi ja litsub läbi hammaste:

«Pekstakse segi... Ega see pole teil mõni Gorki-nimeline koloonia. See on ikkagi Harkov!»

Miša loeb ülestõstetud küsimust niivõrd tähtsaks, et jätab töö ja algab armsasti:

«Kallis inimene! Mis sa mulle kõneled: ega ole Gorki koloonia, vaid Harkov, ja teab mis kõik veel... Saa aru, sõbrake, kes lubab sul istuda oma turjal? Noh, milleks sind on kellelgi vaja, kellel on sind tarvis, sõber?»

Miša pöördub töö juurde tagasi, tal on juba käes mingisugune tööriist ja huultel lõppakord:

«Kuidas su nimi on?»

Hovrahhi võpatab imestudes:

«Mis?»

«Kuidas su nimi on? Suslikov? Või kuidas? Või ehk Jožikov?»¹

Hovrahhi läheb hämmeldusest ja solvumisest punaseks:

«Mis sa, kurat, tänitad!»

«Ütle nüüd oma nimi, on's sul kahju või?»

«Noh, Hovrahhi...»

«Ah jaa! Hovrahhi... Tõsi. Aga ma olen juba unustama hakanud. Näen, aaleb siin jalus mingisugune punapea, kasu pole sust midagi... Kui sa teeksid ka tööd, sõber, vahin sinna-tänna ja vahel on vaja ütelda: «Hovrahhi, too seda! Hovrahhi, tee rutem! Hovrahhi, hoia kinni, kullake!» Aga nõnda võib tõesti unustadagi... Noh, mine ja jaluta, kallis, näed, mul on töö käsil, vaja see asjandus siin ära tihtida; muidu veavad ühe ja sama tunniga vett nii supi, tee kui ka toidunõude jaoks. Aga toita on ju sindki tarvis. Kui sind, mõistad, ei toida, siis kärvad ära, hakkad haisema, kah omamoodi ebameeldiv, ja tuleb sulle veel kirst teha — jällegi uus mure kaelas...»

Hovrahhi rabeleb lõpuks lahti Miša kallistustest ja läheb minema. Miša lausub talle armsasti järele:

«Mine, hinga värsket õhku... On väga kasulik, väga kasulik...»

¹ Sõnamäng: hovrahhi — ukr. k. , suslik, jožik — vene k stiilike.

Kes seda teab, kas ongi Hovrahk veendunud värske õhu kasulikkuses, kas on temaga koos veendunud selles kogu Kurjaži aristokraatia? Viimastel päevadel püüavad nad siiski vähem silma puutuda, kuid ma olen juba jõudnud tutvuda Kurjaži siniverelise haruga. Üldiselt pole poistel viga, neil on siiski olemas isiksused ja see meeldib mulle alati: on, millest kinni haarata. Kõige enam meeldib mulle Perets. Tõsi, ta käib rõhutatult taarudes, ja tukk on tal kulmudeni, ja soni ühel silmal, ja suitsetada oskab ta, plotskit ainult alumise huule küljes hoides, ja sülitada oskab kunstipäraselt. Kuid ma näen juba: tema rõugearmidest rikutud nägu vahib mind uudishimulikult, ja see on aruka ning elava poisi uudishimu.

Ühel õhtul lähenesin ma nende seltskonnale, kui nad istusid vastses põrsaste solaariumis hauaplaadidel, suitsetasid ja seletasid midagi loiult. Ma peatusin nende vastas ja hakkasin plotskit keerutama, kavatsedes neilt suitsule tuld võtta. Perets silmitses mind lõbusalt ja sõbralikult ning ütles valjusti:

«Näete küll palju vaeva, seltsimees juhataja, aga suitsetate mahorkat. Kas siis nõukogude võim teile paberossi ei ole valmistanud?»

Ma läksin Peretsile lähemale, kummardusin tema käe juurde ja võtsin suitsule tuld. Siis ütlesin temale niiisama valjusti ja lõbusasti, kõige mikroskoopilisema käsuyarjundiga:

«Noh, võta mõts maha!»

Peretsi naeratav pilk muutus imestunuks, aga suu naeratas veel ikka:

«Mis see siis tähendab?»

«Võta mõts maha, kas ei mõista või?»

«Noh, eks ma siis võta...»

Ma tõstsin oma käega ta tuka üles, vaatasin tähelepanelikult tema juba pisut ehmunud näkku ja ütlesin:

«Nii... Noh, hüva.»

Perets hakkas kohe mulle ainiti näkku vahtima, kuid ma suitsetasin mõne sõõmuga plotski lõpuni, pöördusin kiiresti ümber ja läksin puuseppade juurde.

Sel hetkel tundsin ma sõna otseses mõttes igas oma liigutuses, isegi oma vöö nõrgas helgis suurt peda-

googilist kohustust: tuleb neile poistele meeldida, on vaja, et nende südant haaraks võitmatu, pimestav sümpaafia, ja samal ajal on hädasti vaja nende sügavaimat veendumust, et ma nende sümpaatialle sülgan, solvugu nad ja lõuaku isegi täiest kõrist ning kiristagu hambaid.

Puusepad lõpetasid töö ja Borovoi hakkas kõigest jõust tõestama hästi keedetud värnitsa eeliseid halvasti keedetud värnitsa ees. Ma huvitusin sellest uuest küsimusest nõnda tugevasti, et ei märganud isegi, kuidas mind selja tagant käisest sikutati. Sikutati teist korda. Ma pöördusin. Perets vaatas mulle otsa:

«Noh?»

«Kuulge, ütelge, miks te mulle näkku vahtisite? Ah?»

«Ei midagi erilist... Kuule, Borovoi, on vaja siiski muretseda korralikku värnitsat...»

Borovoi asus rõõmuga oma hea värnitsa monograafia jätkamisele. Ma nägin, missuguse õelusega vaatas Perets Borovoile otsa, oodates tema jutu lõppu. Viimaks tõstis Borovoi raginaga oma kasti selga ja me liikusime kellatorni poole. Meiega kõrvuti tuli Perets ja näppis ülahuult. Borovoi läks alla külla, aga mina asetasin käed seljale ning astusin otse Peretsi ette.

«Milles siis asi seisab?»

«Miks te mulle otsa vaatasite? Ütelge.»

«Sinu nimi on Perets?»

«Seda küll.»

«Ja kutsutakse Stepaniks?»

«Aga kust teie seda teate?»

«Sa oled Sverdlovskist pärit?»

«Nojah... Aga kust teie teate?»

«Mina tean kõik. Ma tean ka, et sa varastad ja mängid huligaani, aga ma ei teadnud ainult, kas sa oled tark või loll.»

«Noh ja...»

«Sa esitasid mulle väga lolli küsimuse paberossidest, väga lolli... otse nii lolli, et häbi ütelda! Sa vabanda, palun...»

Isegi hämaras oli märgata, kuidas Perets kattus punaga, kuidas ta laud raskusid verest ja kuidas tal hakkas palav. Ta tammus ebamugavalt jalalt teisele ja vaatas ringi:

«Noh, hüva, mis seal ikka vabandada... Muidugi... Aga mis lollus see siis ikka ära pole?»

«Väga lihtne... Sa tead, et mul on palju tööd ja pole aega linna sõita paberosse ostma. Seda sa tead. Aega pole sellepärast, et nõukogude võim on mulle andnud töö teha sinu elu mõistlikuks ja õnnelikuks, sinu, kas mõistad?... Või ehk ei mõista? Lähme siis magama»

«Mõistan,» kähises Perets, kinganinaga maad kraapides.

«Mõistad?»

Ma vaatasin talle põlastavalt silmi, otse keset silmaterade telge. Ma nägin, kuidas mu mõtete ja tahte korgitsad tungisid neisse teradesse. Perets langetas pea.

«Mõistad küll, logeleja, aga haugud nõukogude võimu peale. Loll, ehtne loll!»

Ma pöördusin pioneerituppa. Perets tõkestas mul tee väljasirutatud käega:

«Noh, hüva, hüva, olgu ma pealegi loll... Aga edasi?»

«Aga edasi vaatasin ma sulle näkku. Tahtsin kontrollida, kas oled loll või mitte.»

«Ja kontrollisite?»

«Kontrollisin.»

«Ja mis oli?»

«Mine ja vaata ennast peeglist!»

Ma läksin oma teed ega jälginud Peretsi edaspidiseid elamusi.

Kurjaži näod muutusid mulle tuttavamaks, ma olin juba õppinud neilt lugema mõningaid miimilisi fraase. Paljud vaatasid mulle otsa varjamatu sümpaatiaga ja puhkesid õitsele sellest armsast, siirust ning hämmeldust tulvil naeratusest, mis on ainult kodutuil. Ma tundsin juba paljusid nimepidi ja oskasin eristada mõningaid häáli.

Minu läheduses keerleb sageli talumatult nõbininaline Zoren, kellel isegi iidsed mustuseladestused ei suuda varjata põskede toredat puna ja silmalihaste laiska graatsiat.

Zoren on umbes aasta kolmeteistkümnene, käed on tal alati seljal, ta vaikib alati ja naerab. See poisiklutt

on ilus, tal on kaarjad tumedad ripsmed. Ta avab nad pikkamisi, süütab mingisuguse kauge valguse mustades silmades, ajab ninakese kiirustamata püsti, vaikib ja naeratab. Ma küsin:

«Zoren, ütle mulle kas või ükski sõna, hirmus huvitav, missugune hääl sul on!»

Ta punastab ja pöördub solvunult kõrvale, venitades kähiseva sosinaga: «Jaa...»

Zorenil on sõber — samasugune punapõseline nagu ta isegi ja samuti ilus, ümarapalgeline, heasüdamlik puhas hing — Mitka Nissinov.

Niisugustest hingedest tehti vana režiimi aegu kingsepa-õpipoisid ja kõrtsisulaseid. Ma vaatan talle otsa ja mõtlen: «Mitka, Mitka, mis me sinust teeme? Missugusena me joonistame sinu elu nõukogude taustal?»

Mitka punastab samuti ja pöördub kõrvale, kuid ei kähise ega jaata, vaid ainult liigutab õgevaid musti kulme ja huuli. Kuid Mitka hääl on mulle tuntud: see on sügavaim kontra-alt, hoolitsetud, kauni, hellitatud naise hääl, samasuguste ilustustega nagu naisel ja samasuguste ootamatute ööbikulaulu elementidega. Mul on meeldiv kuulata seda häält, kui Mitka jutustab mulle Kurjaži elanikest:

«See, näed, kes jooksis... Ah, sa kurat, kuhu ta küll jooksis?... Volodka, vaata, vaata, Burjak jooksis... See on ju Burjak, kas te siis ei tunne? Ta võib ära juua kolmkümmend klaasi piima... ta jooksis lehmalauta... Aga see, näed, kes vahib aknast välja, on kahjulik poiss, oeh, kui kahjulik! Te mõistate, ta on niisugune pugeja, noh, otsekui või. Ta hakkab teile ka kindlasti pugema! Oo, ma näen juba, kes teile poeb, ausõna, naen.»

«Vanka Zaitšenko,» pöördub Zoren solvunult kõrvale ja... punastab.

Mitka on arukas, pärgel. Ta seirab süüdlase näoga Zoreni nõbininalist solvumist ja palub pilguga mind andestada kaaslaste taktitus.

«Ei,» ütleb ta, «Vanka ei poe! Vankal on sihuke joon!»

«Mihuke joon?»

«Sihuke joon, et...»

Mitka hakkab midagi suure varbaga joonistama maa peale.

«Jutusta.»

«Mis siin ikka jutustada? Nii kui Vanka tuli kolooniasse, hakkas kohe tema ümber kogunema seesama kamp, näed, Volodka? Noh, muidugi, neid ka peksti, aga ometigi oli neil siisugune joon...»

Ma mõistan suurepäraselt Nissinovi sügavat filosoofiat, millest ei näinud undki meie vanatargad...

Palju on siin siisuguseid punapõskseid keni ja mitte väga keni poisse, kel ei olnud õnne omada isiklikku joont. Mulle alles võõraste süngete ettevaatlike nägude seas näen ma üha enam siisuguseid poisse, kelle elu lohiseb mõõda võõraid jooni. See on vanas maailmas harilik asi — nõndanimetatud orjaelu.

Zoren, ja Nissinov, ja sasipäine terav Sobotšenko, ja tõsine kurb Vasja Gardinov, ja tõmmunäoline leebe Sergei Hrabrenko longivad minu läheduses ja naeratavad kulme liigutades nukralt, kuid otse minu poolele üle tulla nad ei suuda. Nad vihkavad ägedalt Vanja Zaitšenko seltskonda, jälgivad igatsevate pilkudega selle liikmete uljaid lende elu uute transparentide järgi... ja ootavad.

Ootavad kõik. See on nii läbipaistev ja nii mõistetav. Ootavad müstiliselt immateriaalsete, mõistmatute, tabamatult veetlevate gorkilaste saabumist. Iga tunniga läheneb võib-olla õnnetus, võib-olla rõõm. Isegi tüdrukute juures süttib juba iga päevaga enam uus elu. Juba on Olja Lapova kokku saanud oma kuuenda, energiast tulvil salga. Salk askeldab agaralt oma magamistoas, lapib, peseb, valgendab midagi, koguni laulab õhtuti. Sinna jookseb alatasa Guljajeva ja peidab minu eest viltu nihkunud kortsus pluusi. Seal istub sagedase külalisena õhtuti Deniss Kudlatõi ja mängib avalikult metseeni. Ainult põllutöödel ei käi kuues salk, — kardetakse, et siisuguse sammuga õhkulastud Kurjaži traditsioonid matakseid salga rusude alla.

Ootab Korotkovgi. See on Kurjaži traditsioonide peamine keskus. Ta on oivaline diplomaat. Mingisugust tegu, sõna, tähte, tähe sabakestki pole võimalik leida tema käitumises, mis lubaks teda milleski süüdistada.

Ta pole süüdi rohkem kui teised: nagu need, ei käi temagi töö, ja see on kõik. Eelkoondsalgas kuhtuvad kõik vihast, Korotkovi vihkamisest, kaheldamatust veendumusest, et Korotkov on Kurjažis meie peavaenlane.

Ma sain pärastpoole teada, et Volohhov, Gorkovski ja Zorka Volkov olid püüdnud asja lõpetada väikese konverentsi abil. Öösel olid nad kutsunud Korotkovi välja tiigi kaldale kohtamisele ja teinud talle ettepaneku kaduda kolooniast mis ilmakaarde tahes. Kuid Korotkov oli sellest ettepanekust loobunud ja ütelnud:

«Mul pole praegu mingit mõtet siit kaduda. Ma jään siia.»

Sellela oli konverents lõppenudki. Minuga Korotkov kordagi ei kõnelnud ega avaldanud üldse mingisugust huvi minu isiku vastu. Kuid kohtumistel kergitas ta väga viisakalt oma edvistavat valget mütsi ja lausus sõbraliku niiske baritoniga:

«Tervist, seltsimees juhataja.»

Tema meeldiv, tumedate kaunitult varjutatud silmadega nagu pöördub tähelepaneliku viisakusega minu poole ja semafoorib täiesti selgesti:

«Näete, meie teed ei sega üksteist, jätkake oma, aga minul on oma seisukohad. Minu lugupidamine, seltsimees juhataja.»

Alles teisel päeval pärast minu õhtust vestlust Peretšiga tuli Korotkov mulle hommikueine ajal köögiakna juures vastu, astus tähelepanelikult kõrvale, kuni ma andsin mingisuguse korralduse, ja küsis äkki tõsiselt:

«Ütelge, palun, seltsimees juhataja, kas Gorki koloonias on kartser?»

«Kartserit ei ole,» vastasin mina niisama tõsiselt.

Ta jätkas rahulikult, vahtides mind nagu mõnd eksponaati:

«Kõneldakse siiski, et te pistvat poisse aresti?»

«Sina isiklikult võid olla mureta: arest on ainult minu sõpradele,» ütlesin ma kuivalt ja lahkusin otsemaid tema juurest, huvitumata rohkem tema näo peenest mängust.

15. mail sain telegrammi:

„Homme õhtul sõidame kõik vaguneis Lapot.“

Ma tegin telegrammi õhtusöögi ajal teatavaks ja ütlesin.

«Ülehomme läheme oma kaaslastele vastu. Ma tahaksin väga, et neid võetaks vastu sõbralikult. Te hakkate ju nüüd koos elama... ja tootama.»

Tüdrukud vakatasid kohkunult nagu linnud enne äikest. Mitmesugust sorti jõnglased kõõritasid pilkudega kaaslaste nägusid, mõningane hulk suurendas suumulke ja oli sekundi vältel seilises seisundis.

Nurgas akna lähedal, seal, kus ümber laudade ei seisa mitte pingid, vaid toolid, sattus Korotkovi seltskond äkki suurde lõbususse, rõkkas valjusti naerda ja ilmselt vahetas omavahel teravmeelsusi.

Õhtul toimus eelkoondsalgas gorkilaste vastuvõtu üksikasjade arutelu ja ühtlasi kontrolliti üle komso-molirakukese erideklaratsiooni pisimadki üksikasjad.

Kudlatõi tõstis kätt kuklasse sagedamini kui kunagi muidu:

«Ausõna, õieti ütelda on lausa häbi poisse siia tuua.»

Pikkamisi avanes uks ja vaevaliselt ronis sellest sisse Žorka Volkov. Lauast kinni hoides jõudis ta pingini ja vaatas meid ainult ühe silmaga, ja seegi kujutas endast ebameeldivat kitsast pilu lihavas sinises verimuhus.

«Mis see siis on?»

«Peksti,» sosistas Žorka.

«Kes peksis?»

«Kurad seda teab! Matsid!... Ma tulin jaamast... Ülesõidukohal... tulid vastu ja... peksid...»

«Pea, nüüd!» vihasas Volohhov. «Peksid, peksid!... Me näeme ju isegi, et peksid... Kuidas see juhtus?... Kas oli ka mingit jutuaajamist või kuidas?»

«Jutt oli lühike,» vastas Žorka kurva grimassiga. «Üks ütles ainult: «Ahaa, komso?» Noh... ja vastu lõugu.»

«Aga sina?»

«Noh, eks minagi andnud loomulikult vastu. Ainult nemad olid neljakesi.»

«Sa lasksid jalga?» küsis Volohhov.

«Ei, ei lasknud,» vastas Žorka.

«Aga kuidas siis?»

«Näed isegi, istun veel praegugi ülesõidukohal.»

Poisid rõkkasid zaporoožjelikku naeru ja ainult Volohhov vaatas sisetundepiinadega sõbra ebardatud naeratust.

7. KOLMESAJA SEITSMEKÜMNE KOLMAS BIS

Seitsmeteistkümnenda kuupäeva koidikul sõitsin ma gorkilastele vastu Ljubotini jaama, kolmkümmend kilomeetrit Harkovist. Rāpane jaamaperroon oli kehv ja palav, siin hulkusid laisad igavad külainimesed, kes olid roidunud transpordi ebamugavusist, kriuksutasid saabastega mööda perrooni kohmakad, õlist läbiimbunud raudteelased — kaubaliikluse tegelased. Kõik olid täna omavahel kokku leppinud olla vastuolus piduliku brokaadiga, millesse oli rüütatud minu hing. Aga võib-olla polnudki see brokaat, vaid midagi lihtsamat: «kolm-nurkne kübar ja hall sõjamantel».

Täna on pealahingu päev. See ei tähenda midagi, et mind kogemata tõuganud kogukas onu, pakikandja, ei kohkunud sugugi oma teost ja isegi ei märganud mind. Samuti ei tähenda midagi, et jaama korrapidaja mitteküllaldase lugupidamisega ja koguni mitteküllaldase viisakusega andis mulle teateid, kus asub kolmesaja seitsmekümne kolmas bis. Need veidrikud tegid näod, nagu ei mõistaks nad, mis asi on kolmesaja seitsmekümne kolmas bis — need olid minu peajõud, need olid marssalite Koval'i ja Lapoti kuulsusrikkad leegionid; nad nagu ei taibanud, et kogu nende Ljubotini jaam oli tänaseks määratud minu Kurjaži rünnaku platsdarmiks. Kuidas teha neile inimestele selgeks, et minu tänase päeva peakorter oli, ausõna, majesteetlikum ja tähtsam kui mingisuguse Austerlitz'i lahingu peakorter. Napoleoni päike oleks vaevalt küll suutnud tumestada minu tänast kuulsust. Aga üks Napoleonil olnud ju hulga hõlpsam sõdida kui minul. Ma oleksin tahtnud vaadata, mis oleks saanud Napoleonist, kui sotsiaalse kasvatusmeetodid oleksid olnud temale niisama kohustuslikud kui minule.

Hulkudes mööda perrooni, vaatasin ma Kurjaži poole ja meenutasin, et vaenlane oli täna osutanud mõningaid hingenõrkuse tunnuseid.

Kui vara ma tõusingi, kuid koloonias valitses juba liikumine. Millegipärast paljud rüsesid pioneeritoa akna läheduses, teised laskusid pangedega kolistades «imetegeva» allika juurde vett tooma. Kellatorni värava juures seisis Zoren ja Nissinov.

«Millal gorkilased päralt jõuavad? Kas hommikul?» küsis Mitja tõsiselt.

«Hommikul. Te tõusite täna vara üles.»

«Hm-hm... Ei ole nagu und. Kas nad saavad Rõžovisse?»

«Rõžovisse. Ja teie võtate neid siin vastu.»

«Aga kas varsti?»

«Jõuate küll näod puhtaks pesta.»

«Lähme, Mitka,» realiseeris Zoren aegaviitmata mu ettepaneku.

Ma käskisin Gorovitšil kurjaažlased gorkilaste kolonni vastuvõtuks ja liputervituseks õuele üles rivistada, rakendamata seejuures mingisugust erilist survet:

«Lihtsalt kutsuge.»

Lõpuks tuli Ljubotini jaama salaurkast välja hea väim nukilise õõvahi kujul ja hakkas kella helistama. Helistanud, avaldas ta mulle selle sümbolse tegevuse saladuse:

«Kolmesaja seitsmekümne kolmas bis teatas. Kahekümne minuti pärast jõuab kohale.»

Äkki muutus kavatsatud vastuvõtuplaan keerukamaks ja edasi hakkas kõik veerema kuidagi eriti segaselt, kuumalt ja poisikeselikult reipalt. Enne kui saabus kolmesaja seitsmekümne kolmas bis, veeres ette suvitusrong Harkovist ja vagunist voolas mulle kaela komsomoli-töölisfakulteedi värskendavat dušši. Beluhin hoidis käes lillekimpu:

«Nõnda võtame vastu viiendat koondsalka, otsekui saabusid krahvinnad. Mulle vanatoile võib seda ju lubada.»

Jõugus kädises tunnete ületulvast kuldkiharane Oksana, ja rahulikult mõnules päikese käes Raheli vagune naeratus. Brattšenko vehkis kätega, nagu oleks neis olnud nuut, ja kinnitas teadmata kellele:

«Õhõ! Ma olen praegu vaba kasakas. Veel täna istun Vägilase turjale.»

Keegi tuli jooksupärga ja hõikas:

«See rong on juba ammu siin!... Kümnenal teel.»

«Kas tõtt kõneled?»

«Kümnenal teel jah! Seisab juba ammu!...»

Ma ei suutnud jahmudagi selle teate ootamatust proost. Kolmandal teel oleva kaubavaguni alt vahtis meid Lapoti peiarinägu, ja tema tursunud pilk silmitses irooniliselt meie rühma.

«Kae!» hüüdis Karabanov. «Vanka ronib ju vaguni alt välja!»

Lapoti kallale tormati terve jõuguga, kuid ta ronis sügavamale vaguni alla ja teatas sealt tõsiselt:

«Pidage järjekorda! Ja peale selle suudlen ma ainult Rahelit ja Oksanat, teiste jaoks on mul käepigistus.»

Karabanov tiris Lapoti jälgupidi vaguni alt välja ja tema paljad päkad välkusid õhus.

«Kurat teiega, eks siis suudelgel!» ütles Lapot jalgu maha saades ja küünitas ette tedretähnlike põse.

Oksana ja Rahel asusid tõepoolest suudluskommet täitma, aga ülejäänud tormasid vagunite alla.

Lapot raputas mul kaua kätt ja säras tema näo kohta ebatavalisest lihtsast ja siirast rõõmust.

«Kuidas sõit läks?»

«Nagu laadasõit,» ütles Lapot. «Ainult Vägilane hullu-
gaanitseb: kogu õõ peksis vagunit. Sellest jäid veel ainult toikad püsti. Kas kaua siin seisame? Ma käskisin kõigil valmis olla. Kui juhtub, et jääme seisma — on ju vaja pesta ja üldse...»

«Mine kuula järele.»

Lapot jooksis jaama, aga mina tõttasin rongi juurde. Rongis oli nelikümmend viis vagunit. Avatud udest ja ülemistest luukidest vahtisid mulle vastu gorkilaste toredad näod; poisid naersid, kisendasid, vehkisid murumütsidega. Lähimast luugist ronis vööni, välja Gud, pilgutas heasüdamlikult silmi ja torises:

«Anton Semjonovitš, kallid isad, kas siis nõnda kõl-
bab? Nõnda ei tohi ju. Kas see on mõni seadus? See pole ju mingi seadus.»

«Tere, Gud, kelle peale sa sedasi kaebad?»

«Sellesama kuradima Lapoti peale. Ütles, mõistate: kes vagunist enne signaali välja ronib, sellel käänan

pea otsast. Võtke ruttu komando üle, või muidu see va Lapot piinab meil hinge välja. Kas võib Lapot olla ülemus? Tõsi, ega ei või?»

Minu selja taga seisis juba Lapot ja jätkas meelsasti Gudi toonis:

«Eks sa proovi vagunist enne signaali välja ronida! Noh, eks proovi! Mõtled, et mulle teeb õige lõbu niisuguste räpakäppadega jännata? Noh, eks roni välja!»

Gud jätkas leebelt:

«Sa mõtled, et mul on eriti vaja välja ronida? Mul on siingi hea olla. Ma raägin ainult printsipiaalselt.»

«Just, just!» ütles Lapot. «Noh, saada Sinenki siia!»

Hetke pärast vaatas Gudi öla tagant välja Sinenki kena lapsenäoke, hakkas arusaamatult pilgutama oma uniseid silmi ja venitas pärani painduva erepunase suu:

«Anton Semjonovitš...»

«Ütle tere, tolavasikas! Kas sa siis seda ka ei mõista?» kortsutas Gud kulmu.

«Sinenki vaatas mulle otsa, punastas ja huilgas segaduses.»

«Anton Semjonovitš... noh, mis see siis tähendab? Anton Semjonovitš... kas sa aga näe!»

Ta hõõrus rusikatega silmi ja pahandas akki tõsiselt Gudi peale.

«Sa ju ütlesid: äratan üles! Sa ju ise ütlesid... Uuh, mihuke Gudi-roju, aga mitte mõni komandör! Ise tõusis üles, näed sa... Kas ongi juba Kurjaž? Jah? Juba Kurjaž?»

Lapot hakkas naerma:

«Mis Kurjaž sul siin on! See on Ljubotin! Ärka rutem üles, jätkub sulle juba! Anna signaali!»

Sinenki muutus välgukiirusel tõsiseks ja virgeks:

«Signaali? Just nii!»

Ta naeratas mulle juba täie teadvuse juures, ütles rõõmsalt:

«Tervist, Anton Semjonovitš!» ja ronis lavatsile signaalpasuna järele.

Kahe sekundi pärast pistis ta signaalpasuna välja, kinkis mulle veel ühe imeväärse naeratuse, pühkis

palja käega huuli ja pani nad väljendamatuse graatsilises pingutuses pasuna suulisele. Jaamas kajas meie vana äratussignaali.

Vaguneist hakkasid välja hüppama kolonistid ja mul oli tegu lõputu käesurumisega. Lapot istus juba vaguni katusel ja grimassitas pahaselt meie aadressil:

«Mis te siia sõitsite? Või hakkavad siin õrnutsema! Millal te siis hakkate end pesema ja vaguneid koristama? Või ehk mõtlete, et anname vagunid ära räpastena, kurat nendega? Pidage meeles: halastust ei ole! Ja pange uued põlvpüksid jalga. Kus on valvekomandör? Ah?»

Taranets vaatas välja naabervaguni piduriplatvormilt. Tal olid ihul ainult kortsunud pleekinud põlvpüksid ja paljal käsivarrel uus punane side.

«Mina olen siin.»

«Korda pole näha!» möirgas Lapot. «Kus vesi on, kas tead? Kui kaua seisame, kas tead? Hommikusöök kätte jagada, kas tead? Noh, kõnele!»

Taranets ronis Lapoti juurde katusele ja luges sõrmedel üles, et seisame nelikümmend minutit, pesta võib selle torni juures, hommikusöök on Fedorenkol juba valmis ja võidakse alata millal tahes.

«Kuulsite?» küsis Lapot kolonistidelt. «Aga kui kuulsite, mis ingliti te siis seal veel püüate?»

Kolonistide päevitunud jalad välkusid kõigil Ljubotini teedel. Vaguneid pühiti vanade vihtadega ja neljas U koondsalk käis vagunite ees pangedega, prahti üles korjates. Viimasest vagunist kandsid Šeršnev ja Ossadtši kätel välja alles virgumata Koval ja panid ta hoolikalt signaalposti otsa istuma.

«Ta pole ärganudki,» ütles Lapot, kükitades Koval ees

Koval kukkus posti otsast maha.

«Nüüd ärkas ta ometi üles,» tähendas Lapot selle sündmuse kohta.

«Kuidas sa oled küll mind ära tüüdanud, Punapea!» ütles Koval tõsiselt ja seletas mulle kätt ulatades: «Kas on sel inimesel ka kunagi rahu või pole? Kogu öö otsa kondab ta mööda katuseid, kord on ta veduril, kord paistnud temale, et sead on lagedale tulnud. Kui ma

millestki selle aja jooksul olen surmani väsinud, siis küll sellest Lapotist. Kus siin pesta saab?»

«Meie teame,» ütles Ossadtši. «Viime, Kolkal!»

Nad tassisid Kovalit torni juurde, ja Lapot ütles:

«Ja tema pole veel rahul... Aga teate, Anton Semjonovitš, Koval sai selle nädala jooksul vist esimese öö magada.»

Poole tunni pärast olid vagunid puhastatud ja kolonistid istusid läikivais tumesinistes põlvpükstes ning valgeis särkides hommikust sööma. Mind tiriti staabivagunisse ja sunniti sööma «Maria Ivanovnat».

Alt teelt ütles keegi valjusti:

«Lapot, jaamaülem teatas, et umbes viie minuti pärast sõidame.»

Ma hüppasin maha. Mark toetas mind.

«Mark, tervist! Kuidas ma sind siis ei näinud?»

«Ma olin ju lipu juures valvel,» ütles Mark rangelt.

«Kuidas sul siis käsi käib? Oled sa nüüd rahul oma iseloomuga?»

«Ma pole veel väga rahul oma iseloomuga, Anton Semjonovitš. Mitte väga rahul, tahan teile tõtt ütelda.»

«Noh?»

«Te mõistate: nad sõidavad, sellepärast laulavad laule, ja pole midagi. Aga mina aina mõtlen ega suuda nendega koos laule laulda. On's see mõni iseloom?»

«Millele sa mõtled?»

«Mispärast nemad ei karda, aga mina kardan...»

«Enese pärast kardad?»

«Ei, miks ma peaksin enese pärast kartma? Enese pärast ma ei karda sugugi, aga ma kardan nii teie kui kõigi pärast, ma kardan üldse. Neil oli ilus elu, aga laagris on kindlasti halb, ja kes teab, millega see veel lõpeb.»

«See-eest lähevad nad võitlusse. See, Mark, on suur õnn, kui võidakse minna võitlusse parema elu eest.»

«Ma ju ütlengi teile: nemad on õnnelikud inimesed, sellepärast nad laulavad ka laule. Aga miks mina ei saa laulda ja muudkui mõtlen?»

Otse minu kõrva juures hakkas Sinenki mängima kõrvulukustavat üldkogunemise signaali.

«Rünnakusignaali,» mõtlesin ma ja tõttasin koos teis-

tega vaguni juurde. Vagunisse ronides nägin ma, kui vabalt jooksis oma vaguni juurde Mark, paljaid päkki välgutades, ja mõtlesin: täna saab see nooruk teada, mis on võit või kaotus. Siis saab ta bolševikuks.

Vedur vilistas. Lapot hakkas ühe hilineja peale moirgama. Rong läks liikvele.

Neljakümne minuti pärast venis ta pikkamisi Ržžovi jaama ja peatus kolmandal teel. Perroonil seisis Jekaterina Grigorjevna, Liidotška ja Guljajeva, neil värisesid käed rõõmust.

Koval tuli minu juurde:

«Mis me veel jorutame? Maha laadida!»

Ta jooksis jaamaülema juurde. Selgus, et mahalaaditav rong oleks tulnud anda esimesele tee, «raami» juurde, kuid polnud, millega anda. Reisirongi vedur oli läinud Harkovi, ja nüüd oli vaja kuskilt välja kutsuda spetsiaalne manöövrivedur. Ržžovi jaama kunagi niisuguseid rongikoosseise ei tulnud ja oma manöövrivedurit polnud.

See teade võeti algul rahulikult vastu. Kuid möödus pool tundi, siis tund, ja me tüdinesime vagunite juures vaevlemisest. Rahutuks tegi meid ka Vägilane, kes tegi vagunis seda enam ulakusi, mida kõrgemale tõusis päike. Ta oli juba öösi jõudnud pilbasteks teha kogu vaguni vooderdise ja nüüd õiendas ülejäänud töö. Tema vaguni läheduses käisid juba mingisugused ametimehed ja rehkendasid midagi määrdunud raamatuis. Jaamaülem lendas mööda rööpaide nagu areenil ja nõudis, et poisid ei tuleks vaguneist välja ega käiks raudteel, mida mööda vahetevahel veeresid reisi-, suvitus- ja kaubarongid.

«Aga millal siis tuleb vedur?» käis Taranets temale peale.

«Ma ei tea rohkem kui teiegi!» vihastus millegipärast jaamaülem. «Võib-olla tuleb homme!»

«Homme? Ohoo! Siis tean mina rohkem...»

«Mida rohkem? Mida rohkem?»

«Mina tean rohkem kui teie»

«Kuidas teie rohkem teate kui mina?»

«Aga nii: kui vedurit ei tule, siis lükkame ise rongi esimesele tee.»

Jaamaülem lõi käega ja jooksis minema. Siis hakkas Taranets mulle peale käima:

«Lükkame, Anton Semjonovitš, küll näete. Mina tean. Vagunid veerevad kergesti, isegi kui on koormaga. Aga meid tuleb kolm inimest vaguni kohta. Lähme, kõneleme ülemaga.»

«Jäta, Taranets, säherdused rumalused!»

Ja Karabanov lahutas käsi.

«Noh nüüd mõtles õige loo välja: tema lükkab rongi! See tuleb ju viia kuni semaforini, kõigist pööranguist läbi.»

Kuid Taranets käis peale ja paljud poisid toetasid teda. Lapot tegi ettepaneku:

«Milleks me vaidleme? Puhu kohe töösignaali ja proovime. Lükkame — hüva, ei lükka — pole vajagi, ööbime rongis.»

«Aga jaamaülem?» küsis Karabanov, kel silmad juba põlesid.

«Jaamaülem!» vastas Lapot. «Jaamaülemal on kaks kätt ja üks kõri. Las vehib kätega ja kisendab. Lõbusam on.»

«Ei,» ütlesin mina, «nii ei või. Meid võib pöörangul tabada mõni rong. Keedate veel sihukese pudru valmis, et küll saab!»

«Nojah, seda me mõistame! Semafor on vaja sulgeda!»

«Jätke, poisid!»

Kuid poisid piirasid mind terve jõuguna. Tagumised ronisid piduriplatvormile ja veensid mind kooris. Nad palusid minult ainult ühte: lubada rongi ainult kaks meetrit edasi nihutada.

«Ainult kaks meetrit — ja stopp! Kel sellega asja on? Me ei puuduta kedagi! Ainult kaks meetrit, ja pärast ütlete ise.»

Ma andsin lõpuks järele. Seesama Sinenki hakkas töösignaali puhuma ja kolonistid, ammu juba aru saanud ülesande üksikasjadest, asetustid vastu vagunite külgtugesid. Kuskil eespool itsitasid tüdrukud. Lapot ronis perroonile ja hakkas murumütsiga vehkima.

«Pea, pea!» hüüdis Taranets. «Ma kutsun jaamaülema ka siia, muidu paneb teine veel pahaks.»

Jaamaülem jooksis perroonile ja sirutas käsi ülespoole:

«Mis te teete? Mis te teete?»

«Kaks meetrit,» ütles Taranets.

«Ei mingi hinna eest!... Kuidas seda tohib? Kuidas tohib niiviisi teha?»

«Ainult kaks meetrit!» hüüdis Koval. «Kas te siis ei mõista või?»

Jaamaülem jäi Kovalile tuima pilguga otsa vahtima ja unustas käed alla lasta. Poisid naersid vagunite juures.

Lapot tõstis uuesti käe murumütsiga ja kõik toetasid vastu külgtugesid, surusid paljad jalad liivasse ning vaatasid huuli hammustades Lapoti poole. Ta vehkis murumütsiga, ja jäljendades tema liigutusi, raputas jaamaülem pead ning avas suu. Keegi hõikas tagantpoolt: «Litsu!»

Mõni hetk näis mulle, et midagi ei tule välja, — rong seisab liikumatuna, — kuid rattaid vaadates märkasin ma äkki, et nad pikkamisi pöörlevad, ja kohe pärast seda nägin ma ka rongi liikumist. Kuid Lapot mõirgas midagi ja poisid peatusid. Jaamaülem vaatas tagasi minu poole, pühkis paljast pealage ja naeratas armast raugalikku, hambutut naeratust:

«Lükake... mis seal ikka... jumal teiega! Ärge ainult kedagi alla ajage!»

Ta vangutas pead ja puhkes äkki valjusti naerma:

«Sindrihad, noh mis sa ütled, ah?... Noh, lükake siis...»

«Aga semafor?»

«Olge selle poolest rahulikud.»

«Valmi-i-is oll-aa!» hüüdis Taranets, ja Lapot tõstis uuesti oma murumütsi.

Poole minuti pärast veeres rong semafori poole, nagu oleks teda tõuganud võimas vedur. Poisid paistsid lihtsalt kõndivat vagunite kõrval ja ainult külgtugedest kinni hoidvat. Piduriplatvormidel istusid mingisuguse ime läbi esilekerkinud poisid, et peatusel pidurdada

Väljasõidupöörangust tuli rong teist rööpapaari mööda ajada jaama teise otsa, et juba sealt anda ta platvormi ette tagasi. Sel hetkel, kui rong möödus

perroonist ja ma täie rinnaga hingasin endasse soolast ühistöö õhku, hõigati mulle perroonilt:

«Seltsimees Makarenko!»

Ma vaatasin ümber. Perroonil seisis Bregel, Halabuda ja seltsimees Zoja. Bregel seisis perroonil hallis laias kleidis ja meenutas mulle Katariina Suure mälestussamrast, niivõrd majesteetlik oli ta.

Ja niisama majesteetlikult küsis ta oma pjedestaa-lilt:

«Seltsimees Makarenko, kas need on teie kasvandikud?»

Ma tõstsin süüdlasena pilgu Bregelile, kuid sel hetkel langes mulle kaela terve katariinalik sõnadevaling:

«Te vastutate karmilt iga mahalõigatud jala eest.»

Bregeli hääles oli nii palju terast ja puud, et seda oleks võinud kahestada iga isevalitsejanna. Sarnasuse täiustamiseks osutas Bregeli käsi nimetissõrmega meie rongi ühele rattale.

Ma valmistusin vastu kõnelema selles mõttes, et poisid on väga ettevaatlikud, et ma loodan õnnelikku lõppu, kuid seltsimees Zoja takistas mu alandlikkuse ausat puhangut. Ta hüppas perrooni äärele lähemale ja hakkas kiiresti võristama, kõigutades tohutut pead oma kõne taktis:

«Lobiseti, lobiseti, et seltsimees Makarenko väga armastavat oma kasvandikke... Peaks kõigile näitama, kuidas ta neid armastab.»

Minul kerkis kurku mingi tomp. Kuid samal ajal paistis mulle, et ma ütlesin väga tagasihoidlikult ja viisakalt:

«Oo, seltsimees Zoja, teid on jultunult petetud! Ma olen niivõrd kalk inimene, et alati eelistan tervet aru kõige kuumemalegi armastusele.»

Seltsimees Zoja oleks mulle perrooni kõrgusest kaela hüpanud ja võib-olla oleks seal lõppenudki mu anti-pedagoogiline poeem, kui Halabuda poleks ütelnud lihtsalt, töömehelikult:

«No on alles tublid poisid — veeretasidki rongi paigalt! At sa pliatsipulk, vaata, vaata, Bregel!... Ah, sa põrsas!...»

Halabuda sammus juba kõrvuti Vaska Aleksejeviga.

paljude vanemate orvuga. Ta kõneles millestki Vaskaga, ja me ei suutnud veel üle saada oma õelusest, kui Halabuda rõhus juba kätega mingisugusele vaguni küljes olevale toetuspunktile. Ma heitsin hetkeks pilgu Katariina mälestussamba kivistunud suurusele, astusin üle sapiloigu, mis oli jooksnud seltsimees Zojast, ja tõt-tasin samuti vagunite juurde.

Kahekümne minuti pärast toodi Vägilane poolpurustatud vagunist välja ja Anton Brattšenko lendas tuhat-nelja Kurjaži, jättes kaugele enda taha tolmujuuti ja Rõžovi koerte närvivapustuse.

Jätnud koondsalga Ossadtši korraldusse, rivistusime kiiresti väikesele jaamaesisele. Bregel sõbratariga ronisid autosse, ja mul oli heameel nende näod veel kord roheliseks ajada meie lipusaliuudi pasunahelidega ja trummipöörinaga, kui lipp viidi siidkattesse mähituna sujuvalt meie pidulikest ridadest mööda oma kohale.

Asusin minagi oma kohale. Koval andis kaskluse ja piiratuna jaamapoisikeste jõugust asus gorkilaste kolonn Kurjaži poole tee. Bregeli masin jõudis kolon-nist mööda sõites minuni ja Bregel ütles:

«Tulge istuge peale!»

Ma kehtasin imestunult õlgu ja panin käe vastu südant.

Oli vaikne ja palav. Tee läks üle aasa ja sillakese, mis oli ehitatud kitsale jõeharule. Läksime kuuekaupa reas: ees neli pasunapuhujat ja kaheksa trummilööjat, nende järel mina ja korrapidaja komandör Taranets, meie järel lipubrigaad. Lipp oli ümbrises, tema säre-vast otsast rippusid alla kuldsed tutid ja kiikusid Lapoti pea kohal. Lapoti taga säras valgete särkide ja paljaste jalgade noore rütmil värskuses kolonistide rivi, mida lahutas keskkohas sinistes kleitides tüdrukute nel-rida.

Lahkudes vahel hetkeks rivist nägin ma, kuidas kolonistide kujud äkki karmistusid ja tõmbusid vedruna pingule. Hoolimata sellest, et me läksime mööda tühja aasa, pidasid nad rangelt joondumist ja vahel, komistanud mätaste otsa, tõttasid hoolikalt jalga õiendama. Põrisesid ainult trummid, sünnitades kuskil kaugel vastu Kurjaži müüre selge kuiva vastukaja. Täna

trummimarss ei uinutanud ega tasandanud teadvuse mängu. Vastupidi, mida lähemale me jõudsim Kurjažile, seda energilisem ja nõudlikum tundus trummipõrin, ja oleks tahtnud mitte ainult sammus, vaid ka igas südamehülgutuses alistuda rangele korrale.

Kolonn jõudis Podvorkisse. Põimtarade ja jalgvärvate taga seisis elanikud, nõõride otsas hüplesid kurjad koerad, endiste kloostrikoorte järeltulijad, kes olid kunagi valvanud kloostri rikkusi. Selles külas polnud mitte üksnes koerad, vaid ka inimesed üles kasvatatud kloostri ajaloo rammusail rohumail. Neid oli sigitatud, toidetud ja kasvatatud viie- ja kolmekopikalistega, mis olid saadud hingede päästmise, tõbedest arstimise, püha jumalaema pisarate ja peaingel Gabrieli tiivasulgede eest. Podvorkis pesitses rohkesti mitmesugust selletaolist rahvast: endisi pappe ja munki, noviitse, tallipoisse ja jõudesöödikuid, kloostrikokki, aednikke ja prostituute.

Ja seepärast tundsin ma külast läbi minnes teravasti püstaedade taäna hoiduvate rühmade vaenulikke pilke ja sosinaid, aimasin täpselt nende mõtteid ja sõnu ning häid soove meie aadressil.

Just siin, Podvorki tänavail, mõistsin ma äkki selgesti meie marsi suurt ajaloolist tähtsust, kuigi see väljendas ainult meie ajastu ühte molekulaarset nähtust. Kujutlus Gorki-nimelisest kolooniast vabanes mul äkki esemelistest vormidest ja pedagoogilisest võõbast. Ei olnud enam Kolomõki käärusid, ei vana Trepke hoolikaid ehitusi, ei kahtsada roosipõõsast, ei kõrgbetoonist sigalaid. Samuti olid kuhtunud ja kuhugi teele pudenenud kavalad pedagoogilised probleemid. Maa tasandikele olid järele jäänud ainult puhtad inimesed, uute kogemustega ja uue inimliku positsiooniga inimesed. Ja ma mõistsin äkki, et meie kolonn täidab praegu ehkki küll väikest, ometigi teravalt poliitilist, tõeliselt sotsialistlikku ülesannet.

Sammudes mööda Podvorki tänavaid, kõndisime me otsekui vaenulikul maal, kus alles elavais värinais on ühte hunnikusse kuhjunud nii vanad inimesed kui ka vanad huvid ja vanad ahned ämbliku imemisvahendid. Ja kloostrimüüride vahele, mis juba paistsid eespool,

olid laotud terved riidad mulle vastikuid ideid ja eelarvamusi: ilatsev, intelligenditsev idealiseerimine, argipäevane andevaene formalism, odavad naistepisarad ja mõistustpimestav kantseleilik rumalus. Ma kujutlesin endale selle piiritu pühkmehunniku määratu suuri platse: kui palju aastaid me seda olime labinud, kui palju tuhandeid kilomeetreid, aga ta vinab veelgi ees, paremal ja vasakul, me oleme tast igast küljest piiratud. Sellepärast näib ruumis piiratuna ka meie väike gorkilaste kolonn, kel pole praegu midagi materiaalet: ei kommunikatsiooni, ei baase ega sugulasi, — Trepke on igaveseks maha jäetud, Kurjaž on alles vallutamata.

Trummilööjate read liikusid märke — kloostrivärv oli juba meie ees. Värvast jooksis välja põlvpükstes Vanja Zaitšenko, tardus sekundiks soolasambana paigale ja lendas siis noolena meile vastu mäest alla. Ma isegi kohkusin: kas on midagi juhtunud, — kuid Vanja peatus järsult minu ees ja anus pisarais, asetades sõrme vastu põske:

«Anton Semjonovitš, ma tulen teiega, ma ei taha seal seista.»

«Sammu siin.»

Vanja tuli minu kõrvale, võttis tähelepanelikult jalga ja ajas pea selga. Siis tabas ta minu tähelepaneliku pilgu, pühkis pisara ja naeratas kuumalt, erutust kergendatult välja hingates.

Trummid tungisid kõrvulukustavalt värava kellatorni tunnelisse. Lõputu mass kurjaažlasi oli rivistatud mitmesse ritta, nende ees oli kohale tardunud Gorovitš, kes tõstis käe tervituseks.

8. HOPAKK

Gorkilaste rivi ja kurjaažlaste summ seisis vastastikku seitsme-kaheksa meetri kaugusel. Kurjaažlaste read, kiiruga kokku aetud Pjotr Ivanovitši poolt, osutusid muidugi kiiresti lagunevaks. Niipea kui meie kolonn peatus, läksid need read segi ja venisid kaugele värvast kirikuni, paindudes otstest kõverasse ning

ahvardades meid tõsiselt külghaardega ja isegi täieliku ümberpiiramisega.

Nii kurjaažlased kui ka gorkilased vaikisid: esimesed — mõningase jahmumise tõttu, teised — rividistipliini tõttu lipu juuresolekul. Seniajani olid kurjaažlased näinud koloniste ainult eelkoondsalgas, alati too-ülikõnnas, küllaltki väsinuina, tolmuseina ja pesema-tuina. Praegu sirgusid nende ees tähelepanelike rahu-like nägude, läikivate vööpannalde ja lähedate lühikeste spordipükste ranged rivid päevitunud jalgade joone kohal.

Sekundi murdosa vältel tahtsin ma ebainimlikus pin-ges haarata ja teadvuses kujundada mingisugust kur-jaažlaste summa ilmes peituvat põhitooni, kuid mul ei õnnestunud seda teha. See polnud enam mu esimese Kurjaži päeva tuim, monotoonne jõuk. Pilku rühmalt rühmale libistades kohtasin ma aina uusi ja uusi ilmeid, sagedasti täiesti ootamatuid. Ainult vähesed vaatasid ükskõikse, neutraalse rahuga. Enamik jõnglasi oli ava-likult vaimustuses — nõnda nagu nad vaimustuvad lelust, mida tahavad kätte võtta ja mille ilu ei kutsu esile kadedust ega eruta enesearmastust. Nissinov ja Zoren seisis teineteise ümbert kinni hoides ja vaatasid gorkilasi, langetanud pead teineteise õlgadele, millestki unistades, võib-olla neist aegadest, millal nemadki sei-savad samasuguses kütkestavas rivis ja millal neid niisamuti vaatavad unistavad «vabad» jõnglased. Oli palju nägusid, mis vaatasid selle ootamatu tõsise tähele-panuga kui erutatud näolihased pingulduvad ja sil-mad püüavad kõike korraga haarata. Nende nägu-dest on elu maruliselt üle lennanud; sekundi kümnen-diku osa vältel on need näod juba jutustanud endast midagi, väljendades kord heakskiitu, kord heameelt, kord kahtlust, kord kadedust. See-eest lahustusid pikka-pikka jultunud näoilmed, mis olid juba varem valmis varutud, pilke ja põlguse ilmed. Kuulnud juba kaugelt meie trummipõrinat, pistsid need inimesed käed taskusse ja painutasid pihad kõveraisse, laisalt üle-olevaisse poosidesse. Paljusid neist kukutasid kohe oma positsioonidelt gorkilaste esimese rea — Fedorenko, Korõto, Netšitailo — hunnitud torsod ja bitsepsid.

Nende kõrval näisid kurjaažlaste omad kujud vede-laina. Teised hämmeldusid hiljemini, kui sai liiga ilm-seks, et sellest saja kahekümnest ei tohi kõige pise-matki puudutada karistamata. Ja kõige väiksem — Vanka Sinenki — seisis kõige ees, seadnud pasuna vastu põlve, ja tulistas silmadega sellise vabadusega, otsekui poleks ta mitte eilne kodutu, vaid reisiv prints, ja tema taga on austuses tardunud uhke eskort, mil-lega oli teda varustanud tema kuningast papake.

Ainult sekundeid kestis see vaikiv silmitsemine. Ma olin kohustatud otsekohe hävitama ka seitsmemeetrise vahemaa kahe leeri vahel ja nende vastastikuse vaat-lemise.

«Seltsimehed!» ütlesin ma. «Sellest hetkest peale moodustame meie, nelisada inimest, kõik ühise kollek-tiivi, mida nimetatakse Gorki-nimeliseks töökoloo-niaks. Igaüks teist peab alati meeles pidama, peab teadma, et tema, gorkilane, peab vaatama teisele gor-kilasele nagu oma lähimale kaaslasele ja esimesele sõb-rale, on kohustatud teda austama, kaitsma, aitama kõi-ges, kui ta abi vajab, ja korrale kutsuma, kui ta eksib. Meil on range distsipliin. Distsipliin on meile vajalik sellepärast, et meie ülesanne on raske ja ülesandeid on meil palju. Me täidame need halvasti, kui meil pole distsipliini.»

Ma kõnelesin veel meie ees seisvaist ülesandeist, sel-lest, kuidas me peame rikastuma, õppima, rajama teed enestele ja tulevastele gorkilastele, et me peame elama õigesti nagu tõelised proletaarlased ja väljuma koloo-niast tõsiste kommunistlike noortena, et pärast koloo-niatki ehitada ja tugevdada proletaarset riiki.

Ma olin imestunud kurjaažlaste ootamatust tähele-panust minu sõnade vastu. Just gorkilased kuulasid mind pisut hajameelselt, võib-olla sellepärast, et minu sõnad ei avanud neile enam midagi uut, kõik see istus neil juba ammu tugevasti igas ajurakukeses.

Kuid mispärast lasksid needsamad kurjaažlased kaks nädalat tagasi kõrvust mööda minu pöördumised nende poole, mis olid olnud hoopis tulisemad ja veenvamad? Kui raske teadus on pedagoogika! Ei või oletada, et nad kuulaksid mind ainult sellepärast, et minu selja

taga seisis gorkilaste leegion, või sellepärast, et selle leegioni paremal tiival seisis liikumatult ja rangelt atlasskattes lipp?

Ma lõpetasin kõne ja tegin teatavaks, et poole tunni pärast on Gorki-nimelise koloonia üldkoosolek; selle poole tunni jooksul pidid kolonistid üksteisega tutvuma, suruma üksteisel kätt ja tulema koos koosolekule. Aga nüüd, nagu nõuab kord, viime oma lipu ruumi...

«Rivitult!»

Minu ootused, et gorkilased lähevad kurjaažlaste juurde ja annavad neile kätt, ei õigustanud end. Nad lendasid rivist laiali nagu laeng haavleid ja tormasid jooksuga magamistubadesse, klubisse ja töökodadesse. Kurjaažlased ei solvunud sellisest tähelepanematuses ja jooksid järele, ainult Korotkov seisis oma lähikondsete keskel, ja nad keskustlesid omavahel millestki tasakesi.

Kiriku müüri juures istusid hauakividel Bregel ja seltsimees Zoja. Ma lähenesin neile.

«Teie omad on rõivastatud küllaltki koketselt,» ütles Bregel.

«Aga kas magamistoad on juba valmis seatud?» küsis seltsimees Zoja.

«Tuleme ilma magamistubadetagisi toime,» vastasin ma ja huvitusin kiiresti uutest nähtustest.

Ümbritsetud Stupitsõni salga kolonistidest, tuli kloostriväravaist pikkamisi ja raskelt sisse meie seakari. See tuli kolmes rühmas: ees emised, nende järel kesikud ja taga papakesed. Neid võttis irvi sui vastu Volohhov oma staabiga, ja Deniss Kudlatõi sügas juba armastavalt kõrva tagant üht meie ühist lemmikut, viiekuist Chamberlaini, kes oli nõnda ristitud selle tegelase kuulsa ultimaatumi mälestuseks.

Kari suundus temale valmistatud tarandikesse, ja väravast tulid sisse huvitavast vestlusest haaratud Stupitsõn, Schere ja Halabuda. Halabuda vehkis ühe käega, aga teisega surus vastu südant kõige väiksemat ja kõige roosamat pörsast.

«Ohoh, ja seadki on neil juba!» ütles Halabuda meie rühmale lähenedes. «Kui neil inimesed ka niisugused on nagu sead, siis saab asja, saab asja, ütlen ma.»

Bregel tõusis hauaplaadilt ja ütles karmilt:

«Tõenäoliselt seltsimees Makarenko pöörab oma peatähelepanu siiski inimestele?»

«Kahtlen,» ütles Zoja, «sigadele on kohad valmis seatud, aga lastele — tulevad toime ilmagi...»

Bregel hakkas äkki huvituma sellisest originaalsest olukorrast:

«Jah, Zoja märkis õigesti. On huvitav, mis ütleb seltsimees Makarenko, sealjuures mitte seakasvataja Makarenko, vaid pedagoog Makarenko?»

Ma olin üpris rabatud nende sõnade avameelsest vaenulikkusest, kuid ei tahtnud sel päeval vastata samasuguse varjamatu jämedusega:

«Lubage neile kahele tegelasele vastata nõnda-öelda kollektiivselt.»

«Palun.»

«Kas näete, kolonistid on siin peremehed, aga sead — hoolealused.»

«Kuid kes teie siis olete?» küsis Bregel kõrvale vaadates.

«Kui tahate, ma olen lähemal peremeestele.»

«Kuid teile on magamisruum kindlustatud?»

«Mina tulen samuti ilma toime.»

Bregel kehtas pahameeles õlgu ja tegi Zojale kuivalt ettepaneku:

«Lõpetame need jutud. Seltsimees Makarenko armastab teravaid väiteid.»

Halabuda rōkkas valjusti naerda:

«Mis selles siis halba on? Ja teeb õigesti, ähää — teravad väited! Aga milleks peaksid tal siis nürid väited olema?»

Ma naersin hajameelselt ja sellepärast ründas Zoja mind uuesti:

«Ma ei tea, missugune on see väide, kas terav või nūri, kui inimesi peab kasvatama sigade eeskujul.»

Seltsimees Zoja käivitas mingisugused vihased mootorid ja tema pungis silmad puurisid minu olemust kiirusega kakskümmend tuhat tiiru sekundis. Ma isegi kokkusin. Kuid sel hetkel jooksis oma pasunaga meie juurde punapōskne erutatud Sinenki ja kogeles ligikaudu samasuguse kiirusega:

«Seal... Lapot ütles... aga Koval ütleb, et oota. Aga Lapot vannub ja ütleb: kui ma sulle juba ütlesin, siis ka tee, ja... Aga ütleb veel: kui hakkad jorutama... ja poisid samuti... Oi, missugused on magamistoad, oi-oi-oi, ja poisid ütlevad: ei või kannatada, aga Koval ütleb, et peab veel teiega nõu...»

«Ma mõistan, mis kõnelevad poisid ja mis kõneleb Koval, ent kuidagi ei mõista, mis sina minust tahad?»

Sinenkil hakkas häbi:

«Ma ei taha midagi... Ainult et Lapot ütleb...»

«Noh?»

«Aga Koval ütleb: peame nõu...»

«Mida nimelt Lapot ütles? See on väga tähtis, seltsimees Sinenki.»

Sinenkile meeldis minu küsimus nõnda, et ta isegi ei kuulnud seda lõpuni:

«Ah?»

«Mis Lapot ütles?»

«Nojah, ta ütles: anna kogunemissignaali.»

«Seda oleks pidanud kohe alguses ütlema.»

«Aga ma ju ütlesin teile...»

Seltsimees Zoja võttis kahe sõrmega kinni Sinenki punastest põskedest ja muutis tema huuled väikeseks roosaks lindikeseks:

«Missugune tore laps!»

Sinenki rabeles yägisi lahti Zoja lahketest kätest, pühkis särgikäisega suu puhtaks ja kõõritas solvunult Zoja poole:

«Laps... Kae õiga!... Aga kui mina oleksin nii teinud... Ja ma pole üldsegi enam laps... Aga hoopis kolonist...»

Halabuda tõstis Sinenki koos tema pasunaga hõlpsasti sülle.

«Hästi ütlesid sa, ausõna hästi, aga pörsas oled sa siiski.»

Sinenki võttis heameelega vastu temale pakutud osa ega avaldanud protesti pörsa vastu. Zoja märkis ka selle ära: «Paistab, et pörsa nimetus on neil väga austav»

«Ah jäta!» ütles Halabuda vastumeelselt ja laskis Sinenki maha.

Mingisugune tüli töötas lahti puhkeda, kuid siis tuli Koval ja Kovali järel ka Lapot.

Koval pelgas külamehe kombel ülemusi ja pilgutas üle Bregeli õla silmi, paludes mind kõrvale tulla ja temaga kõnelda. Lapot ei peljanud ülemusi.

«Teate, tema mõtles, Koval nimelt, et talle on siin valmis seatud udusulevaibad. Aga mina arvan — midagi pole vaja edasi lükata. Kohe koosolek kokku ja loeme neile oma deklaratsiooni ette.»

Koval punastas vajadusest kõnelda ülemuste, ja pealegi «vanamooride» juuresolekul, keda ta hingesügavuses alati luges teise järgu ülemusteks, kuid ei loobunud siiski oma seisukoha avaldamisest.

«Milleks mulle sinu sulekotid, ja ära parem räägi rumalusid!... Ainult... kas me sunnime neid alistuma meie deklaratsioonile? Ja kuidas sa teda sunnidki? Kas võtta tal kraest või rinnust kinni?»

Koval vaatas ohtu aimates Bregeli otsa, kuid tõsine oht ähvardas teisest küljest.

«Kuidas see oli, rinnust?» küsis seltsimees Zoja erutatult.

«Ei, seda muidugi mitte, on ainult niisugune kõnekäänd,» punastas Koval veel enam. «Mis on minul pistmist nende rinnaga, susi nendega. Ma lähen homme linnakomiteesse, las saadab mind juba homme kuhugi maale...»

«Aga te ütlesite ju: «meie sunnime». Kuidas te's tahate sundida?»

Koval kaotas äkki vihaga austuse ülemuse vastu ja läks koguni teise äärmusse:

«Käigu kus... igasugusele kuradile! Kas on siin siis töö või vanamooride plära... Käigu kus kurat ja pärge!»

Ja läks kiiresti klubi poole, tolmuste saabastega Kurjaži pinnast kloostri telliskivitrotuaaride jäänuseid välja kiskudes. Lapot laotas Zoja ees käsi:

«Ma võin teile selgeks teha, kuidas sundida. Sundida — see tähendab... noh, tähendab, sundida — ja asi tahe!»

«Kas näed nüüd? Kas näed nüüd?» hüples seltsimees Zoja Bregeli nina all. «Noh, mis sa nüüd ütled?»

«Sinenki, puhu kogunemist,» käskisin mina.

Sinenki kiskus pasuna Halabuda käest ära, tõstis selle kiriku ristide suunas ja lõhestas vaikust selge, trotslik-erutava *staccato*'ga. Seltsimees Zoja kattis kõrvad kätega kinni:

«Issand, need pasunad küll!... Komandörid!... Kasarm!...»

«Pole viga,» ütles Lapot, «see-eest, näete, te juba mõistate, milles asi seisab.»

«Kell on hoopis parem,» väitis Bregel leebelt vastu.

«Noh, mis te nüüd räägite — kell! Kell on tola, tema kisendab ikka üht ja sama. Aga see on ikkagi aruk... signaal: üldkogunemine. Aga peale selle on veel olemas «komandöride koondus», «magama», ja on veel häiresignaali. Ohoo! Kui praegu Vanka puhuks häiret, siis kargaks hajutatunegi tulekahjule, ja jookseksite teiegi.»

Õuemajade nurkade, kuuride, kloostrimüüride tagant ilmusid klubi poole suunduvad kolonistide rühmad. Jõnglased lasksid sageli jooksu, kuid neid pidurdasid otsekohe mitmesugused juhuslikud muljed. Gorkilased ja kurjaažlased olid juba segunenud ja vestsid mingi sugust juttugi, millel kõigi tunnuste järgi oli moraalitsev iseloom. Enamik kurjaažlasi hoidus siiski all kõrvale.

Tühjas jahedas klubis seisis kõik ühe tiheda jõuna, kuid gorkilaste valged särgid hoidusid altarikõrgendikule lähemale, ja ma märkasin, et see toimus Taranetsi näpunäidete kohaselt, kes igaks juhtumiseks kontsentreeris jõude.

Paistis silma gorkilaste löögirusika väiksearvulisus. Neljasajapealise koosoleku kohta oli neid tükki viiskümmend: teine, kolmas ja kümnes salk jändasid kariloomade paigutamise ja Ossadtšil oli jäänud Rõžovisse inimest kakskümmend, kaasa arvamata töölisfaulteetlased. Peale selle ei tulnud arvesse meie tüdrukud. Neid võtsid Kurjaži tüdrukud väga sõbralikult, peaaegu liigutavalt suudlustega ning itkemistega vastu ja paigutasid nad oma magamistubadesse, mida Olja Lapova polnud mitte asjata säherduse armastusega korda seadnud.

Enne koosoleku avamist küsis Žorka Volkov minult sosinal:

«Tähendab, tegutseda tuleb sirgjooneliselt?»

«Tegutse aga sirgjooneliselt,» vastasin mina.

Žorka läks altarikõrgendikule ja valmistus ette lugema seda, mida me kõik naljatledes nimetasime deklaratsiooniks. See oli gorkilaste kommunistlike noorte organisatsiooni otsus, otsus, millesse Žorka, Volohhov, Kudlatõi, Ževeli ja Gorkovski olid pannud hiiglahulgal initsiatiivi, teravmeelsust, laia vene hoogu ja skrupuloosset ameerika aritmeetikat, lisandades sellele mõõduka annuse meie gorkilaste pipart, head seltsimehelikku armastust ja lahket seltsimehelikku karmust.

«Deklaratsiooni» peeti seniajani salajaseks dokumendiks, kuigi selle arutelust olid osa võtnud väga paljud, — seda olid arutlenud büroo liikmed mitu korda Kurjažis ja minu kolooniassesõidu aegu olid Koval ja komsomoli aktiiv selle veel kord läbi vaadanud ja kontrollinud.

Žorka ütles mõned sissejuhatavad sõnad:

«Seltsimehed kolonistid, kõnelgem otsekohe: kurat seda ise teab, millest siin alata! Kuid praegu loen ma teile siin ette kommunistlike noorte rakukese otsuse, ja te näete kohe, millest alata ja kuidas see kõik areneb. Praegu sa ei tööta ega ole kommunistlik noor ega pioneeri, kurask, istud sopas, ja mis sa's oled, tõtt ütelda? Mis punktist võib sind vaadelda? Õkva säherdusest punktist: sina oled söödabaas lutikatele, täidele, tarakanidele, kirpudele ja igasugustele lurjustele.»

«Aga kas meie oleme siis selles süüdi või!» hüüdis keegi.

«Aga kuidas siis, muidugi süüdi,» vastas Žorka aega viitmata. «Te olete süüdi ja rängasti süüdi. Mis õigus on teil kasvada muidusööjateks ja hädavareteks ja päevavarasteks? Teil pole õigust. Ei ole õigust, ja kõik! Ja soppa on teil samuti. Missugusel inimesel on õigus elada niisuguses sopas? Me peseme sigu iga nädal seebiga, teie peate seda nägema. Te mõtlete, et mõni siga ei taha end pesta või ütleb: «Käige minust eemale oma seebiga.» Ei midagi selletaolist: kummardab hoopis ja ütleb: «Aitäh.» Aga teil pole seepi olnud kaks kuud...»

«Sellepärast, et ei antud,» ütles jõugust keegi kibedalt solvumisega.

Žorka ümmargune nägu, millelt polnud veel kadunud klassivaenlasega õise kohtumise sinised jäljed, süngestus ja läks teravamaks.

«Aga kes sulle siis peab andma? Sina oled siin peremees. Sa ise pead siin rehkendama, kuidas ja mis.»

«Aga kes teil siis peremees on? Vististi Makarenko?» küsis keegi ja pugus jõugu hulka peitu.

Pead pöördusid küsija suunas, kuid ainult samasuguste liigutuste ringid olid ka sel kohal ja mõningad näod keskpaigas muhelesid rahulolevalt.

Žorka naeratas laialt:

«Vaata küs lollid! Meie usaldame Anton Semjonovitši, sellepärast et ta on meie oma ja meie tegutseme koos. Aga see on üks suur tolavasikas, kes sedasi küsis. Aga ärgu ta tundku mingit muret, küll me õpetame niisuguseid tolamatse, aga muidu istub ja vahib ringi: kus on siis mu peremees?»

Klubi rõkkas naerust: Žorka matkis väga õnnestunult peremeest otsiva tohmani nägu.

Žorka jätkas:

«Nõukogudemaal on peremees proletaarlane ja tööline. Aga teie olete siin istunud kroonu lobil, pasandanud alla, ja poliitilist teadlikkust on teil niisama palju kui kukel.»

Ma hakkasin juba rahutuks muutuma: kas Žorka ei narrita kurjaažlasi liigselt, poleks sugugi halb kasutada pisut sõbralikumat tooni.

Ja samal hetkel hüüdis seesama tabamatu hääl:

«Eks seda vaatame veel, kuidas te ise pasandate!»

Klubi läbis tagasihoidud naeru ja rahulolevate, mõistvate naeratuste laine.

«Võid vabalt vaadata,» ütles Žorka tõsiselt ning lahkelt. «Ma võin sulle isegi tugitooli peldiku juurde seada, istu seal ja vaata. Ja on sulle isegi väga kasulik, muidu ei oska sa ju asjalgi käia. See on küll väikene kvalifikatsioon, kuid igaljuhul vajalik osata.»

Kuigi kurjaažlased punastasid, ei suutnud nad siiski hoiduda naerust, hoidusid üksteise selja taha ja vap- pusid heameelest. Tüdrukud piiksatasid ahju poole

pöördunult ja solvusid oraatori üle. Ainult gorkilased talitsesid delikaatselt naeratust ja vaatasid uhkusega Žorkat.

Kurjaažlased naersid üksteisele näkku ja nende pilgud, mis olid suunatud Žorkale, muutusid soojemaks ja avaramaks, nagu kuuleksid nad Žorka suust tõepoolest täiesti vastuvõetavat ja kasulikku programmi.

Programmil on suur tähtsus inimese elus. Isegi tühi- seim inimesekene, kui ta ei näe enese ees mitte lihtsat kungastega, uurakutega, soodega ja mätastega maa-ala, vaid kõige tagasihoidlikumat perspektiivi — jalgrada või käänakute, purrete, laadimiskohtade ja postidega teed, — hakkab ka end ergutama kindlate vahemaade viisi, vaatab rõõmsamalt ettepoole, ja isegi loodus pais- tab tema silmis korraldatumana: kord on seda vasak kül, kord parem, kord tee lähedus, kord kaugus.

Me arvestasime teadlikult igasuguse perspektiivi suurt tähtsust, isegi niisuguse perspektiivi, milles pole ühtegi präänikut, ühtegi grammi suhkrut. Nimelt nõnda oli ka koostatud kommunistlike noorte rakukese dekla- ratsioon, mida Žorka lõpuks hakkas koosoleku ees lugema.

«Gorki-nimelise töökoloonia LKNÜ rakukese otsus 15. mail 1926. a.

1. Lugeda kõik vanad gorkilaste ja uued Kurjaži salgad laialisaadetuks ja organiseerida viivitamata kakskümmend uut salka koosseisus... (Žorka luges ette kolonistide nimistu nende jagunemisega salkadeks ja komandöride nimed eraldi).

2. Komandöride nõukogu sekretäriks jääb seltsimees Lapot, majandusjuhatajaks Deniss Kudlatõi ja laohoid- jaks Aleksei Volkov

3. Teha komandöride nõukogule ettepanek ellu viia kõik selles otsuses tähendatud ülesanded ja anda koloo- nia täies korras üle Hariduse Rahvakomissariaadi ja ringkonna täitevkomitee esindajale esimese viljavihu pühal, mida tähistada ettenähtud korras

4. Aega viitmata, see tähendab enne 17. mai õhtut korjata endise Kurjaži koloonia kasvandikelt ära kõik nende rõivad ja pesu, kogu voodipesu, vaibad, madrat- sid, käterätid ja muud, mitte ainult riigi omad, vaid

kellel on, ka isiklikud, anda kohe täna desinfektsiooni ja seejärel parandusele.

5. Kõigile kasvandikele ja kolonistidele välja anda põlvpuksid ja spordisärgid, mille on õmmelnud vana koloonia tüdrukud; teine vahetus välja anda nädala pärast, kui esimene antakse pesusse.

6. Kõigil kasvandikel, välja arvatud tüdrukud, pean masinaga paljaks pügada ja otsekohe välja anda samestist murumütsid.

7. Kõigil kasvandikel täna end pesta, kus keegi saab, pesuköök aga anda tüdrukute käsutusse.

8. Kõigil salkadel magada mitte magamistubades, vaid õues, põõsaste all või kus keegi saab, seal, kus komandör koha valib, senikaua kui remont ja uute magamistubade sisustamine endises koolis on lõpetatud.

9. Magada neil madratseil, vaipadel ja patjadel, mis vanad gorkilased on kaasa toonud, jagada need ilma vaidluseta salkade vahel, olgu seda siis ükskõik kui vähe või palju.

10. Ei tohi olla mingisuguseid kaebamisi ega oigamisi, et pole, mille peal magada, vaid leida mõistlikud väljapääsuteed olukorrast.

11. Lõunastada kahes vahetuses tervete salkadena ja mitte üle ronida, salgast salka.

12. Kõige tõsisemat tähelepanu pöörata puhtusele.

13. Kuni esimese augustini mitte töötada töökodades, välja arvatud õmblustöökoda, vaid töötada järgmistel töödel:

lammutada kloostrimüür ja tellistest ehitada sigala 300 seale;

värvida igal pool aknad, ukсед, käsipuud, voodid;

põllu- ja aiatööd;

remontida kogu mööbel;

teostada kogu õue ja kõigi mäekülgede üldine puhastus, rajada jalgteed ja lillepeenrad, ehitada kasvuhooned;

õmmelda igale kolonistile paar head ülikonda ja osta talveks jalatsid, suvel aga tuleb kõigil palja jalg käia;

puhastada tiik ja supelda;

istutada uus aed mäe lõunanõlvale;

töökodades valmis seada tööpingid, materjalid ja tööriistad töötamiseks alates augustist.»

Hoolimata oma välisest lihtsusest jättis deklaratsioon kõigile väga tugeva mulje. Isegi meid, tema autoreid, rabas see oma karmi kindlusega ja tegevuse nõudlikkusega. Peale selle — seda märkisid pärastpoole eriti kurjaažlased — näitas see äkki kõigile, et meie tegevusetus enne gorkilaste saabumist oli varjanud tugevaid kavatsusi ja salajase ettevalmistuse, sealjuures hoolikalt arvestades mitmesuguseid faktilisi nähtusi.

Kommunistlikud noored olid suurepäraselt koostanud uued salgad. Žorka, Gorkovski ja Ževeli geniaalsus lubas neil kurjaažlasi apteekri täpsusega salkadesse vaagida, silmas pidades sõprussidemeid ja vihkamise kuristikke, iseloomusid, kalduvusi, püüdeid ja kõrvalekalduvusi. Asjata polnud eelkoondsalk kaks nädalat mööda magamistube ringi käinud.

Samasuguse kohusetundliku tähelepanuga olid jaotatud ka gorkilased: tugevad ja nõrgad, energilised ja lõdvad, karmid ja rõõmsad, tõelised inimesed ja peaaegu inimesed — kõik olid leidnud endile koha sõltuvalt mitmesugustest kaalutlustest.

Isegi paljudele gorkilastele olid deklaratsiooni otsustavad read uudiseks, kurjaažlased aga võtsid Žorka lugemise vastu täielikus jahmatuses. Lugemise ajal veel mõni küsis tasakesi naabrilt halvasti kuulnud sõna, mõni tõusis imestades varbaile ja vaatas ringi, keegi ütles koguni: «Ohool!» deklaratsiooni kõige tugevamas kohas, aga kui Žorka oli lõpetanud, valitses saalis vaikus, ja vaikusel tõusid areldi vaevu märgatavad vaikivad küsimusekesed: mis teha? kuhu põgeneda? Alis tuda, protestida, lärmi tõsta? Aplodeerida, naerda või maha teha?

Žorka pani paberilehekese malbelt kokku. Lapot libistas oma tursunud laud iroonilise tähelepanekuga üle jõugu ja ajas suu häämatult pärani:

«Minule see ei meeldi. Mina olen vana gorkilane, mul oli oma ase, voodi, oma vaip. Aga nüüd pean ma magama põõsa all. Ja kus on see põõsas? Kudlatõi, sina oled minu komandör, ütle, kus on põõsas?»

«Ma valisin sulle juba ammugi välja.»
«Kas selle põõsa otsas kasvab ka midagi? Võib-olla kasvavad selle põõsa otsas kirsid või õunad? Ja oleks hea, kui ka õõbik... Kas on seal õõbikuid, Kudlatõi?»

«Õõbikuid seni pole, aga on värbusid.»

«Värbusid? Mulle isiklikult sobivad värvud vähe. Nad laulavad kehvasti ja lisaks on nad lohakad. Pane vähemalt mõni siisikegi.»

«Hüva. Panen siisikesel!» naeris Kudlatõi.

«Edasi...» Lapot vaatas kannatava ilmega ümber. «Meie salk on kolmas... Anna nimestik siia. Ahaa... Kolmas... Vanu gorkilasi on üks, kaks, kolm... kaheksa. Tähendab, kaheksa vaipa, kaheksa patja ja kaheksa madratsit, aga poisse on salgas kakskümmend kaks. See ei meeldi mulle. Kes siin on? Noh ütleme, Stegni? Kus teil siin on Stegni? Tõsta käsi püsti. Aga noh, tule siia! Tule, tule, ära kardal!»

Altari kõrgendikule ronis kiviajast peale pesemata ja pügamata põngerjas, põhjalikult pleekinud peaga ja näoga, millel puna, päevitus ja mustus olid juba muutunud keerukaimaks kompositsiooniks, mis oli juba jõudnud lõhedega kattuda. Stegni astus mustade jalgadega häbelikult kõrgendikule, välgutas piinlikkust tundes jõugu poole oma kohmetuid silmi ja erevalgeid suuri hambaid.

«Tähendab, ma pean siis sinuga ühe vaiba all magama? Aga ütle, kas sa õõsi jalgadega ka tublisti peksad?»

Stegni pritsis sülge, tahtis rusikaga suud pühkida, kuid häbenes oma määrdunud rusikat ja pühkis suu räpase särgisiluga puhtaks.

«Ei...»

«Nii... Noh, aga ütle, seltsimees Stegni, mis me siis teeme, kui vihma sadama hakkab?»

«Litsume varvast, hi-hii...»

«Kuhu?»

Stegni mõtles ja ütles:

«Aga kes seda nüüd praegu teab.»

Lapot vaatas murelikult Denissi otsa:

«Kuhu me vihma puhul litsume?»

Deniss nihutas end ettepoole ja kissitas ukrainalikult kavalasti koosolijale silmi:

«Ma ei tea, kuidas teised seltsimehed komandörid selles asjas mõtlevad, ja deklaratsioonis on, tõtt öelda selles osas tühi koht. Aga mina ütlen nii: kui juhtub vihma tulema või midagi muud selletaolist, pole kolmandal salgal midagi karta. Jõgi on ligidal, viin salga jõkke. Öieti ütelda, kui jõkke minna, siis ei tee vihm midagi, ja kui veel sukelduda, siis ei puuduta sind ükski tilk. Ja polegi hirmus, ning hügieenile on ka kasulik.»

Deniss heitis Lapotile süütu pilgu ja läks kõrvale. Lapot vihastus äkki ja käratas suurte sündmuste kae-muses unistavale Stegnile:

«Kas sa kuulsid? Või ei kuulnud?»

«Kuulsin,» ütles Stegni lõbusalt.

«Noh, vaata sa siis, magama hakkame koos, minu vaiba all, kurat sinuga. Ainult ma ise pesen su enne puhtaks sellessamas jões ja ajan sul villa peast maha. Mõistsid?»

«Mõistsin jah,» naeratas Stegni.

Lapot heitis endalt vallatu maski ja astus kõrgendiku äärelle lähemale:

«Tähendab, kõik on selge?»

«Selge!» hõigati mitmelt poolt.

«Noh, kui selge, siis kõneleme otsekoheselt: see otsus pole muidugi väga sihuke... meeldib. Aga tuleb meie üldkoosoleku poolt siiski vastu võtta, teist teed pole.»

Ta lõi äkki lootusetult käega ja ütles ootamatult kibedate pisaratega:

«Pane hääletusele, Žorka!»

Koosolek rökkas naerust. Žorka sirutas käe ette:

«Panen hääletusele: kes on meie otsuse poolt, tõstku käsi!»

Käte mets tõusis üles. Ma vaatasin tähelepanelikult üle kõik oma hiiglahulga read. Hääletasid kõik, sealhulgas ka Korotkovi rühma liikmed sissekäigu läheduses. Tüdrukud tõstsid oma roosad peod piduliku õrnusega ja naeratasid pead viltu kallutades. Ma olin väga imestunud: miks hääletasid korotkovlased? Korot-

kov ise seisis vastu seinna naaldudes ja hoidis kannatlikult ülestõstetud kätt, vaadeldes rahulikult oma kauniste silmadega meie seltskonda laval.

Selle hetke pidulikkust rikkus Borovoi ilmumine. Ta vajus saali eriti mažoorsses meeleolus, lõi jalaga vastu ust, jõuratas määratu suure lõõtspilliga kõrvulukustavalt ja mõirgas:

«Ohoo, peremehed on päralt jõudnud? Kohe... pidage... mängin tušši, ma oskan ka seda... tušši.»

Korotkov langetas käe Borovoi õlale ja signaliseeris talle midagi silmadega. Borovoi lõi pea selga, avas suu ja vakatas, kuid lõõtspilli hoidis edasi väga agressiivselt — iga hetk võis oodata kõige energilisemat muusikat.

Zorka tegi teatavaks hääletuse tulemused:

«Kommunistlike noorte rakukese ettepaneku vastuvõtmise poolt on kolmsada viiskümmend neli häält. Vastu — mitte ühegi. Täheleb, loeme siis, et on ühel häälel vastu võetud.»

Gorkilased plaksutasid naeratades ja ringi vaadates käsi, kurjaažlased haarasid lõkkele lööva tundega sellest neile harjumatu väljendusvormist kinni, ja võib-olla esimest korda kloostri asutamisest peale kajasid selle võlvide all inimkollektiivi aplodeeringu rõõmsad kerged hääled. Põngerjad plaksutasid kaua, sõrmi harali ajades, kord käsi pea kohale tõstes, kord kõrva juurde viies, plaksutasid senikaua, kui kõrgendikule tuli Zadorov.

Ma ei märganud tema tulekut. Nähtavasti oli ta Rõžovist midagi toonud, sest ta nägu ja ülikond olid millegi valgega määrdunud. Praegu manas ta minust nagu alati, esile laitmatu puhtuse ja avameelse lihtsa rõõmu tunde. Nüüdki pakkus ta koosolekule eelkõige oma võluva naeratuse.

«Sõbrad, tahan ütelda paar sõna. Nimelt järgmist. Ma ise olen esimene gorkilane, kõige vanem, ja kunagi olin kõige halvem. Anton Semjonovič mäletab seda kindlasti hästi. Aga praegu olen ma juba Tehnoloogilise Instituudi esimese kursuse üliõpilane. Sellepärast kuulake: te võtsite praegu vastu hea otsuse, suure-

pärase, ausõna, ainult raske, peab otsekoheselt ütlema, «väga raske!»

Ta vangutas raskuse pärast pead. Saalis hakati sõbralikult naerma.

Kuid ükskõik. Kui kord juba võtsite vastu, siis on sellega lõpp. Seda peab meeles pidama. Võib-olla mõni mõtleb praegu: vastu võtta ju võib, aga eks edaspidi näe. See pole inimene, ei, see on jätisest halvem, — see, mõistate, on jätisekene. Meie seaduse järgi on nõnda: kui keegi ei täida üldkoosoleku otsuseid, siis on üks tee — uksest välja, värava tahal!»

Zadorov surus huuled tugevasti kokku, tõstis rusika pea kohale.

«Välja ajada!» ütles ta teravasti, rusikat langetades.

Jõuk tardus, oodates uusi õudusi, kuid läbi jõugu tungis juba Karabanov, samuti määrdunud, ainult juba millegi mustaga, ja küsis keset imestusvaikust:

«Keda on siin vaja välja ajada? Mina olen otsekohe hakkamas!»

«See on niisama üldiselt öeldud,» ütles laulva häirimatusega Lapot.

«Mina võin nii üldiselt ja kuidas aga vajalik. Aga mis te siin siis seisate ja põrnitsete nagu papp laadal?»

«Ega me midagi halba sellega mõtle,» ütles keegi.

«Ah niiviisi! Tulite siia, ja nüüd päid norutamas? Häh? Aga kus muusika on?»

«On, muusika on, kuidas siis!» hüüdis Borovoi vaimustusega ja kräuksutas lõõtspilli.

«Ohoo! Muusika! Võtke sõõri! Aga noh, tüdrukud, küllalt juba ahju soojendamisest, kes tahab hopakki? Natalka, kullakene! Vaadake, poisid, missugune on meie Natalka!»

Poisid jäid lõbusa valmisolekuga vahtima Nataša Petrenko kelmikaid selgeid silmi, tema palmikuid ja viltust hammast ta punastavas, naervas näos.

«Täheleb, hopakki tellite, seltsimees?» küsis Borovoi maestro valitud naeratusega, ja uuesti kääksatas lõõtspill.

«Aga mis sina siis tahad?»

«Ma võin ju ka valssi ja padepatinööri ja despanni ja üldse kõike võin.»

«Padepatinöör, papake, tuleb pärastpoole, aga praegu lase valla hopakk.»

Borovoi naeratas üleolevalt Karabanovi koreograafilisele vähenõudlikkusele, mõtiskles, kallutas pea, äkki venitas oma instrumendi pikaks ja hakkas mängima mingit erisugust, tihedat ja sädisklevat tantsu. Karabanov vehkles kätega ja viskus paugupealt marulisse, hoolimatusse kükki. Nataša ripsmed liigatasid äkki lõkendava näo kohal ja langesid. Kellelegi otsa vaatamata ujus ta kuulmatult kaldast eemale, voltitriigitud tagasihoidlikku paraadseelikut veidi voogama panna. Semjon kapsas kontsadega vastu põrandat ja kais jultunud naeratusega ümber Nataša, puistates kogu klubi täis yalitud kiireid kätevahetusi ja loopides igasse külge kümneid osavaid paljuütlevaid jalgu. Nataša tõstis ripsmeid ja vaatas Semjonile otsa selle erilise kiirega, mida tarvitatakse ainult hopakis ja mida tõlgitakse vene keelde järgmiselt:

«Ilus oled sa, poiss, ja tantsid hästi, aga vaata sa mul ainult, ettevaatlikumalt!...»

Borovoi lisas muusikale pipart, Semjon lisas tuld, lisas Natašagi rõõmu: seelik ei lainetanud tal enam veidikene, vaid terved voltide ja ääraste ringmängud lendasid ümber Nataša jalakeste. Kurjaažlased tegid ringi laiemaks, pühkisid ninad ruttu käisega puhtaks ja hakkasid millegi üle käratsema. Hopaki kiirsammud, keerutused ja hoog käisid ringi ümber klubi, tõstes lõõgipilli jõulise rütmi kõrgele lae alla.

Siis sirutusid kuskilt jõugu sügavusest esile kaks kätt, lükkasid halastamatult laiali jõnglaste järeleandlikud sääremarjad, ja Perets seisis käsi puusa ajades suurimas tantsukeerises, kraapsas jalaga ja pilgutas Natašale silma. Kena õrn Nataša libistas poolavatud silmad uhkelt Peretsile, liigutas otse tema nina ees puhtas väljaõmmeldud varrukas õlga ja naeratas talle äkki lihtsalt ja sõbralikult nagu seltsimees, arukalt ja mõistvalt nagu kommunistlik noor, kes on äsja ulatanud Peretsile abistava käe.

Perets ei talunud seda pilku. Hetke vaatas ta erutatult igasse külge, laksatas õhku lennates vana soniga vastu põrandat ja viskus pöörisesse. Semjon paljastas

hambad, Nataša ujus veelgi kiiremini, kõikudes kurjaažlaste nina alt mööda. Perets tantsis midagi oma pärast, vallatult muhelevat, mõnitavalt teravmeelset ja pisut vargalikku.

Ma vaatasin. Korotkovi varjatud silmad tõmbusid tõsiselt paokile, vaevalt märgatavad varjud jooksid valgelt laubalt erutatud suule. Ta köhatas, vaatas ringi, märkas minu tähelepanelikku pilku ja hakkas äkki minu poole tungima. Lahutatud minust veel mingisuguse koguga, küünitask ta mulle käe ja ütles kähisevalt:

«Anton Semjonovitš! Ma pole teid täna veel teretanudki.»

«Tervist,» naeratasin ma talle silma vaadates. Ta pööras näo tantsijate poole, sundides end uuesti mulle näkku vaatama, lõi pea selga ja tahtis ütelda lõbusalt, kuid ütles endiselt kähisedes:

«Aga vahvalt tantsivad küll, sindrid!...»

9. MUUNDUMINE

Muundumine algas otsekohe pärast üldkoosolekut ja vältas tundi kolm, — rekordiline aeg igasuguseks muundumiseks.

Kui Žorka viipas käega selle märgiks, et koosolek on lõppenud, algas klubis käratsemine. Komandörid mõirgasid kikivarbail seistes kogu kõrist, kutsudes oma salkade liikmeid kokku. Klubis tekkis paarkümmend voolu ja mõne minuti pulbitsesid need voolud kokku pörgates ja risteldes vana piiskopikiriku müüride vahel. Klubi nurkades, ahjude taga, niššides ja keset ruumi algasid salkade miitingud ja igaüks neist kuiutas määratud-halli pättide jõuku, mille keskel kiirustamata keerlesid gorkilaste valged õlad.

Siis valgusid kolonistid klubiuksest välja õuele ja magamistubadesse. Juba viie minuti pärast jäi nii klubis kui õuel vaikseks ja ainult salkade virgatsid lendasid kiirülesannetega, väristades jalgade küljes olevaid tiivakesi.

Ma võisin pisut puhata.

Ma lähenesin naiste rühmale kirikuesisel ja jälgisin sellelt kõrgendikult edasi sündmusi. Oli tahtmine

vaikida ja mitte millelegi mõelda. Jekaterina Grigorjevna ja Liidotška, rõõmsad ja rahustatud, tõrjusid nõrgalt ja laisalt tagasi seltsimees Zoja mingisuguseid küsimusi. Bregel seisis kirikuesise tolmuse võre juures ja kõneles Guljajevale:

«Ma näen, et need atribuudid loovad korra mulje. Noh, eks ole see nõnda? See on kõik ju väline külg.»

Guljajeva heitis mulle pilgu:

«Anton Semjonovitš, vastake teie, mina ei taipa midagi neist asjadest.»

«Mina olen samuti teoorias nõrk,» kostsin ma vastumeelselt.

Me jäime vait. Ma suutsin siiski organiseerida mini-maalse annuse puhkust ja ringi vaadates märkasin seda suurepärase asja, mida ammust ajast nimetatakse maailmaks. Oli umbes kell kaks päeval. Sealpool tiiki soojendas küla õlgkatuste sammal end päikese paistel. Taevas tukkusid valged vagurad pilvekesed, peatudes Kurjaži kohal arvatavasti erisõiduplaani järgi kuni korralduseni: mingi pilvede reserv

Ma teadsin, mis toimub nüüd koloonias. Magamistubades laovad poisid voodeid kokku, puistavad õlgi aluskottidest ja patjadest välja, seovad kõik selle kompsu. Kompitudes on vaibad, linad, vanad ja uued saapad — kõik. Vankrikuuris võtab Aljoška Volkov kogu selle prahi vastu, paneb kirja ja saadab desinfek. loonikambrisse. Desinfektsioonikamber saab linnast kohale, ta on seatud rattaile, töötab vooluga, ja seal korraldab asja Deniss Kudlatõi. Vastaspoolsel trepil, kiriku teisel poolel annab Dmitri Ževeli salga komandöridele või nende poolt volitatutele nimestiku järgi välja uusi rõivaid ja seepi.

Kirikumüüride tagant vurtsatas äkki välja murelik Sinenki ja hakkas oma pasunat kõrvale sirutades kiirustama:

«Tarants käskis signaliseerida komandöride kogunemise söögituppa.»

«Las käia!»

Sinenki vuhistas nähtamatute tiivakestega ja vurtsatas söökla ukse juurde. Seisatanud ukse, mängis ta mitu korda lühikest, kolmest helist koosnevat signaali.

Bregel vaatas Sinenkit tähelepanelikult ja pöördus siis minu poole:

«Misjaoks see poiss kogu aeg teie luba küsib, et anda... neidsamaseid... signaale? See on ju iseendast säherdune tühine asi.»

«Meil on reegel: kui signaal antakse väljaspool päevakorda, tuleb mulle sellest teatada. Ma pean teadma.»

«See on kõik muidugi küllaltki... ma ütlen siiski... atribuutne. Kuid see on ju ainult väline külg. Kas te seda ei mõtle?»

Minus tõusis viha. Mis põhjusel norivad nad minu kallal nimelt just täna? Ja peale selle, mis nad õieti tahavad? Võib-olla on neil Kurjažist kahju?

«Teie lipud, trummid, saluudid — kõik see organiseerib noorsugu ju ainult väliselt!»

Ma tahtsin ütelda: «Jätke rahule!» kuid ütlesin pisut viisakamalt:

«Te kujutlete endale noorsugu või — ütleme — last mingisuguse karbikese kujul: et on olemas välmus, pakend, eks ole, ja on olemas sisemus — sisu. Teie arvates peame tegelema ainult sisuga? Kuid eks ilma pakendita kogu see kallis sisu pudene laiali.»

Bregel jälgis tigeda pilguga sööklasse jooksvat Vetkovskit:

«Teil sarnleb siiski üsna kenasti kadetikorpussele...»

«Teate mis, Varvara Viktorovna,» ütlesin ma võimalikult lahkemalt, «lõpetagem parem jutt. Meil on teiega väga raske kõnelda ilma...»

«Ilma milleta?»

«Ilma tõlgita.»

Bregeli hall massiivne kuju tõukus võrest raskelt eemale ja lähenes mulle. Ta tiris kuskilt kraevahelt välja algeliselt tehtud naeratuse ja asetas selle kiirustamata näole, nõnda nagu lühinägelikud inimesed panevad prille ette.

«Tõlke leidub, seltsimees Makarenko.»

«Ootame.»

Väravast lähenes esimene salk ja tema komandör Gud, heitnud kiiresti pilgu trepiesisele, küsis valjusti:

«Niisiis ütled sina, et sellest uksest ei käida! Ustimenko?»

Üks kurjaažlasi, aasta viieteistkümnene tõmmu poiss, sirutas käe uste suunas.

«Ei, ei... Räägin sulle õigust. Keegi ei käi. Nad on alati suletud. Käiakse nendest udest ja nendest udest, aga neist ei käida, räägin sulle õigust.»

«Neil seisavad seal keskelapid. Künlad ja iga-sugu...» ütles keegi tagantpoolt.

Gud jooksis ukseesisele, keerles seal, hakkas naerma:

«Mis meil siis paremat veel vaja on? Ohoo! Siin on ju tore olemine. Mis pärgli päralt neil küll niisugune peen trepp on? Ja katuski on olemas, kui peaks sadama... Ainult kõva on. Kas pole liiga kõva?»

Karpinski, vana gorkilane ning Gudi salga vana kingsepp, vaatas lõbusalt ukseesise kivist põrandaplaate.

«Pole kõva midagi: meil on kuus aluskotti ja kuus vaipa. Aga võib-olla leiame veel midagi.»

«Õige,» ütles Gud.

«Ta pöördus näoga tiigi poole ja ütles:

«Et kõik teaksid: selle trepi on okupeerinud esimene salk. Ja mitte mingisugust muud juttu! Anton Semjonovitš, teie olete tunnistaja.»

«Hüva.»

«Tähehdab, asuge siis... kes siin ongi? Pidage!» Gud tõmbas taskust välja nimestiku:

«Sliva ja Hlebtšenko, kes teie olete, näidake end.»

Hlebtšenko on väike, kõhnake, kahvatu. Mustad sirged juuksed ei kasva tal millegipärast mitte ülespoole, vaid ettepoole, ja ninal on mustad täpid. Rāpane särgitükk ulatub tal põlvini, aga särgi rebenenud saba ripub veelgi madalamal. Ta naeratab oskamatult ja vaatab ringi. Gud silmitseb teda kriitiliselt ja suunab pilgu Slivale. Sliva on samasugune kõhn, kahvatu ja närune nagu Hlebtšenkogi, kuid erineb temast pika kasvu poolest. Peene, ülipeene kaela otsas istub tal ahtake pea, hāmmastavad on ta täidlased punased huuled. Sliva naeratab kannataja ilmega ja vaatab ukseesise nurka.

«Kurat seda teab,» ütleb Gud, «millega teid siin küll toidetakse! Miks te kõik nii lahjad olete... nagu penid. Salka on vaja nuumata, Anton Semjonovitš! Mis salk

see ka on? Kas võib niisugune olla esimene salk? Ei või! Kas meil toitu piisab? Noh, aga kuidas siis! Kas õgida oskate?»

Salgas naerdakse. Gud libistab pilgu veel korra uskumatult üle Hlebtšenko ja Sliva näo ning kõneleb õrnalt:

«Kuulge, kullakesed, Sliva ja Hlebtšenko. Nüüd on vaja see trepp puhtaks pesta. Saate aru, millega on vaja pesta? Veega. Aga kuhu kallate vee? Pange, Karpinski, kähku, jooksupalu too Mitka käest pang ja kalts meile! Ja luud kah! Kas pesta oskate?»

Sliva ja Hlebtšenko noogutavad pead, Gud pöördub meie poole, tõmbab peast murumütsi ja laotab laialt käsi:

«Palume vabandada, kallid seltsimehed: territooriumi on okupeerinud esimene salk, ja midagi pole parata. Sel põhjusel, et siin algab suurpuhastus, näitan ma teile hea koha, kus on pingidki olemas. Aga siia asub esimene salk.»

Esimene salk jälgib vaimustusega seda galantset protseduuri. Ma tänan Gudi hea koha ja pingi eest ning loobun.

Pangega kolistades jookseb kohale Karpinski. Gud teeb viimased korraldused ja viipab lõbusalt käega:

«Ja nüüd juukseid lõikama, habet ajama!»

Ukseesisele alla astudes jälgib Bregel vaikides tähelepanelikult, kuidas tema omad jalad sammuvad mööda trepiastmeid. Ma tahaksin hirmsasti, et külalised kiiremini minema sõidaksid. Sellesama ukseesise juures, kus töötab Ževeli magasin ja kus juba seisab salgavolinike järjekord ning rühmakesed nende abilisi ja kandiaid laovad õlgadele põlvpükste siniseid ja särkide valgeid kimpe, kus kõlistatakse pangedega ja surutakse kaenla alla pruune seebikarpe, seisab ka ringkonna täitevkomitee sõiduauto. Ünine, igavust tundev autojuht vaatab igatsevalt Bregeli poole.

Me läheme värava juurde ja vaikime. Ma ei tea, kuhu peaks minema. Kui ma oleksin üksinda, heidaksin pikali rohule kiriku seina äärde ja vaatleksin edasi maailma ja tema kauneid üksikasju. Meie operatsiooni lõpuni on jäänud veel üle tunni aega, siis hõlmavad

mind jällegi toimetused. Ühe sõnaga, ma mõistan hästi autojuhi igatsevaid pilke.

Kuid väravast väljub elav, jutukas, naerev rühm ja mu süda on jällegi rõõmus. See on kaheksas salk, sest selle eesotsas näen ma Fedorenko kuju toredat voolingut ja siin on ka Koroto, Netšitailo, Oleg Ognjov. Mu pilgud kiinduvad tahtmatu hämmastusega täiesti uutele kujudele, kes loomuvastaselt kannavad minu silmadele omaseks saanud gorkilaste rõivaid. Lõpuks hakkab ma taipama: need siin on ju endised kurjaažlased. See ongi ju seesama muundumine, mille orpapi-seerimiseks meie olime kulutanud kaks nädalat. Värsked puhtaks pestud näod, alles kortsus sametist murumütsid poisikeste äsia püगतud päis. Ja mis kõige tähtsam, kõige meeldivam: lõbusad ja usaldavad pilgud, puhtalt rõivastatud, täidest vabanenud inimese äsja sündinud graatsia.

Fedorenko astub temale omasel majesteetlik-aeglasel viisil kõrvale ja kõneleb, seades sõnu oma soliidsel baritoniga:

«Anton Semjonovitš, võite Fedorenko kaheksanda salga vastu võtta täies korras nagu on ette nähtud.»

Tema kõrval venitab Oleg Ognjov pikki intelligent-selt tundlikke huuli ja kummardub tagasihoidlikult minu poole:

«Nendesinaste rahvaste ristimine toimus minu jõukohasel osavõtul. Tähendage see üles kuskil seal oma märkmikus mõne minu mitte nii eduka teo puhuks.»

Ma pigistan sõbralikult Olegi õlgu ja teen seda sellepärast, et ma andestamatult tahaksin teda suudelda, tahaksin suudelda Fedorenkotki ning kõiki oma teisi toredaid poisse. Raske on mul praegu midagi üles tähendada nii märkmikku kui ka südamesse. Mu süda on tulvil pilte, pidulikke koraale ja tantsurütme. Ma suudan vaevalt midagi sabast haarata, kui see, kinni püütu juba kaob jõuku, ja miski uus kisendab, tõmmates endale mu tähelepanu. «Ristimine ja muundumine,» mõtlen ma teel, «on kõik kuidagi religioossed asjad.» Kuid Korotkovi naeratlev nagu pühib silmapilkselt sellegi originaalse skeemi. Jah, eks ma ju ise nõudnud Korotkovi määramist kaheksandasse salka. Lennult

tabanud mu pilgu peatumise Korotkovil, embab genialne Fedorenko Korotkovi õlgadest ja räägib, vaevuvaevu värahtades hallide silmade teradega:

«Hea kolonisti olete andnud meie salka, Anton Semjonovitš. Ma kõnelesin juba temaga. Tubli komandöri saame mõne aja pärast.»

Korotkov vaatab mulle tõsiselt silma ja ütleb lahkelt

«Ma tahaksin teiega pärastpoole kõnelda, kas võib?»

Fedorenko vaatab lõbusalt ja irooniliselt Korotkovile näkku:

«Vaata kus veidrik! Milleks on sul vaja kõnelda? Kõnelda pole vaja! Milleks kõnelda?»

Korotkov vaatab samuti tähelepanelikult kavalat Fedorenkot:

«Tead... mul on eriline asi...»

«Pole sul mingit erilist asja. Rumalused!»

«Ma tahaksin, et mind... samuti võidaks aresti... panna.»

Fedorenko hakkas naerma:

«Ohoo, vaata mis tema hakkas tahtma!... Kiiresti, vend, hakkad tahtma!... Enne peab saama kolonisti nimetuse, — näed, märgi. Aga sind ei saa veel aresti panna. Ütlen sulle: «Lähed aresti», aga sina ütled: «Mille eest? Ma pole ju süüdi.»»

«Aga kui tõepoolest polegi süüdi?»

«Näed nüüd, sa ei mõista veel sedagi asja. Sa mõtled: mina pole süüdi, ja et see on siisugune tähtis asi. Aga kui saad kolonistiks, siis hakkad teisiti mõistma... kuidas seda nüüd üteldagi?... tähendab, tähtsat distsipliiniküsimust, ja kas oled sa süüdi või pole — see, õieti ütelda, polegi nii väga tähtis küsimus. Eks ole tõsi, Anton Semjonovitš?»

Ma noogutasin Fedorenkole. Bregel vaatas meid nagu purgis olevaid vördjaid ja ta põsed hakkasid võtma buldogi vorme. Ma kiirustasin tema tähelepanu eba-meeldivalt asjadelt eemale kiskuma:

«Aga mis seltskond see siis on? Kes see's on?»

«Aga see on ju see jõnglane...» ütleb Fedorenko. «Sihuke sõjakas. Räägitakse, et olevat rängalt peksta saanud.»

«Tõsi, see on ju Zaitšenko salk,» tunnen minagi ära.
 «Kes teda peksis?» küsib Bregel.
 «Õõsi peksti... siinsed muidugi.»
 «Mille eest? Mispärast te ei teatanud? Kas ammu?»
 «Varvara Viktorovna,» ütlesin ma rangelt. «Siin, Kurjažis mõnitati lapsi pikkade aastate vältel. Kuna see huvitas teid vähe, oli mul põhjust mõelda, et seegi juhtum ei vääri teie tähelepanu... seda enam, et ma huvitusin sellest isiklikult.»

Bregel mõistis mu ranget kõnet kui ärasõidu ettepanekut. Ta ütles kuivalt:

«Nägemiseni.»

Ja suundus masina poole, millest juba vaatas välja seltsimees Zoja pea.

Ma hingasin vabalt ja läksin Vanja Zaitšenko kaheksateistkümnendale salgale vastu.

Vanja juhtis salka pidulikult. Me koostasime kaheksateistkümnenda salga just nimme ainuüksi kurjaažlastest; see andis salgale ja Vankale erilise tähendusega sära. Vanka mõistis seda.

Fedorenko hakkas valjusti naerma:

«At sa, poisiklutid sihukesed!»

Kaheksateistkümnendes salk lähenes meile, edvistades sõjaka rühiga. Kakskümmend poissi käisid neljakaupa reas, pidasid jalga ja vibutasid isegi sõjaväeliselt kätega. Millal see Zaitšenko oli jõudnud juba säherduse militariseeringu saavutada?

Ma otsustasin toetada kaheksateistkümnenda salga sõjaväelist vaimu ja tõstsin käe mütsinoka juurde:

«Tervist, seltsimehed!»

Kuid kaheksateistkümnendes salk polnud küps niisuguseks manöövriks. Poisid lärmasid, kuidas juhtus, ja Vanka lõi solvunult käega:

«Äh... ikka alles... matsid!»

Fedorenko laksatas endale vaimustatult vastu põlvi:

«Kanäe, mis juba ära õppinud!»

Et kuidagi olukorda lahendada, ütlesin ma:

«Vabalt, kaheksateistkümnendes salk! Jutustage, kuidas suplesite...»

Pjotr Malikov naeratas helgelt:

«Suplesime? Hästi suplesime. Eks ole tõsi, Timka?»

Odarjuk pöördus ümber ja ütles kellelegi tagasihoidlikult üle öla:

«Seebiga...»

Zaitšenko vaatas mulle uhkelt otsa:

«Nüüd hakkamegi iga päev seebiga pesema. Meil on majandusjuhiks Odarjuk, näete?»

Ta osutas pruunile karbile Odarjuki käes.

«Kaks tükki seepi nühkisime täna ära, kaks tervet tükki! Noh, see on nõnda ainult esimesel päeval. Aga pärastpoole läheb vähem. Aga meil on teate missugune küsimus... Muidugi me ei virise... Eks ole tõsi, me ei virise?» pöördus ta omade poole.

«Ah teid kuradima põngerjaid küll!» vaimustus Fedorenko.

«Ei virise! Ei, me ei virise!» hõiksid poisid. Vanja pöördus mitu korda igasse külge.

«Aga on ainult niisugune küsimus, mõistate?»

«Hüva. Ma mõistan: te ei virise, ainult esitate küsimuse.»

Vanja ajas huuled torru ja pilgutas silmi:

«Just, just. Esitame küsimuse: teistes salkades on vanu gorkilasi, kas või kolm, kas või viis tükki. Nõndaks, jah? Aga meil pole neid üldsegi. Pole, ja kõik!»

Kui Vanja lausus sõna «pole», kõrgendas ta häält kuni piiksumiseni ja tegi väljasirutatud sõrmega vaimustatud liigutuse parema kõrva juurest küljele.

Äkki hakkas Vanja helisevalt naerma:

«Vaipu pole! Pole, ja kõik! Ja aluskotte. Mitte ühtegi! Pole!»

Vanja rōkatas veelgi lõbusamalt, naerma hakkasid ka tema kaheksateistkümnenda salga liikmed.

Ma kirjutasin kaheksateistkümnenda salga komandöridele sedeli Aljoška Volkovile andmiseks: otsekohe anda kuus vaipa ja kuus madratsit.

Jõe viival teel oli alanud suur liikumine. Kolonistide salgad kulgesid seda mööda nagu manöövreil.

Talli taga, keset takjapuhmastikku asetsesid neli juukselõikajat, kes olid juba hommikul linnast kohale toodud. Kurjaži koorik langes kurjaažlaste organismidelt osade viisi, kinnitades mu alalist vaatepunkti: kur-

jaažlased osutusid tavalisteks poisikesteks, elavaiks, jutukaiks, ja üldse «lustakaks rahvaks».

Ma nägin, missuguse siira vaimustusega vaatlesid poisid uut ülikonda, missuguse ootamatu koketsusega õiendasid särgivolte, veeretasi käes murumütse. Teravmeelne Aljoška Volkov, kes üksinda orienteerus selles ümber kiriku asetatud igasuguste asjade otsatus laadad, tiris eelkõige päevavalgele meie ainukese trümoopeegli ja kaks jõnglast seadsid selle kõrgendikule üles. Ja peegli juurde tekkis kohe terve jõuk, kes soovis oma peegeldust maailmas näha ning seda naudiskleda. Kurjažlaste hulgas leidis väga palju keni poisse, ja ülejäänudki pidid muutuma ilusaiks kõige lahema aja jooksup, sest ilu on töö ja toidu funktsioon.

Tüdrukute poolel oli eriti rõõmus meeleolu. Gorki tüdrukud olid toonud Kurjaži tüdrukuile kaasa eriti nende jaoks õmmeldud luksuslikud ehted: sinised tiheid, valgetes satäänseelikud, heast riidest valged pluusid, sinised sokid ja nõndanimetatud «balletikingud». Kudlatõi lubas tüdrukuil magamistubadesse viia õmb lusmasinad ja seal algas tavaline naiste bakhanaal: ümbertegemine, mõõduvõtmine, passimine. Kurjaži poisskõõgi me andsime talle tänaseks täielikult tüdrukute kaardid. Ma kohtasin Peretsit ja ütlesin temale karmilt:

«Rõivastu tööriietusse ja aja tüdrukutele katel pesukõõgis tuliseks. Ainult, palun, ilma venitamisetä: võtad jalad selga.»

Perets sirutas minu poole oma kriimulise näo, torkas endale vastu rinna ja küsis:

«See tähendab... et mina peaksin tüdrukutele vett soojendama?»

«Jah.»

Perets ajas kõhu ette, puhus põsed täis ja mõirgas üle kogu kloostri, saluteerides käega, nagu tavaliselt tervitavad sõjaväelased:

«Just nii, soojendada vett!»

See tuli tal küllaltki kohmakalt välja, kuid energiliselt. Ent pärast sellist paraadi läks Perets äkki kuuks.

«Nõnda... Aga kust ma siis tööriietuse saan? Mõeldi üheksas salk pole veel saanud...»

Ma ütlesin Peretsile:

«Titakene! Ehk on koguni vaja sind käekõrvale võtta ja ümber riietuma viia? Ja peale selle ütle, kui kaua aega sa siin veel keelt lõksutad?»

Meid ümbritsevad poisid hakkasid naerma. Perets keerutas pead ja hüüdis juba igasuguse paraadlikkusega:

«Saab tehtud!... Saab tehtud, olge mureta!»

Ja jooksis minema.

Lapot puhus uuesti komandöride nõukogu kokku, seekord kiriku ukseesisele, kuhu Gudi salk oli juba oma magamistoa sisse seadnud.

Seistes kiriku ukseesisel ütles Lapot:

«Komandörid, istet me ei võtagi, kogunesime ainult hetkeks. Palun tehke juba täna poistele selgeks, kuidas peab nina pühkima! Mis see siis tähendab, käivad õues ringi ja muudkui luristavad! Siis teine asi: käimla suhtes ütelge kah — Žorka kõneles juba koosolekul. Ja edasi: Aljoška seadis juba prügikastid üles, aga loobitakse ikka, kuhu juhtub.»

«Ära kiirusta, enne on ikka vaja igasugune muu saast ära koristada, mis siin veel kastidest!» naeratas Vetrovski.

«Jäta jutt, Kostja! Koristamine on üks asi, aga kord on teine asi... Õige mul teekäija! Ja ärge unustage, et kõik teaksid meie seadust, aga muidu veel pärast ütlevad: «Ei teadnud. Kust meie seda teadsime?»»

«Missugust seadust?»

«Meie seadust sülgamise kohta... Korrake kooris...»

Lapot dirigeeris käega ja naervad komandörid korraldasid massideklamatsiooni:

«Korra sülitad — kolm päeva pesed.»

Ammuli sui tohutasid Kurjaži poisipõngerjad, kes jälgisid komandöride nõukogu värskelt löödud vabamüürlaste püha värinaga, ja katsid suu peoga. Lapot saatis nõukogu laiali ja poisid viisid uue loosungi oma ajutistesse asupaikadesse. Viisid selle Halabudanigi, kes mulle ootamatult ronis lehmalaudast välja, kaetud õlgedega, tolmuga, mingisuguse loomatoidu korraga, ja hakkas bassihäälega kõnelema:

«Kuradi moorid, jätsid minu maha, nüüd mine jalgsi

jaama. Jah. Korra sülitad — kolm päeva pesed! Tubli!... Vitka, halasta vanainimese peale, sina oled siin hobuste peremees, rakenda mõni setukas ette ja vii mind jaama.»

Vitka heitis pilgu auväärsele Anton Brattšenkole ja Anton võis samuti bassihäälel suurustada:

«Mis setukas! Rakenda Vägilane sõiduvankri ette, vii vananimene jaama, ta puhastas täna ise Eha ära. Las me puhastame nüüd teid ära.»

Minule lähenes erutatud Taranets korrapidaja käesidemega: «Seal elavad mingisugused agronoomid... Keeldusid magamistube puhastamast ja ütlevad: pole meil mingisuguseid salku vaja.»

«Neil on nähtavasti puhas?»

«Olin praegu nende juures. Vaatasin voodeid ja nii rämpsuga nagide otsas. Täisid on palju. Ja lutikaid...»

«Lähme.»

Agronoomide toas oli täielik korralagedus, nähtavasti polnud enam ammu koristatud. Voskoboinikov, kes oli määratud karjatalitajate komandöriks, ja veel kaks, kes olid määratud tema salka, olid alistunud otsusele, andnud oma asjad desinfektsiooni ja läinud minema, jättes agronoomide pessa likvideeritud eluaseme hiilgavad augud, mahavisatud tükid ja räbalad. Toas oli mitu inimest. Nad võtsid mind süngelt vastu. Kuid nii mina kui ka nemad teadsime, kelle poolel on võit, küsimus võis seista ainult kapitulatsiooni vormis.

Ma küsisin:

«Te ei soovi alistuda üldkoosoleku otsusele?»

Vaikus.

«Kas te olite koosolekul?»

Vaikus. Taranets vastas:

«Ei olnud.»

«Ma andsin teile küllalt aega mõtlemiseks. Kelleks te end peate, kolonistideks või üürnikeks?»

Vaikus.

«Kui te olete üürnikud, võin ma teil lubada elada selles toas mitte üle kümne päeva. Toitma ei hakka.»

«Aga kes meid siis toitma hakkab?» ütles Svatko.

Taranets naeratas:

«Vaata kus naljamehed!»

«Ma ei tea,» ütlesin mina. «Mina küll ei hakka.»

«Ja täna lõunat ei anna?»

«Ei.»

«Kas teil on niisugust õigust?»

«On.»

«Aga kui me hakkame tööle?»

«Siin töötavad ainult kolonistid.»

«Me hakkame kolonistideks, ainult elama jääme siia tuppa.»

«Ei.»

«Mis me siis peame tegema?»

Ma võtsin kella:

«Viis minutit võite mõtelda. Ütelge korrapidajale oma otsus.»

«Just nii!» ütles Taranets.

Poole tunni pärast läksin ma uuesti agronoomide õuemajast mööda. Aljoška Volkov lukustas õuemaja ust tabalukuga. Taranets tolknes seal ka *ex officio*.

«Kas kolisid välja?»

«Oo jah!» hakkas Taranets naerma.

«On nad kõik eri salkades laiali?»

«Jah, ühekaupa eri salkades.»

Poolteise tunni pärast toimus pidulik lõunasöök valgete laudlinadega kaetud peolaudade taga tundmatu seni muutunud sööklas, mille eelkoondsalk oli enne koitu sõna otseses mõttes üle lakkunud, ehtinud okste ja karikakardegaga, kuhu Aljoška Volkov vastavalt dispositsioonile otsekohe pärast jaamast saabumist riputas üles Lenini, Stalini, Vorosilovi ja Gorki portreed ning kuhu Šelaputin koos Toskaga oli üles tõmmanud loosungid ja tervitused, millede vahel kerkis ootamatu silmahakkavusega vaatajate peade kohale:

MITTE VIRISEDA!

Masendatud, lõplikult demoraliseeritud kurjaažlased, kõik püगतud peadega, pestud, kõik valgetes uutest sarkides, on asetatud gorkilastest moodustatud õhukestesse raamidesse ega suuda enam raamidest välja hüpata. Nad istuvad vaikselt laudade taga, asetanud käed põlvedele, ja vaatavad sügava austusega leivakuhilaid liudadel ning kristalselt läbipaistvaid veekaravine.

Tüdrukud valgetes põlledes, Ževeli, Šelaputin ja Beluhhin valgetes kitlites kohendavad kätelt liikudes, sosinal kõneldes viimaseid kahvlite ja nugade ridasid, lisavad midagi juurde, vabastavad kellelegi kohta. Kurjaažlased alistuvad neile jõuetult nagu haiged sanatooriumis, ja Beluhhin toetab neid ettevaatlikult nagu haigeid.

Ma seisan vabal kohal portreede juures ja näen lõpuni kogu söökla oaasi, mis on ootamatu imena kasvanud keset rüvetatud kloostrikõrbe. Söökla valitseb kuulumist rabav vaikus, aga põskede punas, silmade säras, hämmelduse graatsias peegeldub see nagu rahustatud tõde, nagu mingi uue sündimise müsterruum.

Niisama kätelt, peaaegu märkamatu tulevad üksteise järel uksest sisse pasunapuhujad ja trummilööjad, rivistuvad vaikselt ringi vaadates ja murelikult punastades seina äärde. Alles nüüd märkavad neid kõik ja kõikide pilgud kiinduvad neisse, unustades lõunasöögi.

Taranets ilmub uksele:

«Lipu auks püsti! Valvel!»

Gorkilased võtavad harjunult valveseisangu. Käsklustest rabatud kurjaažlased jõuavad vaevalt ümber vaadata ja käed laudadele toetada, et püsti tõusta, kui neid teistkordselt rabab meie energilise orkestri kõu.

Taranets toob sisse meie lipu, mille erepunane siid mängleb, julgesti voogavates voltides, nüüd juba ilma katteta. Lipp jääb seisma portreede juurde, andes otsekohe meie sööklale toreda nõukogude pidulikkuse ilme.

«Istuda!»

Ma pidasin kolonistidele lühikese kõne, milles ma ei meenutanud neile enam tööd ega distsipliini, milles ma ei kutsunud neid enam millekski üles ega kahelnud milleski. Ma soovisin neile ainult õnne uue elu puhul ja avaldasin veendumust, et see elu kujuneb neil nii ilusaks nagu inimelu võib üldse ilus olla.

Ma ütlesin kolonistidele:

«Me hakkame elama kaunisti, ja rõõmsalt, ja mõistlikult, sellepärast, et meie oleme inimesed, sellepärast, et meil on pead õlgadel ja sellepärast, et me nõnda tahame. Ja kes võib meid takistada? Pole olemas nii-

suguseid inimesi, kes võiksid meilt võtta meie töö ja meie töötasu. Meie Liidus pole niisuguseid inimesi. Ja vaadake, missugused inimesed on meie ümber. Vaadake, teie keskel oli täna kogu päeva vana tööline-partisan seltsimees Halabuda. Ta veeretas teiega koos vaguneid, puhastas hobuseid. Raske on loendada, kui palju häid inimesi, suuri inimesi, meie juhte, meie bolševikke mõtleb meile ja tahab meid aidata. Ma loen teile ette kaks kirja. Te näete, et me pole üksinda, et teid armastatakse, et teie eest hoolitsetakse...»

Maksim Gorki kiri Harkovi Täitevkomitee esimehele.

„Lubage Teid südamest tänada tähelepanu ja abi eest, mis Te olete osutanud Gorki-nimelisele kolooniale.

Ehkki ma tunnen kolooniat ainult kirjavahetuse teel poiste ja juhatajaga, näib mulle, et koloonia pälvib kõige tõsisemat tähelepanu ja tegelikku abi.

Kuritegevus kodutute laste hulgas aina suureneb ja kõrvuti oivaliste tervete idudega kasvab ka palju inetust. Loodame, et niisuguste kolooniate töö nagu see, mida Teie olete abistanud, näitab teed võitluseks inetusega, muudab halva heaks, nagu ta on juba õppinud seda tegema.

Surun tugevasti Teie kätt, seltsimees. Soovin tervist, vaimujulgust ja head edu Teie raskes töös.

M. GORKI.

Harkovi Täitevkomitee vastus
Maksim Gorkile.

„Kallis seltsimees! Harkovi Ringkonna Täitevkomitee Presidium palub Teid vastu võtta sügav tänu tähelepanu eest, mis Te olete osutanud Teie nime kandvale lastekolooniale.

Laste kodutusega ja laste seaduserikkumisega võitlemise küsimused tõmbavad endale meie erilise tähelepanu ja virgutavad meid võtma tarvitusele kõige tõhusamaid abinõusid nende kasvatamiseks ja nende kohaldamiseks tervele töötavale elule.

See ülesanne on muidugi raske, seda ei suudeta täita lühikese ajaga, kuid selle lahendamisele me oleme asunud täie jõuga.

Täitevkomitee Presiidium on veendunud, et koloonia töö areneb uutes tingimustes suureparaselt, et see töö juba lähemal ajal veelgi avardub ja et ühiste üksmeelsete pingutuste varal tõuseb see niisugusele tasemele, milline see peab olema Teie nime kandvas koloonias.

Lubage, kallid seltsimees, kogu südamest soovida Teile rohkesti jõudu ja tervist edasiseks õilsaks tegevuseks, edasisteks töödeks.

Neid kirju lugedes silmitsesin ma üle paberi ülemise ääre poisse. Nad kuulasid mind ja nende hing oli tervenisti koondunud imestunud ja rõõmutsevaisse silmadesse, mis aga samal ajal ei suutnud haarata uue maailma kogu salapärasust ja avarust. Paljud ajasid end laudade äärde püstakile ja küünarnukkidele toetudes sirutasid oma näod minu poole. Töölisfakulteedlased naeratasid seina ääres seistes unistavalt, tüdrukud hakkasid juba silmi pühkima ja mehised jõnglased heitsid vargsi pilke nende poole. Parempoolse laua taga istus Korotkov ja mõtles, kortsutades kauneid kulme. Hovrahh vaatas aknast välja, kannataja ilmega põski surudes.

Ma lõpetasin. Laudade taga veeresid esimesed liikumiste ja sõnade lained, kuid Karabanov tõstis käe:

«Teate mis? Millest siin kõnelda? Siin... kurat seda teab... siinjoleks vaja laulda, aga mitte kõnelda. Aga eks lööme lahti... teate, ainult nõnda, ikka korralikult... «Internatsionaali»»

Poisid hakkasid käratsema, naerma, kuid ma nägin, kuidas paljud kurjaažlased hämmeldusid ja ringi vaatasid — ma aimasin, et nad ei osanud «Internatsionaali» sõnu.

Lapot ronis pingile:

«Noh! Tüdrukud, võtke viisi kõlavamalt!»

Ta lõi käega takti ja me alustasime laulu.

Võib-olla sellepärast, et iga «Internatsionaali» rida oli praegu nii lähedane meie tänasele elule, laulsime meie oma hümni rõõmsalt ja naerdes. Poisid kõõritasid

silmadega Lapoti poole ja matkisid tahtmatult tema elavat, tulist miimikat, milles Lapot oskas peegeldada kõiki inimlikke ideid.

Ja kui me laulsime:

Kui paiskab tasumise äike

kõik saagiahned laiali...

Matveil Lapot ilmekalt meie pasunapuhujatele, kes sulatasid meie laulu hulka korneti hõbedased hääled.

Laul lõppes.

Matvei Beluhhin lehvitas valge rätiga ja huikas kõõgiakna suunas:

«Lauale anda hanesid-luiki, mõdu-õlut, viina-suupisteid ja terve taldrikutäis jäätist igaühele!»

Poisid hakkasid valjusti naerma, vaadates Matveile otsa erutatud pilkudega, ja Beluhhin vastas neile, nagu naljatades laiale irvele tõmmates, hillitsetud tenoriga:

«Viina ja suupisteid ei ole toodud, kallid seltsimehed, aga jäätist on, ausõna on! Ja nüüd helpige borši!»

Mööda sööklat kulgesid tublid, sõbralikud naeratused. Jälgides neid nägin ma äkki Džurinskaja pärani silmi. Ta seisis söökla uksele ja üle tema õla vaatas välja Jurjevi naeratlev nägu. Ma tõttasin nende juurde.

Džurinskaja andis mulle hajameelselt kätt, suutmata end lahti kiskuda püगतud peade, valgete õlgade ja sõbralike naeratuste joonest.

«Mis see siis on? Anton Semjonovitš?... Pidage!... Aga ei!...» Tal värisesid huuled. «Need on ju kõik teie omad? Aga... kus need siis on? Ja jutustage, mis teil siin sünnib?»

«Sünnib? Kurat seda teab, mis siin sünnib... Pais-tab, et seda kutsutakse muundumiseks. Ja muide... need kõik on meie omad.»

10. OLÜMPOSE JALAMIL

Mai ja juuni olid Kurjažis viimase võimaluseni täis tööd. Ma ei taha praegu neist töödest kõnelda vaimustussõnadega.

Kui tööle läheneda kainelt, siis peab tunnistama, et on palju raskeid, ebameeldivaid, ebahuvitavaid töid,

paljud tööd nõuavad suurt kannatust, harjumust ületada valulisi, rusuvaid tundeid organismis; väga paljud tööd on ainult sellepärast võimalikud, et inimene on õppinud kannatama ja taluma.

Töö raskust, tema füüsilist ebameeldivust ületama on inimesed juba ammu õppinud, kuid selle ületamise motiveeringud ei rahulda meid mitte alati. Laskudes inimloomuse nõrkuste juurde sallime praegugi mõningaid isikliku rahulduse, enese heaolu motiive, kuid me püüame alati kasvatada kollektiivse huvi laialdasi motiveeringuid. Ometigi on paljud probleemid selle küsimuse valdkonnas väga segased ja Kurjaži tuli need lahendada peaaegu kõrvalise abita.

Kunagi töötab tõeline pedagoogika selle küsimuse läbi, analüüsib inimliku jõupingutuse mehaanikat, näitab kätte, missugune koht kuulub selles tahte, enese-armastusele, häbile, sugestioonile, jälgendamisele, hirmule, võitlusele, ja kuidas see kõik kombineerub puhta teadvuse, veendumuse, mõistuse nähtustega. Minu kogemused kinnitavad muuseas otsustavalt, et vahemaa puhta teadvuse ja otsese lihaste kulu vahel on küllaltki suur ja et täiesti möödapääsmatu on mõningane lihtsaimad ja materiaalsemaid elemente siduv ahel.

Gorkilaste Kurjaži saabumise päeval lahendati teadlikkuse küsimus väga õnnestunult. Kurjaži jõuk viidi üheainsa päevaga veendumusele, et saabunud salgad tõid neile parema elu, et kurjaažlaste juurde saabusid kogemustega ja abivalmis inimesed, et peab edasi minema koos nende inimestega. Otsustavad polnud siin isegi mitte kasukaalutlused, siin toimus muidugi kollektiivne mõjutamine, siin ei otsustanud mitte arvestused, vaid silmad, kõrvad, hääled ja naer. Ometigi tahtsid kurjaažlased esimese päeva tulemusena kõikumatult saada gorkilaste kollektiivi liikmeks, kas või juba ainult sellepärast, et see oli kollektiiv, nende elus alles äraproovimata õndsus.

Kuid ma võitsin enda poole ainult teadvuse, sellest aga oli hirmus vähe. Järgmisel päeval paljastus see kogu oma keerukuses. Juba õhtul moodustati koondsalgad mitmesuguste tööde jaoks, mis olid ära märgitud kommunistlike noorte rakukese deklaratsioonis, pea-

aegu kõigile koondsalkadele olid kinnistatud kasvatajad või vanemad gorkilased, kurjaažlaste meeleolu oli hommikust peale suurepärane, ja ometi selgus lõunaks, et nad töötavad väga halvasti. Pärast lõunat ei tulnud paljud enam tööle, pugesis kuhugi peitu, osa venis harjumusest linna ja Rõžovisse.

Ma ise käisin läbi kõik koondsalgad — pilt oli kõigjal ühesugune. Gorkilaste sekkapoetamine tundus kõigjal äärmiselt tühisena, kurjaažlaste ülekaal hakkas silma ja tuli karta, et hakkabki valitsema nende tööstiil, seda enam, et gorkilastegi seas oli väga palju uutlunukaid, ja mõningadki vanad, lahustudes Kurjaži värskes vedelikus, ähvardasid kui aktiivne jõud lihtsalt kaduda.

Rakendada väliseid distsiplinaarseid vahendeid, mis nii ilmekalt ja kenasti mõjuvad väljakujunenud kollektiivis, oli ohtlik. Korrarikkujaid oli väga palju, nendega jändamine oli keerukas, rohkesti aega nõudev ning ebaefektiivne ülesanne, sest igasugune karistusvahend omab ainult siis kasulikku toimet, kui see tõukab inimese üldistest ridadest välja ja kui seda toetab ühiskondliku arvamuse vankumatu otsus. Peale selle mõjuvad välised vahendid kõige nõrgemini lihaste jõu organiseerimise alal.

Vähemkogenud inimene oleks lohutanud end selliste kaalutlustega: poisid pole harjunud tööpingutustega, ei tunne «nõkse», ei oska töötada, neil pole harjumust tööpingutustes kaaslastega joonduda, pole seda tööuhkust, mis alati tõstab esile kollektivisti, kõik see ei või kujuneda ühe päevaga, selleks on vaja aega. Kahjuks ei võinud ma kinni haarata niisugusest lohutusest. Selles punktis andis end tunda mulle juba tuttav seadus: pedagoogilises nähtuses pole lihtsaid sõltuvusi, siin on kõige vähem võimalikud süllogistlikud vormelid, deduktiivne lühivisand.

Kurjaži maikuu-tingimustes ähvardas järkjärguline ning aeglane tööpingutuste arenemine kujundada üldise tööstili, mis oli kõige keskmisema kvaliteediga, ja likvideerida gorkilaste kiire ning täpse töövilumuse.

Stiili ja tooni ala on pedagoogiline «teooria» alati ignoreerinud, aga ometi on see kollektiivse kasvatus

kõige olulisem, kõige tähtsam ala. Stiil on õrn ja kiiresti riknev. Tema eest peab hoolitsema, teda iga päev jälgima, ta nõuab samasugust pedantlikku hoolt nagu lillepeenar. Stiil kujuneb väga pikkamööda, sest ta pole mõeldav ilma traditsioonide kuhjumiseta, see tähendab ilma seaduste ja harjumusteta, mida ei võeta enam vastu puhta teadvusega, vaid vanema põlvkonna, kogu samal ajal elava kollektiivi suure autoriteedi teadliku austamisega. Paljude lasteasutuste ebaedu on tulnud sellest, et neil pole välja kujunenud stiili ega tekkinud harjumusi ja traditsioone, ja kui need hakkasidki kujunema, on neid reeglipäraselt purustanud haridusosakondade vahelduvad inspektorid, keda on selleks virgutanud, muide, kõige kiiduväärsemad kaalutlused. See tõttu on sotsiaalse kasvatuses «lapsukesed» alati elanud ilma ainsagi vihjeta mingisugusele, mitte ainult «igipõlisele», vaid isegi mitte aastasele pärilikkusele.

Kurja laste võidetud teadvus lubas mul asuda poistega lähemasse ja usaldavamasse vahekorda. Kuid sellest oli vähe. Tõeline võit nõudis mult nüüd pedagoogilist tehnikat. Selle tehnika alal olin ma praegu niisama üksik nagu 1920. aastalgi, ehkki ma polnud küll enam nii humoristlikult kirjaoskamatu. See üksildus oli üksildus erilises mõttes: nii kasvatajate kui ka poiste kollektiivis olid mul juba soliidseid abiliste kaadrid; neid omades võisin ma julgesti vastu minna kõige keerulisemaile operatsioonidele. Kuid see kõik oli maa peal.

Taevas ja selle läheduses, pedagoogilise Olümpose kõrgustel loeti igasugust pedagoogilist tehnikat kasvatuses enda alal ketserluseks.

«Taevas» vaadati last kui olendit, kes on täidetud erilises koostises gaasiga, mille nimegi polnud jõutud välja mõelda. See oli muide seesama vanamoeline hing, mille kallal olid sooritanud harjutusi juba apostlid. Eeldati (tööhüpotees), et sel gaasil on omadus iseendast areneda, ainult ei ole vaja teda segada. Sellest oli kirjutatud palju raamatuid, aga kõik need kordasid õigupoolest Rousseau' mõtteteteri:

«Suhtuge hardusega lapsepõlve...»

«Kartke häirida loodust...»

Selle usuõpetuse peadogma seisnes selles, et niisugustes loodusele osutatavates harduse ja delikaatsuse tingimustes pidi üldtähendatud gaasist tingimata välja kasvama kommunistlik isiksus. Tegelikult aga kasvas puhta looduse tingimustes see, mis loomulikult ainult võiski kasvada, tähendab tavaline umbrohi; kuid see ei häämastanud kedagi — pilveasukaile olid kallid printsiibid ja ideed. Minu vihjed saadava umbrohu tegelikust mittevastavusest antud projektidele kommunistlikust isiksusest nimetati kitsarinnaliseks praktikaks, ja kui taheti alla kriipsutada minu tõelist olemust, öeldi:

«Makarenko on küll hea praktik, kuid teoorias orienteerub ta väga nõrgalt.»

Oli kõnelusi distsipliinistki. Selles küsimuses olid teooria aluseks kaks sõna, mis esinevad, sageli Lenini — teadlik distsipliin. Igale kainelt mõtlevale inimesele sisaldub neis sõnades lihtne, arusaadav ja praktiliselt vajalik mõte: distsipliinile peab kaasnema arusaamine selle vajalikkusest, kasulikkusest, kohustuslikkusest, tema klassitähendusest. Pedagoogilises teoorias aga kukkus see teisiti välja: distsipliin ei pea mitte välja kasvama sotsiaalseist kogemustest, mitte praktilisest kollektiivsest seltsimehelikust tegevusest, vaid puhtast teadvusest, paljast intellektuaalsest veendumusest, hingeõhust, ideedest. Siis läksid teoreetikud veelgi kaugemale ja otsustasid, et teadlik distsipliin ei kõlba kuhugi, kui ta tekib vanemate inimeste mõju tulemusena. See pole enam tõeline teadlik distsipliin, vaid sunnus ja sisuliselt vägivald hingeõhu kallal. Vaja pole mitte teadlikku distsipliini, vaid «enesedistsipliini». Täpselt samuti pole vajalik ja on ohtlikki mis tahes lasteorganisatsioon, vaid vajalik on «isettekkeline organisatsioon».

Pöördunud tagasi oma kolkasse, hakkasin ma mõtlema. Ma arutlesin nõnda: me kõik teame suurepäraselt, missugust inimest meil tuleb kasvatada, seda teab iga kirjaoskaja, teadlik tööline ja teab hästi iga parteiliige. Järelikult pole raskused mitte küsimuses, mida on vaja teha, vaid kuidas on vaja teha. Ja see on juba pedagoogilise tehnika küsimus.

Tehnikat võib tuletada ainult kogemustest. Metallide löikamise seadusi poleks võidud leiutada, kui inimeskonna kogemuste vältel keegi kunagi poleks löiganud metalle. Alles siis, kui on olemas tehnilised kogemused, on võimalikud leiutamine, täiustamine, valik ja praakimine.

Meie pedagoogilist tootmist pole kunagi üles ehitatud tehnoloogilise loogika järgi, vaid alati moraalse jutlustamise loogika järgi. See on eriti tähelepannev puhtkasvatustlikul alal, koolitöös kuidagi vähemal määral.

Olümpose kabinettide kõrgustest ei eraldata mingisuguseid töö detaile ega osi. Sealt on näha ainult ilmetu lapsepõlve ääretu meri ja kabinetis endas seisab abstraktselt lapse mudel, mis on valmistatud kõige kergemast materjalist: ideedest, trükipaberist, Manilovi unistustest. Kui Olümpose rahvas tulekski mulle kolooniasse külla, ei avaneks neil silmad ja laste elav kollektiiv ei paistaks neile uudse olukorrana, mis nõuab esioones tehnilist hoolt. Ja mina, saates neid mööda kolooniat ning asetatuna juba nendega toimuvate teoreetiliste kokkupuudete piinapingile, ei suuda vabaneda mingist tehnilisest pisiastast.

Neljanda salga magamistoas pole täna põrandat pestud, sellepärast et pang on kuhugi kadunud. Mind huvitab nii pange materiaalne väärtus kui ka selle kadumise tehnika. Panged antakse salkadele välja komandöri abi vastutusel, kes ühtlasi määrab kindlaks koristamise järjekorra ja järelikult ka vastutamise järjekorra. Just seesama asi — vastutus koristamise ja pange ning nartsu eest — ongi minu silmis tehnoloogiline moment.

See vigur sarnleb kõige viletsama, kõige vanema, firma ja väljalaske-aastata treipingiga tehases. Niisugused pingid asuvad alati töökoja kaugeimas nurgas, kõige määrdunud pörandalõigus ja neid nimetatakse «kitsedeks». Neil toodetakse mitmesugust pisiprahti: seibe, kinnitusosi, tihendusi, mitmesuguseid poldikesi. Ja ometigi, kui selletaoline «kits» hakkab tõrkuma, jookseb läbi töökoja vaevaltmärgatav rahutusvirve, monteerimistöokojas tekib ootamatu «tingimuslik toodang», laoriituleile tekib pahandav ebameeldiva produktsioonj mägi — «poolik komplekt».

Vastutus pange ja nartsu eest on mulle samasugune treipink, olgugi oma reas viimane, aga temal treitakse kinnitusosi inimese tähtsaimale atribuudile — vastutustundele. Ilma selle atribuudita ei või olla mingisugust kommunistlikku inimest, tekib «poolik komplekt».

Olümplased põlgavad tehnikat. Tänu nende valitsemisele on meie kõrgemates pedagoogilistes õppeasutustes pedagoogilis-tehniline mõte juba ammu kidurdu nud, eriti puhtkasvatustlikus osas. Kogu meie nõukogude elus pole armetumat tehnilist seisukorda kui kasvatusel alal. Ja sellepärast ongi kasvatusküsimus käsitöönduslik, ja käsitöönduslike tootmisalade hulgas kõige mahajäänud. Just sellepärast on kuni tänapäevani jõusse jäänud Lukaa Lukitš Hlopovi kaebus «Revidendist»:

„Pole midagi halvemat, kui teenida teaduse alal, igauks segab end vahele, igauks tahab näidata, et temagi on tark inimene.“

Ja see pole nali, mitte mõni hüperboolne trikk, vaid lihtne proosaline tõde. Kelle aru ei küüniks lahendama mistahes kasvatuslikke küsimusi? Tarvitseb inimesel istuda kirjutuslaua taha, ja juba ta vaagib, seob ja valdandab sidemeid. Missuguse raamatuga võib teda ohjeldada? Milleks raamat, kui tal on endalgi laps? Aga samal ajal kirjutab pedagoogika professor, spetsialist kasvatusel alal, kirja GPU-le või NKVD-le:¹

„Minu poiss on mind mitu korda paljaks varastanud, ei ööbi kodu, pöördun teie poole tungiva palvega...“

Kerkib küsimus, mispärast peaksid tšekistid olema kõrgemad pedagoogilised tehnikud kui pedagoogika professorid?

Sellele haaravale küsimusele ei vastanud ma niipea, aga tollal, 1926. aastal, polnud ma oma tehnikaga mitte palju paremas seisundis kui Galilei oma pikksilmaga. Minu ees oli väike valik: kas läbikukkumine Kurjažis või läbikukkumine Olümposel ja paradiisist väljaajamine. Ma valisin viimase. Paradiis säras mu pea kohal, kallates mind üle teooria kõigi värvidega, kuid ma tulin kurjaažlaste koondsalga juurde ja ütlesin poistele:

¹ NKVD — Siseasjade Rahvakomissariaat.

«Noh, poisid, teie töö on räbal... Võtan teid täna koosolekul käsile. Niisuguse tööga sõitke kus kurati!»

Poisid punastasid, ja üks neist, kasvult suurem, vehkis köplaga minu suunas ning hakkas solvunult torisema:

«Sellepärast et köplad on nürid... Vaadake...»

«Luiskad,» ütles talle Toska Solovjov. «Luiskad Tunnista, et luiskad. Tunnista...»

«Aga noh, kas on õige terav või?»

«Aga kas sa ei istunud terve tunni peenarde vahel või? Ei istunud või?»

«Kuulge!» ütlesin ma salgale. «Te peate õhtusöögiks lõpetama selle tüki. Kui ei lõpeta, töötame pärast õhtusööki. Ja ma ise tulen teiega koos.»

«Küllap lõpetame,» lausus laulvalt nüri köpla omanik. «Mis siin siis õige lõpetada ongi?»

Toska hakkas naerma:

«No küll on aga kaval!»

Selles punktis polnud põhjust kurbuseks: kui inimesed viibivad töö juures, kuid püüavad välja mõelda ilusaid põhjendusi oma viilimisele, siis tähendab see, et nad ilmutavad loomingut ja initsiatiivi — asju, millel on Olümpose turul kõrge hind. Minu tehnikal jäi üle ainult, summutada seda loomingut, see oli kõik, see-eest aga võisin ma rahuldustundega märkida, et demonstratiivseid tööst keeldumisi peaaegu polnudki. Mõningad pugesisid tasahiljukesi kuhugi peitu, kuid need segasid mind kõige vähem: nende jaoks oli poistel alati valmis omapärane tehnika. Ükskõik, kus luusiski viilija, aga lõunastama tuli ta tahes-tahtmata oma salga juurde. Kuriaažlased võtsid ta vastu võrdlemisi rahulikult vahel küsisid ainult naiivse häälega:

«Kas sa ei jooksnudki kolooniast minema?»

Gorkilastel olid muljetele vastuvõtlikud keeled ja käed. Ringiluusija läheneb lauale ja püüab teha näo, et ta on tavaline inimene ega pälvi erilist tähelepanu, kuid komandör peab mõõtma igaühele tema teenete järgi. Komandör kõneleb mingisugusele Kolkale valjusti:

«Kolka, mis sa ometigi istud? Kas sa's ei näe? Krivorutško tuli ju, tee kähku koht vabaks! Puhas

taldrik talle! Ja missuguse lusika sa annad, missuguse lusika?»

Lusikas kaob köögiaknast sisse.

«Tõsta temale kõige rasvasemat!... Kõige rasvasemat! Petka, jookse koka juurde, too tubli lusikas! Kii-remini! Stjopa, löika talle leiba... Aga mis sina siis löikad? Matsid söövad niisuguseid käärakuid, temale on vaja õhuke viil. Ja kuhu siis see Petka lusikaga jäi?... Petka, rutemini seal! Vanka, kutsu Petka lusikaga!...»

Krivorutško istub taldrikutäie, tõepoolest rasvase borši ees ja punastab otse borši pinna keskpunkti. Naaberlauast küsib keegi soliidset:

«Kolmeteistkümnes, kas külaline tuli?»

«Tuli, kuidas siis, tuli, hakkab lõunastama... Petka, anna juba lusikas, aega ei ole!»

Tobedalt murelik Petka tormab sööklasse ja ulatab tavalise kolonistilusika, hoiab seda kahes käes pidulikult nagu kinki. Komandör märatseb:

«Missuguse lusika sa töid?! Missugune sulle öeldi!? Too kõige suurem...»

Petka teeskleb kohmetanud ruttu nagu ogar, tormab mööda sööklat ringi ja koputab ukse asemel akna taga. Algab keerukas müsteerium, millest võtab osa isegi köögiarahvas. Mõnel jääb nüüd hingaminegi seisma, sest ka nemad, õieti ütelda, polnud mitte juhuslikult saanud niisamasuguse kuuma külalislahkuse osaliseks. Petka lendab uuesti sööklasse, hoides käes mingit tahmast kurnsõela või vahukulpi. Söökla vappub naerust. Siis ronib Lapot oma laua tagant pikkamisi üles ja läheneb sündmuspaigale. Ta silmitseb vaikides kõiki melodraama osalisi ja vaatab komandörile rangelt otsa. Siis võtab tema karm nägu kõigi silme all liigutatud kaastunde ja kaaskannatuse ilme, see tähendab just nende tunnete ilme, milleks Lapot kõigi teada on kõige vähem võimeline. Söökla tardub näitlejate kõrgeima ja peenima mängu ootuses. Lapot võtab tarvitusele falseti õrnimad varjundid ja asetab kae Krivorutško pea peale:

«Söö, pojuke, söö, ära karda... Miks pilgatakse poisikest? Ah? Söö, pojuke... Mis, pole lusikat? Ah,

missugune sigadus küll, andke talle mingisugune... jah, kas või seegi...»

Kuid pojuke ei saa süüa. Ta lõugab üle kogu söökla ja ronib laua tagant välja, jättes puudutamata taldriku kõige rasvasema boršiga. Lapot vaatleb kannatajat ja Lapoti näost on näha, kui raskelt ja sügavasti temagi oskab läbi elada.

«Mispärast siis nii!» ütleb Lapot peaaegu pisarais. «Kuidas siis, kas sa lõunat ei tahagi? Näed, kui kaugele nad on inimese viinud!»

Lapot heidab poistele pilgu ja naerab hääletult. Ta haarab nuukseist võppuval Krivorutškol õlgade ümbert kinni ja viib ta sööklast välja. Publik rōkkab naerust. Kuid on veel olemas melodraama viimane vaatus, mida publik ei saa näha. Lapot viib külalise kööki, asetab ta laia köögilaua taha ja käsib kokal laud katta ning süüa «seda inimest» võimalikult paremini, sest «mõistate, teda solvatakse». Ja kui alles nuuksuv Krivorutško on kõhu borši täis söönud ja tal leidub küllalt vabadust, et tegelda ninaga ning pisaratega, annab Lapot viimase vaikse löögi, millest isegi Juudas Iskariot oleks muutunud tuvikeseks:

«Mispärast nad siis sind kiusavad? Sa kindlasti ei läinud tööle? Jah?»

Krivorutško noogutab pead, nuuksub, ohkab ja üldse rohkem signaliseerib kui kõneleb:

«Kus on naljamehed!... Noh, mis sa ütled! See oli ju viimast korda? Viimast korda, eks ole tõsi? Milleks siis siis veel nõrkida? Eks inimesel juhtu ju mõndagi. Mina, kui kolooniasse tuln, ei läinud seitsmel päeval tööle... Aga sina ainult kahel päeval... Aga luba, ma vaatan su lihaseid... Ohoo!... Muidugi, niisugust lihastega peab töötama... Eks ole tõsi?»

Krivorutško noogutab uuesti pead ja asub pudru kallale. Lapot läheb sööklasse, jättes Krivorutškole ootamatu komplimendi: «Ma nägin kohe, et sa oled oma poiss...»

Piisas ühest-kahest selletaoliselt müsteeriumist, et töösalgast lahkumine muutuks võimatuks. See komme kadus Kurjažis väga kiiresti. Raskem oli niisuguste simulantidega nagu Hovrah. Juba kolmandal päeval

algasid tal päikesepisted, ta ronis oates põõsa alla ja heitis puhkama. Niisugustega oskas Taranets geniaalselt toime tulla. Ta palus Antonilt pikkvankri ja Vāgilase ning sõitis terve rühma lippude ja ristidega ehitud sanitaridega põllule. Kõige tugevamaks vahendiks oli Taranetsil Kuzma Leši, kes oli relvastatud ehtsa sepalöötsaga. Ei jõua Hovrah veel tihnikus mõnulemisele andudagi, kui teda ründab «kirabi», Leši seab momentaanselt haige ette üles oma löötsa ja mitu inimest töötab löötsa kallal siira andumusega. Nad lõotuvad Hovrahi kõigist kohtadest, kus arvatakse päikesepiste peituvat, ja siis lohistatakse ta vankrisse. Kuid Hovrah on juba terve ja vanker sõidab rahulikult kolooniasse tagasi. Kui raske oligi Hovrahil läbi teha ülalkirjeldatud protseduuri, kuid veelgi raskem oli tal koondsalka pöörduda ja vaikides vastu võtta uued annused ravimeid kõige lihtsamate küsimuste kujul:

«Noh, Hovrah, kas aitas? Hea vahend, tõsi?»

Mõistagi olid need partisanitembud, kuid nad kasvasid välja üldisest toonist ja kollektiivi üldisest püüdest töö käima panna. Aga toon ja püüd — need olidki minu tehnilise hoole tõelised objektid.

Põhiliseks tehnoloogiliseks momendiks jäi muidugi salk. Mis asi on salk, seda ei mõistetud Olümposel kuni meie ajaloo lõpunigi. Ja ometi püüdsin ma olümplastele kõigest jõust selgitada salga tähtsust ja tema määravat kasulikkust pedagoogilises protsessis. Kuid me kõnelesime ju eri keelt, midagi polnud võimalik neile selgitada. Ma toon siin peaaegu täielikult ühe kahekõne, mis toimus minu ja pedagoogika professori vahel, kes külastas kolooniat — väga täpne inimene, prillidega, pintsakus, pikkades pükstes, mõtleb ja vooruslik inimesekene. Ta painas mind küsimusega, miks jaotab sööklas laudu salkade vahel korrapidaja komandör, aga mitte pedagoog:

«Tõepoolest, seltsimees, te arvatavasti lihtsalt naljatate. Ma palun teid minuga tõsiselt kõnelda. Kuidas võib nõnda: korrapidaja poisike jaotab sööklat, aga teie seisate siin hoopis rahulikult. Kas te olete kindel, et ta teeb kõik õigesti, ei tee kellelegi ülekohut? Lõpuks... ta võib lihtsalt eksida.»

«Söökla jaotamine pole sugugi nii raske,» vastasin ma professorile, «pealegi on meil väga vana ja väga hea seadus.»

«Huvitav. Seadus?»

«Jah, seadus. Niisugune: kõik meeldiv ja kõik ebameeldiv jaotatakse salkade vahel kordamisi, nende numbrite järjekorras.»

«Kuidas see oligi? Mis asi see on? Ma ei mõista...»

«See on väga lihtne. Praegu saab esimene salk kõige parema koha sööklas, pärast teda kuu aja pärast teine ja nii edasi.»

«Hüva. Aga «ebameeldiv» — mis asi see siis on?»

«Üsna sageligi esineb nõndanimetatud ebameeldivat. Noh, näiteks, kui praegu on vaja teha mõnd kiiret väljaspool plaani seisvat tööd, siis kutsutakse välja esimene salk ja järgmisel korral — teine. Kui jaotatakse koristuskordi, antakse esimesele salgale esimeses järjekorras käimlate koristamine. See muidugi käib ainult järjekorralist tüüpi tööde kohta.»

«Kas teie ise mõtlesite säärase hirmsa seaduse välja?»

«Ei, misjaoks mina? Seda tegid poisid. Neil on nõnda mugavam: niisuguseid jaotamisi on väga raske teha, alati on olemas rahulolematuid. Aga praegu tehakse seda mehaaniliselt. Järjekord liigub edasi kuu aja pärast.»

«Nii, tähendab, teie kahekümnes salk koristab käimlat kahekümne kuu pärast?»

«Muidugi, kuid ka parima koha sööklas saab ta samuti kahekümne kuu pärast.»

«Õudne! Kuid kahekümne kuu pärast on ju kahekümnesdas salgast uued inimesed. Eks ole ju nii?»

«Ei, salkade koostis ei muutu üldse. Meie oleme pikaajaliste kollektiivide pooldajad. Loomulikult läheb mõni minema, tuleb juurde kolm-neli uut tulnukat. Kui aga isegi enamus salga koosseisust uueneks, poleks selleski midagi ohtlikku. Salk — see on kollektiiv, millel on oma traditsioonid, ajalugu, teened ja kuulsus. Tõsi, praegu oleme salgad tunduval määral segi ajanud, kuid siiski — tuumikud on jäänud.»

«Ma ei mõista. Kõik need on mingisugused väljamõeldised. Kõik see on naeruväärne. Missugust tähtsust

omab salk, kuulsus, kui seal on uued inimesed. Millega see sarnleb?»

«See sarnleb Tšapajevi diviisiga,» ütlesin ma naeratades.

«Ah, teie jälle oma militariseerimisega... Kuigi... mis selles siis on nii-ütelda tšapaajevlikku?»

«Diviisis pole enam neid inimesi, kes olid varem. Ja pole Tšapajevitki. On uued inimesed. Kuid nad kannavad endal Tšapajevi ja tema polkude kuulsust ning au, kas mõistate või ei? Nad vastutavad Tšapajevi kuulsuse eest. Ja kui nad end häbistavad, viiekümne aasta pärast vastutavad uued inimesed nende häbi eest.»

«Ma ei mõista, milleks teil on seda vaja?»

Nõnda ta ei mõistnudki, see professor. Mis võin mina sinna parata?

Esimestel päevadel Kurjažis toimus salkades väga suur töö. Kahele-kolmele salgale oli juba ammust ajast kinnistatud kasvataja. Kasvatajate ülesandeks oli äratada salkades kujutus kollektiivsest aust ja paremast, väärikamast kohast koloonias. Kollektiivse huvi uued, üllad ajendid ei tulnud muidugi mitte ühe päevaga, aga tulid siiski võrdlemisi ruttu, hoopis kiiremini kui olukorras, kus oleksime lootnud ainult individuaalsele ümberkujundamisele.

Meie teine väga tähtis instituut oli perspektiivjoonte seadmine. On olemas, nagu teada, kaks teid perspektiivide organiseerimise ja järelikult ka tööpingutuse alal. Esimene seisneb isikliku perspektiivi loomises, muuhulgas isiku materiaalsete huvide mõjutamise kaasabil. See viimane oli muide kategooriliselt keelatud tookordsete pedagoogiliste mõtlejate poolt. Kui küsimusse tuli kõige tühisem rublade hulk, mis kavatseti poistele anda töötasuna või preemia kujul, tõusis Olümposel tõeline skandaal. Pedagoogilised mõtlejad olid veendunud, et raha on kuradist, asjata polnud nad kuulnud «Faustist»:

„Kuld maailma hukutab...“

Nende suhtumine töötasusse ja rahasse oli niivõrd paaniline, et ei jäänud paika mingisugusele argumentatsioonile. Siin võis aidata ainult pühitsetud veega piserdamine, kuid seda vahendit mul polnud.

Aga ometigi on töötasu väga tähtis tegur. Saadava töötasu varal omandab kasvandik oskuse koordineerida isiklikke ja ühiskondlikke huvisid, satub nõukogude tootmis- ja finantsplaani, isemajandamise ja rentaaluse keerukasse merre, õpib tundma kogu nõukogude tehasemajanduse süsteemi ja asub printsipiaalselt positsioonidele, mis on ühised kõigi teiste töotajatega. Lõpuks õpib ta hindama lihtsalt töötasu ega lahku lastekodust kodutu tütarlaste instituudi kasvandikuna, kes ei oska elada ja kel on ainult «ideaalid».

Kuid midagi polnud teha, sellel lasus tabu.

Mul oli võimalus kasutada ainult teist teed — kollektiivsustunde tõstmise meetodit ja kollektiivse perspektiivi keerukaima süsteemi organiseerimist. See meetod ei haisenud nii saatanlikust jõust, ja olümplased sallisid siin mõndagi, kuigi vahel urisesid kahtlustavalt.

Inimene ei või maailmas elada, kui tal pole tulevikus midagi rõõmustavat ees. Inimelu tõeline stiimul on homme rõõm. Pedagoogilises tehnikas on see homme rõõm üks tähtsamaid toobjekte. Algul on vaja organiseerida rõõmu ennast, kutsuda ta ellu ja esitada reaalsusena. Teiseks on vaja visalt muuta lihtsamat laadi rõõmud keerukamaks ja inimlikumalt tähtsamaks. Siin kulgeb huvitav joon primitiivsest mingi prääni kuni rahuldumisest sügavaima kohusetundeni.

Kõige tähtsam, mida me õppisime inimeses hindama, on jõud ja ilu. Nii ühe kui teise määratleb inimeses ainuüksi tema perspektiivisse suhtumise tüüp. Inimene, kes määrab oma käitumise lähima perspektiiviga, tänase lõunasöögiga, nimelt just tänasega, on kõige nõrgem inimene. Kui ta rahuldub ainult omaenese perspektiiviga, kas või kauges, siis võib ta näida tugevana, kuid ta ei mana meis esile isiksuse ilu ja tema tõelise väärtuse tunnetamist. Mida laiem on kollektiiv, kelle perspektiivid on inimesele isiklikud perspektiivid, seda ilusam ja kõrgem on inimene.

Kasvatada inimest tähendab kasvatada temas perspektiivide teid, mida mööda liigub tema homme rõõm. Võib kirjutada selle tähtsa töö terve metoodika. See seisneb uute perspektiivide organiseerimises, juba olemasolevate ärakasutamises, nende kordkorralises asen-

damises väärtushikumatega. Alata võib ka heast lõunasöögist, tsirkuses käimisest, tiigi puhastamisest, kuid alati on vaja ellu äratada ja kord-korralt laiendada terve kollektiivi perspektiive, avardades neid kuni kogu Liidu perspektiivideni.

Lähimaks kollektiivseks perspektiiviks pärast Kurjaži vallutamist sai esimese viljavihu püha.

Kuid ma pean märkima üht erakordset õhtut, mis sai millegipärast pöördeliseks kurjaažlaste tööpingutus-tes. Ma muide ei lootnudki niisuguseid tulemusi, ma tahtsin teha ainult seda, mis on vajalik, ja sugugi mitte praktiliste kaalutlustega.

Uued kolonistid ei teadnud, kes see niisugune Gorki on. Lähemal päeval pärast saabumist korraldasime Gorki õhtu. Seda tehti väga tagasihoidlikult. Ma ei tahtnud teadlikult sellele anda kontserdi või kirjandusliku õhtu iseloomu. Me ei kutsunud külalisi. Tagasihoidlikult ehitud lavale aetasime Aleksei Maksimovitši portree.

Ma jutustasin poistele Gorki elust ja loomingust, jutustasin üksikasjaliselt. Mõningad vanemad poisid lugesid katkendeid «Lapsepõlvest».

Uued kolonistid kuulasid mind pärani silmi: nad ei kujutlenudki, et maailmas on võimalik ka niisugune elu. Nad ei esitanud mulle küsimusi ega sattunud erutusse selle hetkeni, kuni Lapot tõi välja mapil Gorki kirjadega.

«Kas tema ongi need kirjutanud? Ise kirjutas? Tema kirjutas kolonistidele? Aga noh, näidake...»

Lapot kandis hoolikalt mööda ridu ringi Gorki avatud kirju. Üks kui teine peatas Lapoti käe ja püüdis sügavamale toimuva sisusse tungida.

«Kas näed, kas näed: «Mu kallid seltsimehed!» Nõnda on kirjutatud...»

Kõik kirjad loeti koosolekul läbi. Ma küsisin pärast seda:

«Võib-olla soovib keegi midagi ütelda?»

Minutit kaks polnud soovijaid. Kuid siis astus punastades lavale Korotkov ja ütles:

«Ma ütlen uutele gorkilastele... mis mina arvan! Ainult et mina ei oska kõnelda... Noh, ükskõik. Poisid!

Me elasime siin, silmad olid meil küll peas, kuid midagi me ei näinud... Nagu pimedad, ausõna. Küll on kahju — kui palju aastaid on läinud kaotsi! Ja nüüd näidati meile üht Gorkit... Ausõna, mul on südames kõik pahupidi pööratud... ma ei tea küll, kuidas teil on...»

Korotkov liikus lava esiservale, pilutas veidi tõsiselt ilusaid silmi:

«Töötada on vaja, poisid!... Teisiti peab töötama... Mõistate?»

«Mõistame!» hüüdsid poisid tuliselt ja plaksutasid tugevasti käsi, saates Korotkovi lavalt minema.

Teisel päeval ma ei tundnud neid äragi. Löötsutades, ähkides, pead vangutades said nad ausalt, kuigi suure vaevaga jagu igipõlisest inimlikust laiskusest. Nad nägid enda ees rõõmsaimat perspektiivi — inimesiksuse väärtust.

11. ESIMENE VILJAVIHK

Maikuu viimased päevad töid meile järjest uusi kingitusi: uusi õueväljakuid, uusi uksi ja aknaid, uusi lõhnu õues ja uusi meeleolusid. Viimastest laiskusehoogudest saadi nüüd juba hõlpsasti jagu. Aina tugevamini hakkas eespool särama meie võidupeo päev. Kloostrimäe põukst arvutute mungakongide sügavusest tuli päevalgele viimane mineviku-uim, viivitamata haaras selle teenistusvalmis suvetuul ja kandis kuhugi kaugele, mingisugusele ajaloo-pühkmehunnikuile.

Tuulel oli nüüd kerge töötada: koondsalkade jonnakad kangid saatsid kahe nädala jooksul iidse süllapakuse kloostrimüüri kus kurat. Kull, Meeri ja Kurjaži kosunud hobused, kes said komandöride nõukogult viisakad nimed — Rukkilill, Munk, Kotkake — vedasid telliseprahi laiali kuhu vaja: mis oli suurem ja tervem — sigala ehitamiseks, mis peenem — teedele, uurakuisse, aukudesse. Teised koondsalgad labidate, kärude ja kanderamidega laiendasid, puhastasid ning tampisid tasaseks kaugeimadki väljakud meie mäel, kaebasid läbi oru nõlvad, rajasid astmed, ja Borovoi brigaad tegi juba valmis kümnekond pinki, et need üles seada paljudele

terrassidele ja kaanakuile. Meie õu muutus valgeks ja avaraks, taevas muutus kõrgemaks, kaunis haljus ja silmapiiri avarad kaugused asetsesid meie ümber laiema raamina.

Õuel ja mäe ümber olid juba ammu hävitatud sõjaalse kasvatuse miljonite jäänused ja meie aednik Mizjak, vaikiv ning sünge inimene, millised on sageli kaunitaride inetud kaasad, oli juba poistega üles kaevanud õue ja jalgteede ääred ning ladus täpseisse hunnikuisse munkade kõnniteede kulunud telliskive. Õue põhjaäärele tehti sigala vundamenti. Sigala sai korralik, heade sulgudega. Schere ei sarnanenud enam paljakspõlenuga, nüüd tundis juba temagi Arhimedese vaimustust: iga päev läks tööle üle kolmekümne koondsalga, meie kätes oli tunda määratud jõudu. Ja ma nägin, missugused kohutavad tööisu tagavarad peituvad Scheres. Ta kõhnenes ahnusest veelgi: tööd oli palju, tööjõudu palju, ainult tema enda organiseerival jõul olid piirid. Eduard Nikolajevitš vähendas und, oleks nagu jalgugi pikendanud, tõmbas päevakorrast maha mitmesugused liigsed asjad, nagu hommikueined, lõunad ja õhtusöögid — aga ometi ei suutnud ta kõike teha.

Meie sadadel hektaritel tahtis Schere poolteise kuuga läbida sellesama tee, mis me vanas kohas olime läbi käinud kuue aastaga. Ta paiskas suured koondsalgad põldude rohimisele, kõige tühisemategi rohuliblekeste väljanoppimisele, ta kündis pisimagi värinata üles äpardunud põllud ja külvas neile mingisugused erilised hilised kultuurid. Piki põlde kulgesid kiirsirged põlluppeenrad, mis olid puhastatud umbrohist ja ilustatud nagu varemgi mitut sorti «andaluusia kuningate» ja «printsesside» visiitkaartidega. Keskmisele maa-alale, üsna põldudevahelise tee äärde, rajas Schere arbuusivälja, tulles vastu minu pedagoogilistele perspektiividele. Komandöride nõukogus märgiti seda algatust kui väga kasulikku, ja Lapot asus otsekohe mitmesuguste suurte teenetega santide registreerimisele, et neist elementidest koostada spetsiaalne arbuusivälja vahtide salk.

Kui palju Scherel oligi tööd, aga tiigi puhastamise koondsalgaks jätkus meil ometigi jõudusid. Koondsalga

komandöriks nimetati Karabanov. Nelikümmend alasti poissi, katnud niuded kõige kõlbmatumate supelpüksetega, mäherdused veel leidusid Deniss Kudlatõi laos, asusid vee allalaskmisele. Tiigi põhjas leidus palju huvitavaid asju: vintpüsse, kärbikuid, revolvreid. Karabanov ütles:

«Kui siin hästi otsida, küllap siis leiame püksegi. Ma mõtlen, et nad jätsid püksid siia maha, sest püksata on kergem lipata...»

Relvi oli porist kerge välja tirida, kuid pori ennast välja tassida oli väga raske ülesanne. Tiik oli küllaltki suur, pori pangede ja kandraamidega välja kanda — millal jõuab nii töö lõpetada? Alles siis, kui sellele tööle rakendati ka neli hobust ja spetsiaalselt selleks leiutatud laudlabidad, hakkas porimass märgatavalt vähenema.

Karabanovi teine erikoondsalk oli töö aegu erakordselt tore. Pealaeni porised poisid sarnanesid kangesti mustanahalistele, näo järgi oli neid raske ära tunda, nende jõuk näis olevat tulnud kaugelt tundmatult maalt. Juba kolmandal päeval saime võimaluse nau-diskleda vaatepilti, mis on muidu absoluutselt võimatu meie laiuskraadide all: poisid läksid tööle, ehtinud niuded stiilsete akaatsia-, tamme- ja teiste selletaoliste troopiliste taimede lehtedest seelikutega. Kaela, käte, jalgade külge olid neil ilmunud asjakohased ehted traadist, lehttrauaribadest, plekist. Paljud olid osanud kinnitada ninasse ristpulgad ja riputada kõrvadesse seibidest, mutritest või naeltest rõngad.

Mustanahalised ei osanud loomulikult ei vene ega ukraina keelt ja avaldasid end kolonistidele tundmatus metslaste keeles, mis paistis silma kisa ja eurooplase kõrvale harjumatu kurguhääle ülekaalukuse poolest. Meie imestuseks teise erikoondsalka liikmed mõistsid üksteist väga hästi, nad paistsid isegi silma erakordse jutukuse poolest, ja kogu määratu tiiginõo kohal hõljus terve päeva talumatu lärm. Võõni porisse roninud mustanahalised rakendasid käretsedes Rohutirtsu või Kulli kohmaka laudseadeldise ette kõige sügavamas poris ja mõirgasid täiest kõrist.

Karabanov, läikiv ja must nagu kõik teisedki, on oma

juustest teinud mingisuguse silmatorkavalt inetu tuti, pööritab tohutuid silmavalgeid ja paljastab kohutavad hambad:

«Karramba!»

Kümned paarid samasuguseid metsikuid ja samasuguseid valgeid silmi suunduvad ühte punkti, kuhu osutab Karabanovi üleni käevõrudes eksootiline käsi, noogutavad peaga ja ootavad. Karabanov mõirgab:

«Phananjai! Phananjai!»

Metslased tormavad ülepeakaela seadeldise kallale ja aitavad tiheda metsiku salgana pingutuste ning ulgumise Rohutirtsul terve tonni pakku rasket muda kaldale vedada.

See etnograafiline hullamine elustub eriti vastu õhtut, kui meie mäe kallakuil võtab istet kogu koloonia ja paljasjalgsed põngerjad ootavad vaimustusega seda magusat hetke, kui Karabanov mõirgab: «Kõrid maha!» ja mustanahalised tormavad metsikute nägudega verejanuliselt valgete kallale. Valged põgenevad hirmuga koloonia õue, nende kohkunud näod vaatavad välja uustest ja pragudest. Kuid mustanahalised ei jälita valgeid ja üldse ei arene asi kannibalismini, sest kuigi metslased ei oska vene keelt, seda suurepärasemalt mõistavad nad, mis asi on kodune arest pori tassimise eest eluruumidesse.

Ainult ühe korra lubas õnnelik juhus metslastel tõepoolest oma julgust näidata valge elanikkonna kallal pealinna Harkovi lähikonnas.

Ühel õhtul pärast kuiva kuuma päeva tuli läänest üikesepilv. Käänates enda alla kohiseva halli harja, kattis pilv põiki kogu taeva, mõiratas ja tormas meie mäe kallale. Teine koondsalk võttis pilve vaimustusega vastu, tiigi põhi rökkas pidulikest hõikeist. Pilv pörutas Kurjaži pihta kõigist oma patareidest raskete tuhandetonniste mürskudega, ja äkki, talitsemata end kõikuval taevakiigil, langes meile kaela, paisates suitsevas tuisus segi vihmavalingud, kõue, välgu ja pöörase viha. Teine erikoondsalk vastas sellele südantlõhestava ulgumisega ja hakkas raevunult tantsima otse kaose keskpunktis.

Kuid sel meeldival hetkel ilmus mäe äärele vihmavõrgust piiratud range murelik Sinenki ja puhus rökka-

valt veest nõretavat häiresignaali. Metslased summutasid tantsu ja neile meenus vene keel:

«Mis sa pasundad? Ah? Meil või? ... Kus?»

Sinenki osutas pasunaga Podvorki poole, kuhu tõttasid juba ümber tiigi õuest väljatormanud kolonistid. Sadakond meetrit kaldast eemal leegitses maja võimsa kuuma tuleriidana ja selle kõrval roomasid pidulikult mingisuguse protsessiooni elemendid. Kõik nelikümmend mustanahalist eesotsas pealikuga tormasid maja kallale. Poolteistkümmend kohkunud eite ja taati korraldasid samal hetkel varem kohalejooksnud kolonistidele ikoonidest tõkke ja üks habemikke kisendas:

«Mis see teie asi on? Issand jumal süütas, issand jumal ise ka kustutab...»

Kuid ringi vaadates veendusid nii habemik kui ka teised usklikud, et issand jumal mitte ainult ei ilmutanud mingit muret tulekahju kustutamise parast, vaid jumaliku loaga oli saatanlikele jõududele võimaldatud otsustav osavõtt katastroofist: nende kallale tormas metsiku kisaga jõuk mustanahalisi, raputades kahukaid puusi ja kõlises raudsete ehetega. Mustaks määratud, ninapulkadega moonutatud ja jõledate tuttidega kroonitud näod ei jätnud mingit paika kahtlusele: need olendeil ei võinud muidugi olla teisi kavatsusi, kui kinni võtta kogu protsessioon ja viia see otseteed põrguahju. Eided ja taadid hakkasid läbilõikavalt kisen-dama ja tatsasid tänavat mööda eri suundades laiali, siirudes ikoone käenla alla.

Poisid tormasid talli ja lauda kallale, kuid oli juba hilja: loomad olid juba hukkunud. Raevunud Semjon lõi esimese kättejuhtuva puuhaluga akna eest ja ronis majja. Hetke pärast ilmus äkki aknale hall habemik pea ja Semjon kisendas majast:

«Võta vanaätt vastu, las ta...»

Poisid võtsid taadi vastu, aga Semjon hüppas teisest aknast välja ja hakkas mööda rohelist märga õue kargama, päästes end põletushaavadest. Üks mustanahalistest lidus kolooniasse pikkvankri järele.

Pilv oli juba itta vajunud, venitades mööda taevast laia musta saba. Kolooniast lendas Vägilasel kohale Anton Brattšenko:

«Pikkvanker tuleb kohe... Aga kus on siis matsid ise? Misjaoks on siin siis ainult poisid?»

Me panime vanaäti pikkvankrile ja sammusime tema järel hanereas kolooniasse. Väravate ja pistandaedade tagant vaatasid meid liikumatud näod ja needsid meid ünuüksi pilkudega.

Küla suhtus meisse külmalt, kuigi meieni olid ulatunud kuuldused, et koloonias tekkiv distsipliin leidvat elanike poolt heakskiitu.

Laupäeviti ja pühapäeviti täitus meie õu usklikega. Kirikus käisid tavaliselt ainult vanataadid-eided, noorus eelistas jalutada ümber pühakoja. Meie valvekoondsalgad tegid ka neile suhtlemisvormidele (kas meiega või jumalaga?) lõpu peale. Jumalateenistuse ajaks seati sisse patrull, pandi ümber käe sinised käesidemed ja esitati usklikule järgmine alternatiiv:

«Siin pole teil mõni bulvar. Minge kirikusse või koristage end õuelt. Pole teil siin midagi lonkimist oma eelarvamustega.»

Enamik usklikke eelistas end koristada. Senini polnud me alustanud rünnakut religiooni vastu. Vastupidi, oli koguni märgata mõningat kontakti idealistliku ja materialistliku maailmavaate vahel.

Kirikunõukogu külastas mind vahel pisikeste piiriküsimuste lahendamiseks. Kord ei pidanud ma enam vastu ja avaldasin kirikunõukogule mõningaid oma tundmusi.

«Teate mis, vanaisakesed? Võib-olla asute sellesse kirikusse, mis on sellesama... imetegeva allika juures, ah? Seal on praegu kõik puhastatud, teil on parem...»

«Kodanik ülemus,» ütles kogudusevanem, «kuida me võime siis sinna kolida, kui see polegi kirik, vaid hoopis kabel? Seal pole altaritki... Aga kas me teid siis segame?»

«Mul on hoovi vaja. Meil pole ruumi timbergi pöörata. Ja osutage tähelepanu ka sellele: meil on kõik värvitud, valgendatud, korras, aga teil seisab see katedraal — lagunenud, must... Kolige üle, ja ma loobin katedraali üks-kaks-kolm laiali, kahe nädala pärast on sellel kohal lilleaed.»

Habemikud naeratavad, mu plaan on neile vist meeltmööda...

«Lammutamine pole kunsttükki,» kõneleb kogudusevanem, «aga ehitamine? He-hee! Kolmsada aastat tagasi ehitati, kas sellesse vähe vaevaga teenitud kopikaid mahutati, aga teie ütlete nüüd: loobin laiali. Teie arvate siis nõnda, et usk nagu sureks välja. Aga küll näete, ei sure usk ühti... rahvas teab...»

Vanem istus tugevasti apostli tugitooli ja isegi tema hääl hakkas helisema nagu ristiuse esimestel sajanditel, kuid teine taat peatas vanema:

«Noh, milleks te niiviisi kõnelete, Ivan Akimovitš? Kodanik juhataja peab oma ülesandeid silmas, tema on nagu nõukogude võimu esindaja, tuleb välja, temale on tempel, kui nõnda võib ütelda, tarbetu. Aga mis alu misse puutub, nagu teie ütlesite, — see on ju kabel Kabel, jah. Ja peale selle on ta rüvetatud, kui me otse koheselt kõneleme...»

«Piserdage see püha veega üle,» andis Lapot nõu.

Vanataat šattus segadusse, sügas habet:

«Püha vett, pojuke, ei tarvitata mitte igas paigas.»

«Noh... kuidas siis mitte igas paigas!...»

«Mitte igas paigas, pojuke. Vaat kui, ütleme näiteks sind piserdada, siis ei avita, eks ole tõsi?»

«Ei avita vististi jah,» kahtles Lapotki.

«Noh näed, et ei avita. Siin on tarvis vahet teha.»

«Kas papid oskavad ka vahet teha?»

«Meie vaimulikud? Nemad muidugi oskavad. Mõistavad, pojuke.»

«Nemad muidugi mõistavad seda, mis neil on vaja mõista,» ütles Lapot, «aga teie ei mõista. Eile oli tulekahju... Kui poleks poisse olnud, oleks vanainimene sisse põlenud. Oleks põlenud nagu takukoonal.»

«Tähendab, issandale oli nõnda meele järgi, Sihukesele vanale oli võib-olla issanda poolt määratudki ära põleda.»

«Aga poisid tulid vahele ja segasid...»

Vanataat käratas:

«Noor oled, pojuke, neid asju arutama.»

«Või nii?»

«Mäe all on ainult kabel. Kabel jah, ja pole altaritki.»

Vanaätid lahkusid alandlikult jumalaga jättes, aga teisel päeval kinnitati kiriku seintele köied ja aasad ning nende otsas rippusid meistrid pangedega. Kas sellepärast, et häbenesid pühakoja mahalangenud krohviga müüre, või sellepärast, et tahtsid näidata usu visadust, kuid kirikunõukogu assigneeris kiriku valgendamiseks nelisada rubla. Kontakt.

Kolonistid suhtusid juba ammu ajast kirikusse vaenuta, pigemini uudishimuga. Põngerjad pöördusid minu poole palvega:

«Kas me võime vaadata, mis nad seal kirikus teevad?»

«Vaadake!»

Žorka hoiatas jõnglasi:

«Ainult vaadake, et te ulakusi tegema ei hakka. Me võitleme religiooni vastu veendumuste ja elu ümberkorraldamisega, aga mitte ulakustega.»

«Aga kuidas siis, kas me oleme ulakad või?» solvusid jõnglased.

«Ja üldse, mõistate, pole vaja seal kedagi solvata... Käituge delikaatselt, saate aru... Nii...»

Kuigi Žorka tegi selle korralduse rohkem küll miimika ja žestidega, mõistsid poisid teda:

«Teame küll, kõik läheb hästi.»

Kuid nädala pärast tuli minu juurde vana kortsus papikene ja hakkas sosistama:

«Meil on teile palve, kodanik ülemus. Ei saa muidugi midagi ütelda, teie poisid pole midagi paha teinud, ainult teate... see on siiski kiusatus usklikele, kuidagi ebameeldiv... Nad, tõsi küll, püüavad kõigest väest, issand hoidku, midagi iseäralikku ei või ütelda, aga tehke siiski korraldus, et ärgu nad parem tulgu kirikusse.»

«Tähendab, teevad veidi ulakust?»

«Ei, issand hoidku, issand hoidku, ei tee ulakust, ei. Noh, aga tulevad sisse põlvpükstes, mütsid peas... kuidas nad... Ja mõned löövad ka risti ette, ainult, teate, vasaku käega ja oskamatult. Ja vahivad igasse külge, ei tea, kuhupoole vaadata, pööravad kord kül-

jega altari poole, kord seljaga. Temal muidugi on huvitav, kuid see on siiski palvekoda, ja poisikesed, nemad ju ei tea, mis asi on palve, ja mis pidulikkus, ja mis on jumalakartlikkus. Tulevad altarilegi, tagasihoidlikult küll, vaatavad, käivad, puudutavad ikoone, vahivad kõike armulaua-altaril, aga üks koguni astus, mõistate, altariuksele ja vahib palvetajaid. Pole ilus, teate.»

Ma rahustasin papikest, ütlesin, et me ei sega teda enam, ja kolonistide üldkoosolekul tegin teatavaks:

«Te, poisid, ärge minge kirikusse, papp juba kaebab.»

Jõnglased said pahaseks:

«Mis? Midagi halba pole ju olnud. Kes käiski, ei teinud ulakust: käis ainult sealt läbi, ja koju. Ta valetab, vanatoil!»

«Aga milleks te seal risti ette lõite? Milleks oli sul vaja risti ette tüüa? Kas sa jumalat usud või, mis?»

«Õeldi jah, et ei tohi neid solvata. Aga kes neid teab, kuidas nendega peab olema? Seal on ju kõik mingid vaimuhaiged. Seisavad, seisavad, aga siis praub põlvili ja risti ette lööma. Noh, ja meie omad mõtlevad ka, et ei maksa neid solvata.»

«Sellepärast ärge parem mingegi, pole vaja.»

«Mis siis ikka! Ega me siis lähegi... Aga naljakas on seal küll! Kõnelevad kuidagi imepäraselt. Ja kõik seisavad püsti, aga milleks püsti seista? Ja selles vaheseinataguses... kuidas nad seda kutsuvadki... ah jaa, altaris, kui puhas seal on, vaibad, lõhnab hästi, ainult, ah jaa, papp töötab seal vahvasti, käed püsti ja nina muudkui taeva poole... Vahvasti!»

«Kas sa siis altaris ka kaisid?»

«Ma ainult korra astusin sisse, vanatoi parajasti ringutas käsi ja podises midagi. Ja mina seisin ega seganud teda üldsegi, aga tema ütleb: mine, mine, poisike, ära sega. Noh, eks ma siis laksingi ära, mis ma's ikka...»

Poisid olid väga huvitatud, kuidas Gustoivan suhtub kirikusse, ja ta läks tööpoolest ühe korra kirikusse, kuid pöördus sealt tagasi väga pettunult. Lapot küsis temalt:

«Kas saad varsti diakoniks?»

«Ei...», ütles Gustoivan naeratades.

Mispärast siis mitte?»

«Jah... see et, poisidki ütlevad, kontra... Ja seal kirikus pole ka midagi muud kui ainult pildid...»

Juuni keskpaigaks oli koloonia täielikult korda seatud. Kümnenal juunil andis elektriijaam esimese voolu, petrooleumilambid saadeti lattu. Veevärk hakkas tööle pisut hiljem.

Samuti juuni keskpaiku asusid kolonistid magamistubadesse. Voodid olid meie omas sepikojas peaaegu uueks tehtud, neisse asetati uued aluskotid ja padjad, kuid vaipadeks ei jätkunud meil raha ja voodeid mitmesuguste vanade närudega katta ka ei tahtnud. Vaipadele oleks tulnud kulutada ligi kümme tuhat rubla. Komandöride nõukogu pöördus mitu korda selle küsimuse juurde tagasi, kuid otsus kujunes alati ühesuguseks, mille Lapot formuleeris järgnevalt:

«Kui ostame vaibad, ei lõpeta me sigalat. Käigu nad sigadele, nood vaibad!»

Suvisel ajal oli vaipu vaja ainult paraadiks. Nii väga, otse hirmsasti oleksid kõik tahtnud lõikuspeoks muuta magamistoad toredaks, aga praegu seisid need valgete laikudena meie vikerkaarelises elus.

Aga meil oli õnne...

Halabuda külastas sageli kolooniat, käis mööda magamistube, remonditavaid ruume, ehitusi, lobises poisitega ja oli väga meelitatud, et me kavatsesime rukkilõikust pidulikult alustada. Kolonistid hakkasid Halabudat sallima, see ütles:

«Meie eided seal laterdavad, et üks asi polevat ikka nii ja teine asi polevat naa, aga mina ei saa kuidagi aru, kui keegi mulle ka selgitakski, mida kuradit neile siis veel tarvis on. Poisid töötavad, püüavad, poisid on toredad, kommunistlikud noored. Sa ehk õrritad neid seal, mis?»

Kuid reageerides kuumalt kõigile päevamuredele, jahenes Halabuda niipea, kui meie jutt läks üle vaipadele. Lapot püüdis Sidor Karpovitšile igast küljest läheneda:

«Jah,» öhkab Lapot, «kõigil on vaibad, aga meil pole. Hea, et Sidor Karpovitš on meie poolt. Küll näete, tema ikka kingib meile...»

Halabuda pöördus kõrvale ja torises rahulolematult.
«Kavalad kah, sunnikud...» «Sidor Karpovitš kin gib...»

Teisel päeval lisas Lapot noodivõtmele veel ühe bemolli:

«Tuleb siis nõnda välja, et Sidor Karpovitški ei aita. Vaesed gorkilased küll!»

Kuid ka bemoll ei aidanud, kuigi me nägime, et Sidor Karpovitšil hakkab südamel «kõhe», nagu ütlevad ukrainlased.

Ükskord õhtu eel saabus Halabuda heas tujuis kiiti põlde, väljavaadet, sigalat, sigu. Tundis rõõmu magamistubades nõõri järgi asetatud voodeist, pestud aken- de läbipaistvusest, põrandate värskusest, ja kohevilt loodud patjade pehmest hubasusest. Voodid, tõsi küll riivasid silma palakate pimestava alastusega, kuid me ei tahtnud vanataati enam vaipadega tüüdata. Halabuda läks magamistoast väljudes omal algatusel nukraks ja ütles:

«Jah, kurat teda võtku... Vaipu on vaja... see samune, kuidas seda nüüd üteldaksegi... hankida.»

Kui me Halabudaga õuele läksime, seisid kõik neli sada kolonisti ravis — oli võimlemistund. Pjotr Ivanovitš, Gorovitš andis täielikus vastavuses koloonia rivi reeglitega lühikese käskluse:

«Seltsimehed kolonistid! Tervituseks valvel!»

Nelisada kätt valgatasid liigutuses ja tardusid meie poole pöördunud tõsiste nägude ridade kohale. Trummi lööjate rühm paiskas kaugele silmapiiri poole neli takti tihedat tervituspõrinat. Gorovitš lähenes raportiga ja võttis Halabuda ees valveseisangu:

«Seltsimees Lasteabistamise Komisjoni esimees! Gorki-nimelise koloonia ravis võimlemistunnis kolm sada kaheksakümmend üheksa kolonisti, puuduvad kolm korrapidajat, valveteenistuses kuus, haigeld kaks.»

Endise ratsaväelasena astus Pjotr Ivanovitš sammu kõrvale ja Sidor Karpovitši silmade ees avanes tervitusseisu tardunud gorkilaste hurmav, sportlikult laiade vahedega rivi.

Sidor Karpovitš näppis erutatult vurre, muutus hari-

likust kümme korda tõsisemaks, toksas jändriku kepiga vastu maad ja ütles valjusti oma väaramatu bassiga:

«Tervist, poisid!»

Sidor Karpovitšil tuli põhjalikult silmi pilgutada, kui neljasajast noorest lõbusast häälest koosnev koor vastas:

«Tervist!...»

Halabuda ei pidanud enam vastu, naeratas, vaatas ringi ja põristas jahmunult:

«Kae sindreid! Mis on ära õppinud! Seesamune... teate, mis ma ütlen teile... ühe asja!»

«Vabalt!»

Kolonistid lasksid parema jala nõtku, heitsid käed seljale, liigutasid pihta ja naeratasid Sidor Karpovitšile.

Sidor Karpovitš toksas veel kord kepiga vastu maad, katkus veel korra vurre.

«Teate, poisid, ma ei armasta kõnesid pidada, aga praegu pean. Näete, olete tublid poisid, otse näkku ütlen teile — tublid poisid. Ja kõik see läheb teie käes kuidagi omamoodi, tööliste kombel, läheb hästi; ütlen otsekoheselt: kui mul endal oleks poeg, siis olgu ta samasugune nagu teie, olgu ta just samasugune. Aga mida seal mingid moorid lõhverdavad, ärge pange seda tähelegi. Ma ütlen teile otsekoheselt: teie pidage oma joont, sellepärast et mina olen vana bolševik ja samuti vana tööline, mina näen. Teil on see kõik meie moodi. Kui keegi ütleb teisiti, siis ärge pange tähelegi, teie minge aga oma teed edasi. Saage aru, edasi. Nõndaks! Aga mina ütlen teile selle märgiks otsekohe: vaibad ma teile kingin, katke end siis vaipadega, et küll saab!»

Poisid puistasid pihuks rivi-kristallid ja tormasid meie juurde. Lapot hüppas ette, laskus kükakile, laolas käsi ja hüüdis:

«Mis? Tähendab siis nõnda... Sidor Karpovitš, hurraa!»

Meie Gorovitšiga jõudsime vaevalt kõrvale karata. Halabuda tõsteti kätele, loobiti mitu korda õhku ja kanti klubisse, jõugu kohal oli püsti ainult tema okslik kepp.

Klubiukse juures pandi Halabuda maha. Sassis, näost sinine ja erutatud, kohendas ta segaselt kuube ja haa-

ras juba imelikult mingist taskust kinni, kui temal lähenes Taranets ja ütles malbelt:

«Siin on teie uur, rahakott ja võtmed.»

«Kas kõik kukkusid välja?» küsis Halabuda imestunult.

«Ei kukkunud,» ütles Taranets, «vaid ma võtsin vastu, sest muidu oleks võinud maha kukkuda ja kaotada minna... juhtub ju mõndagi.»

Halabuda võttis Taranetsi käest vastu oma väärt asjad ja Taranets läks jõugu sekka.

«See on vast rahvas, pean ütlemal... Ausõnal!»

Ja äkki hakkas ta naerma:

«Ah, teid küll... Noh, mis see's tähendab, tõepoolest... Kus on seesamane... kes «võttis vastu?»»

Ta sõitis liigutatult linna.

Ma olin seepärast teisel päeval lausa hävitatud, kui seesama Sidor Karpovitš võttis mind oma toredas kabinettis vastu ligipääsmatu külmusega ega kõnelnud mulle palju minuga, kuivõrd tuhnis lauasahtleis, lehitses blok noote ja nuuskas nina.

«Vaipu meil pole,» ütles ta, «pole!»

«Andke raha, me ostame ise.»

«Ja raha pole ka... pole raha. Ja pealegi pole niisugust eelarvetki.»

«Aga kuidas siis eile?»

«Noh, paljugi mis eile! Mis seal siis... paljad jutud. Kui pole, mis sa siis ikka teha saad...»

Ma kujutlesin endale keskkonda, milles Halabuda elas, meenutasin Charles Darwinit, panin käe mütsi noka juurde ja väljusin.

Isegi Galatenko vihastus:

«Vaata, missugune inimene! Noh, ärgu nüüd enam tulgu kolooniasse! Ja ise veel ütleb: «Tulen arbuusist välja vaatama. Ja hakkan valvama...»»

Teisel päeval viisin ma arbitraažikomisjoni kaebuse Lasteabi esimehe peale, milles ma ei toetunud mitte küsimuse juriidilisele küljele, vaid poliitilisele: me ei või lubada, et bolševik ei peaks sõna.

Meie imestuseks kutsuti kolmandal päeval mind ja Lapotit arbitraaži. Punase kohtulaua ees seisis Halabuda ja hakkas midagi seletama. Tema selja taga seisid

vaikselt teda ümbritseva keskkonna esindajad prillidega, lokitud kukaldega, ameerika vurrukestega, ja osistasid omavahel millestki. Mustas vene särgis kõrge laubaga pruunisilmaline eesistuja asetas viis harali sõrme mingile paberile ja katkestas Halabudat:

«Oota, Sidor. Ütle otsekoheselt, kas lubasid vaipu?» Halabuda punastas ja laotas käsi:

«Nojah... Niisugune jutt oli küll... Paljugi mis lubasin!»

«Kolonistide rivi ees?»

«See on tõsi... rivis olid ju ainult poisikesed...»

«Kiigutasid sind kätel?»

«Poisiklutid jah!... Kiigutasid küll... mis sa neile ikka teha saad?»

«Maksa.»

«Kuidas?»

«Maksa, ütlen ma. Vaibad tuleb anda, niisugune on otsus.»

Kohtunikud naeratasid. Halabuda pöördus teda ümbritseva keskkonna poole ja hakkas ähvardavalt midagi torisema.

Me ootasime mõne päeva, siis sõitis Zadorov Halabuda juurde saama kas vaipu või raha. Sidor Karpovitš ei lasknud Zadorovit enda juurdegi, vaid tema asjaajaja seletas:

«Ma ei mõista, kuidas teil üldse võis pähe tulla meiega hakata kohut käima! Mis kord see on? Noh näete, palun, minu laual lebab arbitraažikomisjoni otsus. Näete, lamab?»

«Noh?»

«Noh ongi kõik! Ja palun, siia ärge enam tulge. Võib-olla me otsustame veel edasi kaevata. Äärmisel juhtumil me võtame tulevase aasta eelarvesse. Teie mõtlete vist nii: sõidate muudkui laadale ja ostate neli-sada vaipa? Meil on siiski tõsine asutus...»

Zadorov sõitis linnast tagasi väga tujutult. Kõnõndõrõdõ nõukogu kees ja pulbitses kogu õhtu, otsustati pöörduda kirjaga Grigori Ivanovitš Petrovski poole. Kuid teisel päeval leidis väljapääs, nii lihtne ja loomulik, isegi nii lõbus, et kogu koloonia naeris ja hüppas ootamatusest ning unistas tollest õnnelikust hetkest.

millal kolooniasse sõidab Halabuda ja kolonistid hakkavad temaga kõnelema. Väljapääs seisnes selles, kohtutäitur pani aresti Lasteabi jooksvale arvele. Mõnda veel paar päeva, ja mind kutsuti sinnasamasse kõrgesse kabinetti; seesama raseeritud seltsimees, kes omal ajal oli tundnud huvi selle vastu, miks mulle ei meeldi neljakümnerublased kasvatajad, istus laias tugitoolis ja oli muutunud näost rõõmsalt verevaks kabinetti mõõda sammuvat Halabudat jälgides, kel oli samuti veri näos, aga juba teist sorti veri.

Ma peatusin vaikides ukse juures ja raseeritu viipas mind sõrmega ligemale, vaevaga naeru talitsedes:

«Tule siia... Kuidas see siis on? Kuidas sa, veli, sedasüüsiis sõandasid, ah? See ei sobi, arest tuleb maha võtta, muidu... tema käib siin ringi, aga ei lubata omaenda tasku kallale. Ta tuli sinu peale kaebama. Ütleb: ma ei taha enam töötada, Gorki juhataja solvab mind.»

Ma vaikisin, sest ma ei mõistnud, kuhu raseeritu oma jutuga tüürib.

«Arest tuleb maha võtta,» ütles peremees tõsiselt. «Mis uudised need siis on, mingisugused arestid kah veel!»

Ta ei suutnud end äkki enam taltsutada ja hakkas oma tugitoolis vappuma. Halabuda pani käed taskus ja vaatas väljakule:

«Kas käsitate aresti maha võtta?» küsisin mina.

«Äsi on nimelt niisugune, et käskida pole mul õigust. Kas kuuled, Sidor Karpovitš, pole õigust! Ma ütlen talle: võta arest maha, aga tema ütleb: ei taha! Sul on, ma näen, tšekiraamat taskus. Kirjuta tšekk, kui palju see oligi, — kümnele tuhandele? Noh, nii...»

Halabuda pörkas aknast eemale, tõmbas käe taskust välja, puudutas punaseid vurre ja naeratas:

«Noh on see vast sindrima rahvas, mis sa ütled!»

Ta tuli minu juurde ja patsutas mulle õlale:

«Tubli, niimoodi peabki meiega talitama! Kes sa siis õieti oleme? Bürookraadid! Just nõnda peab!»

Raseeritu oli uuesti naerust lõhkemas ja tõmbas koguni rästi taskust välja. Halabuda võttis naeratada tšekiraamatu ja kirjutas tšeki.

Esimese viljavihu püha peeti viiendal juulil.

See oli meie vana pidupäev, mille jaoks oli juba ammu välja töötatud päevakord ja mis oli juba ammu saanud meie aastakalendris üheks tähtsamaks teetähiseks. Aga praegu oli temas ülekaalus koloonia alistumise idee pärast sõjalist operatsiooni. See idee haaras ga kolonisti ja seepärast toimus pidustusteks valmistamine «ilma signaalideta», kirglikult ja kindla otsusega: kõik peab olema tore. Poolikuid asju peaaegu enam polnudki: vooditel olid nüüd uued punased vaibad, tiik säras puhta peeglina, mäekallakul laiusid seitse uut terrassi tulevase aia jaoks. Kõik oli tehtud. Silanti veristas kesikud, Butsai koondsalk riputas üles vanikud ja loosungid. Värava kohale valge kaare taustale asetas Kostja Vetkovski hoolikalt:

JA HEISKAME MAA KOHALE TÖÖ
PUNALIPU!

Aga värava siseküljele lühidalt:

JUST NII!

Teisel päeval kandis ehitud kolmeteistkümmes koondsalk Ževeli juhatusel kutseid mõõda linna laiale.

Pidupäeval oli lõikamisele määratud pool hektarit rukist juba hommikust peale piiratud punalippude ridadega, tee sinna oli samuti ehitatud lippude ja rippvankutega. Õuevärava juures seisis väike külaliskomisjoni laud Tiigiäärde jääraku kaldale olid üles seatud lauad kuucasajale inimesele, ja pidulik hoolas tuulelõhk liigutas valgete laudlinade nurki, lillekimpude õielehti ja sööklakomisjoni kitleid.

Värava taga, all teel patrullisid ratsa Vägilasel ja Meeril punastesse põlvpükstesse ja särkidesse rõivas-tatud valgeis kaukaasia mütsides Sinenki ja Zaitšenko Seljas lehvisid neil valged, punase tähega poolpikad kaisteta mantlid, ääristatud ehtsa jänesenahaga. Vanja Zaitšenko õppis nädala ajaga selgeks kõik meie üheksateist signaali, ja signalistide brigaadi komandör Gorkovski tunnistas ta olevat ära teeninud au olla pidupäeval valve-pasunapuhujaks. Pasunad olid neil atlasse-lintidega üle õla riputatud.

Kell kümme ilmusid esimesed külalised — jalamehed

Rožovi jaamast. Need olid Harkovi kommunistlike noorte organisatsiooni esindajad. Ratsanikud tõstsid pasunad, laotades õlgadele laiali atlasslindid, toetusid tugevamini jalaraudadele ja puhusid kolm korda tervituseks.

Algab pidu. Väravas võtab külalisi vastu taevassiniste käesidemetega külaliskomisjon, kinnitab igaühele rinda kolm punase lindikesega kokkuseotud rukkipead ja annab üle erilise piletikese, millele on kirjutatud näiteks:

*„Kolonistide 11. salk palub Teid oma lauda lõunasöögile.
Salga komandor D. Ževeli.“*

Külalised viiakse kolooniat vaatama, aga alt kostavad juba meie suurepärase ratsanike uued tervitushelid.

Koloonia õu ja ruumid täituvad külalistega. Tulevad Harkovi tehaste esindajad, ringkonna täitevkomitee ja haridusosakonna töötajad, naaberkülade külanõukogud, ajalehtede korrespondendid, autodol sõidavad väravasse Džurinskaja, Jurjev, Klamer, Bregel ja seltsimees Zoja, parteiorganisatsioonide liikmed, saabub raseeritud seltsimeeski. Oma «Fordil» sõidab kohale ka Halabuda. Halabuda võtab vastu eriti selleks kogunenud komandöride nõukogu, tirib ta masinast välja ja viskab kohe õhku. Teisel pool masinat seisab raseeritu ja naerab. Kui Halabuda jälle maa peale on asetatud, küsib raseeritu:

«Mis nad sult nüüd välja pumpasid?»

Halabuda tigestub:

«Arvad õige, et ei pumbanud? Nad pumpavad alati sult midagi välja.»

«Nojah? Aga mida siis?»

«Traktori pumpasid välja! Kingin traktori — «Fordsoni»... Noh, kurat teiega, pumbake, ainult et nüüd on sellega lõpp, ja kõik.»

Halabudal tuli veelgi õhku lennata ja poisid tassisid ta otsekohe kuhugi minema.

Koloonia õuel muutus rahvarohkeks nagu linna peatänaval. Kolonistid kõndisid, lilled rinnas, kenades laiad ridades mööda teid koos külalistega, naeratasid neile oma punaste huultega, valgustasid nende nägu-

sid oma silmade säruga, mis oli kord kohmetu, kord ival, näitasid millelegi, meelitasid kuhugi.

Kell kaksteist sõitsid õue Sinenki ja Zaitšenko, sosisklesid sadulasse kummardunult korrapidaja komandöri Nataša Petrenkoga, ja Sinenki, ajades laiali naervad külalised ja kolonistid, kihutas galopis majandusõue. Hetke pärast kostsid sealt ülikõrged üldkogunemise helid, mida mängitakse alati oktaav kõrgemalt igasugusest muust signaalist. Vanja Zaitšenko hakkas kaasa mängima. Kolonistid jätsid külalised üksi ja jooksid peaväljakule, ja viimane pasunaretsitatiiv polnud veel jõudnud Rožovinigi lennata, kui nad olid juba rivistunud ühte viirgu, mille vasakule tiivale liikus, pakkasid kõrgele heites ning külalisi heldima pannes, roheline lipukesega Mitja Nissinov. Ma hakkasin iga nährviga tundma oma pidulikku meeleolu. See rõõmus, lillepeenarde joone kõrvale äkki sini-valge lindina tekkinud poiste rivi oli juba tunginud siia kogunenud inimeste silmadesse, maitsetesse ja harjumustesse, nõudis juba enese austamist. Külaliste näod, mis olid seni heatahtlikult soosivad, nagu on harilikult ikka täiskasvanuil, kes õilsahingeliselt suhtuvad lastesse, tõmbusid äkki pingule ja teravnesid tähelepanust. Mu selja taga seisev Jujev ütles valjusti:

«Tubli, Anton Semjonovitš! Nõndaviisi!»

Kolonistid lõpetasid hoolikalt joondumise, ühtelugu mulle pilku heites. Ma olin kindel, et kõikjal on kõik valmis ega viivitanud järgmise käsklusega:

«Lipule valvel!»

Kiriku müüri tagant väljus Nataša ja oma liikumist rangelt saluudi tempole alistades viis lipubrigaadi paremale tiivale.

Ma pöördusin paari sõnaga kolonistide poole, soovisin head peotuju, õnnitlesin võidu puhul.

«Ja nüüd anname au meie parimaile seltsimeestele, Buruni kaheksandale koondsalgale, kes löikab esimese vihu.»

Uuesti hakkasid pasunad tervituseks mängima. Majandusõue kaugeist pärani avatud väravaist väljus kaheksas koondsalk. Oo, kallid külalised, ma mõistan teie erutust, ma mõistan teie ainitisi rabatud pilke,

sest ma ise pole mitte esimest korda elus rabatud ja vaimustatud kaheksanda koondsalga suurest piduliku hiilgusest. Vististi on mul võimalus teist rohkem näha ja tunda.

Salga ees kõnnib Burun, auväärne, teeneline Burun, kes mitte esimest korda ei juhi koloonia töösalku. Tema vägilasõlal on kõrgele tõstetud sirendav teritatud vikat ühes rehaga, ehitud suurte karikakardegaga. Burun on täna majesteetlikult ilus, eriti ilus minule, sellepärast et ma tean: see pole mitte ainult elav pilt, dekoratiivne kuju, see pole mitte ainult kolonist, keda maksab vaadata, see on eelkõige tõeline komandör, kes teab, keda ta viib enda järel ja kuhu ta viib. Buruni karmist rahulikust ilmest näen ma, et ta mõtleb oma ülesannetele: ta peab täna kolmekümne minuti jooksul koloniatama ja hakikidesse panema pool hektarit rukist.

Külalised ei näe seda. Külalised ei näe ka teist asja: see tänane niitjate komandör on meditsiinilise instituudi üliõpilane, selles seoses voolavad eriti veenvalt kokku meie nõukoguliku stiili jooned. Ja on paljugi, mida ei näe külalised ega võigi näha, sellepärast et nad ei vaata ainult Buruni. Buruni järel astuvad neljakaupa kuusteist niitjat samasugustes valgetes särkides, samasuguste õitsele puhkenud vikatitega. Kuusteist niitjat! Nii kerge on neid loendada! Aga kui palju on nende kuueteistkümmne hulgas kuulsaid nimesid: Karabanov, Zadorov, Beluhhin, Šneider, Georgijevskii! Ainult viimane rida on koostatud noortest gorkilastest: Vorskoboinikov, Svatko, Perets ja Korotkov.

Niitjate järel astuvad kuusteist tüdrukut. Peas on igaühel lillepärg ja hinges on igaühel pärg meie nõukogude kauneist päevist. Need on sidujad.

Kaheksas koondsalk jõuab juba meieni, kui väravast tuuakse kärmesti välja kaks lõikusmasinat, kummalegi neist on ette rakendatud kaks paari hobuseid. Igal hobusel on lakas ja rakendi küljes lilled, lilledega on ehitud ka lõikusmasinate tiivad. Parempoolseil hobusel on sõitjad ratsa sadulais, esimese masina istmel on Anton Brattšenko ise, teisel Gorkovski. Lõikusmasinate järel tulevad hoburehad, rehade järel veevaat ja vaadil Galatenko, kõige laisem inimene koloonias, kuid

komandöride nõukogu premeeris silmigi pilgutamata Galatenkot osavõtuga kaheksandast koondsalgast. Nüüd võib näha, millise püüdlikkusega, kui virgalt on Galatenko ehtinud oma tunni lilledega. See pole mitte veetünn, vaid lõhnav lillepeenar, isegi rataste kodarais on lilled. Ja lõpuks on Galatenko järel punase ristiga varustatud pikkvanker, selles istuvad Jelena Mihhailovna ja Smena — töö juures võib ju kõike juhtuda.

Kaheksas koondsalk peatub meie rivi vastas. Rivist väljub Lapot ja kõneleb:

«Kaheksas koondsalk! Selle eest, et te olete head kommunistlikud noored, head kolonistid ja seltsimehed, ma aras koloonia teile suure autasu: teie lõikate meie esimese vihu. Tehke seda nagu kord ja kohus ning näidake veel kord kõigile poistele, kuidas peab töötama ja kuidas peab elama. Komandöride nõukogu õnnitleb teid ja palub teie komandöri seltsimees Buruni võtta endale komando meie kõigi üle.»

See kõne on nagu kõik järgnevadki kõned teadmata kelle poolt koostatud. Seda peetakse aastast aastasse ühtede ja samade sõnadega, mis on kirja pandud komandöride nõukogus. Ja just sellepärast kuulavad nad erilise erutusega, ja erilise erutusega vaikivad kõik kolonistid, kui minule läheneb Burun, surub kätt ja ütleb samuti traditsiooniliselt vajalikud sõnad:

«Seltsimees juhataja, lubage viia kaheksas koondsalk tööle ja andke meile need poisid appi.»

Ma pean vastama nõnda nagu ma vastangi:

«Seltsimees Burun, juhi kaheksas koondsalk tööle ja need poisid võta appi.»

Sellest hetkest peale muutub koloonia komandöriks Burun. Ta annab rea käsklusi ümberrivistumiseks ja hetke pärast on kogu koloonia juba marsil. Trummilööjate ja lippude järel lähevad niitjad ja lõikusmasinad, nende järel kogu koloonia ja siis külalised. Külalised alistuvad üldisele distsipliinile, rivistuvad ridadesse ja peavad jalga. Halabuda käib minu kõrval ja kõneleb raseeritule:

«Kurat!... Et need vaibad!... Aga muidu oleksin minagi ravis, kohe... vikatiga.»

Ma noogutan peaga Silantile ja Silanti lendab majandusõue.

Kui me läheneme äramärgitud poolele hektarile, peatab Burun kolonni ja küsib traditsiooni rikkudes kolonistidelt:

«On tulnud ettepanek määrata kaheksandasse koondsalka Zadorovi brigaadi niitjaks Sidor Karpovitš Halabuda. Kas on keegi selle vastu?»

Kolonistid naeravad ja aplodeerivad. Burun võtab Silanti käest ehitud vikati ja annab selle Halabudale. Sidor Karpovitš võtab kiiresti, noormehelikult seljast pintsaku, heidab selle põllupeenrale ja raputab vikati:

«Aitäh!»

Halabuda astub Zadorovi niitjate ritta viiendana. Zadorov ähvardab teda sõrmega:

«Vaadake aga, et maasse ei tonksi. Teete meie brigaadile häbi.»

«Jäta jutt,» ütleb Halabuda, «ma veel õpetan teid...»

Kolonistide rivi joondub ühele põllu äärele. Rukkisse viiakse lipp, — siin köidetakse esimene vihk. Lipu juurde lähevad Burun, Nataša ja hakkamas on Zorengi kui koloonia noorim liige.

«Valvell!»

Burun hakkab niitma. Mõne vikatilöögi järel asetab ta Nataša jalge ette andami pikka rukist. Natašal on valmis esimesest vikatiäiest väänatud side. Vihu seob ta kahe-kolme osava liigutusega, kaks tüdrukut asetavad vihule lillevaigu ja Nataša, roosa tööst ja õnnestumisest, annab vihu Burunile edasi. Burun tõstab vihu õlale ja ütleb nõbininalisele tõsisele Zorenile, kes on ninakese kõrgele tõstnud, et kuulda, mis Burun räägib:

«Võta see vihk minu käest, tööta ja õpi, et siis, kui suureks kasvad, oleksid kommunistlik noor, et sinagi saavutaksid selle au, mille olen saavutanud mina — niita esimene vihk.»

Zoreni tund on tulnud. Helisevalt-helisevalt nagu lööke nurme kohal vastab Zoren Burunile:

«Aitäh, Gritsko! Ma tahan õppida ja töötada. Ja kui kasvan suureks ja saan kommunistlikuks nooreks, teenin ära ka selle au — niita esimene vihk ja anda see edasi noorimale poisile.»

Zoren võtab vihu ja upub sellesse üleni. Kuid juba jooksevad Zoreni juurde poisid kandraamiga ja selle lillelisse sängi asetab Zoren oma rikkaliku kingi. Lipu-saluudi saatel kantaksegi esimene vihk paremale tiivale. Burun annab käskluse: «Niitjad ja sidujad — kohtadele!»

Kolonistid jooksevad määratud punktidesse laiali ja asuvad põllu igasse nelja külge. Tõusnud sadula jalustele, puhub Sinenki tööleasumise signaali. Selle signaali peale asuvad kõik seitseteist niitjat ümber põllu, naites lahti laia raja niidumasinaile.

Ma vaatan kella. Möödub viis minutit, ja niitjad tõstavad vikatid püsti. Sidujad seovad viimased vihud ja kannavad need kõrvale...

Saabub töö kõige otsustavam hetk. Anton ja Vitka ning söödetud, puhunud hobused on valmis:

«Traavi... ma-a-arss!»

Viivitamata liiguvad lõikusmasinad lahtiniidetud radadele. Veel kaks-kolm sekundit, ja nad täristavad rukkis, minnes astmeti üksteise järel. Burun kuulatleb erutatult nende tööd. Viimastel päevadel on nad Antoni ja Scherega palju ümber mõtelnud, palju jännanud niidumasinade kallal, kaks korda põllule sõitnud. Oleks küll suur skandaal, kui hobused keelduksid traavimast, kui nendega oleks vaja karjuda, kui niidumasin hakkaks tõrkuma ja peatuks.

Kuid Buruni nägu lööb kord-korralt särama. Niidumasinad käivad ühtlase mehaanilise häälega, hobused traavivad vabalt, isegi pööranguil ei vähenda sammu, poisid istuvad liikumatult sadulais. Üks ring, teine. Kolmanda algul lähevad lõikusmasinad niisama ilusasti meist mööda ja tõsine Anton heidab Burunile:

«Kõik on hästi. seltsimees komandör!»

Burun pöördub kolonistide rivi poole ja tõstab vikati üles: «Valmis olla! Valvell!»

Kolonistid langetavad käed, kuid sisemuses tormab neil kõik edasi, lihased ei suuda enam vastu panna õhinale

«Põllule... joostes!»

Burun langetab vikati. Kolm- ja poolsada poissi sööstavad põllule. Lõigatud rukki etel hakkavad nende käed

ja jalad välkuma. Naeruga üksteise üle pallidena maha kukkudes, kõrvale hüpates, seovad nad niidetud vilja kokku ja tormavad niidumasinatele järele, kolme-neljakesi igale viljasülemile kõhuli langedes.

«Viieteistkümnendasse salka ära puutu!»

Külalised naersid pisaraid pühkides, ja Halabuda, kes oli juba meie juurde tulnud, vaatas Bregelile karmilt otsa:

«Ja sina veel ikka räägid!... Sa vaata!...»

Bregel naeratas:

«Noh, mis siis ikka... ma ju vaatan: töötavad tore-dasti ja rõõmsalt. Kuid see on ju ainult töö...»

Halabuda laskis kuuldavale mingi heli, midagi kesk-mist, «b» ja «d» vahel, kuid ei ütelnud Bregelile enam midagi, vaid vaatas raseeritule metsikult otsa ja torises:

«Kõnele sina temaga...»

Erutatud, õnnelik Jurjev surus mul kätt ja veenis Džurinskajat:

«Ei, tõsiselt... te mõtelge! Mind liigutab see ja ma ei tea, mispärast. Täna muidugi on pidu, see pole mui-dugi tööpäev... Kuid teate, see... see töö müstee-rium. Kas te mõistate?»

Raseeritu vaatas tähelepanelikult Jurjevile otsa:

«Töö müsteerium? V-voib-olla. Kuid miks seda nii keeruliseks teha? Minu arvates on siin hea see: nad on õnnelikud, nad on organiseeritud ja nad oskavad töö-tada. Esialgu, aysõna, on küllalt. Kuidas teie arvate, seltsimees Bregel?»

Bregel ei jõudnud mõelda, sest Sinenki ajas meie ette Vägilase ja piiksatas:

«Burun saatis... Hakid paneme kokku! Kõigil kogu-neda hakkide juurde!»

Hakkide juures lippude all laulsime «Internatsio-naali». Siis peeti kõnesid, nii õnnestunud kui ka eba-õnnestunud, kuid kõik olid ühtemoodi siirad ja neid pidasid erksad, head inimesed, töötajate maa kodani-kud, kes olid liigutatud nii pidupäevast, poistest, lähe-dasest taevast kui ka rohutirtsude siristamisest põllul.

Põllult tagasi tulnud, lõunastasime läbisegi, unusta-des, kes on kellestki vanem ja kes kellestki tähtsam. Isegi seltsimees Zoja naljatles ja naeris täna.

Pidu kestis kaua. Mängiti laptuud, sikhüppemängu ja kitse linna-ajamist. Halabudal seoti silmad kinni, anti kätte nuut ja sunniti tulemusteja püüdma väledat kellukesega jõmpsikat. Külalised viidi tiiki suprema, põngerjad esitasid elavaid pilte peaväljakul, Muinas-jutupilt algas massideklamatsiooniga:

Mis siis on, kui möödub aastat viis?

Oma linnanõukogu on meil siis.

Uus töökoda õueväljakul,

uus aed kogu mäekallakul;

Ja tahaksime kõigest väest,

et elektrikiik meil oleks oma käest...

Ja pilt lõppes sooviga:

Ja kolonist on nagu terasvedru,

aga mitte nagu mingi pudru.

Pärast ilutulestikku tiigi kaldal mindi külalisi Rõžo-visse saatma. Masinail oli juba varem minema sõide-tud; minuga hüvasti jättes ütles raseeritu — «pere-meis»:

«Noh, ega midagi! Sellest joonest kinni pidada, seltsi-meis Makarenko!»

«Just nii, kinni pidada,» vastasin ma.

12. ELU VEERES EDASI

Ja jällegi veeresid üksteise järel karmid ning rõõm-sad tööpäevad, täis muret, väikesi edusamme ja väi-kesi äpardusi, mille tagant me sageli ei näe suuri ast-meid ega meie elu kauaks ettemääravaid leide. Ja nagu varemgi tekkis neil tööpäevadel, aga veelgi enam vaik-seil õhtuil mõtteid, liitusid põgusad päevased mõtiske-lud, muutusid kombatavaiks tabamatult õrnad tule-vikukontuurid.

Aga saabus tulevik ja ilmnes, et ta pole sugugi nii õrn ja et teda oleks võinud lihtsamalt kohelda. Me ei nukrutsenud kaua kaotatud võimaluste pärast, õppi-sime üht-teist ja elasime jälle, nüüd juba rikastunud kogemustega, et teha uusi vigu ja elada edasi.

Nagu varemgi vaatasid meie peale karmid pilgud, sõi-

masid meid ja näitasid, et me ei tohi teha vigu, et me peame elama õigesti, et me ei tunne teooriat, et me peame... üldse, me olime üleni üks suur «peame».

Koloonias tekkis peagi tõeline tootmine. Mitmesuguste tõdede ja ebatõdedega organiseerisime puidutöötlemistöokoja heade tööpinkidega — hõõvelpinkidega, jamandamispinkidega, saagidega, ise leiutasime ja tegime tapilõikamismasinat. Me sõlmisime lepinguid, saime avansse ja läksime sellise häbematuseni, et avasime pangas oma jooksva arve.

Me tegime Dadant-Blatti tarusid. See värk posutus küllaltki keerukaks, suurt täpsust nõudvaks, kuid me õppisime ära sellegi töö ja hakkasime tarusid sadadenä välja laskma. Tegime mööblit, mürsukaste ja veel üht-teist. Me avasime ka metallitöötlemistöokoja, kuid sellel alal ei jõudnud veel saavutada edu, enne tabas meid katastroof.

Nõnda möödusid kuud. Rabades vasakule ja paremale, pugedes, teeseldes, vahel urisedes ja hambaid näidates, vahel ehtsa mürgise nõelaga ähvardades ja sageli koguni haarates mõne ettejääva jala püksisäärest, elasime ja rikastusime meie edasi.

Me rikastusime ka sõprade poolest. Peale Džurinskaja ja Jurjevi leidis Hariduse Rahvakomissariaadis endaski palju inimesi, kel oli reaalselt mõistust, loomulikku õiglustunnet, positiivset tahtmist mõelda meie raske ülesande üksikasjadele. Aga veelgi rohkem sõpru oli laias avalikkuses, partei ja ringkonna organites, ajakirjanduses, tööliste hulgas. Ainult tänu neile jätkus meie tööks hapnikku.

Süvenes kultuuriline töö. Koolis oli kuus klassi. Kolooniasse ilmus ka Vassili Nikolajevitš Perski, tähelepanuväärne inimene. See oli don Quijote, õilistatud tehnika, kirjanduse ja kunsti sajandeist. Nii tema kasv kui ka kõhnus oli tehtud Cervantese järgi ja see aitas Perskil suuresti klubitööd «üles kruvida» ning korraldada. Ta oli suur leiutaja ning fantasöör, ja ma ei garanteeri, et tema kujutluses polnud maailm asustatud heade ja halbade vaimudega. Kuid ma soovitan kõigile kutsuda klubitööle ainult don Quijotesid. Nad oskavad igas laastus näha tulevikku, nad oskavad karton-

gist ja värvidest luua muinasloopilte, nendega õpivad poisid välja andma neljakümne meetri pikkusi seinalehti, paberist lennukimudelid eraldama pommituslennukit luurelennukist ja viimase veretilgani kaitsma metalli eeliseid puidu ees. Säärased don Quijoted annavad klubitööle selleks tööks vajaliku kire, talentide põlemise ja loojate sündimise. Ma ei hakka siin kirjeldama kõiki Perski vägitegusid, ütlen lühidalt, et ta kujundas ümber meie õhtud, täitis nad laastudega, ihumise, liimiga, piirituslampidega ja saagide vingumise, propellerite pörisemisega, massideklamatsiooniga ja pantomiimiga.

Rohkesti raha hakkasime kulutama raamatutele. Altarikõrgendikul ei jätkunud enam kohta raamatukappidele ja lugemistoas lugejatele. Ja oli veel midagi!

Esiteks — orkester! Ukrainas, aga võib-olla ka kogu Liidus rajas meie koloonia esimesena selle toreda asja. Seltsimees Zoja kaotas viimase kahtluse selles, et mina olen endine polkovnik, kuid see-eest oli komandöride nõukogu rahul. Tõsi küll, koloonias orkestrit rajada on väga suur närvide pingutus, sellepärast ei nelja kuu vältel ei leia te ainsatki nurka, kus ei istuks toolidel, laudadel, aknalaudadel baritonid, bassid, tenorid ega sooks teie ja kõigi ümberkaudsete hinge kirjeldamatult vastikute häältega. Kuid esimesel mail läksime linna oma muusikaga. Kui palju oli sel päeval eredaid elamusid, heldimuspisaraid ja imestunud vaimustusepuhanguid Harkovi intelligentidel, eidekestel, ajalehetöölistel ja uulitsapoistel!

Teine saavutus oli kino. See võimaldas meil nagu kord ja kohus haarduda keset meie õue seisva templi töösse. Kuidas kirikunõukogu ka ei nutnud, kuipalju ta ei ähvardanud, meie alustasime seansse täpselt õhtusele jumalateenistusele kutsuva kellahelina järgi. Kunagi polnud see vana signaal kogunud nii palju usklikke kui nüüd. Ja nõnda kiiresti. Vaevalt oli kellamees tornist alla roninud, vaevalt astus papp väravast sisse, aga meie klubi ukse juures seisis juba kahe-kolmesaja inimeseline järjekord. Senikaua kui papp paneb ülle preestri-ornaati, seab kinomehaanik aparaadiruumis linti hakkama, preester käivitab «Õnnistatud olgu taevane

kuningriik...», kinomehaanik käivitab ka oma. Täielik kontakt!

See kontakt lõppes kurvalt Veera Berezovskajale. Veera oli üks neid minu naiskasvandikke, kelle omahind minu toodangus oli väga kõrge, eelarvevisandis ei võinud seda isegi mitte unes näha.

Esialgu pärast «neeruhaigust» vaikis Veera ja hakkas tööle. Aga vaevalt löid ta põsed roosaks, vaevalt lisandus talle mõne millimeetri võrra nahaalust rasvakorda, kui Veera hakkas mänglema kõigi värvidega, õlgadega, silmadega, kõnnakuga, häälega. Ma tabasin teda sageli pimedavõitu nurkades mingisuguse hämara kuju kõrval. Ma nägin, missuguseks põiklevaks ja ebakindlaks muutus tema silmade hõbedane läige, millise tülgestava ebasiira tooniga ta end õigustas:

«Noh, mis te õige mõtlete, Anton Semjonovitš! Enam ei või kõnelda kah.»

Ümberkasvatamise töös pole midagi raskemat kui tüdrukud, kes on juba paljudest kätest läbi käinud. Ükskõik kui kaua longikski poiss tänavail, milliseist keerukaist ja ebaseaduslikest seiklusist ta olekski osa võtnud, kuidas ta panekski vastu meie pedagoogilisele vahelesegamisele, aga kui tal on kas või kõige väiksemalgi määral intellekti, tuleb temast heas kollektiivis alati inimene. See on sellepärast, et see poiss on õigupoolest ainult maha jäänud, tema vahemaad normidest võib alati mööta ja täita. Tüdruk, kes varakult, pea-aegu lapsena on hakanud elama seksuaalelu, pole mitte ainult maha jäänud, — ta kannab endas nii füüsiliselt kui ka psüühiliselt sügavat traumat, väga keerukat ja haiglast. Igalt poolt on temale suunatud «arusaajad» pilgud, kord arglikult rõvetsevad, kord jultunud, kord kaasatundvad, kord nutused. Kõigil neil pilkudel on üks hind, kõigil on üks nimetus: kuritegu. Need ei lasa tüdrukul unustada oma õnnetust, need toetavad igavest enesemõjutamist oma alaväärtuslikkuse tunnetamisel. Ja neil tüdrukuil seltsib isiksuse nürinemisele primitiivne rumal uhkus. Teised tüdrukud on temaga võrreldes rohelised, plikakesed, samal ajal kui tema on juba naine, kes on juba kogenud seda, mis teistele on saladus, kel on meeste üle juba teatav võim, temale

tuttav ja kättesaadav. Neis kõige keerukamais valu ja upsakuse, vaesuse ja rikkuse, õiste pisarate ja päevaste flirtimiste põiminguis on vaja saatanlikku iseloomu, et seada endale ette joon ja seda mööda käia, omandada uusi elukogemusi, uusi harjumusi, ettevaatlikkuse ja takti uusi vorme.

Selliseks raskeks tüübiks osutus mulle Veera Berezovskaja. Ta valmistas mulle paljugi meelehärmi pärast meie ülekolimist ja ma kahtlustasin, et sel ajal lisandus ta paljugi silmuseid ja sõlmi oma elulõnga. Veeraga tuli kõnelda erilise delikaatsusega. Ta solvus kergesti, tujutses, püüdis rutemini minu juurest põgeneda kuhugi heintesse, et seal isu täis nutta. See ei takistanud teda langemast aina uutesse ja uutesse sidemetesse, mida oli ainult sellepärast kerge purustada, et meeskomponendid kõige enam maailmas kartsid seista komandöride nõukogu keskel ja vastata Lapoti käsklusele:

«Seisa valvel ja anna aru, kuidas see juhtus ja miks!»

Veera taipas lõpuks, et kolonistid on ebasobiv rahvas romaanideks, ja viis oma armuseiklused vähem hellale pinnale üle. Tema ümber hakkas keerlema noorevõitu telegrafist Rõžovist, vistrikuline ja sünge olend, sügavalt veendunud, et kõrgeim tsivilisatsiooni tunnus maakeral on tema kollased äärised. Veera hakkas temaga metsas kohtamistel käima. Poisid tabasid neid seal, protestisid, kuid me olime juba tüdinenud Veera jälitamisest. Selle ainsa, mida võis teha, tegi Lapot ära. Ta püüdis telegrafist Silvestrovi üksildases paigas kinni ja ütles talle:

«Sina oled Veera pea segi ajanud. Vaata ette — pane-me sind teda ära võtma!»

Telegrafist pööras oma vistrikulise padjataolise näo kõrvale:

«Kus mul õige ära võtma panijad!»

«Pea meeles, Silvestrov, kui ära ei võta, käänake sul kaela kahekorra, sa meid ju tunned... Sina meie eest juba oma aparaadiruumi peitu ei pääse, leiame su teisest linnastki üles.»

Veera lõi käega kõigile etikettidele ja lendas esime-

sel vabal hetkel kohtamisele. Mind kohates punastas ta, kohendas soengut ja põgenes eemale.

Lõpuks lõi Veeralegi tund. Hilja õhtul tuli ta minu kabinetti, langes liiga vabalt toolile, asetaski jala teisele, kattus punaga ja langetas laud, aga ütles valjusti, pead kõrgel hoides, vaenulikult:

«Mul on teie juurde asja.»

«Palun,» vastasin ma temale niisama ametlikult.

«Mul on tarvis aborti teha.»

«Jah?»

«Jah. Ja palun teid: kirjutage haiglale kiri.»

Ma vaikisin, vaadates temale otsa. Ta langetas pea

«Noh... ja kõik.»

Ma vaikisin veel veidikese. Veera proovis mulle langetatud laugude alt otsa vaadata, ja neist pilkudest ma mõistsin, et ta on praegu häbitu: nii need pilgud, põskede värv kui ka kõne maneer.

«Sa sünnitad,» ütlesin ma kuivalt.

Veera vaatas mulle koketselt kõõritades otsa ja raputas pead:

«Ei, ei sünnita!»

Ma ei vastanud talle midagi, sulgesin laualaekad, panin mütsi pähe. Ta tõusis üles, vaatas mulle endiselt kõõritades ebameeldivalt otsa.

«Lähme! On magamisaeg,» ütlesin mina.

«Mul on ju vaja... kirja. Ma ei või oodata! Te peate ometigi mõistma!...»

Me läksime pimedasse komandöride nõukogu tuppa ja peatusime.

«Ma ütlesin sulle tõsiselt ega muuda oma otsust. Mitte mingisuguseid aborte! Sa saad lapse!»

«Ah!» kisendas Veera ja jooksis ust kinni lüües minema.

Päeva kolme pärast kohtas ta mind värava taga, kui ma hilja õhtul külast tulin, ja kõndis minu kõrval, alates rahuliku, teeseldud kassiliku võttega:

«Anton Semjonovitš, te muudkui naljatate, aga minul pole sugugi naljataju.»

«Mis sul tarvis on?»

«Uuh, justkui ei mõistaks!... Kirja on vaja, mis te's vigurdate?»

Ma võtsin tal käe alt kinni ja viisin ta põldudevahelisele teele:

«Kõnelgem!»

«Mis siin veel kõnelda!... Või veel, issake! Andke kiri, ja ongi kõik!»

«Kuule, Veera,» ütlesin ma, «ma ei vigurda ega naljata. Elu pole nali, elus mängida ei maksa ja on ohtlik. Sinu elus on juhtunud tõsine asi: sa oled inimest armastama hakanud... Nüüd mine mehele.»

«Mis kuradi jaoks mul teda vaja peaks olema, seda teie inimest? Mina peaksin mehele minema, vaat mis veel välja mõeldakse! Ja ütelge veel kah — lapsi kantseldama! Andke mulle kiri!... Ja kedagi pole ma armastanud!»

«Sa pole kedagi armastanud? Tähendab, sa oled elanud ulaelu?»

«Noh olgu kas või ulaelu! Te võite muidugi ju kõike ütelda!»

«Ma ütlen sulle tead mida: ma ei luba sul ulaelu elada! Sa oled meesterahvaga kokku elanud, nüüd pead sa emaks saama!»

«Andke kiri, ma ütlen teile!» karjatas Veera juba pisaratega. «Mispärast te mõnitate mind?»

«Kirja ma ei anna. Ja kui sa seda palud, siis tõstan ma küsimuse üles komandöride nõukogus.»

«Oeh, issand!» karjatas ta, langes põllupeenrle ja hakkas kaeblikult nuuksudes ning õlgade rappudes nutma.

Ma seisin tema juures ja vaikisin. Arbuusipõllult lähenes meile Galatenko, vaatas tükk aega põllupeenral lamavat Veerat ja lausus kiirustamata:

«Mina mõtlesin, et teab kes see siin oigab. Aga see on ju Verka, kes nutab... Muidu aina naeris... Aga nüüd nutab...»

Veera vaikis, tõusis põllupeenralt, kohendas kleidi korralikult sirgeks, nuuksatas niisama asjalikult viimast korda ja läks kolooniasse, vehkides käega ja silmitsedes tähti.

Galatenko ütles:

«Anton Semjonovitš, lähme osmikusse. Ma kostitan

teid arbuusiga! Tsaar-arbuusiks kutsutakse! Poisid istuvad ka seal.»

Möödus kaks kuud. Meie elu veeres nagu hästi kor-
rastatud rong: paiguti täie käiguga, viletsail sildadel
tasakesi, allamäge pidurdades, tõusudel ähkides ja puh-
kides. Ja koos meie eluga veeres inertsil mõjul ka Veera
Berezovskaja elu, kuid ta sõitis jänesena meie rongis.

Et ta on rase, ei saanud kolonistide eest varju jääda
ja arvatavasti jagas Veera ise sõbrannadega saladust,
aga millised on nendesuguste saladused, on ka kõigile
teada. Mul oli juhus anda au kolonistide suuremeelsu-
sele, milles ma, muide, olin juba varem veendunud.
Veerat ei narritatud ega kiusatud. Rasedus ja lapse
sünnitamine polnud poiste silmis häbi ega õnnetus.
Ühtegi solvavat sõna ei ütelnud Veerale ükski kolo-
nist, ei heidatud talle ühtegi põlglikku pilku. Kuid Sil-
vestrovist — telegrafistist — kõneldi hoopis teist juttu.
Magamistubades ja «salongides», koondsalkades, klu-
bides, rehalas, töökojas olid nähtavasti põhjalikult läbi-
tuulutatud kõik küsimuse detailid, sest Lapot esita-
mule selle teema täiesti küpsena:

«Täna kõneleme nõukogus Silvestroviga. Ega teie
selle vastu pole?»

«Mina ei ole vastu, aga võib-olla on Silvestrov
vastu?»

«Tema tuuakse. Ärgu siis teiselgu kommunistlikku
noort.»

Silvestrovi tõid õhtul kohale Žorka ja Volohhov ning
küsimuse kogu traagilisusest hoolimata ei suutnud ma
hoiduda naeratusest, kui ta pandi keskele istuma ja
Lapot asus viimast kruvi kinni keerama:

«Võta valveseisang!»

Silvestrov kartis komandöride nõukogu nii, et tal oli
külm higi laubal. Ta läks keskpaika, seisis valvel ja oli
isegi valmis sooritama mis tahes vägitegusid, mõista-
tama ükskõik missuguseid mõistatusi, et ainult pääseda
tervelt ja vigastamatuna sellest hirmsast asutusest.
Ootamatult käändus asi nõnda, et mõistatusi tuli lahenda
nõukogul endal, sest Silvestrov nämmutas keskel:

«Seltsimehed kolonistid, kas mina olen siis mõni
teotaja... või huligaan?... Te ütlete — abielluda.

Mina olen heameelega valmis, aga mis mina siis saan
teha, kui tema ei taha?»

«Kuidas ei taha?» kargas Lapot üles. «Kes sulle
ütles?»

«Aga ta ise ju ütles... Veera.»

«Aga noh, toome ta nõukogu ette! Zoren!»

«Just nii!»

Zoren lendas raginal uksest välja, kahe minuti pärast
tormas uuesti kabinetti ja noogutas ninaga Lapotile,
parema kõrvaga osutades mingisuguseile kaugeile pai-
kadele, kus praegu asus Veera.

«Ei taha jah!... Mõistad, mina ütlen... aga tema
ütleb: mine ise, kui tahad!»

Lapot libistas pilgu üle nõukogu ja peatus Fedoren-
kol. Fedorenko tõusis solidselt oma kohalt, tõstis
sõbraliku hoolimatusega käe, ütles mahlakalt ja vaik-
selt «just nii» ning liikus ukse poole. Tema käe alt lip-
sas uksest välja Zoren ja veeres paanilise mürinaga
trepist alla. Silvestrov kahvatas ja tardus keskpaigas,
vaadeldes, kuidas kolonistid tema oma silme all nülgi-
sid mahatõugatud armastusinglit.

Ma kiirustasin Fedorenkole järele ja peatasin ta õuel:

«Mine nõukogusse, ma lähen Veera juurde.»

Fedorenko loovutas vaikides tee minule.

Veera istus voodil ja ootas kannatlikult piinamisi ning
hukkamist, sõrmitsedes peos suuri valgeid nõõpe. Zoren
võttis tema ees ehtsa jahikoera seisangu ja säutsus
tiiskandiga:

«Tule! Veera, tule! Aga muidu Fedorenko... Tule!
Parem tule ise!» Ta hakkas sosistama: «Tule, muidu
Fedorenko... viib süles.»

Zoren nägi mind ja kadus, ainult sellel kohal, kus
ta oli seisnud, hüples väike sinine õhukeeris.

Ma istusin Veera voodile, viipasin peaga kahele-kol-
mele tüdrukule, et nad väljuksid.

«Sa ei taha Silvestrovile mehele minna?»

«Ei taha.»

«Siis ei ole vajagi. See on õige.»

Nõõpe edasi sõrmitsedes ütles Veera mitte minule,
vaid nõõpidele:

«Kõik tahavad mind mehele panna! Aga kui mina ei taha!... Ja tehke mulle aborti!»

«Ei!»

«Aga mina jälle ütlen — tehke! Ma tean: kui minn tahan, siis pole teil õigust keelata.»

«On juba hilja.»

«Noh, ja olgu hilja!»

«Hilja. Ükski arst ei või seda teha.»

«Võib küll! Ma tean! Seda nimetatakse keisrilõikeks!»

«Kas sa tead, mis asi see on?»

«Tean. Lõigatakse lõhki, ja kõik.»

«See on väga ohtlik. Võidakse surnuks lõigata.»

«Lõigatagu! Las parem lõikavad surnuks, kui et laps se saan! Ei taha!»

Ma asetasin käe tema nõõpidele. Ta libistas pilgu patjadele.

«Mõistad, Veera. Ka arstidel on oma seadus. Keisrilõiget võib teha ainult siis, kui ema ei saa sünnitada.»

«Mina samuti ei saa!»

«Ei, sina saad. Ja sa sünnitad lapsel!»

Ta heitis kõrvale mu käe, tõusis ja paiskas nõõbid täie jõuga voodile:

«Ei saa! Ja ma ei sünnita! Teadke seda! Ükskõik — kas pöön enda üles või uputan ära, aga ei sünnita!»

Ta langes voodile ja hakkas nutma.

Magamistuppa lendas Zoren:

«Anton Semjonovitš, Lapot küsib, kas oodata Veerat või kuidas? Ja mis teha Silvestroviga?»

«Ütle, et Veera ei lähe talle mehele.»

«Aga Silvestrov?»

«Silvestrov visake kraedpidi välja!»

Zoren sähvatas välgukiirusel nähtamatu sabakesega ja lendas vihinal uksest välja.

Mis pidin ma tegema? Kui mitmeid kümneid sajan deid on inimesed juba elanud maa peal, ja igavesti on neil sekeldusi armastuses! Romeo ja Julia, Othello ja Desdemona, Onegin ja Tatjana, Veera ja Silvestrov! Millal see küll lõpeb? Millal lõpuks pannakse armunute südameisse manomeetrid, ampermeetrid, voltmeetrid ja automaatsed kiir-tulekustutajad? Millal ei tarvitse

enam seista nende ees ja mõtelda: kas ta poob end üles või ei poo?

Ma vihastusin ja läksin välja. Nõukogu oli peigmehe juba minema saatnud. Ma palusin tüdrukuid-komandöre kohale jääda, et kõnelda nendega Veera üle. Täidlane punapõskne Olja Lanova kuulas mind sõbralikult ja tõsiselt ning ütles:

«See on õige. Kui oleksite talle teinud sellesamase, oleks ta täiesti põhja läinud.»

Nataša Petrenko, kes jälgis Oljat rahulike tarkade silmadega, vaikis.

«Nataša, mis on sinu arvamus?»

«Anton Semjonovitš,» ütles Nataša, «kui inimene tahab end üles puua, siis ei saa midagi parata. Ja ei saa teda ka silmas pidada. Tüdrukud ütlevad küll: peame silmas. Muidugi peame silmas, aga ei suuda meie pidada.»

Läksime laiali. Tüdrukud läksid magama, aga mina mõtlema ja koputust aknale ootama.

Selles kasulikus tegevuses veetsin ma mitu ööd. Vahel algas öö Veera visiidiga, kes tuli sassis peaga, äranutetuna ja murest murtuna, istus minu vastu ja ajas kõige vihastamapanevat loba oma nurjunud elust, minu karmusest, mitmesuguseist õnnestunud keisrilõike juhtumest.

Ma kasutasin võimalust õpetada Veerale mõningaid vajalikke elufilosoofia algmeid, mis tal otse kisendavalt puudusid.

«Sa kannatad sellepärast,» ütlesin mina, «et sa oled väga ahne. Sulle on vaja rõõmu, meelelahutust, naudingut, lõbu. Sa mõtled, et elu — see on maksuta pidu, et inimene on tulnud peole, kõik kostitavad teda, temaga tantsitakse — et kõik on ainult tema lõbuks?»

«Aga kas teie arvates peab inimene siis igavesti vaevlema?»

«Minu arvates pole elu mitte igavene pidu. Pidupäevi on harva, aga enam on tööd, inimesel on mitmesuguseid muresid, kohustusi, nõnda elavad kõik töotajad. Ja niisuguses elus on enam rõõmu ja mõtet kui sinu peos. Varem oli niisuguseid inimesi, kes ise ei töötanud, vaid ainult pidutsesid, said igasuguseid meelelahutusi.

Sa tead aga, meie ajasime need inimesed lihtsalt minema.»

«Jah,» nuuksatas Veera, «teie arvates, kui inimene on tootaja, siis peab ta alati kannatama.»

«Misjaoks peaks ta kannatama? Töö ja töökas elu see on samuti rõõm. Sul sünnib poeg, sa armastad teda, sul on oma pere ja hool poja eest. Sa töötad nagu kõik teisedki ja vahel puhkad, selles see elu seisabki. Ja kui su poeg kasvab suureks, tänad sa mind sageli selle eest, et ma ei lubanud sul teda hävitada.»

Väga, väga pikkamisi hakkas Veera kuulda võtma minu sõnu ning vaatama oma tulevikule kartuseta ja vastikuseta. Ma mobiliseerisin kõik koloonia naisjõud ja nad ümbritsesid Veera erilise hoolega, veelgi enam, erilise eluanalüüsiga. Komandöride nõukogu eraldas Veerale omaette toa. Kudlatõi juhtis kolmeliikmelist komisjoni, kes tassis sellesse tuppa sisustuse, nõud, mitmesuguse igapäevase elu tühja-tähja. Isegi jõnglased hakkasid huvi avaldama nende korjanduste vastu, kuid loomulikult polnud nad suutelised vabanema oma alalisest kergemeelsusest ja ebatõsisest ellusuhtumisest. Ainult sellepärast tabasin ma kord Sinenki äsja õmmeldud imikumütsis

«Mis asi see siis on? Mispärast sa selle näppasid?»

Sinenki tõmbas tanu peast ja ohkas raskesti.

«Kust sa selle võtsid?»

«See, on... Veera tite oma... tanu... Tüdrukud õmblesid.»

«Tanu!... Miks ta siis sinu peas on?»

«Ma läksin sealt läbi...»

«Noh?»

«Läksin läbi, ja see vedeles...»

«Sa läksid, tähendab, õmblustöökojast läbi?»

Sinenki mõistab, et pole vaja rohkem sõnu, ja see pärast noogutab vaikselt kõrvale vaadates.

«Tüdrukud õmblesid tõsise asja pärast, aga sina lõhud, määrid, loobid... Mis see siis tähendab?»

See süüdistus käib üle Sinenki nõrkade jõudude.

«Ei, Anton Semjonovitš, saage ometi aru... Mina võtsin, aga Nataša ütles: «Küll sa oled ülekäte läinud!» Mina vastasin: «Ma viin selle Veerale.» Ja tema ütles:

«Noh hea küll, vii.» Ma jooksin Veera juurde, aga Veera oli ambulantsi läinud. Aga teie ütlete — kisud lõhki...»

Möödus veel kuu, ja Veera leppis meiega; samasuguse kirega, millega ta oli mult nõudnud keisrilõiget, sööstis ta emamurede kallale. Kolooniasse ilmus uuesti Silvestrov, ja Galatenko, kellest kärmemat inimest ei saanud enam ollagi, isegi tema laotas käsi:

«Mitte millestki ei saa enam aru: tuli tagasi naist võtma!»

Meie elu veeres edasi. Meie rongis muutus elavamaks ja ta lendas edasi, mähkides lõhnavasse lõbusasse suitsu nõukogude julgete päevade avarad väljad. Nõukogude inimesed vaatasid meie elu pealt ja rõõmutsesid. Pühapäeviti käis meil külalisi: kõrgemate õppeasutuste üliõpilasi, töölisekursioone, pedagooge, ajalehtede ja ajakirjade kaastöölisi. Ajalehtede ja kuukirjade lehekülgedel avaldasid nad meist lihtsaid sõbralikke jutustusi, poiste portreesid, ülesvõtteid sigalast ja puidutöötlemistöökojast. Külalised lahkusid meilt pisut liigutatult meie tagasihoidlikust hiilgusest, surusid uutel sõpradel kätt ja uuele küllakutsele saluteerisid ning ütlesid «just nii».

Üha sagedamini hakati meile vedama välismaalasi. Hästiriietatud džentelmenid pilutlesid viisakalt silmi meie primitiivsele rikkusele, vanadele kloostriõlvidele, poiste puuvillastele tööülikondadele. Oma lehmalaudadega ei suutnud me neid samuti imestama panna. Kuid poiste elavad näod, asjalik tagasihoitud vadin ja veidiveidi iroonilised pilkude välgud, mis olid suunatud kirjutele sokkidele ja lühikestele pluusidele, hoolitsetud nägudele ja tillukestele märkmikkudele, panid külalisi imestama.

Tõlkidele käisid nad peale kahjulikkude küsimustega ega tahtnud mingi hinna eest uskuda, et me olime kloostri müürid maha kiskunud, kuigi müüre tööpoolest enam polnud. Paluti luba poistega kõnelda, ja ma lubasin, aga nõudsin kategooriliselt, et poleks mingisuguseid küsimusi poiste minevikust. Nad ajasid kõrvad kikki ja hakkasid vaidlema. Tõlk ütles mulle pisut hämmeldudes:

«Nad küsivad, miks te varjate kasvandike minevikku? Kui see oli halb, siis seda enam au teile.»

Ja juba täieliku heameelega tõlkis ta minu vastuse:

«Meile pole seda au vaja. Ma nõuan kõige tavalisemat delikaatsust. Meie ju ei ole huvitatud oma külaliste minevikust.»

Külaliste nägudel puhkes õitsele naeratus ja nad noogutasid sõbralikult.

«Yes, yes!»

Külalised sõitsid kallites autodes minema ja meie elasime oma elu edasi.

Sügisel lahkus meilt uus rühm tööliskultuurilasi. Talvel me ladusime klassitubades tellis tellise järel uuesti kannatlikult üles koolikultuuri ranged võlvid.

Ja jälle oli kevad käes! Ja liiatigi veel varajane. Kolme päevaga oli kõik läbi. Kõval korralikul jalgteel elab veel tasahiljukesi edasi kuiv jääkooruke. Maanteel sõidab keegi ja vankril koliseb lõbusasti tühi pang. Taevas on sinine, kõrge, tore. Punane lipp plagiseb kõvasti kevadise sooja tuule käes. Klubi paraaduksed on pärani lahti, vestibüüli ebaharilikus jaheduses on eriline puhtus ja pärast puhastust on hoolikalt laiali laotatud põrandavaip.

Taimelavadel keeb juba ammu töö. Õlgmatid on päeval kõrvale tõstetud, klaaskatused on viltu tugele. Lavade äärtel istuvad poisid ja tüdrukud, varustatud teravate pulgakestega, pikeerivad istutustaimi ning lobisevad vaikimatult ühest ja teisest. Ženja Žurbina, tuhande üheksaaja kahekümne neljanda aasta väljallaske inimene, käib esimest korda vabalt maakamaral, vaatab lavaauke, piilub kartlikult talli poole, sellepärast et seal elab Vägilane, ja laliseb ka teda huvitavaist küsimusist:

«Aga kes hakkab kündma? Poisid, jah? Ja Vägilane hakkab ka kündma? Jah? Aga mismoodi küntakse?»

Külaelanikud pühitsesid lihavõtteid. Kogu öö tolknesid nad õuel, askeldasid kompsudega, küünaldega. Kogu öö tegid nad kellatornis kola. Hommikul läksid laiali, lõpetasid paastu ja hulkusid purjus päi mööda küla ning ümber koloonia ringi. Aga kellasid tagumast ei lakanud, ronisid kordamisi üles torni ja helistasid.

Korrapidaja komandör ronis lõpuks samuti kellatorni ja puistas sealt terve hunniku muusikante mööda küla laiali. Tulid pidukuubedes kirikunõukogu liikmed, nende pojad ja vennad, vehkisid kätega, olid julgemad kui kunagi varem ja räuskasid:

«Teil pole õigust! Nõukogude võim lubab suurt püha! Tee kellatorn lahti! Pidude pidu! Kes võib keelata helistamast!»

«Sa oled ilma kellatagi märg,» ütles Lapot.

«See pole sinu asi, et olen märg, aga miks ei tohi helistada?»

«Vanapapi,» vastas Kudlatõi, «õieti ütelda, on see juba ära tüüdanud, mõistad? Mis puhul see pidutsemine teil siis on? Kristus on üles tõusnud? Aga mis on sinul sellega pistmist? Podvorkis, pole keegi üles tõusnud? Ei! Mis te segate end siis võõrastesse asjadesse?»

Kirikunõukogu liikmed taarusid paigal, tõstsid käed ja käratsesid:

«Ükskõik! Lase helistada! Ja kõik!»

Poisid moodustasid naerdes aheliku ja viisid selle lihavõtte-vahukobara väravaist välja.

Seda stseeni vaatas kaugelt Kozõr ja silus laivalt habet:

«Kuidas rahvas on küll ülekaite läinud! Noh, pidutse omaette vaikselt. Ei, tema käib ringi ja sõimab, issand anna küll andeks!»

Õhtul hakati nugaadega mööda küla jooksmas, kisen-dati, hõõruti Podvorki konflikte üksteisele nina alla ja veeti meile ambulantsi terved kobarad pussitatuid ja läbipekstuid.

Linnast sõitis kohale ratsamiilitsa üksus. Ambulantsi trepil tunglesid kannatanute sugulased, tunnistajad ja kaasatundjad, kõik needsamad kirikunõukogu liikmed, nende pojad ja vennad. Kolonistid piirasid nad ümber ja küsisid iroonilise naeratusega:

«Vanapapi, kas poleks ehk vaja kelli helistada?»

Pärast lihavõtteid ulatusid meieni kuulujutud: teis-pool Harkovit ehitavat GPU uut maja ja sinna tulevat lastekoloonia, mitte Hariduse Rahvakomissariaadi, vaid GPU oma. Poisid võtsid seda teadet kui uue ajastu tunnust.

«Ehitavad uue maja, mõistate! Täiesti uuel!»

Suve keskpaiku sõitis meie kolooniasse auto ja vabarnavärviliste lõkmetega inimene ütles mulle:

«Palun, kui teil on aega, sõidame. Me lõpetame maja Dzeržinski-nimelisele kommuunile. Oleks vaja vaadata... pedagoogilisest seisukohast.»

Sõitsimegi.

Ma olin rabatud. Kuidas? Kodutuile? Avar päikese-paisteline loss? Parkett ja maalitud laed?

Kuid ma polnud asjata seitse aastat unistanud. Ilma-aegu polnud ma unes näinud tulevasi pedagoogika-losse. Raske kadedus- ja solvumistundega avaldasin ma tšekistile «pedagoogilise vaatepunkti». Ta pidas seda usalduslikult minu pedagoogiliste kogemuste viljaks ja tänas.

Ma pöördusin kolooniasse tagasi kadedusest kokkukärgardatuna. Kes hakkab tööle selles lossis? Hõlpus on ehitada loss, aga on veel midagi raskemat. Kuid ma ei nukrutsenud kaua. Kas pole minu kollektiiv parem igast lossist?

Septembris sünnitas Veera poja. Kolooniasse sõitis seltsimees Zoja, sulges ukse ja tormas mulle kallale:

«Teil tüdrukud sünnitavad?»

«Misjaoks mitmuses? Ja miks teie siis nii kohkunud olete?»

«Mispärast veel kohkunud? Tüdrukud sünnitavad lapsi?»

«Loomulikult, lapsi... Mis nad siis veel võiksid sünnitada?»

«Ärge naljatage, seltsimees!»

«Ega ma naljatagi!»

«Tuleb otsekohe akt koostada.»

«Perekonnaseisuamet koostas juba kõik, mis vaja.»

«Perekonnaseisuamet on üks asi, aga teine asi oleme meie.»

«Teid pole keegi volitanud sünniakte koostama.»

«Mitte sünniakte, vaid... midagi hullemat.»

«Sündimisest hullemat? Näib, et ei võigi olla midagi hullemat... ütleb Schopenhauer või keegi teine...»

«Seltsimees, jätke see toon!»

«Ei jäta!»

«Ei jäta? Mida see siis tähendab?»

«Kas pean teile tõsiselt ütlema? See tähendab, et mind on see juba ära tüüdanud, mõistate, on juba kõrini ära tüüdanud, ja kõik! Sõitke minema, mingisuguseid akte te koostama ei hakka!»

«Hea küll!»

«Palun!»

Ta sõitis minema ja tema «hea küll'ist» ei tulnud midagi välja. Veera avaldas tähelepanuväärseid hoolitseva, armastava ja aruka ema andeid. Mis oli mul veel vaja? Ta sai tööd meie raamatupidamises ja väljendas kogu südamest oma usaldust minu vastu meie igakordsel kohtumisel.

Põllud olid ammu koristatud, rehed pekstud, kuhjadesse pandud, mis vaja, töökojad materjali täis tuubitud. Võtsime uusi kasvandikke vastu.

Vara-vara tuli maha esimene lumi. Eelmisel päeval oli alles soe, aga öösi keerlesid Kurjaži kohal kuulmatult ja ettevaatlikult lumehelbed. Ženja Žurbina tuli hommikul trepile, vaatas pärani silmi valget õueväljakut ja imestas:

«Kes maad on soolanud?... Ema!... Seda on vist poisid teinud!»

13. «AIDAKE POISIKEST!»

Dzeržinski-nimelise koloonia hoone oli lõpetatud. Lagendikule keset noort tammikut, esiküljega Harkovi poole, oli kerkinud ilus hall terrasiidiga kaetud sädelev maja. Majas olid kõrged valged magamistoad, uhked saalid, laiad trepid, kardinad, portreed. Kõik oli kommuunis valmistatud aruka maitsega, üldse mitte rahvahariduse stiilis.

Töökodadeks oli määratud kaks saali. Ühes nurgas nägin ma kingsepatöökoda ja imestasin väga.

Kommuuni puidutöötlemistöökojas olid toredad tööpingid. Ometi tundus selles osakonnas organisatorite mõningast ebakindlust.

Kommuuni ehitajad tegid mulle ja Gorki-nimelisele kolooniale ülesandeks uus asutus avamiseks ette valmistada. Ma eraldas selleks Kirgizovi ühes brigadiga. Nad uppusid uutesse muredesse.

Dzeržinski-nimeline kommuun oli arvestatud üldse ainult sajale lapsele, kuid see oli mälestussammas Feliks Edmundovitšile ja ukraina tšekistid olid sellesse ülesandesse mahutanud mitte ainult isiklikke summasid, vaid ka kogu vaba aja, kõik hinge ja mõtte jõud. Ainult ühte polnud nad suutnud uuele kommuunile anda: tšekistid olid nõrgad pedagoogilises teoorias. Kuid pedagoogilist praktikat nad millegipärast ei kartnud.

Mind huvitas väga küsimus, kuidas seltsimehed tšekistid küll raskest olukorrast välja rabelevad. Nad võivad ju vahest ignoreerida teooriat, kuid kas nõustub teooria tšekistide ignoreerimisega? Kas poleks selles uues, niivõrd põhjalikus asjas mitte sobiv rakendada pedagoogikateaduse viimaseid avastusi, näiteks põrandaalust omavalitsust? Võib-olla nõustuvad tšekistid teaduse huvides ohverdama maalitud lagesid ja head mööblit? Lähemad päevad näitasid, et tšekistid ei ole nõus midagi ohverdama. Seltsimees B. pani mu oma kabinetis sügavasse tugitooli istuma ja ütles:

«Teate, missugune palve mul teile on: ei või lubada, et kõik see rikutaks, laiali kantaks. Kommuun on muidugi vajalik, ja on veel kaua vajalik. Me teame, et teil on distsiplineeritud kollektiiv. Andke meile alguseks inimest viiskümmend, aga pärast juba täiendame tänavalt. Te mõistate? Neil on siis ühtaegu omavalitsus ja kord. Mõistate?»

Kuidas ma ei pidanud mõistma! Ma mõistsin hästi, et sel arukal inimesel pole mingit kujutlustki pedagoogikateadusest. Püeti ütelda sooritasin ma sel hetkel kuriteo: ma varjasin seltsimees B. eest, et on olemas pedagoogikateadus, aga ei lausunud sõnagi «põrandaalusest omavalitsusest». Ma ütlesin «just nii» ja eemaldusin tasaste sammudega, heites pilke kahele poole ja naeratades salakavalalt.

Mul oli heameel, et gorkilastele tehti ülesandeks asutada uus kollektiiv, aga selles küsimuses oli ka traagilisi momente. Loovutada paremad — kuidas on see võimalik? Kas pole gorkilastegi kollektiiv huvitatud igast paremast?

Kirgizovi brigaadi töö lõppes. Meie töökodades tehti kommuunile mööblit, õmblustöökojas hakati õmblema

rõivaid tulevastele kommunaaridele. Et neid mõõdu järgi õmmelda, oli kohe vaja eraldada viiskümmend «dzeržinskilast».

Komandöride nõukogus suhtuti ülesandesse tõsiselt. Lapot ütles:

«Kommuuni on tarvis saata head poisid, aga ainult vanemaid ei ole vaja. Las vanemad jäävad gorkilasteks, nagu nad olid. Ja varsti lähevad nad niikuinii ellu.»

Komandörid nõustusid Lapotiga, ent kui jõuti nimistute juurde, algasid pikad jutud. Kõik püüdsid kommuunaare eraldada võrastest salkadest. Me istusime hilisööni ülal ja lõpuks koostasime neljakümnest poisist ja kümnest tüdrukust koosneva nimestiku. Sellesse kuulusid mõlemad Ževelid, Gorkovski, Vanka Zaitšenko, Malikov, Odarjuk, Zoren, Nissinov, Sinenki, Šarovski, Gardinov, Olja Lanova, Smena, Vasja Aleksejev, Mark Šeinhaus. Ainuüksi soliiduse pärast lisati Miša Ovtšarenko. Ma vaatasin veel kord nimestiku läbi ja jäin sellega väga rahule: tublid ja tugevad poisid, kuigi noored.

Kommuuni määratud hakkasid valmistuma üleminekuks. Nad polnud näinud oma uut maja ja kurvastasid seda enam kaaslastest lahkudes. Keegi koguni ütles:

«Kes seda teab, kuidas seal on? Maja on küll hea, aga inimesed, mine tea, missugused nad on.»

Novembri lõpuks oli kõik üleviimiseks valmis. Ma asusin uue kommuuni koosseisu komplekteerimisele. Hea pärmina suunasin sinna Kirgizovi.

Kõik see toimus minu peaaegu täieliku eraldumise foonil tookordse Ukraina Hariduse Rahvakomissariaadi «mõtlevaist pedagoogilistest ringidest». Viimasel ajal oli nende ringide suhtumine minusse mitte ainult eitav, vaid peaaegu põlglik. Need ringid tundusid kitsastena ja inimesed neis taiplikena, aga ometigi kujunes asi kuidagi nõnda, et mul polnud pääsmist.

Ei möödunud päeva, kui mulle poleks näidatud küll juhuslike, küll printsiipiaalsete ettekäänetega, kuivõrd madalale ma olevat langenud. Minulgi hakkasid juba kogunema kahtlused iseenda kohta.

Kõige paremad, meeldivad sündmused pöördusid äkki konfliktideks. Võib-olla olin mina tõesti läbinisti süüdi?

Harkovis toimus «Lastesõprade» kongress, koloonia läks neid tervitama. Lepiti kokku, et me läheme kongressi asukohta täpselt kell kolm.

Marssides tuleb läbida kümme kilomeetrit. Me ei kiirusta, kontrollin kella järgi meie liikumise tempot, peatan kolonni, luban poistel puhata, vett juua, linna silmitseda. Niisugused marsid meeldivad kolonistidele. Tänavail pööratakse meile tähelepanu, peatuste ajal piiratakse meid ümber, küsitletakse, tehakse tutvust. Toredad, lõbusad kolonistid naljatlevad, puhkavad, tunnevad oma kollektiivi ilu. Kõik on hästi, ainult meie rännaku eesmärk erutab meid veidi. Minu kella osutid näitavad kolm, kui meie kolonn muusika ja lehviva lipuga läheneb kongressipaigale. Kuid meile jookseb vastu rühm vihaseid intelligente ja nad hakkavad sädis-tama:

«Miks te nii vara tulite? Nüüd peate lapsi tänaval hoidma.»

Ma näitan kella.

«Paljugi mis!... Peab ju ettevalmistusi tegema.»

«Oli ju kokku lepitud kella kolmeks.»

«Teil, seltsimees, on alati oma vigurid.»

«Kolonistid ei mõista, milles nad on süüdi, mispärast neid vaadatakse põlgusega.»

«Ja misjaoks on väikesed kaasa võetud?»

«Koloonia tuli täies koosseisus.»

«Kuidas, kas võib, kas on lubatud kaasa tassida niisuguseid väikesi kümme kilomeetrit! Ei saa ometi nii karm olla ainult sellepärast, et te tahate hiilata!»

«Väikestel oli heameel, et said jalutada... Ja pärast kohtumist läheme tsirkusse, kuidas oleksin võinud neid siis koju jätta?»

«Tsirkusse? Ja tsirkusest koju millal?»

«Öösi.»

«Seltsimees, otsekohe laske väikesed minema.»

«Väikesed» — Zaitšenko, Malikov, Zoren, Sinenki — kahvatavad ravis ja nende silmad vaatavad mulle otsa viimases lootuses.

«Küsi neilt endilt,» teen ma ettepaneku.

«Siin pole midagi küsida, küsimus on selge. Saate nad otsekohe koju.»

«Vabandage mind, kuid ma ei alistu teie korraldusele.»

«Niisugusel juhtumil teen ma ise korralduse!»

Vaevu naeratust varjates ütlen ma:

«Palun!»

Ta läheb üsna meie vasaku tiiva juurde:

«Lapsed!... Vaat need!... Minge kohe koju!... Te olete vististi väsinud...»

Tema lahke hää ei meelita kedagi. Keegi ütleb:

«Kuidas koju? E-ei...»

«Ja tsirkusse te ei lähe. Jääb hiliseks...»

«Väikesed» naeravad. Zoren teeb naljatades silma nagu tantsuõhtul:

«Oi, küll on aga kaval, vaata sa!... Anton Semjonovitš, vaadake, kui kaval ta on!»

Vanja Zaitšenko sirutab temale omase liigutusega käe pidulikult lipu suunas:

«Ärge kõnelge nõnda... Ravis ei või nõnda kõnelda... Tuleb kõnelda nõnda: üks, kaks... Näete ju, et meil on rivi ja lipp. Näete?»

Naine vaatab kaastundlikult neid lõplikult kasarmustatud lapsi ja lahkub.

Niisugustel kokkupõrgetel polnud muidugi mingeid kurbi tagajärgi jooksvaile asjadele, kuid nad löid minu ümber talumatu organisatsioonilise üksinduse, millega, muide, võib ka harjuda. Ma olin juba pisut õppinud iga uut juhtumit vastu võtma sünge valmisolekuga seda läbi kannatada, kuidagi üle elada. Ma püüdsin mitte vaidlustesse laskuda ja kui vahel purelesingi, siis, ausõna, lausa viisakusest, sest ei saa ju ülemustele vastuseks lihtsalt vaikida.

Oktoobris juhtus Arkadi Užikoviga õnnetus, mis asetask minu ja «nende» vahele ületamatu kuristiku.

Puhkepäevaks tulid meile külla töölisfakulteedlased. Me korraldasime neile magamisruumiks ühe klassitoa ja päeval organiseerisime jalutuskäigu metsa. Senikaua kui poisid lõbutsesid, oli Užikov tunginud nende tuppa ja varastanud portfelli, millesse töölisfakulteedlased olid pannud äsja saadud stipendiumi.

Kolonistid armastasid töölisfakulteedlasi, «nagu ei saa nelikümmend tuhat vendagi armastada». Meil kõi-

gil oli talumatult häbi. Varas jai esialgu teadmatuke, kuid minule oli see asjaolu ülitähtis. Vargus kitsas kollektiivis pole mitte sellepärast hirmus, et asi kaob, ja ka mitte sellepärast, et üks on solvatud, ja ka mitte sellepärast, et teine jätkab vargaametit, vaid peamiselt sellepärast, et ta rikub üldise heaolu tooni, hävitab kaaslaste usalduse üksteise vastu, kutsub ellu kõige ebasõimpatsemad kahtlustusinstinktid, rahutuse isiklike asjade parast, ettevaatlikku, peidetud egoismi. Kui varguse süüdlast ei leita, lõheneb kollektiiv otsekohe mitmes suunas: magamistubades liiguvad sosinad, salajastes vestlustes nimetatakse kahtlustatavate nimesid, kümneile iseloomudele saab osaks raskeim katsumus, ja just' niisugustele iseloomudele, mida tahaks säästa, mis selletagi on alles vaevu-vaevu jalule saadud. Leitagu mõne päeva pärast varas, kandku ta teenitud karistust — ometigi ei ravi see haavu, ei hävita solvangut, ei anna paljudele tagasi rahulikku paika kollektiivis. Niisuguses näiliselt üksikus varguses asuvad kurvimaad kestvate vaenu-, tige- duse-, üksinduse- ja tõelise misantroopia protsessid, alged. Vargus kuulub nende rohkearvuliste nähtuste hulka kollektiivis, milles pole mõjusubjekti, milles on rohkem keemilisi reaktsioone kui hukatuslikku tahet. Vargus on ohutu ainult seal, kus pole kollektiivi ega ühiskondlikku arvamust, sel puhul lahendatakse asi lihtsalt: üks on varastanud, teine paljaks varastatud, ülejäänud on kõrvalised. Vargus kollektiivis kutsuh eelu salajaste mõtete paljastamise hävitab kollektiivi vajaliku delikvatsuse ja kannatlikkuse, mis on eni- ohulik «seaduserikkujast» koosnevas ühiskonnas.

Užikovi kuritega avastati alles kolmandal päeval. Ma- panin Užikovi otsekohe kantseleisse ja uksele asetati valv, et vältida omakohut Komandoride nõukogu palus asja anda seltsimeheliku kohtu katte. Säärne kohus tuli meil väga harva kokku, sest poisid usaldas- tavaliselt nõukogu otsust. Seltsimehelikult kohtult pole- nud Užikovil midagi head oodata. Kohtunike valimis- toimused üldkoosolekul, mis üksmeelselt peatus vii- nimel: Kudlatõi, Gorkovski, Zaitšenko, Stupitsõn ja Perets. Perets valiti, et kurjaažlasi mitte solvata. Sta-

pitsõn oli kuulus oma õiglustunde poolest ja esimesed kolm töötasid pehmuse või heatahtlikkuse täielikku või- matust.

Kohus algas õhtul täie saali ees. Saalis olid ka Bregel ja Džurinskaja, kes olid nimme selle asja pärast sin- sõitnud.

Užikov istus eraldi pingil. Kõik need päevad oli ta käitunud habematult, olnud jäme minu ja kolonistide vastu, irvitatud ja kutsunud enese vastu välja tõelise vastikuse.

Arkadi oli elanud koloonias üle aasta ja selle aja jooksul evolutsioneerunud kahtlemata paremas suu- nas. Ta muutus täpsemaks, seisis sirgemalt, nina ei olnud enam nii ülekaalukas ta näos, ta oli õppinud isegi naeratama. Ja ometi oli see endine Arkadi Užikov, inimene vähimagi austuseta ükskõik' kelle ja seda vähem kollektiivi vastu, inimene, kes elas ainult oma tänasele ahnusele.

Varem oli Užikov kartnud isa või miilitsat. Koloo- nias ei ähvardanud teda enam miski peale komandöride nõukogu või üldkoosoleku, aga seda nahtuste kategoo- riat Užikov lihtsalt ei tajunud. Vastutusinstinkt oli Uži- kovil veelgi enam nürinenud ja sellest tulenesid tema uus naeratus ja uus jultunud näoilme.

Kuid nüüd oli Užikov kahvatu seltsimehelik kohus imponeeris talle nahtavasti siiski pisut.

Korrapidaja komandör käskis püsti tõusta ja kohus tuli sisse. Kudlatõi alustas tunnistajate ja kahjukanna- tajate ulekuulamist. Nende tunnistused olid täis karmi hukkamõistu ja pilget. Miška Ovtšarenko ütles:

«Siin, mõistate, kõnelevad poisid, et Arkadi on koloo- niale teotuseks. Ma ütlen, mu armsad, see ei ole võima- lik, tema ei või olla kolooniale teotuseks. Tema pole kolonist, tal on selleni veel palju maad, aga kas võib ütelda sedagi, et ta on inimene? Otsustage ise, kas ta on inimene? Ütleme näiteks koer või kass — nõnda on, ausõna, õigem. Noh, aga kui küsida, mis temaga teha? Ei saa teda võtta ja välja ajada, see temale ei mõju. Aga mina teen ettepaneku: vaja talle ehitada putka ja õpetada haukuma. Kui kolm päeva süüa mitte anda,

ausõna, küll siis õpib ära. Aga tubadesse teda lasta ei või.»

See oli solvav ja hävitav kõne. Vanja Zaitšenko naeris kohtulaua taga. Arkadi tõstis silmad tõsiselt Mišale, punastas ja pöördus kõrvale.

Sõna palus Bregel. Kudlatõi tegi ettepaneku:

«Võtaksite ehk sõna pärast poisse?»

Bregel aga käis peale ja Deniss andiski järele. Bregel tuli lavale ja pidas leegitseva kõne. Mõningaid kohti sellest kõnest mäletan ma praegugi:

«Teie mõistate kohut selle poisikese üle sellepärast, et ta varastas raha. Kõik siin kõnelevad, et ta on süüdi, et teda on vaja tugevasti karistada, ja mõningad nõuavad väljaheitmistki. Ta on muidugi süüdi, kuid veelgi enam süüdi on kõik kolonistid.»

Kolonistid vaikisid saalis ja ajasid kaelad pikaks, et paremini näha inimest, kes väidab, et nemad on süüdi Užikovi varguses.

«Ta on elanud teie juures üle aasta ja ometigi ta varastab. Tähendab, et olete teda halvasti kasvatanud, te ei lähenenud talle seltsimehelikult nagu vaja, te ei selgitanud temale, kuidas peab elama. Siin kõnel-dakse, et ta töötab halvasti, et ta on ka varem kaas-lastelt varastanud. See kõik näitab, et teie ei ole Arkadi-dile vajalikku tähelepanu pööranud.»

Poiste teravad pilgud nägid lõpuks ohtu ja rändlesid rahutult kaaslaste nägudel. Peab tunnistama, et poisid ei olnud mitte asjatult erutatud, sest sel hetkel seisis kollektiiv tõsise ohu ees. Kuid Bregel ei märganud koosoleku ärevust. Ta lõpetas ehtsa paatosega:

«Karistada Arkadit tähendab kätte maksta, aga teie ei tohi alanduda kättemaksuni. Te peate mõistma, et Arkadi vajab praegu teie abi, ta on raskes seisundis, sest teie seadsite ta kõigi vastu, siin võrrutati teda loomaga. On vaja eraldada häid poisse, kes võtaksid Arkadi oma kaitse alla ja aitaksid teda.»

Kui Bregel lahkus lavalt, hakkasid poisid ridades keerlema, sumisema, naeratama. Keegi küsis tõsiselt ja helisevalt:

«Mis ta õige rääkis? Ah?»

Ja teine hääl vastas pisut tagasihoidlikumalt, ent küllaltki häbematus vormis:

«Lapsed, aidake Užikovi!»

Saalis hakati naerma. Kohtunik Vanja Zaitšenko langes tooli seljatoele ja toksas jalgadega vastu laualaegast. Kudlatõi ütles temale karmilt:

«Vanka, tõtt ütelda, mis kohtunik sa ka oled?»

Užikov istus, istus, kummardunud põlvede kohale, ja pahvatas äkki naerma, kuid taltsutas end otsekohe ja langetas pea veelgi madalamale. Kudlatõi tahtis talle midagi ütelda, kuid jättis ütlema, vangutas ainult pead ja torkas Užikovi pisut pilguga.

Bregel nähtavasti ei märganud neid väikesi sündmusi, ta kõneles millestki elavalt Džurinskajaga.

Kudlatõi teatas, et kohus läheb nõu pidama. Meie teadsime, et kohus kulutab vähemalt tunni juriidiliseks vaidluseks ja kohtuotsuse kirjutamiseks. Ma kutsusin külalised oma kabinetti.

Džurinskaja istus diivani nurka, puges Guljajeva õla taha peitu ja silmitses tummalt ülejäänuid, nähtavasti otsis tõde. Bregel oli veendunud, et täna oli ta meile andnud «tõsise kasvatustöö» õppetunni. Ma tundsin endas kummalist tõrksust, mitte otsekoheuse tõrksust, mitte võidurõõmu tõrksust, ei, vaid kibestumise ja mu töö mingi määrateldamatu lootusetuse tõrksust.

«Teie kindlasti pole minuga nõus?» küsis Bregel.

Ma vastasin talle:

«Kas tahate teed?»

Neil inimestel on süllogismi hüpertroofia. See vahend on hea, too vahend on halb, järelikult tuleb alati tarvitada esimest vahendit. Kui palju aega läheb vaja, et õpetada neile dialektilist loogikat? Kuidas tõestada neile, et mu töö koosneb katkematust operatsioonide reast, enam või vähem kestvatest, mis vahel küünivad aastateni, ja sealjuures on neil alati kokkupõrke iseloom, milles kollektiivi ja üksikisikute huvid on alati keerukais sõlmedes segi. Kuidas neid küll veenda, et minu seitsmeaastase töö vältel koloonias pole olnud kahtegi juhtumit, mis oleksid olnud täiesti sarnased? Kuidas neile seletada, et ei või kollektiivi õpetada läbi elama tegevuse ebaselget pinevust, ühiskondliku jõue-

tuse kogemusi, et tänases kohtus kasvatusobjektiks pole mitte Užikov ja mitte nelisada üksikut kolonisti, vaid nimelt just kollektiiv?

Korrapidaja kutsus meid saali.

Täielikus vaikuses kuulasid kolonistid püsti seistes kohtuotsust:

KOHTUOTSUS.

Kui varas ja töörahva vaenlane tuleks Užikov kolooniast häbiga välja ajada. Kuid võttes arvesse, et tema eest palub Hariduse Rahvakomissariaat, otsustas seltsimehelik kohus:

1. Jätta Užikov kolooniasse.

2. Mitte lugeda teda koloonia liikmeks ühe kuu vältel, välja helita ta salgast, mitte määrata koondsalkadesse, keelata kõigil kolonistidel temaga kõnelda, teda aidata, ühes lauas süüa, ühes magamistoas magada, temaga mängida, kõrvuti istuda ja käia.

3. Lugeda teda tema endisele komandörile Dmitri Zevelile alluvaks; ta võib kõnelda komandöri ainult asja pärast, ja samuti arstiga, kui haigestub.

4. Užikovil tuleb magada magamistuba koridoris ja süüa eraldi lauas, kus KNS¹ näitab, ja töötada, kui tahab, üksinda, komandöri korralduse kohaselt.

5. Igaüks, kes rikub seda otsust, viivitamata kolooniast välja ajada KNS käskkiria kohaselt.

6. Kohtuotsus astub jõusse otsekohe pärast kinnitamist koloonia juhataja poolt.

Kohtuotsus kiideti koosoleku aplausiga heaks. Kuzma Leši pöördus meie poole:

«See on tubli! See juba aitab. Aga muidu üteldakse: aidake vaest poisikest, tehke talle muukrauad, he-hee!»

Lihtsameelne Kuzma kõneles kõike seda Bregelile näkku ega kujutlenudki, et kõneleb häbematusi. Bregel vaatas hukkamõistvalt sagraist Lešit ja ütles mulle ametlikult:

«Te muidugi ei kinnita seda otsust?»

«Pean kinnitama,» vastasin mina.

¹ KNS — Komandöride nõukogu sekretär

Tühjas komandöride nõukogu toas kutsus Džurinskaja minu kõrvale:

«Ma tahaksin teiega kõnelda. Missugune see otsus on? Kuidas teie sellele vaatate?»

«Otsus on hea,» ütlesin ma. «Muidugi, boikott on ohtlik vahend ja seda ei või soovitada kui laialdaselt kasutatavat abinõu, kuid antud juhtumil on ta kasulik.»

«Kas te ei kahtle?»

«Ei. Kas teate, seda Užikovi koloonias väga ei armastata, teda põlatakse. Boikott loob esiteks terveks kuuks uue, seaduslikult kinnitatud suhtlemisvormi. Kui Užikov boikotti talub, peaks austus, tema vastu tõusma. Užikovil on väärikas ülesanne.»

«Aga kui ta ei talu?»

«Siis ajavad poisid ta minema.»

«Ja te toetate seda?»

«Toetan.»

«Aga kuidas seda võib?»

«Kuidas siis võiks teisiti? Kollektiivil on õigus ennast kaitsta.»

«Užikovi hinnaga?»

«Užikov otsib teistsugust seltskonda. Ja see on temale kasulik.»

Džurinskaja naeratas nukralt:

«Kuidas nimetada niisugust pedagoogikat?»

Ma ei vastanud talle. Ta aimas äkki ise:

«Võib-olla võitluse pedagoogikaks?»

«Võib-olla.»

Kabinetis valmistas Bregel lahkuma. Lapot tuli käskkirjaga:

«Kas kinnitame, Anton Semjonovitš?»

«Loomulikult. Tore otsus.»

«Te viite poisikese enesetapmiseni,» ütles Bregel.

«Kelle? Užikovi?» imestas Lapot. «Enesetapmiseni? Ohoo! Kui ta end üles pooks, poleks halb... Ainult et ta ei poo.»

«Mäherdune õudus!» pigistas Bregel läbi hammaste ja sõitis minema.

Need naised tundsid Užikovi ja kolooniat halvasti. Nii koloonia kui ka Užikov suhtusid boikotti innustusega. Tõepoolest lõpetasid kolonistid igasuguse suhtle-

mise Arkadiga, kuid neisse polnud enam jäänud ei viha, pahameelt ega põlastust selle näruse inimese vastu. Kohtuotsus oleks selle otsekui oma õlgadele võtnud Kolonistid vaatlesid Užikovi kaugelt suure huviga ja omavahel vadistasid lõpmatult kõigest sündinust ning kogu Užikovi ootavast tulevikust. Paljud kinnitasid, et kohtu poolt määratud karistus ei kõlba kuhugi. Säherdune arvamus oli ka Kostja Vetkovskil.

«Kas see on ka mõni karistus? Užikov käib kangelasena ringi. Mõtleb, et kogu koloonia teda vahibki! Kas tema üldse väärib seda!»

Užikov käis tõepoolest kangelasena ringi. Ta näole oli tekkinud varjamatu kuulsuse ja uhkuse ilme. Ta kõndis kolonistide hulgas ringi nagu kuningas, kelle poole ühelgi pole õigust pöörduda küsimuse või kõnelusega. Sööklas istus Užikov omaette väikeses lauas ja see laud tundus talle troonina.

Kuid see kangelase huvitav poos lõppes peagi. Moodus mõni päev, ja Arkadi tundis okkaid häbikroonis, mille talle oli pähe pannud seltsimehelik kohus. Kolonistid harjusid peagi tema seisundi erakordsusega, kuid isoleeritus jäi ometi püsima. Arkadi hakkas üle elama täieliku üksinduse raskeid päevi, need päevad venisid tühja ühetaolise reana, tervete kümnete tundide viisi, mida ei ehtirüü isegi mitte inimsuhtlemise tillukenegi soojus. Aga samal ajal elas kollektiiv Užikovi ümber kuumalt nagu alati, helises naer, sulpsatasid naljad, sädelesid iseloomud, välkusid sõpruse ja sümpaania tulukesed. Kui vaene oligi Užikov, ent need rõõmud olid talle siiski muutunud harjumuspäraseks.

Seitsme päeva pärast ütles tema komandör Ževeli mulle:

«Užikov palub luba teiega kõnelda.»

«Ei,» ütlesin mina, «temaga kõnelen ma alles siis, kui ta proovi auga talub. Nii teata talle.»

Ja peagi nägin ma rõõmuga, et Arkadi kulmud, mis seniajani olid olnud liikumatud, õppisid kujundama tema laubal vaevalt märgatavaid, ent ilmekaid kortse. Ta hakkas pikemat aega ühtejärke silmitsema poisse, mõtlema ja millestki unistama. Kõik märkasid üllatavat muutust tema suhtumises töösse. Ževeli määras ta

suuremalt jaolt õue koristamisele. Arkadi läks kõigutamatu täpsusega tööle, puhkis meie suure õue puhtaks, puhastas prügikaste, parandas lillepeenarde kaitsetõkkeid. Sageli ilmus ta õhtutigi oma kühvliga õuele, tõstis üles juhuslikud suitsuotsad ja paberitükid, kontrollis peenarde puhtust. Kord istus ta terve õhtu klassis suure paberilehe kallal ja hommikuks asetas selle lehe nähtavasse kohta:

KOLONIST, AUSTA SELTSIMEHE TÖÖD,
ARA LOOBI PABERITÜKKE MAHA!

«Näed sa,» ütles Gorkovski, «loeb ennast kah seltsimeheks...»

Užikovi prooviaja keskel sõitis kolooniasse seltsimees Zoja. Oli parajasti lõuna. Zoja läks otse Užikovi laua juurde ja küsis temalt vaikseks jäänud sööklas erutusega:

«Kas teie olete Užikov? Ütelge, kuidas te ennast tunnete?»

Užikov tõusis laua tagant püsti, vaatas Zojale tõsiselt silma ja ütles viisakalt:

«Ma ei tohi teiega kõnelda, selleks on vaja komandöri luba.»

Seltsimees Zoja tormas Mitkat otsima. Tuli Mitka — elav, julge, mustasilmne.

«Mis siis lahti on?»

«Lubage mul kõnelda Užikoviga.»

«Ei,» vastas Ževeli.

«Kuidas ei?»

«Noh, ei luba, ja kõik!»

Seltsimees Zoja tuli kabinetti ja rääkis mulle iga-sugust rumalust kokku:

«Kuidas võib nõnda? Aga äkki on tal kaebusi? Aga äkki seisab ta kuristiku äärel? See on piinamine, eks ole ju?»

«Midagi ei saa ma parata, seltsimees Zoja.»

Järgmisel päeval võttis Nataša Petrenko kolonistide üldkoosolekul sõna:

«Poisid, andestame nüüd õige Užikovile. Ta töötab hästi ja karistust talub auga nagu kolonistile kohane. Ma teen ettepaneku ta amnesteerida.»

Üldkoosolek hakkas poolehoidu avaldades käratsema:

«Seda ju võib...»

«Užikov pingutas end kõvasti...»

«Justament!»

«On aeg, on aeg...»

«Aitame poisikest!»

Nõuti komandöri arvamust. Ževeli ütles:

«Räägin otsekoheselt: ta on saanud teiseks inimeseks.

Ja eile käis siin... seesamane... Noh, teate ju küll!»

«Teamel!»

«See käis talle peale, et poisike, poisike, aga tema oli täitsamees, ei andnud alla. Ma ise mõtlesin ka varem, et ega Arkadist head nahka tule, aga nüüd ütlen: tal on seda... on seda niisugust... meie joont...»

Lapot naeratas laialt:

«Tuleb nii välja, et amnesteerime.»

«Pane hääletusele!» ütlesid kolonistid.

Aga Užikov puges selleks ajaks ahju äärde peitu ja langetas pea. Lapot silmitses ülestõstetud käsi ja ütles lõbusalt:

«Noh, mis siis ikka... ühehäälselt, tuleb välja. Arkadi, kus sa oled? Önnitlen, oled vaba!»

Užikov tuli lavale, vaatas koosolijaid, avas suu ja... hakkas nutma.

Saalis tekkis erutus. Keegi hõikas:

«Ta ütleb homme...»

Kuid Užikov tõmbas särgikäisega üle silmade, ja talle pilku heites nägin ma, et ta kannatab:

«Aitäh, poisid... Ja tüdrukud... Ja Nataša...

Ma... seesamane... mõistan kõik, ärge arvake... Palun.»

«Unusta,» ütles Lapot rangelt.

Užikov noogutas alandlikult pead. Lapot lõpetas koosoleku ja poisid tormasid lavale Užikovi juurde. Nende tänane sümpaatia oli kinni makstud puhta küllaga. Ma hingasin vabalt nagu arst pärast kolju trepanatsiooni.

Detsembrikuus avati Džeržinski-nimeline kommuun. See toimus väga pidulikult ja väga soojalt.

Lühikest aega enne seda, koheval lumesajusel päeval, rõivastusid esimesed viiskümmend kommuuni määratud kasvandikku uutesse riietesse, paksudesse bobrikpalituisse, jätsid kaaslastega hüvasti ja tatsutasid läbi linna oma uude elukohta. Kogutud ühtekokku, näisid nad meile väga väikestena ja ilusate mustade kanapoe-gade sarnastena. Nad tulid kommuuni, kaetud lume-räitsakatega nagu udusulgedega, rõõmsad ja punapõsksed. Nagu kanapojad muistegi hakkasid nad vilkalt mööda kommuuni jooksmas ja toksisid nokkadega mitmesuguseid organiseerimisküsimusi. Juba viieteistkümne minuti pärast oli neil komandöride nõukogu ja kolmas koondsalk asus voodite sissekandmisele.

Kommuuni avamisele tulid gorkilased rivis, muusika ja lipuga. Nad olid nüüd külalisteks kaaslaste juures, kes tänasest päevast peale hakkasid kandma uut, harjumatult pidulikku kommunaari nimetust. Kokkutulnud neljasaja endise kodutu hulgas ei tundunud tšekistide, kõige vastutavamate, kõige rohkem tööga koormatud, kõige teenelisemate tegelaste rühm üldse heategijate rühmana. Ühtede ja teiste vahel tekkisid otsekohe sõbralikud ja soojad suhted, aga neis suhtes oli eredasti märgatav ka põlvkondade vahe ja meie erinev austus, nõukogulik lapse austus vanema inimese vastu. Kuid samal ajal ei esinenud need poisid lihtsalt hoolealuste karjana, — neil oli oma organisatsioon, oma seadused ja oma asjalik sfäär, milles oli väärikust, vastutust ja kohusetunnet.

Kuidagi iseendast kukkus välja nii, et kommuuni juhatamine tehti ülesandeks minule, kuigi selles küsimuses polnud ei kokku lepitud ega varem midagi teatavaks tehtud.

Võrreldes kommuuniga näis Gorki koloonia keerukama ja raskema ülesandena. Kaotanud viiskümmend seltsimeest, võtsid gorkilased vastu viiskümme üht uut, igasuguseid päevi näinud pealinnainimest. Nagu see oli olnud varem, omandasid uued kiiresti koloonia distsipliini ja tema traditsioonid, kuid tõeline kultuur ja tõeline kollektiiviliikme nagu kujunesid hoopis pikaldasemalt. Kõik see oli muide juba harjunud asi.

Meil seisid ees kaunid perspektiivid: me hakkasime

unistama omast töölisfakulteedist, masinaosakonna uuest korpusest, uutest lendudest ellu. Ja varsti lugesime ajalehest, et meie Gorki sõidab Liitu.

14. AUTASUD

See aeg — detsembrist kuni juulini — oli suurepärase aeg. Sel ajal viskles mu laev tugevasti tormis, aga sel laeval oli kaks kollektiivi ja kumbki neist oli omamoodi kaunis.

Dzeržinskilased viisid oma koosseisu väga kiiresti poolteisesaja inimeseni. Neile tuli uusi jõude kolmes rühmas, kolmkümmend inimest igaühes, kõik esimest sorti kodutud, kõik otse väljavalitud rahvas. Kommunaaride elu oli kultuurne, puhas, ja kõrvalt vaadates näis, et kommunaare võib ainult kadestada. Paljud tööpoolest kadestasid, ja sealjuures sugugi mitte ainult kodutud.

Dzeržinskilased ilmusid inimeste sekka heades kalendrist ülikondades, ehitud laiade valgete kaelustega. Neil oli orkester valgest metallist instrumentidega ja nende pasunail seisis kuulsa Praha vabriku märgid. Kommunaarid olid oodatud külalised töölisklubides ja tšekistide klubis, kuhu nad tulid soliidset elegantsetena, roosadena ja sõbralikkudena. Nende kollektiivil oli alati niisugune kõrgesti kultuurne ilme, et paljudki pead, kel oli kergemat tüüpi ajuaparaat, isegi pahan-dasid:

«Korjati kokku häid lapsi, pandi riidesse ja nüüd näidatakse. Võtke parem kodutuid!»

Kuid mul polnud aega sellepärast nukrutseda. Ma suutsin vaevalt ööpäeva jooksul ära teha kõik tööd. Ma sõitsin hobustega ühest kollektiivist teise, ja teel kulutatud tund tundus mulle kahetsusväärse lüngana mu ajabüdžetis. Sellest hoolimata, et poiste read ei vankunud kuskil ja meie ei väljunud täieliku hüveolu raamidest, nõrkusid ka kasvatajate kaadrid pingutusest. Sel ajal jõudsin ma teesile, mida ma tunnistan praegugi, nii paradoksaalsena kui see näibki. Normaalsed lapsed või lapsed, kes on viidud normaalsesse seisundisse, on kõige

raskemad kasvatusobjektid. Neil on peenem loomus, keerukamad nõuded, sügavam kultuur, mitmekülgsemad suhted. Nad ei nõua teilt mitte avaraid tahtepuhanguid ega silmatorkavaid emotsioone, vaid ülikeerukat taktikat.

Nii kolonistid kui ka kommunaarid lakkasid juba ammu olemast ühiskonnast eraldatud inimeste rühmad. Nii ühtedel kui ka teistel olid keerukad ühiskondlikud sidemed: kommunistlike noorte, pioneeride, sportlikud, sõjaväelised, klubialased sidemed. Poiste ja linna vahele oli rajatud palju teid ja jalgradu, neid mööda ei liikunud mitte ainult inimesed, vaid ka mõtted, ideed ja mõjud.

Ja sellepärast omandas pedagoogilise töö üldine pilt uued värvid. Distsipliin ja igapäevase elu kord polnud enam ammu mitte ainult minu mure. Need olid saanud kogu kollektiivi traditsiooniks, milles see orienteerus juba minust paremini ja mida see ei pidanud silmas mitte ainult juhuslikult, mitte ainult skandaalide ja hüsteeriahoogude puhul, vaid iga minut, kollektiivse instinkti nõudmise korras, ütleksin mina.

Kui raske mul oligi, kui udune oligi eespool, ometi oli mu elu tollal õnnelik. Ei saa kirjeldada otse erakordset õnnetunnet, mida koged laste ühiskonnas, kes on üles kasvanud koos sinu endaga, kes usaldab sind kuni lõpuni, läheb sinuga koos edasi. Niisuguses ühiskonnas ei kurvasta isegi ebaedu, isegi kibestumine ja valu näivad kõrgete väärtustena.

Gorkilaste kollektiiv oli mulle kommunaaride omast kallim. Selles olid kõvemad ja sügavamad sõprussidemed, enam kõrge omahinnaga inimesi, teravamad võitlust. Ja gorkilastele olin ma vajalikum. Dzeržinskilaste langes esimesest päevast alates osaks õnn omada selliseid šeffe nagu tšekistid, aga gorkilastel polnud peale minu ja väikese kasvatajate rühma lähedasi inimesi. Ja sellepärast ei mõelnud ma kunagi, et tuleb aeg, millal ma lahkun gorkilastest. Ma polnud üldse suuteline kujutlema niisugust sündmust. See võis olla mu elus ainult äärmine õnnetus.

Kolooniasse sõites läksin ma koju, ja kolonistide üldkoosolekul, komandöride nõukogus, isegi keerukai-

mate kokkupõrgete ja raskeimate otsuste kitsikuses puhkasin ma tõeliselt. Sel ajal tekkis mul kauaks ajaks üks harjumus: ma kaotasin oskuse töötada vaikus. Ainult kui kõrval, otse mu laua juures helises poiste vada, tundsin ma end hubaselt, mu mõte elustus ja kujutlusvõime töötas rõõmsamalt. Ja eriti selle eest olin ma tänulik gorkilastele.

Kuid Dzeržinski kommuun nõudis mult üha rohkem. Mure oli siin noorem ja uued olid ka pedagoogilised perspektiivid.

Eriti uus ja ootamatu oli mulle tšekistide seltskond. Tšekistid — see on eelkõige kollektiiv, mida ei saa aga kuidagi ütelda Hariduse Rahvakomissariaadi töötajate kohta. Ja mida enam ma seda kollektiivi vaatlesin, mida enam ma olin nendega tööalaseis kokkupuuteis, seda eredamana avanes minu ees üks suurepärane uudis. Kuidas see välja tuli, ausõna, ei tea, aga tšekistide kollektiivil olid needsamad omadused, mida ma kaheksa aasta jooksul olin tahtnud kasvatada koloonia kollektiivis. Ma nägin äkki tegelikkuses eeskujut, mis senini oli ainult täitnud minu kujutlust, mida ma loogiliselt ja kunstipäraselt olin tuletanud kõigist revolutsiooni-sündmustest ja -filosoofiast, kuid mida ma kunagi polnud näinud ja olin lootusegi kaotanud näha.

Mu avastus oli mulle niivõrd kallis ja tähtis, et ma kõige enam kartsin pettumust. Ma hoidsin seda sügavas saladuses, sest ma ei tahtnud, et mu suhted nende inimestega muutuksid pisutki kunstlikuks.

See asjaolu muutus minu uue pedagoogilise mõtteviisi lähtepunktiks. Mind rõõmustas eriti, et tšekistide kollektiivi omadused selgitasid väga kergesti ja lihtsalt paljudki ebaselgused ning ebatäpsused selles kujutletavas kujus, mis senini oli suunanud minu tööd. Ma sain võimaluse pisimaiski üksikasiades kujutleda endale paljusidki mulle senini salapäraseid alasid. Tšekistide juures ei võtnud väga kõrge intellekt ühenduses hariduse ja kultuuriga kunagi mulle vastikut verit intelligenti väljendusvormi. Ma teadsin ennegi, et see peab nii olema, aga kuidas see väljendub isiksuse elavas liikumises, oli raske kujutleda. Nüüd aga sain ma võimaluse tundma õppida kõnet, loogiliste käikude

teid, intellektuaalse emotsiooni uut vormi, maitsete uusi dispositsioone, uusi närvide struktuure ja — peasi — uut ideaalide kasutamise vormi. Nagu teada, sarnleb meie intelligentide ideaal jultunud allüurnikuga: ta on asunud võõrale elamispinnale, raha ei maksa, laimab, ajab kõigil kopsu üle maksa, kõik ägavad tema naabruse tõttu ja püüavad ideaalist võimalikult kaugemale pääseda. Nüüd nägin ma teist pilti: mitte allüurnik pole ideaal, vaid hea administraator; ta austab naabri tööd, ta hoolitseb remondi, kütte eest, tema juures on kõigil mugav ja meeldiv töötada. Teiseks hakkas mind huvitama printsiipiaalsuse struktuur. Tšekistid on väga printsiipiaalne rahvas, kuid neil pole printsiip mitte side silme ees nagu mõningail minu «sõpradel». Tšekistidele on printsiip mõõduriist, mida nad kasutavad niisama rahulikult nagu kella, ilma venitamiset, kuid ka peata kana tuisakuseta. Ma nägin lõpuks printsiibi normaalset elu ja veendus lõplikult, et mu vastikus intelligentide printsiipiaalsuse vastu on olnud õige. On ju ammust ajast teada: kui intelligent teeb midagi printsiibi pärast, tähendab see, et poole tunni pärast peavad nii tema ise kui ka kõik ümberkaudsed võtma palderjani.

Ma nägin palju muidki iseärasusi: kõikeläbivat südikust, napolisõnalisust, vastikust šablooni vastu, võimetust losutada diivanil või kõhtu lauale upitada, lõpuks lõbusat, ent piiratud töövõimet ilma ohvri ilmeta ja silmakirjalikkuseta, ilma vihjetagi vastikule «püha ohvri» käitumisviisile. Ja lõppeks nägin ja tunnetasin ma kompamismeelega seda kallihinnalist ainet, mida ma ei saa nimetada teisiti kui sotsiaalseks liimiks: see on ühiskondliku perspektiivi tunne, oskus igal tööhetkel näha kõiki kollektiivi liikmeid, see on alaline suurte, üldiste eesmärkide tundmine, kuid selline tundmine, mis siiski ei võta kunagi doktrinaarsuse või lobisemise, tühise vaterdamise iseloomu. Seda sotsiaalset liimi ei saa kioskist osta viie kopika eest üksnes konverentsideks ja kongressideks, see pole lähima naabriga viisaka, naeratava hõõrumise vorm, see on tõeline ühtsus, see on liikumise ja töö, vastutavuse ja abi ühtsus, see on traditsioonide ühtsus.

Saades tšekistide erilise hoole osaliseks, sattusid dzeržinskilased õnnelikesse tingimustesse: neil jäi üle ainult vaadata. Ja minul polnud enam vaja peadpidi hooga vastu müüri joosta, et veenda ülemusi ninaräti hädavajalikkuses ja kasulikkuses.

Mu rahuldus oli kõrge rahuldus. Püüdes seda lühikesse vormelisse kokku võtta mõistsin ma: tutvusin lähemalt tõeliste bolševikkudega, ma veendusin lõplikult selles, et minu pedagoogika on bolševistlik pedagoogika, et inimese tüüp, kes mulle alati oli olnud eeskujuks, polnud mitte minu ilus väljamõeldis ega unistus, vaid tõeline, reaalne tegelikkus, mulle veel seda enam aistitav, et ta oli saanud osaks minu tööst.

Ja minu töö kommuunis, mida ei kiusanud taga mingisugune kisakõritsemine, oli küll raske töö, kuid ometi jõukohane inimlikule mõistusele.

Kommunaaride elu ei osutunud kaugeltki nii jõukaks ja muretuks, nagu mõtlesid ümberkaudsed. Tšekistid loovutasid oma palgast teatava protsendi kommunaaride ülalpidamiseks, kuid see oli vastuvõtmatu nii meile kui ka tšekistidele.

Juba kolme kuu pärast hakkas kommuun tõsiselt puudust tundma. Meil tuli viivitusi palgamaksmisega, raskusi oli isegi tootlustamiskuludega. Töökojad andsid tühist tulu, sest nad olid õigupoolest õppetöökojad. Tõsi küll, kingsepatöökoja tassisime poistega juba esimestel päevadel pimedasse nurka ja lämmatasime ta, mattes tal suu patjadega kinni. Tšekistid tegid näo, nagu poleks nad seda tapmist märganud. Aga teisteski töökodades ei suutnud me kuidagi sissetulekut andvale tööle hinge sisse puhuda.

Kord kutsus mind enda juurde meie šeff, süngestus, vajus mõttesse, pani lauale tšeki ja ütles:

«Kõik.»

Ma mõistsin:

«Kui palju siin on?»

«Kümme tuhat. See on viimane. See on aastaks ette võetud. Rohkem ei saa, mõistate? Kasutage ära see... ta on energiline inimene...»

Mõne päeva pärast hakkas kommuunis ringi jooksmas kaugeltki mitte pedagoogilist tüüpi inimene — Salomon

Borissovitš Kogan. Salomon Borissovitš oli juba vana, ligi kuuekümnene, tal oli haige süda, ja hingeldus, ja närvid, ja rinnavoolmed, ja rasvumine. Kuid sel inimesel istus sees tegutsemisdeemon, ja Salomon Borissovitš ei suutnud selle deemoniga kuidagi toime tulla. Salomon Borissovitš ei toonud endaga kaasa kapitali, materjale, leidlikkust, kuid tema hapras kehas liigutasid ja askeldasid väsimatult jõud, mida tal polnud õnnestunud ära kulutada vana režiimi aegu: ettevõtlikkuse, optimismi ja jonnivaim, inimestetundmine ja väike andestatav printsipiitus, mis kummalisel viisil sai hästi läbi õrnatundelisusega ja ideele andumisega. On väga tõenäoline, et kõike seda hoidsid koos uhkuse rehvid, sest Salomon Borissovitš armastas kõnelda:

«Te ei tunne veel Koganit! Kui te õpite tundma Koganit, siis alles ütlete.»

Tal oli õigus. Me õppisime Koganit tundma ja me ütleme: see on suurepärane inimene. Meil oli väga vaja tema elukogemusi. Tõsi, need kogemused väljendusid vahel küll niisugustes vormides, et meil läks süda külmaks ja me ei uskunud enam oma silmigi.

Salomon Borissovitš tõi linnast koorma palke. Milleks see?

«Kuidas milleks? Aga laoruumid? Ma võtsin vastu tellimuse Ehitusinstituudi mööblile, seda tuleb ju ometi kuhugi paigutada.»

«Kuhugi pole seda vaja paigutada. Teeme mööbli ja anname selle Ehitusinstituudile üle.»

«He-hee! Te mõtlete, et see on tõesti instituut? See on sigri-migri, aga mitte instituut. Kui see oleks instituut, kas hakkaksin siis mina end nendega siduma?»

«See pole siis instituut?»

«Mis asi on instituut? Las nimetab end, kuidas tahab. Tähtis on see, et neil on raha. Ja kui kord on juba raha, siis tahavad nad ka mööblit. Aga mööblile on vaja katust. Te ju teate. Aga katuse nad alles ehitavad, sellepärast et neil pole veel seinugi püsti.»

«Ükskõik, me ei hakka mingisuguseid laorume ehitama.»

«Ma rääkisin neile samuti. Nemad mõtlevad, et Dzeržinski kommuun — see on niisama... See on muster-

asutus. Hakkab tema jändama mingisuguste laoruumidega?! On's meil selleks aega?»

«Aga mis siis nemad ütlevad?»

«Aga nemad ütlevad: ehitage! Noh, kui nad nõnda tahavad, siis ma ütlesin: see maksab kakskümmend tuhat. Aga kui teie ütlete, et ei ole vaja ehitada, jäägu siis teie tahtmine. Milleks meil on vaja ehitada laoruumi, kui meil on vaja hoopis montaažitöökoda?»

Kahe nädala pärast hakkas Salomon Borissovits montaažitöökoda ehitama. Maasse kaevati postid, puusepad hakkasid seinu üles lõoma.

«Salomon Borissovits, kust te saite raha selleks montaažitöökojaks?»

«Kuidas kust? Kas ma teile siis ei ütelnud? Meile kanti üle kakskümmend tuhat. »

«Kes kandis?»

«Eks ikka seesama instituut.»

«Mispärast?»

«Kuidas mispärast? Nad tahavad, et oleks laohoone... Noh, mis siis ikka? Kas mul on kahju või mis?»

«Pidage, Salomon Borissovits, kuid teie ei ehita ju laoruumi, vaid montaažitöökoda...»

Salomon Borissovits hakkas vihastuma:

«Meeldib mulle väga! Aga kes ütles, et pole vaja laoruumi? Kas mitte teie ei ütelnud?»

«Raha tuleb tagasi anda.»

Salomon Borissovits kibrutas põlglikult kulme:

«Kuulge, ei või olla nii ebapraktiline inimene. Kes siis sularaha tagasi annab? Võib-olla on teil niisugused terved närvid, siis te võite, kuid mina olen haige inimene, mina ei või riskida oma närvidega... Raha tagasi anda!»

«Aga nad saavad ju teada!»

«Anton Semjonovits, te olete arukas inimene. Mida nad võivad teada saada? Noh, palun, sõitku kas või homme siia — inimesed ehitavad, näete? Aga kas on kuskil kirjutatud, et see on montaažitöökoda?»

«Ja hakkate tööle?»

«Kes võib mind keelata töötamast? Kas Ehitusinstituut võib mind keelata töötamast? Ja kui ma tahan töö-

tada värskes õhus või laoruumis? Kas on niisugust seadust? Ei ole niisugust seadust.»

Salomon Borissovitsi loogika ei tundnud mingeid piire. See oli tugevaim ramm, mis purustas kõik tõkked. Esialgu ei pannud me talle vastu, sest vastupanukatsed lämmatati juba päris alguses.

Kevadel, kui meie hobustepaar hakkas luhal õitsil käima, küsis Vitka Gorkovski minult:

«Aga mis see Salomon Borissovits tallis ehitab?»

«Kuidas ehitab?»

«Juba ehitab! Mingisuguse katla pani paigale ja teeb korstnat.»

«Kutsu ta siia!»

Tuli Salomon Borissovits, määrdunud, higine, hingeldav nagu alati.

«Mis te seal ehitate?»

«Kuidas mis ma ehitan? Valukoda, teate ju väga hästi.»

«Valukoda! Valukoja otsustasite ju sauna taha teha.»

«Milleks sauna taha, kui on olemas valmis hoone?»

«Salomon Borissovits!»

«Noh, mis see siis tähendab, muudkui Salomon Borissovits ja Salomon Borissovits?»

«Aga hobused?»

«Hobused viibivad värskes õhus. Te mõtlete, et ainult teile on vaja värsket õhku, aga hobused, tähendab, hingaku igasugust lehma sisse? Head peremehed olete küll!»

Me olime õigupoolest juba positsioonidelt kukutatud. Vitka ajas siiski veel vastu:

«Aga kui tuleb talv, mis siis?»

Kuid Salomon Borissovits purustas ta põrmuks:

«Küll te teate seda hästi, et tuleb talv!»

«Salomon Borissovits!» hüüdis rabatud Vitka.

Salomon Borissovits taanidus pisut:

«Ja kui tulebki talv, mis siis? Kas ei või siis talli ehitada oktoobris? Kas see pole teile ükskõik? Või on teil väga vaja, et ma kulutaksin praegu kaks tuhat rubla?»

Me ohkasime kurvalt ja alistusime. Lausa haledusest

meie vastu seletas Salomon Borissovitsš sõrmi painutades:

«Mai, juuni, juuli, see, kuidas teda nüüd kutsutaksegi... august, september...»

Ta kahtles sekundiks, kuid jätkas siis rõhutades:

«Oktoober... Mõtelge, kuus kuud! Kuue kuu jook-sul kaks tuhat rubla teevad teise kaks tuhat rubla. Ja teie tahate, et tallid seisaksid kuus kuud tühjad! Surnud kapital, kas seda võib siis lubada?»

Surnud kapital isegi kõige süütumais vormides oli Salomon Borissovitsšile talumatu.

«Ma ei saa magada,» kõneles ta. «Kuidas võib siis magada, kui on nii palju tööd, iga minut — see on ju operatsioon. Kes on küll välja mõelnud nii suure magamise?» Me andusime imetlusele: alles hiljuti olime olnud nii vaesed, aga nüüd on Salomon Borissovitsšil terved mäed puitu, metalli, tööpinke; meie tööpäevad aina välgatavad aviis, tšekk, avanss, faktuur, kümme tuhat, kakskümmend tuhat. Komandöride nõukogus kuulas Salomon Borissovitsš unise põlglikkusega ära poiste jutu kolmesajast rublast pükste muretsemiseks ja kõneles:

«Mis küsimust võib siin olla? Poistele on ju pükse vaja... Ja pole vaja kolmesaja eest, need on viletsad püksid, vaid on vaja tuhande eest...»

«Aga raha?» küsisid poisid.

«Teil on ju käed ja pead. Milleks te arvate endal pea olevat? Kas selleks, et sinna mütsi panna? Mitte midagi sellistaolist! Lisage tööpäevale töökojas veerand tundi, ja ma annan teile kohe tuhat rubla, aga võib-olla rohkemgi, nii palju kui te seal teenite.»

Vanade odavate tööpinkidega sisustas Salomon Borissovitsš oma kerged töökojad, mis sarnlesid väga kokkupandavate hoonetega, täitis need kõige viletsama materjaliga, sidus kõik kokku nõõride ja manitsustega, kuid kommunaarid sukeldusid vaimustusega sellesse töö-rämpsu. Me tegime kõike: klubimööblit, voodinurki, võitose, spordipükse, ruudulisi särke, koolipinke, toole, tulekustutusaparaatide löökseadeldisi, kuid tegime kõike loendamatul hulgal, sest Salomon Borissovitsš tootmises oli tööjaotus kõrgeima astmeni viidud:

«Kas sinust saab puusepp? Sust niikuinii ei saa puuseppa, sust saab veel doktor, ma tean. Sellepärast tee sina jalgu, milleks on sul vaja teha tervet tooli? Ma maksan kahe jala eest kopika, sa teenid päevas viiskümmend kopikat. Naist sul pole, lapsi pole kah...»

Kommunaarid rõkkasid komandöride nõukogus naerda ja söimasid Salomon Borissovitsši haltuura pärast, aga meil oli juba tootmis- ja finantsplaan, ning tootmis- ja finantsplaan on püha asi.

Kommunaaride töötasu oli kehtestatud niisuguse näoga, nagu poleks olemas mingisugust pedagoogikat, mingisuguseid kuradeid ega tema ahvatlusi. Kui kasvatavad pöörasid Salomon Borissovitsši tähelepanu töötasu pedagoogilisele probleemile, ütles Salomon Borissovitsš:

«Me peame ju kasvatama, ma loodan, arukaid inimesi. Mis arukas inimene tast saab, kui ta töötab ilma palgata?»

«Salomon Borissovitsš, kas idee teie arvates siis midagi ei maksa?»

«Kui inimene saab palka, siis tekib tal nii palju ideid, et tal pole neid kuhugi panna. Aga kui tal pole raha, siis on tal ainult üks idee: kellelt laenata? See on fakt.»

Salomon Borissovitsš osutus väga kasulikuks pärmiks meie töökollektiivis. Me teadsime, et tema loogika on võõras ja naljakas loogika, kuid oma tarmukuses nüpel-das ta lõbusalt ja valusasti mõndagi eelarvamust ja kutsus vastupanu korras esile teissuguse tööstiili vajaduse.

Dzeržinski kommuuni täielik isemajandamine tuli lihtsalt ning ilma jõupingutusega ja meile endalegi ei tundunud see enam teab mis suure võiduna. Salomon Borissovitsš polnud asjata kõnelnud:

«Mis see tähendab? Sada viiskümmend kommunaari ei suuda endale suppi ära teenida? Aga kuidas siis võiks teisiti olla? Kas neil on šampanjat vaja? Või ehk armastavad neil naised end ehtida?»

Meie kvartali tootmis- ja finantsplaan ületasid kommunaarid üksteise järel laialdase ühispingutusega. Tšekistid käisid iga päev meil. Nad tungisid koos poistega igasse pisiasja, igasse väiksesse lüngakesse, Salomon Borissovitsši haltuurategemise kalduvustesse, too-

dangu madalasse kvaliteeti, praaki. Kommunaaride tootmiskogemused muutusid iga päevaga suuremaks ja hakkasid kriitiliselt purema Salomon Borissovitši, kes raevutses:

«Õige mul uudised! Kas nemad mõistavad juba kõike? Nad jutustavad mulle, kuidas tehakse HVT-s¹, kas mõistavad nad ka midagi HVT-st?»

Ees lõi äkki särama üldtunnustatud loosung:

MEIL ON VAJA TÕELIST TEHAST!

Tehasest hakati üha sagedamini kõnelema. Vastavalt sellele, kuidas meie jooksvale arvele lisandus üks tuhat teise järel, jagunesid üldised unistused tehasest lähemaiks ja enam võimalikeks üksikasjaks. Ent see sündis juba hilisemal ajajärgul.

Dzeržinskiilased kohtusid gorkilastega sageli. Puhkepäeviti käisid nad üksteisel külas tervete salkadena, võistlesid jalgpallis, käsipallis, kurnimängus, suplesid, uisutasid, jalutasid, käisid koos teatris.

Üsna sageli ühinesid koloonia ja kommuun mitmesugusteks matkadeks — kommunistlike noorte, pioneeride manöövreiks, külastusteks, tervitusteks, ekskursioonideks. Ma armastasin eriti neid päevi, need olid minu tõelised püdupäevad. Aga ma teadsin juba, et see pidutsamine on viimne.

Niisugustel päevadel anti kolooniale ja kommuunile ühine käskkirj, määrati kindlaks rõivastus, kohtumise aeg ja koht. Nii gorkilastel kui ka dzeržinskiilastel oli ühesugune vorm: poolkalifeed, kamassid, laiad valged kaelused ja murumütsid. Tavaliselt jäin ma õhtuks gorkilaste juurde, usaldades kommuuni Kirgizovile. Me läksime Kurjažist välja arvestusega, et kulutame teel kolm tundi. Laskusime Külmal mäelt linna. Kohtumine oli alati määratud Tevelevi väljakule, avarale asfaldile Ukraina Kesktäitevkomitee hoone juures. Nagu alati on gorkilaste kolonn linnas suurepärase. Meie lai kuuemeheline rivi hõlmab peaaegu kogu tänava, haarates ka trammiteed. Meie taga seisavad järjekorras kümned vagunid, trammijuhid närvitsevad ja

¹ HVT — Harkovi Veduritehas.

väsimatult helisevad kellad, kuid vasaku tiiva väikemehed teavad alati hästi oma kohustusi: nad marsivad tähtsalt, pisut sammu venitades, heidavad vahel kavala pilgu kõnniteele, kuid ei trammid, trammijuhid ega kellad ei vääri nende tähelepanu. Kõige taga käib kolmnurkse lipuga Petro Kravtšenko. Teda vaatab publik erilise sümpaatia ja uudishimuga, tema ümber vilksatavad poisikesed erilise hooga, sellepärast Petro hämmeldub ja langetab silmad. Tema lipuke hilbendab otse trammijuhi nina ees, ja Petro ei kõnni, vaid ujub tihedas kõrvulukustava trammihelina laines.

Rosa Luxemburgi väljakul vabastab kolonn lõpuks trammiteed. Vagunid sõidavad üksteise järel meist mööda; akendest vaatavad välja inimesed, naeratavad ja ähvardavad poisse sõrmega. Poisid, kaotamata tasakaalu ja sammu, naeratavad üleannetult ning poisikeselikult. Miks nad ei peakski naeratama? Kas ei tohi siis naljatleda linnapublikuga, korraldada temale väikest vempu? Publik on omane, tore, meie tänavail ei sõida bojaarid ega aadlikud, ei käi prouadega käe alt kinni ehitud ohvitserid, ei vaata meid hukkamõistuga jahukaupmehed. Ja meie läheme nagu peremehed oma linnas, läheme mitte nagu «varjupaiga poisikesed», vaid kui kolonistid-gorkilased. Asjata ei vooga meie ees punane lipp, asjata ei mängi meie vaskpasunad «Budjoni marssi».

Me kääname Tevelevi väljakule, tõuseme pisut märke ja näeme juba dzeržinskiilaste lipu otsa. Ja samas on pikk rida valgeid kaeluseid ning tähelepanelikke tuttavaid nägusid, Kirgizovi komando, ülestõstetud käed ja muusika — dzeržinskiilased tervitavad meid lipusaluudiga. Veel sekund — ja meie orkester katkestab marsi, müriseb vastutervitus.

Ainult ühe sekundi, senikaua kui Kirgizov esitab raporti, seisame ranges vaikuses vastastikku. Ja kui laguneb rivi ning poisid tormavad sõprade juurde, suruvad üksteisel käsi, naeravad ja naljatlevad, mõtlen ma doktor Faustile: las see kaval sakslane kadestab mind. Temal vedas räbalasti, sel doktoril, ta valis endale halva sajandi ja ebasobiva ühiskondliku struktuuri.

Kui me kohtusime puhkepäeva eel, tuli Mitka Ževeli sageli minu juurde ja tegi ettepaneku:

«Teate mis? Lähme kõik gorkilaste juurde. Neil on tana «Soomuslaev «Potjomkin»». Ja lobigi jätkub...»

Neil päevil me äratasime hilisõhtul Podvorki oma kahe orkestri marssidega, käratsesime kaua sööklas, magamistubades, klubis, vanemad poisid meenutasid möödunud aastate torme ja tuulevaikusi, nooremad kuulasid ja kadestasid.

Aprillikuust alates oli meie sõbralike vestluste peateemaks Gorki küllasõit. Aleksei Maksimovitš kirjutas meile, et juulikuus sõidab ta eriti selleks Harkovisse, et elada koloonias kolm päeva. Meie kirjavahetus Aleksei Maksimovitšiga oli juba ammu korrapärane. Kordagi teda nägemata tunnetasid kolonistid tema isiksust oma ridades ja rõõmustasid selle üle nagu rõõmustavad lapsed ema üle. Ainult see, kes lapsepõlves on kaotanud perekonna, kes pole oma pikka ellu kaasa toonud mingit soojuse tagavara, see teab hästi, kui külmaks muutub vahel maailmas, ainult see mõistab, kui kallist hindä maksab suure, rikka ja helde südamega inimese hool ning hellitus.

Gorkilased ei osanud väljendada õrnustunnet, sest nad hindasid õrnust liiga kõrgelt. Ma olin nendega kaheksa aastat koos elanud, paljudki suhtusid minusse armastusega, kuid kordagi nende aastate vältel polnud ükski neist minuga olnud õrn selle sõna tavalises mõttes. Ma oskasin nende tundeid jälgida tunnuste järgi, mis olid ainuüksi minule teada: pilgu sügavuse, kohmetuse värvingu, kauge tähelepanu, veidi-veidi värahatava hääle, hüpete ja jooksu järgi pärast kohtumist. Ja ma sain seepärast aru, millise talumatu õrnusega poisid kõnelesid Gorkist, millise õhinaga rõõmustasid tema lühikese teate üle oma küllasõidust.

Gorki küllasõit kolooniasse — see oli kõrge autasu. Meie arvates, ausõna, polnud see täiesti ära teenitud. Ja see kõrge autasu määrati meile sellel ajal, kui kogu Liit oli tõstnud lipud suure kirjaniku vastuvõtuks, kui meie väike kogukond oleks võinud kaduda keset laiade ühiskondlike tunnete laineid.

Kuid ta ei kadunud, ja see liigutas meid ning andis meie elule kõrge hinna.

Ettevalmistused Gorkiga kohtumiseks algasid järgmisel päeval pärast kirja saamist. Enda eel saatis Aleksei Maksimovitš helde kingituse, mille tõttu me võisime ravida viimased haavad, mis olid veel jäänud vanast Kurjažist.

Just sel ajal kutsuti mind aru andma. Ma pidin õpetatud meestele ja pedagoogika kirjatarkadele jutustama, milles seisneb minu pedagoogiline usk ja missuguseid printsiipe ma tunnustan. Põhjusi selletaoliseks aruandeks oli küllaldaselt.

Ma valmistusin vapralt aruandeks, kuigi ei oodanud endale halastust ega heatahtlikkust.

Ruumikas saalis nägin ma lõpuks prohvetite ja apostlite väge palgest palgesse. See oli... sünedrion¹, mitte vahem. Siin väljenduti viisakalt, ümardatud armastusvaarsete perioodidega, millest õhkus vaevu tabatavat meeldivat ajukäärude, vanade raamatute ja läbiistutud tugitoolide lõhna. Kuid prohveteil ja apostleil polnud ei valgeid habemeid, ei vägevaid nimesid ega suuri avastusi. Mis alusel kandsid nad aupaistet ja mispärast oli neil käes pühakiri? Need olid küllaltki vilkad inimesed ja nende vurrudes rippus veel äsja söödud nõukogude piruka puru.

Kõige agaramalt tegutses professor Tšaikin, seesama Tšaikin, kes mõne aasta eest oli mulle meenutanud üht Tšehhovi jutustust.

Oma lõppkokkuvõttes ei jätanud Tšaikin minust midagi järele: «Seltsimees Makarenko tahab pedagoogilise protsessi ehitada kohustuse ideele. Tõsi, ta lisandab sõna «proletaarne», kuid see ei või, seltsimehed, varjata meie eest idee tõelist olemust. Meie anname seltsimees Makarenkole nõu tähelepanelikult jälgida kohustuse idee ajaloolist geneesi. See on kodanlike suheté idee, läbinisti merkantiilset laadi idee. Nõukogude pedagoogika püüab kasvatada isiksuse loovate jõudude, kalduvuste ja initsiatiivi vaba avaldumist, kuid ei mingil juhtumil kohustuse kodanlikku kategooriat.

¹ Sünedrion — juutide kõrgeim kohus.

Sügava kurbusega ja imestusega kuulasime meie täna kahe musterasutuse austatud juhilt üleskutset autunde kasvatamisele. Me ei saa jätta protesti avaldamata selle üleskutse vastu. Nõukogude avalikkuse hääl ühineb teadusega, ta ei lepi samuti selle mõiste tagasitoomisega, mis meile nõnda eredasti meenutab ohvitseride privileege, mundeid ja paguneid.

Me ei saa laskuda autori kõikide tootmisse puutuvate avalduste arutlusele. Võib-olla see on koloonia materiaalse rikastumise vaatekohalt isegi kasulik asi, kuid pedagoogikateadus ei või pedagoogilise mõju faktorite seas vaadelda tootlikku tööd ja seda vähem veel võib heaks kiita autori selletaolisi teese nagu «tootmis- ja finantsplaan on parim kasvataja». Niisugused väited pole muud midagi kui töökasvatuse idee vulgariseerimine.»

Paljudki kõnelesid veel ja paljud vaikisid hukkamõistuga. Ma vihastusin lõpuks ja ägedushoos kallasin tulle pange petrooleumi:

«Vististi on teil õigus, meie ei jõua kokkuleppele. Teie arvates, näiteks, on initsiatiiv mingi vaimu pealetulek. Ta tuleb teadmata kust, puhtast, mitte millegagi täidetud tegevusetusest. Ma seletan teile kolmandat korda, et initsiatiiv tuleb siis, kui on olemas ülesanne, vastutus selle täitmise eest, vastutus kaotatud aja eest, kui on olemas kollektiivi nõudmine. Teie ei mõista mind siiski ja kordate uuesti väiteid mingisugusest viljatusest, tööst vabastatud initsiatiivist. Teie arvates on initsiatiiviks küllaldane vahtida oma naba...»

Oi, kuidas apostlid solvusid, kuidas nad hakkasid minu peale karjuma, risti ette lööma ja sülitama! Ja siis, näinud, et tulekahju on täies hoos, et Rubico on kaugel seljataga, et kaotada pole niikuinii midagi, et kõik on juba kaotatud, ütlesin ma:

«Te pole suutelised otsustama ei kasvatuse ega initsiatiivi üle, neid küsimusi teie ei mõista.»

«Aga kas teie teate, mida Lenin ütles initsiatiivi kohta?»

«Tean.»

«Teie ei tea.»

Ma tõmbasin välja märkmiku ja lugesin selgesti:

«Initsiatiiv peab seisma selles, et täies korras taanduda ja kahekordselt pidada distsipliini,» — Lenini kõnest Venemaa Kommunistliku Partei üheteistkümnendal kongressil 27. märtsil 1922. aastal.»

Apostlid jahmusid ainult hetkeks ja hakkasid siis kisendama:

«Aga milleks siin taandumine?»

«Ma tahtsin teie tähelepanu pöörata distsipliini ja initsiatiivi vahelisele suhtele. Aga peale selle on minul vaja korralikult taanduda...»

Apostlid välgutaskid silmi, tormasid siis üksteise kallale, hakkasid sosistama, paberitega krabistama. Sünerion tegi üksmeelse otsuse:

«Ettekantud kasvatusliku protsessi süsteem on mittenõukogulik süsteem.»

Koosolekul oli palju sõpru, aga need vaikisid. Oli rühm tšekistegi. Nad kuulasid tähelepanelikult sõnavõtte, märkisid midagi bloknootidesse ja lahkusid kohtuotsust ootamata.

Kolooniasse pöördusime tagasi hilja õhtul. Minuga koos olid kasvatajad ja mõningad kommunistlike noorte büroo liikmed. Žorka Volkov sülitas teel:

«Kuidas nad võivad ometi nõnda kõnelda! Kuidas see siis nende arvates on — tähendab, ei ole au, tähendab, ei ole olemaski niisugust asja nagu meie koloonia au? Nende arvates, tähendab, pole seda olemaski?»

«Ärge pöörake sellele tähelepanu, Anton Semjonovitš,» ütles Lapot. «Hädavajadused, saate aru, olid kokku tulnud...»

«Ega ma pööragi,» lohutasin ma poisse.

Ent küsimus oli juba otsustatud.

Värisemata ja üldist tooni langetamata alustasin ma kollektiivi koondamist. Vaja oli võimalikult rutemini minu sõbrad kolooniast välja viia. See oli vajalik nii selleks, et neid ei pandaks katsumisele uute korralduste puhul, kui ka selleks, et mitte jätta kolooniasse mingisuguseid protestikoldeid.

Lahkumisavalduse esitasin ma Jurjevile kohe järgmisel päeval. Ta vajus mõttesse, surus mul vaikides kätt. Kui ma olin tema juurest lahkumas, tuli tal äkki meelde:

«Pidage!... Aga kuidas siis... Gorki sõidab külla.»
«Ega's te ometi mõtle, et ma laseksin kedagi teist peale enda Gorkit vastu võtta?»

«Just-just...»

Ta hakkas mööda kabinetti edasi-tagasi jooksuma ja pomises:

«Kuradile... Kuradi vanaemale!»

«Keda nimelt?»

«Ise lähen kuradi vanaemale!»

Ma jätsingi ta sellesse õndsasse kavatsusse. Ta jooksis mulle koridori järele:

«Kulla inimene, Anton Semjonovitš, teil on raske, eks ole tõsi?»

«Noh, mis veel!» hakkasin ma naerma. «Miks te seda arvatē? Ah, intelligent!... Niisiis, ma lahkun kolooniast Gorki ärasõidu päeval. Juhatamise annan üle Žurbinile, aga teie tehke seal, kuidas tahate...»

«Nii...»

Koloonias ei kõnelnud ma oma lahkumisest kellelegi ja Jurjev andis sõna vaikida.

Ma söötsin tehastesse, šeffide juurde, tšekistide juurde. Et kolonistide väljalaskmise küsimus seisis juba ammu päevakorras, ei pannud minu toimingud koloonias kedagi imestama. Kasutades sõprade abi korraldasin ma gorkilastele peaaegu ilma vaevata töökohad Harkovi tehastes ja korterid linnas. Jekaterina Grigorjevna ja Guljajeva hoolitsesid väikese kaasavara eest, selles asjas oli neil juba kogemusi. Gorki saabumiseni oli jäänud veel kaks kuud, aega oli küllalt.

Üksteise järel läksid ellu «vanad». Nad jätsid meiega hüvasti, lahkumispisarad silmis, kuid ilma südamevaluta: me kohtume veelgi. Saatsime nad minema auvalve ja muusikaga, gorkilaste lehviva lipuga. Nõnda lahkusid Taranets, Volohhov, Gud, Leši, Galatenko, Fedorenko, Korōto, Aljoška ja Žorka Volkovid, Lapot, Kudlatōi, Stupitsōn, Soroka ja paljud teised. Mõhingad jätsime kokkuleppel Kovaliga kolooniasse palgalistena teenistusse, et koloonia ei kaotaks oma ladvikut. Kes valmistasid astuma töölisfakulteeti, need viisin sügiseni üle Dzeržinski kommuuni. Kasvatajate kollektiiv pidid jääma mõneks ajaks kolooniasse, et mitte paanikat teki-

tada. Ainult Koval ei jäänud ja läks lõppu ootamata rajooni.

Ja autasude hiilguses, mis mulle osaks said sel ajal, hakkas üks koguni ootamatult särama: võimatu on likvideerida elavat neljasaja-inimeselist kollektiivi. Lahkunute asemele astusid kohe järgmisel hetkel uued poisid, samasugused julged, samasugused teravmeelsed ja mažoorised. Kolonistide read täienesid nagu lahingu ajal sõdurite read. Kollektiiv mitte ainult ei tahtnud surra, ta ei tahtnud isegi mitte surmale mõelda. Ta elas täit elu, veeres kiiresti edasi mööda täpseid, silemaid rööpaid, valmistus pidulikult ja õrnalt kohtumiseks Aleksei Maksimovitšiga.

Päevad möödusid, ja need olid nüüd kaunid, õnnelikud päevad. Meie argipäevi ehitati töö ja naeratusena nagu lilledega, meie teede selgusega, sõbraliku sooja sõnaga. Nõndasamuti seisis vikerkaartena meie kohal mured, nõndasamuti tungisid taevasse meie unelmate prožektorid.

Ja niisama usaldavalt ning rõõmsalt nagu varemgi võtsime vastu oma pidupäeva, suurimat pidupäeva meie ajaloos.

Lõpuks saabus see päev.

Hommikust peale oli ümber koloonia terve laager linlasi, autosid, ülemusi, terve pataljon ajalehtede kaastöölisi, fotograafe, kinooperaatoreid. Hooneil oli lippe ja vanikuid, kõigil meie väljakuil lilli. Kaugele ulatus poiste laiade intervallidega rivi, suurel maanteel seisisid ratsanikud, õuel auvalve.

Autost väljus valges nokkmütsis pikk erutatud Gorki, inimene mõttetarga näoga ja sõbra silmadega, vaatas ringi, libistas värisevate kätega üle lopsakate töömehevurrude, naeratas:

«Tervist... Need ongi... sinu poisid?... Jaah!... Noh, lähme siis.»

Orkestri lipusaluudi, poiste käte sahina ja põlevad silmad, oma avalad hinged laotasime meie nagu vaiba külalise ette.

Gorki sammus rivide vahel...

15. EPILOOG

On möödunud seitse aastat. Üldiselt oli see kõik ammu.

Kuid mäletan veel nüüdki hästi, mäletan kuni viimase liigutuseni seda päeva, kui äsja oli lahkunud rong, mis viis ära Gorki. Meie mõtted ja tunded tormasid veel rongile järele, poiste silmad sädelesid lahkumissoojusest, kuid minu hingesis jätkas järjekorras vaike «lihtne» operatsioon. Kogu perrooni pikkuses seisis gorkilased ja dzeržinskilased, läikisid kahe orkestri pasunad, kahe lipu tipud. Naaberperrooni ees seisis sõiduvalmis Rõžovi suvitusrong. Žurbin tuli minu juurde.

«Kas gorkilased võib viia vaguneisse?»

«Jah.»

Kolonistid jooksid minust mööda vaguneisse, välkusid pasunad. Ja nüüd läks ka meie vana siidiga välja ömmeldud siidlipp. Hetke pärast ilmusid kõigile akendele poistest ja tüdrukutest koosnevad lillekimbud. Nad pilgutasid mulle silmi ja hüüdsid.

«Anton Semjonovitš, tulge meie vagunisse!»

«Aga kas teie siis ei sõida? Te lähete kommunaaridega, jah?»

«Ja homme tulete meile?»

Ma olin tollal tugev inimene ja ma naeratasin poistele. Aga kui minu juurde tuli Žurbin, andsin ma talle käskkirja, milles oli üteldud, et minu «puhkusele» mineku tõttu antakse koloonia juhtimine üle Žurbinile.

Žurbin vaatas käskkirja hämmastunult:

«Tahendab, lõpp?»

«Lõpp,» ütlesin ma.

«Kuidas siis nõnda...» tahtis Žurbin alustada, kuid konduktor lämmatas ta oma vilega ja Žurbin ei ütelnud midagi, lõi käega ning läks, nägu vaguniakendest kõrvale pöörates.

Suvitusrong hakkas liikuma. Poiste buketid ujusid minust mööda nagu peol. Nad hüüdsid: «Nägemiseni!» ja tõstsid naljatades kahe sõrmega murumütse. Viimase akna juures seisis Korotkov. Ta tervitas vaikides ja naeratas.

Ma läksin väljakule. Dzeržinskilased ootasid mind rivis. Ma andsin käskluse ja me läksime läbi linna kommuuni.

Kurjaži ma enam ei saanud.

Sellest ajast on möödunud seitse nõukogude aastat, aga see on hoopis rohkem kui, ütleme, seitse tsaaririigi aastat. Selle aja jooksul on meie maa läbi käinud kuulsusrikka esimese viisaastaku tee, suure osa teisest, selle aja jooksul on õpitud Euroopa idapoolset lausikmaad austama enam kui kolmesaja Romanovite aasta jooksul kokku. Selle aja jooksul on meie inimestel kasvanud uued lihased, on üles kasvanud meie uus intelligents.

Minu gorkilased on samuti suureks kasvanud, laiali jooksnud mööda kogu nõukogude maailma, mul on raske neid praegu kokku koguda isegi kujutluses. Kuidagi ei püüa kinni insener Zadorovit, kes on kaevunud ühte Turkestani grandioossemasse ehitustöösse, ei kutsu kohtumisele Kaug-Ida Eriringkonna arsti Veršnjovi või arst Buruni Jaroslavlist. Isegi Nissinov ja Zoren, tollal alles päris poisikesed, on minu juurest tiibadega sabistades ära lennanud, ainult tiivad pole neil nüüd endised, pole enam minu pedagoogilise sümpaatia õrnad tiivad, vaid nõukogude lennukite terasest tiivad. Ja Šelaputingi ei eksinud, kui väitis, et temast saab lendur; lenduriks läks ka Šurka Ževeli, kes ei tahtnud matkida endale Arktises tüürimehe tee valinud vanemat venda.

Omal ajal küsisid minult kolooniasse tulnud seltsimehed sageli:

«Ütelge, räägitakse ikka, kodutute hulgas olevat palju andekaid, loovaid, nii-ütelda kalduvustega noori... Ütelge, kas teil on kirjanikke või kunstnikke?»

Kirjanikke meil loomulikult oli, oli kunstnikkegi, ilma selle rahvata ei saa ükski kollektiiv elada, ilma nendeta ei saa seinalehtegi välja anda. Kuid siinkohal pean ma kurbusega tunnistama: gorkilastest ei tulnud ei kirjanikke ega kunstnikke, ja ei tulnud mitte sellepärast, et neil oleks puudunud anne, vaid teistel põhjustel — neid haaras elu ja selle praktilised, tänapäevased nõuded.

Ei saanud ka Karabanovist agronoomi. Ta lõpetas

agronoomilise töölisfakulteedi, kuid instituuti ei läinud, vaid ütles mulle kindlalt:

«Jäägu see viljakoristamine kus seda ja teist! Ei saa ma ilma poisteta elada. Kui palju poisse teeb veel mööda maailma lollusi, ohoi! Kui teie, Anton Semjonovitš, olete sellega vaeva näinud, siis võin minagi.»

Nõnda läkski Semjon Karabanov mööda sotsiaalse kasvatuses vägitöö teed ega ole ta sellele tänase päevani ustavust murdnud, ehkki Semjonile langes osaks raskem liisk kui ühelegi teisele usuvägilasele. Semjon abiellus tšerniigovlannaga, neil oli kolmeaastane poja, samasugune mustasilmne nagu ema, samasugune tulihe nagu isa. Ja selle poja tappis päise päeva ajal üks Semjoni kasvandikke, kes oli saadetud tema «raskestikasvatavate» kodusse, psühhopaat, kes oli sooritanud rohkem kui ühe selletaolise teo. Ja pärast sedagi ei vārah-tanud Semjon ega jätnud maha meie rinnet, ei halisenud ega neednud kedagi, kirjutas mulle ainult lühikese kirja, milles polnud mitte niipalju valu, kuivõrd imestust.

Ei läinud ülikooli ka Matvei Beluhhin. Äkki sain ma temalt kirja:

«Ma tegin meelega nõnda, Anton Semjonovitš, et ei ütelnud teile seda; te andestage mulle, aga mis insener minust tuleb, kui ma oma südames olen sõjamees. Ja praegu olen ma ratsaväe sõjakoolis. Muidugi, tuleb ütelda, ma käitusin sea kombel — jätsin töölisfakulteedi sinnapaika. Kuidagi halvasti kukkus välja. Ainult kirjutage mulle kiri, muidu, teate, närib midagi südames.»

Kui südames närib juba niisugustel nagu Beluhhin, siis võib elada. Ja võib veel kauagi elada, kui nõukogude eskadronide ees seisavad niisugused komandörid nagu Beluhhin. Ja ma hakkasin uskuma sellesse veelgi kindlamini, kui mulle sõitis külla Matvei, juba kuubiga lõkmel, pikk, tugev, valmis inimene, «täiskomplekt».

Ja Matvei polnud ainus, mind külastasid ka teised, mulle alati harjumatult täiskasvanud inimesed: Ossadtši — tehnoloog, Miška Ovtšarenko — autojuht, Kaspia-tagune melioraator Oleg Ognjov, pedagoog Marusja Levtsenko, trammijuht Soroka ja montöör Volohhov,

lukksepp Koroto, MTJ-i meister Fedorenko, parteitöötajad Aljoška Volkov, Deniss Kudlatõi ja Žorka Volkov, tõelise bolševistliku iseloomuga, endiselt ergas Mark Šeinhaus ja paljud, paljud teised.

Kuid paljud olen ma seitsme aasta jooksul silmist kaotanud. Kuhugi hobuste merre on vajunud Anton ega hõika mulle vastu, kuhugi on kadunud tormikas ja elurõõmus Lapot, hea kingsepp Gud ja suur konstruktor Taranets. Ma ei nukrutse selle üle ega tee poistele unustamise pärast etteheiteid. Meie elu on liiga tulvil, isade ning pedagoogide kapriiside tundeid pole alati vajagi mäletada. Ja «tehniliseltki» ei saa kõiki kokku koguda. Kui palju üksnes Gorki kolooniast on läbi käinud poisse ja tüdrukuid, keda ei ole siin nimetatud, kuid kes on olnud niisama elavad, niisama tuntud ja niisamasugused sõbrad. Gorki kollektiivi surmast on möödunud seitse aastat, ja kõik need aastad on täidetud samasuguse poiste ridade raugematu lainetemuruga, nende võitlusega, lüüasaamistega ja võitudega, tuttavate silmade sädelusega ja tuntud naeratuste mänguga.

Dzeržinskilaste kollektiiv elab nüüdki edasi täisverelist elu ja sellest elust võib kirjutada kümme tuhat poemi.

Kollektiivist Nõukogudemaal kirjutatakse veel raamatuid, sellepärast et Nõukogudemaa on esijoones kollektiivide maa. Kirjutatakse raamatuid, muidugi arukamaid kui on kirjutatud mu sõbrad olümpised, kes määratlesid kollektiivi järgmiselt:

«Kollektiiv on rühm üksteist vastastikku mõjustavaid indiviide, kes üheskoos reageerivad ühtedele või teistele ärritustele.»

Ainult viiskümmend jõnglast-gorkilast tulid ühel kahusel talvepäeval Dzeržinski kommuuni kauntesse tubadesse, aga nad tõid endaga ühes komplekti leiutisi, traditsioone ja vahendeid, terve valiku kollektiivset tehnikat, noort, peremehe alt vabastatud inimese tehnikat. Ja tervel uuel pinnasel, ümbritsetud tšekistide hoolet, iga päev toetatud nende energiast, kultuurist, andekusest, kasvas kommuun pimestava säruga, ehtsa töörohkeusega, kõrge sotsialistliku kultuuriga kollektiiv-

viks, peaaegu midagi järele jätmata naljakast «inimese parandamise» probleemist.

Seitse aastat dzeržinskilaste elu — see oli samuti seitse aastat võitlust, seitse aastat suuri pingutusi.

Ammu, ammu on unustatud, lammutatud, katlaahjus ära põletatudki Salomon Borissovitši vineerist töökojad. Ja Salomon Borissovitši ennast on asendanud kümme-kond inseneri, kelledest paljud väärivad seda, et nende nimesid nimetataks Liidus paljude väärivate nimede seas.

Juba kolmekümne esimesel aastal ehitasid kommunaarid oma esimese tehase — elektriinstrumentide tehase. Valges kõrges saalis, mis oli ehitatud lillede ja portreedega, seisis kümmed nupukaimad tööpingid: «Wandererid», «Samson-Werkes», «Gildemeisterid», «Reineckerid», «Marat'd». Ei tule kommunaaride kätest enam spordipükse ega voodinurki, vaid peeni keerulisi masinaid, milledes on sadu üksikosi ja millest «õhkub integraale».

Ja «integraalide õhkumine» erutab ning ärritab kommunaaride kollektiivi samuti, nagu kunagi ammu erutasid meid peedid, simmentali tõugu lehmad, «Vassili Vassiljevitšid» ja «Vägilased».

Kui montaažitöökojas lasti välja suur puurmasin FDZ ja asetati katsetuslauale, juba ammu, ammu meheks sirgunud Vaska Aleksejev lülitas voolu sisse ja kakskümmend inseneri, kommunaari ja tööliste pead kummardusid erutusega tema surina kohale, — ütles peainsener Gorbunov nukralt:

«Annab sädet...»

«Annab sädet, neetu!» ütles Vaska.

Varjates kurbust naeratuse taha, tassiti puurmasin töökotta tagasi, kolm päeva võeti lahti, kontrolliti, kasutati juuri ja logaritme, krabistati jooniste kallal. Mööda jooniseid sammusid sirklihaarad, tundlikud lihvimise «Kölenbergerid» võtsid detailidelt maha viimase pool sajandikku, poiste tundlikud sõrmed panid kokku kõige õrnemad osad, nende tundlikud hinged ootasid erutusega uut proovi.

Kolme päeva pärast pandi FDZ uuesti katsetuslauale,

uuesti kummardusid kakskümmend pead tema kohale ja uuesti ütles peainsener Gorbunov kurvalt:

«Annab sädet...»

«Annab sädet, risu!» ütles Vaska Aleksejev.

«Ameeriklane ei andnud sädet,» tuletas Gorbunov kadedalt meelde.

«Ei andnud sädet jah,» meenutas ka Vaska.

«Jah, ei andnud sädet küll,» kinnitas veel üks insener.

«Muidugi ei andnud sädet!» ütlesid kõik poisid, teadmata, kelle peale vihastuda: kas enda, masina, kahtlase terase number nelja peale, tüdrukute peale, kes olid mähkinud ankrud, või insener Gorbunovi peale.

Poistejõugu tagant tõusis kikivarbaile Timka Odarjuk, näitas kõigile oma ruuget, tedretähnlist nägu, kattis silmad laugudega, punastas ja ütles:

«Ameeriklane andis täpselt samuti sädet.»

«Kust sina tead?»

«Ma mäletan, kui käima lasti. Ja peabki andma sädet, sest ventilaator on siin niisugune.»

Ei usutud Timkat, uuesti tassiti puurmasin töökotta, uuesti hakkasid tema kallal tööle ajud, tööpingid ja närvid. Kollektiivis tõusis temperatuur märgatavalt, magamistubades, klubis, klassides võttis maad rahutus.

Odarjuki ümber oli terve partei poolehoidjaid:

«Meie omad muidugi löövad verest välja, sellepärast et see on esimene masin. Aga ameeriklased annavad veel rohkem sädet.»

«Ei!»

«Annavad sädet!»

«Ei!»

«Annavad sädet!»

Ja lõpuks ei pidanud meie närvid vastu. Saadeti Moskvasse palve, tehti kummardus vanade ees.

«Andke üks «Blake & Decker»!»

Antigi.

Toodi ameeriklane kommuuni, asetati katsetuslauale. Nüüd ei kummardunud laua kohale mitte enam kakskümmend pead, vaid kogu töökoja kohale oli kummardunud kolmesaja kommunaari erutus. Kahvatunud Vaska lülitas voolu sisse, insenerid pidasid hinge kinni.

Ja masina surisemise saatel ütles Odarjuk ootamatult valjusti:

«Noh näete, kas ma ei ütelnud...»

Ja samal hetkel tõusis kommuuni kohale kergendus-
ohe, lendas taeva poole, ja selle asemel hakkasid keer-
lema irved ning naeratused:

«Timka kõneles tõtt!»

Ammu oleme unustanud selle erutava päeva, sest
juba ammu laseme masinaid välja viiskümmend tükki
päevas ja ammu on nad lakanud sädet andmast, sest
kuigi Timka kõneles tõtt, oli ometigi veel teine tõde
integraalide hinguses ja peainsener Gorbunovi sõna-
des:

«Ei tohi sädet anda!»

Unustatud on see kõik sellepärast, et kaela tulid uued
mured ja uued ülesanded.

1932. aastal üteldi kommuunis:

«Hakkame fotoaparaate tegema!»

Kuid sajad inimesed, insenerid, optikud, konstrukto-
rid vastasid:

«Fotoaparaate? Mis te ometi räägite! Ha-haa!»

Ja algas uus võitlus, keerukaim nõukogulik operat-
sioon, milliseid toimus neil aastail meie kodumaal palju.
Selles võitluses oli tuhandeid mitmesuguseid hingusi,
mõttelende, lende nõukogude lennukel, jooniseid, kat-
seid, laboratoorset vaikivat liturgiat, ehituse tellise-
tolmu ja... atakke, korduvaid, taas korduvaid atakke,
kommunaaride ridade meeleheitlikult visasid lööke
töökodades, mida vapustasid läbimurded. Aga ümber-
ringi olid needsamad kahtlusohked, needsamad vidukil
prilliklaasid.

«Fotoaparaate? Poisikesed? Mikroni täpsusega lää-
sed? He-heel!»

Kuid viissada poisikest ja tüdrukut tormasid juba
mikronite maailma, peenimate tööpinkide peenimasse
ämblikuvõrku, õrnimate tolerantide, sfääriliste aber-
ratsioonide ja optiliste kõverate maailma, vaatasid
naerdes tšekistidele otsa.

«Pole viiga, poisid, ärge kartke,» ütlesid tšekistid.

Kommuunis arenes hiilgav, tore FED-i tehas, piira-
tud lilledega, asfaldiga, purskkaevudega. Neil päevil

panid kommunaarid rahvakomissari lauale kümnetu-
handenda FED-i, laitmatu, elegantse aparaadi.

Paljugi on juba möödunud ja paljugi ununeb. Ammu
on juba ununenud primitiivne sangarlikkus, varga-
argoo ja teised halvad igandid. Igal kevadel laseb
kommunaaride töölisfakulteet ülikoolidesse kümned üli-
õpilased ja mitmed kümned neist lähenevad juba üli-
kooli lõpetamisele: tulevased insenerid, arstid, ajaloola-
sed, geoloogid, lendurid, laevaehitajad, radistid, peda-
googid, muusikud, näitlejad, lauljad. Igal suvel tuleb
see intelligents külla oma töölisvendadele: treialitele,
revolverpingitööliste, freesijaile, lekaalijaile, ja siis
algab matk. Iga-aastane suvine matk — see on uus
traditsioon. Palju tuhandeid kilomeetreid on läbinud
kommunaaride kolonnid, endiselt kuuekaupa reas, lipp
ja orkester ees. Läbi on käidud Volga kaldad, Krimm,
Kaukaasia, Moskva, Odessa, Aasovi rannik.

Aga nii kommuunis, suvisel rännakul kui ka neil päe-
vil, millal «annab sädet», ja noil päevil, kui kommu-
naaride töökas elu loksab vaikselt, jookseb vahetevahel
trepile ümarapealine kirkasilmne poisike, tõstab sig-
naalipasuna taeva poole ja puhub lühikest «komandö-
ride nõukogu» signaali. Ja nõndasamuti nagu toonagi
võtavad komandörid istet seinte ääres, ustel seisavad
asjahuvilised, põrandal istuvad jõnglased. Ja nõnda-
samuti kõneleb öel-tõsine KNS järjekordsele vahele-
jääjale:

«Mine keskele!... Seisa valvel ja anna seletust, kui-
das ja mis juhtus!»

Ja nõndasamuti on mitmesuguseid juhtumeid, nõn-
dasamuti tõrguvad vahel iseloomud ja nõndasamuti
sumiseb vahetevahel kollektiiv erutatult nagu taru ja
tormab ohtlikku paika. Ja ikka samasuguseks raskeks
ja keerukaks jääb pedagoogikateadus.

Ent juba on kergem. Kauge, kauge on minu esimene
päev Gorki koloonias, päev täis häbi ja jõuetust, ta
tundub mulle nüüd tibatillukese kitsas klaasis pildike-
sena piduliku panoraami kõrval. On juba kergem. Juba
on paljudes Nõukogude Liidu paikades kinni köidetud
tõsise pedagoogilise töö tugevad sõlmed, juba annab

partei viimaseid lööke õnnetu, demoraliseeritud lapsepõlve viimastele pesadele.

Ja võib-olla lakatakse meil üsna varsti kirjutamast «pedagoogilisi poeme» ning kirjutatakse lihtne asjalik raamatuke «Kommunistliku kasvatuse metoodika».

Harkov

1925—1935

SISUKORD

Esimene osa

1. Kõnelus kubermangu haridusosakonna juhatajaga . . .	7
2. Gorki-nimelise koloonia kuulsusetu algus . . .	9
3. Esmaste tarvete iseloomustus . . .	20
4. Sisemist laadi operatsioon . . .	30
5. Riikliku tähtsusega asjad . . .	38
6. Raudpaagi vallutamine . . .	44
7. „Pole üks kirp teisest hullem“ . . .	50
8. Loomus ja kultuur . . .	59
9. „On veel rüütleid Ukrainas“ . . .	63
10. „Sotsiaalse kasvatuse usuvägilased“ . . .	79
11. Triumfaalne külvimasin . . .	86
12. Brattšenko ja rajooni toitluskomissar . . .	93
13. Ossadtši . . .	102
14. Tindipotid heanaaberlikkusest . . .	108
15. „Meie oma on ikka kõige ilusam“ . . .	114
16. „Habersupp“ . . .	123
17. „Kontakt“ külaelanikkonnaga . . .	131
18. Pandimäng . . .	137
19. Elavast ja elutust . . .	146
20. Kahjulikud taadid . . .	161
21. Amputatsioon . . .	175
22. Sordiseeme . . .	181
23. Semjoni kannatuste rada . . .	190
24. Komandöripedagoogika . . .	198
25. Teise koloonia vördjad . . .	206
26. Kommunistliku noorsooühingu vallutamine . . .	216
27. Fanfaarimarsi algus . . .	225

Teine osa

1. Kruus plima . . .	243
2. Ottšenašš . . .	254
3. Dominandid . . .	266
4. Teater . . .	278
5. Kulaklik kasvatus . . .	295
6. Aamori nooled . . .	304

7. Täiendus	315
8. Üheksas ja kümnes salk	325
9. Neljas koondsalk	330
10. Pulmad	337
11. Lüürika	354
12. Sügis	362
13. Armastuse ja poeesia grimassid	379
14. „Mitte piriseda“	385
15. Rasked inimesed	393
16. Zaporozje	399
17. Kuidas peab arvutama	412
18. Lahinguluure	427

Kolmas osa

1. Naelad	437
2. Eelkoondsalk	457
3. Elu-olu	476
4. „Kõik on hästi“	491
5. Idüll	505
6. Viis päeva	519
7. Kolmesaja seitsmekümne kolmas bis	537
8. Hopakk	549
9. Muundumine	567
10. Olümpose jalamil	583
11. Esimene viljavihk	598
12. Elu veeres edasi	621
13. „Aidake poisikest“	637
14. Autasud	652
15. Epiloog	670

Макаренко Антон Семенович
ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПОЭМА

На эстонском языке

Оформление К. Ванавески

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

Toimetaja I. Sõnajalg. Kunstiline toimetaja H. Vitsur.
Tehniline toimetaja T. Mitt.
Korrektorid H. Kahar ja R. Lindström.

Ladumisele antud 10. XII 1956. Trükkimisele antud 4. X 1957. Paber
54:84, 1/32. Trükipoognaid 42,5. Formaadile 60:92 kohaldatud trüki-
poognaid 34,85. Arvutuspoognaid 35,6. Trükiarv 10 000. Tell. nr. 4287.
Trükikoda «Ühiselu», Tallinn, Pikk t. 40/42.

Hind rubl. 11.70